

شہدِ رحی سونندہ بہ ربہ ہاری

وہر گئی پائی
عبدالحمید عبدالحمید



ناری

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.afslamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.igra.ahlamontada.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَاسِيت

شهرجی سوننه به ربه هاری

شەرحى سوننەى بەربەھارى

نووسىنى

پېشەۋاى ئەھلى سوننەو جەماعە لە سەردەمى خۇيدا

أبو محمد الحسن بن علي بن خلف البربهاري

راقە كەردنى

زانای پایەدار صالح بن فوزان بن عبدالله الفوزان

وەرگىرانى

عبدالمجيد عبدالحميد

ناشر

پيشەكى

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى والصلاة والسلام على نبيه المصطفى وصحبه المجتبى.

أما بعد:-

ھەرۈھەكو ئاشكرايە لە پاش كۆچى دوايى پىغەمبەرى نازدار (ﷺ) ئوممەتى ئىسلامى بوون بە چەند گرووپ و كۆمەلىكەۋە بە تايبەتى لە پاش شەھىد كردنى ئىمامى عوسمان، ھەر گرووپە و خۆى بە ھەق دەزانى و ئەوانىترى بە گومرا دەزانى، كىشەكە قوولتر و زياتر بوو كاتى لە سەردەمى خەلىفەى عەبباسى مەئموندا كىتەبە فەلسەفەىيە يۆنانى و بىيانىيەكان ۋە رەگىردرانە سەرزمانى عەرەبى، جا لە ۋ تاقم گرووپانە كە لە ۋ سەردەمەدا پەيدا بوون گرووپى خەۋارىج و موعتەزىلە و شىعە و المرجئة و القدريە و المعطلة و الروافض و المفوضة و المشبهة و الجبرية و.... ھتد.

رەنگە تۆ بلىتى ئەو مەزھەب و تاقمانە ئىستىنا نەماون، راستە.. رەنگە ھەندى لە ۋ تاقمانە ۋەكو كۆمەلىكى سەربەخۆ نەماين بەلام ھەندى لە بىرۆكە و بۆچوونەكانيان نۆر بلاۋە، جا ئەگەر تۆ بىرۆكەى ئەوان بزانى ئەو كاتە دەزانى كى فىكرى خەۋارىج و مورجىئە و صوفى.. ھتد ھەيە، ھەرۈھەا لە بۋارە فىقھىيەكاندا چەندىن مەزھەب و تاقم پەيدا بوون كە ھەر يەكە دەمارگىرى بۆ مەزھەبەكەى خۆى ھەبوو، تاكو واى لىھاتبوو كەسى عەوامو سادە نەيدەزانى كى ھەقە و شوپىنى كى بکەوى؟

ئەمەش پشت راستكردنەۋەى ئەۋفەرمودانەى پېغەمبەرى خوايە (ﷺ) كە باسى جىاۋازى و دووبەرەكى ئوممەتى (محمد) دەكات، جا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى باسى ئەۋنەخۇشپىيەى كىردو چارەسەرەكەشى لە گەلدا باس كىردو، ئا لەۋكاتە ناسكەدا كە خەلگى تىنۋى زانين و فېرىۋونى حەق بوون ئىمامى بەرەھارى ئەم كىتپەى نوسىيەۋە (كتىبى: شرح السنة) تىيدا مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى روون كىردەۋەۋ راۋ بۆچۈونى گروپە گومراكانى دىارى كىرد، ھەرۋەكو دەلئىن: خالى خستە سەر پىتەكان، لە ھەموو جىاۋازىيەكاندا مەزەبى ئەھلى سوننەى دىارى كىردو روونى كىردەۋە.

ئەمروش دەبىنين ئەۋ جىاۋازى و دووبەرەكىيەنە پەيدا بوۋە لە ناۋموسلماناندا بوونى ھەيە، دەبىنين ھەر گروپو تاقمە خۆى بە حەق دەزانى و ئەۋانئىتر بە گومرا دەزانى، جا چۆن لە ناۋ ئەم گىزاۋە دەرچىن؟

ۋەلامى ئەم پىرسىارە بە جوانى و بە پوونى لەم كىتپەدا باسكراۋە و رىگا راستەكەى روون كىردەتەۋە بۆيە حەقى خۆيەتى بە گويىرەى خۆى بايەخى پى بدرىت و بخويىرئىتەۋە ۋدەمارگىرىمان نەبىت بۆ ئەۋرايەى لە سەرىن بە تاييەتى كاتى بەلگەى پوون و ئاشكرا ھەبو، ھەرگىز مەلئى: ئەمرو زەمانىكى ترەۋ ئەۋ سەردەمە زەمانىكى تر بوۋە، چونكە دۇنيابە كەۋا ئەم ئىسلامە، ئەم قورئانە، ئەم فەرمودە جوانانە بۆ ھەموو سەردەمىك و ھەموو شوئىئىك و ھەموو ئوممەتىك دەگونجىت، ئەگەر باۋەرت ۋا نەبىت ئەۋا گومانەت لە ئىمانەكەت ھەبىت.

چەندىن زانا ئەم كىتپەيان راڧە كىردو و شى كراۋەتەۋە، ئەم كىتپەى بەردەستت يەككە لەۋ راڧانە زانانى پاىەبەرز شەيخ (صالح الفوزان) بە جوانى راڧەى كىردو و بەلگەى بۆ قەسەكانى ئىمامى بەرەھارى ھىناۋەتەۋە ئەگەر بەلگە ھەبىت لە سەرى.

لە كۆتاييدا داواكارم لە بەرپزتان ھەر كەم و كووپىيەك ھەبوو لەم كىتەبەدا ئاگادارم بکەنەو (بى گومان كەم و كووپى تىدايە) بە رەخنەكانتان كىتەبەكە دەولە مەنتر بکەن و خواى گەورە پاداشتان بداتەو.

داواكارم لە خواى گەورە و بە بەزەيى ئەم كارە بچووكەم لى وەرگى و ئىوھش لە دوعاى خەير بى بەشم مەكەن، خواى گەورە مال و منال و كەس و كارمان بپارىزى و لە تاوانەكانى من و ئىوھش خۆش بىت.

(رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)

وەرگى: عبدالمجيد عبدالحميد / كفرى

Kfree_۱۹۷۰@yahoo.com

تەنھا بە ناوی خوا

ژياننامەى ئىمامى بەر بەهاری^۱

ناو نەسەب و لە داىكبوونى:

ناوى ئەم پيشەوا بە پيژە (أبو محمد الحسن بن علي بن خلف البربهاري) يە.

بەر بەهاری لە وشەى (بەر بەهەر) وە هاتووە کە ئەویش بریتىيە لە و دەواو دەرمان و چارەسەرانی لە ولاتی هیندە وە دەهینرا و ئەوانەى دەیانەینا پێیان دەگوت: (بەر بەهاری).

پيشەنگ و گەر وە شەيخى حەنبەلىيەکانى سەردەمى خۆى بوو، لە دەورووبەرى سالى (۲۵۲) ی کۆچى لە دایک بوو، و دەر دەکەوت لە شارى بەغدا لە دایک بوو و هەر لە ویش ژیاو، سەرەتا لە رۆژئاوای بەغدا بوو و ئەمجار خۆى شار دۆتە وە رۆشتو و بۆ رۆژەلاتى بەغدا.

لە گەل کۆمەلێک لە قوتابیانى ئىمامى ئەحمەدى کۆپى حەنبەل هاو پیتی کردو و لەوانە وە زانستى وەرگرتو و قوتابى ئەوان بو، ئەمەش بەلگەى کە هەر لە مندالییە وە لە ناو کۆمەلێک زانا و قوتابى زانستى ئەهلى سوننەدا ژیاو کە زۆر کاریگەرى لە سەر کەسایەتى هەبوو.

۱ / لە نوسینی ئەم ژياننامەى دەسوودم لە کتیبى (اتحاف القارى بالتعليقات على شرح السنه للبربهاري) بەر بەهاری بە رافە کردنى شەيخ صالح الفوزان و کتیبى (عون الباري ببيان ما تضمنه شرح السنه للإمام البربهاري) نوسینی شەيخ رەبىع بن هادى المدخلى وەرگرتو، بۆ زانیارى زیاتر تەماشای ئەم کتیبانە بکە: (طبقات الحنابلة) ی ابن ابى يعلى، (المنتظم) ی ابن الجوزي، (الكامل) ی ابن اثير، (تاريخ الاسلام) و (سير اعلام النبلاء) و (العبر في خبر من غير) ی ئىمامى الذهبى، (الوافي بالوفيات) ی الصفدي، (البداية والنهاية) ی ابن کثیر، (المقصد الارشد) ی ابن مفلح، (شذرات الذهب) ی ابن عماد.

مامۇستاكانى:

لە كۆمەللىك لە قوتابيانى ئىمامى ئەحمەدەۋە زانستى ۋە رىگرتوۋ لەۋانە:

۱/ أحمد بن محمد بن الحجاج بن عبدالعزيز ابو بكر المروزي.

۲/ سهل بن عبدالله بن يونس بن عيسى ابو محمد التستري.

ھەرۋەھا ھەرموودەى لە (الفتح بن أبى الفتح شخرف بن داود ابو نصر) ھەرۋە ۋە رىگرتوۋ.

پېئگەى زانستى:

ئىمامى بەرپەھارى پېئشەۋايەكى ناسراۋ بوۋە، ھەردەم ھەق وېژ بوۋە ۋە بانگەۋازى بۆ سوننە ۋە شوئىنكەۋتنى ھەرموودە كىردۈ، لاي دەسەلاتداران ناۋ بانگى ھەبوۋە ۋە مەجلىسەكەى ھەردەم ئاۋەدان بوۋە بە ھەرموودە ۋە زانست ۋە فېقھى ئىسلامى، زۆرىك لە زانايانى فېقھ ۋە ھەرموودە ئامادەى ئەۋ مەجلىسە دەبون.

ۋتەى زانايان دەريارەى ئىمامى بەرپەھارى:

ابن بطة دە ھەرموئىت: (ئەگەر كەسىكى بەغدادىت بىنى (أبو الحسن بن بشار) ۋ (ابو محمد البربهارى) خۆش دەۋىست بزانە ئەۋە كەسىكى ئەھلى سوننەيە).

ابن كئىر دە ھەرموئىت: (زانا ۋ زامىد ۋ ھەقىھى ھەنبەلىيەكان ۋ ئامۇزگارىكار... كەسىكى زۆر توند بوۋە بەرانبەر بە بىدعەكاران ۋ سەپپىچىكاران، رىزۋ حورمەتلىكى زۆرى ھەبوۋە لاي خەلگى تايىبەت ۋ عوام ۋ بە مەزنىان دەزانى).

ابن ابى يعلى دەلئىت: شەيخى كۆمەللى (ھەنبەلىيەكان) لە سەردەمى خۇيدا ۋ لە پېئشى ھەمويانەۋە بوۋە لە ئىنكارى كىردن لە ئەھلى بىدعە....)

ئىمامى (الخطيب البغدادي) بە (رئيس الحنبلية) ناوى بردوھ.

ابن الجوزى دەلىت: عىلم و زوھدى كۆكردبوھوھ.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: (شەيخى ھەنبەلىيەكان، پېشەنگ، پېشەوا).

دەستگرتنى بە سوننەتەوھو دژايەتى كردنى ئەھلى بىدعە:

ئەم پىاۋە بەررەزە زۆر ھەولە دەدا دەست بە سوننەتەوھو بگرىۋ ھانى خەلگى دەداو دژايەتى بىدعەو بىدعەكارانى دەکرد، بە تايبەتى لەو سەردەمەدا كۆمەلەك كۆمەلە و گروپ پەيدا بوون ۋەكو شىعە و خەۋارىج و موعتەزىلە و جەھەمى ۋە شەئەرى و صوفى... ھتە، جا ئەم پىاۋە ھەرچەندە زانايان دەلەن: كەسىكى زاهىدو خاۋەنى ۋەرعو لە خواترس بووھ كەچى زۆر توند بووھ بەرانبەر بىدعەكاران دژايەتى ئەۋانى كىردوھ ئەمەش بەلگەيە كە دژايەتى كردنى بىدعەكاران و توندى نواندن بەرانبەريان بەشىكە لە ۋەرعو زوھد و لە خواترسى، بۆيە بە جوانى تەفكرە.

ابن الجوزى دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: كەسىكى ھەق وىژ بووھو بانگەۋازى بۆ ئەسەر دەکرد و لە پىناۋى خوادا لە لۆمەى لۆمەكاران ترسى نەبوو.

ھەرۋەھا دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

قوتابيانى:

ئەم پىاۋە زۆرىك قوتابى ناۋدارى ھەبووھ كە زۆرەيان بوونەتە پېشەوا و زانا و ناۋبانگيان دەرکردوھ، لە ديارترىنيان:

۱. الحسين بن عبدالله أبو علي النجاد.

۲. عبدالعزيز بن جعفر بن أحمد بن يزداد أبو بكر ناسراو بە (غلام الخلال).

۳. عبید اللہ بن محمد بن بطة أبو عبدالله العکبرى ناسراو بە (ابن بطة) کە یەکیکە لە زانا بە ناویانگەکان لە سالی (۳۸۷) ک کۆچی دواى کردووە.
۴. محمد بن أحمد بن اسمعيل ابو الحسن ناسراو بە (ابن سمعون) زانا و نامۆگاریکار لە سالی (۳۸۷) ک کۆچی دواى کردووە.
۵. محمد بن محمد بن عثمان ابو بکر المغربی.

کیشە و میحنەتەکی:

لەبەر ئەوەى ئەم پێشەوا بەرپێزە لە ناو خەڵکیدا و لای سولتان رۆلێکی بالای هەبوو بۆیە بیدعەکاران هەردەم لە دژایەتى ئەودا بوون بۆیە هەولیان دەدا و لە سولتان بکەن بەرانبەر بەرەهەرى پەست بێت بۆیە خەلیفەى موسلمانان (القاهر بالله) لە سالی (۳۲۱ک) فەرمانی دا بە (ابن مقلە)ى وەزیری بە دەستگیر کردنى بەرەهەرى و ھاورێکانى بۆیە ئەویش خۆى شار دەو، بەلام کۆمەلێک لە گەورە ھاورێکانى دەستگیر کران و بران بۆ بەصرە، خوای گەورە سزای ابن مقلەى دا بەوەى کە خەلیفە لێى پەست بوو لە وەزارتەکەى دەرکرا ئەویش ھەلات و ئاگر لە مالەکەى بەردرا، ھەرۆھە لە سالی (۳۲۲ک) القاهر بالله خۆى دەستگیر کرا و ھەردوو چاوى دەرھێنرا.

جاریکیتر فەزلى خوای گەورە رزا بە سەر بەرەهەرىدا و ھاتەوێ جێگا و پێگای خۆى و خەلکی زۆرتى لە دەور کۆ بونەو، تەنانەت کاتى (نفظویە) کۆچی دواى کرد لە سالی (۳۲۳ک) خەلکی زۆر ئامادە بوو لە زانایان و ناودارانى دین و دنیا ئیمامى بەرەهەرى پێشیان کەوت و پێش نوێژى بۆ کردن.

لەم سالا دا حیشمەتى بەرەهەرى زیاتر بوو، ھاوھەلانی دەرکەوتن و بلۆبۆنەو و ئینکاریان لە بیدعەکاران دەکرد و دژایەتى ئەوانیان دەکرد، بۆیە بیدعەکاران جاریکیتر

لە خەلىفە نەزىك بوونەوہ بۆ دژايەتى كىردنى بەرىهەرى، تۈانيان دلى خەلىفە (الراضى) پازى بكن، ئەوئش فەرمانى كىردە (بدر الخرشنى) بەرپرسى پۆلىس كە بە ناو بەغدادا بانگ بىكرىت و بلاو بىكرىتەوہ كەوا نابىت بە هىچ شىئەيەك دوو كەس لە ھاوہ لانى بەرىهەرى بە يەكەوہ كۆبىنەوہ.

بۆيە ئەوئش جارىكىتر خۆى شارەوہ و رۆئشت بۆ بەشى رۆژە لانى بەغدا و ھەر لەوئش - واتە: بە شاراوہىى لە سالى (۳۲۹ك) - كۆچى دوايى كىرد، رەحمەتى خۋاى لى بىت و لە تاوانەكانى خۆش بىت و بە بەھەشتى بەرىن شادى بكات.

سبحان الله.. ئەم پياوہ دەسەلاتداران بەو شىئە مامەلەيان لە گەلدا كىردوہ كەچى لە ناو كىتبە كەيدا دەلئىت: (ئەگەر كابرەيەكت بىنى دوعاى لەسولتان دەكرد بزانە ئەوہ خاوەن ئارەزووہ، بەلام ئەگەر كەسئىكت بىنى دوعا بۆ سولتان دەكات بەچاكسازى ئەوا بزانە خاوەنى سوننەتە (ان شاء الله) بە پاستى ئەو زانايانە قسەيان بۆ خوا كىردوہ نەك بۆ سەرخستنى خۋيان. ئايە ئەم ھەلۋىستە پىئويستى بە تىفكرين و تىپرامان نىيە؟؟

محمدى كوپى مەھدى دەلئىت: لە سالى بىست و سى (مەبەستى ۲۲۳ ك) كەوتنە دەستگىر كىردنى ھاورىكانى بەرىهەرى ئەوئش خۆى شارەوہ، بە دواى ھاورىكانىيەوہ دەگەران و مالەكانيان تالان كرا.

پەحمەتى خۋاى لى بىت جار بە جارى توشى ئىبتلا دەھات، ھەرگىز سەلامەت نەبوو لە دەست و دەمى بىدەكاران كەچى ئەوئش ھەردەم دامەزراو بوو.

ابو يعلى لە ابن بطەوہ دەگىرئەوہ دەلئىت: يەكئىك لەوانەى (بەرىهەرى)يان خۆشەدەويست كە ھەندى جار لە مەجلىسەكانى بەرىهەرىدا ئامادە دەبوو كەسئىكى

عه‌وام بوو رۆژێك - له كاتێكدا سه‌رخۆش بوو- به‌ ته‌نێشت كه‌سی‌كی بیده‌چییه‌وه
تیده‌په‌رئ گۆیی لئ بوو كا‌برای بیده‌چی ده‌لێت: ئه‌و هه‌نبه‌لییه‌نه‌ (قه‌سه‌ی به‌
هه‌نبه‌لیه‌كان گوت). ئه‌ویش كه‌راپه‌وه‌ پێی گوت: هه‌نبه‌لییه‌كان سی به‌شن:

به‌شیکیان زاهیدن: رۆژوو ده‌گرن و نوێژ ده‌که‌ن.

به‌شیکی تریان: ده‌نووسن و خه‌ریکی فیه‌قهن.

به‌شه‌که‌ی تریان: ده‌ده‌ن له‌و كه‌سانه‌ی جیاوازه‌ له‌ كه‌لیاندا نمونه‌ی تۆ، بۆیه
زله‌یه‌کی به‌ بنا گوێیدا دا ئازاری پێ گه‌یاند.

ره‌حه‌مه‌تی خوا له‌ به‌ریه‌هاری، به‌ پاستی كه‌سی‌كی زانا و له‌ خواترس بوو، هه‌رده‌م
ژیانی له‌ گه‌یاندنی دینی خوادا به‌سه‌ر بردوووه‌ و هه‌رگیز كه‌مه‌ت‌رخه‌م نه‌بووه‌ له‌ دژایه‌تی
کردنی بیده‌ و بیده‌کاران، داوا له‌ خوا ده‌که‌ین نمونه‌ی ئه‌و پیاوانه‌ زۆر بی‌ت.

بەناوى خواى گەورە و مېھرەبان

چەمكىك لە ژيانى شەيخ (صالح الفوزان)

ناوى تەواوى: شەيخ (صالح بن فوزان بن عبدالله آل الفوزان) لە قەبىلەى (الدواس)ە.

لە (۱ ی مانگى رەجەب) ی سالى (۱۳۵۴)ك بەرانبەر (۹/۲۸/۱۹۳۵) لە پارێزگای (القصيم) و لە شارى (الشماسيه) لە دايك بووه، لە تەمەنى منداڵیدا باوكى كۆچى دواى دەكات، ھەر لە منداڵیەو ھەيى قورئانى پیرۆز بوو و فیى بنەماكانى خویندەو و نوسین بوو لە سەر دەستی پێشەواى مزگەوتى شارەكەى خۆى، كە پێشەوايەكى زۆر زیرەك و لیھاتوو بوو لە خویندەو ھى قورئاندا ئەویش شەيخ (حمود بن سليمان التلال) ھەرحەمەتى خواى لى بێت، كە لە شارى (ضریة)ى ناوچەى (القصيم) قازى بوو.

لە سەرەتای ژيانیداو لە سالى (۱۳۶۹)ك چوو ھە قوتابخانە نىزامىكان و قوناغەكانى خویندنى بریو ھاكو گەشتو ھە زانكو و لەوى كۆلیژى شەریعەى لە شارى (ریاض) تەواو كرده و بریوانامەى (بكالوریوس)ى بە دەست ھێناو ھاشان بریوانامەى ماستەرى بە دەست ھێناو لە سەر (كتاب الموارث) لە زانستى میراتدا بوو بە ناوى (التحقیقات المرضیة فی المباحث الفرضیة) پلەى نایاب (الامتیان)ى بە دەست ھێناو، ھەمان كۆلیژ ھەستا بە چاپكردنى ریسالەكەى و ھەكو سەرچاویەك، ھاكو ئیستا لەبەر دەستى قوتابیانداو ھەستا بە كۆلیژەكانى شەریعەدا دەخوینریت و ئەجار بریوانامەى دكتورای بە دەست ھێناو لە ھەمان كۆلیژ لەسەر بابەتى (خواردنە ھەلالو

ھەرامەكان بە بەلگەوھ) بە ناوى (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية)، لىژنەى گفت وگۆكۆش بىرىتى بوون لە ھەرىكە لە زانای پایەدار (عبدالله بن محمد بن حميد) رەحمەتى خواى لى بىت و زانای پایەدار (د. عبدالله بن عبدالمحسن التركى) تىیدا ئەندام بوون ریزدار (شەيخ عبدالرزاق عفيفى) سەرپەرشتیار بوو و پلەى (شرفى) بە دەست ھىناوھ.

مامۆستاكانى:

لە سەر دەستى كۆمەلەك مامۆستا و زانای ناودار دەرسى خویندوھ لەوانە:

۱. سماحة الشيخ محمد الأمين الشنقيطي - رحمه الله
۲. سماحة الشيخ عبدالرحمن السعدي - رحمه الله
۳. سماحة الشيخ إبراهيم بن عبيد العبد المحسن - رحمه الله
۴. سماحة الشيخ عبدالعزيز بن باز - رحمه الله
۵. سماحة الشيخ عبدالله بن حميد - رحمه الله
۶. فضيلة الشيخ عبدالرزاق عفيفي - رحمه الله
۷. فضيلة الشيخ صالح السكيتي - رحمه الله
۸. فضيلة الشيخ صالح البليهي - رحمه الله
۹. فضيلة الشيخ محمد السبيل - حفظه الله
۱۰. فضيلة الشيخ عبدالله بن صالح الخليفي - رحمه الله
۱۱. فضيلة الشيخ إبراهيم بن عقلاء الشعبي - رحمه الله
۱۲. فضيلة الشيخ محمد بن صالح المنصور - رحمه الله
۱۳. فضيلة الشيخ صالح العلى الناصر - رحمه الله

جگە لەوانە لە سەر دەستى چەندىن زانا لە زانایانى ئەزھەر وانەى فەرمودە و

تەفسىر و زمانى عەرەبى خویندوھ.

كاره فەرمىيەكانى:

لە پاش دەرچونى لە كۆلىژى شەرىعە وەكو مامۇستايەك لە پەيمانگای زانستى لە رياض دادەمزرىت، ئەمجار دەگوازىتەوہ بۆ كۆلىژى شەرىعە بە مەبەستى وانە وتەوہ، ئەمجار بۆ (الدراسات العليا) لە كۆلىژى (أصول الدين) ئەمجار لە (المعهد العالى القضائى)

ئەمجار بووہ تە ئەندام لە (اللجنة الدائمة للافتاء والبحوث العلمية) و ئەندام لە (هيئة كبار العلماء) ھەروہا ئەندامە لە (المجمع الفقہى) لە مەككەى پىرۆز و ئەندامە لە لیژنەى سەرپەرشتى بانگخوازان لە ھەججدا و پىشەواو وتاریژە لە مزگەوتى (الأمير متعب بن عبدالعزيز) و ئەندامە لە زانکۆى (الإمام محمد بن سعود الإسلامية).

ھەروہا بەشداری دەکات لە ولامدانەوہ لە بەرنامەى (نور على الدرب) و بەشداری دەکات لە گۆڤارە زانستىيەکاندا و سەرپەرشتى قوتابىيانى ماستەر و دکتۆرا دەکات، سەدان قوتابى لە ژێر دەستى پەرەدە بوون.

نوسینەكانى:

نوسینەكانى شەيخ دەگاتە نزیکەى (۵۸) بەرھەم و ئىستاش بەردەوامە لە نوسین، لە دیارترینیان:

۱. (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) لە زانستى میراتدا، ھەر ئەویش ريسالەى ماستەرەكەيەتى.

۲. (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية) كە ريسالەى دکتۆراکەيەتى.

۳. (الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد) بەرگىكى بچووكە.

۴. (شرح العقيدة الواسطية) بەرگىكى بچووكە.

۵. (البيان فيما أخطأ فيه بعض الكتاب) بەرگىكى گەورەيە.

۶. (مجموع محاضرات في العقيدة والدعوة) دوو بەرگە.

٧. (الخطب المنبرية في المناسبات العصرية) چوار بەرگە.
٨. (رسائل في مواضيع مختلفة).
٩. (مجموع فتاوى في العقيدة والفقه) لە بەرنامەکانى (نور على الدرب) وەلامى داووتەو چوار بەرگى لى نوسراووتەو.
١٠. (نقد كتاب الحلال والحرام في الإسلام).
١١. (شرح كتاب التوحيد - للشيخ محمد بن عبد الوهاب)
١٢. (التعقيب على ما ذكره الخطيب في حق الشيخ محمد بن عبد الوهاب).
١٣. (الملخص الفقهي)
١٤. (إتحاف أهل الإيمان بدروس شهر رمضان).
١٥. (الضيء اللامع من الأحاديث القدسية الجوامع).
١٦. (بيان ما يفعله الحاج والمعتم).
١٧. (كتاب التوحيد) دوو بەشە لە قوناغى ئامادەى وەكو مەنھەج دەخوینریت.
١٨. (فتاوى ومقالات نشرت في مجلة الدعوة).
١٩. (البدع والمحدثات وما لا أصل له).
٢٠. (مجالس شهر رمضان المبارك).
٢١. (عقيدة التوحيد).
٢٢. (أضواء من فتاوى ابن تيمية).
٢٣. (بحوث فقهية في قضايا عصرية).
٢٤. (محاضرات في العقيدة والدعوة).
٢٥. (شرح كتاب كشف الشبهات).
٢٦. (فقه وفتاوى البيوع).
٢٧. (دروس من القرآن الكريم).
٢٨. (زاد المستقنع).

۲۹. (الملخص في شرح كتاب التوحيد).
۳۰. (إعانة المستفيد بشرح كتاب التوحيد).
۳۱. (شرح مسائل الجاهلية).
۳۲. (حكم الاحتفال بذكرى المولد النبوي).
۳۳. (المنتقى).
۳۴. (لمحة عن الفرق).
۳۵. (الإيمان بالملائكة وأثره في حياة الأمة).
۳۶. (مجل عقيدة السلف الصالح).
۳۷. (البيان بالدليل لما في نصيحة الرفاعي ومقدمة البوطي من الكذب الواضح والتضليل).
۳۸. (حقيقة التصوف).
۳۹. (من مشكلات الشباب).
۴۰. (وجوب التحاكم إلى ما أنزله الله).
۴۱. (الفرق بين البيع والربا).
۴۲. (مسائل في الإيمان).
۴۳. (التعليقات المختصرة على متن العقيدة الطحاوية).
۴۴. (تدبر القرآن).
۴۵. (من أعلام المجددين في الإسلام).
۴۶. (وجوب التثبت في الأخبار واحترام العلماء).
۴۷. (من أصول عقيدة أهل السنة والجماعة).
۴۸. (دور المرأة في تربية الأسرة).
۴۹. (معنى لا إله إلا الله).

۵۰. (شرح كتاب شرح السنه للإمام البربهاري).

۵۱. (شرح نواقض الإسلام).

۵۲. (التوحيد في القرآن).

۵۳. (التحذير من الفوضى والفتن والمظاهرات).

۵۴. (كتاب مناسك الحج والعمرة).

۵۵. (مختصر أحكام الجنائز).

۵۶. (أسئلة وأجوبة في مسائل الإيمان والكفر).

تەزكىيە كەردنى لە لاىەن زانا يانەو:

۱/ كاتىك پەرسىيار كرا لە (شەيخ عبدالعزىز بن بان): لە پاش تۆ پەرسىيار لە كى بکەين؟ فەرمووى: شەيخ صالح الفوزان، وتیان: ئايە پەرسىيار لە فلان بکەين؟ فەرمووى: فلان فەقیهە، پەرسىيار لە شەيخ صالح بکەن.

هەر وەها شەيخ (بن بان) فەرموویەتى: شەيخ (صالح الفوزان) و شەيخ (صالح بن غصون) لە باشتەين زاناكانن و خاوەنى عەقیدەىەكى پاك و چاکن و لە ئەهلى فەزڵن و لە فەقیهەكانى ئەم دینەن.

۲/ هەر وەها شەيخ (محمد المنجد) پەرسىيارى لە (محمد العثيمين) كرد - لە كاتى ئەو نەخۆشییەى كە كۆچى دواى كرد -: ئامۆزگاریم دەكەیت پەرسىيار لە كى بکەم لە پاش تۆ؟ شەيخ ابن العثيمين هەندى بیری كەردەو و ئەمجار فەرمووى: پەرسىيار بکە لە شەيخ صالح الفوزان چونكە ئەو كەسێكى فەقیهە و خاوەنى دینە.

۳/ زاناى پاىەدار (ابن غديان) ی تەزكىيەى كەردو بە خاوەن زانست ناوى بەردو.

۴/ شەيخ رەبیع بن هادی المدخلی دەلێت: (سویند بە خوا خۆزگە دەخوازم پێش شەيخ صالح الفوزان و شەيخ صالح اللحیدان بمرم، سویند بە خوا ئەگەر سەرپشك بکرایەم ئەوا مردنى پێش ئەوانم هەلدەبژارد، جا نازانم دنیا چى بە سەر دیت ئەگەر ئەوان بمەن.

بە ناوی خۆای گەورەو میهرەبان

ئیمامی (بەرەهاری) دەفرمویت: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام، وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ، وَأَخْرَجَنَا فِي خَيْرِ أُمَّةٍ، فَسَأَلَهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى، وَالْحَفِظَ مِمَّا يَكْرَهُ وَيَسْخَطُ).

واتە: سوپاس و ستایش بۆ ئەو خۆای پێنمویی کردووین بۆ ئیسلام و بەو ئیسلامە منەت و فەزلی خۆی پێزانن و بەسەرمانداو لە باشترین ئوممەت دەریچواندووین، بۆیە داواى لى دەکەین تەو فێقمان بدات بۆ ئەوێ پێی خۆشە و پێی پارزێیە و بمانپاریزێ لەوێ پێی ناخۆشە و پێی توورپە دەبێ).

پاڤە:

ئەم چەند وشانەى سەرەو دەستپێک و پێشەکی کتیبەگە، سەرەتا بە (الحمد لله) دەستی پێکردووە، وەکو کارکردنێک بە سوننەتى پێغمەبەرى خوا (ﷺ)، چونکە پێغمەبەرى خوا (ﷺ) لە نووسین و وتارەکانیدا بە سوپاس و ستایشى خوا دەستی پێ دەکرد، بەم شێوەش سە لە فێ صالح و زانایان لە نووسین و وتارەکانیاندا دەستیان پێ دەکرد، کتیبەکانیان بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەست پێ دەکەن، وەکو شوینکە و تنى قورئانى پیرۆز، هەر و هە (الحمد لله رب العالمين) دەستی پێ کردووە وەکو شوینکە و تنى پێغمەبەرى خوا (ﷺ) چونکە ئەو ئەگەر ببووستایە و تارىک بدات یان قسەى ک بکات یان لەشتى خەلکى ئاگادار بکرایە تەو ئەو سوپاس و ستایشى خۆای دەکرد و ئەمجار ئەوێ ببووستایە پوونى بکات و پوونى دەکردووە، جا نوسەرى ئەم

کتابه ئه‌م به‌نامه‌ی گرتوه‌ته به‌روه‌کو شوینکه‌وتنی پئیشینی خۆی ئه‌ویش ده‌ست پیکردنه به (الحمد لله).

مانای (الحمد لله) واتا: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها بۆ خوایه، (الحمد): بریتیه له مه‌دح و سه‌نا بۆ ئه‌و که‌سه‌ی مه‌دح ده‌کریت، جا خوای گه‌وره سوپاس و ستایشی ده‌کریت له‌به‌ر زاتی خۆی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر ناو و سیفه‌ته‌کانی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر کاره‌کانی، بۆیه هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک بۆ ئه‌وه، چونکه هه‌موو نیعمه‌ته‌کان له‌ئه‌وه‌یه، جگه له‌خوا ستایش ده‌کریت به‌گوێره‌ی ئه‌و چاکه‌ی کردویه‌تی، به‌لام ستایشی په‌هاو بێ که‌م و کووپی و گشتگیر ته‌نها بۆ خوایه، بۆیه دروست نییه بڵییت: (الحمد لفلان) به‌مانای (الاستغراق) ئه‌مه دروست نییه بۆ هیچ که‌سیک ته‌نها بۆ خوا نه‌بێ، هه‌روه‌کو له‌قورئاندا هاتوه: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۲) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳) الْفَاتِحَةِ) واته: (ته‌واوی جۆره‌کانی سوپاس و ستایش ته‌نها هه‌ر بۆ خوایه په‌روه‌ردگاری ئاده‌می و فریشته و گشت ئاسمانه‌کان و زه‌ویی و بوونه‌وه‌ره، په‌روه‌ردگاری ته‌واوی جیهانه‌کانه (۲) به‌خشنده‌ی به‌به‌زه‌یی میهره‌بانه، به‌زه‌یه‌که‌ی ئیجگار فراوانه، میهره‌بانیه‌که‌یشی به‌رده‌وام و نه‌پراوه‌یه (۳)².

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ (۱) الْأَنْعَامِ) واته: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها و ته‌نها بۆ ئه‌و خوایه ئاسمانه‌کان و زه‌وی به‌دهیته‌ناو تاریکاییه‌کان و پووناکیشی داهێنا.

۲ / له‌ته‌فسیر کردنی ئایه‌ته‌کاندا پشتم به‌ته‌فسیری (رامان) به‌ستوه له‌دانانی ریزدار (ئه‌حمده‌ کاکه‌ مه‌حمود) خوا له‌تاوانه‌کانی ئێمه‌ و ئه‌ویش خۆش بیته، بۆیه ته‌فسیر کردنی هه‌موو ئایه‌ته‌کانی ناو ئه‌م کتێبه له‌و ته‌فسیره‌وه وه‌رگیراوه .

ده‌فه‌رموئیت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (۱) فاطر) واته: (سوپاس و ستاییش و شوکرانه هر بق‌خوای به‌دیه‌تیره‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی).

به‌لام بلئیت: (أشکر فلان) (سوپاسی فلان که‌س ده‌که‌م) یان (أحمدُ فلانا علی کذا وکذا) (سوپاسی فلان که‌س ده‌که‌م له‌سه‌ر ئه‌و شته و ئه‌و شته) به‌مانای تاییه‌تمه‌ندکردن و دیاریکردنی ئه‌و شته‌ی به‌هویه‌وه سوپاس و ستاییشی که‌سه‌که‌ت کردوه ئه‌وا ئاساییه به‌لام نه‌گه‌ر بلئیت: (الحمد لفلان) ئه‌وا دروست نییه، ته‌نها له‌حه‌قی خوادا نه‌بیّت.

(الله): ناویکه له‌ناوه‌کانی خوای گه‌وره و ماناکه‌ی (په‌رستراو) ده‌گرێته‌وه، چونکه (الالهیه) مانای په‌رستنه.

ئه‌مه‌ش ناویکه ته‌نها به‌خوای گه‌وره ده‌گوتریت، هه‌رگیز هیچ که‌سیکی تر ئه‌و ناوه‌ی له‌خۆی نه‌ناوه، ته‌نانه‌ت زۆرداره‌کان و کافره‌ بئ‌ی پرواکانیش، هیچ یه‌کێک له‌وان ناوی خۆی نه‌ناوه (الله)، فیرعه‌ون نه‌یگوت: (انا الله) به‌لکو گوتی: — (أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى (۲۴) النازعات) (واته: من په‌روه‌ردگاری به‌رزو بلندی ئیه‌وه‌م) جا ئه‌م ناوه تاییه‌ته به‌خوداوه.

(رب العالمین): (الرب) مانای: خاوه‌ن و فه‌رمانه‌په‌وا و سه‌ردار دیت، (العالمین) کۆی وشه‌ی (عالم)ه، ئه‌ویش بریتیه له‌هه‌موو دروستکراوه‌کان، خوای گه‌وره‌ش په‌روردگار و دروستکار و به‌پێوه‌به‌رو په‌رستراو و خوای ئه‌وانه.

مەبەست لە: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام):

ئىسلام گەرەتەرىن نىعمەتە، خەلىق گەرە دەفەرەمۆيت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) (المائدة) واتە: ۋا لە ئەمپەرە بەرنامە و ئاينە كە تانم بە پايان گەياندووە نىعمەت و بەخشى خۆم بۆ تەواو كردن، ئىسلامىشم بە بەرنامە و ئاينە بۆ ھەلبەردن).

جا بە ئىسلام نىعمەتەكان تەواو بوو بۆ مۇسلمانان، خەلىق گەرە دەفەرەمۆيت: (قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا) (۵۸) يونس) واتە: (بلى: دەبى تەنھا بە بەرە مەرە مېرەبانى خوا _ واتە بە قورئان و ئىسلامى پېرۆز _ خۆشحال و دلشاد بېن).

(فضل الله): برىتييە لە ئىسلام، (الرحمة): برىتييە لە قورئان، بۆيە با دلخۆش و بەختە وەر بىن بە ئىسلام و قورئان.

ئەمەش دانپېدانانىكە لە تۆۋە كەوا تەنھا فەزلى خوايە لە ھىدايەت دانت بۆ ئىسلام بە پېنمويى كردنت بۆى و دامەزراو بوونت لە سەرى، ئەمە فەزلىكە لە خوداوە، نەك بە توانا و ھىزى خۆت، بەلكو ئەو تەۋفيقكە لە خوداوە، ھەر ئەو ھىدايەت تۆى داو، بۆيە ئەھلى بەھەشت كاتى دەچنە بەھەشتەو لە پۆزى قىامەتدا دەلېن: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا اللَّهُ (۴۳) الْأَعْرَاف) واتە: سوپاس تەنھا بۆ ئەو خوايە لە دونىادا ئىمەى خستە سەر ئەم رېگەيە و رېنمايى كردىن بۆ كارو كەردەو ھى باش و لېرەيش پاداشى ئاۋاى داينەو، خۆ ئەگەر خۆى رېنمايى نەكردباين ھەرگىز رېمان دەرنەدەكردو بەختيار نەدەبوين).

مەبەست لە: (وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ):

ئىسلام مەتەنەىگە لەخوداوە، ئەگەر ناخوای گەورە پێویست نەبێت لەسەرى هیچ شتێك بۆ هیچ كەسێك بکات، بەلكو ئەو فەزلى خوێ داوە بە سەر بەندەكانى بە ئىسلام و نىعمەتەكان و لەش ساغى و تەندروستى و پزى و پۆزى.

مەبەست لە: (واخرجنا فى خير امة).

لەو ئايەتەو وەرەگرتووە كە دەفەرەمۆيت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) (۱۱۰) آل عمران) واتە: ئێو چاكترين ئومەت و كۆمەلەن، هەتروەتە ئەم سەرزەويە بۆ كەك گەيانەن بە مەردم و رێنمايى كردنيان).

جا مەبەست لە: (كُنْتُمْ) ئەمە بە موسلمانان دەلێت: (خَيْرَ أُمَّةٍ) واتە: باشترين ئومەتەكان و (الامة) مەبەستى كۆمەلە و جەماعەتە، (خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) تەفكەرەو لەو وشەيە: (لِلنَّاسِ) چاكە و خەيرى ئەم ئومەتە تەنھا بۆ خوێ نىيە، بەلكو تەدەپەپى بۆ خەلكى تر لە بانگەواز و جيهاد و فێركردن و پێنمويى، تەنھا بەس نىيە بۆ موسلمان فێربىيت و كاربكات بۆ خوێ و واز لە خەلكى بەيئى، بەلكو دەبى ئەم بانگەوازە بۆ بۆكەتەو، زانست و زانيارى بۆبۆكەتەو، خەيرو چاكە بۆبۆكەتەو، بانگەواز بۆكەت بۆ خوا و فەرمان بەچاكە و نەهەى بۆكەت لە خراپە، ئەو كاتە دەبێتە ئەندامىكى كارا لە كۆمەلگای موسلماناندا، ئەو ئايەتەى دەفەرەمۆيت: (أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) واتە: تەنھا بۆ خوێان دەرنەچوون، بەلكو خوای گەورە ئەوانى بۆ خەلكى دەركردووە (ناردووە).

مەبەست لە: (فَسأله التوفيق لما يحب ويرضى):

موسلمان داواى دامەزرەوى لەخوا دەكات، هەرچەندە حەق بناسىت و كارى پى بۆكەت و باوەپى پى هەبىت، هەرگىز دلتيا نىيە دەترسىت دلى لەسەرى لاربييتەو و

لاچىت و توشى فېتنە بېت، بەۋەى بەرەو فېتنە بېرات و بېەوى لىتى تېپەر بېت و لەپىگای خوای گەرە گومرا بېت، بۆيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەيفەرموو: (ياقلب القلوب ثبت قلبي على دينك) واتە: ئەى ئەو كەسەى دلەكان ئەمدىو ئەودىو دەكەيت دلم لەسەر دىنەكەت دامەزراو بکە) خوشەوېستى خوا ئىبراھىم (عليه الصلاة والسلام) لەدوئاخىدا دەيفەرموو: (وَاجْتَنِبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْآصْنَامَ (۳۵) رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ (۳۶) ابراھىم) واتە: خوايە! خۆم و كۆپەكانم لە بېتپەرستى وەدوورخە (۳۵) ئەى پەرۋەردگارم! بە راستى ئەو بتانە خەلكىكى زۆريان سەرلەيشىۋاو و گومرا كەردووە (۳۶).

لەخۆى ترسا، ئا بەم شىۋەيە ھەركاتىك كەسىك ئىمانى بەھىزتر بېت بەخوا ئەوا دەترسىت و دلنیا نابېت لەفېتنە، ھەرگىز تەزكىيەى خۆى ناكات، بەلكو داوا لەخوای گەرە دەكات دامەزراوى بکات، ھەموو كاتىك داۋاى ئاخىر خەيرى لى دەكات و لەئاخىر شەپى دەترسىت و لەفېتنەكان دەترسىت و لەپى لادان و گومرا بوون و بانگەوازكارانى خراپە دەترسىت.

مەبەست لە: (والحفظ مما يكره ويسخط):

خوای گەرە تەۋفيقمان بدات بۆ ئەۋەى پىتى خوشەو پىتى پارىيە لەكەردەۋەكان و قەسەكان و بېروباۋەپەرەكان و دوورمان بخاتەۋە لەۋەى توورپەى دەكات لەقەسەكان و كەردەۋەكان و بېروباۋەپەرەكان، ھەرخۆى پىنمويى كارە و ھەر ئەو تەۋفيقمان دەدات و ھەرخۆى پىنپىشانەرو پابەرە.

﴿۱﴾ نوسەر دەئیت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا بالآخر).

واتە: بزانی ئىسلام بریتىيە لە سوننەت و سوننەتیش بریتىيە لە ئىسلام و ھىچ يەككىيان بە بى ئەويتەر راست نابىتتەو.

پاڤە:

مەبەست لە: (اعلم).

ئەم وشەيە بۆ بايەخدانە، مانای (اعلم) واتە: بزانه، فێربە، چۆن دەزانیت ئىسلام سوننەتە؟ ئەگەر فێر بويت ئەو کاتە ئەو دەزانیت.

جا (اعلم) وشەيەكە دەيھێنن بۆ ئەوێ بزانی ئەوێ لەپاش ئەو دیت بايەخدارە، ھەروەکو خوای گەورە دەفەرمویت: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ (۱۹) محمد) واتە: بزانه بى گومان جگە لە (الله) ھىچ پەرستراویكى ھەق نىيە مافى پەرستنى ببى، دەسا تۆش لە سەر ئەو بیروباوەرە سابت بەو ھەرگیز نەگۆریت، بۆ خۆت و ئیمانداران لە پیاوان و ژنان داواى لێبووردنى گوناھان بکە).

واتە: مانای (لا اله الا الله) فێربەو بزانه و کارى پى بکە، (اعلموا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۸) المائدة) واتە: دەبى ئەوێش بزانی بەراستی خوا لە سزاداندا زۆر توندو سەختگیرە بۆ کەسێ لەبەریارەکانى سەرپێچى بکات بى گومانیشبن ھەر خوايە تاوان پۆشە، دلۆقان و میھرەبانە).

جا وشەى (اعلم) یان (اعلموا) دەيھێنن بۆ بايەخدان بەوێ پاش خۆى دیت.

مەبەست لە: (الاسلام هو السنة والسنة هي الاسلام).

واتە: ئىسلام ئەو پىگایە پىڭەمبەرەن ھىناویانە (عليهم الصلاة والسلام)، ھەموو پىڭەمبەرەنش (عليهم الصلاة والسلام) ئىسلامیان ھىناو، جا ھەموو پىڭەمبەرێک بانگەوازی بۆ خوا کردو، لەلایەن خوداو شەریعەتێکی ھىناو، ئەو ش ئىسلامە، کەواتە ئىسلام بریتىيە لە پەرستنى خوا بە تاكو تەنھایی لە ھەموو کاتێکدا بە پێى ئەو شەریعەتەى خۆى دایرێژاو، خۆى گەرە بۆ پىڭەمبەرەن (عليهم الصلاة والسلام) شەریعێکی داناو بۆ کاتێکی (ماوەیەکی) دیاریکراو پاشان نەسخى دەکاتو، جا ئەگەر ھەر شەریعەتێک نەسخ کرایو ئەو کارکردن بە (ناسخ)کە (واتە ئەو شەریعەتەى ھەمیشە پێش خۆى نەسخ کردو تەو) بریتىيە لە ئىسلام، تاكو خۆى گەرە (محمدی ﷺ) پەوانە کردو بە شەریعەتەکى ھەموو شەریعەتەکانى پێش خۆى نەسخ کردو، خۆى گەرە دەفەر مۆیت: (لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (۳۸) يَخُودُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُنْثِي وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ (۳۹) الرعد) واتە: بۆ ھەموو سەردەم و بۆ ھەموو کارێک بپارو نامەى کى تايبەتى ھەبە (۳۸) خوا ھەر کامێکیانى ویستبى لای بدار ئەو لایداو سەریوەتییەو ھەر شتێکیشى ویستبى دەبەیتەو دایک و سەرچاوەى ھەموو کتیبە ئاسمانییەکان لای خۆى گەرەبە (۳۹).

ھا ئىسلام بریتىيە لەو شەریعەتەى پىڭەمبەرەن (عليهم الصلاة والسلام) ھىناویانە لە بانگەوازو کارکردن لە ھەموو سەردەمێکدا بە گوێرەى خۆى، تاكو خۆى گەرە (محمدی ﷺ) رەوانە کرد، چیتەر ئىسلام بریتىيە تەنھا لەو شەریعەى ئەو ھىناویەتى، جا ھەر کەسێک لە سەر دینەکانى پێشوو بەمىنیتەو باوەر بە (محمد ﷺ) نەکات ئەو موسلمان نییە، چونکە ملکەچى خوا نەبوو و گوێرە لى ئەم پىڭەمبەرە (ﷺ) نەبوو،

چونكى ئەو ئەسەرى بۇ تەۋابۇۋە نەسخ كرايەۋە، مانەۋە لەسەر دىنە نەسخراۋەكە دىنىي خا نىيە بەلكو كار كىردن بە دىنە (ناسخ) ەكە دىنە.

مەبەست لە : (والسنة هي الاسلام).

جىاۋازى لە نىۋانىندا نىيە، ئەگەر (سوننەت) مان بە پىگا پاشە كىرد ئەۋا ھىچ جىاۋازىيەك لە نىۋان ئەۋ و ئىسلامدا نىيە.

مەبەست لە : (ولا يقوم احدهما الا بالآخر).

ئىسلام پاست نابىتەۋە دروست نابىت تەنھا بە سوننەت نەبىت، سوننەتەش پاست نابىتەۋە تەنھا بە ئىسلام نەبىت، جا ئەۋكەسەى بانگەشەى ئىسلام دەكات و كار بە سوننەت ناكات _ واتا پىگاگەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) _ ئەۋە مۇسلمان نىيە، ئەۋكەسەش فىرى سوننەت دەبىت و تەسلىمىي خوا نابىت ئەۋە مۇسلمان نىيە ھەرچەندە سوننەتەش بناسىت، بۇيە پىۋىستە ھەردۇكىان لە كەسەكەدا ھەبىت.

﴿۲﴾ نوسەر دەئیت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربقة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا).

واتە: ھەر لە سوننە تدايە دەست گرتن بە جەماعەتەو، جا ھەر کەسێ ھەزى لە جەماعە نە کردوو لێى جیا بوو وە ئەوا گری ئىسلامى لەملى خۆى دامالێیە و دەبێتە کەسێكى گومراو گومراکەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (فمن السنة لزوم الجماعة).

کەوابوو لەبەر ئەوەى ئىسلام بریتىيە لە سوننەت و سوننەتیش بریتىيە لە ئىسلام، ئەوا سوننەت چەند جوړیکە، (فمن السنة لزوم الجماعة) واتە: دەستگرتن بە جەماعەتى موسلمانانەو، مەبەست لە جەماعەت لێرەدا: جەماعەتى موسلمانانە ئەوانەى لە سەر ھەقن.

بەلام ئەو کۆمەلانەى لە سەر ھەق نین ئەوا لە پاستیدا پێیان ناگوتریت جەماعەت، ھەر جەماعەتێک لە سەر گومرايى کۆبوونەو، یان لە سەر بەرنامەى ک جیاواز لە ئىسلام یان لە سەر پێگایە ک جیاواز لە ئىسلام ئەوا لە پاستیدا پێى ناگوتریت ئەو جەماعەتى پێویست و خوازراو و مەدحکراو.

جا ئەو جەماعەتى لێرەدا مەبەستى: ئەوانەن لە سەر ھەقن، پێویست و مەرج نییە ئەو جەماعەتە زۆرین، بەلکو ئەگەر تەنھا یە کەسێش لە سەر ھەق بوو ئەو بریتىيە لە جەماعەت، کەواتە جەماعەت: ئەوانەن لە سەر ھەقن، جا ئەگەر کەم بن یان زۆر، پێویستە دەست بگرن بەو کەسانەو لە سەر ھەقن، جیاوازو ناکۆک نەبیت لە گەڵ ئەو جەماعەتى لە سەر ھەقن، بەلکو دەبێ تۆش لە گەڵ ئەواندا لە سەر ھەق بیت، جا ھەر کەسێک جیابوو وە لە جەماعەت ئەوا لە پاشاندا پوونى دەکەینەو (إن شاء الله).

دەستگرتن بە جەماعەتەو، واتە: دەرئەچىت دژى ئەوانو جىاواز نەبىت
لەگە ئياندا.

مەبەست لە: (فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربة الاسلام من عنقه).

ئەمە دەقى ئەو فەرموودەىە كە دەفەر مویت: (من فارق الجماعة قيد شبر فقد خلع ربة
إسلام من عنقه) واتە: ھەر كە سىڭ لە جەماعەت جىابوو، بە ئەندازەى بىستىڭ ئەو
گرتى ئىسلامى لە مىلى خۆى دامالئو.

بەراستى ئەمە ھەر پەشەىەكى توندە، جا ئەگەر جىاوازييەكە لە عەقیدەدا بوو، بە
شىئوہەك جگە لەخوا بپەرستىت ئەو كوفرە، ئەگەر ھاتوو جىاوازييەكە شتىكى تر
بىت ئەو گومرايىيە، جا جىاوازي كىردن لەگەل جەماعەتدا (لە جەماعەت جىابونەو)
ھىچ خەيرىكى تىدا نىيە، لە فەرموودەىە كدا ھاتو: (عليكم بالجماعة فان يد الله على
جماعة) واتە: دەست بگىرن بە جەماعەتەو، چونكە دەستى خوا لە گەل
جەماعەتدايە.

كاتىڭ پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى دا بە (حذيفة ى كوپى بەمان) دەر بارەى
بوودانى فیتنەو جىاوازييەكان، (حذيفة) پىئى فەر موو: چى فەرمانىڭم پىئ دەكەيت
نەگەر گەيشتمە ئەو پۆژە؟ فەر مووى (ﷺ): (أن تلزم جماعة المسلمين وإمامهم) واتە:

۵ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۸۶۳) وأحمد (۱۳۰/۴، ۲۰۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۷۲۴).

۶ / رواه أحمد والحميدي والترمذي والنسائي وابن حبان والحاكم قال الترمذي : (حسن صحيح غريب من هذا الوجه) وصححه ابن حبان والحاكم ووافقه الذهبي.

۷ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۴۱۱، ۶۶۷۳) ومسلم (۱۸۴۷).

دەست بە جەماعت و پېشەواى مۇسلمانانەو بەگرە) كەواتە: جەماعت دروست نابىت و نىيە بەبى دوو مەرج: -

يەكەم: دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت بىت، بەرنامەيان مەزەبى فلان و قسەى فلان نەبىت بەلكو تەنھا قورئان و سوننەت بىت.

دووەم: دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانى ھەبىت سەرکردايەتى بىكات و بەگپېتەو ەبۆ لای، ناكرىت جەماعت كۆبىتەو بەبى پېشەوا، دەبى پېشەوايەك ھەبىت و بىتە سەرچاوەيان، بۆيە بە (حذيفة) ەرموو: دەست بە جەماعت و پېشەواى مۇسلمانانەو بەگرە) حذيفة ەرموو: (فإن لم يكن لهم جماعة ولا إمام؟) واتە: ئەگەر مۇسلمانان جەماعتىك و پېشەوايەكيان نەبوو؟ پېتەمبەرى خوا (ﷺ) ەرموو: (تعزل تلك الفرق) واتە: دووربەكەو ەو كۆمەلەنە) ەرمانى پېكرد دووربەكەو پېتەو ەو كۆمەلەنەو تەنھا دەبىت ەگەل جەماعتى مۇسلماناندا بىت، ەگەل ھىچ جەماعتىكدا نەبىت جگە ە جەماعتى مۇسلمانان، بەلكو تەنھا خۆى بمىننەتەو ەسەر ەق تاكو مردن يەخەى پى دەگرى ئەو ھىشتا بەو شىوہە بى.

ەمەدا ئەو ەردەكەو پىت دەبى مۇسلمان ەگەل ئەو كۆمەلەندا نەبىت جىاوازن ە بەرنامەى ەق، جەماعتىش نابىت بەبى دوو مەرج: - دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت و مەنەجى سەلەفى صالح بىت، دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانان ھەبىت سەرکردايەتبان بىكات و بەگپېتەو ەبۆ لای، جا دىن نابىت و نىيە بەبى جەماعت، جەماعتىش نابىت و نىيە بەبى پېشەوا، پېشەواش نابىت و نىيە بەبى گوپرايەلى، ئەمە بەرنامەى مۇسلمانانە، ئەمەش ئەو سوننەتە پاقەى دەكات _ پەمەتى خواى لىبىت _ .

ئەمەش ئەۋەى تېدا بەدى دەكرىت ئەھى لىكراۋە لە ناۋازەھى (الشذوذ) لە بۆچوون و جىاۋازىيەكاندا، دەبىي مۇسلمان دەست بەجەماعەتەۋە بگرىت چونكە ئەوان لەسەر گومرايى نىن.

مەبەست لە: (خلع ربة الاسلام من عنقة).

لە نەرىتى عەرەبدا ئەۋە ھەبوو پەتەككىيان (گورىسەككىيان) دەكرەە مىلى مەپەكانەۋە بۆ ئەۋەى جىاۋاز نەبن و بىز نەبن و گورگ نەيانخوات، ئەم پەتانە (گورىسانە) ھەموويان بەستراپوونە پەتەكەۋە ھەموويان كۆدەكانەۋە بەمەبەستى پاراستىيان، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستگرتنى بەجەماعەتەۋە بەكارەى شوبھاندو، بۆيە جەماعەت پارىزەرە لەو شتانەى بەھەلاكتەدا دەتەبن، ۋەكو ئەۋ پەتەى دەكرىتە مىلى مەپەكانەۋە لە گورگ دەپپارىزىت و لەبىزىوون دەپپارىزىت.

مەبەست لە: (وكان ضالاً مضلاً).

خودى خۆى گومراپە لەسەر پىگا، گومراكەرى جگە لەخۆيەتى، گومراپە لەخودى خۆيدا، گومراكەرە بۆ ئەۋكەسانەى چاۋى لى دەكەن و شوپىنى دەكەن، خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (۱۱۵) النساء) واتە: ھەركەسەك پاش ئەۋەى پىگەى ھەق و پاستى بۆ دەركەوت و شارەزاي دىنى خوا بوو دزايەتى پىغەمبەر (ﷺ) بكاو پىنگاۋ پىيانى بگرىتە بەر، پىگەى پاستى باۋەرداران نەبىت، ئىمەيش پوۋى ئەكەينە ئەۋ بەرنامەۋ پىگەى بە ئارەزوى خۆى لەدۇنيادا ھەلىبىزاردوۋە، ئاى كەدۇزەخ جى و پىيەكى رىق سامناك و خراپەۋ بۆيان ئامادەكراۋە).

بۆيە پىۋىستە لەسەر مۇسلمان شوپىنى پىگەى ئىمانداران بكەۋىت و جىاۋاز نەبىت لەگەلىاندا و لەۋان نامۆ (شاذ) نەبىت.

﴿۳﴾ نوسەر دەئیت: (والأساس الذي تبني عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ) ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة، فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل وابتدع، وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار^۸.

واتە: ئەو بنەمايەى جەماعەتى لەسەر بنیات دەنریت بریتییه لە: ھاوہ لانی (محمد ﷺ) رەزاو رەحمەتى خوا لە ھەموویان بێت، ئەوانیش ئەھلى سوننە و جەماعەتن، جا ھەر کەسێک لەوانەو وەرئەگریت ئەوا گومراپووەو بیدەئەى کردو، ھەموو بیدەئە کیش گومراپیەو گومراپی و ئەھلە کەیشی لە ئاگردان.

پاڤە:

مەبەست لە: (والاساس الذى تبني عليه الجماعة).

ئەو جەماعەتە کامەيە ئەمە ئاکارو سیفاتیانە؟ ئەوانە ھاوپی و ھاوہ لى (محمد ﷺ) ئەوانەى لە پاش ئەوان ھاتن لە شوینکە وتوان و شوینکە وتەى شوینکە وتوان و سى سەدە چاکەکە، ئەوانە بریتین لە جەماعەت، ئەو کەسانەى شوینى ئەوان دەکەون و لەوانەى پاش ئەوان ھاتن، ئەوانە ئەو جەماعەتەن کە (واجب) ھەو پتویستە لەسەر موسلمان لەگەڵیاندا بێت، ھەرچەندە تووش ئەو ئازارە بێت کە تووشى دەبێت، تووشى ھەرپەشە بێت، تووشى تانە لێدان و ھێرش کردنەسەر بێت لەلایەن ئەوانەو، کەچى ئارام دەگریت، بەرگە دەگریت، چونکە ئەو لەسەر حەقە، بۆیە ھەرگیز لاناڤات لەحەق، بەلکو ئارام دەگریت لەسەر ئەوئەى تووشى دەبێت، ئەگەر نا ئەو دەبێتە ئامانجێک بۆ نەیاران و بانگەوازکارانى خراپەکارى و بانگەوازکارانى گومراپی.

۸ / ھەروەکو لە ھەرموودەى : (كل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار) أخرجه النسائي (۱۵۷۸) وابن خزيمة

(۱۷۸۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۳۵۳) .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِحَسَنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ (۱۰۰) التوبة) واته: - له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پیتشه‌نگی کۆچه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی ئه‌وانیش خوا پازی بوو لیتان و ئه‌وانیش له‌خوا پازی بوون).

خوای گه‌وره کاتئ باسی کۆچه‌ران و پشتیوانان ده‌کات له‌سوره‌تی (الحشر) ده‌فه‌رموئیت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الحشر) واته: ئه‌وانه‌ش له‌بوای ئه‌وانه‌وه هاتوون ده‌لێن: ئه‌ی په‌روه‌ردگار که‌مان! له‌ ئیمه‌و له‌و برایانه‌مان پیتش ئیمه‌ باوه‌ریان هیناوه‌ خو‌ش ببه‌و هیچ بوغزو قینیک مه‌خه‌ دلمان‌وه به‌رامبه‌ر به‌و که‌سانه‌ی باوه‌ریان هیناوه‌ ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه‌! به‌پاستی ته‌نها ئه‌توی به‌سوژی میهره‌بان).

جا پاشینه‌کان شوئینی پیتشینه‌کان ده‌که‌ون له‌ئه‌هلی حق و ئه‌هلی خه‌یرو چاکه‌ هه‌رچه‌نده‌ له‌نیوانیاندا سه‌رده‌م و زه‌مانیکی دوورو درێژ هه‌بیت، پتویسته‌ له‌سه‌ری ده‌ستی پتوه‌ بگری‌ت هه‌رچه‌نده‌ له‌و پیناوه‌دا تووشی هه‌رچی ببیت، ئه‌و به‌رده‌وام تارام ده‌گری‌ت.

مه‌به‌ست له‌: (أصحاب محمد ﷺ).

له‌ کۆچه‌ران و پشتیوانان، چونکه‌ ئه‌وانه‌ن هاوه‌لی پتغه‌مبه‌ری خویان کرد (ﷺ)، جیهادیان له‌گه‌لدا کرد، سه‌ریان خست و پشتیوانی بوون، ئه‌م دینه‌یان وه‌رگرتوو که‌یاندیانه‌ ئیمه‌، ئه‌وانه‌ هۆکارو واسیته‌ن له‌ نیوان ئیمه‌و پتغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) جا ئه‌وانه‌ی جوین به‌ هاوه‌لان ده‌ده‌ن یان به‌ که‌میان ده‌زانن و له‌ ئاستیان که‌م ده‌که‌نه‌وه‌

ئەوانە دەيانەۋىت ئىسلام بېروختىن، بەلام ئەوان ئەم قىللەيان بە كارھىناۋە، چونكە ئەگەر قسەيان بە ھاۋەلان كىردو نىرخيان كەم كىردەۋە ئەۋا ئەۋكاتە چى ھۆكارو واسىتەيەك لە نىۋان ئىمە و پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) دەمىنى؟ ئەوان مەبەستىيان بىچراندنى ئەۋ پەيۋەندىيە لە نىۋان پىشىنان لە كۆچەرەن و پىشتىوانان و ئىمەدايە، تاۋەكو ئەم ئوممەتە گومرا بىت، ئەگەر نا چى شتىك وايان لى دەكات جويىن بە ھاۋەلان بدەن؟

ئايە لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا ھىچ دەمەقالى و دژايەتتەك ھەيە لە سەر سەرۋەت و سامان يان لەۋ شىۋە؟

ئايە ھاۋەلان ئازارى ئەۋان يان داۋە لە كاتىكدا لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا چەند سەدەيەكى دورو درىژ ھەيە؟

ئەۋەى پالى بەۋانەۋە ناۋە ئەۋكارە بىكەن بىق و كىنەى دلەكانە، چونكە ھاۋەلان ئەم دىنەيان ھەلگرتۈە جا ئەۋان دەيانەۋىت ئەۋ پەيۋەندىيە بىچرپىن لە نىۋان پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) ئوممەتەكەيدا بىق ئەۋەى ئەم دىنە بېروختىت (بىكەۋىت) ئەمە مەبەستى ئەۋانە.

مەبەست لە: (وهم اهل السنة والجماعة).

ھاۋەلانى پىغەمبەرو (ﷺ) ئەۋانەى لە پاش ئەۋان دىن، ئەۋانەى بەچاكە شويىنى ئەۋان كەۋتن، ئەۋانە ئەھلى سوننەن، واتە ئەھلى پىگىگى پاستن، ئەۋىش بىرىتتە لەۋ سوننەتەى لەم كىتابەدا پافە كراۋە.

ئەۋانەش جەماعتى پاستن، بەلام كۆبۈنەۋەى جگە لەۋان لە سەر ناپەۋايىيە، ئەۋانە پىيان ناگوتىت جەماعت ھەرچەندە ژمارەيان زۆر بىت، خۋاى گەۋرە دەفەرۋىت:

(تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى (١٤) الحشر) واتە: وادەزانیەت هەموو پێکەوهن و کۆن لە کاتی کدا دڵەکانیان لێک جیان و یەک ناگرن).

جا جەماعەت ئەوانەن لە سەر حەقن، ئەو کەسەى دەلیت: - من لە گەڵ فلان حزیم و ئەم حزبە جەماعەتەو ئێوەش دەلین: دەست بە جەماعەتەو بەگرن و ئەوانە جەماعەتن، ئەو پێیان دەلین: کى بە ئێوەى گوتووە ئەوانە جەماعەتن؟ جەماعەت بریتییە لەوانەى لە سەر حەقن، ئەوانەى لە سەر سوننەتن، بەراستی ئەوانە جەماعەتن.

مەبەست لە: (فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل وابتدع).

هەر کەسى دینەکەى لە هاوێلانەو وەرناگریت، ئەوانەى قورئان و سوننەتیان بۆ گواستوینەتەو، ئەو لە سەر حەق نییە، جا ئەگەر تانە لەوان بدریت ئەو گواستەو کەیان پووچەڵ دەبیتهو - پەنا بە خوا -، مەبەستى دۆژمنانى خواو پیغەمبەرەکەى (ﷺ) پووچەڵ کردنەوێ نىسلامە، بەلام ئەم فیلە پیسەیان هیناوە، بۆ ئەوێ پێشینان و پاشینانى موسڵمانان لە یەک بێچرپن، تاكو بە ئاسانى پاشینهكان قووت بدەن، بە ئاسانى بیانخۆن، بەلام ئەگەر لە گەڵ جەماعەتى یەكەمدا پەيوەست بوون، پەيوەست بوون بە قورئان و سوننەتەو ئەو ئاسان نابێت بە لكو ئەستەمە بتوانن بیانخۆن بە ئیزنى خوا.

مەبەست لە: (فقد ضل) واتە: لە حەق بزر دەبیّت.

(وابتدع):

(البدعة): بریتییە لە پەرستەن و بیروباوەڕو قسەکان هیچ بە لگەى لە سەر نەبیّت لە قورئان و سوننەتدا، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من عمل عملا ليس عليه

أمرنا فهو رد^۹ واته: ھەركەسىڭ كارىڭ بىكەت فەرمانى ئىمەى لەسەر نەبىت ئەوا پەد دەكرىتەو (لەپىواپەتېكى تردا ھاتو: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد)^{۱۰} واته: ھەركەسىڭ لەم كارەى ئىمەدا شىتېكى نوئى دابھىننەت و تېيدا نەبىت ئەوا پەد دەكرىتەو (ھەروەھا دەفەرموئەت: (وإياكم و محدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۱} واته: دوور بىكەونەو لەكارە نوئىيەكان، چونكە ھەموو كارىڭى نوئى بىدعەيەو ھەموو بىدعەيەكش گومپاييە).

جا بىدعە: ئەو يە لەدىندا داھىنراو بىت و لە كاتىڭدا بەشىڭ نەبىت لەو، چۆن دەزانرەت بەشىڭ نىيە لەو؟

ئەگەر بەلگەيەك لەسەرى نەبىت ئەو بەشىڭ نىيە لە دىنەكە، چونكە خواى گەورە دەفەرموئەت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ (۳) المائدة) جا دىنەكە كامىلە و بىى كەم و كووپىيە _ سوپاس بۆ خوا _ ھىچ زىادەيەك وەرناگرەت، بۆيە تەنھا پىيوستمان بەو ھەيە ئەو دىنە بناسىن خواى گەورە كامىل و تەواوى كىردو و دەستى پىئو بەگرىن، واز لەجگە لەو بەھىننەن لە زىادەكان و لە بەچاك زانەن و خستەسەر و جگە لەوانە، چونكە لەخوا دوورت دەكاتەو و لەپاشدا ئەو رووندكرىتەو كە (ھىچ كاتىڭ قەومىڭ بىدعەيەك داناهىنن ئىللا وەكو ئەو سوننەتيان ئى دەسەنرەتەو)^{۱۲} جا ئەمە رېڭا پاست و تەواو كەيە، دەستگرتن بەجەماعەت و دەستگرتن بەسوننەت و وازھىنان لە بىدعە.

۹ / أخرجه مسلم (۱۷۱۸) .

۱۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۵۵۰)، ومسلم (۱۷۱۸) .

۱۱ / صحيح : أخرجه أبو داود (۴۶۰۷) والترمذي (۲۶۷۶) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۵) .

۱۲ / قال حسان بن عطية - رحمه الله - : (ما ابتدع قوم بدعة في دينهم إلا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا يعيدها إليهم الى يوم القيامة) رواه الدارمي وابو نعيم واللالكائي .

مەبەست لە: (وكل بدعة ضلالة).

بە هیچ شیوەیەك بیدەعی حەسەنە نییە هەروەكو هەندێ كەس دەلێت، بەلكو بیدەعە هەمووی گومپاییە بەدەقی فەرموودەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، لە فەرموودەیه كدا دەلێت: (فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۳} واتە: هەموو داھێنراویك بیدەعیەو هەموو بیدەعیەكش گومپاییە).

جا بیدەعە لەدیندا بە هیچ شیوەیەك چاکی تێدا نییە، بەلكو هەمووی گومپاییە ئەمەش قەسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كە هەرگیز هیچ قەسەىك لە خۆوە ناكات.

مەبەست لە: (والضلالة واهلها فى النار).

گومپایی و گومپاكاران لەئاگردان یان لەبەر كوفر كردنیان، یان لەبەر سەرپێچی كردنیان، بیدەعان هەموو وەكو یەك نین، تیاياندا هەیه كوفرە، خاوەنەكەى بەهەتا هەتایی لەئاگریدا دەمێنێتەو وەكو هاواركردن بەمردووەكان و داواكردن و پارێشەو لەمردووەكان و سەرپێن بۆ جگە لەخاوەنێكردن بۆ جگە لەخاوەن، ئەم بیدەعە كوفرن، هەروەها نكۆلى كردن و نەفیکردنی ناو و سیفەتەكانى خوا هەروەكو كۆمەلى (جهمية) دەلێن ئەوانەى نكۆلى لە ناو و سیفەتەكانى خوا دەكەن، جا ئەمە كوفرە پەنا بە خوا، چونكە وەسفى خواى گەورەیان كردووە بەوێ هیچ ناو و سیفەتێكى نییە، كەواتە خواى گەورە نەبوو (معدوم)، چونكە ئەوێ هەبێت دەبێ سیفاتى هەبێت، ئەوێ سیفاتى نەبێت نەبوو (مەعدومە)، بۆیە پێشەوايان حوكمیان داوە بەكافریوونى (جهمية) ئەوانەى دەلێن: قورئان دروستكراوە. ئەوان ئەو قورئانەى – كە قەسەى خواى

گەرەپە و سرووش و دابە زىنراوى ئەو - کردوویانە تە دروستکراویک وە کو دروستکراوێ کانى تر، دەلێن: خوا قسە ناکات، بۆیە بە (جماد) یەک دەیشوبهێتن، ئەوێ قسە ناکات نابێتە خوا، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَأَتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُؤَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا (١٤٨) الاعراف) واتە: پاش چوونە کەى موسا بۆ کۆی (تور) گە لە کەى _ لە خشل و زێرە کە یان _ گوێرە کە یە کى بە بۆرە یان بۆ خۆیان سازداو پەرستیان! مەگەر نە یاندی ئەو گوێرە کە یە قسە یان لە گەل ناکات و بۆ پێى پاستیش پێنمایان ناکات).

ئەمە ئەو دەگە یە نیت ئەوێ قسە ناکات نابێتە خوا، (الجهمية) دەلێن: _ خوا قسە ناکات، کە واتە ئەو خودا نییە، بەرزى و پیرۆزى بۆ خودای گەرە لە قسەى ئەوانە کە دەیکەن، لە سورەتى (طه) دا ھاتووە: (أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (٨٩) طه) واتە: ئاخۆ ئەوانەى ئەو گوێلکە ئە پەرستن نابینن ئەو گوێلکە یە نە وەلامیان دەداتەو ئەگەر داوایە کى لى بکەن و نە دەسەلاتى زیانیکی بۆیان ھەبەو نە دەتوانن ھیچ جورە کە لکیکی لى وەر بگرن).

واتە گۆلکە کە، ئەگەر قسەى لە گەلدا بکەن ئەو وەلامیان بۆ نە دەگێرێت، ئەو ئەمە بە کە لکی ئەو دیت بپێتە خودا؟

ئىبراھیم بە بت پەرستانى گوت: (فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (٦٣)) واتە: دە ئەو تانى لێیان بپرسن ئەگەر قسە ئەکەن)

ئەوان پێیان گوت: (لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ (٦٥)) واتە: ئەى ئىبراھیم، بى گومان بۆ خۆت دەزانیت ئەوانە گۆیاو قسە کەرن، نیتەر چۆن دەلێى لەوان بپرسن؟).

ئەوئىش بەوانى گوت: (أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ) (٦٦) أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٧) الانبياء) واتە: وتى: ئاخۇ _ غەيرە خوا _ شتى ئەپەرستەن نەھىچ كەلكتان پى دەگەينى و نەھىچ زىانىشتان لى دەدا؟! (٦٦) بىزارى و ئۆف لەئىوھ و لەو شتانەش لەجىي خوا ئەى پەرستەن ئايا ئاۋەز ناخەنە كار؟ (٦٧).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) (٦٠) غافر) واتە: پەرورەدگار تان فەر مووی: داوا لە من بکەن و لە من بپاړینهو، منیش وەلامتان دەدەمەو.

خوای گەورە وەصفى خۆى کردووە بەوھى قسە دەکات و دەئیت، جا ئەوھى قسە ناکات خوا نىيە، بۆيە تۆربەى پىشەوايان پىشەوايانى (الجهمية) يان بەکافر داناو، نەك چاولیکەران و شوپىنکە و توانيان ئەوانەى حەقیان بۆ پوون نەبۆتەو، بەلکو بە نەقامى چاویان لىکردوون، ئەوانە قسەى تریان لەسەرە، چونکە دەبى بۆيان پوون بکرىتەو، جا ئەگەر سوور بوون لەسەرى ئەو حوکم کوفرى ئەوانیش دەدریت.

﴿٤﴾ نوسەر دەئیت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع العذر))^{١٤}.

واتە: عوممەرى كورى خەتتاب فەرمووێتە: (هیچ كەسێك بیانووی نییە لە گومراپیەك ئەگەر سواری بوو (شوێنی كەوت) و بە هیدایەتی بزانیت و لە هیدایەتدا وازی لێبەینیت و بە گومراپی بزانیت، چونكە هەموو كارەكان پوون كراوەتەو وە حوججەكان دامەزراوە و جێگیربوون و بیانوو ئەماوە و بچراوە).

پاڤە:

مەبەست لە و قسەییەى عومەر دەئیت: (لا عذر لأحد...).

چونكە خوای گەرە حەقى پوونكردووەتەو و لەقورئان و سوننەتدا ئاشكرای كردووە، بۆیە هیچ كەسێك ئەو كاتە بیانووی گومراپوونی نییە، چونكە كەمتەرخەمى لەلایەن خۆیەو پوویداوە، چونكە بەدوای حەقدا نەگەراوە و پرسىاری نەكردووە لە زانایان، جا گومراپی لەلایەن خۆیەو هاتووە چونكە ئەو كەمتەرخەم بووە.

مەبەست لە: (حسبها هدى).

پوونكردنەوێ ئەوێ تێدايە گومان هیچ سوودێك ناگەيەنیت (هیچ حەقیكى لى دەرناچیت) لەكاتێكدا خوای گەرە دەفەرموێت: (وَأَنَّهُمْ لَيَصْذُوثُهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ

١٤ / رواه ابو يوسف وابن شبة وابن بطة والخطيب البغدادي وابن حزم وابن الجوزي وابو نعيم .

أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (الزخرف) واتە: بەپراستی ئەو شەیتانانە پېشگىریان دەكەن لە پېچكە وايش ئەزانن بۆ پراستەپى پېنمىونى كراون!!).

جا ئەوھى كە خۆيان وادەزانن ھىچ شەفاعەتيا بۆ ناكات، چونكە ھىچ بيانوويەكيان نىيەو نەگەپاوانەتەوھ بۆ قورئان و سوننەت تاكو حەق و ناحەق لەيەك جيا بكەنەوھ، بەلگە ئەوان شوین ئارەزووھەكانى خۆيان كەوتون، (وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (الزخرف) لەگەل ئەمەيشدا خواى گەورە حوكمى بەسەرياندا داوھ بەكوفرو گومپايى، بەتەنھا كەسەكە وابزانیت لەسەر حەقە ئەوھ نابیتە بيانوو بۆى، ئىللا مەگەر سرووشىكى خوايى پى نەگەيشتبیت لەخوداوھ بۆ سەر پىغەمبەرانى دايەزانديت چونكە پىويستە لەسەرى ئەوھىە بگەرپتەوھ بۆ قورئان و سوننەت، لەسەر گومان و بۆچوونى خۆى نەمىنى، لەسەر ئەوھى كەسانى تر پىتى بلین ئەوھ حەقە، ئەوھ بيانوو نىيە.

لە ئايەتتىكى تردا ھاتوھ: (إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (الاعراف) واتە: چونكە ئەوان لەباتى خوا شەیتانيان كرده ياريدەرو دۆستى خۆيان و وايشيان ئەزانى لەسەر پى ھەقن و پىنمان).

تەماشاكە چۆن شەیتانەكان لەجنۆكەو مەرفىيان كەردۆتە دۆست و خۆشەويستى خۆيان جگە لەخوا، شوپىيان دەكەون و كەچى وادەزانن ھىدايەت دراون؟! ئايە شەیتانەكان خەيرو چاكەيان بۆيان دەو؟ خواى گەورە دەفەرمويت: (وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (الزخرف) واتە: ھەركەسێك لە راست يادى خوا روو ھەرگىپى ئەوا ئىمە شەیتانىكى بۆ دەسازينين ھەردەم ھاوپى دەبیت و لى جيانابیتەوھ).

تەماشای ئەو ئایەتە بکە بە جوانى: (وَمَنْ يَغْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا) ئەمە سزاكە يەتى (فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ) (۳۶) وَإِنَّهُمْ) واتە شەيتانەكان (لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ) (۳۷) الزخرف) واتە: بەپاستى ئەو شەيتانانە پېشگىريان دەكەن لەپۆچكە وايش ئەزانن كەبۇ پاستەپۆ پېنموني كراون!!).

شويئىكە وتوھەكان وادەزانن ھىدايەت دراون، كەچى ئەو ھىچ سودىكى پىئى نەگە ياندوون، ھىچ بيانوويە كيان نىيە، چونكە ئەوانە بانگەوازي پېغەمبەرانيان (عليهم الصلاة والسلام) پېگە يىشت كەچى وەريان نەگرت.

بەلگە بيانوويە سەلە ئىجتىھادىيەكان دەبىي كە جېگە و پېگە ئىجتىھادى تېدا دەبىيەو، بۆيە كەسەكە ئىجتىھاد دەكات، ئەوھى لەتوانايدا ھەيە ھەولە بۇ دەدات لەگەپان تاكو گوماني ئەو دەبات ئەمە حەقە، ئەم كەسە بيانوويە ھەيە (مەذور)ە، بە بەلگەي ئەو فەرمودەي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەر مويىت: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا اجتهد فأخطأ فله أجر واحد)^{۱۵} واتە: ئەگەر حاكمىك ئىجتىھادى كردو پىكاي ئەو دوو پاداشتى ھەيەو ئەگەر ئىجتىھادى كردو نەپىيكا (ھەلەي كرد) ئەو يەك پاداشتى ھەيە).

ئەمە لەمەسەلە ئىجتىھادىيەكاندا، بەلام مەسەلە (تەوقىفییەكان) ئەویش برىتييە لەبابەتەكانى عەقىدە ئەوا ھىچ كەسك بۆي نىيە ئىجتىھادى تېدا بكات، بەلگە واجب (پىئويست) ئەوھە شويئى بەلگە بكەويىت، ھىچ دەرفە تىكى ئىجتىھادى تېدا نىيە. مەبەست لە: (ولا في هدى تركه حسب ضلالة).

كارەكە لەسەر وادانان و گومان بردن نىيە، گومرايى وەرگريىت و ابزانىت ھىدايەتە يان واز لەحەقىك بەھنىت و ابزانىت گومرايى، ئەو گومانە دادى نادات (شەفاعەتى بۇ

ناكات) چۈنكە ھىدايەت و گومرايى خىواي گەورە لە قورئاندا پوونى كىردۆتەو، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە سوننەتدا پوونى كىردەتەو و سەلەف لە ژيان و عەقىدەياندا پوونيان كىردەتەو، جا حەق پوون و ئاشكرايە سوپاس بۆ خوا، ھەر لە پەحمەتى خىوايە حەق پوون و ئاشكرايە لە قورئان و سوننەت و ھىدايەتى سەلەفى صالح، ھىچ شاراو و ئاپوونىيەكى تىدا نىيە، ھەر وەكو چۆن لە ئوممەتەكانى پىششودا پوويدا كاتى ماوہىيەكى زۆر تىبەپى و حەقىيان لى شىواو تىكەل بوو، كىتبەكانيان تەحرىف كراو لىي كۆپرە، بەلام ئەم ئوممەتە ئەوا بە ئاشكرايى دەمىننەتەو، قورئان و سوننەت پارىزراو دەبىت لە تەحرىف و كۆپان بۆيە ھىچ كەسك ئەوا كاتە بىيانووى نىيە.

مەبەست لە: (فقد بينت الامور).

بەلى كارەكان پوون كراونەتەو، بەلام پىويستى بە گەپان و داواكردنە، بەوہى مەرفەكان فىرى بىن و لىي تىبگەن و زانست و زانىارى لە زانايانەو وەرگىن، لە خۆيەو و زانست وەرنەگىرئىيان لە ھاوشىوہى خۆي لە نەفامەكان يان ئەوانەى خۆيان بە زانا دەزانن يان لە كىتبەكانەو، بەلكو زانست و زانىارى دەبى لە خواوہەكانيان وەرگىت- لە زانايانەو- چۈنكە ئەم زانستە لە زانايانەو وەردەگىرئىت، زانست بەوەرگىرنە (التلقى) يە ئەك بە وەرگىرنە لە كىتبەكانەو، كىتبەكان تەنھا ئامرازىكن بۆ گەپان، زانايان پافەى دەكەن، بەلام گەيشتن بۆ حەق ئەمە لە زانايانەو وەردەگىرئىت و لەوانەو پىوايەت دەكرئىت، پاشىنان لە پىششىنانەو.

مەبەست لە: (وثبت الحجة وانقطع العذر).

ھىچ كەسك بىيانووى نىيە، ئەم دىنە خىواي گەورە پاراستى لە تەحرىف و كۆپان، حەق پوون و ئاشكرابوہ ھىچ شاراوہىيەكى تىدا نىيە، بە جىباواز لە گەل ئوممەتەكانى

پیشودا، ئەوان کاتێک ماوه یەک زۆر بەسەریاندا تێپەڕی کیتابەکانیان تەحریف کردو دەستیان بەگۆڕان کرد، بۆیە حەقیان لێ شارایەووە تیکەڵ بوو.

نوسەر دەلێت: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله وتبين للناس فعلى الناس الاتباع).

واتە: چونکە ئەهلی سوننە و جەماعەت هەموو کاروباری دینەکیان مەحکەم کردووە بۆ خەڵکی پوون بووەتەو، بۆیە پێویستە لەسەر خەڵکی شوێنی بکەون).

پاڤە/

مەبەست لە: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله).

(ذلك): ئاماژەیە بۆ ئەوەی لەپیشدا باسکرا لەهاندان بە دەستگرتن بەپێگای ئەهلی سوننە و جەماعەتەو.

لە پیشدا باسکرا مەبەست لە ئەهلی سوننە ئەو کەسانەن دەستیان بەسوننەت و پێگاکەى پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) گرتووە، بەپاستی ئەوانە ئەهلی سوننەن.

جەماعەت: بریتییه لەو کەسانەى لە سەر حەق کۆبونەتەووە و جیاوازی پارچە پارچە نین هەروەکو خوای گەورە فرمویەتى: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/ ۱۰۳) واتە: بەتێکرا گشتتان دەست بەپشتەى ئایینی خواو قورئانەکیەو بەگرن و قەت لێی نەتازین).

له‌سه‌ر حه‌ق کۆبونه‌ته‌وه‌و جیاواز نین و پارچه‌ پارچه‌ نین، به‌پاستی ئه‌وانه ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌تن به‌لام: (الَّذِينَ قَرَأُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَاءً) واته: بێگومان ئه‌و که‌سانه‌ی دینی خۆیانیان په‌رت و بلاوکردو بوونه‌ چه‌ند ده‌سته‌و به‌سته‌یه‌کی جیاوازو لیکترازاو).

جا خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (١٥٩) الأنعام) واته: تو کاریکت به‌وان نییه، به‌پاستی برپاری چاره‌نوسیان هه‌ر لای خواجه پاشانیش به‌هه‌ر کاری کردوویانه ئاگاداریان ده‌کات).

مه‌به‌ست له: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما).

واته: قایمکردن و تۆکمه‌کردن، جا (الإحکام) مانای (قایمکردن و تۆکمه‌کردن و چه‌سپاندنه)، کاروباری ئه‌م دینه به‌جوانی قایم کراوه‌و تۆکمه‌کراوه، چونکه‌ دین هه‌مووی له‌سوننه‌و جه‌ماعه‌ت کۆکراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من يعيش منكم فسیری اختلافاً كثيراً، فعليکم بسنتي)^{١٦} واته: هه‌ر که‌س له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بزیت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ده‌ست به‌سوننه‌ته‌که‌ی منه‌وه بگرن).

هیچ شتێک له‌م دووبه‌ره‌کی و جیاوازییه ناتپاریزی ته‌نها ده‌ست گرتن به‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌بیت، ئه‌ویش بریتییه له‌و پێگه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بوون له‌عه‌قیده‌و په‌رستن و مامه‌له‌و په‌ه‌شت و ئادابه‌کان، هه‌ر ئه‌وانیش کۆمه‌لی پزگاربوون له‌ نیۆ هه‌فتا و سی کۆمه‌له‌که‌دا که‌ هه‌ر هه‌مووی له‌ ئاگردان ته‌نها

یەككیان نه بیئت، وتیان: ئەو كۆمەلە _ پزگاری بوو _ كئى یە ئەى پئەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ئەو كۆمەلەى لە نێو ئەو كۆمەلە جیاتكردهوه كئیه؟ پئەمبەرى خوا (ﷺ) له پوونكردهوى ئەو كۆمەلەدا فەرمووی: (من كان على مثل ما انا عليه وأصحابي)^{١٧} واتە: ئەو كەسەى لە سەر ئەو پزگایەى من و هاوێلانم لە سەرین) ئەوێ پئەمبەرى خوا (ﷺ) هاوێلان لە سەرى بوون بریتییه لە سوننەت، هەر كەسێك دەستى پئەو كرت رزگارى دەبیئت، بۆیه پئیان دەگوتریت (الفرقة الناجية) واتە: كۆمەلەى پزگاریبوو.

مەبەست لە: (وتبين للناس، فعلى الناس الاتباع).

واتە: بۆ خەلكى پوون بوو ئەو كاروبارى ئەم دینه هەمووی لە دەستگرتنە بە سوننەت و جەماعەتەوه، بۆیه هێچ كەسێك جیاواز نییه لەوێ ئەهلى سوننەت و جەماعەت لە سەرین ئیلا ئەهلى گومراپى نه بیئت: (فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ) (یونس) واتە: جا ئیتر بەدەر لە گومراپى _ پاش هەق و راستى، كە هەر لە پەرستنى خوادایە _ چى تر هەیه؟.

هەر كەسێك واز لە هەق بهێنئى دەكەوێتە ناو گومراپیهوه، حەقیش بریتییه لەوێ ئەهلى سوننەت و جەماعەى لە سەرە نەك هێچ كەسێكى تر.

١٧ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٥٩٦) والترمذي (٢٦٤٠) وابن ماجه (٣٩٩١) وأحمد (٢٣٢/٢) وصححه الشيخ

الألباني في (الصحيحة) (٢٠٣) .

﴿٥﴾ نوسەر دەلالت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله - تبارك وتعالى- لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله وعند رسوله (ﷺ) فلا تتبع شيئاً بهواك فتمرق من الدين فتخرج من الإسلام فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله (ﷺ) لأمته السنة وأوضحها لأصحابه وهم الجماعة وهم السواد الأعظم، والسواد الأعظم الحق وأهله فمن خالف أصحاب رسول الله (ﷺ) في شيء من أمر الدين فقد كفر).

واته: بزانه -پەحمەتى خوات لى بىت- ئەم دىنە لە لاىەن خوداى گەرەوه هاتوه، لەسەر عەقلۆ بۆچوونى مۆقفەكان دانەنراوه و زانستەكەى لاى خواو پىغەمبەرەكەىتى (ﷺ)، بۆيە شوينى هىچ شتىك مەكەوه بەحەزو ئارەزووى خۆت لە ئاين ياخى بىيت و لە ئىسلام دەرچىت، چونكە هىچ حوججەيەكت نىيە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) سوننەتى بۆ ئوممەتەكەى پوونكردوه تەوه و بۆ هاو لەانى پوونكردوه تەوه ئەوانىش جەماعەتن ئەوانىش زۆربەى خەلكن و زۆربەى خەلك: برىتيبە لەحق و ئەهلى حق، هەر كەستىك جىاواز بىت لەگەل هاو لەانى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەشتىكدا لە كاروبارى ئەم دىنە ئەوا كوفرى كردوه).

پاڤه /

ئەم دىنە لە لاىەن خوداوه هاتوه، هەر ئەوه ئەم دىنەى داپژاوه، هىچ كەستىك بۆى نىيە دىنىك داپژىت خواى گەرە ئىزنى پى نە دابى، خواى گەرە دەفەرمووت: (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ (٢١) الشورى) واتە: ئاخۆ ئەوانە پىگەى خواناسىن دەگرن يا خۆ چەند هاو بەشتىك بۆ خوا دادەنن چەند ياساو بەرنامەيەكيان بۆ داهيئابن لە ئاين بە هىچ شىوئەيە خوا مۆلەتى نە دابن).

مەبەست لە: (وعلّمه عند الله وعند رسوله ﷺ).

بابەتەکانى ئەم دینە تەوقیفییە، پێویستە لەبابەتەى دیندا بەلگە ھەبێت لەخودا و پێغەمبەرەكەى ھە (ﷺ)، دەبێ پابەندبێن بەو ھى لە قورئان و سوننەتدا ھاتو ھە بابەتەکانى دیندا واز لەداهێنراوەکان و بیدعەکان بەیّنێن كە خۆى گەرە ھى بەلگەى كى لەسەر دانەبەزاندو ھە، ھەرچەندە خاوەنەكەى (ئەھلەكەى) بەدینی بزانی، خۆیان لەخودا پێى نزیک دەكەنەو ھە، ئیمە ئاوپى لى نادەینەو ھە باوەرمان پێى نییە، چونكە دینی خوا ئەو ھە خوا پێغەمبەرەكەى (ﷺ) دایانپێژاوە.

چونكە دین بنیات نراوە لەسەر ئەو زانستەى لەلایەن خودا و پێغەمبەرەكەى ھە (ﷺ) ھاتو ھە، شوێنى ھەزۆ ئارەزووى خەلكى مەكەو ھە، شوێنى بۆچونى خەلكى و ئەو ھى ئەوان بەباشى دەزانن و شوێنى دەكەون مەكەو ھە، چونكە ئەو ھى ھى بنەمایەكی لە قورئان و سوننەتەى پێغەمبەرەكەیدا (ﷺ) نییە، ھەر ھەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمویەتى: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) ^{۱۸} واتە: ھەر كەسێك لەم كارەى ئیمەدا شتێكى نوێ دابھێنێت و تێیدا نەبێت ئەو پەد دەكرێتەو ھە) لەپروایەتێكى تردا ھاتو ھە: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) ^{۱۹} واتە: ھەر كەسێك كارێك بكات ھەرمانى ئیمەى لەسەر نەبێت ئەو پەد دەكرێتەو ھە).

جا ھەر كەسێك دەیەوێت كارەكەى چاك و سوود بەخش بێت ئەو پێویستە لەسەرى بەئەنجامدانى دوو كار:—

۱۸ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۹ / صحیح : سبق تخريجه .

کارى يەكەم: (الاخلاص) دلتسوزى و نيازپاکى دینهکەى بۆ خواو دوریکەوئیتەوہ لە شىرك.

کارى دووہم: (الاتباع) شوئینکەوتنى سوننەتى پئىغەمبەرەکەى (ﷺ) بىت و پاکی بکاتەوہ لەبیدعو داھىتئراوہکان.

موسلمان جیاوازی لەعەقیدەو جیاوازی لە پەرستندا نۆر دەبینیت، خەلکى حەزى ئارەزوو بۆچوون و پێگایان ھەبە، ئیمە شوئینى خەلکى ناکەوین بەلکو ئەوہى خەلکى لەسەرە بەراوردی دەکەین لەگەل قورئان و سوننەتدا، ئەوہى لەگەل قورئان و سوننەتدا گونجا ئەوہ حەقەو ئەوہى جیاوازیو لەگەلئانداو نەگونجا ئەوہ (باطل) و ناحەقە.

مەبەست لە: (فلا تتبع شیئاً بھواک).

شوئینى ھىچ شتیک مەکەوہ بەحەزى ئارەزووى خۆت، بەلام دەبى حەزى ئارەزوت شوئینى ئەوہ بکەوئیت لە لایەن خوداو پئىغەمبەرەکەىوہ (ﷺ) ھاتوون، بۆیە ئارەزووى ھىچ شتیک مەکە ئیلا لەوہى لەخوداو پئىغەمبەرەکەىوہ (ﷺ) ھاتوہ، ئەمە پێگای پزگاربوونە.

ئەگەر شوئینى ئارەزووى خۆت کەوتیت ئەوا دەبیتە یەکیک لەوانەى شوئینى ئارەزووہکانیان دەکەون و شوئینى ئەو سرووشە نەکەوتوون لە لایەن خوداوہ دابەزیوہ، خواى گەورە دەفەرموئیت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (٥٠) القصص واتە: خۆ ئەگەر وہ لامیان نەدايتەوہ، ئەوہ بزائە ئەوانە ھەر پەپرەوى لە ئارەزووى خۆیان ئەکەن، چ کەسى گومارتە لەو کەسەى پەپرەوى ھەواو ئارەزووى خۆى کردوہ، بى

ئه‌وه‌ی هیچ پێنویڤنکی له‌خواوه هه‌بی؟ به‌راستی خواش پێنویڤنی گه‌لی سته‌مکار ناکات).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووت: (فَاخُكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ) (٤٨) المائدة) واته: ده‌سا تۆش له‌نیوان گشت خه‌لكاندا هه‌ر به‌پێی ئه‌و به‌رنامه‌یه‌ کاریکه‌و بریار بده خوا ناردووێتی و له‌وه‌ق و راستیه‌یه‌ له‌خواوه بۆت هاتوو له‌مه‌ده‌و مه‌که‌وه شوێنی هه‌واو ئاره‌زوویان).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووت: (ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (١٨) إِنَّهُمْ لَن يَغْنَوْا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ (١٩) الجاثية) واته: له‌پاشدا ئێمه ئه‌تۆمان خسته سه‌ر به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌تێک له‌تایین، جا تۆیش شوێنی بکه‌وه به‌پوختی په‌یره‌وی بکه‌و شوێن هه‌واو هه‌وه‌سو ئاره‌زووی ئه‌و نه‌زانانه مه‌که‌وه (١٨) بێ گومان ئه‌وانه هیچ شتێک له‌خواوه له‌تۆ دوور ناخه‌نه‌وه بێ گومان سته‌مکاران یارو یاوه‌ری یه‌کترن له‌دونیاداو (الله) یارو دۆستی پارێزکارانه (١٩)).

جا تۆ له‌نیوان دوو مه‌سه‌له‌دای: یان ده‌بی شوێن دینه‌راسته‌که بکه‌ویت، یان ده‌بی شوێن ئاره‌زوو بکه‌ویت کاری سییه‌م نییه‌.

مه‌به‌ست له: (فتمرق من الدين فتخرج من الاسلام).

هه‌رکه‌سیک شوێنی ئاره‌زه‌که‌ی که‌وت ئه‌وا له‌دینه‌که‌ی یاخی ده‌بی‌ت، هه‌رچه‌نده بۆ ماوه‌یه‌کی دووربێت، یه‌که‌م شت ئه‌وه‌یه نه‌رم‌ونیان ده‌بی له‌جیاوازی و ئاره‌زوودا، نه‌مجار شوێنکه‌وتنی ئاره‌زووی لامه‌زن ده‌بی‌ته‌وه تا‌کو له‌دین ده‌رده‌چیت، ئه‌مجار

دینه‌کەى دەبیتە ئارەزووەکەى، ھەرۆھە کو خۆای گەورە دەفەر مۆیت: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً (۲۳) الْجَانِيَةِ) واتە: ئایا تۆ ئەو کەسەت دیتوو ھەوا ئارەزووی خۆی دەکردە خواو دەپەرست؟! خوا _ لەسەر زانیڤیک کە بەرامبەر ئەو کەسە بوویەتی، پێش ئەو دەروستی بکات _ گومرای کردوو ھەمۆریشی بەسەر گوێ و دلیدا ناو ھەردەپەکیشی بەسەر چاویدا ھیناوە).

جا ئارەزوو خۆدایەکی ترە، ئەو ھەش بزانە شیرک تایبەت نییە بەپەرستنی بت و پەیکەر، بەلکو لیڤەدا شتیکی تر ھەیە ئەویش ئارەزوو، مۆفەکان تەنھا بت ناپەرستن و دارو بەردو گۆڤەکان ناپەرستن، بەلام شوینی ئارەزوو دەکەوێت، ئەم کەسە بەندەى ئارەزووەکەیتى بۆیە پێویستە مۆف لی ئاگاداریبێت و شوینی ھێچ نەکەوێت تەنھا ئەو ھەى لەگەڵ قورئان و سوننەتدا دەگونجێت.

مەبەست لـ: (فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله ﷺ لأمته السنة وأوضحها لأصحابه).

ھێچ حوججە یەك نییە بۆ کەسێک جیاوازیبێت و شوینی ئارەزووی بکەوێت، چونکە ئەو گومرا بوو لەپاش پوونکردنەو، لە پاش زانست و زانیاری: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ (۲۳) الْجَانِيَةِ) ئەو نەقام نییە، بەلکو قورئان و سوننەت دەناسیت، قەسەى زانا یان دەزانیت، بەلام لەگەڵ ئارەزووی ئەودا ناگونجێت، وازی لی دەھێنى و ئەو ھەردەگریت کە لەگەڵ ئارەزوویدا دەگونجی، بەپاستی ئەمە گومراییە - پەنا بەخوا - چونکە شوینکەوتنى ئارەزوو زۆر ترسناکە، بۆیە پێویستە لەسەر مۆفەکان ئاگاداری شوینکەوتنى ئارەزوو بن، خۆای گەورە بە پێغەمبەرەکەى (داود) -علیه الصلاوة والسلام- دەفەر مۆیت: (وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ

سَبِيلَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَوْمَ الْحِسَابِ (۲۶) ص) واتە: شوین هەواو ئارەزوو مەکەوه لە حوکم کردندا تا بە ھۆیەوه لە رێگای خوا گومرات بکات بى گومان ئەو کەسانەى لە رێى خوا لادەدەن و گومرا ئەبن سزاو جەزەبەى توندو سەختیان بۆ ھەیه بە ھۆى ئەوھى رۆژى حیساب و پاداشت و تۆلەیان لە بیرکردوھ).

(ابن الجوزى) کتیبىكى ھەیه لە بەرگىكى گەورەدايە ناوى (ذم الھوى) یە، تێیدا چەندین بەلگە و قسەى زانایان و حیکمەتى ھێناوھ ھەموو ئاگادارمان دەکاتەوھ لە سوورکەوتنەوھ لە شوینکەوتنى ئارەزوو.

بۆیە پێویستە لەسەر مەزھە ئاگادارى ئارەزووھەکانى بێت، چونکە ئەو پەنگە پارێزراو بێت لە پەرستنى بت و بەردو دارو گۆپو بە جوانى یەکتاپەرستى و سوننەت بناسیت، بەلام خۆى نەپاراستوھ لە شوینکەوتنى ئارەزوھەکەى، بەپراستى ئەمە موصیبەتێكى گەورە و مەزنە، بۆیە پێویستە لەسەر موسلمان ئاگادارى شوینکەوتنى ئارەزووھەکەى بێت، دەبى ئارەزووھەکەى شوینکەوتەى ئەوھ بێت پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھێناویەتى ھەرۆھکو لەفەرمودویەکی پێغەمبەردا (ﷺ) ھاتوھ، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لا يؤمن أحدکم حتى یكون هواہ تبعاً لما جئت به)^{۲۰}.

پێغەمبەرى ئەکرەم (ﷺ) ھیچ شتێكى بەجى نەھێشتوھ ئیلا بۆ ئوممەتەکەى پەوون کردوھتەوھ، تەنانتە ھەندى لە ھاوھەلان دەفەرموون: (ما توفى رسول الله ﷺ) وضائر یقلب جناحیه فی الهواء إلا وذكر لنا منه علماً^{۲۱} واتە: (پێغەمبەرى خوا (ﷺ)

۲۰ / ضعیف : أخرجه ابن أبي عاصم في (السنّة) وضعفه الشيخ الألباني في (ظلال الجنة) (۱۵) .

۲۱ / رواه وكيع واحمد وابن سعد والبخاري والطبراني والصيداوي وابن حبان والدارقطني وغيرهم (اسناده جيد) .

كۆچى دواىى نە كىردو ھىچ بالئىدە ھەك بە ئاسماندا نە دە فەرى ئىللا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى ئەو باسى شىتىكى بۆ كىردووين).

ھىچ شىتىكى بە جى نە ھىشتو ھە ھەى مۇقايەتى پىوئىستىيان پىى ھەبىت، ئە ھەى لە خوا نىكىيان بىكەتە ھەو لە كوفرو گومپاىى دوورىان بىكەتە ھە ئىللا پوونى كىردەتە ھە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموئەتى: (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{۲۲} واتە: (من لە ناوتاندا بە جىم ھىشتو ئە گەر دەستى پىو بەگرن ئەوا ھەرىگىز گومپا نابن لە پاش من: - كىتابەكەى خواو سوننەتەكەى من).

ئوممەتەكەى لە سەر پىگايەكى سىپى بە جى ھىشتو شە ھەكەشى ھەكو پۆژە، كاتىك خوى گە ھە دىنەكەى پى كامى كىردو نىعمەتەكەى خوى تەواو كىرد گەپاىە ھە بۆلەى پەروەردگارەكەى، پاش ئە ھەى پاگەياندىرا ھە پوونەكەى پاگەياندى، سوننەتەكەى بۆ ھە ھەلەكانى ئاشكرا كىرد، لە وتارى ھە جى مائىئاوئىدا ھەرموئەتى: (ألا هل بلغت؟ قالوا: نشهد أنك قد بلغت ونصحت، فقال: اللهم اشهد)^{۲۳} واتە: ئاىە دىنەكەم گەياندى؟ ھەرموئەتى: شاىەتى دەدەىن گەياندىت و ئامۇزگارەىت كىرد، ئە ھەىش ھەرموئەتى: ئەى خوداىە بە شاىەت بە).

مەبەست لە: (وهم الجماعة، وهم السواد الاعظم).

ھە ھەلەلانى پىغەمبەر (ﷺ) ھەمەتەن، واتە: ئەوان بىنەماى ھەمەتەن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، ھەروەكو پىغەمبەرى خوا

۲۲ / حسن : حسنه الشيخ الألباني في (منزلة السنة في الاسلام) من (۱۸) وعزاه للحاكم .

۲۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۶۵۴) ومسلم (۱۶۷۹) .

(ﷺ) ھەرموویەتى: (خیرکم قرنی ثم الذین یلونھم ثم الذین یلونھم)^{۲۴} واتە: (باشترینى ئىتوھ ئەوانەى ئەم سەدەھەن، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان دین، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان بىن) ھاوہ لآن (الصحابۃ) و شوینکە وتووان (التابعین) و شوینکە وتەى شوینکە وتووان (أتباع التابعین) ئەوانەش سى سەدە چاکەکن، ئەوانە بەپاستى جەماعەتن، ئەوانەى پاش ئەوان دین ئەوھ شوینکە وتەى ئەوانن، شوینى بنەماکە (ئەصلەکە) دەکەون ئەوھى ھاوہ لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوون، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (۱۰۰) التوبة) واتە: لەدەستەى بەکەمى پىشەنگى کۆچکەرەن و پىشتیوانان و چاک بەپەرەوانى ئەوانیش).

ئەوانە ئەو جەماعەتەن خواى گەورە ھەرمانى پى کردووين لەگەل ئەواندا بىن، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) ھەرمانى پى کردووين لەگەل ئەواندا بىن و نەھى لى کردووين لىیان جیا بىنەوھو جیاوازیبن، ئەوانیش زۆرىنەى خەلکەن کە لەسەر حەقن، لەسەر ھىدايەتن، ئەوانەى وا سەلەف بە نەقام دەزانن و لەپایەى ئەوان کەم دەکەنەوھو دەلین: - ئەوانە پیاو بوون و ئىمەیش پیاوین، دەلین: - ھىچ پىگىرک نىبە شتى نوئى لىھىتین و پىوېست نىبە لەسەرمان شوینى سەلەف و قسەى سەلەف بکەوین، بەپاستى ئەوھ گومراپىيە پەنا بەخوا، ئەمە بچراندنى کۆتایى ئەم ئوممەتە بەسەرەتاکە یەوھ، جە ئەگەر کۆتایىيەکەى لەگەل سەرەتاکەیدا بچرا ئەوا بەھەلاکەتدا دەچىت، ئەوانش دەیانەویت ئەم ئوممەتە بەھەلاکەتدا بىن، بۆیە ئەم قىلەیان ھىنايە کایەوھ: ئەویش برىتیبە لەبچراندنى دوايىنى ئەم ئوممەتە لەگەل سەرەتاکەیدا.

خەلگانىڭ ھەن ئىستا ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەمەزەبى سەلەف، ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەگەپانەۋە بۇ قسەكانيان و دەلئىت: ئەو سەردەمە بەسەرچو، بۆيە ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەۋەى سەلەف لەسەرى بوون، ھانى خەلگى دەدات بۇ دروستکردن و داهىتان لە دىندا.

دىن تەۋقىفبە، ئەۋىش شوئىنكەۋتنە، داهىتان و دروست كردن نىيە، داهىتان لەپىشەسازى و شتە سوود بەخشەكانى دونىادا دەبىت، بەلام دىن ھىچ شتىكى تازەى تىدا داناھىترىت لەپاش كۆچى دوايى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، چونكە شەرىع دانان تەۋاو بوو بە مردنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە ئەۋەى لەسەرمانە تەنھا شوئىنكەۋتنە و شتى تازە لە خۆمانەۋە نەھىنن، دەلئىن: ئەمە ئەۋمەنھەجەيە بە كەلگى ئەم سەردەمە دىت.

ئىمامى مالىك دەفەرمويت: (لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما صلح أولها)^{۲۰} واتە: كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك نابىت ئىللا بەۋەى سەرەتاكەى چاك كىردو (ئەۋەى سەرەتاكەى ئەم ئوممەتەى چاك كىردو كىتاب و سوننەتە، بۆيە ھىچ شتىك كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك ناكاتەۋە ئىللا كىتاب و سوننەت و شوئىنكەۋتنى پىگە و ھىدايەتى سەلەفى صالح نەبىت.

مەبەست لە: (والسواد الاعظم: الحق واهله).

(السواد): برىتىن لە ئەھلى حق، ئەھلى حق ئەۋانەن دەستيان پىۋە گرتو، مەبەست لە (السواد الاعظم) تەنھا زۆرىنە نىيە، ماناى (السواد الاعظم) ئەۋانەن لەسەر

ھەقن، ھەرچەندە كەمىش بن، ئا ئەوانە (السواد الاعظم)ن، ھەرچەندە تەنھا ئەگەر يەك پىاۋ بىت، ھەر كەسى لەسەر ھەق بىت ئەو (السواد الاعظم)ە، تە ماشاى زۆرى ناكەين، بەلكو تە ماشاى ئەو دەكەين ئەوان وان لەسەرى، چونكە پەنگە زۆرەكە لەسەر گومپاى بن، خۋاى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنْ تُطِيعَ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (۱۱۶) الانعام) واتە: ئەگەر لە زۆربەى خەلكانى ئەم سەر زەويە - كە بى باۋەپن - پەپرەوى بكەيت لە رىگەى خۋا لات ئەدەن و چە واشەو سەر لىشىئاۋات ئەكەن).

خۋاى گەورە دەفەرموئىت: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ (۱۰۳) يوسف) واتە: زۆربەى ئەو مەردمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سووربى و تىكۆشى بۆ باۋەپ ھىنانيان، ئەوان باۋەپ ناھىئەن).

خۋاى گەورە دەفەرموئىت: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ (۱۰۲) الاعراف) واتە: خۆ زۆربەى ئەوانە شىمان بە ۋەفادارو بە ئەمەك نەدى بى گومان زۆربە شىانمان بە فاسق و سنور بە زىن دىت).

خۋاى گەورە دەفەرموئىت: (وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (۴۹) المائدة) واتە: بى گومان زۆرىنەى خەلك لەپى دەرچوون و لا ياندائە).

كەواتە زۆرى ژمارە پىى ھەلناخەلەتتىن، شوئىنى ناكەوين ئىللا ئەگەر لەسەر ھەق بىت، ھەر كەسبىش لەسەر ھەق بىت ئەو جەماعەتە جا ئەگەر ھاتوو زۆربوون يان كەم، مەرج ئەو ھەىە لەسەرىن، ئايە ئەو ھەقە يان ناھەقە، جا ئەگەر ھەق بوو ئەوا

جەماعتەن ھەرچەندە تەنھا يەك كەس لەسەرى بوو، ئەگەر ناحەق بوو ئەو گومرايىيە ھەرچەندە ئەگەر زۆرىنەى خەلگى لەسەر بێت.

مەبەست لە: (فمن خالف أصحاب رسول الله ﷺ في شيء من أمر الدين فقد كفر).

(كفر) پەنگە كوفرى گەورە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، بەپێى جياوازييەكە، جا مەبەست لە (فقد كفر) مەبەستى ئەو نىيە كوفرىكى كردووە بە پەهاى لەئىسلام دەريكردووە، پەنگە ئەمە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، گرنگ ئەو يە جياوازي لەگەڵ سەلەفدا كوفەر، پەنگە گەورە بێت و پەنگە بچوك بێت بەپێى جياوازييەكە.

يان پەنگە مەبەستى ئەو بێت ئەگەر لەسەرەتادا جياوازي لەگەڵياندا كرد بەشتىكى كەم پاشان كەم كەم دەبيات بەرەو ئەو ي بەگشتى لەدين دەرى دەكات، كارەكە بەرەو كوفر دەبات، ئەگەر جياوازييەكەى بەردەوام بوو ئەوا كارەكەى بەرەو كوفرى گەورە دەبيات و بەگشتى لە ئىسلام دەردەچێت، شەيتان و ئارەزوو نەفسەكەى فەرمانى پێ دەكات بە خراپە دەيبەن تاوێكو بەگشتى لە ئىسلام دەرى دەكەن.

﴿٦٦﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار).

واتە: بزانه خەلکى ھەرگىز ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ تاوہکو سوننەتیکيان وەکو ئەوہ بەجى نەھىشتبیت، بۆيە ئاگادارى ھەرامکراوہکان بە لەدینەکەتدا، چونکە ھەموو داھىنراویک بىدعەيەو ھەموو بىدعەيەکش گومرايیەو ھەموو گومرايیەکش لە ئاگردايە).

رافە/

ئەمە ھیکمەت و دانايیەکی مەزنە، ئەمەش لەسەلەفەوہ ھاتوہ: (ان الناس ما أحدثوا بدعة إلا فقدوا مثلها من السنة) واتە: خەلکى ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ ئیلا بە ئەندازەى ئەوہ سوننەت بزر دەکەن) چونکە ھەرگىز سوننەت و بىدعەت کۆ نابنەوہ ئیلا یەکیکیان ئەویتريان دەردەکات، بۆيە موسلمان نابیت لەھەمان کاتدا سوننى و بىدعەچى بیت، بەلکو يان دەبى بىدعەچى بیت يان دەبى سوننى بیت، ھەرگىز کۆنابنەوہ، بۆيە دەبى یەکیکیان ئەویتەر دەرکات، ئەمەش لەزەرەرو زیانەکانى بىدعەيە.

ئەم ھیکمەتەش ھاتوہ وجیگیرە بەئەزمون، بەلگەو شاھتەى ئەم قەسەى ئەوہیە: دەبینى بىدعەچییەکان رقیان لەفەرموودە (صحیح) ھەکان دەبیتەوہ و رقیان لەسوننەتەکانەو دوژمنترین شتە بەلایانەوہ، ناخۆشترین شت دەبییس ئەوہیە بلین:—

فلان فەرمووده نەهێ لەمە دەکات یان ئەوێ حەرەم دەکات، نایانەوێ گوتیان
لە فەرمووده سوننەتەکان بێت کە ناگونجی لە گەڵ ئەوێ ئەوان لە سەرین، جا ئەمەش
نیشانە یە کە هەرگیز سوننەت و بیدعەت یە کناگرن، بەلام ئەو کەسێ لە سەر سوننەتە
ئەگەر فەرمووده یەکی بیست لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) ئەو دڵخۆش دەبێت بەو
فەرمووده یە خەیر و چاکە دەخاتە سەر خەیرەکانی و زانست و زانیاری دەخاتە سەر
زانیاریەکانی، کەسێ لە سەر سوننەت بێت خۆشحەل و بەختەوێ دەبێت
بە فەرموودهکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەلام کەسێ لە سەر بیدعە بێت
لە فەرموودهکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) هەڵدێ، ئەمە شتێکی پوون و ئاشکرایە لە
بیدعە چییە کە ئەو کەوا ئەوان دزایەتی سوننەت دەکەن چونکە زال دەبێت بە سەر ئەو
بیدعە یە ئەوان لە سەرین و نایهێڵی.

ئەم بابەتەیش دوورکەوتنەوێ هەڵاتنی تێدایە لە بیدعە، ئەویش دەبێتە هۆی ئەوێ
خۆشویستی سوننەتەکان لە دڵەکاندا باریکەن و نەمێنی.

مەبەست لە: (فاحذر المحرمات من الامور).

چونکە حەرەمکراوەکان هیچ خەیر و چاکەیان تێدا نییە جا ئەگەر حەرەمکراوەکان
شیرک بێت یان کوفر یان سەرپێچی چونکە خۆی گەرە هیچ شتێک حەرەم ناکات
خەیری تێدایەت، بەلکو شتێک حەرەم دەکات شەپۆ خراپە ی تێدایەت، یان خراپە یە ک
زیاتر زال بێت بە سەر خەیردا یان خراپە یەکی یە کسان بێت لە گەڵ خەیردا، جا ئەگەر
لە شتێکدا خەیر و شەپۆ تێدا کۆبووێ ئەوا ئەگەر خراپە کە زیاتر بوو یان یە کسان بوو

ئەوا لێی دوور بکەو، بەلام ئەگەر خەیرە کە زیاتر بوو ئەوا هیچ پێگرتیک نییە
وهریبگریت و خوای گەورە لەو خراپە کەمە دەبۆیت لەگەڵ خەیر پێکی زۆردا.

مەبەست لە: (فإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة).

ئەمە دەقی فەرموودە کە ی (العرباض) ^{٢٦} ی کوری (ساریە) یە، دەلێت: (وعظنا رسول
لَهُ ﷺ) موعظة وجلت منها القلوب، وذرفت منها العيون،، فقلنا: يا رسول الله ﷺ،
كأنها موعظة مودع فأوصنا. قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم
عبدٌ -وفي رواية: عبد حبشي كأن رأسه زبيبة - فإنه من يعش منكم فسيرى اختلافا كثيرا،
فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها
بالتواجد، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) واتە:
پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئامۆزگارییەکی کردین دڵەکانی پێی راجەلە کین و چاوەکانی پێی
فرمێسکاوی بوون، وتمان: ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەلێی ئەمە ئامۆزگاری
مالئاواییە (دوانامۆزگارییە)؟ بۆیە ئامۆزگاریمان بکە. ئەویش فەرمووی: ئامۆزگاریتان
دەکەم بەو هی لە خوا بترسن و تەقوای خواتان بێت و گوێبێست و گوێپرایە ل بن،
هەرچەندە ئەگەر کۆیلە یە ک بوو بە ئەمیرتان - لە رێوایەتێکدا هاتو: کۆیلە یەکی
حەبەشی سەری وەکو میوژ بێت - چونکە هەركەس لە ئێو - لە پاش من - بژیت ئەوا
جیاوازی و دووبەرەکی زۆر دەبینی، جا ئامۆزگاریتان دەکەم دەست بە سوننەت
رێگاکی منه و بگرن و دەست بە سوننەت و رێگای جێنشینه رێنمووی کراوە کانه و

بگرن، توند دەستی پتوھ بگرن، بە ددانە کانتان توند بیگرن، ئاگاداری کارە نوێیەکان بن، چونکە ھەموو داھێنراویک گومپاییەو ھەموو گومپاییەك لە ئاگردایە).

ھەموو شتیکی تازەو داھێنراو بیدعە، مەبەست لە تازەو داھێنراو لە دیندا، بەلام شتە تازەو داھێنراوەکان لە کاروبار و نەریتەکان و سوودبەخش و خواردن و خواردنەو و جل و بەرگدا ئەو بیدعەى زمانەوانییەو بیدعەى شەرعى نییە، بەلام شتە تازە داھێنراوەکان لە دیندا بیدعە یەکی حەرەمە، ئەمەش وەلامێکە بۆ ئەو کەسانەى بیدعە دا بەش دەکەنە بیدعەى حەسەنەو بیدعەى (سینە) و بیدعەى (مباح) و دەلێن پێنج حوکمە کە دەیگریتەو، ئەمە ھەلە، چونکە بیدعە لە دیندا ھەمووی گومپاییە بەدەقی فەرموودەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کە دەفەر مۆیت: (فان کل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)، من گومان وادەبەم ئەوانە بیدعەى زمانەوانیان تیکەڵ کردووە و ناویان ناوە بیدعەى حەسەنە، بیدعەى زمانەوانى حەلālە وەکو دروستکردنى قوتابخانەو دروستکردنى رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری ھەروەھا وەکو خال دانان بۆ قورئان و نمونەى ئەوانە، ئەوان ناویان لێناوە بیدعەى حەسەنە کە چى ئەوانە بیدعە نین، چونکە ئەوانە پاشکۆى سوننەتن و زیندووکردنەو ھى سوننەتن جا دروستکردنى قوتابخانەو رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری، چاپکردنى قورئان و خال دانان بۆى، ئەمانە ھەموو یارمەتیدەرن بۆ زانست و زانیاری، جا ئەوانە چاکن ئەوانەش سوننەتن، جا ئەوان یان سوننەتە چاکەکانیان بردووە و ناویان لى ناوە بیدعە، یان کاروبارە ئاساییەکانیان ناوناوە بیدعە، بە ھیچ شتێوەیەك بە شێك لە دین نییە، چونکە ئەوانە کاروبارى دونیان و پەيوەندیان بە دینەو نییە.

ئەمە بەلگەيە ئەھلى بىدعە لە ئاگردان و جياوازن، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لەبەر
کوفرەكەي، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لەبەر سەرپيچيەكەي، تياياندا ھەيە بە تاهەتايي
لە ئاگردا دەمىننیتەو و تياياندا ھەيە بە تاهەتايي نامىننیتەو و ھوكمەكەي و ھەكو ھوكمي
ئەو كەسانەيە تاوانە گەرەكانيان ئەنجام داوہ.

٢٧ / سبق تخريجه .

٢٨ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿٧﴾ نوسەر دەئیت: (واحذر صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق، فاغتر بذلك من دخل فيها، ثم لم يستطع الخروج منها فعظمت وصارت دينا يدان بها، فخالف الصراط المستقيم فخرج من الإسلام).

واتە: ئاگادارى شتە تازە داهىتاروۋە بچوۋكەكان بە، چونكە بیدعە بچوۋكەكان رادىيەت لەسەرى تاوۋەكو گەرە دەبى، ھەرودھا ھەموو بیدعەيەك لەم ئوممەتەدا داهىتاروۋە لەسەرەتاوۋە بچوۋك بوو ھەحق دەكات (دەشوبەيت) ئەوانەى تووشى دەبن پىي ھەلەدەخەلەتەن، ئەمجار ناتوانى لىي دەرباز بىت و پاشان گەرە بوو ھەق دەتە دىنەك و خەلكى دىندارى پتوۋە دەكەن، بۆيە لەپىگا راستەكە جىاواز بوو ئەمجار لەئىسلام دەرجو).

پاڤە/

مەبەست لە: (واحذر صغار المحدثات من الأمور).

دەئیت: ھەرگىز نەرم و نىيان مەبە لەگەل بیدعەدا ھەرچەندە بچوۋكەش بىت، چونكە ئەو گەرە دەبىت، شتى ترى بۆ زیاد دەكرىت، ئەمەش لە خراپە و مەفسەدەى بیدعەيە، چونكە ئەگەر دەركاى بیدعە بكرىتەو ئەوا زیاد دەكات، بۆيە نابىت نەرم و نىيان بىت لەگەلەدا، دەلەن: ئەم بیدعەيە بچوۋكە و زىانى نىيە، بیدعە ھەكو سكل (پشكو) واىە ھەرچەندە بچوۋكەش بىت ئەوا گەرە دەبىت تاوۋەكو مالىك دەسوتىنى يان دوكانەك يان شارەك بە تەواوى دەسوتىنى:

(ومعظم النار من مستصغر الشرر) واتە: نۆزىيەى ئاگرەكان لەبروسكەى ئاگرى بچووكەوہ پەيدا بووہ (لە پرىشكەوہ پەيدا دەبىت).

بۆيە نابىت لەگەلدا كەمتەرخەم بىت، بەلكو بە يەكجارى دەركاى بىدعەكان دەبى بگىردىت، لەكاتىكدا پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (اياكم ومحدثات الامور)^{٢٩}، (اياكم): ئاگادار كەردنەوہ و ڕىا كەردنەوہ يە لەھەموو بىدعەيەكى داھىنراو بەگشتى و بەرەھايى، جا ھەرچەندە ئو داھىنراوانە بچووك بىت يان داھىنراوہكان گەورە بىت، پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) ھىچ بىدعەيەكى بەدەرنەكردوہ، جا نەھى كەردنەكەى گشتگىرەو ھەموو بىدعەيەك دەگرىتەوہ، فەرمووئەت: (وشر الامور محدثاتها)^{٣٠}.

مەبەست لە: (وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق فاغتر بذلك من دخل فيها ثم لم يستطع الخروج منها).

فەيتنەكان بۆ جارى يەكەم پەوياندا لەم ئوممەتە ھۆكارەكەى كەمتەرخەمى بووہ لەگەل ئەھلى خراپەكارىدا، تاكو لەسەر زەويدا خراپەكارىيان بۆلۆكردەوہ و مەشكى كەنجان و خەلكى عەواميان شۆردەوہ و پەريان كەردوہ لەشەر و خراپەكارى تاكو ئو ھەموو فەيتنەيە لەئىسلامدا پەويانداوہ و لەنىوان مۇسلماناندا ھەرەكەى ئاشكراو ديارە.

ئەمە ھەرھەموو بەھۆى چاوپۆشى كەردنە لەئەھلى شەرپو خراپەكارى و واھىنانە لىيان تاكو كارەكان بۆلۆبووہ، بۆيە پەيوستمان بە برىارى يەكلایى ھەيە و داخستنى دەركايە لەو بارەوہ، ھىچ شەيتەك لەپاش خواى گەورە ناتپارىزى لە بىدعە ئىللا زانستىكى سوودبەخش نەبىت، بەلام ئو كەسەى عىلمى پى نىيە ئوہ لەگەل بىدعەدا

٢٩ / سبق تخريجه .

٣٠ / سبق تخريجه .

تیکەل دەبیت و وادە زانیت شتیکى باشە، چونکە دەربارەى بیدعە نازانیت، بۆیە هیچ شتیک پزگارت ناکات لە بیدعە ئیلا ئەو نەبیت پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى پیکردوو لە و فەرموودەى کە دەفەرمویت: (فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين)^{٣١} ئەمە ئەو شتەى لە بیدعە دەتپاریزی، ئەمەش پێویستی بە فێربوون و تیگەشتنە لە دینە کەى خواى گەرە، لە بەر ئەوێ پێشینی ئەم ئوممەتە لە هەموو کەس تیگەشتوتر بوونە بۆیە لە هەموو کەس زیاتر خۆیان لە بیدعە پاراستوو، لە هەموو کەسێک زیاتر خەلکیان وریا کردووە ئەو لە بیدعە، چونکە دەزانن بیدعە خەلکی بەرەو کوێ دەبات.

فیتنە ئەگەر گر بگرت ئەوا تەپو و شک پیکەو دەسوتینی، گەرەو بچوک پیکەو دەسوتینی، تووشى زانایان و جگە لە زانایان دەبێ، هەموو خەلکی دەگریتهو، ناتوانن خۆیانى لى دەریاز بکەن، ئەگەر خۆیانیان لى دەریاز کرد ئەوا منداڵ و کەس و کارو ئەوانەى دەورو بەریان پزگاریان نابێ، چونکە وەکو ئاگرە ئەگەر گر بگرت لە دارو چیلکە یەکی و شکدا، چیتەر کوژاندنەوێ گرانە، بەلام زāl بوون بە سەریدا و نەهیشتنى لە سەرەتاو ئەوا کاریکی ئاسانە، کەچی زāl بوون بە سەریداو نەهیشتنى لە پاش ئەوێ گەرەو مەزن دەبیت ئەوا گرانە، بۆیە دەبێ بە توندی و بە یەکلاد کردنەو لە گەلیدا بچوڵیتهو هەرگیز نەرم و نییان نەبێ لە گەلیدا.

لە بەر ئەوێ سەلەف لە سى سەدە چاکە کەدا توانیبویان بیدعە ئابلوقە بدەن و ریگایان بە هیچ بیدعە یەک نەدەدا، ئەوا ئەو سى سەدە چاکە پاکترین سەردەم و سەدەکانى ئەم ئوممەتە بوون، بۆیە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ستایشى ئەو سى

سە دەیهى کردوو و فەرموێهتی: (خیرکم قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم)^{٣٢} چونکە ئەوان نەرم و نیا نەبوون لە گەڵ بیدەدا، ئەوان ئابڵوقەیان دەدا و نەیان دەهێشت بڵاوه بکات، ئەهلی بیدە لەو سەردەمەدا خۆیان دەشاردەوه لە بەر بەهیزی ئەهلی حەق، کاتی ئەو سەردەمە چاکە بە سەرچوو بیدە و بیدە کاران و خراپە کاران گۆرج بوونەوه و چست و چالاک بوون و فیتنە لە نێوان مۆسڵماناندا گێری سەندو هەلگیرسا، بەلام خۆی گەورە خۆی پاراستنی ئەم دینەى گرتووته ئەستۆ، جا ئەم دینە پارێزراوه _ سوپاس بۆ خوا _ بەلام ئەوانەى بە هەلاکەتدا دەچن ئەهلی ئەم دینەن، ئەوان بە هەلاکەتدا دەچن، بەلام دینەکە پارێزراوه بە پاراستنی خۆی گەورە، خۆی گەورە خۆی کەسانى بۆ دیاری دەکات سەرى بخەن و جى بە جى بکەن، خۆی گەورە دەفەرموێت: - (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (٣٨) (محمد) واتە: نەگەر لەم دینە پشت هەلکەن خۆی گەورە نێوه دەگۆڕى بە قوم و گەلىكى تر ئەوسا ئەوانیش وەك نێوه نابن).

دەفەرموێت: (فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) (المائدة/ ٥٤) واتە: جا خوا لەمەولا کەسانىك دىنىت خوێشى دەوێن و ئەوانیش ئەوان خۆش دەوێ).

خۆی گەورە دینەکەى خۆى بزر ناکات، بەلام ئەوه ئێمەى بزر دەبین ئەگەر دینەکەمان بزر کرد، لە گەڵ ئەهلی بیدەدا نەرم و نیا نەبووین، لە گەڵ خواوەن شتە داھێنراوەکاندا، نەرم و نیا نەبووین لە گەڵیاندا ئەوا ئێمە بزر دەبین، پەنگە فیتنە و کوشتار بەرپا بێت و خوێن بپێژرێت بە ھۆیەوه، نەتوانین خۆمانى لى دەریاز بکەین.

مەبەست لە: (فعظمت وصارت دينا يدان بها).

واتە: ئەگەر بیدعە وازی ئی بەیئى ئەوا ئەو لەپاشاندا دەبیته دین، لە پیشدا باسی ئەو قسەیهى نوسەرمان کرد: (ما أحدث الناس بدعة إلا رفع مثلها من السنة) تاكو بیدعەكان دەبنە دین، سوننەتەكان نامیئن و بیدعەكان لەم كۆمەلگایەدا دەبیته دین، مانای ئەو نییە هەموو ئەم ئوممەتە وای بەسەر دیت، بەلام ئەو كۆمەلگایەى پێگا بە بیدعە دەدەن بۆو بیتهوه تیایدا ئەو بیدعەكە دەبیته دین تیایدا، مانای ئەو نییە دین نەماوەو لەناوچو، بەلكو كەسانىكى تر هەن لەجیگایەكى تردا یان لەولاتىكى تردا پێی هەلدهستن، خوای گەورە خوای كەسانىكى بۆتەرخان دەكات سەرى بخات و بیپاریزى و پارىزگارى ئی بكات.

لەفەرموودەیهكدا هاتو^{۳۳} لەكۆتا زەماندا سوننەتەكان دەكرێنە بیدعەو بیدعەكانیش دەكرێنە سوننەت، تاكو كاتىك بگۆردیئ دەلێن: دینهكەیان گۆپی، ئەگەر نكۆلى ئی بكەیت پێت دەلێن: نكۆلى لەدین دەكەیت !

مەبەست لە: (فخالف الصراط المستقيم فخرج من الاسلام).

واتە خاوانى بیدعە وای ئی دیت كارەكە جورئەتى پێ دەكات تاوەكو دینهكە هەمووی دەبیته بیدعەو لەئىسلام دەردەچیت كاتى لەدینهكەیدا هیچ شتێك لەسوننەتەكان نەما.

﴿۸﴾ نوسەر دەلئیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد من أصحاب النبي (ﷺ) أو أحد من العلماء؟ فإن أصبت فيه أثرا عنهم فتمسك به، ولا تجاوزه لشيء، ولا تختر عليه شيئا فتسقط في النار).

واتە: تەماشاکە _پەحمەتى خوات لئبئت_ ئەگەر گویت لەقسەى ھەرکەسێک بوو بەتایبەتى لەوسەردەمەى تۆى تىدای ئەوا ھەرگیز پەلە مەکە و مەچۆ ناو ھیچ مەسەلە یەکەوہ تاکو تەماشاکەیت و پرسىار نەکەیت: ئایە ھیچ کەسێک لە ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى قسەیان کردوہ؟ یان یەکێک لەزانایان؟ جا ئەگەر لەوانەوہ شتێک دەستکەوت ئەوا دەستى پێوہ بگرە، لەبەر ھیچ شتێک وازى لى مەھێنە، ھیچ شتێک ھەلمەبژێرە بەسەرىداو بکەویتە ناو ئاگرەوہ).

پاڤە:

پەلە مەکە لەوہى دەیبیسى لەخەلکىیەوہ بە تايبەتى لەم سەردەمە دواىینەکانداو رۆزى ئەوانەى قسە دەکات و فەتوا دەدات و خۆى دەکاتە خاوەن عیلم و قسە، بەتایبەتى کاتێک ھۆکارەکانى پاگەیانندن رۆزبۆون، وای لىھاتووہ ھەرکەسە لە خۆیەوہ قسە دەکات بەناو عیلم و بەناو دینەوہ، تەنانەت گومراکان و کۆمەلە گومراکان و ئەوانەى لەپى لایانداوہ وایان لى ھاتووہ ئیستا بەناو دینەوہ قسە دەکەن لەکەنالە ئاسمانیەکاندا، جا ترسەکە رۆزگەورەى، بۆیە ئەوہى لەسەر تە _بەتایبەتى براى موسلمان و قوتابى زانست و زانیارى_ پەلە نەکەیت و بەدواداچوون بکەیت لەگەڵ ھەر شتێکدا دەیبیسى، لەسەر تە دلتیا بیت لەوہى دەیبیسى...

بزانیت کى ئەو قسەىەى کردوہ؟

ئەم بیرۆکەىە لە کوێوہ هاتوہ؟

ئەمجار بەلگەو پشت بەستنى بە چىیە لەقورئان و سوننەتدا؟

ئەمجار خاوەنەکەى لە کوێ فێربوو؟

لە چ کەسێکەوہ عىلمى وەرگرتوہ؟

جا ئەم بابەتانە پێویستى بەدەلنیا بوونە بەتایبەتى لەم سەردەمەدا، چونکە ھەرکەسە قسەدەکات تەنانەت ئەگەر زمان پاراوو پرەوانبێژو قسەزان و وابێت خەلکى گوێى لێبگرێت، پێى ھەلەمەخەلەتێ، تاکو نەیبینی تا چەند عىلم و فېقھى پێیە، چونکە پرەنگە کەسێک قسەى کەم بێت بەلام (فەقیھ) بێت، پرەنگە کەسێک قسەکانى زۆربێت بەلام نەفام بێت ھىچ تێگەشتنێکى نەبێ، بەلکو سىحرى قسەکردنى پێى بێ تاوہکو خەلکى ھەلەتێنێ، بەشیوہیەك خۆى دەرەخات زانایە، ئەو تێگەشتووەو ئەو بیرمەندە، ئا لەو جۆرە شتانە، تاکو خەلکى پێى ھەلەمەخەلەتێ و لە ھەق دەریان دەکات، جا عىبەرەت بە قسە زۆرى و قسەى برىقەدار (چەنەبازى) نییە، بەلکو عىبەرەت بەوہیە چەند عىلمى پێیە، تا چەند قسەکان بەبنەمان، پرەنگە قسەىەکى کەمى بە بنەما زۆر سوودبەخشتەر بێت لە قسەى زۆرى برىقەدار ھىچ سودێکى لى وەرناگرى کەمێکى نەبێ، بەپاستى ئەمە واقىعەى سەردەمى ئێمەىە قسەى زۆر دەکری و عىلم کەم بوو، خوێنەرەن (قورئان خوێنەر) زۆربووەو فەقیھەکان کەم بوونە، فېقھیش بەزۆرى قسەکردن نییە یان زۆرى خوێندنەوہو جوانى قسەو رەوانبێژى نییە، شاعیر دەلێت:—

فی زحرف القول تزین لباطلہ والحق قد یعتریہ سوء تعبیر

تقول هذا مجاج النحل تمدحه وإن تشأ قلت ذا قئ الزناбір

ئەگەر بىتەۋىت مەدھى ھەنگوین بىكەيت ئەۋا دەلئىت: ئەمە (مجاج النحل) واتە: ھەنگوینى مېشەنگە، ئەگەر بىتەۋىت بەخراپە باسى بىكەيت دەلئىت: (قىء) ۋە لە جىئى (النحل) دەلئى: (الزنايىر) واتە: رىشانەۋەى زەنگە زۆرەيە، كەسى پەۋانئىز حەق دەكاتە ناحەق و ناحەق دەكاتە حەق بەپەۋانئىزى خۆى، جا ورياي ئەۋكەسانەبە، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەزمان پاراۋ بەزمانى دەم و لىۋى پاك دەكاتەۋە ھەروەكۇر چۆن مانگا بەزمانى پاكى دەكاتەۋە^{۳۴}، ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەۋ جۆرە ۋە ھەرموۋىيەتى: (إن من البيان لسحرا)^{۳۵} واتە: لە رەۋانئىزىدا سىحر ھەيە، بىستەنەكان سىحراۋى دەكات.

مەبەست لە: (فانظر -رحمك الله - كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه).

ئەمە لەسەردەمى نوسەردا، نوسەرنىزىكە لەۋەى ھاۋسەردەمى ئىمامى ئەحمەد بىت، چۈنكى ئەۋ قوتابى قوتابىيەكانىتى ھىشتا ئەۋ دەلئىت: پەلە مەكە لە ۋەرگرتنى قەسەى ئەھلى سەردەمى خۆت تاكو دلىيا نەبىت لىتى، ئەى ئەۋ چى دەلئىت دەربارەى سەردەمى ئىمە؟! سەردەمى ئارەزو، سەردەمى نەقامى، سەردەمى تىكەل بۈۋى جىهان لەگەل يەكتەدا، تاۋەكو ۋاى لىھاتەۋە فەتتەۋ خراپەكارى و بىرۆكەكان نۆرەۋە، بوزمىش ئىستا دەيەۋىت دىنەكەمان ئەمدىۋ ئەۋدىو بىكات، دەيانەۋى ئىمە شوئىنكەۋتەى ئەۋان بىن، بىرۆكەكانى خۆيان بەسەرمەندا بسەپىنن، سىياسەتى خۆى بەسەرمەندا بسەپىننى، بۆيە دەبى ئىمەش دلىيا بىن لەم بابەتانەدا، لەزۆرەى ئەۋ

۳۴ / رواه احمد وابن ابى شيبة وابو داود والترمذي والطبراني والبخاري وغيرهم .

۳۵ / أخرجه البخاري (٤٨٥١) .

کارانەدا بوەستین، پرو بکەینە تیگەیشتنی قسەکانی خواو پیغەمبەرەکی (ﷺ)،
لەدینی خوادا باش تیگەین و شارەزا بین.

تیگەیشتن لەدینەکە پاراستن لە فیتنەکانی تێدایە، (الفقه) بریتییه لە تیگەیشتن،
پەنگە کە سێک لە بەرکردنی زۆر بیّت بە لām تیگەیشتنی نەبیّت، بۆیە ئەو و کە سێکی
عوام وەکو یەکن، بە لکو پەنگە کە سە عەوامە کە باشتەر بیّت لە و چونکە پادە وەستیت و
قسەناکات، چونکە دەزانی نەقامە، بە لām ئەو وێتر نازانی نەقامە، مەسەلە کە لە سەر
زۆری لە بەرکردن و قسەى زۆری نییه، مەسەلە کە مەسەلەى تیگەیشتن، بۆیە
پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویّت: (رُبَّ مُبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ) ^{٣٦} پەنگە کە سێک لە بەر
بکات و بگوازیتە وەو پڕیوایەت بکات، بە لām کە سێک هەبێ لە و تیگەیشتنوتر بیّت (رُبَّ
حَامِلٍ فَفَقِهَ لَيْسَ بِفَقِيهٍ) ^{٣٧} ئەو تەنها هەلگرە و دەگوازیتە وە بە لām تیگەیشتنو (فەقیه) نییه،
جا تیگەیشتن بەخششیکە لە خواو، خواى گەرە بیهوێت دەیداتە هەربەندەیهکی
بیهوێت، بە لām ئەگەر بایەخى پێ بدات و گەشەى پێ بدات ئەو سودى ئی وەر دەگرێ،
ئەگەر فەرامۆشی کرد ئەو بزر دەبێ.

مەبەست لە: (فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد
من أصحاب النبي (ﷺ)).

ئەمە ئامۆزگارییهکی زۆر مەزنە، ئەگەر قسەى کە سێکت بە دل بوو لە دیندا - بە لām
ئەو قسانەى لە کاروباری دنیا دایە ئەو بابەتى باسە کەى ئێمە نییه - بە لām ئەگەر
لە دیندا قسەیهکت بە دل بوو ئەو پەلە مە کە تاكو بە جوانی تەماشای نەکەى، ئایە ئەو
قسەیه لە سەر حەق و بە لگە بنیات نراو، یان لە سەر بیروکە و میشکەکان بنیات نراو

٣٦ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٦٥٤) ومسلم (١٦٧٩) .

٣٧ / السلسلة الصحيحة للألباني : صحيح (٤٠٤) .

ئەو كە فى سەرئاي لافاۋەكانە وازى لى بېئىنە، بەلام ئەگەر بنىات نرابو لەسەر قورئان و سوننەت ئەو ھەقە، بۆيە پەلەمەكە لەوەرگرتنى قسە لە ئەفامانەو، ھەر چەندە بەزمان پاراوى پەوانبىژى وھىژو نۆرى قسەكانى سەرسام بىت، پەلەمەكە تاكو تەماشائى نەكەيت و بەراوردى نەكەيت لەگەل قورئان و ھەرموودەدا، تەماشائى بکەيت ئەو كەسەى قسەى تىدا كىردو ھەقىقەتە يان نا؟ تاكو پەرسىار نەكەيت لەزانايان دەريارەى، تەماشائى بکەيت ئايە يەككە لەزانايانى سەلەف و تويانە يان نەيانگوتو؟ ئەمەيە چەندىن جار ئاگادارم كىردو تەو، دەلىم: - ئىجتىھادو بۆچوون و قسەو دەستەواژەى تازە دامەھىنن لە پىش ئىو كەس نەيگوتبىت، پىشەنگى خۆتان لە سەلەف و لە قسەى سەلەفەو ھەرگىز، چونكە ئەگەر شتىكت ھىنا ھىچ كەس پىشت نەكەوتبىت ئەو دەبىتە شتىكى نامۆ و زىانەكەى لە سوودەكەى زياتر دەبىت.

جا قسەى ھاۋەلان تەرازو، چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)، تەماشائى قسەى ئەوان دەكەين لەئايەتەكەدا، بەچى تەفسىريان كىردو، لە ھەرموودەكاندا چۆن پافەيان كىردو، قسەو تەفسىرى ئەوان ھەردەگىز چونكە ئەوان لەھەقەو نىكتىر لەوانەى پاش ئەوان ھاتوون چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ) و تەفسىرو پافەيان لەپىغەمبەرى خواۋە (ﷺ) بىستوو ھەلە ئەو ھە ھەريانگرتو، ئەوان نىكتىر كەس لە ھەقەو، عىبەت لەو قسانەدا نىيە دەلەين: لە ھاۋەلانەو عىبەت ھەريانگىز، ئەوان تەنھا پىاون و بىرۆكەى خۆيان ھەيەو ئىمەيش پىاوين و بىرۆكەى خۆمان ھەيە، زەمانەيش گۆپانى بەسەردا ھاتو.

دەنەكە ماۋە تاكو ھەستانى قىامەت و ناگۆپىت بەگۆپىنى زەمانە، چونكە ئەو گىشتىگىرە بۆ ھەموو كات و شوپىنىك، بەلكو ئەو ھەى دەگۆپىت ئەو ئىجتىھادانەيە لە مرقۇفەو ھەكە ھەلەو پاستى تىدايە، بەلام خەو ھەى دىنەكە ئەو ناگۆپىت چونكە ئەو

بەكەلكى ھەموو سەردەم و جىڭايەك دىت، چونكە ئۇ لەلايەن خوداى دانائو دلقانەو ە
دابەزىو، بۆيە ئامۇزگارى دەكەن و دەلئىن: - دەست بگرن بەقورئان و سوننەتەو ە
بەتېگە يىشتنى سەلەفى صالح، تېگە يىشتنىكى نوئى دامەھىنە لەخودى خۆتەو ە يان
لەپاشىنەكانەو ە.

مەبەست لە: (أو أحد من العلماء).

واتە يەككە لەزانا موعتەبەرەكان (باوەر پىكراوەكان) وتبىتى، لەو پىشەوايانى
لەسەر بەرنامەى ھاوەلانى پېغەمبەر (ﷺ) دەپۇن چونكە ئۇوان ئەم دىنەيان
لەھاوەلانىو ە ەركىتو ە ھاوەلانىش لەپېغەمبەرى خوداو ە (ﷺ) رىوايەت يان كىدو ە.
مەبەست لە: (فان اصبحت فيه أثراً عنهم فتمسك به).

ئەگەر بىنىت لەگەل قىسەى ئەواندا كۆك بوو ئەوا دەستى پىو ە بگرە.

مەبەست لە: (ولا تجاوزه لشيء).

واز لە قىسەى سەلەف مەھىنە لەبەر بۆچوونى فلان و فلان، ئەوانەى لەپاش ئەوان
ھاتوون.

مەبەست لە: (ولا تختار عليه شيئاً فتسقط في النار).

قىسەى ئەوانەى لەپاش سەلەف ھاتوون پىشى مەخە بەسەر قىسەى سەلەفداو بىيىتە
ھۆى ئەو ەى بگەوېتە ئاگرەو ە، چونكە تۇ لەپىگەى بەھەشت لاتداو ە، پىگەى بەھەشت
ئەو پىگەىيە ئەوان لەسەرى بوون: (الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا (۶۹) النساء) واتە: ئەو كەسانە خوا چاكەو بەھرەى خۆى

بەسەرا پۈشتۈن لەپە يامبەران و پاستگۆيان و شەھيدانى پۈگەى خواو صالحان و كارچاكان ديارە ئەمانە چ ھاودەم و ھاوپۈتتەكى چاك و بى وپنەن).

ئەمە پۈگەى بەھەشتە، ئەوھى لەگەل ئەو پۈگەدا ناكۆك بىت ئەوھ پۈگەى ئاگرە، خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىللە شاستەيە بەرنامە و پۈبازەكەى منە، دەسا ئىوھىش ئەى ئيمانداران! ھەمىشە شوپنى بگەون و ھەربەودا بچن مەكەونە شوپنى پۈچكەكانى تر، ئەوسا لەشاپۈگەكەى خوا بترازىن و پەپاگەندە ببن).

پۈگەى خودا يەك پۈگەى، بەلام جگە لەو پۈچكەى نۆن، ھەرشەيتاننىك پۈگەىكى خۆى ھەيە و شەيتانى مەرۆف و جىنۆكە پۈگەيان ھەيە، ئەوانە پۈچكەى نۆن، ئەوھى دەچىتە سەرى دەكەوئتە دلە پاكىئوھ، بەلام پۈگە پاستەكە (الصراط المستقيم) يەك پۈگەى و ھىچ ناكۆكەكى تىدا نىيە، ھەرگىز بىز نابىت ئەگەر بىگرىتە بەر.

﴿٩﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الخروج عن الطريق على وجهين: أما أحدهما فرجل قد زلَّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير فلا يُقتدى بزَلَّتِه فإنه هالك ورجل عاند الحق وخالف من كان قبله من المتقين، فهو ضال مضل، شيطان مرید في هذه الأمة، حقيق على من عرفه أن يحذر الناس منه ويُبَيِّن للناس قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: بزانه دەرچوون لە پێگا دوو شیوەیە: -

یەکیکیان کابرایە کە لە پێگاکە هەڵخیسکاوه، لە کاتی کدا ئەو تەنها خەیر و چاکەى دەوێ، بۆیە ناکرێتە پێشەنگ لە خلیسکانە کەى چونکە ئەو بە هەلاکتدا چووە، کابرایە ک بەرھەڵستی لە گەڵ حەقدا دەکات و لە گەڵ لە خواتر ساوانی پێش خۆی ناکۆکە، ئەو گومرایە کى گومراکەرە، شەیتانیکی سەرکەشی یاخییە لەم ئوممەتەدا، پێویستە لە سەر هەركەسیك ناسییەو خەلکی لێ ئاگادار بکاتەو و خەلکی لە چیرۆکە کەى ئاگادار بکاتەو، بۆ ئەوێ هیچ کەسیك نەکەوێتە بیدعە کە یەو و بە هەلاکتدا بجێت).

پاڤە /

کاتیك شە یخ - پەحمەتى خواى لێبێت - لە قسەکانى پێشوویدا ئەو پێگا راستەى پوون کردەو و کە پێویستە موسلمان لە سەرى بێت لە عەقیدە و دینە کەیدا: - ئەمجار باسى ئەوێ کرد کەوا ئەو کەسەى لە سەر ئەو پێگایە لادەدات یەکیکە لەو دوو کەسە: -

- پیاوی یە کەم: - کەسیك دەرچوو بەبێ ئەنقەست، بە لکو خەیر و چاکەى دەوێت بە لام پێگایە کى گرتووە تە بەر خەیر و چاکە نییە، ئیجتیهاد تەنها بەس نییە،

ھەرچەندە نىيەتى خاۋەنەكەى چاك بىت، مەبەستى چاك بىت، دەبىي لەگەل ئەو نىيەت چاكەيدا لەسەر پىڭگاي پاست بىت، ئەمە بەكەسىكى ھەلەكار دەژمىردىت، ھەر كەسىك كۆك بوو لەگەلدا لەو ھەلەبەى كرديوەتى و لەگەلدا لەسەر پىڭا ھەلەكە دەپوات و لەكاتىكدا بە ھەلەكەى دەزانى ئەوا بەھەلاكەتدا چوۋە، چونكە ئەو پىڭايە پىڭاي بەھەلاكەت چوۋنە ھەرچەندە خاۋەنەكەى بە ئەنقەست لەپىڭا دەرئەچوۋىي بەلكو بەدوای خەيرو چاكەدا گەپابىت.

ئەمەش حالى زۆرىك لەو كەسانەيە لەخۇيانەو داهىنانى تازە دادەھىنن لەزانستى عەقىدەدا، ئەوا ئەم كارە دروست نىيە، نابىت كەس شوپىيان بەكەوئىت، خاۋەنەكەشى لەسەر پىڭگاي پاست نىيە، خاۋى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىلە شاستەيە بەرنامەو پىبازەكەى منە، دەسا ئىۋەيش ئەى ئىمانداران! ھەمىشە شوپىنى بەكون و ھەر بەودا بچن مەكەونە شوپىنى پىچكەكانى تر، ئەوسا لەشاپىڭكەكەى خوا بترازىن و پەپاگەندە (بىن).

جا ھەر پىڭايەك لەپىڭا پاستەكە (الصراط المستقيم) دەرمان بكات، ئەوا ئىمە پەدى دەكەينەو، ھەرچەندە خاۋەنەكەى مەبەستى چاك بىت و نىيەتى باش بىت، ئەوا ئىمە لەودا شوپىنى ناكەوين، ئەوئىش ئەگەر لەسەر ھەلەكەى بەردەوام بىت ئەوا بەرەو ھەلاكەت دەببات، چونكە ھەركەسىك لەسەفەرەكەيدا وازى لەپىڭا راستەكە ھىناۋە پىڭايەكى تىرى گرتە بەر ئەوا بەھەلاكەتدا دەچىت.

● بەلام پىاۋەكەى تر: بە ئەنقەست لەپىڭا دەرچوۋە، ئەو حەق دەناسىت، دەزانىت ئەوەى بۆى دەرچوۋە ناحەقە بەلام بە ئەنقەست لەسەر پىڭگاي حەق دەرەچىت، بەمەبەستى گومراكرىنى خەلكى.

يەكەم كەس مەبەستى چاكردنى خەلگىيە بەلام پىگاي پاستى نەگرتوۋەتە بەر، كەسى دوۋەم مەبەستى گومراكردنى خەلگىيە و لادانيانە لەسەر پىگاي پاست، ئەو شەيتانە، چونكە شەيتانەكان خەلگى لەپىگاي پاست دەردەكەن، ئىبلىس بە پەرەردىگارەكەى خۆى دەلىت: (لَأَقْعُدَنَّ هُم صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ) (۱۶) (الأعراف) واتە: شەرت بى پى پاستەكەى تۆيان لى بگرم).

ئىبلىس دەيەوئى خەلگى لەپىگا پاستەكە لادات بەرەو پىگا چەوت بيانبات، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) نمونەيەكى بۆ ئەم مەسەلەيە ھىئاوۋەتەو كاتىك خەتتىكى پاستى كىشا، چەند خەتتىكى تىرى لە دەورو بەرى كىشا، بەخەتە پاستەكەى فەرموو: (هذا صراط الله) واتە: ئەمە پىگاگەى خوايە، بە خەتەكانى تىرى گووت: (وهذه سبل، على كل سبيل منها شيطان يدعو الناس إليها)^{۳۸} واتە: ئەمە پىچكەكانە، لەسەر ھەر پىچكەيەك شەيتانىك ھەيە خەلگى بۆ بانگ دەكات) ئەمە نمونەيەكى پوون و ناشكرايە، دەگونجى لەگەل ئەو ھى لىرەدا شەيخ باسى كىردو، چونكە ئەو كەسەى خەلگى لەپىگاي پاست (الصراط المستقيم) دەردەكات و بەرەو پىگا تازە داھىتراوۋەكان، خەيرو چاكەى بۆيان ناوئى بەلگە ھەلاكەتى بۆيان دەوئى ئەو شەيتانە، جا ھەرچەندە لەشەيتانە جنوكەكان بىت يان لەشەيتانە مەوڧىيەكان (الإنس)، بۆيە پىويستە لەسەرمان لەم كەسە زياتر وريا و ئاگادارىين لە كەسەى يەكەم، چونكە ئەم كەسە بە ئەنقەست دەيەوئى خەلگى گومرا بكات.

مەبەست لە: (فهو ضال مضل، شيطان مريد).

واتە: ئەو لەخودى خۆيدا گومرايە و گومراكەرە بۆ جگە لەخۆى، ئەو كەسە شەيتانىكى سەرەكەشى ياخييە، دەيەوئى خەلگى لەسەر پىگاي پاست لادبات.

۳۸ / حسن : أخرجه النسائي في (الكبرى) (۳۴۳/۶) وأحمد (۴۳۵/۱) والدارمي (۲۰۲) وابن حبان (۷، ۶) وحسنه

الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۶) .

مەبەست لە: (حقیق علی من عرفه أن يحذر الناس منه ويبن لهم قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: ئەو کەسە لەسەر پێگا راستە کە بە ئەنقەست دەرچوو، دروست نییە لێی بێ دەنگ بیت، بە لکو دەبێ باسە کە ی ئاشکرا بکەیت، شەرمەزارییە کە ی ئابرو بپریت تا کو خەلکی لێی ئاگادارین، نابێت بگوتریت: خەلکی ئازادن لە بیر و بۆچووندا، ئازادی لە قسە کردندا، پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر، ھەر وەکو چۆن ئیستا باسی دەکەن، پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر، ئەم مەسەلە یە مەسەلە ی بیرو بۆچوون نییە، بە لکو مەسەلە کە مەسەلە ی شوینکە و تنە، ئیمە خۆی گەورە پێگایە کە ی پوون و ئاشکرای بۆ کیشاوین، بە ئیمە ی فەرموو ھەسەر ئەم پێگایە پوون کاتی فەرمووی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ) (الانعام ۱۵۳) جا ھەرکە سێک بیت بۆ لامان بیەوی ئیمە لەسەر ئەم پێگا راستە دەرکات ئەوا ئیمە:—

یە کەم: قسە کە ی پەتدە کەینە و ھەر پەفزی دەکەین.

دووەم: پوونی دەکەینە و ھەر خەلکی لێ ئاگادار دەکەینە و، نابێت لێی بێدەنگ بین چونکە ئەگەر ئیمە لێی بێدەنگ بین ئەوا خەلکی پێ ھەلەدە خەلەتی، بە تاییەتی ئەگەر کەسە کە خاوەن زمانیکی پاراوو پۆشنبیری و قەلەم بوو، ئەوا خەلکی پێی ھەلەدە خەلەتین و دەلێن: ئەم کەسە لێھاتو، ئەمە کە سێکی بیرمەندە، ھەر وەکو ئیستا بوودە دات، بۆیە مەسەلە کە زۆر ترسناکە.

ئەمەش بە لگە ی (واجب) بوونی پەدی کەسی بەرانبەر و جیاوازی تێدایە، بە پێچەوانە ی ئەو کەسانە ی دەلێن: واز لە پەدو پەدکاری بەینن، واز لە خەلکی بەینن ھەرکەسە و بۆچوونی خۆی و پێزی خۆی ھەیە، ئازادی قسە و ئازادی بۆچوون ھەیە، بەم شیوە یە ئەم ئوممەتە بە ھەلاکەتدا دەچێت، چونکە سەلەف دەربارە ی ئەو جۆرە کەسانە ھەرگیز بێ دەنگ نەبوون، بە لکو ئابرویانیان بردو ھەر پەدیان داو ھەتو، چونکە

دەزانن ترسیان چەندە زۆرە لەسەر ئەم ئوممەتە، ئیمەش بۆمان نییە بى دەنگ بین لە خراپەى ئەوان، بەلکو دەبى ئەوەى خواى گەرە دايبە زاندووە پوون بکرىتەو، ئەگەر نا ئەوا ئیمە دەبینە ئەو کەسانەى زانستیان شاردۆتەو، ئەوانەى خواى گەرە دەربارەیان دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (۱۵۹) البقرة) واتە: بەراستی ئەوانەى ئەو بەرنامە و پێنمايە دەشارنەووە لەو کتیبەدا ھەبە بۆ شارەزایی خەلک دواى ئەوەى پوونمان کردۆتەووە خوا نەفرینیان لى دەکاوتەواوى نەفرینکەرانیشت نەفرینیان لى دەکەن).

ئەمە تەنھا کەسى بیدعەکار (المبتدع) ناگریتەووە بەلکو ئەو کەسانەش دەگریتەووە کەوا لییان بى دەنگ دەبن، ئەوا ئەو زەم و سزایە دەیگریتەووە، چونکە پێویستە بۆ خەلکی پوون بکرىتەووە ناشرکا بکرىت، ئەمەش کار و پیشەى ئەو پەدە زانستیانەبە ئیستە لەکتیبخانەکانى موسلماناندا بەزۆرى ھەبە ھەمووی پێگا پاستەکە پاک دەکاتەووە خەلکی ناگادار دەکاتەووە لەو جۆرە کەسانە، بۆیە ئەو بیروکەبە پەواجى پى نادات -بیروکەى ئازادى بۆچوون و ئازادى قسە و پێزگرتن لە بۆچوونى بەرانبەر- ئیلا کە سىکی گومراکەرى شار دەروەى حەق نەبى.

ئیمە مەبەستمان حەقە، مەبەستمان بریندارکردنى خەلکی نییە یان قسە بەخەلکی بکەین، مەبەست لى پوونکردنەووەى حەقە، ئەم ئەمانەتە خواى گەرە داویەتى بە کۆلى زاناياندا، بۆیە نابیت لەو جۆرە کەسانە بى دەنگ بین، بەلام بەداخەووە ئەگەر یەکیک لە زانايان ھاتوو پەدەى ئەو جۆرە کەسانەى داوبە ئەوا پى دەلین: -ئەمە پەلە دەکات... جگە لە چەندین وەسوەسەى تر، ئەمە زیانى نییە بۆ زانايان (ساردیان ناکاتەووە) ئەگەر ھاتوو بۆ خەلکیان پوون کردەووە لەخراپەى بانگەوازکارانى گومراپی، ھەرگیز زیانى نییە و ساردیان ناکاتەووە.

﴿۱۰﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله ﷺ) فقد كذبهم، وكفى بهذا فرقةً وطعناً عليهم، فهو مبتدع ضال مضل، محدث في الإسلام ما ليس منه).

واتە: بزانه _پەحمەتى خوات لىبىت_ ئىسلامى بەندەيەك تەواو نابىت تاوھكو شۆيىنكەوتەو بەپاستزان و تەسلىم نەبىت، ھەركەسىك وابزانىت دەربارەى ئىسلام شتىك ماوھ ھاوھلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەيانگەياندووە ئەوا ئەوانى بەدرۆخستووەتەو، بەسە بۆ ئەو قەسەيە ناكۆكبوون و تانەدان لەوان، ئەوھ كەسىكى بىدعەكارى گومپراى گومپراكەرە، شتى تازەى لەئىسلامدا داھىئاوھ تىيدا نەبووھ).

پاڤە /

ئەمە تەواوكردنى قەسەكەى پىشووھ، مەبەست لە: (لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً).

شۆيىنكەوتە بىت و داھىنەر نەبىت، بەپاستى بزانىت و گومان و دوو دل نەبىت، (مسلم) واتە تەسلىمى كىتاب و سوننەت بىت، چونكە ئەم كارانە جىگای تەسلىم بوونە، جىگای مشت و مپ نىيە، تەسلىمى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) دەبىن، لەم كارەدا مشت و مپ (موجادەلە) ناكەين يان بۆچوونى خۆمان باس بكەين_ھەرەكو دەلئىن_لەگەل قەسەى خوا و پىغەمبەرى خوادا (ﷺ).

مەبەست لە: (فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله ﷺ) فقد كذبهم).

واتە: ھەركەسىك وابزانىت ھاوھلانى كەمتەرخەم بوونە لەپوونكردنەوھو شىكردنەوھى حەقداو ھەلگرتنى ئەو ئەمانەتە لەپىغەمبەرى خوداوھ (ﷺ) بۆ خەلكى، وابزانىت نەویش بۆى ھەيە قەسەبكات يان شتىك زياد بكات، ئەوا ئەو كەسە شەپو خراپەى بۆ

خەلكى دەۋىت، چونكى ھاۋەلەن ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتۈە لەۋەى لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ) بىستۈيانە، يان شىتېكىيان بىنىۋە، ئىللا بەئەمانەتەۋە گە ياندۈيانەتە ئەم ئوممەتە، بۇ ئەم ئوممەتە يان پوونكردۈتەۋە، بۇيە لەتەفسىردا تەفسىرى ئەۋان پىش تەفسىرى جگە لەۋان دەكەۋىت، چونكى ئەۋان قوتابى پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ)، قورئانىيان لە ئەۋەۋە بىستۈە، فەرموودە يان لە ئەۋەۋە بىستۈە، پوون كىردنەۋەى قورئانىيان لە ئەۋەۋە بىستۈە كىردەۋەى پىغەمبەرىيان (ﷺ) بىنىۋەۋ ئەۋەۋە يان بەئەمانەتەۋە گواستۈتەۋە، ئەۋان ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتۈە.

جا ھەركە سىك وابدانېت ئەۋان كەمتەرخەم بوونە يان شىتېكىيان بەجى ھىشتۈەۋە نەيانگە ياندۈۋە ئەۋە كەسىكى درۈزنەۋ بوختانى بۇيان كىردۈە (مفتىرى)، گومپاۋ گومپاكرە، گومان دەخاتە دلى خەلگىيەۋە لە دىنى خوداۋ لە ھەلگىرانى دىنى خودا لە ھاۋەلەنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، ئەۋ ھاۋەلەنى بەخيانەتكار تۆمەتبار كىردۈە، ھەروەكو چۆن لە رېگاي بىدعەكاراندا ھەيە، ھاۋەلەن بە ناپاك (خائىن) دەزانن و تۆمەتباريان دەكەن، بەمەبەستى ئەۋەى ئەۋ ھۆكارەى لەنئۈان ئىمەۋ پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ) بېچرېنن و نەيھىلن، بۇيە دەبى ئاگادارى ئەۋ جۆرە كەسانە بىن و دەبى پېزو پلەۋ پايەى ھاۋەلەن بزانن.

ئەم قورئانە لەكۈيۈە پىمان كەىشت؟

ئەم فەرموودانە؟

ئەم فىقھ و تىگەىشتنە؟

ئىللا لەۋەرگىرنى ھاۋەلەنەۋە نەبى ئەۋانىش لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ)، ئەۋان بوون ھەلىانگرت بۇ ئىمە، بەتەۋاۋى بۇ ئىمە يان پىۋايەت كىرد، ھەرىكەۋ بەگۈيرەى ئەۋەى خۋاى گەۋرە پىي بەخشىۋە، ھەرىكەۋ بەگۈيرەى تواناى خۋى، ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتۈە لە دىنى خودا ئىللا گە ياندۈۋيانە بەۋ شىۋەيەى لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ) ۋەرىانگرتۈە، ئەۋانىش جىيە متەمانەن، چونكى خۋاى گەۋرە خۋى

ئەوانى ھەلبۇزارد بۆ ھاوپپىتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) و ھەرگىرن لەئەو ھەو ھەو پىوايەت كىرن لەئەو ھەو، خىواى گەورە بۆ ئەو ھەلبۇزاردىون، ئەمجار كەسىك دىت و بە كەمەرخەم تۆمەتباريان دەكات! يان بەكەم و كوپى تۆمەتباريان دەكات! ئەم قەسە ھىچ كەسىك نايكات مەگەر كەسىكى گومپاى گومپاكر، دەيەوئ پەيوەندى نىوان ئەم ئومەتەو ھاو ھەو ھەو پىچرەت، بەم شىو ھەو پەيوەندى نىوانيان و پىغەمبەرى خودا (ﷺ) دەبچرەت، ئىمە ئامادەى مەجلىسەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوين و گويمان لى نەبو، لەنىوان ئىمە ئەو ھەو ھەو ھەو ھەو، جا ئەو ھاو ھەو بەپىزانە بوون دەربارەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ ئىمەيان گەياند، پەو پاىەى ھاو ھەو ئەو دىندا پەو پاىەىكى مەزە، ھەرگىز تۆمەتبار ناكىرن بەو ھەو ئەوان شىتىكىان شارەوتەو ھەو شىتىكىان شارەوتەو ھەو پوونيان نەكردۆتەو.

مەبەست لە: (فہو مبتدع ضال مضل محدث في الإسلام ما ليس منه).

ئەمە مەبەستىەتى، شىتىكى نوئ لەئىسلامدا دروست بىكات لەئىسلامدا نەبىت، بەو ھەو ناتوانىت ئىلا مەگەر تانە بدات لە ھاو ھەو ئەو بەخىانەت كارو درۆزن بىانزىمىرە، لەو كاتەدا ئەو لەخۆيەو ھەو شىتى نوئ دادەھىنى و دەلىت: ئەمە ئەو دىنەى پىوئىستە لەسەرمان لەسەرى بىرۆين، ئەمە ئامانجى ئەوانە لە بەدرۆخستەو ھەو ھاو ھەو ئەو بەخىانەت ژماردن و بەكەمزانىيان، ھەر كە ھەلىكىان بۆ پەخسا ئەو دىنىكى نوئ لەخۆيانەو دادەھىن بۆ خەللى، بەگوپەرى عەقل و بۆچوونى خۆيان و لە شەيخە گومپاكان و پىشەو گومپاكانەو ھەرگىرن، ئەوانەى سوننەتەكەى پىغەمبەرى خوايان (ﷺ) گوپەو بەدرۆ، چەندىن شەيخ و سەنەدىان ساخە كىردەو لەخۆو دروستيان كىردەو بۆ سەرچاوەكانى ئىسلام، ئەم شەش ئاشكرایەو لەكەلتور بىرەكانىندا ھەو. بەلام _ سوپاس بۆ خوا _ ئەو گومپاىەى بەدەستيانەو ھاو ئابلقە دراو، پوناكى حەق و پۆشناىى ھەو ھەو ئاشكرەكات، ئەو ھەموو درۆ زۆرەى لەكتىبەكانىندا تۆماركراو ھەموو ئاشكرەدەبىت.

﴿۱۱﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق بآثار رسول الله (ﷺ) بلا كيف ولا شرح، ولا يقال: لم؟ ولا كيف؟).

واته: بزانه _پەحمەتى خوات لىبىت_ ھىچ (قياس) ئىك لەسوننە تدا نىيە، نمونە شى بۆ ناھىيىرىتە ۋە شۇنى ئارەزوۋە كان ناكە ۋىن، بەلكو ئەۋە تەنھا باۋە پكردن و بەپاست زانىنى شۇنە ۋارى پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) (فەرموودە كانى)، بە بى چۇنىەتى و بەبى رافە، ھەرگىز ناگۇترىت: بۆ؟ چۇن؟

رافە:

مەبەست لەسوننەت لىرەدا: عەقىدەيە، چونكە ئەم كىتەبە دەربارەى عەقىدەيە، عەقىدەش سوننەتە، ئەم كىتەبەش ناۋى (شەرحى سوننە)يە، ناۋى لى نراۋە سوننەت چونكە سوننەت برىتەيە لە پىگا، عەقىدەش تەۋقىفەيە، ھەرگىز جىگای زىادەى تىدا نايتەۋە، ھەموو تەۋەرى باسەكە برىتەيە لەۋەى لەلايەن خوداۋ پىغەمبەرى خوداۋ (ﷺ) ھاتوۋە، ھەرشىك ناكۆك بوو لەگەل ئەۋەى لە خوداۋ پىغەمبەرىۋە (ﷺ) ھاتبوو ئەۋە ناھەق و گومپايە، ئەمە ماناى قسەى زانايانە كە دەفەرموون: (إن العقيدة توقيفية)، ھەرگىز (قياس)ى تىدا بەشدار نىيە، چونكە (قياس) لە بابەتە فىقھىكاندا ھەيە، ئەۋە (قياس)ى تىدايە، ئەۋىش لەھوكمەكانى ھەلال و ھەرامدا، بەلام مەسەلەكانى عەقىدە (قياس) يان تىدا نىيە، بەلكو ئەۋە برىتەيە لەتەسلىم بوون و ملکہ چ بوون بۆ ئەۋانەى لەلايەن خوداۋ پىغەمبەرىۋە (ﷺ) ھاتوۋە بەبى خۇتەلەقۇرتاندىن.

مەبەست لە: (ولا تتبع فيها الأهواء).

واتە لەعەقیدەدا ناگوتییت ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا گونجاو وەردەگیرى و ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا نەگونجا وەرنەگیرى، ھەروەھە پێگای گومراکاران، بۆیە پێیان دەگوتییت (أهل الأهواء)، خوای گەورە دەفەر مویت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَأَعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص) واتە: خۆ ئەگەر وەلامیان نەدايتەو، ئەو بزانە ئەوانە ھەر پەپرەوى لە ئارەزووى خۆیان ئەکەن، چ کەسێ گومراترە لەو کەسەى پەپرەوى ھەواو ئارەزووى خۆى کردووە، بێ ئەوەى ھیچ رێنۆینیکی لەخواوە ھەبى؟).

جا ھەر کەسێک تەسلىمى عەقیدە جیگرو سابتەکە نەبییت کە لە کىتاب و سوننەتدا ھاتووە ئەوا ئەو کەسە شوینی ئارەزووى خۆى کەوتووە، بۆیە بە بیدعەکاران لەعەقیدەدا دەگوتییت: (أهل الأهواء) چونکە ئەوانە شوین ئارەزووەکانیان کەوتوون ھەروەھە لەئایەتەکەدا ھاتووە: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص).

مەبەست لە: (بل هو التصديق بآثار رسول الله ﷺ) بلا کىف ولا شرح ولا يقال لم ولا کىف).

واتە: تەسلىم بوون بۆ قسەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەناوو سیفەتەکانى خواداو لەبابەتەکانى عەقیدەدا.

(بلا شرح) واتە بەبێ پافەیکە لەگەڵ مانا تەواوەکەیدا ناکۆک بییت، ئەویش پافەیکە لەگەڵ مەبەستى دەقەکاندا جیاواز بییت، ئەمەش لای (الجهمية) و (المعتزلة) و (الاشاعرة) بڵاوە، وەکو ئەوەى دەلێن: مەبەست لە دەست (اليد): توانایە، مەبەست لە پوو (نوحه): زاتە، مەبەست لە (الاستواء): دەست بەسەرا گرتنە، ئەمە پافەیکەى ناپەرەوايە، ئەمە مەبەست و مانای ئەو دەقانە نییە، مەبەست لە: (بلا شرح) واتە: بە بێ پافەیکەى ناپەرەواو ناحەق، بەلام پافەکردنى بە مانای پوونکردنەوێ مانا تەواوەکەى ئەوا حەقە.

مەسەلەكە مەسەلەى شوئىنكە وتىن و ملكەچ بوون و تەسلىم بوونە بۆ فەرمانەكانى
خوای گەوردەو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەبى ناكۆكى و دوژمنایەتى (الخصومه) وگفت و
گرو(الجدال).

گومراكاران نەكە وتونە تە ناو (الخصومات) و(الجدال) ەو تەنھا ھۆكارى ئەو ەيە
تەسلىمى فەرمانەكانى خودا و پىغەمبەرەكەى (ﷺ) نەبوون، ەروەكو چۆن ئەھلى
سوننە و جەماعەت تەسلىمى بوون، بۆيە دەبىنى ئەھلى سوننە و جەماعەت _ سوپاس
بۆ خوا _ يەكگرتوون و لەنئوانياندا ھیچ ناكۆكىەكیان نییە لەبابەتەكانى عەقیدەدا،
بەلكو جیاوازی و ناكۆكى لە ناو گروپە گومراكاندا بوونی ەيە، خوای گەوردە
دەفەر مویت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
(۱۳۷) البقرة) واتە: خو ەر لە ەق پشتیان ەلكردو باوەریان نەھینا، دیارە لە ەق
و راستى لایانداو ە لە دژایەتیدان ئەوسا تۆش ئەى موخەمەد (ﷺ)! ەر خوات
بەسەر، لە ئازارو بیزاریان دەتپاریزیت و زالت دەكات بە سەریاندا، زۆریش بیسەر و فرە
زانە، واتە بە ەموو سەرپە و چرپەيەكیان ناگادارە.

پشت راستكەرەو ەى ئەمە ئایەتیکى ترە كە دەفەر مویت: (وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ
بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَُمْ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۱۵۳) الانعام) واتە: مەكەونە شوئینی
رینچكەكانى تر، ئەوسا لەشارپنگەكەى خوا بترازین و پەراگەندە ببن ئەوانە گشت
و ەسیەت و پاسپاردەو ئامۆژگارى خوان، دەسا بەلكو ئیو ەیش بیانپاریزن و سنوور
شكیتنى نەكەن).

مەبەست لە: (وَإِنْ أَصَابَ صَاحِبَهُ الْحَقُّ وَالسَّنة).

واتە: ئەو ەلەى كردو ە، چونكە راستەكەى پینكا بە رینگایەك جگە لەرینگا راستەكە،
چونكە رینگای راست بریتییە لە: تەسلىم بوون و نەچوونە نئو (الجدال و المراء) ەو كە

دلەكان پەق دەكەن و پق و كىنە دروست دەكەن، شتى تر دروست دەكات لە ھەموو ئەوانە توندترە ئەویش بریتییه لە: (بەكافردانانى یەكتر)، چونكە گروپە گومراكان یەكتر كافر دەكەن و یەكتر گومرا دەكەن (كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِخُونَ (۳۲) الروم) واتە: ھەر پارت و گروپێك بە بەرنامە و بیرو باوەڕى خۆیان دلخۆشن).

ھەر یەكە لەوانە وادەزانیت تەنھا ئەوێ ئەو لە سەریەتى پاستە، بەلام ئەھلى سوننەت و جەماعەت ئەوانەى تەسلىم بوونەو ملكەچ بوون ئەوانە _ سوپاس بۆ خوا _ دووبەرهكى و ناكۆكى لە نىوانیاندا پووى نەداو و یەكتر بەكافر نازانن و یەكتر گومرا ناكەن، بەلكو ستایشى یەكتر دەكەن، چا و لە یەكتر دەكەن، چونكە ئەوان لەسەر پێگای پاستن، ئەو ھەموو پق و كىنە و بەكافر دانانى یەكتر و بەگومرا زانین یەكتر دروست بوە بە ھۆى جیاوازیانە لەگەڵ حەقدا و شوین كەوتنى بۆچوون و بێرۆكەكانە، گومانى تێدا نییە ھەریكە دەیەوێت بۆچوونەكەى خۆى سەربخات و پازى نییە بەوێ پێى بڵێ: تۆ ھەلەى، ئەگەر وا بڵێیت ئەو مانای ئەوێە تۆمەتبارى عەقلى ئەوت كردووە بەكەم و كووپى، ئەویش بەمە پازى نابێت، بەلام ئەگەر بە خاوەن حەقیك گوت _ ئەگەر ھەلەىەكى كرد _ : تۆ بە ھەلە لە بەلگەكە تێگەشتوئى، بە ھەلە لەسوننەت تێگەشتوئى، ئەوا ئەو پازى دەبێت، چونكە مەبەستى ئەو تەنھا حەقە، مەبەستى سەرخستنى پاو بۆچوونى خۆى نییە، ئەگەر گوتت: ئەى فلان تۆ ھەلەت كردووە لەسوننەتدا، ھەلەت كردووە لە بەلگەكەدا، ئەوا ئەو پازى دەبێت و لەقسەى خۆى دەگەپێتەو، بەلام ئەگەر بە خاوەن ئارەزووت گوت: تۆ ھەلەت كرد، ئەوا ئەو توو پرە دەبێت و پەست دەبێت، ئەمەش نیشانەى ئەھلى ئارەزووەكانە، ھەریكە لەوانە دەیەوئ ئارەزووەكەى خۆى سەربخات، بەلام شوینكەوتەى حەق دەیەوێت حەق سەربخات و بەدواى حەقدا دەگەپێت، حىكمەتیش شتە بزەرەكەى ئیماندارە ھەركاتێك دۆزییەو دەبیات.

﴿۱۲﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن وما بين رسول الله (ﷺ) لأصحابه فهو -جل ثناؤه- واحد (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

واتە: بزانه _ پەحمەتى خوات لیبیّت _ کەوا قسەکردن دەربارەى پەرۋەردگار باسیکی نوئیە، ئەویش داھینراوو گومراپیە، نابیت دەربارەى پەرۋەردگار قسە بکریّت نیللا بەو شیۆە نەبیّت خوۆى وەصفى خوۆى کردووە لە قورئانداو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ ھاوہ لانی پوونى کردووەتەو، ئەو _ ستایشى بەرزو پیروژ بیّت _ تەنھایە (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

﴿١٤﴾ ربنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى، يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى، وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان.

واتە: پەرەردگارمان بەکەمینە، بەبى كەى؟ دوايىنەو بەبى كۆتايى، نەيىنى و ئاشكرىكان دەزانى، ئەو لەسەر عەرشەكەى خۆى ئىستىواى كروودەو ئاگادارە بەهەموو جىگايەك و هېچ جىگايەك نىيە لەعىلمى ئەودا نەبىت).

پاڤە:

مەبەست لە: (أَن الكَلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة).

واتە: قسەکردن دەربارەى زاتى خۆى گەرە لەناوو سىفەتەكانىدا كارىكى داهيىنراوە، گومپاكان دايانەيىناوە ئەوانەى تەسلىمى دەقەكان نەبوون و لەخوا ناترسن، ئەوانە قسە دەكەن دەربارەى زاتى پەرەردگارو دەربارەى ناوو سىفەتەكانى، نكۆلى و نەفى ئەو دەكەن خۆى گەرە بۆ خۆى سەلماندووەتى يان ئەو سىفەتەكانى، پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) بۆى سەلماندووە، لەخۆيانەو پراوۆچوون دەهيىنن و دەلەين: ئەمە پاستەكەى، دەربارەى تەفسىرى دەقەكان قسەدەكەن بەبى تەفسىرەكەى خۆى، يان ئەوان دەلەين: ئىمە لى تىناگەين و دەيگىرپىنەو بۆلاى خوا، واتە قسەى خواو قسەى پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) واى لى دىت وەكو قسەى كەسىكى عەجەم كە كەسىكى عەرەب لى تى ناگەن، جا پىويستە لەسەر موصلمانان بەردەوام بن لەسەر پىگا پاستەكە، لەسەر پىگاي سەلەف، پوو نەكەنە ئەو گومپاكارانە، ئەوانەى موجدەلە دەربارەى خوا دەكەن بەبى هېچ زانستىك هەيانبىت، موجدەلە دەكەن دەربارەى قورئان، موجدەلە دەكەن دەربارەى سوننەت، ئىيش و كاريان تەنها موجدەلەى، ئەوانە پىويستە لىيان بە ئاگابىن، ئەوانە شوپىنكەوتە نىن، بەلكو ئەوان داهيىنەرن و شوپىنى ئارەزوەكانيان كەوتوون.

مەبەست لە: (ولا يُكَلِّمُ فِي الرَّبِّ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْقُرْآنِ).

كاتى ئەمى کرد لە موجدە لە کردن دەربارەى خواى گەورە و مشت و مەر کردن ئەناوەکانى خواو سیفەتەکانى، ئەمجار ئەوەى پێویست بێت پوونى کردەو، ئەویش بریتىيە لە: - دان بەوەدا بنیین لە قورئان و سوننەتدا ھاتو، بەو مانایەى لە زمانەوانىيەو وەرگیراو ئەو زمانەى قورئان و سوننەتى پێ دابەزیو، جا (عیلم) ماناکەى لە زماندا دیارە، ھەرھەماناى (الوجه) پوون و ئاشکرایە، چاودەست و نیستو و بەرزى، ھەموو ئەمانەو ھاوشێوەکانیان ماناگانیان دیارە لە زمانى ەرەبیدا، ئەو زمانەى قورئانى پێ دابەزیو، بەلام گومراکاران دەڵێن: ماناى ئەم قسانە بەپۆلەتەکەى نییە، پوون بەدوو بەشەو:

- بەشیکیان وتیان: پادەوہستین و دەڵێن: مەبەستى پۆلەتى ماناکەى نییە، مەبەستى تێناگەین، جا ئەوانە پێیان دەگوترى (المَقْصُود).
- بەشیکى تر (المُؤَلَّة) ن _ ئەوانەش زۆرتەن _ مانا پاستەکەى تەئویل دەکەن بە مانایەکی ناراست.

بۆیە خۆیان گومراپوون و خەلکیشیان گومرا کرد و خەلکیان سەرقال کردو، کتیبەکانیان پەر کردوو لەو چەلەحانى و تێپوانینانە بەبێ ھیچ سوودیک.

بۆیە پێویستە تەسلىمى ئەوہ بین لەقورئان و سوننەتدا ھاتو لەناوو سیفەتەکانى خوا، بەپێى مەبەستى خوا و پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، چونکە خواى گەورە خۆى ئەمەموو کەس زیاتر دەربارەى خۆى دەزانى، لە ھەموو کەس زیاتر دەربارەى جگە و خۆیشى دەزانى، ھەرھەماناى شارەزاترین دروستکراو دەربارەى خواى گەورە بزانی پێغەمبەرى خوايە (ﷺ)، بەلام ئیمە زانستەکەمان کەم و نوقسانە، ئیمە تەنانەت زۆر

نازانين دەربارەى خۆمان لەو دەمارو ھەست و وردەکاریانە، شتى زۆر ھەيە ئیمە نایزانين، ئايە دەزانی (پوچ) چیبە؟ عەقل چیبە؟ ئەگەر دەربارەى جەستەى خۆت و نەفسى خۆت نەزانی، چۆن قسە دەکەیت دەربارەى زاتى خوا؟ کە ھیچ کەسێک دەربارەى نازانیت تەنھا خۆى نەبیت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰ طه) واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت ئەوان پیشیان خستوو و کردیانە لەدونیادا، ھەروەھا بەو شتانەش چاک دەزانیت لەپۆڤى دوايدا چاوەڕێیانە ئەوان بەزانين و عيلم ناتوانن دەورە بدەن بە بەرپۆڤەبردن و حیکمەتى خوا).

ئەمە لەدەرەوھى زانیارى و بۆچوونى ئەوانە، خواى گەرە بەدروستکراوەکانى (قیاس) ناکریت، ئەمە لەکەمکردنەوھى ریزو شکۆمەندى و قەدرى خواى گەرەيە، جا ئەو لە ھەموو کەس شارەزاترە دەربارەى خۆى و جگە لەخۆى، لە ھەموو کەس راستگوترە، قسەکانى لە ھەموو دروستکراوەکانى چاکترە، ھەروەکو (شیخ الاسلام) لە کتیبى (الواسطیة) دا ھەرموو یەتى.^{۳۹}

مەبەست لە: (وما بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ).

تەرەرى باسکردنى ناوو سیفەتەکان تەنھا قورئان و سوننەتە، تەفسیری ناوو سیفەتەکان تەنھا لەقورئان و سوننەتدا ھەيە و لە زمانى عەرەبیدا کە قورئانى پێ دابەزیو، ئیمە ناپۆین بۆ لای مەنتىقى ئەرستۆ ئەفلأتۆن و فلان و علان، چونکە ئەمە جۆریکە لە تاوانکردن بەرانبەر شەریعەتەکەى خواى گەرە.

لە گۆرپىنى وەحى بە مەنتىق و عىلمى کەلام، عىلمى کەلام و مشتومر چى بەرھەمیکی ھەبوو بۆ ئەوانە جگە لەگومرایی و خەسارەتمەندى؟ کە چى نەگەشتنە ئەنجام، ئەمەش بەپێى دان پێدانانى خۆیان.

هه‌موو ته‌مه‌نی خۆیان به‌سه‌ربرد به‌مشت و مپو دژایه‌تی و له کۆتایی باسه‌که‌یاندان
دانایان به‌وه‌دانان به‌ئە‌نجام نه‌گه‌یشتون، جا نه‌گه‌ر نه‌وان ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بن نه‌وا ده‌ریاز ده‌بوون.

بۆیه‌یه‌کیکیان ده‌لێت که (الفخر الرازی) ^{٤٠}یه:-

وأغلب سعي العالمين ضلال	نهایه‌ی اقدام العقول عقال
وحاصل دنیانا اذی ووبال	وأرواحنا في وحشة من جسمونا
إلا أن جمعنا فيه قیل وقالوا	ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا

نه‌وان هه‌ر له دوودلێ و گوماندا مانه‌وه، به‌لام نه‌وانه‌ی ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بوون نه‌وا له‌وه ده‌ریاز بوون.

هه‌روه‌ها یه‌کیکی تر له گومراکان ده‌لێت:-

وسیرت طرفي بين تلك المعالم	لعمري لقد طفئت المعاهد كلها
على ذقت أو قارعاً سن نادماً ^{٤١}	فلم أرَ إلا واضعاً كف حائر

هه‌موو په‌یمانگاکان گه‌پاوه، په‌یمانگای که‌لام و مه‌نتیق و جیدال، چاوی بریوه‌ته
نیوانی و که‌چی شتیکی نه‌دۆزیوه‌ته‌وه ده‌روونی ئارام بکاته‌وه (وه‌لامی پرسیاره‌کانی
بداته‌وه) ده‌لێت ^{٤٢}:- زۆر به‌پێگاکانی که‌لام و به‌رنامه‌ فه‌لسه‌فیه‌کاندا تیروانیم،

٤٠ / منهاج السنه : (٢٧١ / ٥) .

٤١ / ئەم دوو به‌یته‌ ه‌ی شه‌هرستانیه‌ ته‌ماشای منهاج السنه‌ بکه : (٢٧٠ / ٥) .

٤٢ / قسه‌ی فخر الرازی یه‌ ته‌ماشای کتییی (النبوات) بکه له دانانی شیخ الاسلام (ص / ١١٧) .

نەمبىنى چارەسەرى نەخۇشى بکات و تىنوویتی بشكىتی، بىنیم نزیکتىرین پىگا پىگای قورئانە.

دەربارەى سەلماندىن ئەو ئایەتە بخوینەو:

(إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ (۱۰) فاطر) واتە: ھەموو وشەيەكى پىرۆزو پاك بۆ لای خوا سەر ئەگەوئ).

(الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طه) واتە: ئەو خوا بەخشندەيە چوویە سەر عەرشی خۆی).

دەربارەى نەفى ئەو ئایەتە بخوینەو:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ (۱۱) شوری) واتە: ھىچ شتیک نىيە لەوینەى ئەو (خوا)یە)

(وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا (۱۱۰) طه) واتە: ئەوان بەزانین و عىلم ناتوانن دەورە بدەن بەبەرپۆوە بردن و ھیکمەتى خوا).

مەبەست لە: (فەھو _ جل ثناؤه _ واحدٌ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱)).

ئەو _ پاك و بى گەردى بۆ ئەو _ تاك و تەنھايە، ھىچ كەسێك بەشداری ئەو ناكات لەزات و ناوو سىفاتیدا، نە لەدروستکردن و كارەكانىشیدا، نە لە پەرسىنىدا، ئەو ھىچ شەرىكىكى نىيە، چىتر بۆ خۆت ماندوو دەكەیت؟ تۆ دروستكراوى و ئەویش دروستكارە؟ ئايە چۆن دروستكراو پەى بە دروستكارەكەى دەبات؟ بوارى تۆ تەنھا ئەو یە تەسلىمى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بىت، چىتر موجدەلەو دەمەقالى مەكە، خۆت و خەلكى تر ماندوو مەكە، ئەمە (واجب) پىوېست و فەرزە، بۆيە ھاوھەلانى

پېغەمبەر (ﷺ) ئەم تەكلىفەيان لە خۆيان نەدەکرد، لەبەرانبەر هیچ ئايەت و
فەرموودەيەكدا نەدەووەستان، بەلکو دانيان پيدا دەناو تەسليمى دەبوون و باوەريان
بەوہ مەبوو تىيدايە، ھەرگىز كىشەيان نەبوو چونكە بواریەكە بوارەكە بوارى ملكەچى و
تەسليمبوونە، ناچىنە نىو ئەو بىرپاوەرانەى ئەھلى جىدال و كەلام و مەنتىق،
ئەنجامەكەى _ ھەرۆھەكو خۆيان دانيان پيدا نا _ دوودلى و سەرسام بوونە و نەگەيشتنە
بە ئەنجام ھەرۆھەكو يەككىيان دەلتىت: -

(لە لىكۆلئىنەوہ كانماندا ھىچ سوودمان وەرنەگرت بەدرىزايى تەمەنمان تەنھا
ئەوہمان كۆكردەوہ: وتى و وتيان، فلان وتى و فلان وتى، ئەگەر وايگوت ئەوا
وہلامەكەى بەم شىوہى).

مەبەست لە: (رئنا أول بلا متى، وآخر بلا متهى).

خوای گەورە يەكەمىنە و بەبى سەرەتاو دوايىنە و بەبى كۆتايى، خوای گەورە
دەفەرموئىت: - (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (۳) الحديد) واتە: ھەرئەويشە يەكەم
كە ھىچ شتىك لەپيشىيەوہ نىيە، دوا ھەمىنىش ھەرئەوہ كە ھىچ لەدوايەوہ نىيە و
بوونى ئاشكرا بەبەلگەكانى ھەرئەوہ، واتە لەژوور ئەوہوہ ئاشكراتر نىيە و پەنھان
بەھەقىقەت و كونھى لەدروستكراوہكانى، ئەوہ كە لەو پەنھانتر نىيە).

چەند ناويكى بەرانبەر بەيەك، (الاول) بەرانبەرەكەى (الآخر)، (الظاهر)
بەرانبەرەكەى (الباطن)، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو ئايەتەى تەفسىر كردوہ لە
فەرموودەيەكداو دەفەرموئىت: (أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك

شيءٌ، وأنت الظاهر فليس فوقك شيءٌ، وأنت الباطن فليس دونك شيءٌ^{٤٣} واته: تۆ يەكەم كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پيش تۆ نہ بوو و تۆ دوايىن كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پاش تۆ نىيە، تۆ خاوەن دەسەلات و شكۆمەندى و ھىچ كەسىك لہ سەرووى تۆوہ نىيە، ھەر تۆ پەنھانى و جگە لہ تۆ كەس لہ وردەكارىيەكان ئاگادار نىيە).

ئەمە تەفسىرى پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) پاشان كەسىكى تردىت بەشىوہەك تەفسىرى دەكات جياواز لہ تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خداو (ﷺ) دەلىت: - مەبەست لہ (الظاهر) ئەوہ يە بۆ عەقلەكان دەرەكوت و بەبەلگەكان دەرەكوت، ماناى ئەوہ نىيە ئەو لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى يان ئەو بەرزە بەسەر عەرشد، ئەم قسە يە قسە يەكى پوچەلە، جياوازە لہ گەل تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خداو (ﷺ)، شارەزاترىن كەس دەر بارەى خوا پىغەمبەرى خودايە (ﷺ)، ئەم ئايەتى بە تەفسىرىكى پوون تەفسىر كردوہ، (الاول) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك پيشى ئەو نہ بوہ، (أول بلا بداية). (الآخر) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك لہ پاش ئەو نىيە، (آخر بلا نهاية). (الظاهر) ئەو كەسە يە ھىچ شتىك لہ سەرەوہى ئەو نىيە، لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى، (وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ (١٨) الانعام) واتە: ھەر خۆشەتى زال و دەست پۆشتو بەسەر ھەموو عەبدەكانىدا ھەرئەويشە لہ كارزان و كار جوان و بە ئاگايە).

(وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً) الانعام/ ٦١ واتە: ھەر خۆيەتى زال و دەسەلاتدار بەسەر بەندەكانىدا فرىشتەى چاودىرو پارىزەریشان لہ سەر دائەنى).

خاوانى زاتىكى بەرزە و قەدرىكى بەرزە و زال بوونىكى بەرزە، (وأنت الباطن فليس دونك شيءٌ) واتە: ئەو ھەموو شتىك دەزانى، ھىچ شتىكى لى ناشاردرىتەوہ، ئەو لہ گەل

ئەوێ بەرزە بەسەر دروستکراوەکانیدا هیچ شتیکی لێ ناساردیته‌وه ئەوێ لەناخ و لەسنگەکانیاندا دەشارنەو، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) ال عمران) واتە: نە لە زەوی نە لە ئاسمان هیچ شتیک لە خوا شاراوە نییه ئاگاداری هەموو دەغدەغە و خەتەرانی دڵەکانیشە).

ئەمجار کەسیک دیت و دەلێت: - خۆی گەرە نە لەسەرەوێ و نە لەخوارەوێ، نە لای پاست و نە لای چەپ، نە لەناوەوێ جیهانە و نە لەدەرەوێ جیهانە، جا ئەمە مانای وایە ئەو بوونی نییه، هەرۆکە لەکتیی زانایانی ئەهلی کەلامدا هاتو.

مەبەست له: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

مانای ئەوێ زاناو شارەزایە بەوێ لەزەویدا هەیه و بەوێ لەژێر زەویدا هەیه و لەژێر خاک و خۆلدا، ئەمەش جیاوازی نییه لەگەڵ ئەوێ لەسەرەوێ عەرشە، چونکە خۆی گەرە شارەزایە بە وردەکارییەکانی هەموو شتیک و هیچ شتیک شارەزاو ئیحاتە‌ی زاتی ئەو ناکات، هەموو دروستکراوەکان بەنیسبەت ئەوێ بچووکە هەرۆکە هیچ شتیک نەبوویت، ئەو مەزنە، گەرەیه، بەرز و بلند، شکۆمەندە، لە گەڵ خۆماندا بەراوردی ناکەین، (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ) (الزمر) واتە: ئەوانە وەک پێویست خاویان نەناسی و ریزیان لێ نەگرت، ئەگینا چۆن هاوێلیان بوو دادەنا؟ لە رۆژی قیامەتدا زەوی هەموو لە ناو دەستی ئێویدا و ئاسمانەکانیش پێچراوێتەو و بە دەستی راستیەو، خوا پاک و بلندە لەو شتانە ئەوان ئەیکە نه‌هاوبه‌شی).

دروستکراوەکان بەنیسبەت ئەوێ وەک نەبوونە، هەرچەندە لەچاوخەلکیدا مەزن بیت بەلام بەنیسبەت ئەوێ وایە هیچ شتیک نەبیت بەرانبەر مەزنی ئەو، بەلام ئەوانە

وھەكۆ پىيويست خاويان نەناسى و رىزيان لى نەگرت كاتى نكۆلييان لە دەسەلات و تواناو مەزنى ئەو كرد، (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ (۷۳) مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (۷۴) الحج) واتە: ئەى خەلكىنە! نموونەىك ھىنراوەتەو دەسا ئىوھىش چاك گوئى بىدەنى بەپاستى لەخوا بەدەر ئەوانەى ئىوھ ئەيان پەرستى و ھاواريان بۆ دەبەن ھەرگىز ناتوانن تەنھا مېشىكىش بەدى بېنن، ئەگەر چى ھەموويشيان كۆبينەو نەك ھەر ئەوھندە ناتوانن وە ئەگەر ئەو مېشە لاوازەش شتىك لەخويان و خواكانيان بت، گرۇپ، مرقۇ بفرىنى ناتوانن پىي بزانن و لىي بسىننەو لەپاستىدا ھەم داواكارو ھەم داوا لىكارو نۆر لاوازو بىي توانان (۷۳) ئاى بىي پروايان چەندە سېلەن چونكە بەو جۆرەى كەدەبىي خوا بناسن و پىيى لى بگرن ئەيان ناسىوھ، بەپاستى خوا نۆر بەھىزەو زالە (۷۴).

مەزنى و تواناو شكۆمەندى خاويان نەناسى، چونكە ئەوانە بەراوردى ئەو دەكەن لە كەل خوياندا، بۆيە لە قەدرى خاوى گەورەيان كەم كەردەوھ.

ئەگەر ئىوھ ھەر ھەمووتان لەيەكەم كەستانەو تەكو دوايىن كەس، جنۆكەو مرقۇھەكانتان، ئەگەر كۆبوونەو بۆ ئەو تەنھا مېشولەيەك دروست بكەن_ كە لە ھەمووشت كەمترە_ ئەوا ناتوانن، بەتايبەتى ئەوانەى داويان لى دەكەن و بانگيان دەكەن جگە لەخودا لەخواكان و پەرورەدگارەكانتان، (لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) ئەگەر زىرەكترىن پزىشكەكان و شارەزاكانى جىھان و پىشەوەرەكان و دامپنەرەكان كۆ بكەيتەوھ و پىيان بلىيت:- تەنھا مېشىكىمان بۆ دروست بكەن ئەوا ناتوانن، ھەرچەندە ئەوان دەتوانن پاپۆپى نۆر گەورە دروست بكەن، فېۆكەخانەى تىدايەو فېۆكە ھەلدەگرى، فېۆكەى گەورە دروست دەكەن، ئەوان دەتوانن ئەو شتانە دروست بكەن،

بەلام دروستکردنى مېشىك و پوچى پېدا بىكەن، ئەوا ھەرگىز ناتوانن، ئەوا وېنەى مېشىك دەكىشن و وېنەى مەۋد، شېر، لەنمەنەى ئەوانە، بەلام ناتوانن واى لى بىكەن پى بىكات و قىسەبىكات، ئەوان تەنھا پىلان دادەنن بەلام پوچ پېداكردن ئەوە كارى خودايە، ئىتر چۆن دروستكارو بەدروستكار بەراورد دەكرىت؟ عەقلەكان و خەيالەكان پىنى ناگەن و بىرو فىكرەكان نازانن چۆنە.

مەبەست لە: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

ھىچ جىياوازو دژ يەك نىن خواى گەورە ئىستواى كردوھ لەسەر عەرشى خۆى لەگەل ئەوەى نەپنى و ئاشىركاكان دەزانى، بۆيە ناگوترىت: ئەگەر ئەو ئىستىواى كرد لەسەر عەرشەكەى خۆى ئەوا دوورە لەخەلكىەو، نابىسى و نابىنى ئەوە لە يەكچواندەنە لەنتوان پەرەردگارو دروستكاروھكاندا.

جاخواى گەورە شتەكان لای ئەو وەك يەكە، ھىچ شتىكى لى ئاشاردىتەو، نرىك و دوور، يەكەمىن دروستكاروھكان و دوايىبەنەكەى، دونىاو دواپۆژ، ھەموو شتىك لەعىلمى خودايە، بۆيە ئەم گەردوونە مەزنە تەنھا ئەو بەرىتوھى دەبات بەتوانا وىست و دەسەلاتى خۆى: (إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أُمْسَكَهُمَا مِنْ خَدِرٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ خَلِيفًا عَفْوًا) (۴۱) فاطر واته: بەپاستى خوا ئاسمانەكان و زەوىى راگرتوھ تا لەگىرەژنە دەر نەچن وەئەگەر بىرازابان لەيەك، لەپاش ئەو كەسىكى تر نەبوو راگىريان بىكا. بەپاستى ئەو زۆر لەسەر خۆيە، پەلە ناكات بۆ سزادان، زۆرىش خەتا پۆش و لىبوردەيە).

جوولە و پۆشىتنى بوونەوهر و خۆرو مانگ، بەپىنى ئەو ژماردەنە وردەيە ھەرگىز دوا ناكەوېت، ھەلە ناكات، ئەمە كى بەو شىوھ جوانە پىكى خستوھ؟ ئەوە تەنھا خودايە.

مانگو ئەستىزەكان بەو شىۋە پىكە دېنۇ دەچن، تاكو ئەو كاتەى خۇاى گەورە
خۇى وىستى لەسەر بىت و كۆتايى ئەم دونيا دىت و گواستەوۋە بۆ دواپۆژ، خۇاى دانائو
زانائا پىكى خستەو.

خەلكى كاتى ئامپىرىكى ورد دەبىنن سەرسام دەبن بەو ئامپىرە دروستكراوۋە
دروستكارەكەى، لەكاتىكدا ئەو شتە پارچەيەكى بچووكە...

ئەى چۆنە دروستكردىنى ھەموو ئەم گەردوونە گەورە كە ھەرگىز دوا ناكەوئىت؟

كى يە ئەو كەسە فراوانى دەكات؟

كى يە ئەو كەسەى دەپپارىزى؟

كى يە ھەموو ئەو گەردوونە دەپپارىزى و نايگۆرپىت و دواناكەوئىت و ھەرگىز ھىچ
شتىكى لى كەم ناكات؟

ئەو تەنھا خۇاى گەورەيە.

ئەم دروستكراوانە بە بچووك و گەورەوۋە، كى پىزق و پۆزى بۆ دابىن دەكات؟

دروستكراوۋىكى زۆر، كى پىزق و پۆزى بۆ دروست دەكات و ھەريەكەو بەپىي
پىويست و خالى خۇى؟

ئەو تەنھا خۇاى گەورەو دلوڧانە.

بۆيە پىويستە تەسلىمى ئەو بىن كە لە خوداوۋە ھاتوۋە، چونكە ئەو لە ھەموو
كەسىك زياتر خۇى دەناسى، ھەروەھا تەسلىمى ئەو بىن لە پىڧەمبەرى خوداوۋە

(ﷺ) هاتوه، چونکه پیغه‌مبهر (ﷺ) شاره‌زاترین که‌سه به‌په‌روه‌ردگار که‌ی، به‌رانبه‌ریان ناوه‌ستین و به‌ه‌قل و بیر و فکرمان و ناچینه نه‌و باسه‌وه.

که‌واته هیچ جیاوازیه‌ک نییه له‌نیوان نه‌وه‌ی نه‌ینی و ناشکراکان بزانیّت و له‌سه‌ر عهرشی خۆی ئیستیوای کردوه.

مه‌به‌ست له: (وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان).

عیلم و ناگای له‌هه‌موو جیگایه‌ک هه‌یه...

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) آل عمران) واته: نه‌زه‌وی نه‌له‌ئاسمان هیچ شتیک له‌خوا‌شاراوه‌نییه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ) (ه٩) الانعام) واته: هه‌رچیش له‌وشکانی و ده‌ریادایه نه‌و نه‌یزانی، هیچ که‌لا داریکیش بی‌ئاگاداری نه‌و ناوه‌ریت، هه‌ردانه‌یه که‌له‌ناو تاریکایی زه‌ویدا بی‌و هه‌رچی ته‌پو وشکیشه، گشتی له‌ناو کتیبیکی ناشکرا‌دایه وه‌کو (اللوح المحفوظ) واته: خوای کارزان به‌گشت بوونه‌وه‌ر – به‌گیاندارو بی‌گیانییه‌وه – زانست و زانیاری هه‌یه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ) واته: به‌خه‌وتن (وَيَعْلَمُ مَا جَزَخْتُمْ) واته: نه‌وه‌ی نه‌نجامی ده‌ده‌ن (بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ) الانعام/ ٦٠) واته: هه‌ر نه‌و خوایه که‌به‌شه‌ودا ده‌تانخه‌وینی و هه‌ستان لی‌ده‌سینی و وه‌ک مردووتان لی‌دیت و به‌روژیشدا هه‌ر تاوانی بکه‌ن پی‌ده‌زانن نه‌وسا به‌روژ راتان ده‌په‌رینی و هه‌لتان ده‌سینی).

لەخەو ھەلەستەن، كى ئۆۋەى خەۋاند؟

كى بەئەگەى ھەنەنەۋە؟

ئەۋە تەنھە خەۋە.

ئەگەر بىر بىكەتەۋە لەم گەردۈنە، ئەۋا مەزنى و گەۋرەى خەۋات نەشان دەدات، تەسلىمى خەۋا دەۋەى، ئەگەر بىر لەقسەكانى پەغەمبەرى خەۋا (ﷺ) بىكەتەۋەۋە ئەۋەى ھەۋالى پەداۋىن لەپەۋدەۋەكانى پەردەۋە داھاتەۋە، ھەۋەكە ئەۋەى باسى كەرد پەۋ دەدەن.

كى ئەۋ ھەۋالەنەى پەى گەۋت؟

ئەۋە تەنھە خەۋە.

ئەۋ ۋەخەى بۇ پەغەمبەرەكەى (ﷺ) نەردەۋە، ئەۋە لەخەۋەى خەۋەۋە نەى، بەئەكە ئەۋە لەخەۋەۋە، ئەگەر فەرمەۋەكانى دابەزەنەتە سەردەۋەكان ئەۋە سەرسام دەبەت، پەغەمبەرى خەۋا (ﷺ) باسى پەغەمبەران دەكات (عليهم الصلاة والسلام)، باسى ئومەتەكانى تەدەكات شەى زۆر دەربەرەيان دەلەت، ھەچەندە سەردەمەكەى دەۋەى سەردەمەى ئەۋە.

كى ئەۋ ھەۋەۋە باس و ھەۋالەى پەى پەگەۋاند؟

ئەۋە تەنھە خەۋە.

ئەو ەش بەلگەيە ئەو پېغەمبەرە نىردراو ە لەلايەن خوداوە، ئەم قورئانە پىرۆزە مەزنە ھەرگىز ناکرىت لەلايەن جگە لەخوداوە ھاتبىت: (قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا) (الإسراء) ۸۸ واتە: بلى: ئەگەر ھەموو مەروۇ و جنۆكە كۆيىنەو ە بۆ ئەو ەى وىنەى ئەم قورئانە بەيىن ھەرگىز ناتوانن وىنەى ئەو بەيىن ئەگەر چى ھەندىكىان پالېشت و ھاوكارى ھەندىكىان بن بۆ ئەنجامدانى ئەو كارە).

ئەم قورئانە قسەى خودايە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) تەنھا لەئەو ەو ە گەياندوويەتى: (وَأَوْحِيْ اِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) (الانعام/۱۹) واتە: بۆيە ئەم قورئانەشم بۆ وەحى كراو ە كە ئىو ەو ەركەسىكى تىرىش دەنگى ئەم قورئانەشم دەگاتى پى بترسىنم و ئاگادار كەمەو ە).

ئەو تەنھا لەخوداوە گەياندوويەتى.

﴿۱۵﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شك في الله تبارك وتعالى).

واتە: ھىچ كەسنىڭ دەربارەى سىفاتى خۇاى گەرە ئالیت: چۇن؟ بۇ؟ ئىللا كەسنىكى بەگومان نەبىت لەخۇداى گەرە.

رافە:

پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى چۇنىەتى، پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى ھۇكارەكەى، بۇ ئەرەى فەرەمۇو؟ بەلكو دەبى تەسلىمى خۇدا بىن، چۇنكە ھىچ كەسنىڭ دەربارەى چۇنىەتییەكەى نازانىت تەنھا خۇا نەبىت.

﴿۱۶﴾ نوسەر دەلئیت: (والقرآن کلام الله وتنزله ونوره، وليس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق، وهكذا قال مالك بن أنس، وأحمد بن حنبل، ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما، والمراء فيه كفر).

واتە: قورئان كەلامى خودايە و لەلايەن ئەووە دابەزىووە و نوورو پوناكى ئەووە، دروستكراو نىيە، چونكە قورئان لەلايەن خوداوە ھاتووە، ھەرشتيك لەلايەن خوداوە ھاتبئيٹ دروستكراو نىيە، (ماليك ى كوپى ئەنەس) و (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) و ئەوانەى پيش ئەوان و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتوون لەفەقيھەكان و ايان گوتووە، مشتومپر كردن تييدا كوفرە.

پاڤە:

مەبەست لە: (والقرآن كلام الله وتنزله ونوره، وليس مخلوقا).

لەبىرو باوھەرى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەوھە: قورئان كەلامى خودايە، بەحەقيقەت قسەى پيكردووە، جبريل لەئەووە بىستى و دايبەزاندە سەر (محمد) ﷺ، ئەم عەقيدەى ھىچ كەسك لاي جياواز نەبووە لەوانەى لەسەر سوننەتەكەى پيغەمبەرى خوا ﷺ پويشتوون، بەلكو گومراكان لاي جياوازن لەگرووى (الجهمية) شوينكە وتوانى (جەھەمى كوپى سەفوان) و بيچوووەكانى (الجهمية) لە (المعتزلة) و (الزيدية) و (الشيعة) ھەموو ئەوانە ئەو مەسەلەيان لە (الجهمية) و ھەرگرتووە، ھەروەھا گرووى (الاباضية) ھەمويان لەسەر ئەو بەرنامەى دەپۆن كە بەرنامەى كى جياوازە لە بەرنامەى ئەھلى سوننە و جەماعە، ئەوان واتە گرووپە گومراكان وادەبينن قورئان دروستكراو، چونكە خواى گەرە ئەوان وەسف ناكړيت بەوھى قسەدەكات.

هەرودها وه سف ناکریت به بیستن و بینین و عیلم و ویست (الاراده) و جگه له وانه، لای ئەوان وه صف ناکریت به وهی خوای گه وره پووێ ههیه، یان دوو دهستی ههیه، جگه له وانهش، مه به ستیان به م قسانه فه سادکردنی عه قیدهیه، هه رچه نده به پوالت وانیشانی ده دهن ئەوان مه به ستیان پاک راگرتنی خودایه به وهی به دروستکراوه کانی بچوینن، ئەمەش قسه یه ک و مه به ستیکی پووچه له، چونکه سیفاتی په روه ردگار له سیفاتی دروستکراوه کانی ناچیت، په روه ردگار چەند ناوو سیفاتیکى ههیه شایسته و لایه قى گه وره یی و مه زنی ئەوه، دروستکراوه کانی چەند ناوو سیفاتیکیان ههیه لایه قى ئەوانه و لایه قى مۆفایه تی ئەوانه، هیچ له یه ک چوونیک نییه له نیتوان ئەو دوو جوړه دا چ له پووێ حه قیقه ته وه و چى له پووێ چۆنیه تییه وه، هه رچه نده هه ردوو به شدارن له ماناو بیژدها (اللفظ) ئەمەش پیتی ده گوتریت: (المواطیء) به لام به شدار نین له حه قیقه ت و چۆنیه تیدا، ئەمه مه زه به یی ئەهلی سوننه و جه ماعیه، به لگه شیان له سه ر ئەوه له قورئاندا ئەوهیه که ده فه رمویت: (وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ (٦) التوبه) واته: ئەگەر یه کێک له و موشریکانه په نای پى هینایت، په نای بده، دالده ی بده هه تا به باشی فه رمایشتی خوا ده بیسی و لى حالى ده بی).

کهلامی داوه پال خۆی، ده رباره ی دوو پوهه کان ده فه رمویت: (يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ (الفتح/١٥) واته: ده یانه ویت که فه رمایشتی - کهلامی - خوا بگۆین).

هەرودها دایه وه پال خۆی، به لگهش له سه ر ئەم مه سه لهیه له سوننه ت و ئیجماعی ئەم ئومه ته دا زۆره، ئەم مه سه لهیه مه سه لهیه کی دلنیایی و یه قینه هیچ گومانی تیدا نییه، جیاوازی گومراکاران هیچ کاریگه ری له سه ر ناکات، به وهی قورئان کهلامی خودایه، ئەویش یه کێکه له قسه کانی خوای گه وره، خوای گه وره قسه ده کات و به رده وام قسه ده کات هه ر کاتی بیه ویت، ئەگەر ویستی، به وهی ویستی لى بیت،

وھەصف دەكرىت بەوھى قسە دەكات، ئەم قورئانەش يەككىكە لەكەلامى خوا، بەتەورات قسەى كرد، بەئىنجىل قسەى كرد، بەزەبوور، بەفەرمان و نەھى قسەدەكات، بەشتىك دەلئىت: (كُن) واتە: بىيە، ئەویش دەبىت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) (۸۲) يس) واتە: بەپراستى ھەركاتى وىستى شتى بەدى بەئىنى ھەرئەوھىيە كە پىنى بەفرمى بىيە! ئەویش دەست بە جى دەبىت).

ئەوھتا ئىسپاتى قسەى بۆخۆى كرد، (إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى آلَ عِمْرَانَ ۖ هَبْ لِي ذُرِّيَّتًا طَيِّبَةً ۖ إِنِّي جَاعِلٌكَ فِيهَا نَبِيًّا ۖ وَآتَاهَا الْكِتَابَ ۚ وَنَفَسْنَا عَلَيْهَا نُفْسَ الْوَحْيِ ۚ إِنَّهَا رَأَتْهُ وَنَحَسَّتْ عَلَيْهِ ۚ فَاثْبَطْ سَوْفَىٰ لَهَا ۚ إِنَّا بِهَا لَوَدَّعَيْنَا ۚ إِنَّا لَخَائِفُونَ) (۵۵) واتە: ئەوھبوو فەرمووى: ئەى عىسا! (خوای گەورە لەگەڵ (موسا) دا قسەى كرد بەقسەيەك (موسا) بىستى كاتى پەوانەى لای فیرعەونى كرد، جا خوای گەورە بەكەلام وھەصف دەكرىت، قورئانى پیرۆزىش لەكەلامى خواى گەورەيە.

بەلام قسەى گومراكاران: قورئان دانە پالّ خوای گەورە لەنمونەى دانە پالى دروستكراوھەكان بۆ دروستكارەكەى وەكو: (ناقه الله) و (بيت الله) دەلئىن: ئەم قسانە درۆ و دەلەسەيە، چونكە ئەوانەى دەدرىتە پالّ خوای گەورە دوو بەشە:—

يەكەم: (إضافة معان) دانە پالى ماناكان.

ئەويتەر: (إضافة اعيان) دانە پالى شتەكان.

(المعاني) ماناكان: دانە پالى ماناكان بۆ خوای گەورە، دانە پالى سىفەتە بۆ وھەصفكراوھەكە، ئەویش دانە پالئىكە حەقىقىيە، ئەویش لەسىفەتەكانىيەتى، وەكو: كەلام و بىستن و بىنين.

دانە پالى (الاعيان) شتەكان: وەكو حوشترەكە و مالاكە، ئەمىش دانە پالى دروستكراوھەكان بۆ دروستكارەكەى، ئەمىش دانە پالئىكە پزىزە، جا ئەوان ئەو دوو

جۆرەيان تىكەل كىردۈە جىياۋازىيان نە كىردۈە لە نىۋان ئەم و ئەودا، بۆيە ئەھلى سوننە و جەماعە باسى ئەمەسە لەيان كىردۈە لە كىتئەكانى عەقىدەدا بۆ ئەوھى وەلامى گومراكاران بدەنەو، جا ئەگەر خۋاى گەورە قىسە نەكات ھەروەكو ئەوان دەلئىن ئەوا ئىتر چۆن فەرمان دەكات و نەھى دەكات؟ ئەمەش ماناى ئەوھى ھوكمە شەرىئەكان ھەموو پوچەل دەبىتەو ھەلەكار دەكەون و بىنەماى بىنەماكان كە قورئانە دەپوخت، جا ئەگەر ئەم بىنەمايە بپوخت ئەوا ئىسلامىش دەپوخت، بەلام ئەوان خۋيان داوھتە پال بەپاك راگرتن، ئەمەش لەپاستىدا پاك راگرتن نىيە، بەلكو ئەوھ لەكارخستە (تعطيل) ھە، جىياۋازىش زۆرە لە نىۋان پاك راگرتن و لەكارخستەدا، (التنزيه) پاك راگرتن ئەوھى خۋاى گەورە خۋى باسى كىردۈە دەفەر مۆيت: (أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) الشورى، (هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيِّئًا) (۶۵) مريم) واتە: ئايا ئاگات لىيە ھاوناۋىكى ھەبى؟.

ئەم تەنزىھە خۋاى گەورە باسى كىردۈە، ئەویش ئەوھى دىروستكراۋەكان بە دىروستكارەكە نەچۆنرئىت يان يەكسانى لەگەلدا نەكرئىت، ئەمە ئەوھى تەنزىھى خۋاى لى دەكرئىت، بەلام نەفى سىقاتى خوا ئەوھ لەكارخستە كە لە يەكچۈنەوھ ھاتوۋە، ئەوان لەپىشدا شوبھاندىان ئەمجار لەكارىان خستن، تەنزىھىش نىيە، جا جىياۋازى زۆرە لە نىۋان (التنزيه) و (التعطيل) دا.

ئەشەرىيەكان شىئىكى سەبرىان ھىناۋە لە قىسەى (الجهمية) سەرسام ترە، بۆيە گوتيان: كەلامى خۋاى گەورە دەكرئىت بەدوۋو بەشەوھ: (معان) ماناكان و (الفاظ) كفتەكان (گوتەكان).

ماناكان ئەوھ كەلامى خوايە، خۋاى گەورە ۋەصف دەكرئىت بەوھى كەلامى ھەيە و ئەم مانايە كۆنە ھى خۋىتى، بەلام خۋاى گەورە قىسە بىكات بەپىت و بەدەنگ ئەوھ

لای ئه‌وان ناگریت بدریته پال خوای گه‌وره، به‌لام (اللفظ) ئه‌وه که لای دروستکراوه‌کانه، واته: ئه‌وه له‌قسه‌ی (جبریل) به‌یان له‌قسه‌ی (محمد) (ﷺ).

جا ئه‌وانه قورئانیان کرده ئه‌وه‌ی له‌دوو شت پیک هاتبیت: دروستکراوو دروست نه‌کراو، جا ئه‌وان نه‌له‌گه‌ل ئه‌هلی سوننه‌دا بوون و بلین: قورئان دروستکراو نییه، نه‌له‌گه‌ل (الجهمیة) دا بوون و بلین قورئان هه‌مووی دروستکراوه، به‌لام ئه‌وانه دوودل بوون هه‌روه‌کو قسه‌ی گاواره‌کان ده‌رباره‌ی (المسیح)! که له‌دوو شت پیکهاتوه! له‌(لاهوت) و (ناسوت) وه‌ده‌لین: (لاهوت و ناسوت) به‌کیان گرتوه.

ده‌رئه‌نجام: ئه‌م مه‌سه‌له‌یه مه‌سه‌له‌یه‌کی نۆر گه‌وره‌یه، قسه‌ی پرسیواکان له‌خشته‌تان نه‌بات، ئه‌وانه‌ی بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن گوايه ئه‌وان ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ن، ده‌لین: ئه‌م مه‌سه‌له‌یه ئه‌وه‌موو مشت و مپه هه‌لناگریت، ئیمامی ئه‌حمه‌د زیاده‌په‌وی کردوه له‌وه‌ی بلیت قورئان دروستکراوه، ئه‌م مه‌سه‌له ئه‌م هه‌موه هه‌لناگریت، ئه‌مه له‌کتیبه‌کانی هه‌ندی له‌وانه‌دا هه‌یه خۆیان داوه‌ته پال زانست، هه‌ندیکیان ده‌لین: ئه‌وه‌ی له‌نیوان ئه‌حمه‌د و نه‌یارانیدا پوویدا ناگۆکی سیاسی بوو!!

جا ئه‌گه‌ر به‌وردی بیر له‌مه‌سه‌له‌که بکه‌یته‌وه ده‌بینیت مه‌سه‌له‌یه‌کی ئاسان نییه، ئه‌گه‌ر نه‌فی ئه‌وه کرا قورئان که لای خودایه ئیتر چی شتی‌کمان پی ده‌مینێ؟ ئه‌گه‌ر په‌روه‌ردگار له‌سیفه‌تی که لام له‌کارخرا ئه‌وه که مکردنه‌وه‌یه له‌قه‌دری خوای گه‌وره، چونکه ئه‌وه‌ی قسه‌ناکات خوا نییه، خوای گه‌وره کاتیک جوله‌که‌کان گوێره‌که‌که‌یان (گۆلکه‌که‌یان) په‌رست به‌وه عه‌بیداری کردن که‌وا: (أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمُ) الأعراف (١٤٨) واته: (مه‌گه‌ر نه‌یان‌دی ئه‌و گوێره‌که‌یه قسه‌یان له‌گه‌ل نا‌کات).

بۆيە پەرۋەردىگار دەبى قسەبكات، بەرپۆۋە بىيات، فەرمان بىكات و نەھى بىكات، جا
خوای گەۋرە ئەگەر نەفى كەلامى لىكرا ئەۋا بەكەلگى خاۋىيەتى نايەت، پاكى و بى
گەردى بۆ خوای گەۋرە لەقسەى ئەۋانەى دەيكەن، جا ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، بۆيە
ئىمامى ئەحمەد^{۴۴} ۋەكو چىا بلندەكان بەرپووياندا راۋەستاۋ ھەرگىز پەشىمان نەبۈۋە،
تەئويلى نەكردو ئارامى گرت لەسەر كىشەكە، ئارامى گرت لەسەر بەنديخانەو لەسەر
لەيدان، ئارامى گرت لەسەر سووكايەتى كردنى لەلايەن سى خەلىفەۋە: (المأمون) و
(المعتصم) و(الواثق) ھەمويان بەدۋاى يەكدا ئازاريان دا، تەنھا ئەۋەيان لى دەويست
لەقسەى خۆى پەشىمان بىيئەۋە، كەچى ئەۋ پازى نەبوو، لەسەر قسەى خۆى دامەزراو
بوو، دەلەين لەكۆتاي سەردەمى (واثق) دا، (واثق) گەپايەۋە بەھۆى تىپوانىنيكەۋە
لەنتوان زانايەكى ئەھلى سوننەو (بشر المريسي) دا لە پىشى روويدا، لەویدا (المريسي)
شكستى ھىنا، بۆيە لەۋ كاتەدا (الواثق) گەپايەۋە^{۴۵}.

دەرئەنجام: ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، ھەرۋەھا زۆر گرنگەو نابىت بەسووك تەماشى
بكرىت، نابىت بگوترىت: ھەرۋەكو ھەندى نەقام و نوسەرو پۆشنېر يان
ئەشعەرىيەكان و نمونەى ئەۋان دەيلەين: ئەم مەسەلەيە ئەۋ ھەموو بايەخە ھەلتاگرىت،
ئەم ھەموو ۋەلامدانەۋەى ناوئىت.

جا ئىمامى ئەحمەد لەۋ بەلگانەى ھىنايەۋە بۆيان ئەۋ ئايەتەيە كە دەفەرمويت:
(حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ) التوبة / ۶) واتە: ھەتا بەباشى كەلامى خوا دەبىسى و لىلى حالى
دەبى).

۴۴ / أنظر : (البدعة الكبرى) في محنة الإمام أحمد في صفة الكلام للدكتور / محمود عبدالرزاق الرضواني .

۴۵ / تەماشای (سیر اعلام النبلاء) بکە لە نوسینی ئىمامى (الذهبي) (۱۰/ ۳۰۷- ۳۰۹) .

(كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ الْفَتْحُ / ۱۵) (قَالَ اللَّهُ) (خوای گه‌وره فه‌رمووی) که‌واته
وتن و قسه‌کردنی بۆخۆی سه‌لماند.

مه‌به‌ست له: (وتنزله).

واته: قورئان، خوای گه‌وره دایبه‌زنده سهر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (محمد) (ﷺ) به‌هۆی
(جبریل) ه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (۱۹۳) عَلَى قُلُوبِكَ لِتَكُونَ
مِنَ الْمُنذِرِينَ (۱۹۴) يَلْسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ (۱۹۵) الشعراء) واته: جوهره‌ئیلی ده‌ستپاک و نه‌مین
ه‌ینایه خوارئ (۱۹۳) بۆ سهر دلی تو، تا ببینه یه‌کی له ترسیته‌ران و خه‌لکی پی
بترسینی (۱۹۴) به‌زمانیکی عه‌ره‌بی پوون و ناشکرا دابه‌زینراوه (۱۹۵).

نه‌مه پوونه و ناشکرایه، له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا که‌سیک دیت و ده‌لئت: قورئان
دروستکراوه و دابه‌زیو نییه، خوای گه‌وره قسه‌ی پی نه‌کردوه، خوا گه‌وره به‌که‌لام
وه‌صف ناکریت، پاک‌ی و بی‌گه‌ردی بۆ خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (ونوره).

قورئان وه‌صف ده‌کریت به‌وه‌ی نوورو پووناکییه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (وَلَكِنْ
جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (۵۲) الشوری)
واته: به‌لام ئیمه‌ نه‌و قورئانه‌مان کرده نوورو و پووناکییه‌ک تا به‌هۆی نه‌وه‌وه ه‌هر
که‌سیکمان بویت له‌به‌نده‌کامان رینمایي بکه‌ین).

پیی ده‌گوتریت (روح)، (أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا) (الشوری / ۵۲) روح، چونکه
له‌کانی پی زیندوو ده‌بنه‌وه، جا نه‌وه پوچی ده‌کانه، نه‌و پوچه ناسراوه بریتیه له

پوچى جەستەكان، جا ئەم قورئانە، پووناككە، پوچە، ھىدايەتە، ياد خستەوہى، ناموزگارە، چەندىن ناوى ھەيە دەلالەت دەكەن بۆ مەزنى ئەم قورئانە.

مەبەست لە: (لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق).

خوای گەورە بەناوو سیفەتەكانى یەوہ دروستکراو نییە، ئەو دروستکارەو جگە لەئەو دروستکارەو، بۆیە ناگوتریت: — ناوو سیفەتەكانى خوا دروستکارەو، چونکە لە خواوہیە، ئەوہى لەخوداوە بێت دروستکراو نییە، بەمانای ئەوہى خوای گەورە پێی وەصف دەکریت، جا خوای گەورە بەناوو سیفەتەكانیەوہ دروستکارەو، جگە لەئەو دروستکارەو.

مەبەست لە: (وهكذا قال مالك بن أنس وأحمد بن حنبل رحمهم الله).

ئەمە قسەى پێشەوايانە نەوونەى ئەوانە ئىمامى مالیک پێشەواى مەدینەو ئىمامى ئەحمەد کە لەو پێناوہدا سزادرا و نازار دراو ئارامى گرت و جگە لەوان لە پێشەوايانى ئەھلى سوننە، ھەمويان ئەمە قسەيان بووہ.

مەبەست لە: (ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما).

واتە ئەم بابەتە تەنھا باوہ پى ئىمامى ئەحمەد و ئىمامى مالیک نەبوہ بەلکۆ کەسانىکى زۆر پێش ئەوان کەوتون لەھاوہلان و شوینکەوتوان و شوینکەوتەى شوینکەوتوان و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتون لەپێشەوايانى مۇسلمانان.

مەبەست لە: (والمرء فيه كفر).

مشت و مپ لە قورئاندا، ئايە دروستکارەو يان دروستکراو نییە؟ يان مۆفەکە گومانى ھەيە دەلێت: نازانم، مەسەلەکە جياوازی تىدايە ھەرەکو ئیستا ھەندى کەس دەلێن.

له‌م دواییه‌دا دیارده‌یه‌ک په‌یدا بووه، ده‌لّین: مه‌سه‌له‌که جیاوازی تیدا، ئیمه‌یش ده‌لّین: له‌کاتی جیاوازیدا شوینی به‌لگه ده‌که‌وین، ئیمه به‌جیاوازی خه‌لکی و قسه‌ی خه‌لکی په‌رستن ناکه‌ین، به‌لکو به‌به‌لگه په‌رستن ده‌که‌ین، هه‌ر جیاوازییه‌ک هه‌بوو به‌راوردی ده‌که‌ین له‌گه‌ل به‌لگه‌دا، هه‌رلایه‌ک به‌لگه‌ی هه‌بوو نه‌وه حه‌قه‌و هه‌ر کام جیاوازیبوو له‌گه‌ل به‌لگه‌دا نه‌وه ناحه‌قه‌و پووچه‌له، خوی گه‌وره ئیمه‌ی جینه‌هیشتهو بۆ پاو بۆچوون و قسه‌و جیاوازی به‌لکو فه‌رموویه‌تی: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ) (۵۹) النساء واته: ئینجا نه‌گه‌ر له‌شتیکدا کیشه‌و ناکۆکیان بوو جا بیگی‌رنه‌وه بۆ لای خوا و په‌یامبه‌ر واته: با ته‌نها قورئان و سوننه‌ت داوه‌ر و حه‌که‌متان بن.

ده‌فه‌رمویت: (وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ) (۱۰) الشوری واته: نه‌وه‌ی کیشه‌و جیاوازیان تیدا بوو له‌باره‌ی باوه‌پو بی باوه‌پیه‌وه حوکه‌که‌ی بگی‌ردریته‌وه بۆ لای خوا ئا نه‌و حوکه‌و بپیارده‌ره‌یه خوی په‌روه‌ردگارم هه‌ر به‌و پشت ده‌به‌ستم و هه‌ر بۆ لای نه‌ویش ده‌گه‌ریمه‌وه.

بۆیه پێویسته بگی‌ردریته‌وه بۆ کیتابه‌که‌ی خوا و سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، جا نه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بوو وه‌رده‌گیری و نه‌وه‌ی له‌گه‌ل به‌لگه‌دا جیاوازی بوو نه‌وا وازی لی ده‌هینریت، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی نه‌و قسه‌یه وه‌رده‌گریت له‌گه‌ل شه‌هوه‌ت و ئاره‌زوویدا ده‌گونجی هه‌رچه‌نده له‌گه‌ل به‌لگه‌کانیشدا جیاوازی بیت نه‌وه که‌سیکی گومرایه، نه‌م که‌سه ئاره‌زوو په‌رسته، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی خوا په‌رسته نه‌وه هه‌رشتیک به‌لگه‌ی هه‌بیت له‌قورئان و سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) نه‌وه وه‌رده‌گریت.

﴿۱۷﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان)

واتە: باوەپ بەبىنىنى خوای گەورە لە پۆزى قىامەتدا، خوای گەورە دەبىنن بەچاوى سەریان، ئەویش لىپىچىنەو لەگەڵئاندا دەکات بەبى پەردەو بەبى وەرگىڤ.

پاڤە:

هەر لەو بابەتە بىروبەرە گىرنگو مەزنە ئەوێهە! سەلماندنى ئەوێهە کەوا ئىمانداران پەرەردگارى خۆيان دەبىنن لە پۆزى قىامەتدا بەچاوى خۆيان و بەئاشکرا، هەرەکو چۆن مانگ دەبىنن لەشەوى چوارەدا، هەرەها وەرەکو چۆن پۆز دەبىنن لەپۆزىكى پووندا کاتىک ئاسمان هەورى نەبى، هەرەکو لەفەرموودە پاست و دروستەکان هەيەو بە(متواترى) هاتوو لە سەلماندنى ئەوێهە ئىمانداران خوای خۆيان دەبىنن، پىشەوا (ابن القيم) لەکتىبى (حادى الارواح)^{٤٦} دا ئەو فەرموودانەى هیناوتەو لەم بارەيەو، باسێكى فراوانى سەنەدەکانى کردوو و ئەویش (متواترە) لە سەلماندنى ئەوێهە ئىمانداران بەئاشکراو بەچاوى خۆيان خۆيان دەبىنن.

هەندى گروپى گومرا لەمەدا جىاوازن وەك (المعتزلة) و ئەوانەى پىچکەى ئەوانيان گرتو، بۆيە نكۆلى لەبىنىنى خوا دەکەن، لەکاتىکدا لە قورئاندا باس کراوە، خوای گەورە دەفەرمویت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ (٢٦) يونس) واتە: بۆ ئەوانەش چاکە دەکەن پاداشى زۆر چاک و بەهەشت هەيە و زىاد لەوێهە).

له (صحیح مسلم)^{۴۷} دا هاتوه مانای (الزیادة) واته: ته‌ماشاگردنی پووی خوای گه‌وره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (هُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ (۳۵) ق) (المزید) بریتییه له ته‌ماشا گردنی رووی په‌روه‌ردگار^{۴۸}.

له‌سوره‌تی (القیامة) دا هاتوه: (وَجُودٌ يُؤْمِنُ نَاضِرَةٌ (۲۲) إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (۲۳)) واته: له‌پوژی قیامه‌تدا دم و چاوو پوخسار گه‌لی گه‌شاوه و پاراوو پرشن‌گداره (۲۲) بۆ په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌پوانن (۲۳))

وشه‌ی (ناضرة) به‌پیتی (ضاد) له (النضرة) وه هاتوه، ئه‌ویش بریتییه له (البها) واته: جوانی و قه‌شه‌نگی و رازاوه‌یی، ده‌فه‌رمویت: (تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ (۲۴) الْمُطْفَيْنِ) واته: له‌پوخساریاندا پوو گه‌شی و خو‌شی به‌ه‌شت ده‌بینی و ده‌زانیت)، (إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (۲۳)) به (ظاء) واته: به‌چاوی خوایان ته‌ماشای خوا ده‌که‌ن، له‌نیعمه‌تدا ده‌بن به‌و بینینه له‌ه‌موو نیعمه‌ته‌کانی به‌ه‌شت زیاتر، ئه‌مه له‌قورئانی پیرۆزدا هاتوه.

له‌سوره‌تی (المطفین) دا ده‌ریاره‌ی بی‌باوه‌پان هاتوه: (كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ مَخْجُونُونَ (۱۵) الْمُطْفَيْنِ) په‌رده‌پو‌ش ده‌کرین له‌بینینی خوا، ئه‌گه‌ر بی‌باوه‌پان په‌رده‌پو‌ش بن له‌بینینی خوا ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیماندار په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌بینن، چونکه ئیمانداران ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه له‌دونیا‌داو که‌چی نه‌یان‌بینیوه، به‌لکه‌ر پشتیان به‌به‌لگه‌کان به‌ستوه‌و ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه، باوه‌پان به‌پیغه‌مبه‌رانی ه‌یتاوه، ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه و نه‌یان‌بینیوه له‌دونیا‌دا، بۆیه خوای گه‌وره‌ر پی‌زی له‌وان گرتوه‌و په‌رده‌ی له‌سه‌ر پووی خو‌ی لاداوه و به‌چاوی خوایان بینیان، کاتیک له‌دونیا‌دا

۴۷ / أخرجه مسلم (۱۸۱) .

۴۸ / رواه الشافعي والبخاري وابن جرير وغيرهم وصححه الضياء المقدسي .

باوەرپان پى ھىناو نەيانىبىنى بوو، بەلام بى باوەرپان کاتى لەدونيادا بى باوەر بوون، ئەوا خواى گەرە بىننى خوى لىيان داپۆشيوە لە پۆژى قىامەتدا وەکو سزايەك بۆ ئەوان، (جَزَاءٌ وَفَاءً (۲۶) النبأ) واتە: پاداشتىكى پراو پرە بەرامبەر بە کردەوکانيان).

لەو گومانانەى (معتزلة) و ئەوانەى وەکو ئەوانن پشتيان پى بەستووە ئەوھە: خواى گەرە بەمووساى فەرموو: (لَنْ تَرَانِي) لەو ئايەتەى كە دەفەرموئە: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف/ ۱۴۳) واتە: ئەوسا موسا ھات بۆ شوئىنى موناجاتەكە لەگەلمان و پەرەردگارى كەوتە قسەوگفتوگۆ لەگەلى، موسا ووتى: پەرەردگارم خۆتم پى نیشان بدە زۆر ئارەزوومە ببتبىنم خوا فەرموى: موسا ھەرگىز لەم دونيايە ناتوانى بمبىنى بەلام لەم كۆو بپوانە من خۆمى نیشان دەدەم جا ئەگەر ئەو لەجى خوى ماو، نەبزوت، ئەوساش تۆ دەتوانى بمبىنى).

وتيان: ئەمە بەلگەيە كەوا خواى گەرە نابىنرئەت، دەلئەين: بەلى ئەمە لەدونيادا، چونكە ئەو پووداوە لەدونيادا پوويداوەو ئىمەش ھاودەنگەن خواى گەرە لەدونيادا نابىنرئەت، جا (موسا) داواى لەخوا كرد لەدونيادا ببىنى، خواى گەرە فەرموى: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە لەدونيادا، نەفى كردن بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە، بەلكو نەفییەكى كاتىيە، جا مەبەست لە: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە: لەدونيادا نامبىنى، لەزمانى عەرەبیدا نەفى بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە بۆيە (ابن مالك) لە (الكافية الشافية) ^۹ عى عىلمى نەحودا دەلئەت:

ومن يرى النفي بـ(لن) مؤبداً فقله أردد وسواه فاعضدا

واتە نەفى بە (لن) نەفى ھەتا ھەتايى ناگرئەتەو، بەلگەش لەسەرى ئەوھە: -خواى گەرە دەربارەى جوولەكە دەفەرموئە: (تَتَمَنُّوا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۹۴) وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ

أَبْدًا) البقرة) واتە: جا ئەگەر ئۆتۈە پراست دەكەن، دەسا داواى مردن بكەن (۹۴) بەھۆى ئەو كارو كردهوۈە نادروستەيانەوۈە، پېشى خۆيانيان خستوون، ھەرگىز داواو ئارەزووى مردن ناكەن).

لەگەل ئەوۈشدا دەربارەى ئەوان ھاتوۈە خۆزگە بەمردن دەخوازن بۆ ئەوۈى دەربازيان بېت لەسزاي خوا، خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا رُبُّكَ (۷۷) الزخرف) واتە: ئەوجا ھانا دەبەن بۆ دەرگاوانى دۆزەخ و بانگ دەكەن: ئەى مالىك! باپەرۈەردگارت بېپار بدات بۆمان بەمردن).

داواى مردنپان كرد، بۆيە ئەمە بەلگەيە لەسەر ئەوۈى (لن) بۆ نەفى ھەتا ھەتايى نىيە، ئەمە مەبەست و ماناكەيەتى لەزمانى عەرەبىدا، ئەويش مەبەستى ئەوۈيە قورئان دەلالەتى بۆ دەكات.

ھەرۈەھا دەلئەن: بەلگە لەسەر ئەوۈى خواى گەورە نابىنرئەت ئەو ئايەتەيە كە دەفەرموئەت: (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (۱۰۳) الانعام) واتە: ھىچ چاوتەك دەركى ناكاو بۆى نابىنرئەت لەكاتىكدا ئەو ھەموو چاۋەكان دەرەك دەكاو دەبىنئەت).

بېئان دەلئەن: - ئەمە ماناى ئەوۈە نىيە نەفى (بىنن) بىكات، بەلگە ئەوۈە نەفى (ئىدراك)ە، نەيفەرموۈ چاۋەكان نابىنن بەلگە فەرموۈى (لا تدركه) وەنەفى (ئىدراك) نەفى (بىنن) نىيە، جا چاۋەكان دەبىنن بەلام ئىدراكى ناكەن، واتە ئىحاتەى ناكەن، جا ئىدراك واتە: ئىحاتەكردنى خواى گەورەيە، ئەوان ھەرچەندە لەبەھەشتدا دەبىنن بەلام ئىحاتەى ناكەن، جا نەفى كەندەكە ئىدراكە، ماناى ئىحاتە دەگرئەوۈە، كەواتە دەبىنرئەت بەلام ئىدراك ناكەت، دەبىنرئەت بەپىئى ئەو ھەموو بەلگەيە، كۆكردنەوۈە لەنئەۋان دەقەكاندا پئويستە، چونكە ئەگەر ھەر جياۋازىيەك پوۋىدات لەنئەۋان دەقەكاندا ئەوا تا دەتوانرئەت جەمە لەنئەۋاندا دەكرئەت، ئەمەش پوۋن و ئاشكرايە سوپاس بۆ خوا، قسەى خواى گەورە ھەرگىز دژ بەيەك نەن، بەلگە ھەندىكىان ھەندىكى تر تەفسىر

ده‌کات، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی ئایه‌تیک وه‌رگرت و واز له‌ ئایه‌تیک تر به‌ینئ نه‌وه له‌پئ لاده‌ره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) آل عمران/۷) واته: ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلئاندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موتنه‌شابه‌یه‌کان ده‌گه‌رئین و هه‌ر له‌وان په‌په‌وه‌ی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گه‌یره شیوئیی و لادانی خه‌لکی له‌په‌یگای راست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چوئیک دلئان چه‌ز بکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆ بکه‌ن).

جا قورئان هه‌مووی ده‌کرئته به‌لگه: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/۷) واته: ئیمه باوه‌پمان به (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه).

هه‌روه‌کو زانا‌کان ده‌لئین، جا قورئان به‌هه‌ندیکی هه‌ندیکی ته‌فسیر ده‌کرئته، هه‌رگیز جیاوازی نین، چونکه خوای گه‌وره خۆی نه‌فی جیاوازی له‌م قورئانه‌دا کردوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) (النساء) واته: ئاخۆ نه‌و دو‌په‌وانه بۆچی له‌مانا و مه‌به‌ستی قورئان ورد نابنه‌وه که چه‌نده وردو پر حیکمه‌ته خۆ نه‌گه‌ر له‌غه‌یری خوا بوو یا بئ گومان شیواوی دژایه‌تییه‌کی زۆریان تیا به‌دی نه‌کرد).

جا نه‌گه‌ر ئایه‌تیک له‌ئایه‌ته‌کان تینه‌گه‌یشتی (ئالۆز بوو به‌لاته‌وه) نه‌وه له‌قورئاندا ده‌گه‌په‌یت بۆ نه‌وه‌ی ئایه‌ته‌که ته‌فسیری بکات، جا نه‌گه‌ر نه‌تدۆزییه‌وه نه‌وا ده‌په‌یت بۆ سوننه‌ت، له‌سوننه‌تدا به‌لگه‌یه‌ک ده‌دۆزیه‌وه بۆ ته‌فسیری ئایه‌ته‌که، نه‌گه‌ر له‌سوننه‌تدا نه‌تدۆزییه‌وه نه‌وا ده‌په‌یت بۆلای قسه‌ی هاوه‌لان نه‌وانه‌ی له‌په‌غه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) په‌یویه‌تیان کردوه شتیک ده‌دۆزیه‌وه له‌قسه‌ی نه‌وان ته‌فسیری ئایه‌ته‌که بکات که‌لای تو ئالۆز بوو، جا قورئان _ سوپاس بۆ خوا _ پارێزراوه به (لفظ) و مانایه‌وه و دژیه‌ک نابن و په‌چه‌وانه‌ی به‌ک نابن، به‌لکو دژیه‌ک له‌تیگه‌یشتی خه‌لکیدیه.

ھەر ۋەھائى خۇيان بەزانا دەرزانن و عىلمىيان نەخوئىندوۋەو بىنەماكانى
 ۋەرگرتنى بەلگەو فەرمانەكان، ئەھكام دەر دەھىنن بە بى تىگەيشتن (الفقه)، شتى وا
 دەسەلمىنن ھىچ كەسك پىش ئەوان لەزانايان نەيانسەلماندوۋە، بەھۆى نەفامى و خۇ
 بەزانا زانىنيان، ئەم مەسەلەنە زۆر گەرەن پىۋىستىيان بە فىر بوونە، پىۋىستى بە
 وردىبىنى يە، پىۋىستى بە لەسەر خۇى يە، بە سەلماندنە، چونكە بەپراستى عەقىدە
 بىنەمايە، ھەر خەوش و شىۋاندنىك لەعەقىدەدا ئەۋە خەوش و شىۋاندنە لەبىنەماكەدا،
 ئەمەش جىاۋازىيە لای خەلگى لەبىننى خۋاى گەرە لەپۇژى قىامەتدا، جا خۋاى
 گەرە لەدۇنيادا نابىرنىت بەلگە ئىمانداران لەدوا پۇژدا دەبىينن، پەردەپۇش دەكرىت
 بەرانبەر بى باۋەپان.

مەبەست لە: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة).

بۆ فەرەمۋى: — پۇژى قىامەت؟ چونكە ئەۋ لەدۇنيادا نابىرنىت.

مەبەست لە: (يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم).

دەللىت: بەچاۋى سەريان بۆ ئەۋەى نەفى تەئۋىلى ئەۋ كەسانە بىكات دەللىن: —

مەبەست لە: (يرون رهم) واتە: بەدلىان دەبىينن نەك بەچاۋيان.

مەبەست لە: (وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان).

واتە: — لەپۇژى قىامەتدا لەكاتى لىپرسىنەۋەدا بەندەكان دۇۋ بەدۇۋ دەبنەۋە لەگەل
 خۋاكەى خۇياندا و خۋاى گەرە لىپرسىنەۋەى لەگەلدا دەكات لەسەر كىردەۋەكانى بەۋ
 زمانەى بەندەكە لى تىگات، لەنتۋان ئەۋۋ بەندەكەدا ھىچ ۋەرگىپك نىيە، (ۋەرگىپ)
 ئەۋ كەسەيە مانايەك لە زمانىكەۋە دەگۇپىت بۆ زمانىكى تر، ۋەكو ئەۋ كەسەى
 مانايەك لەزمانى ئىنگلىزىيەۋە دەگۇپىتە سەر زمانى عەرەبى يان بەپىچەۋانەۋە،
 چونكە زمانەكان نۇن.

﴿۱۸﴾ نوسەر دەلئیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان).

واتە: باوەپهینان بەتەرازوو لە پۆژى قیامەتدا کەچاکەو خراپەى پى دەپتۆریت و دوو (تا) و زمانیکى ھەبە.

پاڤە:

لەمەسەلەکانى عەقیدە باوەپهینانە بەتەرازوو، کردەوہى بەندەکانى پى دەپتۆریت لە پۆژى قیامەتدا، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۸) وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ (۹) الاعراف) واتە: کیشانەو لیکدانەوہى کارو کردەوہى گشت ئەو خەلکانە لەپۆژى قیامەتدا بەپاستى و دادگەرانە ئینجا ھەرکەسێک تەرازووی کردەوہکانى گران و قورس بیت ديارە ھەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو سەرفرازن (۸) کەسێکیش کە تەرازووی کارو کردارى سووک و بى بەھابوو ئەوانەش ئەوانەن کە زیانیان بەخۆ گەياندو خۆیان فەوتاند چونکە لەبەرامبەر ئایەت و نیشانەکانى ئیمەوہ و ستەمیان کرد پووین وەرگێرا (۹).

لە ئایەتیکى تردا ھاتوہ: (وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ (۱۰۳) المؤمنون) واتە: ھەرکەسێکیش تەرازووی چاکەى سووک بى ئەمانە ئەو کەسانەن زیانیان بەخۆیان گەياندووەو خۆیان لەکیس چوہ بە ھەتاھەتایش لەدۆزەخدا ئەمیننەوہ و ھەرگیز پزگاریان نابیت).

ئه‌گەر ته‌رازووی چاکه‌کان قورس بوو ئه‌وه به‌نده‌که به‌خته‌هر ده‌بیّت و ئه‌گەر پیچه‌وانه بوو خراپه‌کانی قورس بوو ئه‌وا به‌نده‌که به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت: (فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (٦) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (٧) وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ (٨) فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (٩) وَمَا أَذْرَاكَ مَا هِيَهٗ (١٠) نَارٌ حَامِيَةٌ (١١) القارعة) واته: ئینجا ئه‌و که‌سه له‌و پۆژده‌دا تایی کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی قورس بوو (٦) ئه‌وه له‌ نیو گوزهران و خوشییه‌کی وادا ده‌بیّت، خۆی پیتی پازییبه (٧) به‌لام ئه‌و که‌سه‌ش که‌تایی کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی سووک بوو (٨) ئه‌وه دایکی ئه‌و دۆزه‌خه‌و باوه‌شی بۆ گرتۆته‌وه (٩) جا تو چوزانیت (هاویه) چیه؟ (١٠) ئاگرێکی زۆر گهرمه (١١).

ئه‌مه‌ش له‌ دادپه‌روه‌ری خوایه، چاکه‌و خراپه‌ به‌ته‌رازوو ده‌پێوی له‌پیش چاوی خۆیان، ته‌رازووکه‌ هه‌ست پێکراوه، دوو تایی هه‌یه، زمانێکی هه‌یه، چاکه‌کان ده‌خړینه تابه‌که‌ و خراپه‌کان ده‌خړینه تابه‌که‌ی تری، هه‌روه‌کو له‌قورئان و سوننه‌تدا هاتوه، به‌جیاواز له‌گه‌ڵ (المعتزلة) دا که‌ده‌لێن مه‌به‌ست له‌ته‌رازوو: - به‌رقه‌راربوونی دادپه‌روه‌رییه، ئه‌گەر نا ته‌رازوویه‌کی هه‌ست پێکراو نییه به‌پیتی مه‌زه‌به‌ پوچه‌له‌که‌یان، چونکه‌ ئه‌وان پشت به‌عه‌قڵی خۆیان ده‌به‌ستن، پشت به‌ده‌قه‌کان نابه‌ستن، جا دلتیابه‌ ته‌رازوو حه‌قیقیه‌و دوو تایی هه‌یه، هه‌روه‌کو له‌فه‌رموده‌ پاست و دروسته‌کاندا هاتوه^{٥٠}.

مه‌به‌ست له: (يوزن فيه الخير والشر). واته: چاکه‌کان و خراپه‌کان.

مه‌به‌ست له: (له‌ گفتان وله‌ لسان).

دوو تاي هەبە هەروەکو لەفەرموودەکاندا هاتووە، چاکەکان دەخرێنە تايەکی و خراپەکانی دەخرێنە سەر تايەکەى تر، هەروەکو لەفەرموودەى (البطاقة)^{٥١} دا هاتووە، لەباسى ئێ و کەسەى نەوێ و نوو دەفتەرى تۆمار هەبە، هەر دەفتەرى تۆمار بەئەندازەى چاو بڕ دەکات گەورەبە، پڕە لە خراپە، پێى دەگوتریت: - تايە هێچ چاکەبەکت هەبە؟ دەلێت: نەخێر ئێ پەرورەدگار، ئێم کتیبانە لەبەر چاوى گەورەتر دەبیت و دەلێت: - نەخێر ئێ پەرورەدگار، پێى دەگوتریت: بەلێ، تۆ لای ئێمە هێچ ستمیکت لى ناکریت، چاکەبەکت هەبە، ئێمجار کارتیک دەهینن کە شایەتى (لا اله الا الله محمد رسول الله) ى تێدايە، دەخریتە سەر تاي تەرازووەکە و هەموو دەفتەرى تۆمارەکان دەخرێنە سەر تايەکی تر ئێ و کات کارتەکە بەرز دەبیتەو و هەموو دەفتەرى تۆمارەکان فەقێ دەدات و دەچیتە بەهەشتەو^{٥٢}، ئێمە بەلگەبە کەوا ئێم تەرازووە دوو تاي هەبە و چاکەکانی دەخریتە سەر لە پۆزى قیامەتدا.

مەبەست لە: (ولە لسان).

زمانى تەرازوو ئاشکرایە لای خەلکی پێى دەلێن دلی تەرازوو بەلای پاست و چەپدا لار دەبیتەو، جا ئێگەر هەردوو تاي تەرازووەکە وەکو یەک بوو ئێوا دلی تەرازووەکە یەکسان دەبیت، ئێگەر تايەکی قورستر بوو ئێو لار دەبیتەو.

٥١ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٣٩) وابن ماجه (٤٣٠٠) وأحمد (٢١٣/٢) وابن حبان (٢٢٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (١٧٧٦) .

٥٢ / رواه ابن المبارك وأحمد والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم والبغوي .

﴿۱۹﴾ نوسەر دەلّیت: (والإيمان بعذاب القبر، ومنكر ونكير).

واتە: باوەپوون بەسزای ناوگۆر و مونکەر و نەکەر.

پاڤە:

هەروەها لەعەقیدەى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەپوونە بەسزای ناوگۆر و خوشى ناوگۆر، جا مردوو یان لەناو گۆرەکیدە سزا دەدریت و یان لەخوشیدە دەبیت، تاكو لەپۆژى قیامەتدا زیندوو دەکریتەو.

گۆر: جیگایەكە لەنیوان دنیاو دوا پۆژدا، بۆیە پێى دەگوتریت (البرزخ)، چونكە (البرزخ): بریتییه لە بەربەستىك لەنیوان دوو شتدا، خوای گەورە دەفەرمویت: (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (۱۹) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (۲۰) الرحمن) واتە: دوو دەریای یەكێ شیرین و یەكێ سویر لەپال یەكتردا بەردانەو پێك دەگەن (۱۹) لەنیوانیاندا بەربەستىك هەیه، بەهۆى ئەووە تێكەل نابن بەیەكتر (۲۰).

ئاوێ شۆرەكە تێكەل بەسازگارەكە نابیت و سازگارەكەش تێكەل بە ئاوێ شۆرەكە نابیت، چونكە خوای گەورە پەرژینیكى لەنیوانیاندا دروستكردووە، تێكەل یەكتر نابن، جا (البرزخ) ئەو نیوەندەیه لەنیوان دوو شتدا، چونكە مالهكان سى مالن:—

• مالى دنیا.

• مالى بەرزەخ.

• مالى جیگیربوون.

ئەم سى ماله بەندەى تیدا تێدەپەپى، مالى دنیا جیگای کارکردنە، مالى (البرزخ) جیگای چاوەپوانییە، مالى جیگیربوون مالى پاداشت وەرگرتنە، خوای گەورە

دەفەر مەوئىت: (حَتَّىٰ تُرْزَمَ الْمَقَابِرَ (۲) التَّكَاثُرِ) واتە: تا ئۇ كاتەى ئەمرن و دەنئىژئىن لەگۈرستانە كاندا).

بەلگەيە لەسەر ئەوەى گۈرستان جىگاي مانەوە نىيە، بەلكو مەۋفەكان وەكو كەسىكە سەردانى جىگايەك دەكات و پاشان دەپوات و كۆچ دەكات، مانەوە لەگۈرستان ناۋى لىئاۋە (الزيارة) سەردان، چونكە ماۋەيەك تئىدا دەمىنئەوەو پاشان كۆچ دەكات و دەپوات.

بەلام لە ماۋەى مانەوەى لەگۈرپدا يەكەمجار دەخرىتە ناۋ گۈر و گلەكە دەكەن بەسەرىداۋ خەلكى دەگەرئىنەوەو جىي دەھىلن، (وانە لىسمع قرع نعالهم)^{۵۳} واتە: ئەو گۈيىسى تەقەى نەعلەكانيان دەبىت) دوو فرىشتە لەگۈرپەكەدا دىن بۆلاى و دايدەنىشىنن و پۈجەكەى دەگەرئىنەوە جەستەكەى، ئەمجار ژيانئىكى (بەرزەخى) دەباتە سەر، شىۋەى ئەو ژيانە وەكو ئەم ژيانەى دونيا نىيە، ئەمجار پەرسىيەى لى دەكەن:

پەرۋەردگارت كىيە؟

دىنەكەت چىيە؟

پىغەمبەرت كىيە؟

جا ئەگەر وەلامى ئەم پەرسىيارانەى بەتەۋاۋى دايدەوە ئەۋا پزگارى دەبى، بە شىۋەيەك بەختەۋەر دەبىت ھەرگىز بەدبەختى بە دواۋە نىيە، بە ئەندازەى ئەوەى چاۋ بېرىكات گۈرپەكەى بۆ فراۋان دەكرىتەوەو دەرگايەكى لە بەھەشت بۆ دەكرىتەوە، لەخۇشىيەكان و بۆنى بەھەشتى بۆ دىت، فەرمانى پى دەكرىت پاخەرىكى بۆ پاخەن

لەبەھەشتەو^{۵۴}، بەردەوام لەو خۆشییەدا دەبێت لەگۆرەكەیدا، ئەمەش كارێكى غەیبیە ئێمە شیوەكەى نازانین، ئەگەر گۆرەكە بكەینهو تەماشای بكەین ئەوا ئەو شتانە نابینن، چونكە ئەو لە جیھانیكەو ئێمەیش لە جیھانیكین.

بەلام كەسى دووروو بەگومان ئەوا دەلێت: (ئەگەر پێى وترا:

كێ پەرەردگارى تۆیە؟ ئەوا دەلێت: نازانم.

كێ پیغەمبەرى تۆیە؟ نازانم.

دینهكەت چى یە؟ نازانم.

هەرچەندە لەم دونیایە فێر بووی و دەقەكان و پافەكانى لەبەر كردبێت، زمانى (اللغة) لەبەر كردبێت، وتارییێكى دەنگ گەورە بێت، قسەزانێكى زیرەكە، بەلام ئەگەر ئێمانى نەبوو، ئەوا لەگۆرەكەیدا دەمى دەچێت بەیەكداو ناتوانی وەلام بداتەو، ئەگەر پرسىارى لى بكریت دەربارەى ئەم مەسەلانە ئەوا دەمى بەیەكدا دەچێت و دەلێت: (ها.. ها.. لا أدري، سمعت الناس يقولون شيئاً فقلته، فيفتح له بابٌ الى النار، ويضيق عليه قبره حتى تختلف فيه أضلاعه، ويأتيه من سمومها وحرها ويفرش له فراش من النار)^{۵۵} واتە: ها.. ها.. نازانم، گویم لى بوو خەلكى شتیکیان دەگوت و منیش دەمگوت، جا دەرگایەكى لە دۆزەخەو بۆ دەکریتەو، گۆرەكەى لەسەر تەنگ دەبێتەو دیتە یەك تا پەراسۆكانى تێك دەچن و دەچن بە ناو یەكدا، لە گەرمى و ناخۆشى دۆزەخى بۆ دیت و راخەریكى لە ئاگر بۆ رادەخریت).

۵۴ / رواه الطيالسي واحمد وابو داود والحاكم .

۵۵ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٧٥٣) وأحمد (٢٨٧/٤) والحاكم (١٠٧) وصححه الشيخ الألباني في (مصحح

الجامع) (١٦٧٦) .

جا سزای ناو گۆرپان خۆشییەكەى دوو بابەتى جیگین، لە قورئان و سوننەتدا سەلمیئەندراون، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (تعوذوا بالله من أربع: من عذاب جهنم ومن عذاب القبر ومن فتنة المحيا والممات ومن فتنة المسيح الدجال) ^{۵۶} واتە: - پەنا بگرن بە خوا لە چوار شت: - لە سزای دۆزەخ و لە سزای ناو گۆرپ و لە فیتنەى ژيان و مردن و لە فیتنەى مەسیحى دەججال).

جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پەناى بە خوا دەگرت لە سزای ناو گۆر.

لە قورئاندا چەند ئاماژەىەك هەیه بۆ سزای ناو گۆر، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذْيِ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) (السجدة) واتە: دەبى لە دۇنيادا سزايان پى بچيژين پيش سزا گەورەكەى پۆژى قیامت، بە شکوم بگەڕێنەوه لە لادان و لە کوفرو بى باوەرى).

دەلێن: ئەمە سزای ناو گۆرە و دەلێن سزای دۇنيایە.

لەو ئایەتەى دەربارەى فیرعەون و قەومەكەى خواى گەورە دەفەر مویت: (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) (غافر) واتە: لە سەر ئاگر رادەنوێنرێن بە بەیانی و نیوە پۆ بە دواوە ئەمەش هەر لە گۆرەوه تا قیامت، رۆژیکیش قیامت بەرپا دەبێت خوا بە فیریشتهکان دەفەر موی: ئال و شوێنکە و توانى فیرعەون بخەنە ناو سەختترین سزاوه).

بە یانیان و ئیواران دەچيژن ئەمە لە ناو گۆردا، کاتى مردن بە یانیان و ئیواران بەو ئاگرە سزا دەدرێن جا ئەگەر قیامت هات پێیان دەگوتریت: (أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (۱۲۴) طه) واتە: ۋە ھەرکە سىڭىش لە ۋ قورئانە يەم روو ۋە رىگىپى ئە ۋە بى گومان ژيانىكى سەختى دەبى، ھەرچەندە خاۋەنى دونيايش بى بەلى مەروۇ ھەرکە پەيوەندى لە خوا بچرا دلى تەنگە بچووکە بى ئارامە ھەرگىز تىرنابى ۋە لە روژى قىامەتیشدا بە کوپىرى حەشرو دادگايى ئەکەين).

دەلىت: ژيانىكى سەخت لە گۆردايە^۷، پەنا بە خوا.

جا بەلگەکان لە سەر سزای ناو گۆر (متواترە) جا ھەرکە سى باوەر بە سزای ناو گۆر نەکات لە (المعتزلە) و ھاوشىوہ کانىان ئە ۋا جىاوازو ناکۆکە لە گەل ئە ۋە ھەموو بەلگە (متواتر) لە داو عەقىدە کەى ناتە ۋا دەبىت _ پەنا بە خوا _ بنەمايەک لە بنەماکانى عەقىدەى لە دەست داوہ، ئەویش باوەر ھىنانە بە سزای ناوگۆر، جا ئەگەر بە ئەنقەست نەکۆلى لى بکات و دەقەکان بزانىت بە لام خۆى بە زل دەزانى و نەکۆلى لى دەکات ئە ۋە کافرە، بە لام ئەگەر تەئوىلى دەکرد يان چاۋلىکەر بوو يان نەفام بوو ئە ۋا کافر نابى، بە لام گومرا دەبىت و کافر نابىت.

مەبەست لە: (ومنکر و نکیر).

ناوى دوو فرىشتەن دىن بۆ لای مردوو بە شىوہ يەکى زۆر ترسناک بە يەکىيان دەگوترى (المنکر) و بە ئەو پتر دەگوترى (النکیر) ھەر ۋە کو لە فەرموودە کاندە ھاتوہ^۸.

۷ / ابن کثیر لە تەفسىرە کەیدا (۱۷۰ / ۲) .

۸ / رواه الترمذي وابن أبي عاصم والحاثل بن أبي اسامة وابن حبان .

﴿۲۰﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض^{۵۹}

إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته)

واته: باوەر بە ھەوزەكەى پێغەمبەرى خودا(ﷺ) و ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە تەنھا (صالح) نەبیت چونكە ھەوزەكەى ئەو گوانى حوشترەكەى بوو.

رافە /

ھەروەھا لەبنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە: - باوەرپوونە بە ھەوز، جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوزىكى ھەبە، ھەر پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە و ئومەتەكەى دینە سەرى، چونكە خەلكى تووشى تینۆیتىيەكى توند دەبن، پێویستیان بە ئاوە، ھەوزەكەى پێغەمبەرى خۆمان (ﷺ) گەورەترین ھەوزە، درێژییەكەى مانگێكە و پانییەكەى مانگێكە، ئاوەكەى لەشیر سەبى ترەو لە ھەنگوین شیرین ترەو ژمارەى پەرداخەكانى بەئەندازەى ئەستێرەكانى ئاسمانە، ھەركەسى لێى بخواتەو ھەركیز تینۆوى نابیت^{۶۰}، ئەوانەى لەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلگەپانەو ئەوانە دوور دەخړینەو، ھەروەھا ئەوانەى باوەرپیان پى نەكردو ھەلگەپانەو ئەوانە دوور دەخړینەو ھەبەدەكاران.

مەبەست لە: (ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته).

ئەم بەدەرخستەى (صالح) جیگیر نییە^{۶۱} ئەو ھى من بزائىم، پاستەكەى ئەو ھەبە ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە ھەروەكو لەفەرموودەكەدا ھاتو^{۶۲}.

۵۹ / وصح ذلك من حديث سمرة قال : قال رسول الله : (إن لكل نبي حوضاً وإنهم يتباهون أيهم أكثر وأردة، لأرجو أن أكون أكثرهم وأردة) أخرجه الترمذي (۲۴۴۳) والطبراني في (الكبير) (۲۱۲/۷) وفي (مسند الشاميين) (۳۰/۴) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۱۵۶).

۶۰ / رواه مسلم (۱۷۹۳/۴) رقم (۲۲۹۲).

۶۱ / وهو معنى لحديث موضوع أخرجه العقيلي في (الضعفاء) (۶۵-۶۴/۳) وعنه ابن الجوزي في (الموضوعات) (۲۴۴/۳) وقال : (حديث موضوع لا أصل له).

۶۲ / رواه البخاري في التاريخ الكبير والترمذي وابن أبي عاصم والطبراني وصححه الحافظ المزي.

﴿۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم، وما من نبي إلا وله شفاعه، وكذلك الصديقون والشهداء والصالحون، والله بعد ذلك تفضل كثير على من يشاء، والخروج من النار بعدما احترقوا وصاروا فحما).

واتە: باوەر بە شەفاعەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ تاوانبارە ھەلەکارەکان لە پۆزى قیامەتداو لە سەر سىپرات و لە ناو پەستى جەھەننەم دەردەکرىن، ھىچ پێغەمبەرىک نىيە ئیلا شەفاعەتى خۆى ھەيە، ھەرودھا (صديق) ھەکان و شەھیدەکان و پیاوچاکان، خۆى گەرودە لە پاش ئەو ھەزىلکى زۆرى ھەيە بۆ ھەرکەسىک خۆى بىھوى، ھەرودھا دەرچوون لە ئاگر لە پاش ئەو ھى سوتان و بوون بە خەلوز.

پاڤە /

لە بنەماکانى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەر ھێنانە بە شەفاعەت، بە و مەرجانەى خۆى گەرودە باسى کردو ھەيش بە ئىزنى ئەو دەبیت و ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى ئیمان بىت، بە لام ئەگەر ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى کوڤر بىت ئەو شەفاعەتە کەى وەرناگىرىت، خۆى گەرودە دەفەرمویت: (فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ (۴۸) المدثر) واتە: ئىتر تەکای تەکا کاران – ئەگەر بەش بىت – کەلکى بە وان ناگەيەن.

خۆى گەرودە دەفەرمویت: (مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (۱۸) غافر) واتە: سەتەمکاران ھىچ پەشتیوان و دۆستىکیان نىيە، بۆوانى کەلکیان پى بگەيەن و ھىچ تەکا کارىکەشیان نىيە، تەکای وەر بگىردى).

جا کافر ھەرگیز شەفاعەتى بۆ ناکریت، بەلام ئیماندار ئەوا شەفاعەت لەحەقى ئەوا ھاتوو ھو ئیسپات کراو ھەرگەر خوای گەرە ئیزنى لى بىت، مەزنىرین شەفاعەتکارەکان و گەرە شەفاعەتکارەکان پىغەمبەرمان (مەھمەد ﷺ)، ئەو خواو ھى چەند شەفاعەتتىكى تايىبەتە بەخۆى، چەند شەفاعەتتىكى تر ھەيە ئەو و جگە لەو تىیدا بەشدارین.

مەبەست لە: (بشفاعە رسول اللہ ﷺ) للمذنبین الخاطئين يوم القيامة وعلى الصراط).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مەزنىرین کەسە شەفاعەت دەکات لە پۆزى قیامەتدا، بەلکو ئەو شەفاعەت دەکات بۆ ھەموو خەلک لە (ئەھلى مەوقیف)، خوای گەرە پزگاریان دەکات لەو وەستانە (مەوقیفە) و لىپرسینەویان لە گەلدا دەکات، چونکە مەوقیفەکە (وەستانەکە) زۆر دەخایەنى، لە گەل ناخۆشییەکی زۆر گەرمايەکی توندو تینویەتیبەکی سەخت و ترسیکی زۆردا، مەوقیفەکە درێژە دەخایەنى، مەوقیفی پۆزى حەشر، لە پىشدا دەچن بۆ لای (اولوالعزم) لە پىغەمبەرمان، داویان لى دەکەن داوا لە خوا بکەن لەو مەوقیف و وەستانە رزگاریان کات، یان بۆ بەھەشت و یاخود بە جەھەننەم، لە پىشدا دەچن بۆ لای (ئادەم) (علیه السلام) کە چى داواى لىبوردن دەکات.....

دەچن بۆ لای (نوح) (علیه السلام) داواى لىبوردن دەکات.....

دەچن بۆ لای (ئىبراھیم) (علیه السلام) داواى لىبوردن دەکات.....

دەچن بۆ لای (موسا) (علیه السلام) داواى لىبوردن دەکات.....

دەچن بۆ لای (عیسا) (علیه السلام) داواى لىبوردن دەکات.....

ئەمجار دین بۆ لای (مەھمەد ﷺ) و ئەویش دەلێت: (أنا لها، ثم يأتي ويخبر ساجدا تحت العرش) واتە: من بۆ ئەو کارە، ئەمجار دیت و لە ژێر عەرشی خوادا سوژدە دەبات چونکە بۆ ھىچ کەسێک شەفاعەت ناکات ئیلا بە ئیزنى خوا نەبیت، ئەو دەچیتە

پېغەمبەرەن شەفاعەت دەكەن، ئەولیاكان شەفاعەت دەكەن، (الافراط) یش شەفاعەت دەكەن - (الافراط): ئەو كەسانەن بە مندالى مردوون - شەفاعەت دەكەن بۆ خواوەن تاوانە گەورەكان، بە جیاواز لەگەڵ (الجهمية) و (المعتزلة) و (الخوارج) دا، (الخوارج): ئەوانەن دەر دەچن بە پەوى پېشە وایاندا (پېشە وایانی موسلمان) بە شمشێرو لە گوێزپایەلى دەر دەچن، هەروەها ئەوانەى بە تاوانە گەورەكان موسلمان كافر دەكەن جگە لە شیرك، ئەوانە خەوارىچن، پێیان دەگوترى خەوارىچ چونكە لەشتى دروست (مشروع) دەرچوون، لە گوێزپایەلى دەسەلاتدارى موسلمان دەرچوون، ئەوانە نەفى شەفاعەت دەكەن و دەلێن: - هەركە سێك بچیتە ئاگرەووە چیتەر دەرناچیت و بۆ بەلگەش ئەو ئایەتە دەهیننەووە كە دەفەرمویت: (وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ (البقرة) ۱۶۷) واتە: هەركیزیش لەو ئاگرى دۆزەخە دەرنايێن و پزگار نابن).

دەلێن: - ئەو ئایەتە دەربارەى بى باوەران هاتو، چونكە بى باوەران لە ئاگر دەرناچن، بەلام ئەو شەفاعەتەى لێردا مەبەستمانە ئەو شەفاعەتەى بۆ ئەو ئیماندارانە تووشى تاوانە گەورەكان بوونە، ئەمەش جیگىرو سابتە، خۆى گەورە دەفەرمویت: (مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) البقرة) واتە: كى بێت - لە رۆژى دوايیدا - بتوانى شەفاعەت بكات لای ئەو هەتا ئەو خۆى مۆلتى نەدا؟).

بەلگەىە لەسەر ئەوەى ئەگەر ئیزن بدات ئەو شەفاعەت دەكریت.

هەروەها خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى (النجم) ۲۶) واتە: فريشته يەكى نۆر لە ئاسمانەكاندا هەن تەكايان هېچ كەلك نابەخشی بۆ پەرستیارەكانیان مەگەر ئەو بتانەى ئیووە چۆن تەكايان وەرئەگيرى بۆتان؟! مەگەر پاش ئەوەى بۆ هەركە سێك خوا خۆى بیهوى و رازى بى مۆلت بدات فريشته تەكای بۆ بكات، ئەوەش بۆ پیاووە راسالو و صالحان دەبێت).

ئەم ئايەتە ھەردوو مەرجەكەى شەفاعەتى تېدايە:-

● بەئىزنى خوا بىت، ئەمە مەرجى بەكەمە.

● پىي پازى بىت، ئەمىش مەرجى دوو مە، پازى بىت لەو كەسەى شەفاعەتى بۆ دەكرىت، ئەمىش تەنھا لەكەسى ئىماندار پازى دەبىت، بەلام كەسى بى باوھەر ھەرگىز لىي پازى ناپىت.

ئەوانەى لەگەل ئەھلى سوننەدا ناكۆكن لەمەسەلەى شەفاعەتدا لەسەر دوو لای جىياوان:-

ھەندىكىيان نكۆلى لەشەفاعەت دەكەن، ئەوانەش خەوارىج و موعتەزىلەن، ئەوانەى بەتاوانى گەرە خەلكى كافىر دەكەن كە لەشېرك كەمتەرە.

لايەنى دوو مە: ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لەئىسپاتى شەفاعەتدا، ئەوانىش سۆفىيەكان و گۆرپەرستان، ئەوانەى پشت بەشەفاعەت دەبەستن و پەنا بۆ گۆرپەكان دەبەن و ھاوار دەكەنە مردووھەكان و داواى شەفاعەتتەن لى دەكەن، ھەرەكو خواى گەرە دەفەر موىت: (وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ) يونس / ۱۸ واتە: لە باتى خوايش چەند شتىكى وائەپرەستن كە: نە دەتوانن زىانىكىيان پى بگەيەنن و نە سودىكىيان پى ببەخشن دەشلىن ئەوانە لای خوا تەكاكارمان دەبن).

دەيانپەرەستن بەمەبەستى ئەوھى شەفاعەتتەن بۆ بكن لای خواى گەرە.

بەلام ناوھەند:- ئەھلى سوننە و جەماعەن، بەپرەھەى نكۆلىيان لەشەفاعەت نەكردوھە بەپرەھەى ئىسپاتتەن نەكردوھە، بەلكو ئىسپاتتەن كەردوھە بەو دوو مەرجەى لەقورئان و سوننەتدا ھاتوھە، ئەمە كورنە و دەرئەنجامى لىكۆلىنەوھى باسى شەفاعەتە.

مه‌به‌ست له: (المذنبین الخاطئين).

واته شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداره‌ تاوانباره‌کان ده‌بی‌ت، ئه‌وانه‌ی نه‌گه‌یشتونه‌ ته‌ راده‌ی کوفر.

مه‌به‌ست له: (وعلى الصراط).

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداران ده‌کات له‌ وکاته‌ی به‌سه‌ر سپراتدا تێده‌په‌ڕن، شه‌فاعه‌ت ده‌کات بۆ ئه‌وانه‌ی ده‌چه‌ نه‌گه‌روه به‌ ده‌ره‌هینانیان له‌ ناگر نه‌گه‌ر که‌سه‌که‌ یه‌کتا په‌رست بی‌ت، جا شه‌فاعه‌ت ده‌کات له‌سه‌ر سپرات کاتی خه‌لکی به‌سه‌ردا تێده‌په‌ڕیت، سپراتیش بریتییه‌ له‌ پردیک له‌سه‌ر دۆزه‌خ دانراوه‌، خه‌لکی به‌سه‌ریدا تێده‌په‌ڕن به‌ نه‌ندازه‌ی کرده‌وه‌کانیان، تیا یاندا هه‌یه‌ تێده‌په‌ڕی وه‌کو چاو پروکانیک، تیا یاندا هه‌یه‌ وه‌کو بروسکه‌ تێده‌په‌ڕی، تیا یاندا هه‌یه‌ وه‌کو (با) تێده‌په‌ڕی، تیا یاندا هه‌یه‌ وه‌کو سواریک تێده‌په‌ڕی وه‌یه‌ وه‌کو سواری حوشتر تێده‌په‌ڕی، هه‌یه‌ راده‌کات، هه‌یه‌ به‌پڕ کردن پڕ ده‌کات، هه‌یه‌ به‌خشان ده‌خشیت، تیا یاندا هه‌یه‌ فڕی ده‌دریته‌ ناو ناگره‌که‌وه‌ (جه‌هنمه‌وه‌)، هه‌موو خه‌لکی به‌سه‌ر ئه‌و پرده‌دا تێده‌په‌ڕن، ئیمانداران و بی‌ باوه‌ران، هه‌یج شتیک ده‌ریازیان ناکات ته‌نها کرده‌وه‌ی خۆیان نه‌بی‌ت خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا (٧١) مريم) واته: به‌سه‌ر سپراتدا، (كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (٧١) ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا (٧٢) مريم) واته: ئه‌ی خه‌لکینه‌ ده‌بی‌ هه‌موو به‌سه‌ر دۆزه‌خدا تێپه‌ڕن نه‌مه‌ش بریاریکه‌ له‌ لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ دراوه‌ و بپاوه‌ته‌و شتیکی حه‌تمیه‌ (٧١) پاش تێپه‌ربوونی هه‌مووان به‌سه‌ر ناگری دۆزه‌خدا ئه‌وجا ئه‌وانه‌ی وا پارێزکارو خواناس بوون له‌ ناگره‌که‌ پزگاریان ئه‌که‌ین و سه‌ته‌مکارانیش له‌ ناو دۆزه‌خدا ده‌سته‌ ئه‌ژنق دیلینه‌وه‌ (٧٢).

ته‌نھا ئه‌وانه‌ی له‌ خوا ده‌ترسن پزگاریان ده‌بی، به‌لام بی باوه‌پان له‌ جه‌ه‌نه‌مدا به‌ هه‌لاکه‌تدا ده‌چن _ په‌نا به‌خوا _ ئه‌مه‌ سپراته‌.

مه‌به‌ست له‌: (وَلِلّٰهِ بَعْدَ ذَلِكَ تَفْضُلٌ كَثِيرٌ عَلٰی مَنْ يَّشَاءُ).

په‌نگه‌ خوای گه‌وره‌ هه‌ندی ئیماندار له‌ ئاگر ده‌رکات به‌بی شه‌فاعه‌تی شه‌فاعه‌تکاران به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی، خوای گه‌وره‌ خه‌لکانیک له‌ ئاگر ده‌رده‌کات به‌بی شه‌فاعه‌تی هه‌یج که‌سیک به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی.

مه‌به‌ست له‌: (وَالْخُرُوجُ مِنَ النَّارِ بَعْدَمَا احْتَرَقُوا وَصَارُوا فَحْمًا).

خوای گه‌وره‌ هه‌والی پێداوین ئه‌وانه‌ی به‌تا هه‌تایی له‌ ئاگردا ده‌مێننه‌وه‌ نامرن و نازینه‌وه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (فَذَكِّرْ اِنْ نَّفَعَتِ الذُّكْرٰی) (۹) سَيَذَكِّرُ مَنْ يَّحْشٰی (۱۰) وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقٰی (۱۱) الَّذِي يَصْلٰی النَّارَ الْكُبْرٰی (۱۲) ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰی (۱۳) (الأعلى) واته‌: ئینجا ئه‌گه‌ر په‌ندو بیرخستنه‌وه‌ که‌لکی هه‌بی، په‌ند بده‌ به‌قورئان و ئامۆزگاری مه‌ردوم بکه‌ (۹) ئه‌و که‌سه‌ی له‌ خوا بترسی بی گومان په‌ندو سوود وهرئه‌گرێ (۱۰) وه‌ به‌دبه‌خت و کافر خۆی لانه‌دا له‌ ئامۆزگاری و ناچی به‌گوێیدا (۱۱) ئه‌وه‌ی ده‌چیته‌ ناو ئاگره‌ گه‌وره‌که‌وه‌ (۱۲) له‌ پاشا نه‌ئه‌مری بۆ ئه‌وه‌ی پزگاری بیی و نه‌ئه‌یشرێ به‌ژیانیکی خوش (۱۳).

ئه‌و که‌سه‌ی ئامۆزگاری وهرناگریت و به‌رده‌وام ده‌بیته‌ له‌ لاریتی خۆی ئه‌وه‌ ده‌چیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌، ده‌مێنیته‌وه‌ تیییدا نه‌ژیانیکی خوش ده‌باته‌ سه‌رو نه‌مردنیکی باش ده‌مریت، به‌لکو له‌ سزاو ناره‌حه‌تیدا ده‌مێنیته‌وه‌، به‌لام هه‌رکه‌سیک بچیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌ له‌ سه‌رپێچی کارانی یه‌کتا په‌رستان ئه‌وه‌ ده‌سووتیت و ده‌بیته‌ خه‌لۆز، ئه‌مجار له‌ ئاگر ده‌رده‌کریت، ده‌خریته‌ ناو پواریکه‌وه‌ پێی ده‌گوتریت پوویاری (حه‌یات) جا جه‌سته‌کانیان شین ده‌بیته‌وه‌ (سه‌وز ده‌بیته‌وه‌) که‌ جه‌سته‌یان ته‌واو و کامل بوو ئیزنیان پێ ده‌دریت بپۆنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌.

﴿۲۲﴾ نوسەر ده‌لێت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم).

واته: باوه‌په‌تێنان به‌سیرات له‌سه‌ر دۆزه‌خ، هه‌رکه‌سێک خوای گه‌وره‌ بیه‌وێت سیرات ده‌بیات و ویستی له‌کێ بی‌ت تێده‌په‌پێت، هه‌رکه‌سێک خوای گه‌وره‌ بیه‌وێ ده‌که‌وێته‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌، پوناکییان هه‌یه‌ هه‌رکه‌سه‌و به‌پێی ئیمان‌ه‌که‌ی

پاڤه‌/

ئه‌وه‌ی له‌قیامه‌تدا پوو ده‌دات: تێپه‌پبوونه‌ به‌سه‌ر سیراتدا هه‌روه‌کو له‌پێشدا باسکرا.

(الصراط) له‌زمانه‌وانیدا: بریتییه‌ له‌پێگا، مه‌به‌ستی لێره‌دا ئه‌و پرده‌یه‌ له‌سه‌رپشتی دۆزه‌خ دانراوه‌، ئه‌ویش زۆر وردو باریکه‌، باریکتر له‌مووی سه‌رو تیزتر له‌شمشێرو گه‌رمتره‌ له‌ سکل، خه‌لکی به‌سه‌ریدا تێده‌په‌پن به‌ئه‌ندازه‌ی کرده‌وه‌کانیان کاره‌کانیان ده‌یانجولێن و پێیان پێ ده‌کات، هه‌رکه‌سه‌ نه‌جاتی بوو ئه‌و سه‌رکه‌وتوو بوو، هه‌رکه‌سێک پزگاری نه‌بی‌ت ئه‌وه‌ به‌هه‌لاکه‌تدا چوه‌، تێپه‌پبوونی خه‌لکی به‌سه‌ریدا به‌پێی کرده‌وه‌کانیان، تیاياندا هه‌یه‌ تێده‌په‌پێ و هه‌کو چاو پروکانێک، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو بروسکه‌ تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو (با) تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو سوارێک تێده‌په‌پێ و هه‌یه‌ وه‌کو سواری خوشتر تێده‌په‌پێ، هه‌یه‌ پاده‌کات، هه‌یه‌ به‌پێ کردن پێ ده‌کات، هه‌یه‌ به‌خشان ده‌خشیت، تیاياندا هه‌یه‌ فێرێ ده‌درێنه‌ ناو ئاگره‌که‌وه‌ (جه‌هنمه‌وه‌)، ئه‌مه‌ له‌قورئاندا هاتوه‌و باسکراوه‌و له‌سوننه‌تیشدا هاتوه‌و باسکراوه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُخْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثًّا

(٦٨) ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا (٦٩) ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا (٧٠) وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (٧١) مریم) واته: سویند به به‌روه‌ردگار که ت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) هه‌موو نه‌وانه له‌گه‌ل نه‌وشه‌یاتینانه‌دا نه‌مانیان فریودا، کۆده‌که‌ینه‌وه واته پیکه‌وه حه‌شریان ده‌که‌ین له‌پاشا ده‌وران ده‌ور هه‌موو له‌دۆزه‌خدا به‌چۆکدا دینین و ده‌یان خه‌ینه ناوی (٦٨) له‌پاشا له‌ناو هه‌ر کۆمه‌ل و تاقمیک که‌سانی ده‌رده‌کیشین که له‌هه‌مووان دژی خوای به‌خشه‌ر سه‌رکه‌شترو سه‌رسه‌خت تر بوون (٦٩) له‌پاشا هه‌ر خۆمان زۆر چاک ناگادارترو زاناترین به‌و که‌سانه‌ی که بۆ سووتان و سزا چیشتن له‌ناو دۆزه‌خدا شیاوترن (٧٠) نه‌ی خه‌لکینه ده‌بی هه‌موو به‌سه‌ر دۆزه‌خدا تیپه‌پن نه‌مه‌ش بریاریکه له‌لایه‌ن به‌روه‌ردگار ته‌وه بۆ نه‌وه دراوه‌و براوه‌ته‌و شتیکی حه‌تمیه (٧١).

واته: دۆزه‌خ و نه‌م تیپه‌پبوونه (الورود) ه بریتییه له‌تیپه‌پبوون به‌سه‌ر سپراتدا، نه‌مه مانای نه‌و (ورود) هیه له‌قورئاندا باسکراوه، دوانده‌که له‌گه‌ل ئیمانداران و جگه له‌وانه (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) ئیمانداران و بی باوه‌پان و دووپوه‌کان به‌سه‌ر نه‌م سپراته‌دا تیپه‌په‌پن، هه‌موو خه‌لکی به‌سه‌ر نه‌م سپراته‌دا تیپه‌په‌پیت، هه‌رکه‌سیک لیی پزگاری بیته نه‌وا ده‌چیت به‌هه‌شته‌وه و هه‌رکه‌سیک بکه‌ویت نه‌وا به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا) (٧٢) مریم) واته: پاش تیپه‌پبوونی هه‌مووان به‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خدا نه‌وجا نه‌وانه‌ی وا پاریزکارو خواناس بوون له‌ئاگره‌که پزگاریان نه‌که‌ین).

هیچ شتی که‌س ده‌رباز ناکات ته‌نها ته‌قوا نه‌بیته، هیژی جه‌سته‌کان پزگار ناکه‌ن، زۆری سه‌روه‌ت و سامان پزگار ناکه‌ن، پیزو حورمه‌تی لای خه‌لکی پزگاری ناکه‌ن، هیچ شتی پزگاری ناکات ته‌نها ته‌قوا نه‌بیته، نه‌مه ده‌قی قورئانی پیرۆزه.

لە سوننەتیشدا چەند فەرمودەيەك ھاتوھ دەريارەى باسى قىامەت لەوانە:
تێپەربوونە بەسەر سىراتدا، بۆيە باوەربوون بەسىرات و تێپەربوون بەسەريدا پتويستە،
تەنھا باوەربوون پتويستە بەس نيبە بەلکو پتويستى بەکارکردنە، دەبى مرۆفەکان خويان
نامادە بکەن بەتێپەربوون بەسەريدا بەتەقوا ئەويش کردەوھى چاکە.

مەبەست لە: (يَأْخُذُ الصِّرَاطَ مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَيَجُوزُ مَنْ شَاءَ اللَّهُ).

ھەرۆھەكو خواى گەرە فەرمودەيەتى: (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا
(٧٢) مريم) واتە: پاش تێپەربوونى ھەمووان بەسەر ئاگرى دۆزەخدا ئەوجا ئەوانەى وا
پارێزکارو خواناس بوون لەئاگرەكە پزگارىيان ئەكەين و ستەمكارانیش لەناو دۆزەخدا
دەستە ئەژنۆ ديئەنەوھ).

چونكە سىرات دركو چنگى لەسەرە ئەوكەسەى فەرمانى پى كرايەت دەيگريەت و
دەيفريئەت.

(ويجوز) واتە: بەسەريدا تێدەپەريئەت.

مەبەست لە: (وَلَهُمْ أَنْوَارٌ عَلَى قَدَرِ إِيمَانِهِمْ).

لەپۆژى قىامەتدا ئيماندار پوناكيبان ھەيە بەھۆيەوھ پى دەكەن، ھەرۆھەكو خواى
گەرە دەفەرمويت: (نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَنَا وَاعْفُ رَئَيْنَا
إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٨) التحريم) واتە: لە بەردەميانەوھ لە لای راستيانەوھ بەسەر
پردى (صراط) دا پتويست دەپۆن و دەلێن: پەرۆردگارى ئيمە! نوور و روناكيبەكەمان بۆ
تەواو بکە و بەردەوام بێت و ليمان خوش ببە بە راستى تۆ بەسەر ھەموو شتێكدا بە
توانايت).

خواى گه وده ده فەرمویت: (يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَمَامِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٢) الحديد) واتە: پۆڤى قىامت پىاوان و ژنانى بپروادار دەبينى پووناكييه كه يان له بهردهم و له لای پاستيانه وه ده دره وشيته وه فريشته پييان ده لين: ده سا نه مړو مژده بى ليتان به باخانيك جوگه و پووبار به ژيړ دره خست و كۆشكه كانيدا ده پوات به هه تا هه تاش تيدا ده ميننه وه ئا نه وه به سهركه وتن و سه رفرازي گه وده).

دووپوهو ګان له سهره تاوه پووناکيان پي دهر دريت چونکه هاتنه ناو نيسلامه وه و
خويان به موسلمان نيشاندا بويه به وهی خويان دهر يان دهر پي مامه له يان له ګه ل دهر کړي
له پيشدا پووناکيان پي دهر دريت وه کو خه له تاندن، هه روه کو چون به موسلمان بوونيان
خه لکيان ده خه له تاند، پووناکيه کيان پي دهر دريت وه کو خه له تاندنيان نه مجار
پووناکيه کيان ده کوږيته وه له تاريخيدا ده ميننه وه (يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ
آمَنُوا انظُرُونَا) واته: چاوه روانبن، چونکه نه وان له پشت نيماندارانه وه ري دهر کهن
(انظُرُونَا) واته: چاوه روانمان بن (نَقَّيْسٍ مِنْ نُوْرِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ
بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ (١٣) يَنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ
واته: له دونيادا (يَنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْنُمْ وَاِرْتَبْتُمْ
وَعَزَّيْتُمْ اَلْأُمَامِيَّ حَتَّىٰ جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَعَزَّيْتُمْ بِاللّٰهِ الْعَزَّوْرُ (١٤) فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مَا وَاَكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٥) الحديد) واته: له م روډه دا پياواني
دووپوه و ژناني دووپوه ده لئين به وانه ي باوه پيان هيناوه: چاوه روانيمان بکه ن با له
روناکيه که تان وه رګرين، به ګالته وه پيان ده ګوتري: بګه پينه وه بو دواوه تان – بو
دونييا – له وي روناکيه که بخوانن، ده سته جي شووره يه که ده خريته نيوان
نيمانداره ګان و مونافقه ګان دهر ګاهه کي تيا به ديو ناوه وي رهحه تي تدا به، واته:

ئەوھى لە ئيماندارەكانەوھ ديارە لە دىوى دەرەوھشى سزايە، واتە: ئەوھى لە موناڧىقەكانەوھ ديارە (۱۳) جا دووپوۋەكان بانگى بەھەشتىيەكان دەكەن ئەلەين: باشە ئىمە لەگەل ئىوھ نەبووين؟ موسلمانەكان دەلەين: بەلى بەرۋالەت لەگەلمان بوون، بەلام ئىوھ خۆتانتان تووشى دوو پوۋىيى كرد چاۋەپوانىتان دەكرد تووشى بەلا بىن و ھەمىشە لەدوو دلى گوماندا دەژيان بەرامبەر بەئايىنەكەى خوا و ھىواو ئارەزووى نەشياو فرىوى دان تا فەرمانى خوا ھات شەيتانى خراپكارىش سەبارەت بەپىيارەكانى خوا فرىوى دان (۱۴) ئەمپۆش فېدىيەك لەئىوھو لەوانەش بى بىرۋا بوون وەرنەگىرئ جىگاۋ ماۋاتان ئاگرى دۆزەخە ئەو شايستە ترە پىتان، ئاگرىش خراپ جىگەى گەرانەوھىيە (۱۵).

جا ئيمان دەبىتە پوناكى لەپۆزى قىامەتدا خاۋەنەكەى بەھۆيەوھ پئ دەكات، لەكاتىكدا بى باۋەپو دوو پوۋەكان لەتارىكىدان _ پەنا بەخوا _ نازانن بۆ كوى بپۆن.

﴿۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة).

واته: باوه‌په‌ئینان به‌پێغه‌مبه‌ران و فریشته‌کان.

پاڤه/

له‌بنه‌ماو پایه‌کانی ئیمان: باوه‌په‌یوونه به‌فریشته و پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) نه‌مه‌ش هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) دا هاتوه کاتی به‌پێغه‌مبه‌ری (ﷺ) گوت: (أخبرني عن الإيمان؟، قال: الإيمان: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وتؤمن بالقدر خيره وشره)^{٦٥} واته: فه‌رمووی: ئه‌ی پێم بلی ئیمان چیه؟ ئه‌ویش فه‌رمووی: ئیمان ئه‌وه‌یه باوه‌پێ ته‌واو به‌ئینیت به‌خوای گه‌وره‌و فریشته‌کانی و کتێبه‌ ناسمانیه‌کان و هه‌موو پێغه‌مبه‌ران و روژی دوا‌یی و باوه‌پیش به‌قه‌زاو قه‌ده‌ر به‌ئینیت چ خه‌یر بێت یان خراپ).

له‌قورئانی‌شدا هاتوه: (لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ (١٧٧) البقرة) واته: چاکه‌و چاکه‌کاری هه‌ر ئه‌وه‌ نییه ئێوه په‌و له‌خۆپه‌لات بکه‌ن یان خۆرتاوا به‌لکو چاکه‌ی پاست و دروست ئه‌مه‌یه که باوه‌پێ پاسته‌قینه‌ی به‌خوا و به‌روژی دوا‌یی و به‌فریشته و به‌کتێبی ناسمانی به‌په‌یامبه‌رانی خوا).

له‌ئایه‌تیکی تردا ده‌فه‌رمووت: (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥) البقرة) واته: ئه‌م په‌یامبه‌ره‌و ئه‌و ئیماندارانه‌ی له‌گه‌ڵیان باوه‌پیان هه‌تاوه‌و لێیان روونه ئه‌و به‌رنامه‌یه له‌لای په‌روه‌ردگاریانه‌و هاتوته خوارێ پاسته‌و

٦٥ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٥٠) ومسلم (٩، ١٠) من حديث أبي هريرة وأخرجه مسلم (٨) من حديث عمر

دروست و ھەموشیان بېروایان ھێناو ھەتاک و تەنیاىى خواو فریشتەکانى و کتیبەکانى و پەيامبەرەکانى ھىچ ھەرق و جیاوازیەك لە نێوان پێغەمبەرانى خودا ناکەین بېروامان ھەبە ھەموو خوا ناردوونى و ھەریەكەشیان بە بەرنامەى خۆیەو ھاتوو و ئەلێن و تەى خوامان بىست و گوێزپایەلێ ھەرموودەکانى خواىن ساتۆش ئەى پەرورەدگارمان ھەرچى بھەرمووى ئامادەین داواى لیبوردنەت لێدەكەین دەسا تۆش لێمان خۆش ببە ئەى پەرورەدگارمان چاکیش دەزانین سەرەنجام گەرانەو ھەشمان تەنھا بۆ تۆیە).

ھەرۆھەا خواى گەرۆ دەفەرمویت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة ۱۳۶) واتە: ئەى بېرواداران بڵێن: ئێمە باوھەرمان بە خواو بەو (قورئانە)ى بۆمان دابەزیو ھەبەو بەو بەرنامەى بۆ (ئىبراھىم و ئىسماعىل و ئىسحاق و یەعقوب و نەوھەکانیان) نێردراو و بەو کتیبەش بە موسا و عىسا دراو و بەو پەيامەش بە ھەموو پەيامبەرانى تر دراو لەلایەن پەرورەدگارىانەو ھىچ ھەرق و جیاوازییەكیش ناخەینە نێوان ھىچ کامێکیانەو، بە تەنیاىش ملکەچى ھەرمانەکانى ئەوین).

بۆیە پێویستە باوھ بە فریشتەکان بھێنرێت، ھەمویان، ئەوھى خواى گەرۆ ناوى ھێناو و ئەوھى ناوى نەھێناو، (الملائكة) کۆى وشەى (مَلَك) ھە ئەوانیش جیھانێک لە جیھانەکانى غەیب، خواى گەرۆ ئەوانى لە پوناكى دروست کردو، بەلام جێنۆکە خواى گەرۆ لە ئاگر دروستى کردوون، ھەرۆھەا (الانس) مرقەھەکان خواى گەرۆ لە قوڕ ئەمجار لە ئاویكى لاوازو بێ ھیز دروستى کردوون، ھەرۆھەکو خواى گەرۆ باسى ئەوھى کردو، جا باوھەرپوون بە فریشتەکان ئەوانەى خواى گەرۆ ناوى ھێناو و باسى بۆ کردوون و ئەوانەى ناوى نەھێناون ئێمە باوھ بە ھەمویان دەکەین، بەلام ئەو کەسەى باوھ بە ھەندیکیان بکات و باوھ بە ھەندیکیان نەکات ئەو کافرە و بێ

باوه په بهمه موویان خوای گه وره ده فهرمویت: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ) (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) البقرة) واته: نهی موحه مهه د (ﷺ) پټیان بلی: هر که سیك خوی به دوزمنی جویره نیل ده زانی، ده با له خه م و خه فته دا بمری، چونکه بی گومان نه و به فهرمانی خوا نه م قورئانه ی دابه زاندووه بۆ سهر دل و دهر وونی تو، نه و قورئانه ش نه و ده بیټنی، پشتگیری له کتیبه کانی به رده سستی ده کا، وه پټنمایي و موژده يشه بۆ بروداران (۹۷) هر که سیك دوزمنی خوا و فریشته و په یامبه ره کانی نه و جویریل و میکائیل بیت له به رامبه ر نه و یشه وه بی گومان خوا ناحه زو دوزمنی بی باوه پاته (۹۸).

جا هر که سیك باوه په تهنه یه ک فریشته نه کات له فریشته کان نه وه بی باوه په بهمه موو فریشته کان، وه کو جوله که کان که ده لټین^{۶۶}: جبریل دوزمنی نټمه یه، نه گهر نه و که سه ی دابه زیو ته سهر (محمد) (ﷺ) جگه له جبریل بوايه نه و نټمه گوټپرايه لی ده بوین، به لام جبریل دابه زیو ته سهری و نه ویش دوزمنی نټمه یه بویه باوه پی پی ناکه یین، خوای گه وره نه م نایه ته ی دابه زاند: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ) (۹۷) البقرة) نه وه له جبریل وه نییه به لکو له خواوه یه، جبریل نټردراوی خوايه وه حی له نه ستودایه.

هه ندی گرووی گومرا هه ن که خویان داوه ته پال نیسلام ده لټین: - جبریل خیانه تی له سپارده که ی کردووه، چونکه نه م په یامه بۆ (علی) بوو به لام جبریل خیانه تی له سپارده که کردو دای به (محمد) (ﷺ)!

یه کی له شاعیره کانیا ن ده لټیت: (خان الامین فصدھا عن حیدر) واته: له علی.

نوسەر دەئیت: (ونؤمن بالرسل والانبياء).

النبي: ئەو كەسە يە وەحى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ نە كراو بە گە ياندنى.

الرسول: ئەو كەسە يە وەحى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ كراو بە گە ياندنى.

هەروەها جىاوازى لە نىوان (النبي والرسول) ئەو يە كە (الرسول) پەوانە كراو بە شەرعىە تىكى نوئ دابەزىو تە سەر خۆى، بە جىاواز لە گەل (النبي) دا چونكە ئەو پەوانە كراو بە شەرعىە تىك دابەزىو تە سەر پىغەمبەرىكى پىش خۆى، وەكو پىغەمبەرانى (بەنى ئىسرائىل) جا ئەوانە بە پەيامەكەى (موسا) -بە تەورات- پەوانە كران، (إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّاتُّونَ وَالْأَخْبَارُ (٤٤) المائدة) واتە: ئىمە تەوراتمان نار دە خوارى، بىئ شك بۆ هەموو خىر و چاكە يەك، پىنمايى و پووناكايى تىدايە هەموو ئەو پەيامبەرانەى (بەنى ئىسرائىل) -كە بەر فەرمان و ملكە چى برپارى خوا بوون- هەر بەو تەوراتە داوهرى (موساى) يە كانيان دە كردو زانا خواناس و شەرع زانە كانىشيان).

ئەو پىغەمبەرانە بە تەورات حوكمىيان دە كرد كە دابەزىو تە سەر موسى و بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆ نە هاتوون، بە جىاواز لە گەل (الرسول) دا چونكە بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆو دىت و فەرمانى پىئ دە كرئت بە گە ياندنى، بە لام (النبي) فەرمانى پىئ دە كرئت بە گە ياندنى پەيامەكەى پىش خۆى، پەنگە بۆ باسىكى تايبەت وەحى بۆ بكرئت، ئەمە جىاوازىيەكەى، جا هەركەسك بە تەنها يەك پىغەمبەر بىئ باوهر بىت ئەوا بىئ باوهر بە هەموويان، تەنانەت ئەو بىئ باوهر بەو پىغەمبەرهى بانگە شەى ئەو دەكات باوهرى پىئ هەيە، چونكە پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) بران، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دە فەرمويت: (الأنبياء إخوة لعلات)^{٦٧} واتە: پىغەمبەران بران

(عات) واتە: چەند بىرايەك يەك باوكيان ھەبى و دايكيان جياواز بىت) يەك زنجىرەن، رىگاكيان يەك رىگاى، جا ھەركەسىك يەككيان بەدرو بخاتەو ھە باوھەپى پى نەكات ئەوا ھەمووى بەدرو خستوتەو، چونكە ئەوھى ئەم پىيەتى ئەو وىترىش پىيەتى، ھەموويان پىيغەمبەرى خوان، جا ئەو كەسەى بانگەشەى ئەو دەكات باوھەپى بە (موسا) يە (عليه الصلاة والسلام) ھەكو جولەكەكان و بى باوھەپى بە (عيسا و محمد) (عليهما الصلاة والسلام) ئەو بى باوھەپى بە ھەموو پىيغەمبەران، تەنانەت بى باوھەپى بەو پىيغەمبەرى بانگەشەى ئەو دەكەن باوھەپى پى ھەيە ئەو وىش (موسا) يە، چونكە ئەو كىتابەى موسا ھىناو يەتى باسى (محمد) (ﷺ) دەكات، خوائ گەورە دەفەرموئىت: (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۵۷) الاعراف) واتە: ئەوانەن شوئىنى ئەو پەيامدارو ھەوالدەرى خوائە كە نەخوئىندەيە (مەبەست لە ئوممى) كەسىكە ھىچى نەخوئىندى و نەنوسىبى. ئەو پىيغەمبەرى ناو سىفەتەكانى لەتەورات و لەئىنجىلدا نوسراو ھەلاى خويان دەستيان دەكەوى فەرمانيان بەچاكە پى دەكا و لەشتى خراپ و ناپەسەند پىيان لى دەگرىت ھەموو شتىكى پاك و خاويئيان بو ھەلا دەكا ھەموو شتىكى پىس و زىانبەخشان لى ياساغ ئەكات و بارو تەكلىفى قورس و كۆت و زنجىرى لەسەريان شەتەك درابوو لای دەبا، ئىنجا ئەوانەى پروايان بەو پەيامبەرە ھىناو بەرپىزو حورمەتەو پايان گرت و ھاوکاری و پشتگىريان لى كردو دواى ئەو پووناكىەش كەوتن لەگەلئا نىردراو ھەوانە بەختيارو سەرفرازن).

بەلام ھەسودى واى لىكردوون بى باوھەپى بە (محمد) (ﷺ) چونكە ئەوان دەيانەوئىت پىيغەمبەرايەتى لەبەنى ئىسرائىل نەچىتە دەر ئەوان دەيانەوھى فەزلى خوا

قَوْرَخ بىكەن، (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (٥٤) النساء) واتە: يان ئىرەبىي و حەسادەت بە پىڧەمبەر (ﷺ) و ھاوەلانى ئەبەن لەبەر ئەو ە خوا ئەو پەلە و دەسەلاتەى _ لەفەزى و مېھرەبانى خۆى _ پى داون؟.

ئەو ەى وای لىکرىدون حەسودى و خراپەکارىيە، ئەگەر نا ئەوان باش دەزانن ئەو پىڧەمبەرى خوايە (ﷺ)، چونکە باسى ئەم پىڧەمبەرە لەتەورات و ئىنجىلدا دەبيننەو، ەروەها عيسا موزدەى بەهاتنى (محمد) (ﷺ) داو ە خواى گەرە دەفەرموئىت: (وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ (٦) الصف) واتە: بىريان بىنە کاتى عيساى کورپى مەريەم وتى: ئەى ئەو ەکانى يەعقوب ! بى گومان من پىڧەمبەر و نىرراوى خوام بۆلای ئىو ە دانىش بەو تەوراتەدا دەنىم لەبەردەستمدايە مزگىنىش بەهاتنى پەيامبەرىک دەدەم _ پاش خۆم دى _ ناوى (ئەحمەد) (ﷺ).

ئايە ئەو پىڧەمبەرە کى يە لە پاش عيسا ەاتو ە؟ ەيچ پىڧەمبەرىک لەپاش عيسا نەهاتو ە تەنها (محمد) (ﷺ) نەبىت و ناویشى (ئەحمەد) ەو ناویشى (محمد) ە، خاوەنى چەندىن ناو، جا ەرکەسىک بى باو ەپ بى بە (عيسا) (عليه الصلاة والسلام) ئەوا بى باو ەپ بوو ە ەموو پىڧەمبەران و ەرکەسىک بى باو ەپ بىت بە (محمد) (ﷺ) ئەوا بى باو ەپ ە ەموو پىڧەمبەران، بۆيە خواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحِ الْمُرْسَلِينَ (١٠٥) الشعراء) واتە: ەۆزى (نوح) ىش، پەيامبەرانىان بەدرۆ خستەو ەو بپوايان پى نەهتەن).

لەگەل ئەو ەى يەکەم پىڧەمبەر نوح بوو ە ئەوانىش (نوح) يان بەدرۆ خستەو ە، بەلام دەلەيت پىڧەمبەرانىان بەدرۆ خستەو ە واتە ئەوانەى لەپاش ئەو ەاتن، چونکە ەرکەسىک يەک پىڧەمبەر بەدرۆ بخاتەو ەو باو ەپى پى نەبىت ئەوا ەمووى بەدرۆ خستەو ەو باو ەپ بە ەمووى نەهتەو ە، خواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ ثَمُودُ

الْمُرْسَلِينَ (۱۴۱) الشعراء) واتە: ھۆزى (شمود) یش، پەيامبەرانیان بەدرو خستەو ھو
بپوایان پى نەھىتان).

خوای گەورە دەفەر مویت: (كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ (۱۷۶) الشعراء) واتە:
خاوەنانی باخە چپو پرەكە ھەموویان پەيامبەرانیان بەدروژن دانا و بپوایان پى
نەھىتا).

كەواتە ھەركەسێك بى باوەر بیت بەیەكێكیان بى باوەر بە ھەمووی، خوای گەورە
دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا (۱۵۰) أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا..
(النساء) واتە: بى گومان ئەوانەى وادلیان درى خواو پیغەمبەرەکانیتی
و دەشیانەوی لەنیوان خواو پیغەمبەرەکانیدا فەرق و جیاوازی دانین و دەلین ئیمە
باوەر بە ھەندیکیان دەکەین و ھەندیکیشیان بەجی باوەر نازانین و دەشیانەوی لەو
نیوانەدا پێگەیکە بۆ خۆیان دیاری بکەن (۱۵۰) بى دوو دلی ئەمانە کافرو
خاوەناسن.... (۱۵۱).

ھەرچەندە ئەوان باوەریان بە ھەندیکیان بوە بەلام باوەر ھىتان بە ھەندیکیان بەس
نییە، بەلکو پێویستە باوەر بە ھەموویان بەیتریت چونکە ھەموویان پیغەمبەرى خوان،
ھەموویان لەلایەن خداوە ھاتوون یەكەمەكەیان موزدە دەدات بە ھاتنى دوایینەكەیان،
دوایینەكەیان باوەرى بە یەكەمەكەیان ھىتاو، ئەمە مەزھەبى موسلمانان و ئەھلى
سوننە و جەماعە یە.

﴿۲۴﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت الأرض السابعة السفلى، وهما مخلوقتان، قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها، وعدد أهل النار ومن يدخلها، لا تفتيان أبداً، بقاءهما مع بقاء الله أبداً الأبدین، ودهر الداهرين، وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة، فأخرج منها بعدما عصى الله عز و جل).

واته: باوەر بەوەی بەهەشت حەقە و ئاگر حەقە، هەردوکیان ئیستا دروستکراون، بەهەشت لە ئاسمانی حەوتەمە و سەقفەکەى عەرشی پەرورەدگارە، ئاگریش لە ژێرەوەی حەوت چینی زەوییه، هەردوکیان دروستکراون، خۆی گەرە ژمارەى ئەهلى بەهەشت دەزانى و ژمارەى ئەوانەى دەچنە بەهەشتەو ژمارەى ئەهلى ئاگر و ژمارەى ئەوانەى دەچنە ئاگرەو دەزانى، هەرگیز لەناو ناچن و مانەوێان هەتا هەتایە، مانەوێان لە گەڵ مانەوێ خۆی گەرەیه تا هەتایە و ئادەم لەم بەهەشتە دروستکراوەکە بوو، لەپاش ئەوەى سەرپێچى خۆی کرد دەرکرا.

پاڤه /

لەپایەکانى ئیمان: باوەرپهێنانە بەپۆژى دواى و هەموو ئەوەى تێیداى، ئەوەى لەپۆژى دوایدا هەیه: بەهەشت و دۆزەخ، ئەو دوو جێگایە مالى و جێگای پاداشتن، جا ئیمانداران لەبەهەشتدان، بۆ خۆپاریزان ئامادەکراوە، بى باوەرپان لە ئاگردان، بۆ بى باوەرپان ئامادەکراوە، ئەو دوو جێگایە مالى پاداشتن، دونهایش مالى کارکردنە و پاداشتى تێدا نییه، دوا پۆزیش مالى پاداشته و کارى تێدا نییه، جا هەرکەسێک باوەر بەبەهەشت و دۆزەخ نهکات ئەو بى باوەرپە، چونکە پێویسته لەباوەرپهێنان بەپۆژى دواى باوەرپهێنانە بە هەموو ئەوەى بە (صحیح)ی دەرپارەى پۆژى دواى هاتو،

ئوه‌ی له‌پۆژی دوااییدا هه‌یه به‌هه‌شت و دۆزه‌خه، ئه‌مه له‌قورئاندا له‌چه‌ندین شوێن باسکراوه، جا هه‌رکه‌سیک باوه‌ری پێیان نه‌بی و یان ته‌ئویلیان بکات وه‌کو (القرامطة) و (الباطنية) چونکه ئه‌وان ته‌ئویلیان ده‌که‌ن، جا ئه‌وانه بی باوه‌رن به‌خوا، بۆیه ده‌بی باوه‌ر به‌به‌هه‌شت و دۆزه‌خ بی، ئه‌و دووماڵه دوومالی حه‌قیقین، جیگایه‌کی بۆ برواداران و جیگایه‌کی بۆ بی باوه‌ران، هه‌ردوو ده‌مێننه‌وه ئیستا هه‌ن، ئیستا دروستکراون، ده‌مێننه‌وه هه‌رگیز له‌ناو ناچن، خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی به‌هه‌شت ده‌فه‌رمویت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) واته: ئاماده‌کراوه بۆ پارێزکاران).

ده‌رباره‌ی ناگر ده‌فه‌رمویت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران) واته: ئاماده‌کراوه بۆ بی باوه‌ران).

وشه‌ی (أَعِدَّتْ): به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیستا هه‌ن و ئاماده‌کراون، مانای ئه‌وه نییه له‌پاشدا دروست ده‌کړن، به‌به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باسی چه‌ند شتیکی کردوه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر بوونی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ له‌ ئیستادا، له‌و به‌لگانه ئه‌و فه‌رمووده‌یه که ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فِجْ جَهَنَّمَ)^{۶۸} واته: سه‌ختی و توندی گه‌رمایی له‌ گه‌رما گه‌رمی جه‌ه‌نمه).

ده‌رباره‌ی توندی ساردییه‌که‌ی فه‌رمویه‌تی: (جَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ نَفْسًا فِي الصَّيْفِ، وَذَلِكَ أَحْرُّ مَا تَجِدُونَ، وَنَفْسًا فِي الشِّتَاءِ، وَذَلِكَ شِدَّةُ الْبَرْدِ فَهُوَ مِنْ زَمْهَرِيرٍ جَهَنَّمَ)^{۶۹} واته: خوای گه‌وره دوو هه‌ناسه‌ی بۆ جه‌ه‌نمه‌م داناوه: هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ هاویندا، ئه‌ویش سه‌ختترین گه‌رماییه که ده‌بینین وه هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ زستاندا، ئه‌ویش سه‌ختترین ساردییه هه‌ر ئه‌ویش له‌ زه‌مه‌ری جه‌ه‌نمه).

۶۸ / متفق علیه : أخرجه البخاري (۵۱۱) ومسلم (۶۱۶) .

۶۹ / متفق علیه : أخرجه البخاري (۵۱۲) ومسلم (۶۱۷، ۶۱۵) .

ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوئى ئىستەن، ھەرۋەھا بەھەشتىش ئىستە ھەيە
خوئى گەۋرە بۇ خۇپاريزان ئامادەى کردوۋە، چەند فرىشتەيەكى بۇ ديارى کردوۋە، لە
فەرموودەكەى (عبادەى كوپى (الصامت) دا ھاتوۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرموويەتى: (من شهد أن لا اله الا الله، وأن محمداً رسول الله، وأن عيسى عبد الله ورسوله،
وكلمته ألقاها الى مريم، وروح منه، وأن الجنة حق و النار حق، أدخله الله الجنة على ما كان من
العمل)^{۷۰}. واتە: ھەر كەسى شايەتى بدات كەوا ھىچ خوايەك نىيە شايستەى پەرستىن
بىت تەنھا (الله) نە بىت و محمد (ﷺ) پىغەمبەرى و نىردراوى ئەوۋ عىسا بەندەو
پىغەمبەرى ئەوۋ، وشەيەكى پىرۆزى ئەو ھەلى داوۋە بۇ مريەم و بەخشىيە ئەو و
رۇحىكە لە لاين خوداوۋە دروستكراوۋە، بەھەشت ھەق و دۆزەخ ھەق، ئەوا خوئى
گەۋرە دەيخاتە بەھەشتەو ئەگەر لەسەر ھەر كارىك بىت).

بەلگە لەم فەرموودەدا ئەوئەيە كە دەفەر مويت: (وأن الجنة حق و النار حق). ھەرۋەھا
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) شەۋانە نويزەكانى بەو دوعايە دەست پى دەكرد: (لِقَاؤُكَ حَقٌّ
و وَعْدُكَ الْحَقُّ وَالْجَنَّةُ حَقُّ وَالنَّارُ حَقٌّ)^{۷۱} واتە: (گەيشتن بە تۆ راست و رەوايە، بەلئىنەكانت
راست و رەوان، بەھەشت راست و رەوايە و ناگر راست و رەوايە).

مەبەست لە: (وَأَنَّمَا مَخْلُوقَاتَانِ) واتە: ئىستە دروستكراون.

مەبەست لە: (الجنة في السماء السابعة وسقفها العرش).

ئەمە لە فەرموودەيەكى (صحيح) دا ھاتوۋە: (إن في الجنة مائة درجة، أعدها الله
للمجاهدين في سبيل الله، ما بين الدرجتين كما بين السماء والأرض، فإذا سألت الله فأسأله

۷۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۲۵۲) ومسلم (۲۸) .

۷۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۶۹) ومسلم (۷۶۹) .

الفردوس، فإنه أوسط الجنة، وأعلى الجنة و فوقه عرش الرحمن، ومنه تفجر أنهار الجنة^{۷۲} واته: له به‌ه‌شتدا سه‌د پله‌ه‌یه، خوای گه‌وره‌ ناماده‌ی کردوه‌ بۆ تیکۆشه‌ران نه‌وانه‌ی له‌ پیتناو نه‌ودا تیده‌کۆشن، له‌ نیتوان دوو پله‌یدا هه‌روه‌کو نیتوان ناسمان و زه‌وییه، جا هه‌ر کاتیک داواتان له‌ خوا کرد نه‌وا داوای فیرده‌وس بکه‌ن، چونکه‌ نه‌وه‌ ناوه‌راستی به‌ه‌شته‌و به‌رزترین جینگه‌ی به‌ه‌شته‌و عهرشی خودا له‌سه‌ره‌وه‌ی نه‌وه‌، هه‌ر له‌ویوه‌ روباره‌کانی به‌ه‌شت ده‌رده‌چیت).

به‌لگه‌یه‌ به‌ه‌شت له‌ناسمانه‌ له‌ (علیین) خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَنْبَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (۱۸) المطففين) واته: ناگادارین! کارنامه‌ی چاکان له‌جینگایه‌کی زۆر به‌رزو بلنددایه‌ له‌به‌ه‌شتدا) سه‌ره‌وه‌ی هه‌ر شتیک.

ئاگریش له‌خواری خواره‌وه‌یه: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سَجِّينَ (۷) وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَجِّينُ (۸) المطففين) واته: ده‌ست له‌یاریکردن به‌پیتوانه‌و ته‌رازوو هه‌لگرن به‌پاستی کارنامه‌ی به‌دکاران له‌جینگایه‌کی زۆر ته‌نگ و قولی دۆزه‌خ دایه‌ پیتی ده‌لێن (سجین) (۷) چی تۆی شاره‌زا کرد (سجین) چیه‌؟ (۸).

مه‌به‌ست له‌: (قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها).

خوای گه‌وره‌ به‌عیلمی نه‌زه‌لی خۆی هه‌موو شتیک ده‌زانێ، له‌وانه‌: — نه‌ه‌لی به‌ه‌شت ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته‌ ناوی و نه‌ه‌لی دۆزه‌خ ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته‌ ناوی، هه‌چ شتیک لای نه‌و شاراوه‌ نییه‌ هه‌موو شتیکێ زانیوه‌و له‌ (اللوح المحفوظ) دا نوسیویه‌تی.

مه‌به‌ست له‌: (لاتفنيان أبداً).

۷۲ / قال الألباني في "السلسلة الصحيحة" ۲ / ۶۲۶ : أخرجه البخاري (٤ / ١٤ ، ٩ / ١٠١) و أحمد (٢ / ٣٣٥ ،

٣٣٩) و البيهقي في " الأسماء " (٣٩٨) .

بەھەشت و دۆزەخ دەمىننەو و ھەرگىز لەناو ناچن، ئەمەش وەلامى ئەو كەسانەى تىدايە كەوا دەلەين بەھەشت و دۆزەخ لەناو دەچن و نامىنن، دەلەين: بۆ ئەو ھى بەشداری نەكەن لەگەل خوادا لەمانەو ەياندا، ئەوانە پىگرن لەبوونى زنجىرەى لە رابوردوودا و زنجىرەى لەئايىندەدا، ئەمەش نەقامى ئەوانە. ئىمەيش دەلەين: - جىاوازى ھەيە لەئەبەدىيەتى خوا و ئەبەدىيەتى بەھەشت و دۆزەخدا، ئەبەدىيەتى خوا لایەقى خۆيەتى، سىفەتەىكە لەسىفەتەكانى بەلام ئەبەدىيەتى بەھەشت و دۆزەخ بە مانەو ھى خودايە و دروستكراوى خوايە، كەواتە ئەبەدىيەتەىكى دەستكەوتە، خواى گەرە خۆى ئەبەدىيەتى پى بەخشىو، بەلام ئەزەلىيەت و ئەبەدىيەتى خوا سىفەتەىكە لەسىفەتەكانى، واتە سىفەتەىكى زاتى خۆيەتى.

مەبەست لە: (بقاؤھا مع بقاء الله أبداً الآبدین).

مانەو ەيان لەگەل مانەو ھى خوادايە، مانەو ھى خوا كۆتايى نىيە ھەر ەو ھا مانەو ھى بەھەشت و دۆزەخ كۆتايى نىيە، ھىچ لە يەكجۆونىك لەنتوان ئەو دوو مانەو ھى ئەو دوو ئەبەدىيەتەدا نىيە وەكو سىفەتەكانى تر.

مەبەست لە: (ودھر الدھرین) بۆ دلتىابوونە.

مەبەست لە: (وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة).

كاتى خواى گەرە (ئادەم) ى دروست كردو ئەو پىزەى لىترا لە لایەن خوداوە، فەزلى ئەو دەرکەوت بەسەر فرىشتەكاندا، ئىبلىس ھەسوودى برد لەسەر ئەو ھى سوژدەى بۆ نەبرد، سەرپىچى خواى گەرەى كرد لە رووى ھەسادەت و خۆ بەزلزانیو ھە. خواى گەرە بەئادەمى فەرموو: (اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا (٣٥) البقرة) واتە: خۆت و ھاوسەرەكەت (ھەوا) لەبەھەشتدا نىشتەجى ببن و لەھەركۆى ھەز دەكەن پىق و پۆزى بەرفراوان بخۆن).

بۆيە دابەزىنە سەر زەوى، خىۋاي گەرە لەئادەم خۆش بوو چونكە خۆى و خىزانەكەى تەوبەيان كىردو گەرەپانەو، (قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (۲۳) الاعراف) واتە: وتيان: پەرەردىگارمان! تاوانى خۆمان بوو، ھەر خۆشمان بووين سىتەممان لەخۆمان كىرد، ئىستائىش ئەگەر لىمان خۆش نەبى و مېھرەبانىمان لەگەل نەكەيت دەچىنە پىزى زىانمەندانەو.

(وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى) (۱۲۱) ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى (۱۲۲) طه) واتە: لەبەرى درەختەكەيان خوارد ئىتر جىل و بەرگى بەھەشتيان لەبەرا نەماو پەوت و قووت مانەو و شەرمى خۆيان بۆ دەرکەوت بەپەلە خەرىك بوون و ھەوليان دا بەگەلاى درەختەكانى بەھەشت عەرەتەيان داپۆشن (۱۲۱) ئا بەم شىۋەيە ئادەم سەرپىچى لەپەرەردىگارى خۆى كىردو لەپى دەرچوو پاشان پەرەردىگارى ھەلىبىژارد بۆ پىتەمبەرىتى و لەخۆى نزىكى خستەو و تەوبەشى لى وەرگرت و شارەزاو پىنمايى كىرد (۱۲۲).

جا ئادەم و ھەوا تەوبەيان كىردو گەرەپانەو بۆلاى خوا، خوايش تەوبەكەيانى وەرگرت، بەلام ئىبلىس بەردەوام بوو لەخراپەكارىيەكەى و تەوبەى نەكرد، بۆيە خىۋاي گەرە لەپەرەمەتى خۆى دوورى خستەو و لەغەتى لىكردو كىردو پەسەسە چاۋەى ھەموو خراپەكارىيەك.

مەبەست لە: (فَأَخْرَجَ مِنْهَا بَعْدَ عَصَايَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ).

دەرگىردنى لەبەھەشت وەكو سزايەكى تاوانەكەى بوو، بەلام تەوبەى كىردو گەرەپانەو بۆلاى خوا، ھەرەكو خىۋاي گەرە ئەو ھى بۆ باسكىردووين لەقورئاندا.

﴿۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالمسيح الدجال).

واتە: باوەرھێنان بە – ھاتنى – مەسیحى دەججال.

پاڤە:

لەبەنەماکانى ئەھلى سوننە و جەماعەيە: – باوەرھێنانە بەھاتنى مەسیحى دەججال، ئەویش کابرایەكە لەنەوھى ئادەم لەناو جولەكەكاندا دەرەچیت و جولەكەكان شویتى دەكەون، ئەویش ئەو (مەھدى)یەكە جولەكەكان چاوەپوانى ئەون، چونكە مەھدى ھەموو كەسێك بانگەشەى بۆ دەكەن، جولەكە بانگەشەى بۆ دەكەن و باوەرپیان پێتەتى و مەھدیەكەى ئەوانش (مەسیحى دەججال)ە، گرووی شیعە چاوەپوانى ئەو (مەھدى)یە دەكەن لەژێرزەمینەكەدا خۆى شارەدووەتووە ھەروەكو دەلێن و لەنەوھى ئىمامى حوسەین، ئەھلى سوننە و جەماعەش چاوەپوانى ئەو مەھدیە دەكەن كە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى بۆ كردووين لە فەرموودە پاست و دروست و (متواتر)ەكاندا بەمانا، ئەویش کابرایەكە لە (آل البيت) ى پێغەمبەرەو لەنەوھى (حەسەن)ى كۆپى (علی)یە، لەكۆتا سەردەمدا دەرەچى و موسلمانان بەیعەى پى دەدەن و لەپێناوی خوادا جیھاد دەكات، زەوى پى دەكات لە دادپەرەرى و پێش نوێژى بۆ موسلمانان دەكات، لەكاتێكدا ئەوان بەو شیۆن مەسیحى دەججال دەرەچى، بەردەوام موسلمان لەتێكۆشاندا بەرانبەر بەئەو تاكو عیساى كۆپى مەریەم دادەبەزى كەواتە لەویدا دوو (مەسیح) ھەيە: –

۱/ مەسیحى گومراى ئەویش دەججالە.

۲/ مەسیحى ھىدايەت ئەویش عیساى كۆپى مەریەمە.

مەسیحى دەججال پى دەگوتریت (المسیح) لەبەر پەلە پۆشتنى بەسەر زەویدا، چونكە خواى گەرە ھۆكارەكانى بۆ ئاسان دەكات بتوانى بەو پەلەيە بەسەر زەویدا

بىرۋات، بۆ ئازاردان و خراپە كارى و فېتنە، پىيى دەگۈرتىت دەججال ئەۋىش لە (دجل) ھە ھاتو بە واتاى (درى) دىت، چونكە دەججال: زىادە پەۋەى دەكات لە درۇدا، ئەو كەسىكى درۆزە، تاكو ئەو رادەيەى بانگە شەى ئەو دەكات ئەو خوايە، خەلگى بە ھۆيە ھە تووشى فېتنە دىن تەنھا كەسانىك نەبىت خوائ گەۋرە دامە زراوى كرديبتن، بە ھەشت و ئاگرى پىيە، شتى ئاناساى ئەنجام دەدات ئەۋىش بىرىتى يە لە: شتى ئاناساى شەيتانىيە و كەرامات نىيە، بەلكو شتى ئاناساى شەيتانىيە، خوائ گەۋرە لەسەر دەستى ئەنجامى دەدات بۆ فېتنە و تاقىكرنە ھەى بەندەكان، ھاتنى زۆر ترسناكە بۆيە پىغەمبەران خەلگىيان لى ئاگادار كرپوۋەتەۋە، لە ھەموويان زىاتر پىغەمبەرمان (مھمد) (ﷺ) خەلگى ئاگادار كرپوۋەتەۋە ھەرمانى پى كرپوۋىن پەنا بە خوا بگىرىن لە فېتنەى ئەو لە دوايىن (تسھد)ى نوپژەكانماندا، چونكە ئىمە پەنا بە خوا دەگىرىن لە چوار شت: لە سزاي جەھەنەم و سزاي ناو گۆپ و لە فېتنەى ژيان و مردن و لە فېتنەى مەسىحى دەججال.

فېتنەى دەججال گەۋرەترىن فېتنەيە لەسەر پوۋى زەۋىدا پوۋدەدات _ پەنا بە خوا _ ئەمە مەسىحى دەججالە، لەو كاتەى ئەو تەنگى بەمۇسلمان ھەلچنىۋە ئازاريان دەداۋ تاقىيان دەكاتەۋە لەو كاتەدا مەسىح (عيسى كوپى مەريەم) لە ئاسمانەۋە دادەبەزىت، شوپىن دەججال دەكەۋىت و دەيكوزىت، مۇسلمان لە خراپەى پزگاريان دەبى و دەسەلات دەگىرتە دەست و لەسەر زەۋىدا دادەپەروەرى بەرقەرار دەكات و خاچ دەشكىنى و بەراز دەكوزىت و ھىچ دىنىك نامىنى تەنھا دىنى ئىسلام نەبىت، يەھۇدىيەت و نەصرانىيەت و ھەموو دىنە كافرەكانى تر پوۋچەل دەكاتەۋە، ھىچ دىنىك نامىنى تەنھا ئىسلام نەبى و بە شەرىعەتەكى (مھمد) (ﷺ) ھوكم دەكات و دەبىتە شوپىنكەۋتەى ئەو چونكە ھىچ پىغەمبەرىك لەپاش مھمد (ﷺ) نىيە، (مەسىح)

دادەبەزى ۋەكو شوپىنكەۋتەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، بە شەرىعەتەكەى ئەۋ حوكم دەكات، شەرىعەتى ئىسلام، ئەمە باسى دەرگەۋتنى دەججال و دابەزىنى مەسىحە.

بە عىسا دەگوترىت مەسىح: - دەلېن چونكە دەست بەسەر ھەر نەخۇشىيەكدا بەيىنى ئەۋا بە ئىزنى خوا چاك دەبىتەۋە، ئەمەش لە (موعىزات) ى ئەۋە، ئەۋ دەستى دەھىنى بەسەر چاۋى كۆيۈ كۆيۈ زىكماك و گەر دا بەھۋى دەست پى ھىنانەكەيەۋە چاك دەبىتەۋەۋە نامىنى بۆيە پى دەگوترىت مەسىح بە واتاى: (الماسح).

﴿۲۶﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد (ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون).

واتە: باوەرھێنان بەدابەزینی عیساى کۆپى مەریەم (عليه السلام)، دادەبەزى و دەججال دەکوژیت، ئن دەھینى و نوێژ دەکات لە پشت مەھدیەوہ کہ لە بنەمالەى پێغەمبەرى خودایە (ﷺ) و دەمریت و موسلمانان دەینێژن.

مەبەست لە: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام)).

ئەوہش لەنیشانە گەرەکانى قیامەتە.

مەبەست لە: (نزوله).

واتە لەئاسمانەوہ، چونکە خوای گەرە بەرزى کردەوہ کاتى جولهکەکان وىستیان بیکوژن، ھاتن بۆلای بەمەبەستى کوشتن و لەخاچدانى و چوونە ژوورەوہ بۆلای، خوای گەرە لەبەر دەستیاندا بەرزى کردەوہ لەکاتیگدا ئەوان ھەستیان پى نہکرد، شیۆھى عیسا درا بەسەر کابرایەگدا ئەوانیش ئەو کابرایەیان کوشت وایان زانى مەسیحە، کہ چى ئەو نہبوو، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ هُمْ (۱۵۷) النساء) واتە: کہ چى نہ توانییان بیکوژن و نہ توانیشیان لە قەنارەى بدەن وەکو خۆیان کردیانە ھەرا، بەلکو سەریان لى تیکچوو بوو، پیاویکیان دیت لە بیچم و شگڵدا وایان زانى (عیسا)یە و لە قەنارەیان دا).

خوای گەرە شیۆھى دا بەسەر ئەو کابرایە، دەلین:— چونکە ئەو پیاوہ شوینی عیساى بەئەوان گووت، خوای گەرە بەو شیۆھى تۆلەى لى سەندەوہ، ھەرەھا دەلین:— ئەو کابرایە لەشوینکەوتوانى (عیسا) بوو لە (الحواریین) بوو عیسا پى

فەرموو: - خۆى گەرە شىۋەى مە دەخاتە سەر تۆ و بەهەشت دەست دەكەوئە،
ئەو كەبەرىش پەزى بوو بە شوبەاندەن بە ئەو و بە كوشتەن و لەخاچدان، چونكە ئەو
بەو بەهەشتى دەوئە.

مەبەست لە: (يَنزِلُ فِي قَتْلِ الدَّجَالِ).

دەججال دەكوئەت لە دەركاى (لە) ئەوئەش جەگەى كى ديارو ئاشكراى، عەسەى كورى
مەرىم بەدەوى دەججالدا دەچئە، كاتئە دەبەئىنئە دەججال دەتوئەتەو، مەروەكو چۆن
خوئە لەئادە دەتوئەتەو، ئەمجار لئە نەزىك دەبەئەتەو بەخەنجەرەكەى لئە دەدا و
دەيكوئە.

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ وَيَصْلِي خَلْفَ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ (ﷺ)).

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ) لەچەند ئەسەرئەكدا هاتووە كە چى جەگەرى ئەسپات نەبوە^{٧٣}.
بەلام نوئەزكردنى لەپەشت مەهەبەتەو ئەو جەگەرى و سابەتە، مەهدى داواى لئە دەكات
پەئەش نوئەزى بكات بۆ مەسلمانان، چونكە ئەو لەكاتى نوئەزى بەيانئەدا دادەبەزئە،
مەسلمان كۆبونەتەو بە مەبەستى ئەنجامدانى نوئەزى، بۆئە مەهدى داواى لئە دەكات پەئەش
نوئەزى بۆ مەسلمانان بكات، (مەسەى) پەئەش دەئەتە: (لا، بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ أَمَةٌ)^{٧٤} واتە:
(نەخەئە، مەندەكەتەن پەئەشەواى مەندەكەى تەن) بۆئە لەپەشت مەهەبەتەو نوئەزى دەكات.

و (القائم) مەهەبەتە، ناوى (مەمەدى كەبەرى عەبدەللە) يە، ناوى وەكو ناوى
پەئەمبەرە (ﷺ) و ناوى باوكى وەكو ناوى باوكى پەئەمبەرە (ﷺ)، ئەوئەش لەنەوئەى
(مەسەنەى كەبەرى عەلى) يە، دەئەتە: حەكەت لەوئەدا -والله اعلم- كاتئە مەسەنە

٧٣ / تەماشەى: فەتەح البەرى (٦/ ٤٩٣) و عەمدە القارى (١٦/ ٤٠) بكە .

٧٤ / رەواه مەسەل: (١٣٧/١) بىرقەم (١٥٦) .

لە خىلافەت ھاتە خوارەو ھە تەسلىمى دەستى معاويىيەى کرد لە پېناوى پاراستنى خويىنى موسلمان، خواى گەورە بەو پەرزدارى کرد کە وا مەھدى لە نەو ھى ئەو بىت.

مە بەست لە: (ویموت ویدفنه المسلمون).

ئەمە لە قورئاندا ھاتو، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ (۱۵۹) النساء) واتە: کاتى عیسا لە ئاسمان دیتە خواری گشت خاوەن کتیبەکان بەر لە مەرگى عیسا بپواى پى دینن).

ئەو دەمریت ھەر ھەروەکو چۆن خەلکى دەمریت، (وَمَا جَعَلْنَا لِيَشْرَ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ (۳۴) الانبياء) واتە: ئیئە پيش لە تۆ وامان نەکرد مەویەك نەمرى ئایا نەگەر تۆ بمرى، ئەوانە ژيانى ھەتا ھەتایان دەبى؟!)

ئەو لە کۆتایى تەمەنیدا دەمریت ئەو تەمەنەى خواى گەورە بۆى نوسیو، موسلمانان دەننن ھەر ھەروەکو چۆن مردووەکانیان دەننن.

﴿۲۷﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء).

واتە: (باوەر بەوەى ئیمان وتەو کردەووە نیهتە، زیاد دەکات و کەم دەکات، زیاد دەکات تا خواى گەورە ویستی لەسەر بیت، کەم دەکات تا کو هیچى لى نامینى).

رافە/

(الایمان) لە زمانەوانیدا: - بەپراستزانیىكى دلتیاییه، کە دلتیایى لە گەلدایه و هیچ گومانى تیدا نەبیت، دەگوتریت: (آمن له) واتە: باوەرپى پى کرد، بە راستى زانى، (وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا) (یوسف) (۱۷) واتە: باوەرمان پى ناکەیت، (فَأَمَّنْ لَهُ لُوطُ) (۲۶) العنكبوت واتە: باوەرپى بە ئیبراهیمی مامی کرد.

بەلام (الایمان) لەشەرعدا: بریتییه لە باوەرپوون بەدل و وتنى بە زمان و کارکردن بە ئەندامەکان، زیاد دەکات بەگوێراپەلای و کەم دەکات بەسەرپێچى، ئیمان دروست نابیت ئیلا بەهەموو ئەم شتانه نەبى، جا هەرکەسێ باوەرپى پى هینا بەدلێ و بەزمانى باوەرپى پى نەهینا ئەو ئیماندار نییه، چونکە خواى گەورە دەربارەى بى باوەرپان فەرموویەتى: (قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) (۳۳) الانعام واتە: چاک ئەزانین بەو قسانەى کافرو بى باوەرپەکان بەرامبەر بەتۆ دەیکەن دل زویر ئەبیت، لەپراستیشدا لەسەر بنەمایەك بەدرۆزنت نازانن، بەلکو لەبەر ئەمەیه ستمکارو بى باوەرپەکان، کردوویانە کە هەردەم نكوئى و ململانێى نایەتەکانى خوا بکەن).

دەربارەى فیرعەون فەرموویەتى: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُ مَا أُنْزِلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) (۱۰۲) الاسراء واتە: مووسا وتى: ئەى فیرعەون ! بەپراستى تۆ چاک دەزانى

كە ئەو بەلگەو ئايەتەنە لەخۆيانەو نەھاتوون بەلگەو ھەر پەرۋەردىگارى ئاسمانەكان و زەوى ئاردوونى).

ھەرۋەھا خۋاى گەۋرە دەرىبارەى بى باۋەپان فەرموويەتى ئەوانەى ئايەتەكانى بەدرۆ دەخەنەو: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَفَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا (۱۴) النمل) واتە: نكۆلىيان كەردو لەناخى دەروونياندا متمانەو يەقىنيان ھەبوو بەپراستىيان نكۆلىيان كەردن لەپرووى ستمەكارى و خۆ بەزلزانينەو).

كەواتە ئيمان ھيئەتەنە بەدل بەس نىيە ھەرۋەكو گرووى (المرجئة) دەلەين، ئەو ھەرۋەھا ئيمان تەنە بەزمان بەس نىيە چونكە ئەمە ئيمانى دوپپوۋەكانە، (يَقُولُونَ بِاللَّيْسَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمُ) (الفتح/ ۱۱) واتە: شتى بەزمانيان دەلەين غەيرى ئەو يە لەدلىياندايە).

ھەرۋەھا ئيمان بەدل و وتنى بەزمان تەنە بەس نىيە ھەرۋەكو ھەندى لە (المرجئة) كان دەلەين، ئەمە بەس نىيە بەلگەو دەبى بەئەندامەكان كار بىكرىت، جا ئەو كەسەى ئيمان دەھيئەت بەدل و بەزمانى بەلام نويز ناكات ھەرگىز پۆرۋو ناگريت وە فەرزى حەج جى بەجى ناكات، ھىچ كاريك لەكارەكان ئەنجام نادات ئەوا كافەرە، ھەرچەندە بەزمانى ئيمان بەيئى و بىلەيت و بەدلى باۋەرى پىي ھەبەت وەشايتى بدات كە: (لا اله الا الله محمد رسول الله) بەلام وازى لەكار كەردن ھيئەو بەبى ھىچ بيانوويەك ئەو نايكاتە ئيماندار، ئىللا كەسەك نەبەت بە ھۆى عوزرىكەو واز لەكار بەيئى وەكو كەسەكى ناچار (مكەرە) يان لەبىرى چووبى يان نەفام، ھەرۋەھا كەسەك بىتە ناو ئىسلامەو بەلام نەتوانى كاريك بكات، وەكو كەسەك بىتە مۇسلمان و يەكسەر بمرىت، ئەو لىپرسىنەو ھى كارى لەگەلدا ناگريت چونكە ئەو نەيتوانى، ھەرۋەھا كەسەك عەقلى تىك چووبەت ئەو كەسە ناتوانى كار بكات، بەلام كەسەك بتوانى كاريكات و بەيەكجارى وازى لى بەيئى ئەو ئيماندار نىيە.

هه‌ندیکیان بۆ پیناسه‌ی ئیمان مه‌سه‌له‌ی چواره‌می بۆ زیادکردوه (هه‌روه‌کو نوسه‌ر باسی کردوه) ئه‌ویش شوینکه‌وتنی سوننه‌ته، ده‌لێن: (الإيمان: قول واعتقاد و عمل وسنة) واته: ئیمان: وته‌و باوه‌پو کرده‌وه‌و سوننه‌ت، واته: شوینکه‌وتنی سوننه‌ت، به‌م پێیه‌ بیدعه‌کاران ده‌رده‌چن، ئه‌وانه‌ی به‌سوننه‌ت کار ناکه‌ن، به‌لکو به‌داهینراوه‌کان کار ده‌که‌ن ئه‌مه‌ش نوسه‌ر باسی کردوه له‌و وته‌یه‌ی که ده‌لێت: (نية وإصابة) واته: کارکردن به‌سوننه‌ت، به‌لام که‌سیک به‌هه‌له‌ کاربکات له‌بیدعه‌و خورافات و داهینراوه‌کان ئه‌وه نابێته ئیمانداران.

مه‌به‌ست له: (ویزید بالطاعة).

ئه‌مه له ته‌واوکاری پیناسه‌که‌یه، که‌وا ئیمان زیاد ده‌کات به‌ گوێپایه‌لی، ئه‌مه‌ش به‌پوونی و ئاشکرا له‌قورئاندا هاته‌وه:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَيَزِدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى (٧٦) مريم) واته: ئه‌و که‌سانه‌ش خوا پێنمای کردوون بۆ پێگه‌ی سه‌رفرازی و به‌ختیاری، زیاتر پێنوێنیان ئه‌کا).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا (٢) الأنفال) واته: هه‌رکه‌ ئایه‌ته‌کانیشی ده‌خوینرێته‌وه به‌سه‌ریاندا باوه‌ریان زیاد و به‌هێز ئه‌بی. (وَيَزِدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا) المدثر / (٣١) واته: بۆ ئه‌وه‌ش بپوێنێت زیاتر بپوێنێت دامه‌زێت).

ئه‌مه پوون و ئاشکرایه که‌وا ئیمان به‌گوێپایه‌لی زیاد ده‌کات.

مه‌به‌ست له: (وينقص بالمعصية).

چونکه ئه‌و شته‌ی زیاد ده‌کات که‌میش ده‌کات، هه‌روه‌ها له‌فه‌رمووده‌یه‌که‌دا هاته‌وه: (أن الذي لا ينكر المنكر بقلبه ليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل)^{٧٥} واته: ئه‌و که‌سه‌ی

ئىنكارى لە مونكەر ناكات چىتر لە پاش ئەو بە ئەندازەى تۆۋىكى خەردەل ئيمان نىيە) .

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، ھەروھە لەفەر موودەيەكى (صحيح)ى تردا ھاتوھ: (أَنَّهُ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مِنْ كَانِ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَدْنَى مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ)^{۷۶} واتە: خوای گەورە لە ئاگردا كەسانىك دەردەكات كە لە دلىدا لە مسقالە تۆۋىكى خەردەل كەمتر كەمتر ئيمان ھەبىت).

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، خوای گەورە دەفەر مویت: (هُمْ لِلْكَفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيْمَانِ) آل عمران / ۱۶۷) واتە: ئەوانە ئەوپۇژە لەكوفرەوھە نزىكتر بوون تا لەئيمان و باوھپەوھە.

ئيمانئىكى لاوازيان ھەيە، كە لە كوفر نزىكترن، بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت، تاوھكو خاوەنەكەى نزىكترە لەكوفر پەنا بە خوا _ ئەمە ماناى: (وَيَنْقُصُ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْءٌ).

كەم دەكات تاوھكو ھىچى لى نامىنى، پەنگە بەقەد دەنكە خەردەلئىكى لى بمىنىتەوھ ئەمەش خاوەنەكەى سوودى لى دەبىنى و لەئاگر دەرى دەكات، ئەگەر دەنكە خەردەلەكەش نەمىنى ئەوا دەبىتە كەسىكى ئەھلى ئاگر بە تا ھەتايى لەئاگردا دەمىنىتەوھ.

﴿٢٨﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وأفضل هذه الأمة والأمم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول ورسول الله (ﷺ) بين أظهرنا: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر وعثمان ويسمع بذلك النبي (ﷺ) فلا ينكره).

واته: باشتین کهس له م ئوممه ته‌داو له‌مه‌موو ئوممه ته‌کاندا له‌پاش پیغه‌مبه‌ران: (ئەبوبەکر) ه ئەمجار (عومەر) ه ئەمجار (عوسمان) ه، به‌م شیوه‌یه له (ئەبن عومەر) ه وه بۆمان گێژدر او ده‌ته‌وه، ده‌لئیت: ئیمه ده‌مانگوت - له‌کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌نیوماندا بوو-: باشتین کهس له‌پاش پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) (ئەبو بەکر وعومەر وعوسمان) ه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌ی ده‌بیست و ئینکاری لی نه‌ده‌کرد.

پاڤه /

باشتین سه‌ده‌کان: ئه‌و سه‌ده‌یه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) تئیدا په‌وانه کراوه، ئەمجار ئەوانه‌ی پاش ئەوان دین، ئەمجار ئەوانه‌ی پاش ئەوان دین، ئەو سێ سه‌ده‌یه باشتین سه‌ده‌ن، باشتینی سێ سه‌ده‌ باشه‌که: بریتییه له‌هاوه‌لان، ئەمجار له‌نیو خۆیاندا باشتیه‌یه، جا باشتینیان (ئەبو بەکر صدیق) ه، یه‌که‌م کهس بوو ئیمانی به‌پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هئنا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ره‌وانه کرا، پشتیوانی لی کردو به‌رگری لی کردو سه‌روه‌ت و سامانه‌که‌ی له‌ پێناوی سه‌رخستنی‌دا خه‌رج کرد، له‌ گه‌لیدا بوو تا کۆچی دوایی کرد، ئەمجار خیلافه‌تی گرتە ده‌ست له‌پاش ئەو باشتین شیوه کاره‌کانی جی به‌جی کرد، خوای گه‌وره له‌سه‌رده‌ستی دینه‌که‌ی دامه‌زراو کرد، له‌پاش ئه‌وه‌ی پێی خه‌لکی که‌وته له‌رزه به‌مردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، خوای گه‌وره وه‌کو شاخه‌کان دامه‌زراوی پێ به‌خشی، تا‌کو ئەم ئوممه‌ته‌ی پێ دامه‌زراو بوو، له‌ سه‌رده‌ستی ئه‌و هه‌لگه‌پاوه‌کان و بێ باوه‌پان گه‌پانه‌وه، ئیسلامی قایم و جیگر کرد له‌پاش مردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئەمجار کۆچی دوایی کردو به‌ته‌نیش

پیغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) نیژرا، جا ئه‌و هاوپی و هاوه‌لی ئه‌وه به‌زیندویی و به‌مردویی، هر ئه‌ویش هاوپی و هاوه‌لی بوو له‌ئه‌شکه‌وته‌که‌دا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا) التوبة/۴۰ واته: له ئه‌شکه‌وته‌که‌ی کتوی (سه‌ور) دا بوون، له‌و ده‌مه‌دا په‌یامبه‌ر (ﷺ) به‌ هاوپی‌که‌ی خوی (ئه‌بو به‌کر) ده‌گوت: خه‌می منت نه‌بی و له‌به‌ر من دلتنه‌نگ مه‌به، دلتیابه‌ خوا له‌ که‌لماندایه‌).

جا ئه‌و باشت‌ترین که‌سی ئه‌م ئومه‌ته‌یه، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عومه‌ری کوپی خه‌تتاب) دیت، خه‌لیفه‌ی دووم ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عوسمان) دیت، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عه‌لی) دیت، ئه‌وانه‌ چوار خه‌لیفه‌ راشیدی‌ه‌که‌ن، خوایان لی‌ پازی بیت.

ئه‌مجار ئه‌و درای ده‌ که‌سه‌ باشه‌که‌ دین شایه‌تی به‌هه‌شتیان بو دراوه (العشرة المبشرة) ئه‌وانیش: - چوار جی نشینه‌که‌و (سعدی کوپی ابی وقاص) و (سعیدی کوپی زید) کوپی عمرو کوپی نفیل) و (طلحه‌ی کوپی عبیدالله) و (الزبیر) کوپی العوام) و (أبو عبیده عامری کوپی الجراح) و (عبدالرحمنی کوپی عوف)، جا ئه‌وانه ده‌ که‌سن شایه‌تی به‌هه‌شتیان بو دراوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بو داو، ئه‌وانه باشت‌ترین که‌سی هاوه‌ل‌آن.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (أبو بكر في الجنة و عمر في الجنة و عثمان في الجنة و علي في الجنة و طلحة في الجنة و الزبير في الجنة و عبد الرحمن بن عوف في الجنة و سعد بن أبي وقاص في الجنة و سعيد بن زيد في الجنة و أبو عبيدة بن الجراح في الجنة)^{۷۷}.

ئه‌مجار له‌پاش ئه‌وان: - ئه‌وانه‌ی به‌شداری جه‌نگی به‌دریان کردوه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی به‌شدارییان له‌ (بیعة‌ الرضوان) کردوه له‌کوچه‌ران و پشتیوانان، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی موسلمان بوون و کوچیان کرد له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ ئه‌وانه باشت‌ترین له‌وانه‌ی که‌

موسلمان بوون و له‌پاش رزگارکردنی مه‌ککه کۆچیان کرد، جا هاوه‌لان له‌باشیدا جیاوازیان هه‌یه، به‌پێی پێشینی موسلمان بوون و پایه‌یان له‌ئیسلامدا، هه‌روه‌ها فه‌زلیکی گشتیان هه‌یه هیچ که‌سیک پێی ناگات نه‌ویش: هاو‌پیتی کردنی پێغه‌مبه‌ری خوايه (ﷺ) و کۆچکردنه، جا کۆچه‌ران باشت‌ن له‌پشتیوانان، نه‌م فه‌زله گشتی یه‌ بۆ هه‌موویان هیچ که‌سیک پێی ناگات نه‌وانه‌ی له‌پاش نه‌وان دین، نه‌وانه باشت‌ترین سه‌ده‌ن و چاک‌ترین سه‌ده‌ن.

جا هه‌ر که‌سیک تانه‌یان لی بدات یان رقی له‌وان بێت نه‌وه کافره به‌ خوا، چونکه‌ خوای گه‌وره ستایش و مه‌دحی نه‌وانی کردوه‌و نه‌وانی هه‌لبژاردوه‌و بۆ هاو‌پیتی کردنی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، جا هه‌ر که‌سیک تانه له‌هاوه‌لان بدات یان به‌کافریان بزانی یان به‌که‌میان بزانی نه‌وه کافره به‌خوا، خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) به‌درۆ ده‌خاته‌وه، چونکه‌ خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) (۱۰۰) التوبه واته: له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پێشه‌نگی کۆچه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی نه‌وانیش خوا پازی بوو لێیان و نه‌وانیش له‌خوا پازی بوون).

(لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ) (۱۸) الفتح واته: بێ گومان خوا پازی بوو له‌ئیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژێر نه‌و دره‌خته دا پێی ده‌لێن (شجرة الرضوان) په‌یمانیان له‌گه‌ل ده‌به‌ستیت).

مه‌به‌ست له: (هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول - ورسول الله (ﷺ) بين أظهرنا -: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر ثم عثمان)^{٧٨}.

(نه‌بو به‌کر و عومه‌ر) نه‌مه ئیجماعی له‌سه‌ره، به‌لام له‌(عوسمان و عه‌لی) دا له‌ چاک‌یتیدا جیاوازی له‌سه‌ره، هه‌ندیکیان عوسمان به‌باشتر ده‌زانن و هه‌ندیکیان عه‌لی

خو لىيان رازى بىت، بەلام (ئەبۇبەكر وعومەر) ھەردو باشترىن كەسى ئەم ئوممەتەن بەئىجماعى موسلمانان، ئەمە لەچاكىتى دا (لەفەزىلەتدا) بەلام لەخىلافەتدا: ئەوا بەم تەرتىبەيە: ئەبۇبەكر ئەمجار عومەر ئەمجار عوسمان ئەمجار عەلى، جا ھەركەسىك تانە لەخىلافەتى يەككىيان بدات ئەو گومرايە.

شيخ الاسلام لە (الواسطية) دا دەرەرموئەت^{۷۹}: (ھەركەسىك تانە لە خىلافەتى يەككىيان بدات ئەو لەگوئىدريژ گومراترە) چونكە ئەو كەسە لەگەل ئىجماعى موسلماناندا جىاوازە، چونكە موسلمانان ئىجماعىيان لەسەر ئەو بوو ئەبو بەكر پىش بىكەوئەت لەخىلافەتدا ئەمجار عومەر پىش بخرىت لەپاش ئەو، ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، جا ئەو كەسەى عەلى پىش بخات و بلىت ئەو شايستەترە بەخىلافەت تەنانت لە (ئەبۇبەكر) ىش، ھاوہ لآن ستەمىيان لى كردوہ و خىلافەتلىان لى سەندوہ! ئەم قسەيە بۆ گومراكردنى ئوممەتە پەنا بەخوا جىاوازە لەگەل ئەو دەرەقانىەى لەسەر تەرتىبى ئەوان ھاتوہ لەخىلافەتدا.

جا ئەو تەرتىبە لەخىلافەتدا جىگای ئىجماعە، بەلام لە تەرتىبى چاكىتى لەنئوان (عوسمان و عەلى) دا ئەو جىي جىاوازييە، پراستەكە ئەوہيە كە عوسمان چاكترە، چونكە ھاوہ لآن لەكاتىكدا (عەلى) لەناوياندا بوو كەچى ئەويان دىارى كردوہ بۆ خىلافەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لەكاتىكدا عەلى بوونى ھەبوہ، ھەلبىزاردنى ھاوہ لآن بۆ عوسمان بەلگەى ئەوہيە ئەو باشترە، (عبدالرحمن ى كوپرى عوف) دەرەلىت: (رأيت الناس لا يعدلون بعثمان)^{۸۰} واتە: خەلكىم بىنى لە عوسمان لايان نەدەدا بۆ ھىچ كەسىكى تر) ئەمەش بەلگەيە ئەو چاكترە.

۷۹ / العقيدة الوسطية (ص/ ۴۲).

۸۰ / رواه البخاري .

نوسەر دەئیت: (ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح وكلهم يصلح للخلافة. ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: أصحاب رسول الله ﷺ) القرن الأول الذي بعث فيهم: المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى إلى القبلتين).

واته: ئەمجار باشتەین کەس لە پاش ئەوانە: (علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح) ھەمویان شایستەى ئەو ھەن بکریڤ بە خەلیفە.

ئەمجار باشتەین کەس لە پاش ئەوان: ھاو ئەوانی پێغەمبەری خوان (ﷺ)، سەدەى یە کەم کە پێغەمبەری خۆى (ﷺ) تێادا پەوانە کرا: کۆچەرە یە کە مەکان و پەشتیوانان، ئەوانەن کە نوێژیان بەرەو ھەردوو قەبلە کە کرد. / پافە

واته: باشتەین ھاو ئەوان لە پاش سێ خەلیفە کە ئەو دواى دە ھاو ئە کە یە مۆژدەى بە ھەشتیان پێدراو، ئەوانیش ئەوانەن نوسەر باسیانی کردو. مەبەست لە: (كلهم يصلح للخلافة).

واته: (أصحاب الشورى) ئەوانەى ئیمامى عومەر ھەڵبژاردن و دیاریکردنى خێلافەتى لە پاش خۆى گەراندهوہ بۆیان، چونکە ئیمامى عومەر کاتى مردنى نزیك بوو ھە (شورای) دانا بۆ ھەڵبژاردن و دیاری کردنى خەلیفەى گەراندهوہ بۆ ئەو دواى، چونکە ھەریەکیک لەوان شایستەى ئەو ھەن بکریڤ خەلیفە بۆیە کارە کەى گەراندهوہ بۆ ئەوان و ئەوانیش (عوسمان)یان ھەڵبژارد. مەبەست لە: (القرن الاول).

سەدەى یە کەم لە سێ سەدە باشە کە، ئەویش ئەو سەدە یە پێغەمبەری خۆى (ﷺ) تێدا پەوانە کراو ھە ئیمانیان پێ ھێناو.

(الاصحاب): كۆى وشەى (صحابى)ىە، (صحابى): ئەو كەسە يە كەشتىتە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئىمانى پى ھىئابى و لەسەر ئەوە مردىت.

• جا ھەركەسى باوھرى بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھىئابى و پىى نەكەشتىتە ئەوە (صحابى)نىيە ۋەكو (النجاشى)، بەلكو بە (تابعى) دەژمىردىت.

• ئەو كەسە پىى كەشتىتە و باوھرى پى نەھىئابى (صحابى) نىيە، چونكە بى باوھپان و موشرىكەكان بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشتىتە و باوھپىيان پىى نەھىئا.

• ھەركەسى پىى كەشتىتە و باوھرى پى ھىئابى ئەمجار لەدىنەكەى ھەلگەپايتەۋە ئەوا (صحبە)كە پوۋچەل دەبىتەۋە (ۋاتە: صحابى نىيە) ئەگەر لەسەر ئەو ھەلگەپانەۋە مردىت، بەلام ئەگەر تەۋبەى كرد ئەوا خۋاى كەۋرە تەۋبەكەى لى ۋەردەگرىت و (صحبە)كەى بۇ دەگەپىتەۋە.

بۆيە (ابن حجر) لەكىتابى (النخبة)دا لەپىئاسەى (صحابى)دا دەلىت: (ھەركەسى بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشتىتە و باوھرى پى ھىئابى و لەسەر ئەو باوھپە مردىت، ھەرچەندە توۋشى ھەلگەپانەۋە ھاتىتە و لەو ماۋەدەدا لەسەر پى پاست و دروست)^{۸۱} (ۋاتە: توۋشى ھەلگەپانەۋە لەدىن ھاتىتە و بەلام لەپاشان كەپايتەۋە بۇ ئىسلام و لەسەر ئىسلام مردىت) ۋاتە لەسەر پاسترىن دوو پى زانايان.

پى دوۋەم: ئەۋەيە (صحبە)كەى بەتال دەبىتەۋە ھەرچەندە تەۋبەش بكات، چونكە ھەلگەپانەۋە لەدىن كارەكانى پىشتىرى پوۋچەل دەكاتەۋە.

مەبەست لە: (القرن الأول الذي بعث فيهم المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى القبلتين).

كۆچەران لەكاتى باسكردندا لەپىشتىر لە پىشتىوانان، ئەۋەش بەلگەيە كۆچەران باشتىر، بەفەزلى ئەو كۆچكردنەى ئەنجاميان دا لەپىئاۋى خۋادا، چونكە ئەوان وازيان

له نیشتیمان و سه‌روهت و سامانی خۆیان هه‌تا، هه‌روه‌ها خۆای گه‌وره له زۆر ئایه‌تدا باسی کۆچه‌ران له پێش پشتیوانان ده‌کات، هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی خۆای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۰۰)

له جیگایه‌کی تردا ده‌فه‌رمویت: (لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (۸) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ (الحشر) واته: پشتیوانان، جا باسی کۆچه‌رانی له پێش پشتیوانان کردوه.

(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۱۷) ئه‌وه به‌لگه‌یه‌ کۆچه‌ران باشت‌ترین له پشتیوانان، (الانصار) کۆی وشه‌ی (أنصار)یه، ئه‌وانیش ئه‌و ئیماندارانه‌ن له هه‌ژنی (الوس) و (الخزج)، خه‌لکی شاری مه‌دینه‌ن ئه‌وانه‌ی به‌یعه‌تیان به‌پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دا له (بیعه‌ العقبه) و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ لایان و ئه‌وانیش سه‌ریان خست و پشتگیرییان لێ کردو داڵده‌یان داو داڵده‌ی هاوه‌لانیان دا که له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) بوون، خۆای گه‌وره ده‌ریاره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) (الحشر) واته: ئه‌و که‌سانه‌ی نیشه‌جیی (دارالهجرة) و (دارالایمان) بوون، واته: پشتیوانان له پێش کۆچی کۆچه‌ریه‌کان، کۆچه‌ریه‌کانیان خۆش ده‌وین و به‌شیک له دارایی خۆیانیان ئه‌ده‌نی و داخۆشیان ده‌که‌ن، هه‌یج شتیکیان له داڵدا نییه‌ سه‌باره‌ت به‌وه‌ی به‌ کۆچه‌ریه‌کان دا له فه‌یئیه‌ به‌نی نه‌زیر، چونکه په‌یامبه‌ری خوا (ﷺ) له وه‌موو ده‌ستکه‌وته‌ ته‌نها به‌شی سی که‌سیانیدا، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا که‌سیک نه‌بوو پێی ناخۆش بێت و ئیساری کۆچه‌ریه‌کان ده‌که‌ن به‌ سه‌ر خۆیاندا له سه‌روه‌ت و ساماندا، ئه‌گه‌ر چی خۆشیان نیازیان پێی هه‌بی و هه‌ژار بن، هه‌ر که‌سی له سیفه‌تی رزدی ده‌روونی بپاریزی، واته: هه‌ر که‌سی خوا بپاریزی له چروکی ده‌روونی جا ئه‌وانه‌ن بره‌وه‌کان).

لەپیشدا پىيان دەگوترا: ئەوس و خەزەج، بەلام پاش ئەوئى بەيەيان بەپىغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەسەر سەرخستنى ناوى لى نان (الانصار) واتە: پشتىوانانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

نوسەر دەلىت: - ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: من صحب رسول الله (ﷺ) يوما أو شهرا أو سنة أو أقل من ذلك أو أكثر، نترحم عليهم ونذكر فضلهم ونكف عن زلهم ولا نذكر أحدا منهم إلا بالخير لقول رسول الله (ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۲}. وقال سفيان بن عيينة: (من نطق في أصحاب رسول الله (ﷺ) بكلمة فهو صاحب هوى).

واتە: ئەمجار باشتىن كەس لەپاش ئەوانە: ھەركەسىك ھاوپی پىغەمبەرى خواى (ﷺ) كەربى بۆ پۆزىك يان مانگىك يان سالىك يان كەمتر يان زۆرتەر، پەحمەتيان بۆ دەنیرىن، باسى فەزەلەكەيان دەكەين، واز لەباسكردنى زەللەكانيان دەھىنین، باسى ھىچ بەكىك لەوان ناكەين ئىللا بەچاكە نەبىت لەبەر ئەو وتەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەرمویت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) واتە: ئەگەر باسى ھاوپیكانم كرا ئىو بەدەنگ بن).

(سفيان ي كوپى عيينە) دەفەرمویت: ھەركەسىك ئەگەر بەتەنها وشەيەكیش بەھاوئەلان قەسەى كەرد ئەو شۆين ئارەزوو كەوتو (صاحب الهوى) يە.

پاڤە /

ھاوپی (ھاوئەل بوون) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جياوازی ھەيە: تياياندا ھەيە زۆر ھاوپی كەردووەو زياتر لەگەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بوو، تياياندا ھەيە كەم

۸۲ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (١٩٨/١٠) وأبو نعيم في (الحلية) (١٠٨/٤) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٥٤٥) .

ھارپىتى كىردوۋە و كەمتر لە گەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بوۋە . بەلام خاۋەنەكەى
فەزلى (صُحْبە) ى دەسكە وتوۋە ھەرچەندە ھارپىتتەكەى كەم بوۋى .
مەبەست لە : (نَرْحَم عَلَيْهِمْ وَنَذْكُرْ فَضْلَهُمْ وَنَكْفِ عَنْ زَلْلِهِمْ).

حەقى ھاۋەلان لەسەرمان :- ئىمە داۋاى پازى بوۋى خاۋيان بۆ بگەين و داۋاى
پەخمەتەيان بۆ بگەين و چاۋيان لى بگەين و ستايشيان بگەين و زمانى خۆمان بگەين
لەتەندەن لىيان يان لە ھەر يەككىيان ، يان بچىنە ناۋ باسى ئەۋەى لە نىۋانىندا پوۋى
داۋە لەفەتتە و جەنگەكان ، چونكە ھەر يەككە لەۋان (مجتەھد) بوۋە ، تىاۋاندا
ھەيە (مجتەھد) يەكە و پىكاۋىيەتى و دوۋ پاداشتى ھەيە و تىاۋاندا ھەيە و (مجتەھد) يەكە و
ھەلەى كىردوۋە يەك پاداشتى ھەيە ، ھەلەش خاۋا لىيى خۆش دەبىت ، ئەمجار ھىندە
كىردەۋەى چاكيان ھەيە دەبىتە ھۆى لىخۆشبوۋىيان لە ۋەلەنەى كىردوۋىيانە .
مەبەست لە : (وَلَا نَذْكُرْ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا بِالْخَيْرِ).

چونكە ئەۋان تەنھا حەقىيان وىستوۋە ئىجتىھادىيان تىدا كىردوۋە ، ھەر يەكە لەۋان
بەئىجتىھادەكەى خۆى كارى كىردوۋە ، جا تىاۋاندا ھەبوۋە پىكاۋىيەتى و تىاۋاندا ھەبوۋە
ھەلەى كىردوۋە خاۋالىيى خۆش دەبى ، ھەموۋىيان ھاۋەلى پىغەمبەرى خاۋان (ﷺ) ،
ناچىنە نىۋ ئەۋ باسى لە نىۋانىندا پوۋىداۋە ، زۆر بەجۋانى بىر لەم ئايەتە بگەرۋە
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واتە لەپاش كۆچەرەن و پىشتىۋانان (يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا
وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)
الحشر) واتە : ئەۋانەش لەدۋاى ئەۋانەۋە ھاتوۋن دەلەين : ئەى پەرۋەردگارەكەمان !
لەئىمە ۋە لەۋ برايانەمان پىش ئىمە باۋەرىيان ھىناۋە خۆش بىۋە ھىچ بوغزو قىنىك مەخە
دلمانەۋە بەرامبەر بەۋ كەسانەى باۋەرىيان ھىناۋە ئەى پەرۋەردگارى ئىمە ! بەپاستى
تەنھا ئەتۋى بەسۆزى مېھرەبان).

بۆيە (شيخ الاسلام ابن تيمية) لەو بارەيەو دەفەر مۆيت: (لەبنە ماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەو يە: پارێز بوونی دل و زمانیان دەربارەى ھاو لەنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ^{۸۳}).

سلامة قلوبهم:- رقيان لە ھېچ يەككە لەوان نيبە، وسلامة ألسنتهم:- لە ھەقى ھېچ يەككەياندا قسە ناكەن و بەكەمیان نازانن، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەفەر مۆودە يەكی (صحيح) دا فەر مۆويەتى: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا نصيفه) ^{۸۴} واتە: جێئو بە يارانى من مەدەن، سوێند بەو كەسەى گيانى منى بە دەستە ئەگەر يەكێ لە ئێو بە ئەندازەى كێوى ئوھود ئالتون بكات بە خەير، ئەوا ناگاتە مشتى يەكێ لەوان و بە نيوەى مشتێكيش).

(لا تسبوا أصحابي): ئەمجار كەسێكى بێ عەقلى ئيمان لاوازی شوێنكەوتەى ئارەزوو دیت و بە ھاو لەن قسە دەكات! جا ئەگەر ئەو كەسە لە گرووپە گومراكان بوايە ئەوا زۆر باسمان نە دە كرد، بە لām كێشە كە لەو دايە ئەو كەسە خۆى داوھتە پال ئەھلى سوننە و جەماعە و دە لّيت: ئەمە لە باسى لێكۆلینەو ەى مێژووییە؟ ئەى باشە تۆ تەكلیفەت لێكراو بە لێكۆلینەو ەى مێژوویی!؟ دە چیتە ناو باسیكەو ە لێى نازانى و ترسیكى زۆرى لە سەر بنیات دە نرى و گومان دە خەیتە نێو دلى خەلكیەو ە بە رانبەر بە ھاو لەنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، دلى خەلكى پەر لە رق و كینە دە كەیت بە رانبەر بە ھاو لەنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، پێویست و واجب ئەو يە: واز بهێنى لە باس كردنى ئەو ەى لە نێوانیاندا پوویداو ە.

۸۳ / العقيدة الوسطية (ص/ ۴۰) .

۸۴ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۰) .

مەبەست لە: (لقول رسول الله ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۵}.

لەو ھە پوونتر و ئاشکرا تر ئەو ھەرموودە ھە کە دە ھەرمویت: (لاتسبوا أصحابي) ئە ھە نە ھەبە لە جۆیندان بە ھەریە کێک لە ھاوہ لآن، ئەو ھە پێویستە لە ھەرمەن دوعای پە ھەتیا ن بۆ بکەین و داوای لیخۆشبونییان بۆ بکەین، وەکو کارکردنێک بەو ئایەتە ھە کە دە ھەرمویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ (۱۰) الْحَشْرِ) واتە: ئەوانەش لە داوای ئەوانەو ھەتوون دەلێن: ئە ھە پەروەردگارە کە مان ! لە ئێمەو لەو برايانە مان پێش ئێمە باوہ پریان ھێناوہ خوش ببە).

دە ھەبى زمان و قەلەمە کانیان بگرینەو ھە لە قسە کردن بە ھاوہ لآنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و دە ھەبى بەرگرییان لى بکەین و پەددى ئەو کە سەنە بەدینەو ھە پایە ھەریە کێک لە وان کەم دە کە نەو ھە، قسە کانیان پووجەل بکەینەو ھە، چونکە ئەو ھە ناگونجى و جیاوازە لە گەل عەقیدە ھە راست و دروستدا، عەقیدە ھە ئە ھەلى سوننەو جەماعە.

شیخ الاسلام لە (الواسطیة) دا دە ھەرمویت: (ئەو ھە لە وانەو ھە بۆ ئێمە گواستراو ھەتەو ھە یان راست نییە ئێویش درۆ دە لە سە ھە، ئەو ھەشى راستە (صحیح) ھە ئەو ھە خواو ھە کە ھە (مجتەد) ھە، (مجتەد) یش ئە گەر بیپێکى ئەو ھە دوو پاداشتی ھە ھەو ئە گەر ھەلە ھە کردبى ئەو ھە یە ک پاداشتی ھە ھە، ھێندە چاکە و ھە زلیان ھە ھە کە ئەو ھە لآنە ھە کردوویانە دایدە پۆشى)^{۸۶}.

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارە ھە (حاطبى کۆپى أبو بلتعة) ھەرمووى: - کاتى ئیجتیھادى کردو نوسراوى بۆ خەلکى مەککە نووسى و عومەر ھەرمووى: لیم گەپى با لە گەردنى بدەم ئە ھە دوو پووە - پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى: (لا تدري يا عمر،

۸۵ / رواه الطبراني و أبو نعيم قال العراقي اسناده حسن .

۸۶ / العقيدة الواسطية (ص/ ۴۰) .

لعل الله اطلع على أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم^{۸۷} ئەم ھاوہ لہ یە کیک بوو لەوانە لە جەنگی بەردا بە شەدارییان کردبوو.

مەبەست لە: (وقال سفیان بن عیینة: من نطق في أصحاب رسول الله (ﷺ) بكلمة فهو صاحب هوى).

چونکہ هیچ کەسێک قەسەیان پێ ناکات ئیلا کە سێک نەبێت شوێنی ئارەزووەکەى کەوتبێت یان بیهوێ بەرانبەری ھاوہ لانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بگرێت.

پێویستە لە سەرمان ھاوہ لانی پێغەمبەری خوا مان (ﷺ) خۆشبویت، پێزو حورمەتیان لێ بگرین، پایە و قەدریان بزانین و چاویان لێ بکەین، چونکہ باشترین و چاکترین سەدەن، چونکہ ئەوان پێغەمبەری خویان (ﷺ) بینووە و باوەڕیان پێ هیناوە، ھاوڕێتی ئەویان کردووە و سەریان خستووە جیھادیان لەگەڵدا کردووە، لەئەووە عیلمیان وەرگرت و فێری بوون، جا ئەوان باشترین کەسی ئەم ئوممەتەن، بەلکو ئەوان باشترین کەسن لەپاش پێغەمبەران (ﷺ)، چونکہ خۆی گەورە ئەوانی تایبەتمەند کرد بۆ ھاوڕێتی پێغەمبەرەکەى (محمد) (ﷺ) دوایین پێغەمبەر و باشترین نێردراوی خوا، بۆیە هیچ کەسێک تانەیان لێ نادات ئیلا کە سێک نەبێ پێ و کینە لەدەڵدا هەبێ و بەرانبەر بە ئیسلام، چونکہ ئەو تانەیان لێ نادات لەبەر خودی خۆیان، بەلکو تانەیان لێ دەدات لەبەر ئەو هەموو خزمەتەى ئیسلامیان کردووە و لایان دا بۆ سەرخستن و گەیانەنى بۆ خەلکی بە ئەمانەتەو.

جا ئەو کەسەى تانەیان لێ دەدا لەبەر ئەو تانەیان لێ دەدات، چونکہ پێی لە ئیسلامە، ئەو لە ئیسلام تۆقیووە و دەرستێت جا ئەو بەو شەفا وەردەگرێت، هەروەها لەبەر ئەوەى ئەو پەيوەندییەى نێوان ئەم ئوممەتە و پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) هەبە

بېيچىن، چونكى ئەوان ھۆكارو ئەلقەى پەيوەندىن لەنىوان ئىمە و پىغەمبەرى
خوادا (ﷺ)، جا ئەمە مەبەستى ئەو كەسە يە تانە لە ھاوہ لآن دەدات.

ئەمەش كاتى باسى كۆچەرەن و پىشتىوانانى كرد لە سورەتى (الحشر) دا فەرمووى:
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)) بەلگە يە لە سەر ئەوەى ھەر كەسەىك
تانە يان لى بدات يان تانە لە يە كىكەيان بدات ئەو بە ھۆى ئەو پىق و كىنە يە يە لە دلىدا
ھە يە بە رانبەر بە وان، بۆ يە ئەو پىشەوا بە پىزە (سفىان ى كوپى عىنە) دە فەرمويت:
(ھەر كەسەىك ئەگەر بە تەنھا وشە يە كىش بە ھاوہ لآن قسەى كرد ئەو شوىن ئارەزوو
كە وتوہ (صاحب الھوى) يە).

جا ئەوہ ئارەزووہ واى لىكردوہ ئەو كارە بكات، ئارەزوو ئەو پىق و كىنە يە
بە رانبەر يان، بۆ يە دە بىنى خراپترىن كەسانىك قسە بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) دەكەن، ئەوانىش پىسوا بوون بە درۆ و بە پىق لىبونىان لەنىوان خەلكىدا، ھىچ
كەسەىك ئەوان نابىنى ئىللا پقى لىيانە، چونكى خواى گەرە پقى ئەوانى خستوتە دلى
خەلكىوہ لە زەویدا، بۆ يە ھىچ كەسەىك يە كىك لە وانەى پقى لە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى
خوایە (ﷺ) نابىنى ئىللا لە ناخى خۆیدا پىق و كىنەى ھە يە بە رانبەر يان، داوا لە خوا
دەكەم بەمانپارىزى.

ئەمەش زىانى بۆ ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نىيە و زىان بە ئىسلام
ناگە يە نىت، چونكى ھاوہ لآن قەدر پاداشتىان زۆر فراوانە، ئىسلامىش بەردەوامو سەر
دەكەوئەت و سوپاس بۆ خوا، بەلكو ئەوانە زىان بە خۆيان دەگە يەن، بەلام ترس لەو
كەسە ھە يە كىتەبە كانىان دەخوئىتەوہ بەبى زانست و زانىارى، شتى لە ناخیدا دروست
دەبى بە رانبەر بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و پىى كاریگەر دەبى، چەند كەس لە
پۆلەى موسلمان بوون بە نىچىرى ئەوان بە ھۆى خوئىندەوہى كىتەبى ئەوانەوہ، چونكى

کاتی ده‌یخوئینه‌وه پیتی کاریگەر ده‌بی و له‌ناخیدا بق و کینه‌ی بۆ دروست ده‌بی به‌رانبەر به‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان به‌لای که‌مه‌وه قه‌درو پله‌و پایه‌یان لایان که‌م ده‌بیته‌وه.

به‌راستی ئە‌مه‌ ئە‌و ترسه‌یه‌ له‌سه‌ر گه‌نجی موسلمانان، له‌سه‌ر ئە‌و که‌سانه‌ی توانایان نییه‌ فی‌ری عیلم بن و کاریگەر ده‌بن به‌و کتیبانه‌ی تانه‌دانی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) تیدایه‌، به‌تایبه‌تی ئیستا بلاو ده‌کریته‌وه و بایه‌خی پی ده‌ده‌ریت، به‌جوانترین شیوه‌ چاپ ده‌کریت و به‌رگ ده‌گیریت، له‌پیشانگا‌کاندا نمایشی ده‌که‌ن و ره‌واجی پی ده‌ده‌ن، چونکه‌ ئە‌وه به‌هه‌لیک ده‌زانن بۆ بلاو کردنه‌وه‌ی ئە‌و تانه‌دانه‌ له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

گومانی تیدا نییه‌ تانه‌دان له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئە‌گەر نا چۆن پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاو‌پیکانی به‌و شیوه‌ ده‌بن ئە‌وان به‌و شیوه‌ ناشرینه‌ وه‌صفیان کردوه؟ به‌ راستی ئە‌مه‌ تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

هه‌روه‌ها ئە‌وه به‌درۆ‌خستنه‌وه‌ی قورئانه‌ چونکه‌ خوای گه‌وره‌ له‌قورئانه‌ پی‌روژه‌که‌یدا ستایشی هاوه‌لانی کردوه له‌چه‌ندین ئایه‌تدا، له‌و ئایه‌تانه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة)

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) وَمَعَائِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٩) الفتح) واته‌: بێ گومان خوا پازێ بوو له‌ئیمانداره‌كان کاتی _ له‌ژێر

ئەو درەختە دا پىئى دەللىن (شجرۋ الرضوان) پەيمانان لەگەل دەبەستىت ئەى موخەمەد جا خوا بە و پاستى و وفايەى لەدلىاندا بوو بۆ پەيامەكەت ئاگادار بوو ئىنجا لەكاتى پەيمانەكەدا ئارامى دابەزانە سەريان و بەسەرکەوتنىكى نزيك پاداشتى دانەو (۱۸) جگە لەوەيش بەدەستكەوتنىكى زۆرەيش بەلئىنى پىدان ئەى ئامادەبووانى حودەيبىيە خوا ھەمىشە خواپەكى بەدەسەلاتى بەحىكمەتە (۱۹).

خوای گەورە دەفەرەمۆت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واتە سىفەتى ئەوان لەتەوراتدا، چونكە ئەوان باسكراون لەتەوراتدا، ھەروەكو چۆن پىغەمبەرەكەيان (محمد) (ﷺ) باسكراو، (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) ئەو ئىنجىلەى دابەزىوئە سەر (عیسا)، (كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ (۲۹) الفتح) واتە: موخەمەد (ﷺ) پەوانەكراو پەيامبەرى خواپە ئەو كەسانەش لەگەل ئەون و شوئى ئەو كەوتوون لەبەرەمبەر بى بپواكانە ئازاو بەھىزن، لەناو خوشتياندا مېھرەبان و بەسوژ و دل نەرمە دەيان بينى ھەردەم خەرىكى پكوع و سوژدەن ھەموو كات ئاواتيان بەدەست ھىنانى فەزل و مېھرەبانى و خوشتوودى خواپە و مەبەستيان ئەو پە خوا لىيان پازى بىت نىشانەيان لەشوئەوارى سوژدە بردنەكانيانەو بۆ خوا لەپوخسارياندا ديارە ئەو وەسفیانە لەتەورات مەسەل و وەسفیان لە (ئىنجىل) يشدا وەك كشتى وايە كە لەسەرەتاو وەچى دەرکردبى ئىنجا وەچەكە بەھىزى كردبى و ئىنجا ئەستورەيش بووبى ئەوسا لەسەر بىجەكانىشى وەستابى ئەوئەندە زوو ھەل بداو گەشە بكات، وەرزىرو كشتەوانەكان سەرسام بكات بۆ ئەو پكى كافەرەكانيان پى ھەلسىنى خوا بەلئىنى بەو كەسانە داو كە بپوايان ھىناو و كارە چاكەكانيان ئەنجام داو بەلپوردنى تەوا و پاداشتىكى گەورە).

ئەمەش بەلگەيە كەوا ھىچ كەسنىڭ رقى لە ھاۋەلان نىيە ئىلا كەسنى كافر نەبىت بەلگەي ئەۋەى خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (لَيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) ئەمەش نىشانەى كوفرە، جا رقى لىبونى ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كوفرو دوپۋويى يە-پەنا بەخوا-.

مەبەست لە: (بِكَلِمَةٍ فَهُوَ صَاحِبُ هَوًى).

ۋاتە: ئەگەر قەسەى كەرد بەتەنھا وشەيەك لەكە مەكردنەۋەى قەدرى ھاۋەلان ئەۋە خاۋەن ئارەزۋە (ۋاتە: شوپىنكەۋتەى ئارەزۋەكەيەتى).

ئەمە ئەگەر تەنھا وشەيەك بىت ئاۋايە....

ئەى ئەۋكەسەى چەند كىتەبىك دەنۋوسى لەسەر جۈيىندان بە ئەۋان؟

بەدۋاى كەم و كورتىە كانىاندا دەگەر پىت و پاشان گەۋرە كەردنەۋەى؟؟

ئەۋە چۈنە؟؟

ئەگەر كەسنىڭ لەتەنھا وشەيەكدا بەرانبەر ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خاۋەن ئارەزۋە بىت، ۋاتە شوپىنى ئارەزۋەكەى دەكەۋىت چۈنكە ئەۋ ئەۋ قەسەيەى نەكردۋە تەنھا لەبەر ئارەزۋەيەك لەناخىدا بوۋە لەبەر رقى و كىنەى لە ھاۋەلانى پىغەمبەرى خۇدا (ﷺ).

﴿٢٩﴾ نوسەر دەئىت: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى ومن

ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين).

ۋاتە: گۈپرايەلى كەردنى پىشەۋايان لەۋەى خۋاى گەۋرە پىتى خۋشە و پىتى پارزىيەۋ ھەركەسنىڭ خىلافەتى گرتە دەست بە كۈپراى خەلكى لەسەرى و پارزى بوونيان، ئەۋە ئەمىرى ئىماندارانە.

﴿۳۰﴾ ولا يحل لأحد أن يبيت ليلة ولا يرى أن ليس عليه إمام برا كان أو فاجرا).

واتە: ھەلەل نىيە بۇ ھېچ كەسىڭ تەنھا شەوئەك بىمىنىتتە ۋە (نەبىنى) پېشەۋايەكى لەسەر نىيە، چاگەكار بېت يان خراپەكار.

پاڧە/

لەبنەماكانى ئەھلى سوننە ۋە جەمەعە بىيات نراۋە لەسەر قورئان ۋە سوننەتى پېغەمبەر (ﷺ): - گوپراپەلى كەردنى دەسەلاتدارانى مۇسلمانانە، خۇاى گەۋرە دەفەرموئەت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء/ ۵۹) واتە: ئەى ئو كەسانەى باۋەپتان ھىناۋە! گوپراپەلى فەرمانى خۇا ۋە پەيامبەر بن لە ھەموو كاروبارىڭدا ۋە بەر فەرمانى كاربەدەستان ۋە كارسازانى خۇتان بن).

مەبەست لە (منكم) واتە لە مۇسلمانان بېت، پېغەمبەرى خۇا (ﷺ) دەفەرموئەت: (أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدًا)^{۸۸} لەپىۋايەتەڭدا: (وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدًا حَبَشِيًّا)^{۸۹} ۋە لەپىۋايەتەڭدا: (عَبْدٌ مَجْدَعُ الْأَطْرَافِ)^{۹۰} واتە: ھەردوۋ پىي ۋە ھەردوۋ دەستى برا بېت، چونكە ئەو دەسەلاتدارە، پىۋىستە گوپراپەلى بىكرەت لە چاگەدا، ئەمە لەبنەماكانى عەقىدەيە، ھەر كەسىڭ دەرجەت بەپىۋى پېشەۋايانى

۸۸ / سبق تخريجه .

۸۹ / صحيح : سبق تخريجه .

۹۰ / رواه مسلم .

موسلماناندا ئەو ھە گومرايانە يان ئەو لەخەوارىجەكانە، يان لەموعتەزىلەكانە، يان خاوەنى گروپىكە ناگونجى و جياوازه لەگەڵ سوننەتى پىغەمبەرى خوادا(ﷺ).

مەبەست لە: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى).

بەو مەرجە خۆى گەورە پىي خۆش بىت و پىي پازى بىت، بەلام لەسەرپىچىدا ئەو ھە گۆپرايەلىيان ناكريت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموويەتى: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{۹۱} ھەروەھا دەفەرمويت: (إنما الطاعة في المعروف)^{۹۲} ماناى ئەو ھە نىيە ئەگەر دەسەلاتدارىك ھەرمانى كرد بەسەرپىچىيەك لەسەرپىچىيەكان چىتر لە ئىمامەت دادەمالرئىت، بەلكو ئەو گۆپرايەلى ناكريت لەو سەرپىچىيەدا، بەلام گۆپرايەلى دەكرئت لەو شتانەى سەرپىچى نەبىت و ويلايەتەكەى دەمىنى، گۆپرايەلى دەكرئت لەو ھەى سەرپىچى نەبىت.

مەبەست لە: (ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين).

ئەمە پوونكردنەو ھەى ئەو شىوازەنەى ئىمامەتى پىي دەبەستى، چونكە ئىمامەت بەيەكەى لەم پىگايانە دەبەستى و جىگىر دەبى:—

كارى يەكەم: ئەو ھەى نووسەر باسى كردو، ئەويش ئەو ھەى موسلمانان ديارىيان كردو و ھەلىيان بژاردو، مەبەست لەوانەى ئىمام ھەلدەبژىرن برىتين لە (أهل الحل والعقد) لەزانايان و ئەمىرەكان و سىياسەتمەداران و سەركرەدە سەربازىيەكان، ماناى

۹۱ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (۱۸ / ۱۷۰)، والقضاعي في (مسند الشهاب) (۸۷۳) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (۷۵۲۰) .

۹۲ / رواه البخاري ومسلم .

ئەوھ نىيە ھەلبۇزاردنى ئىمام بۇ ھەموو كەسىكە لەمنداآن و ژنان و شارنشین و دەشتەكى، چونكە خەلكى شوینكەوتەى (أهل الحل والعقد)ن، جا ئەگەر (أهل الحل والعقد) ئىمامىكىان ھەلبۇزارد پىئوستە لەسەر ئەوداى خەلكى گوپراپەلى بن، ئەمەش ھەروھكو ئەوھى لەخىلافەتى (ئەبو بەكر الصديق)دا پوویدا، جا ھاوھلان لەپاش مردنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆپا بوون لەسەر بەيعةتدان بە ئەبو بەكر، ئەو دواى ئوممەت شوینكەوتەى ئەوانە بوون، كە (ئەبو بەكر) يان ھەلبۇزاردو بوار نەكراپەوھ بۇ ھەموو كەسىك بەشدار بىت لەھەلبۇزاردندا چونكە ئەمە تايبەتە بە (أهل الحل والعقد) جا موسلمانان ئەبو بەكریان ھەلبۇزارد كە باشترینەكەيان بوو، ئەم ھەلبۇزاردنەش چەند بەلگەيەكى لەسوننەتى پىغەمبەرەوھ ھەيە.

يەكەمیان: ئەبو بەكر باشترین ھاوھل بوو بەرەھایی، ھىچ كەسىك لەمە جىاواز نەبووھ.

دووھ: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چەند ئامازەيەكى كردووھ بۇ خىلافەتى ئەو لەوانە: _ لەكاتى نەخۆشى مردنەكەیدا (ئەبو بەكر) ى پىش خست بۇ پىش نوپىژى موسلمانان لەمىجرابەكەى خۆیدا^{۹۳}، لەجىگەكەى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) پراوھستا، ئەمە ئامازەيەكە ئەو ئىمامى ئەوانە لەخىلافەتدا ھەروھكو چۆن ئىمامى ئەوانە لەنوپژدا، ئەوانىش ئەبو بەكریان ھەلبۇزاردو وتیان: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەتۆ پازى بووھ بۇ دىنەكەمان و ئىمەيش پىت پازى نەبىن بۇ دونياكەمان!!! ؟؟ بەيعةت بەسترا و دروست بوو، ھاوھلان يەكەدەنگ بوون لەسەر ئەوھ، ھەركەسە بەشداربووھ لەو ھەلبۇزاردنەو ھەركەس بەشدار نەبوپىت ئەوا شوینكەوتەيە، موسلمانانىش يەك كۆمەلن و يەك دەستن.

كارى دووھەم: كاتى ئەبو بەكر مردنى نزيك بووھوھ (عوھەرى كوپى خەتتابى) ھەلبۇزاردو ديارى كرد لەجىگەى خۆى، موسللمانانىش بىستيان و گوپراپەل بوون، ئەمەش پىگای دووھە لەپىگاكانى جىگىر بوونى ئىمامەتە ئوويش ئەوھىيە وەلى ئەمرى موسللمانان (ولى العهد) ھەلەبۇزىرى لەپاش مردنى جىگەى ئەو بگىرتەوھ ھەروھكو(ئەبو بەكر) ئەنجامى دا كاتى (عوھەرى) ھەلبۇزارد.

كارى سى يەم: ئەگەر يەكك لە موسللمانان زال بوو و سەرکەوت و خەلكى ملکہ چى ئەمارەتەكەى بوون و ئەوھ ئەو كاتە دەبىتە ئەمىر و پىشەوايان ھەروھكو (عبدالملك ى كوپى مەروان) ئەنجامى دا، چونكە كاتى جىاوازى پوویدا لەپاش مردنى (يزيد ى كوپى معاويە) دا، ئەو كاتە (عبدالملك ى كوپى مەروان ى كوپى الحكم) ھەستا بەو كارە، ئەو كەسىكى لىھاتوو زىرەك و بەھىز بوو، خواى گەورە لەسەر دەستى سوودى گەياندە موسللمانان، بەيەتەكەى بەستراو جىگىر بوو، موسللمانان گوپىبىستى ئەو بوون و گوپراپەلى بوون، لەوھدا خەيرو چاكەى موسلمانانى تىدا بوو.

ئەمە ئەو پىگایانەىيە وىلايەتى پىشەواى موسلمانانى پى جىگىر دەبىت، يان بە ھەلبۇزاردنى (أهل الحل والعقد) يان پىشەىن پاشىن ديارى بكات يان يەكەى لە موسللمانان زال بىت بىتە ئىمام و خەلكى بەقسەى بكن و گوپراپەلى بن، چىتر دروست نىيە ھىچ كەسىك سەرپىچى بكات.

مەبەست لە: (بإجماع المسلمين).

واتى مەگە لەم قەسەى دەبى بە ھەلبۇزاردنى ھەموو موسللمانان بىت، بەلكو ئەوھ بەھەلبۇزاردن و ئىجماعى (أهل الحل والعقد) دەبىت، وەكو پوویدا لەخىلافەتى (ئەبو بەكر) داو وەكو ئەوھى پوویدا لەخىلافەتى (عوسمان) دا چونكە ئەوانەى ھەلىانبۇزارد ئەھلى شورا بوون، ئەوانىش ئەوانەى مابوون لە دە كەسەكە موزدەى بەھەشتيان پى

درايوو، ئەوان ھەلىيانىزاردو ئىمامەتەكەى جىگىر بوو، ھىچ كەسنىك نارازى نەبوو لەو كارەدا، بەلكو كۆرپابوون لەسەر ئىمامەتى (عوسمان).

مەبەست لە: (لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَبِيتَ لَيْلَةً وَلَا يَرَى أَنْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِمَامٌ بَرَأَكَانَ أَوْ فَاجِرًا).

ئەم مەسەلەيە نۆزگىگە ئەوئىش ئەوئەيە ھىچ كەسنىك بۆى نىيە لە (كۆمەلى مۇسلىمانان) دەرچىت، لەگوئىرايەلى دەرچىت جا ئەگەر ئەو ئەوئەى كرد (بات لىلە ولىس لە إمام) و باوئەپى بە ئىمامەتى ھەبىت، ئەو (قد خلع ربة الاسلام من عنقه)^{۹۴} بەماناى ئەوئەى ئەو لەگەل مۇسلىماناندا بوو و پەيوەندىيەى لەگەل مۇسلىماناندا بچرى، وەكو: — ئەوئەى ھەبلىكى درىژ بۆ بەرخەكان ديارى دەكەن و چەند ئەلقەيەكى لى دەكەن و سەرى بەرخەكانى پىئو دەكەن بۆ ئەوئەى بىپارىزى لەبىز بوون، پىئى دەگوئىرى (الزبىق) جا كۆبونەوئەى مۇسلىمانانى لەسەر ئىمامىك بەوئەى شوبھاندو، جا ھەركەسنىك لەگوئىرايەلى ئىمام دەرچىت ئەو ئەو ئەلقەى دامالىيە و خۆى تووشى بىزىوون و گورگو ئارەزووكان كردو، ماناى ئەو نىيە كافىر دەبىت، بەلكو ماناى ئەوئەى ئەو لەجەماعەت جىا بوئەوئەى لەگوئىرايەلى دەرچو، ھەروەكو ولاخىكى لى دىت لە جىگاكەى خۆى دەرچو خۆى توشى گياندارى دپندە و دزى و جەردەيى كردو.

نەئىت: من به يعهم نه داوه و ئىمام نىيە، چونكە تۆ يەككى لەمۇسلىمانان، كاتى (أهل الحل والعقد) بەيەيان دا ئەوا تۆش شوئىنكەوتەى ئەوانى.

﴿۳۱﴾ نوسەر دەئىت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل).

واتە: ھەج و غەزا لەگەڵ پىشەوادا بەردەوامە، نوێژى ھەينى لە پىشتيانەو ە دروستە، لەپاش ئەو ەش شەش پکات نوێژ دەکړي، دوو پکات دوو پکات بە جيا دەکړي، ئا بەم شيوە ە (ئەحمەدى کوپى ھەنبەل) ەرموويەتى.

پاڤە /

دەسەلاتەکانى ئىمام زۆن، جيگای ژماردن و کۆکردنەو ە خویندنەو ە: کتیبەکانى ئە حکامى سولتانییەکانە کە لەو بارەو ە نوسراو ە وەکو: (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (الموردى) و (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (ابو يعلى الحنبلى)، چەندین کتیبى تر لەو بارەو ەو ە نوسراو ە تيايدا دەسەلاتەکانى ئىمامى تیدا باسکرو ە، ئەمەش لە کتیبەکانى فيقھدا باسکراو ە، ەروەها لە کتیبەکانى عەقیدەدا باسکراو ە، ەروەکو چۆن لێرەدا باسکراو ە.

یە کەم: ئەو ەلەدەستى بە ئەنجامدانى نوێژى ھەينى و ەردو ەژن و موسلمانان لە پىشتیەو ە نوێژ دەکەن، ئیلا مەگەر خۆى کە سیک ديارى بکات، کە سیک لە زانایان یان لە قوتابیانى عیلم بۆ ئەو ەى پيش نوێژى بۆ خەلکى بکەن، بەلام ئەصل ئەو ەى ئەو ە ەموو کەس شایستە ترە پيش نوێژى بکات لە ھەينى و ەردو ەژندا، جا ئەگەر ەرکە سیکى لە جیبى خۆى دانا ئەو ە بۆى ەبەو دروستە، ئەمەش ئەو ەى ئیستا کارى پى دەکړي.

دووم: ئەو حەج بەرپۆە دەبات وپتەشەنگى حاجىيەكان دەكات و دەبىتە ئەمىرى ئەوان و لەكىشەكان دەكۆلىتەو.

سەيىم: ئەنجامدانى جىهادكردن لەپىناوى خوادا لەدەسەلاتەكانى ئىمامە ئەو فەرمان بەو دەكات، هەر ئەو ئەلاكان پىك دەخات، هەر ئەویشە سەرباز و جەنگاوەران ديارى دەكات، ئەمىرەكان هەلەبژىرى، سەرى و سوپاكان تەجنىد دەكات، موحاممەدەكان چەكدار دەكا و پەوانەى غەزاي دوژمنيان دەكات و ئەو شوئەنيان بۆ ديارى دەكات دەبى بۆ غەزا بۆى بچن، جا جىهاد لەدەسەلاتەكانى ئىمامە و جىهاد پاشاگەردەنى نىيە، هەر كەسك بىهوى چەك هەلبگرى و هيرش ببات و بلىت: من جىهاد دەكەم لەپىناوى خوادا، ئەمە جىهاد نىيە لەپىناوى خوادا، جىهاد لەپىناوى خوادا رىكخراوە بە ياساكانى شەرع، بەلام ئەگەر پاشاگەردەنى تىكەل بوو ئەو دەبىتە ويرانكردن و زيانەكەى لەقازانجەكەى زۆرتر دەبىت ئەگەر سودىشى هەبىت، چونكە ئەو زيانەى بەهۆيەو پوو دەدات زۆرتر، جا هەموو كارەكان رىكخەرى خۆى هەيە، جىهاديش كارىكى مەزنە، پىويستى بە رىكخەر هەيە، پىويستى بەو هەيە پەيوەست بىن بە ئەحكامەكانى جىهادەو كە لەقورئان و سوننەت و قسەى زانايان باسكراوە، كارەكە پاشاگەردەنى نىيە، وەكو ئەوەى يەككە لەبانگەوازكارانى فیتنە دىت و سەركردايەتى ئەو زىادەپەوانە يان ئەو توندپەوانە يان ئەو نەفامانە دەكات كە نازانن، سەركردايەتییان دەكەن و دەلین: جىهاد دەكەن لەپىناوى خوادا، ئەمە بە زيان دەژمىردىت بۆ سەر ئىسلام و مۇسلمانان و ئەمەش جىهاد نىيە، چونكە بە رىكخەرەكانى جىهادەو نەبەستراوەتەو، ئەگەر بە رىكخەرەكانى جىهادەو نەبەستراپووە ئەو دەبىتە فەساد و نابىتە جىهاد، هەر شتىك لەسنوورى خۆى دەرچىت ئەو دەگۆردىتە دژەكەى، ئەوان ئەگەر نكۆلى كارەكەيان بكەيت ئەو پىت دەلین: - ئىو پىگرن لەجىهادكردن لەپىناوى خوادا.

ئىمەيش دەلئىن:- ئىمە ھەرگىز پىگىر نىن لە جىھاد كىردن لە پىناوى خوادا بەلام دەلئىن:- پىويستەو دەبى جىھاد بە رىكخەرى شەرى پەيوەست بىرى و پىك بىرى، ئەمەى ئىو دەيكەن ئەو پاشاگەردەنىو جىھاد نىيە، خوايش فەرمانى بەو نەكردو.

جا ئەنجامدانى حەج و غەزا و ھەينى و ھەردو جەژن لە دەسەلاتەكانى ئىمامە.

مەبەست لە: (وصلاة الجمعة خلفهم جائزة).

واتە ھەرچەندە ئەوان (فسق)يان ھەبىت، ھەرچەندە ئەوان سەرىپىچيان ھەبىت، ئەوا نوپىز لە پىشتيانەو دەكرى، چونكە نوپىز كىردن لە پىشتيانەو دەبىتە ھوى بە كخستنى وشەى موسلمانان، ھەرەھا كەسى (فاسق) ئەگەر چاكەى كىرد ئەوا تۆيش چاكەى لە گەلدا بكە، بۆيە كاتى بە (عوسمان)يان گوت لە كاتىكدا ئابلۆقە درابوو: فلان كەس ئىمامەتى خەلكى دەكات و ئىمام نىيە بەلكو ئەو ئىمامى فىتنەى. فەرمووى: (يا بن أخي إذا أحسن الناس فأحسن معهم وإذا أساءوا فتجنب إساءتهم)^{۹۰} واتە: ئەى برازاكەم... ئەگەر خەلكى چاكەيان كىرد ئەوا تۆيش چاكەيان لە گەلدا بكە و ئەگەر خراپەيان كىرد ئەوا لە خراپەكەيان دوور بگرە).

جا ئەگەر ئەوان نوپىزيان كىرد ئەوا ئىمەيش نوپىزيان لە گەلدا دەكەين ئەگەر ھاتوو كار بە دەست بوو ھەرچەندە ئەو (فسق) و سەرىپىچى ھەبىت، چونكە ئەو بەرژەوەندى تىدايە، چونكە نوپىز پەرىستشەو كەسى (فاسق) ئەگەر نوپىزى كىرد ئەوا ھان دەدرىت لەسەر ئەو و دوعاى بۆ دەكرى، ھاوہلان نوپىزيان كىردو لە پىشت چەند ئەمىرىكەو چەند تىبىنىيەكەيان لەسەر بوو وەكو (حەججاچ) و جگە لەو، ھاوہلانى پىغەمبەرى خوا

(ﷺ) نوپۇزىيان لەپىشتەوہ کردوہ وہ کو بہجی ھینانى فەرمانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) يەكخستنى وشەى موسلمانان.

مەبەست لە: (ويصلى بعدها ست ركعات).

ئەم مەسەلەيە مەسەلەيەكى فيقھيە لەم شوئەدا بەھۆى باسى نوپۇزى ھەينى يەوہ ھاتوہ، جا نوپۇزى ھەينى نوپۇزى سوننەت لەپىشەيەوہ نييە، جا ھەرکەسك ھات بۆ مزگەوت نوپۇز دەكات تا ئەوہندەى بۆى كراو دادەنیشى و چاوپوان دەبى، جا ئەگەر ھەر نوپۇز بکات تاوہ کو ئىمام دىت ئەوہ باشترە، بەپىي ئەوہى نوپۇزە (نوافل) ھەکان رەھان و پەيوەندييان بەنوپۇزى ھەينىيەوہ نييە، بەلام نوپۇزى (راتبە)ى جومعە لەپاش نوپۇزەكەيە، كەمترینى دوو پکاتە و زۆرتريانىان چوار پکاتە بە دوو سەلام لەسەر پاي پەسەند، لەپىوايەتیکدا ھاتوہ شەش پکاتەو بەسى سەلام، كەواتە كەمترینى دوو پکاتەو زۆرتريانى شەش پکاتە يان چوار پکاتە ھەرۈە کو ئىستا بلأوہ.

مەبەست لە: (يفصل بين كل ركعتين هكذا قال أحمد بن حنبل)^{۹۶}.

واتە: مانای ئەوہ نييە شەش پکاتەكە پىكەوہ بەيەك سەلام ئەنجامى دەدات، بەلكو شەش پکاتەو ھەر دوو ركات بەسەلاميك يان چوار پکات و ھەردوو ركات بە سەلاميك، ئەمە لەھەمووى باشترە، قسەكەى داوہتە پال ئىمامى ئەحمەد چونكە دانەرى كىتیبەكە (حەنبەلى)يەو لەبارەى مەزھەبى (حەنبەلى)يەوہ دەزانى، ئەم پىوايەتە لە ئەحمەدەوہيە كە شەش پکاتە، پاي مەشھور ئەوہيە چوار پکاتە.

۹۶ / فی مسائل عبدالله بن الامام أحمد (ص/ ۱۲۱ رقم ۴۳۷) .

﴿۳۲﴾ نوسەر دەئیت: (والخلافة في قریش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام).

واتە / خىلافەت لە ناو قورپەيشدايە (لە قورپەيش دەبى) تاكو عيسا (عليه السلام) دادەبەزى.

پاڤە:

ئەگەر كەسك زياتر پكابەرييان كرد بزانە كام لەوان دەبیتە ئىمام و ھەموويان شايسەى ئىمامەت بوون ئەوا قورپەيشىيەكە پيش دەخريت، لە بەر ئەو تايبەتمەندىيە ھەيانە، بەبەلگەى ئەو ھەرموودەيەى دەفەرمویت: (الأئمة من قریش)^{۹۷} وە دەئیت: (قدموا قریشاً ولا تتقدموها)^{۹۸} جا ئەگەر قورپەيشىيەكە كەسكى چاك بوو و پكابەرايەتى پوویدا ئەوا كى دەسلەلات دەگريتە دەست؟ ئەوا قورپەيشىيەكە پيش دەخريت لەبەر وەسیتەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەو، چونكە كاتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى نوايى كرد پشتيوانان وتیان: ئەميرك لە ئیمە و يەكك لە ئیو، ئەبو بەكر بەوانى گووت: (إن العرب لا تدين بهذا الأمر إلا لهذا الحي من قریش)^{۹۹} بۆيە بەيەيان بە (ئەبو بەكر) دا و لەپاش ئەو بە (عومەر) و لەپاش ئەو بە (عوسمان) و لەپاش ئەو بە (عەلى) و لەپاش ئەو بە (معاويە) و لەپاش ئەو بە (بەنى ئومەييە) و پاش ئەوان (بەنى عەبباس) ھەموويان لەقورپەيشن، بەلام ئەگەر ئەمارەتيك جيگير بوو و بەسترا ئەوا گوپرايەلى پيوستە، ھەرچەندە قورپەيشى نەبیت يان ئەگەر قورپەيشىيەكە شايسەى ئىمامەت نەبوو چونكە

۹۷ / صحيح : أخرجه أحمد (۱۲۹/۳، ۱۸۳) والنسائي في (الكبرى) (۳/ ۴۶۷) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۵۸) .

۹۸ / صحيح : أخرجه ابن أبي شيبة في (مصنفه) (۴۰۲/۶) والبيهقي في (الكبرى) (۳/ ۱۲۱) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۹۶۶) .

۹۹ / تەماشای : صحيح البخارى (۳/ ۱۲۴۱) رقم (۳۴۶۷) بکه .

تەنھا قورپەیشی نایکاتە ئیمام ئیلا مەگەر لەگەڵ قورپەیشی بوونیدا شایەنی ئەوە بیت
بکریتە ئیمام و ئیمامیکش دەسەلاتدار نەبێت.

مەبەست لە: (إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه الصلاة والسلام).

ئەمە ئاماژەیکە بۆ ئەوێ کاتی عیسا دادەبەزێ و ئیمامی موسلمان (محمد بن
عبدالله المهدي) یە ئەویش لە ئەوێ (الحسن بن علي بن أبي طالب) بەلگەیکە لەسەر
ئەوێ دوایین ئیمام لە قورپەیش دەبێ و یەكە میانیش لە قورپەیش بوو، ئەمەش
بەگوێرەى توانا هەروەكو باسماں كرد، ئەگەر كەسێكى قورپەیشی هەبوو ئەوا
ویلايەتەكە لە كار ناخریت، یان ئەگەر كەسێك بەو كارە هەستاو قورپەیشی نەبیت و
شایستەى ئەو كارە بوو ئەوا ئێمە دووری ناكەینەو و نالین: _ تۆ بەكەلكی ئەو كارە
نایەیت، بۆیە پێویستە ئەو كارانە بزانریت.

﴿۳۳﴾ نوسەر دەئىت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميئته ميتة جاهلية).

واتە: ھەركەسىڭ دەرىچو لە دژى پېشەوايەك لە پېشەوايانى موسلمانان، ئەو (خارجى) يەو يەكپىزى موسلمانانى تىڭ داو، ناكۆك بوو جياواز بوو لە گەل ئەسەرەكاندا و مردنى ئەو مردنىكى نەفامانەيە.

پاڤە:

مەبەست لە: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي).

ھەركەسىڭ لە گۆڤرايەلى كاربەدەستان دەرىچىت و خۆى لە گۆڤرايەلى دامالى بە حوججەى ئەوئى ئەو كاربەدەستە سەرپىچى ھەيە، يان موخالەفاتى ھەيە ھەروەكو خەوارىچ كرىيان ئەو حوكمى خەوارىچى ھەيە، خەوارىچىش كۆمەلىكى گومپان تۆوى ئەوان لەسەردەمى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) سەرى ھەلدا كاتى (ذو الخويصرة) ھات بە پېغەمبەرى خواى (ﷺ) گوت -كاتى دەستكەوتى دابەش دەكرد- پىى گوت: ئەى (محمد) (ﷺ) دادپەرەو بە چونكە تۆ دادپەرەو نەبويت، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (ويلك فمن يعدل إذا لم أعدل) واتە: وەيل بۆ تۆ جا كى دادپەرەو دەبىت ئەگەر من دادپەرەو نەبم؟ كاتى كابرا پويشت، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى: (يُخْرَجُ مَنْ ضَضِيءَ هَذَا قَوْمٌ تَخْفِرُونَ صَلَاتَكُمْ إِلَى صَلَاتِهِمْ وَ عِبَادَتَكُمْ إِلَى عِبَادَتِهِمْ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَلَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْزُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْزُقُ السَّهْمُ مِنَ الزَّمِيَّةِ فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنْ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ) ۱۰۰.

بۆيە پىۋىستە كوشتارىيان لەگەلدا بىكرىت لەبەر نەھىشتىنى خراپەيان لەسەر
موسلمانان.

ئەمە ئەگەر چەكىيان ھەلگرت و چەكدارىيان ئاشكرا كرد، بەلام تەنھا پاو بۆچوونى
خەوارىچ ئاشكرا بىكن و قسەى لەسەر بىكن و كوشتار نەكن و چەكدار نەبن ئەوا ئىمە
ئىنكارىيان لى دەكەين و گومرايىبەكەيان پوون دەكەينەوھو كوشتارىيان لەگەلدا ناكەين،
بەلام ئەگەر دېكىيان ھەبوو، وەكو ئەوھى كوشتارىيان لەگەل موسلماناندا دەكرد ئەوا
دروست نىيە موسلمانان وازىيان لى بھىنن بەلكو پىۋىستە لەسەر كارىبەدەستى
موسلمانان كوشتارىيان لەگەلدا بىكات، پىۋىستە لەسەر موسلمانان لەگەل كارىبەدەستى
خۆياندا بن لەدزى ئەوان، ھەرەكو لەخىلافەتى (عەلى)دا پوويدا كاتى كوشتارى لەگەل
خەوارىچدا كرد لە نەھرەوان، ھاوھلان خۆيان داوھ پال (عەلى) و لەگەل ئەودا
كوشتارىيان لەگەل خەوارىچدا كرد تاكو بەخراپترىن شىۋە ئەوانى كوشت، بەم شىۋەيە
ئەو پاداشتەيان دەستكەوت كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەئىنى پى دابوون، لەو
فەرمودەيەدا كە دەرەرموئىت: (فإن في قتلهم أحرأ لمن قتلهم)^{۱۱} واتە: لە كوشتنى ئەواندا
پاداشت ھەيە بۆ ئەو كەسانەى دەيانكوژىت) ئەمەش لەفەزل و چاكەى (عەلى) يە،
(عەلى) فەزلى زۆرە لەوانە: ئەو كوشتارى لەگەل خەوارىچدا كرد و قسەكەى
پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لەواندا جى بەجى كرد.

مەبەست لە: (قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميته مية جاهلية).

خەوارىچ بەرگى گويپرايەلىيان دامالاندو دەرچوون و بەرانبەر كارىبەدەستى
موسلمانانن گرت، ھەرەھا ئەوانن موسلمانان بەكافر دەرزانن بەھۆى تاوانى گەورەوھ
كە لە شىرك كەمترە و بچوكتەرە، جا ئەوان دوو نىشانەيان ھەيە:—

نیشانەى یەكەم: دەردەچن لەدژی کاربەدەستى مۆسڵمانان و هەول دەدەن
کاربەدەستەكە لەسەر کارەكەى لادەن.

نیشانەى دووهم: ئەوان مۆسڵمانان بەكافر دەزانن بەئەنجامدانى تاوانى گەرە جگە
لەشیرك بێت.

ئەوەى واى لێکردن زیادەپەوییە _ پەنا بەخوا _ بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
ئاگادارى کردینەووە لە زیادەپەوى فەرموویەتى: (إياكم والغلو فإمّا أهلك من كان قبلكم
الغلو)^{١٠٢} واتە: دوور بکەوێتەووە لە زیادەپەوى، چونکە ئەوەى بوو هۆى بە هەلاکەت
چوونى ئەوانەى پیش ئێو زیادەپەوى بوو) ئەویش شتى زیادەپە لەدیندا، زیادە
لەشتى دروستدا لەئینکاری کردن لە (منکر)، ئەمە ئەو زیادەپەوییە پالێ
بەخەواربەو ناو ئەو بکەن کە کردیان، زیادەپەوى لە ئینکاری کردنى (منکر)دا
تاكو بەرگی گوێراپەلێان دامالێ، زیادەپەوى لەپەرستندا تاكو واى لێ کردن کە سێك
تاوانى گەرەى ئەنجامدایێ بە کافرى بزائن لە مۆسڵمانان.

مەبەست لە: (خالف الآثار).

واتە ئەو فەرموودانەى لە پێغەمبەرى خواوە (ﷺ) هاتوووە لەدەستگرتن بە
گوێراپەلێى کردنى کاربەدەستى مۆسڵمانان.

مەبەست لە: (ومیتة مية جاهلية).

١٠٢ / صحیح : أخرجه النسائي (٣٠٥٧)، وابن ماجه (٣٠٢٩)، وأحمد (٢١٥/١)، وصححه الشيخ الألباني في

(الصحيحة) (١٢٨٣) .

واتە: چونكە ئاكارىكى تېدايە لە ئاكارەكانى نەفامى، چونكە عەرەب لە سەرەدەمى نەفامىدا جىاوازىيون لە ناو خۇياندا بۇ چەند خىللىك، ئىمامىكىيان نەبوو كۆيان بىكاتهو، بەلكو ھەر خىللىك سەرەبەخۇ بوو بۇ خۇى، ھىرشى دەكرەدە سەر خىللىكى تر، كۆنەبوونەو ەبەكىيان نەدەگرت تاكو خۇاى گەورە پېغەمبەرى (ﷺ) نازدارى پەوانە كرد، بانگى ئەوانى كرد بۇ ئىسلام و ئەوانىش موسلمان بوون، ھەموويان چوونە ژىر يەك ئالا، بۆيە خۇاى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا) آل عمران/ ۱۰۳) واتە: نىعمەت و بەخششەكانى خوا ەبىر بېنن ئەودەمە ئىو ەدژ بەيەكتر بوون ئىنجا خۇاى بەبەزەبى ھۆگرى خستە نىوان دلەكانتەنەو، ئەوجا ئىستا بەھوى بەخشش و مېھرەبانى خۇيەو ەبوونە برا).

خۇاى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (الأنفال) واتە: ئەوكانە بىر بېننەو ەكە ئىو ەبەكىيان موسلمانان! لەمەكەدا كەم و كزىيون و لاوازو دەسەپاچەش بوون و دەترسان خەك بىتان پەيىنن و بىتان كوژن لەوكانەدا خۇاى مېھرەبان پەنايدان و لەپۆژەكەى (بەس) دا يارمەتى دان و پشتگىرى لى كردن و سەرى خستەن و پۆزى پاك و چاكى پى بەخشىن گشت ئەمانەى بۇ كردن بەشكو شوكرانە بژىر بن).

ئەمە لەبەرەبوومى گوپراپەلى كردنى كارىدەستى موسلمانانە، ھەموو ئەم خەير و چاكەيە پوو دەدەن: - بەر قەرارىيونى ئەمەن و ئاسايش، گەپان بەدواى پزىدا، ھەولدانى خەلكى و سەرقال بوونىيان بە كۆشش كردن بۇ بەدەستەيىنانى پزى و پۆزى بەھوى ئەمەن و ئاسايش پىگاۋ بانەكانەو، بەلام ئەگەر ترس ھەبوو ئەوا خەلكى سەفەرناكەن، ناكېن و نافرۆشن چونكە ترسىيان لە خۇيان ھەيە، ئەمە لەفەزل و چاكەى جەماعەيەو

گوپراپەلى كارىبە دەستى مۇسلمانانە، بەلام دەرچوون لەدزى كارىبە دەستان و دامالنى بەرگى گوپراپەلى ئەوا چەند شتىكى لى دەكە ویتەو لەوانە:-

يەكەم: پەرتەوازە بوونى جەماعەتى مۇسلمانان.

دووەم: پشتنى خوین بەبى حەقى خۆى.

سى يەم: سەرکەوتنى دوژمن، چونكە دوژمنان دلیان بەوە خوش دەبى، بۆیە دەبینى دوژمنان خوشحال دەبن بەدو بەرەكى ناو مۇسلمانان، كار دەكەن بۆ پەرتەوازە بوونى مۇسلمانان، يارمەتى گروپە گومراكان دەدەن و چەكدارىيان دەكەن، يارمەتییان دەدەن بەپالان لە پیناوى ئەوەى دەرچن لەجەماعەتى مۇسلمانان و دووبەرەكى پوویدات لەناو مۇسلماناندا، بەو شتووە چەندین دەستكەوتیان دەستدەكەویت ھەروەكو پوویدا، ئەمە ھەر ھەمووى بەھۆى دوو بەرەكى مۇسلمانانەو سەرپىچى پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) دەرچوون لەدزى كارىبە دەستى مۇسلمانان.

دەرئەنجام: ئەو كەسەى ئىمامىكى نەبى ئەوە وەكو ئەو كەسەى لەسەردەمى نەفامیدا بژیت و ئەگەر بمریت ئەوە مردنكى نەفامییه، مانای ئەوە نییه پى كافر دەبیت، بەلام مانای ئەوەیه: ئەو ئاكارىك لەئاكارەكانى نەفامى تىدايه، چونكە نەچووەتە ژىر گوپراپەلى ئىمام و لەپاشاگەردەنیدا دەژیت.

﴿٣٤﴾ نوسەر دەئیت: ولا یحل قتال السلطان، ولا الخروج علیه وإن جار
وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا)
وقوله للأنصار: (اصبروا حتى تلقوني على الحوض) وليس من السنة قتال
السلطان فإن فيه فساد الدنيا والدين).

واتە / حەلال نىيە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت و نابىت دەرچىت دى ئو،
هەرچەندە ستمى کرد، لەبەر ئو فەرمودەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (أبو ذر
الغفاري) فەرموو: (ئارامبگرە، هەرچەندە كۆيلەيەكى حەبەشى بىت) و بەپشتىوانانى
فەرموو: (ئارامبگرن تاكو پىم دەگەن لەسەر حەوزەكە) و لە سوننەتدا كوشتارى
سولتان نەهاتوو، چونكە فەسادى دونيا و دىنى تىدايە).

پاڤە /

دروست نىيە بۆ هېچ كەسك كوشتار لەگەل سولتاندا بكات، بەوەى بەچەكەو
لەدژى بوەستى، چونكە ئەمە چەندىن خراپەكارى بەدواى خۆيدا پادەكيشى.

مەبەست لە: (ولا یحل قتال السلطان ولا الخروج علیه وإن جار).

واتە: حەرەمە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت هەرەكە كو چۆن خەوارىچ دەيەن.

مەبەست لە: (وإن جار).

واتە: ستمى لى بوەشیتەو دەبى ئارامبگرىت لەسەرى، چونكە ئارامگرن لەسەر
ئەو بەو هەموو زيانەو زەرەرەى هەيەتى سوكترو كەمتەرە لەوەى بەهۆى دەرچوونەو
لەدژى پوو دەدات، جا ئو زەرەرەو زيانەى بەهۆى ئارامگرنەو پوو دەدات لەسەر
گوپراپەلى سولتانىكى ستمكار سوكترو كەمتەرە لەزەرەرەو زيانى ئەوەى پوو دەدات

بەھۇى دەرىچوونەۋە لەدژى، گومانىش نىيە لەبنەماكانى ئىسلامدا ھاتو: ئەنجامدانى سوكتىن دوو زەرەرەكە لەبەر پالتان و ئەنجامنەدانى بەرزەكەيان.

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە پشتىوانانى فەرموو: (إنكم سترون بعدي أثره فاصبروا حتى تلقوني على الحوض)^{۱۰۳} ئامۆزگارى ئەوانى كرد بە ئارامگرتن ھەرچەندە تووشى (أثره) دەبن، (أثره) واتە: سەرکردە و ئەمىرەكان سامان دەبخشنە كەسانىك كەچى بە ئەندازەى ئىۋە شايستە نىن) جا ئامۆزگارى ئەوانى كرد بە ئارامگرتن چونكە دوور خستەنەۋەى مەفسەدە كەورەكەى تىدايە.

مەبەست لە: (وذلك لقول رسول الله ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا).

واتە كارىبەدەستەكە بەكەم نەزانى ھەرچەندە پوالەتتىكى ناشىرىنى ھەبى، ھەرچەندە رەنگى رەش بىت، يان نەسەبى عەرەب نەبى، چونكە عىبەرەت بەپلە و پاىەكەيەتى _ كە خىلافەت و ئەمارەتە _ عىبەرەت بەكەسايەتتەكەى نىيە، جا گوپراپەلى دەكرىت چونكە ئەو مۇسلمانە، تەماشای پوالەتى ناكرىت كە پىتى باش نەبىت لەبەر ناشىرىن و نابوتى، يان لەعەبىيەك لەجەستەيداىە، (مجدع الاطراف)^{۱۰۴} ھەموو ئەمانە پىخۆشكەر و عوزد نىن بۆ دەرىچوون لەدژى، ھەرچەندە نەخۆشى بىت، يان لاۋازى تەندروستى ھەبىت، لەبەر ئەۋەى بەيەى بەستراۋە ئەۋا دەبى ئارامبگرت لەسەرى، گوپى لى دەگىرى و گوپراپەلى دەكرىت ھەرچەندە ئەو سىفاتانەى ھەبىت.

مەبەست لە: (وليس من السنة قتال السلطان).

۱۰۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۵۸۱) ومسلم (۱۸۴۵) .

۱۰۴ / سبق تخريجه .

كوشتارى سولتان لەسوننەتێكى سابىتى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) نەهاتو، لەيەك
فەرموودەدا نەهاتوو نە (ضعيف) و نە (حسن) و نە (صحيح)، لەسوننەتدا نەهاتو
بەلگە بێت لەسەر كوشتارى سولتانى موسلمان، هەرچەندە كەسێكى (فاسق) بێت،
هەرچەندە كەسێكى ستمكار بێت، هەرچەندە كەسێكى زۆردار بێت، هەرچەندە
سەرۆت و سامان بە ويستى خۆى سەرف بكات، ئەوا دروست نىيە لەدژی دەرچیت،
بەلكو فەرموودەكان بەلگەن لەسەر ئارامگرتن لەسەر ئەوانە و حەرامبوونی دەرچوون
لەدژيان.

ئەمەش مانای ئەو نىيە سولتان ئامۆژگارى ناكړیت، بەلكو ئامۆژگارى دەرکړیت
بەنهيى لەنيوان ئەو ئامۆژگارە كەدا بۆيە پيويستە هەر كەسێك ئامۆژگارييه كى هەيە
بيگەيە نيتە سولتان، هەر وەكو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (الدين النصيحة
قلنا: لمن؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۱۰} جا ئەو مانای ئەو نىيە
ئامۆژگارى ناكړیت و وازى لى دەرهيى نكړیت، بەلكو دەبى پوون بكریتەو و ئامۆژگارى
بكریت، ئەمەش حەقى سولتانە بەسەر زانايانەو و بەسەر ژيىر دەستەكەى و بەسەر
پاويژكارانەو و بەسەر ئەوانەى پاو بۆچوونيان هەيە دەبى ئامۆژگارى بكەن.

مەبەست لە: (وليس من السنة قتال السلطان) واتە لەسوننەتدا هېچ بەلگەيەك نىيە،
نە (صحيح) و نە (ضعيف) لەسەر دروستى كوشتارى سولتانى موسلمانان بەلكو
لەسوننەت و قورئاندا بەلگە هاتوو لەسەر فرمان كردن بە گوپرايەلى ئەو (يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء / ۵۹) واتە: ئەي ئەو
كەسانەى باوەرپان هيتاوه! گوپرايەلى فەرمانى خواو پەيامبەر (ﷺ) بن لە هەموو
كاروبارێكداو بەر فەرمانى كاربەدەستان و كارسازانى خوتان بن).

تەماشای ئەو ئایەتە بکە (مِنْكُمْ) لەبەر ئەوەى موسلمانە ئەوا پێویستە گوێرایەلى بکړیت.

مەبەست لە: (فَإِنْ فِيهِ فُسَادٌ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ).

لەكوشتارى سولتاندا فەسادى دونیای تێدایە بەوەى مۆلك لە دەست دەردەچێت و پاشاگەردەنى بلۆدەبێتەو و دوژمنان زāl دەبن و دین بزر دەبێت، چونکە هیچ کەسێك چیتەر سنوورەکان جی بەجی ناکات، هیچ کەسێك (قصاص) جی بەجی ناکات، هیچ کەسێك حوکمە شەرعییەکان جی بەجی ناکات و مافەکان بگەرێنێتەو بۆ خواوەن مافەکان، حوکمە (قضائی)یەکان جی بەجی بکات، ئا بەم شیوەیە دینەکە فەساد دەکات، فەسادو پاشاگەردەنى بلۆدەبێتەو، جا ئەگەر دەستی دز نەبێت ئەوا سەرۆت و سامانەکان لە دەست دەردەچێت، ئەگەر دەستی پێگرەکان نەبێت ئەوا پێگاکان لە کار دەکەوێ، کى ئەوانە دەکات؟

ئەو کارە دەستە دەیکات، ئەمەش لە دەسەلاتى کارە دەستە، هیچ کەسێك ناتوانی هەرچەندە هەموو خەلکی کۆبێنەو ئەوا ناتوانن ئەو کارانە ئەنجام بدەن، بەلکو دەبێتە پاشاگەردەنى.

﴿۳۵﴾ نوسەر دەئیت: (ویحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمین فی أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم أن یطلبهم ولا یجهز علی جریحهم ولا یأخذ فیئهم ولا یقتل أسیرهم ولا یتبع مدبرهم).

واتە: کوشتاری خەوارىج حەلەلە کاتى پىگە لەموسلمانان بگرن لە سامان و مال و کەس و کاریاندا، ئەگەر وازیان هێناو ئەوا بەشویتیاندا ناپۆی و بریندارەکانیان ناکوژیت و دەستکەوتەکانیان نابریت و دیلەکان ناکوژیت و ئەوانەى هەلبێن دویان ناکەوی.

پاڤە/

زانیمان خەوارىج ئەوانەن بەرگی گوێپایەلییان دامالێ، وا دەبینن کاربەدەست بەیەى نییە یان بەیەى بەسەر خەلکێوە نەماوە ئەگەر سەرپێچییەکی ئەنجامدا، موسلمانان بەکافر دەزانن لەبەر ئەنجامدانی تاوانی گەورە، جا ئەوانە ئەگەر ئەو مەزھەبەیان هەلبژاردو شوینی کەوتن و دپکیان نەبوو کوشتاریان نەدەکرد ئەوا وازیان لێ دەهێنرێ ئەگەر ئامۆژگاری کردنیان و پوونکردنەو بەیان بەلکو تەوبە بەکەن.

بەلام ئەگەر دپکیان هەبوو، هێزی خۆیان دەرخواست، ئەوا پتویستە لەسەر موسلمانان کوشتاریان لەگەڵدا بکات بەمەبەستی نەهێشتنی خراپەیان و ناکوژیت وەکو ئەوێ ئەوانە کافرن، بەلکو دەکوژیت وەکو ئەوێ ئەوانە موسلمانن سەتەمیان لەموسلمانان کردووە و تەعەدای لێیان کردووە، بۆیە کاتێک پرسیار کرا لەئەمیری نیمانداران (عەلى كبرى ئەبو تالیب) دەربارەى خەوارىج: ئەوانە کافرن؟ وتى: (لا، من الکفر فرّوا ولكنهم قوم بغوا علينا) واتە: نەخێر ئەوانە لەکوفر هەلاتوون، بەلام ئەوانە کۆمەلێکن جەوروستەمیان لێ کردوون).

جا ئەوانە ناكۆزىن لە بەر ئەوەى كافرن، بۆيە ژن و كۆيلەكان نابرىت، سامانەكەيان نابرىت و بريندارەكانيان ناكۆزىت، چونكە كوشتارى ئەوان لە بەر نەهيشتنى خراپەيە نەك لە بەر كوفريانە.

مەبەست لە: (وَجَلَّ قَتَالَ الْخَوَارِجَ إِذَا عَرَضُوا لِلْمُسْلِمِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ).

چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردووە بە كوشتنەيان و چونكە (عەلى) ئەوانى كوشت كاتى پىگەيان گرت لە (عبدالله بن خباب بن الارت) و كوشتەيان سكى كەنيزەكەيان دپى كە لە و كاتەدا دوو گيان بوو، لە و كاتەدا ئەمىرى ئيمانداران بپيارى كوشتارى ئەوانى دا، چونكە چەند دەستپيشخەرييهك لەوانەو پوویدا.

مەبەست لە: (وَلَيْسَ لَهُ إِذَا فَارَقَهُمْ أَنْ يَطْلُبَهُمْ).

ئەگەر وازيان لە جەنگ هيتا ئەوا كار بە دەست بۆى نيبە شوينيان بکەوى و غەزايان بکات، چونكە تەعەدا كردن لەوانەو پووى نەدا ئەوا ئەوان گومران بەبى گومان و پىويستە ئامۆزگارى بکړن بە لكو بگەرینهو، بەلام كوشتاريان لەگەڵ ناکړت.

مەبەست لە: (وَلَا يَجُوزُ عَلَى جَرْحِهِمْ) چونكە بريندار زيانى نەماو.

مەبەست لە: (وَلَا يَأْخُذُ فِيهِمْ) واتە سامانەيان بە دەستكەوت نابردىت، چونكە سامانى مۇسلمانانە.

مەبەست لە: (وَلَا يَقْتُلُ أَسِيرَهُمْ) چونكە مۇسلمانن و زەرەر خراپەيان نەما بە برينداركردنەيان يان بە ديل گرتنەيان.

مەبەست لە: (وَلَا يَتَّبِعُ مَدْبُورَهُمْ) ئەگەر شكستيان هيتا و هەلاتن ئەوا كار بە دەست وازيان لى دەهينى و شوينيان ناكەوى چونكە خراپەيان كوتايى پى هات و نەما.

﴿٣٦﴾ نوسەر دەئیت: واعلم انه لا طاعة لبشر في معصية الله عز و جل.

واتە: بزانه گوێپایەلی هیچ مەزۆفیک نابیت بکەرت لەسەرپێچی خوادا.

﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يشهد على أحد، ولا يشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يختم له عند الموت، ترجو له رحمة الله وتخاف عليه، لا تدري ما يسبق له عند الموت إلى الله من الندم، وما أحدث الله في ذلك الوقت إذا مات على الإسلام، ترجو له الرحمة، وتخاف عليه ذنوبه.

واتە: ھەركەسێك لەئەھلى ئىسلام بێت، شایەتى بۆ ھیچ كەسێك و شایەتى لەسەر ھیچ كەسێك نادریت بەكارێكى چاك یان خراپ، چونكە تۆ نازانى بەچى شتێك كۆتایی پێ دیت لەكاتى مردندا، تەواو پەچات بۆی ھەیە بەپەرحمەت و دەترسى لێی (لە ئاخىر شەپى)، نازانى چى شتێك پێشى دەكەوێ لەكاتى مردندا بۆ لای خوا لە پەشیمانى، خۆای گەرە چى شتێك دەكات لەو كاتەدا ئەگەر لەسەر ئىسلام مرد، تەواو پەرحمەتت بۆی ھەیە و لە ئەنجامى تاوانەكانى دەترسى.

﴿۲۸﴾ وما من ذنب إلا وللعبد منه توبة.

واتە: ھىچ تاوانىڭ نىيە ئىللا بەندەكان بۆيان ھەيە تەوبەى لى بگەن.

پاڧە/

مەبەست لە: (واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز و جل).

ئەمە بەدەرخستنى ھوكمەكەى پېشەو، كاتى باسى ئەو ھى کرد پېويستە گوپراپەلى كار بەدەستان بگرت ئەو ھى پوونكر دەو ھەموو شتىڭدا پېويست (واجب) نىيە، بەلكو لەو شتانەدا گوپراپەلى دەكرىن سەرپېچى نىيە، بەلام ئەگەر فەرمانيان کرد بەسەرپېچى ئەوا گوپراپەلىان ناكرى لە سەرپېچىدا، لەفەرمودەيەكدا ھاتە: - پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەمىرىكى لە ھاو ھەلان بەسەر سىرپەيەكدا دانا، كاتى بەپىڭاڭدا پۆيشتن بەوانى گوت: - چىلكەو دار كۆبكەنەو، كاتى كۆيان كەردەو گوتى: - دايگرسىنن، كاتى دايانگىرساند گوتى: - بچنە ناو ئاگرەكەو، ئايە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ناليت: ببىستن و گوپراپەل بن؟ ھەندىڭيان گوتيان: - ئىمە گوپراپەلى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبووين تەنھا بەمەبەستى ئەو ھى لەئاگر ھەلبىين، ئىتر چۆن بچنە ناو ئاگرەكەو؟ بۆيە رازى نەبوون بچنە ناو ئاگرەكەو، كاتى ئەو ھەوالە كەيشتە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمودى: (أما إنهم لو دخلوها لم يخرجوا منها، إنما الطاعة في المعروف)^{۱۰۶} واتە: ئەگەر ئەوانە بچوايەنەتە ناو ئاگرەكەو ئەوا لىي دەرنەدەچوون، بەلكو گوپراپەلى لە چاكەدايە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمودى: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخلق)^{۱۰۷} واتە: (گوپراپەلى بۆ ھىچ دروستكراوڭ نىيە لەسەرپېچى خوادا).

۱۰۶ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٤٠٨٥) ومسلم (١٨٤٠) .

۱۰۷ / سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌ریاره‌ی دایک و باوک فه‌رموویه‌تی: (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (۱۴) وَإِنْ جَاهَدَاكَ) واته: دایک و باوک (عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ (۱۵) لقمان) واته: که‌وایه (ئه‌ی مرقف!) به‌رده‌وام سوپاسی من بکه له سهر نیعمه‌ته‌کانم و سوپاسی باوک و دایکیشت بکه له سهر ئه‌و هه‌موو ئه‌زیه‌ت و ئازاره له پیتاوی تۆدا چیشتوویانه، گیترا‌نه‌وه‌شتان هه‌ر بۆ لای منه دوا‌ی زیندوو‌بو‌ونه‌وه (۱۴) خۆ ئه‌گه‌ر هه‌ولیشیانداو پیتیان داگرت له‌سهر ئه‌وه‌ی که شتیک بکه‌ی به‌شهریک و هاویه‌شم، هیچ به‌لگه‌و زانیاریه‌کت پی نییه ئه‌وسا گویترا‌یه‌لییان مه‌که‌و له‌دونیا‌دا له‌گه‌ل هه‌ردووکیاندا به‌شی‌وه‌یه‌کی چاک و په‌سه‌ند هاوه‌لی بکه‌و به‌رده‌وام هه‌ر پێگه‌ی ئه‌وه بگه‌ر به‌ره‌و من پێگه‌ی گرتۆته به‌ر و که‌پاوه‌ته‌وه بۆ لام (۱۵).

به‌لام مانای ئه‌وه نییه ئه‌گه‌ر کاربه‌ده‌ست فه‌رمانی کرد به‌سه‌رپێچی به‌رگی گویترا‌یه‌لی داده‌مالی، به‌لام گویترا‌یه‌لی ناگرت له‌و سه‌رپێچیه‌دا، گویترا‌یه‌لی ئه‌وده‌میتنی و به‌رده‌وامه له‌شتیکدا سه‌رپێچی نه‌بیت، ئه‌مه مانای ئه‌وه‌یه که (گویترا‌یه‌لی بۆ هیچ دروستکراویک نیییه له‌سه‌رپێچی دروستکاردا) بۆیه ناگوترت: خوای گه‌وره فه‌رمانی کردوه به‌گویترا‌یه‌لی کاربه‌ده‌ستان و فه‌رمانی کردوه به‌چاکه کردن له‌گه‌ل دایک و باوکدا، به‌لام له‌چاکه‌دا نه‌ک له‌سه‌رپێچی خوا‌دا.

مه‌به‌ست له: (فَلَا يُشْهَد عَلَى أَحَدٍ وَلَا يُشْهَد لَهُ بِعَمَلٍ خَيْرٍ وَلَا شَرٍّ).

ئهم مه‌سه‌له‌یه شایه‌تی دانه به‌سهر که‌سیکی دیاریکرا‌وا به‌به‌هه‌شت یان به‌ئاگر، جا شایه‌تی به‌هه‌شت بۆ هیچ که‌سیکی دیاریکرا‌و نادریت و شایه‌تی بۆ هیچ که‌سیکی دیاریکرا‌و نادریت به‌ئاگر، ئیلا به‌به‌لگه‌یه‌ک نه‌بی له‌قورئان یان له‌سوننه‌ت، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی به‌لگه‌یه‌ک نه‌بی ئه‌هلی به‌هه‌شته هه‌رچه‌نده پیاوچاکیکی ئیماندار بیت ئه‌وا

شایەتى بۆ نادریت، چونکە ئیمە نازانین کۆتاییەکی چۆن دەبی، هەروەها سەرپێچیکاریان کافر ئیمە نالین ئەو لە ئەهلی ناگرە، چونکە پەنگە تەویە بکات و ئیمەش ئاگامان لێی نییە، پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (إِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا)^{۱۰۸} واتە: کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی بەهشت تاوەکو هیچ لە نێوانیاندا نامینی تەنها بۆ ئەبێ ئەمجار کتیبەکی پیشی دەکەوێت و بە کردەوێ ئەهلی ناگر کار دەکات و دەچێتە ناگرەو، هەروەها کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی ناگر تاوەکو هیچ لە نێوانیاندا نامینی تەنها بۆ ئەبێ ئەمجار کتیبەکی پیشی دەکەوێت و بە کردەوێ ئەهلی بەهشت کار دەکات و دەچێتە بەهشتەو.

کەواتە کارو کردەوکان بە پێی کۆتاییەکی، کۆتاییەکانیش هیچ کەسێک نازانیت تەنها خوا ئەبێ کە ئاگادارو زانیە بەهەموو غەیبەکان، بەلام لە ئەجماعی سەرپێچیکاران دەترسین و تەو دەکەیت بۆ گوێزاییەکان بەلام جەزیمی ناکەین، بەلکو تکامان هەیه بۆ گوێزاییەکان و جەزیمی ناکەین و لە ئەجماعی سەرپێچی سەرپێچیکاران دەترسین و جەزیمی ناکەین، ئەمە بە نەیسبەت کەسی دیاریکراوەو، بەلام بە نەیسبەت گشتی یەو ئەو جەزیمی ئەو دەکەین ئیمانداران لە بەهشتدان و جەزیمی ئەو دەکەین بۆ باوەپان لە ناگردان، خۆی گەورە دەربارەى ناگر دەفەر مۆیت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران)، هەروەها دەربارەى بەهشت دەفەر مۆیت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) ئەمە بە پێی گشتی یە، بەلام وەکو تاکەکان و دیاریکراوەکان ئەو دەگێردرێتەو بۆ

لاى خوا، بەلام بەپىي پۋالەتيان مامەلەيان لەگەلدا دەكەين، مامەلە لەگەل ئەھلى
 گوپرايەلدا دەكەين بەپىي ئەوھى لامان ئاشكرايە، مامەلە لەگەل ئەھلى سەرپىچىدا
 دەكەين بەپىي ئەوھى ئاشكرايە لامان، ئىمە حوكم تەنھا بەپۋالەت دەدەين، نەك
 لەسەر ئاكام و كۆتايى چونكە ئەو بەدەستى خوايە.

﴿۳۹﴾ نوسەر دەئىت: (والرجم حق) واتە: پەجىم كىردىن ھەققە.

پاڧە /

خوۋى گەورە چەند شىتېكى ھەرام كىردۈھ لە بابەتى شەرىف و ناموسىداو
لەمامە لەداو جگە لەوھ، ئەم ھەرامكراوانە دەكرىتە چەند بەشىكەوھ:—

چەند ھەرامكراوېكى گەورە.

چەند ھەرامكراوېكى بچووك.

ئەمجار بەپىي سىزاكەى لەسەر ئەو كەسەى ئەنجامى دەدات دەكرىتە سى

بەشەوھ:—

بەشى يەكەم: چەند ھەرامكراوېك خوۋى گەورە سىزايەكى دىيارىكراوى بۆ داناوھ،
پىي دەگوتىت سىنورەكان (الحدود)، ناوى لى نراوھ (الحدود) كە لە (الحد) ھوھ ھاتووھ
بەماناى (المنع) واتە: پىگرتن، چونكە ئەم سىزايانە پى لەخاوەنەكەى دەگوتىت
بەكەوتنە ناو سەپىچىبەوھ.

بەشى دووھەم: چەند ھەرامكراوېك خوۋى گەورە سىنورى (حدود) بۆ دانەناوھ بەلام
سەرزەنش (تعزير) تىدايە ئەمەش خراوھتە دەستى كارىبەدەست، بەشىپوھىەك خۆى
پىي باش بىت و بىتتە ھۆى ئەوھى لىي دووربەكەوتتەوھ، پىي دەگوتىت: سەرزەنش
(التعزير) ئەوېش بە ماناى (التأديب) دىت.

بەشى سىيەم: ئەوھى ھەدوتەعزىرى تىدا نىيە لەھەرامكراوھكان، بەلكو
ھەپەشەو توپەبوون و لەعنەت و ئاگرى تىدايە، جگە لەوانە لەچۆرەكانى ھەپەشە،
وھكو خواردىنى سوو و قومار و جگە لەوانە، ئەمە ھەپەشەيەكى توندى تىدايە،
ھەركەسى ئىمان لەدلىدا ھەبىت ئەوا لىي دوور دەكەوتتەوھ، ھەركەسىك ئىمان لەدلىدا

نەبىت يان ئىمانى لاواز بىت ئەوا لىپرسىنەو ە سزا لە پىششىتى لەدوا پۇژدا، خواى گەورە خوى ئەو ەرامكرائەى ەرامكردو، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئە: (إن الله تعالى فرض فرائض فلا تضيعوها وحرم أشياء فلا تنتهكوها وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها)^{۱۹}.

لەو ەددانە ەدى زىنايە، زىناش برىتييە لە ئەجامدانى كارىكى خراپە لەپىگەى دامىنىكەو ە بوى ەلال نىيە، ئەو ە زىنايە، ئەجامدانى كارى خراپە لەدامىنەكانەو ە خواى گەورە ەرامى كردو، تەنھا لەپىگەى گرى بەستىكى شەرىى و دروستەو ە نەبىت، خواى گەورە دەفەرموئە: (وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرَجِهِمْ حَافِظُونَ (۲۹) إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (۳۰) فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (۳۱) المعارج) واتە: ئەوانەى داوئىنى خويان دەپارىزن لە ەرام (۲۹) جگە لەئەكانيان، يان لەكەنيزەكەكان (۳۰) ئىنجا ئەو ەى جگە لەو ە بخواى و ئەو كارە بكات، ئەوانە دەست درىژىكارن و خويان پانواندو ە بۆ سزاي خوا (۳۱).

واتە ئەوانەى لە ەلالەو ە لادەدەن بۆ ەرام، جا ە ەركەستىك تووشى زىنا ەات ئەوا دوو بەشە:—

يان كەستىكى عازەبەو لەپىش ئەو ە زنى نەهيتاوە بەپىگەى شەرىى بىپارىزى، ئەو ە عازەبە، ئەمەش سزاكەى ئەو ەى سەد جەلدەى لى بدەى، خواى گەورە دەفەرموئە: (الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲) النور) واتە: ئەو كچ و كوپەى زىنا و شەروال پىسى ئەكەن دەبى لە ەرىكەيان سەد جەلدە (شەلاق) لى بدەن، نابى بەزەبى و نەرم و نىانى و سۆز بتانگى لە بەرامبەر ەرىك لەو دوانەو ە لە

راپه‌پاندنی حوکمی خوادا، نه‌گەر ئیوه باوه‌پتان به‌خوا و به‌روژی دواپی هه‌یه‌جا بۆ نه‌وه‌ی نه‌و دوانه‌ پتر ئیشیان پی‌ بگات و خه‌لکیش په‌ند وه‌رگرن با کومه‌لی له‌ برواداران ناماده‌ی سزاکه‌یان ببن و بیبینن).

له‌ سوننه‌تدا هاتوو (نامۆ) ده‌کریت واته‌ له‌ وشاره‌ دوور ده‌کریت‌وه‌ نه‌و کاره‌ی تیییدا نه‌نجامداوه‌ بۆ شاریکی تر، بۆ ماوه‌ی یه‌ک سال، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرمویت: (البکر بالبکر جلد مائة وتغريب عام)^{۱۱۰} واته‌: عازبه‌ له‌گه‌ل عازبه‌دا لیدانی سه‌د جه‌لده‌و دوورخستنه‌وه‌ی یه‌ک سال).

که‌واته‌ دوور خستنه‌وه‌که‌ی جیگیرو سابت له‌سوننه‌تدا، به‌لام جه‌لده‌ نه‌وه‌ سابت و جیگیر له‌قورئاندا و زانایان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر جه‌لده‌و زۆریه‌شیان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر دوور خستنه‌وه‌، نه‌مه‌ هه‌ددی که‌سی عازبه‌.

به‌لام (التیب): نه‌ویش نه‌و که‌سه‌یه‌ له‌پیشدا به‌پێگای شهرعی ژنی هیناوه‌، به‌هاو قه‌درو حورمه‌تی نامووسی زانیوه‌ نه‌وا نه‌م که‌سه‌ به‌ردباران ده‌کریت تا مردن، نه‌مه‌ش سابت له‌قورئاندا که‌ وشه‌کانی (لفظی) نه‌سخ کراوه‌ته‌وه‌ به‌لام حوکمه‌که‌ی ماوه‌، هه‌روه‌کو چۆن عومه‌ر له‌سه‌ر مینه‌به‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموویه‌تی: (نزلت آية الرجم فوعيناها وحفظناها ورجم رسول الله وأخشي إن طال بالناس زمان أن يقولوا: ما نجد الرجم في كتاب الله ألا إنه في كتاب الله)^{۱۱۱} ناماژه‌ بۆ نه‌و ئایه‌ته‌ ده‌کات که‌ خوا‌ی گه‌وره‌ فرموویه‌تی: (الشيخ والشيخة إذا زنيا فأرجوهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم)^{۱۱۲} نه‌م

۱۱۰ / أخرجه مسلم (۱۶۹۰) .

۱۱۱ / رواه البخاری ومسلم .

۱۱۲ / أخرجه مسلم (۱۶۹۱) .

قورئانە وشەكانى نەسخ كراوە تەو وە حوكمەكەى ماو، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پەجمى كروە و فەرمانىشى بەرەجم كروە، مۇسلمانان يەكدەنگن لەسەر ئەو، هېچ كەسك ناكۆك نىيە لەم مەسەلەدا تەنھا ئەھلى بىدعە نەبىت كە هېچ بايەخ بە ناكۆكى ئەوان نادىت وەكو خەوارىچ.

جا (بەردەباران كردن) سابتە لەقورئان و سوننەتى و تنو كردارى (قولى و فعلى) مەروەها بە (إجماع) يەكدەنگى زانايان، مەركەسك نكۆلى لى بكات ئەوا كافەر، چونكە ئەو كەسە خواو پىغەمبەر (ﷺ) (إجماع)ى مۇسلمانانى بەدرۆخستۆتەو، جا (بەردەباران كردن) سابتە هېچ پىگای قەسە كردنى تىدا نىيە، بۆيە لىرەدا دانەر فەرموویەتى: (الرحم حق) ئەمە بەشيكە لەعەقیدەى ئەھلى سوننە و جەماعە وەكو وەلامدانەو و پەددى بىدعەكاران كە نكۆلى لە بەردەباران كردن دەكەن بەبى زانیارى، بەبى چاوپوونى لەبەر نەفامى خۆيان، خۆيان كرووە تە ئەوێ زانان، پشتیان بە عەقل و فیکرى خۆيان بەستو، ئەوانە بايەخ بە ناكۆکیەكەيان نادىت و تەماشای قەسەكانیان ناكىت، پەنگە كەسكى نەقام بانگەشەى زانیارى و لىكۆلینەو دەكات و دەلىت: - ئەم بابەتە جیاوازی تىدايە، بۆيە پى دەگوترىت ئایە هەموو جیاوازییەك بايەخى پى دەدرىت؟! چونكە چەندین جیاوازی هەيە بايەخى پى نادىت و گوێ لى ناگیرىت، يەككە لەوانە ئەم جیاوازییە، بۆيە شاعیر دەلىت: -

ولیس کل خلاف جاء معتبراً إلا خلاف له حظ من النظر

مەسەلەكە بریتى نىيە لەبانگەشەى جیاوازی، بەلكو مەسەلەكە: بریتىيە لە لىكۆلینەو و ساغکردنەو و پەيوەست كردنى بەبەلگەو، جا مەركەسك ناكۆك بوو لەگەل بەلگەدا ئەوا نەیارە (مخصوم) و هېچ عیبرەت لەو جیاوازییەدا نىيە و بايەخى پى نادىت، خواى گەورە دەفەرمویت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹) النساء) واتە: ئەگەر لە شىتەيدا كىشە و ئاكوكتان بوو جا بىگىرنەوہ بۆ لاى خواو پەيامبەر (ﷺ) واتە: با تەنھا قورئان و سوننەت داوہر و ھەكەمتان بن، ئەگەر باوہ پتان بە خواو بە رۆژى دوايى ھەيە دەبى ئاوابىت، ئەو گىترانەوہى كىشە و ھەرايە بۆ لاى قورئان و سوننەت جواناترو چاكترە بۆتان چاكترين رەفتارىشە بۆ داھاتوتان).

لەسەر ئەو جياوازييە نامىنين بەلكو دەگەپىينەوہ بۆلاى بەلگە لەبەر ئەو ئايەتەى دەفەر مويىت: (فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (۵۹) النساء) بۆيە لەم كىتەبە باسى مەسەلەى پەجمى كردوہ ھەرچەندە كىتابەكە كىتابىكى عەقىدەيە، چونكە پىويستە باوہ پ بە پەجم كردن بكەين، ھەركەسىك نكۆلى لى بكات ئەو كوفرى كردوہ، جا ئەمە دەقيكە لەسەر ئەوہ و پەدى بىدعەكارانە، ئەوانەى نكۆلى لە پەجم دەكەن.

﴿٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والمسح على الخفين سنة).

واتە: مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف سوننەتە.

رافە /

مەبەست لە: (والمسح على الخفين سنة).

دەقیکی هیناوەتەو لەسەر ئەم مەسەلەیه، هەرچەندە ئەم مەسەلەیه مەسەلەیهکی فیهقییه، چونکە پەیوەندی هەیه لە گەڵ عەقیدەدا، جا هەرکەسیک مەسح کردنی لەسەر هەردوو خوف ئینکار کرد ئەوا لە ئەهلی سوننەت و جەماعە دەرچوو و جیاوازی ناکۆکە لە گەڵ عەقیدەى راست و دروستدا، چونکە مەسح کردن لەسەر خوف سابتە لە پیغمبەرى خواوە (ﷺ) لە چەندین فەرموودەو دەگاتە پلەى (المقواتر).

(والمسح على الخفين) پوخسەتە، کارکردن بە پوخسەت سوننەتە، بەبەلگەى ئەو فەرموودەیه دەفەرمویت: (إن الله يحب أن تؤتى رخصه كما يكره أن تؤتى معصيته)^{۱۱۳} واتە: خۆای گەورە پێى خۆشە پوخسەتەکانى ئەنجام بدریت هەروەکو چۆن پێى ناخۆشە سەرپێچییەکانى ئەنجام بدریت.

جا مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف و مەسح کردن لەسەر ئەوێ جیگای خوف دەگریتەو وەکو (گۆرەوی) ئەو سابتە لە سوننەتى پیغمبەرى خواوە (ﷺ)، هیچ کەسێ جیاوازییە لەم بابەتەدا تەنها (الرافضة) نەبیت، بەلکو ئیسپاتی مەسح کردنیان لەسەر هەردوو پێ کردووە، جا هەردوو پێ لای (الرافضة) ناشۆردریت بەلکو بەسەر یاندا مەسح دەکری بەبەلگەى ئەو ئایەتە کە دەفەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ) بە (کسره) لەوشەى (أَرْجُلِكُمْ) (الى الكعبيين)، (الكعبان) لای ئەوان ئەو

۱۱۳ / صحیح : أخرجه أحمد (۱۰۸/۲) وابن خزيمة في (مصححه) (۲۰۲۷) وابن حبان في (مصححه) (۲۷۴۲)

وصححه الشيخ الألباني في (مصحح الجامع) (۱۸۸۵) .

(الكعبان) ھ ناسراوو دياره نيبه له خواره وهى پى، به لكو (الكعبان) لاي ئەوان دەكه ویتە خواره وهى شوینی به ستنى قەیتانى پیللو، ئەویش پاژنەیه وپشتى قاچەكانه، ئەمە مانای (الكعب) ھ لاي (رافضة) ئەویش ئەو (كعب) ھ نيبه لاي ئەهلى سوننە و جەماعەیه.

ھیچ بەلگەیهك نيبه له خویندنه وه به (كسرة) له نایه ته كه دا چونكه خویندنه وه مه شهوره كه (نصب) ھ واتە (فتحة) یه، (وَأَرْجُلُكُمْ) (عطف) كراوه ته سەر (فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) خویندنه وه به (كسرة) له بهر (المجاورة) یه واتە: (هاوسیتی) له گەل ئەو نایه ته دا كه ده فەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ) به بەلگەى ئەوهى پیتە مەبرى خوا (ﷺ) ھەردوو پیتی دەشۆردو مەسحى نەدەكرد تەنھا لەسەر ھەردوو خوف نەبوایە.

﴿٤١﴾ نوسەر دەئیت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة).

واتە: کورتکردنەوہى نوێژ لەسەفەردا سوننەتە.

پافە/

لەو پوخسەتانەى شەرع ھیناویەتى وەکو ئاسانکارییەك بۆ بەندەکانى و لادانى
 حەرەج لەسەریان: کورتکردنەوہى نوێژ لەسەفەردا، ئەویش بریتیىە لە کورتکردنەوہى
 نوێژە چوار رکاتییەکانە، ئەمەش بەدەقى قورئانى پیرۆز، خواى گەورە دەفەرمویت:
 (وَإِذَا ضَرَرْتُمْ فِي الْأَرْضِ) واتە ئەگەر سەفەرتان کرد (فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ
 الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا (١٠١) النساء) پوالتى ئایەتەكە وادیارە
 کورتکردنەوہى دروست نییە تەنھا لەحالتى ترسدا نەبێت، ئەم ناپوونییە نەما، چونکە
 پرسىار کرا لەپێغەمبەرى خوا (ﷺ): (ما بالنا نقصر وقد آمنا؟ قال: (تلك صدقة تصدق
 الله بها عليكم، فاقبلوا من الله صدقته)^{١١٤} ھەرودەها پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ھەموو
 سەفەرەکانیدا نوێژى کورت دەکردەوہى، نوێژى چوار رکاتییەکانى دەکردە دوو رکات،
 ئەمە سوننەتى پێغەمبەرە (ﷺ)، ھەرکەسێك نوێژەكە (إتمام) بكات ئەوا (إتمام) یش
 دروستە بەلام جیاوازی لەگەڵ چاکتردا کردووە.

جا کورتکردنەوہى نوێژ پوخسەتە ھەرکەسێك ویستى لى بێت ئەنجامى دەدات
 ئەویش چاکترە، ھەرکەسێك ویستى لى بى وازى لى دەھێنى و (إتمام) دەکات ئەوا ھیچ
 حەرەجێكى لەسەر نییە لەوہدا، چونکە (الإتمام) ئەصلە، نووسەرى ئەم کتیبە باسى
 ئەوہى کردووە چونکە وەرگرتنى پوخسەتە شەرعییەکان لەمەسەلە عەقیدیەکانە،
 ئەمەش پەدە بۆ ئەو کەسە توندپەرۋانە کەوا پوخسەتە شەرعییەکان وەرناگرن.

﴿٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر).

واتە: پۆژوگرتن لەسەفەردا ھەر کەسێک ویستی ئی بێ پۆژودەگرت و ھەرکەسێک ویستی ئی بێ دەیشکینی (پۆژو ناگرت).

پافە:

لەو پوخسەتانەى خۆای گەورە پوخسەتى بەندەکانى خۆى داو، پۆژونەگرتنە لە (رمضان) دا لەسەفەردا، ئەویش پوخسەتە، ھەر کەسێ بیهوێ پۆژوناگرت و ھەرکەسێ ویستی ئی بێ دەیگرت، ئەگەر پۆژووی گرت ئەوا پۆژووەکەى دروستە، چونکە یەکیک لە ھاوێلان پرسیاری لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کرد کەوا ئەو بەھیزەو توانای پۆژو گرتنى ھەبە لەسەفەردا؟ جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئیزنى پێدا بە پۆژو گرتن لەسەفەردا^{۱۱۵}، ئەو پوخسەتە، پوخسەتیش جی بەجی کردنى (واجب) نییە، بەلکو جی بەجی کردنى چاکترە وەکو ئەو دواى پوخسەتەکانى تر، ئەگەر گەپایەو بە ئەصلەکەو پۆژووەکەى گرت ئەوا ئاساییە خۆای گەورە دەفەرموێت: (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) البقرة/۱۸۵ واتە: ھەرکەسێکتان مانگی پەمەزانى بەسەرھات دەبێ بەپۆژو ببێ ئینجا ئەو کەسەشتان نەخۆش و لەش بەبارە، یا لەسەفەرەو پۆژووارەو پۆژووەکەشى دەشکینی دەبێ لەپۆژانى دیکەدا چەند پۆژیکى تر بەقەزا بیگرتەو.

ھەرۆھە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەفەرەکانیدا پۆژووی نەدەگرت (بەپۆژو نەدەبوو)^{۱۱۶}.

۱۱۵ رواه مسلم .

۱۱۶ / رواه البخارى ومسلم .

﴿٤٣﴾ نوسەر دەئیت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل).

واتە / نوپژکردن بە دەربپۆه (شەروالەوه) ئاساییە و دروستە.

(السراويل) وشەيەکی تاکە، ئەو ش شتێکی ئاشکراو ناسراوه، ئەو شتەيە لەبەر دەکریت لەسەر عورەت، ئەو ش دەدوریت بە ئەندازەى خوارەوێ جەستە.

دەئیت: نوپژ دروستە بە شەروالەوه ئەمە بە نەیسبەت پیاوانەوه، چونکە عورەتى پیاو نێوان ئەژنوو ناوکیەتى، شەروالیش ئەو دادەپۆشى، جا ئەگەر نوپژى کرد بە شەروالیکەوه نێوان ناوک و ئەژنوى داپۆشى ئەوا نوپژەکەى دروستە.

بەلام ئافەرەت هەمووی عورەتە تەنها پوومەتى نەبێت ئەگەر پیاوانى نامەحپەمى لا نەبێت.

جا ئەگەر بە پشتەمالەوه نوپژى کرد چاکترە لە شەروال، یان ئەگەر بە قەمىصەوه نوپژى کرد ئەوا چاکترە لە شەروال، چونکە ئەو جۆنترە، خۆی گەرە دەفرمۆیت: (يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) الاعراف/ ۳۱ واتە: ئەى پۆلەکانى ئادەم! هەرکە دەچنە مزگەوت جل و بەرگی جوان و پاک و خاویڤن لەبەر بکەن).

واتە: لەکاتى هەموو نوپژیکدا، (الزينة) هەروەکو شیخ الاسلام دەفرمۆیت: — لەوه کشتگیرترە تەنها عورەت داپۆشیت^{۱۱۷}.

^{۱۱۷} / ئەمە ولامى هەندى لە گروپى شیعەيە کە وا دەبینن دروست نییە بە دەربپۆه (شەروالەوه) نوپژ بکړیت .

﴿٤٤﴾ نوسەر دەئيت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

واتە / (النفاق) برىتييه لەو ەى بە زمان ئىسلام دەر خات و لە ناخيدا كوفر بشارىتە ە .
 ڤاڤە /

النفاق / برىتييه لە دەر خستنى چاكو و شار دىنە ەى خراپە ، ئە وىش دە كرىت بە دوو
 بە شە ە :-

جۆرى يە كەم : نفاق اعتقادي (دوو ڤووى لە بىروبا و ڤردا).

ئە مەش كوفرى گە و ە يە ، كە سى دوو ڤوو لە كافرىكى ئە صلى خراپترە ، چونكە كافرى
 ئە صلى دە زانرى و دە ناسرى ئە و كافرە و ئە و كە سىكى دوزمىنە ، بە لام كە سى دوو ڤوو
 موسلمانان دە خە لە تىنى ، وا دەرى دە خات ئە و لە وانە كە چى ئە و دوزمنى ئە وانە ،
 وادەرى دە خات موسلمانە كە چى ئە و كافرە ، (يُحَادِثُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُخَذَعُونَ إِلَّا
 أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) (البقرة) ۹ واتە : ئە وانە بە نيازى خۆيان دە يانە وى فيل و تە لە كە لە
 گە ل خوادا و ئە و كە ساندە بكن بڤوايان هيناوە بە لام لە راستيدا تە نها لە گە ل خۆيان
 فيل و فەرەج ئە كە ن و زيانە كە شى ە ر بۆ خۆيان ئە گە ڤىتە ە و تە نها خۆيان
 دە خە لە تىنن لە حالىكدا ە ستىش بە و راستىە ناكە ن).

بۆ يە خواى گە و ە ئە وانى خستۆتە ڤلەى خوارە ەى ناگر ، لە ژىرە ەى بت پەرستان
 و كافران ، چونكە ئە وانە لە كافران خراپترن ، بۆ يە خواى گە و ە دە ڤارە يان
 دە فەر موىت : (هُمْ الْعَدُوُّ فَأَخَذْنَاهُمْ قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ) (۴) المنافقون واتە : ە ر ئە وانن
 دوزمن ، دە سا ئىوەش ە وشيارو ناگاداريان بن و خوتان بڤارىنن لىيان ، خوا بىانكوژى ،
 لە ناويان بە رىت ، چۆن لە ڤى ە ق لائە درىن ؟ !).

جا (النفاق الاعتقادي) ئە و (نفاق) ە يە كە ە رگىز ئيمان لە گە ليدا كو نابىتە ە .

جۆرى دووھم/ (النفاق العملي) (دووړوویی کرداری).

دووړوویی کرداری ټو (نفاق) هیه که واکه سه که له پوالت و ناخه وه دا ئیمانداره، به لام چه ند ئاکاریک له ئاکاره کانی دووړووانی لی ده وه شیتته وه، ده بیتته هوی ټو وهی ئیمانده کی که م ده کاته وه و هره شهیه کی توندی له سهره، به لام له ئیسلام ده ری ناکات، پیی ده گوتړیت دووړوویی کرداری و پیی ده گوتړیت دووړوویی بچوک، نمونه ی ټو وهی له فهرمووده کی پیغه مبه ری خوا دا (ﷺ) هاتوه: (أربع من كن فيه كان منافقا خالصا، ومن كانت فيه خصلة منهنها كان فيه خصلة من النفاق حتى يدعها: إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان، وإذا خاصم فجر)^{۱۱۸} واته: چوار ئاکارو ره وشت هه ن هره که سی ټیدا بو ټو دووړوویی کی روونه، ټه گره هره که سیک ئاکاریکی ټیدا بو ټو ئاکاریکی له دووړوویی ټیدایه تا کو وازی لی ده هیټی: ټه گره قسه یه کی کرد درو ده کات و ټه گره به ټینکی دا ټو به سهری نابات و ټه گره سپارده یه کی پی سپردرا ټو خیانه تی لی ده کات و ټه گره دوزمنایه تی و نه یاریتی که سیکی کرد ټو له راستی لا ده دا).

جا ټم ئیمانداره په نگه دووړوویی کی کرداری لی بوه شیتته وه ټو له بهر که مکرده وهی ئیمانده کی به تی و شایسته ی ټو هره شهیه یه، به لام به وه له دین ده رناچیت.

ټم دووړووه بریتییه له پیا که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له هاوه لانی لیی ده ترساو ناوی لی ناوه شیرکی بچوک، ده فهرمویت: (إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر، قالوا: وما الشرك الأصغر، يا رسول الله؟ قال: الرياء، يقول الله عز وجل يوم القيامة إذا جزى الناس بأعمالهم: اذهبوا إلى الذين كنتم تراءون في الدنيا، فانظروا هل تجدون عندهم جزاء)^{۱۱۹}

۱۱۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۴) ومسلم (۵۸) .

۱۱۹ / صحيح : أخرجه أحمد (۴۲۸/۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۵۵۵) .

واتە: ئەو شەئى لە ھەموو شەئىك زىياتر لىتى دەترسم لىتتان شىركى بچووكە، وتیان: ئايە شىركى بچووك چىيە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ھەرمووى: رىايە، خىۋى گەورە لە رۆزى قىيامەتدا كاتى پاداشتى خەلكى دەداتەو بە كەردەوكانىيان دەفەرموئىت: بىرۇن بۆ لای ئەو كەسانەى رىياتان بۆيان دەكرد لە دونىادا، تەماشىا بىكەن بزانن ھىچ پاداشتىكتان لايان دەست دەكەوئىت).

دەفەرموئىت: (ألا أخبركم بما هو أخوف عليكم عندي من المسيح الدجال؟ قالوا: بلى، قال: الشرك الخفي، يقوم الرجل فيصلي فيزين صلاته لما يرى من نظر رجل إليه)^{۱۲۰} واتە: ئايە ھەوالتان پى بدەم بەوھى لىتى دەترسم تووشتان بىئىت زىياتر لە مەسىحى دەججال؟ وتیان: بەلى، ھەرمووى: شىركى شاراو، كەسەك ھەلدەستى نوئىژ دەكات و نوئىژەكەى دەپازىنئىتەو لەبەر ئەوھى كەسىكىتر تەماشىا دەكات.

ئەگەر لای خەلكى نوئىژ بكات ئەو نوئىژەكەى دەپازىنئىتەو، ئەگەر لەمالەكەيدا نوئىژ بكات يان لەجىگايەكى شاراویدا ئەو دەنووك دەدا لەزەوييەكە لەنوئىژەكەيدا، ئەمە ئەو جۆرە ھاوولان لىتى دەترسان تووشى بىن بە توندترین شىۋە، جا ھىچ كەسەك نىيە لىتى نەترسى و لەو نەترسىت تووشى بىئىت، بۆيە دەلئىن: (لا يخافه إلا مؤمن ولا يأمنه إلا منافق) واتە: لىتى ناترسىت تەنھا ئىماندار نەبىت و لىتى تەئىمىن نىيە تەنھا كەسى دووپوو نەبىت) جا كەسى مۇسلمان لەخۆى دەترسى تووشى ئەو (نىفاق)ە بىت كە ئەوئىش دووپووى بچووكە.

مەبەست لە: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

ئەمە پىئاسەى (نفاق الاعتقادی)یە ئەوئىش (نفاق)ى گەورە، ئەمەش ئىمان لەگەلیدا كۆ نابىتەو لەكەسى ئىماندارو ھەرگىز ناوەشىتەو، خىۋى گەورە

لەسەرەتەى سورەتى (البقرة) دا خەلكى كىرەتە سى بەشەو ئىمانداران بەرەت و پەنھاندا و كافران بەرەت و پەنھاندا، و دووېووەكان كەئىسلام دەردەخەن لە پەتەتەو كوفەر دەشارنەو، ئەو تەخەو خەو كەورە لە قورئاندا فەرمووەتى: (الم (۱) ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (۲) الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (۳) وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (۴) أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۵) البقرة) واتە: (الم (۱) ئەم كەتەبە (قورئان) بۆ كەسەك تەى بىفكرى هەچ گومانەكى تەدا نەبە لە لاەن خەو هاتووە، نوو رەنەمە بۆ موسلەمانە پارەزگارەكان (۲) ئەوانەى برويان بە گشت نەتەى و ناديارەكان هەبە، وەكو بەهەشت و دۆزەخ و فرەشتە و زەندووبوونەو، بە راستى بە شەو بەكى تەوتەسەل و گشت كات لە كاتى خەو نەوژەكانيان دەكەن و لەو شەو كەرومانە بە رەق و رەزەيان لە رەكەى خەردا دەبەخشن و زەكەتى لى دەدەن (۳) ئەوانەى برويان بەو قورئان و كەتەبە هەبە بۆ تەو دابە زەندووەو بەو كەتەب و نامە ئاسمانەنەش پەش تەو بۆ پەغەمبەران دابە زەندوون واتە تەورات و ئەنجەل و سەوفاكان، بروى بەهەزەو بەقەنىشيان بە رەزە دواى هەبە (۴) ئەوانە خەو نەو پەنج سەفاتەن لەسەر ئەو رەكەو رەزەزەن لە لاەن پەروەردگارى خەوانەو رەنەمەكران بۆى هەو ئەوانش رەزگارو سەرفەزان (۵)).

ئەمە باسى ئىماندارانە لەرەت و پەنھاندا، بەلام بى باوەرەن بەرەت و پەنھانى دەريارەيان دەفەرموئە: (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۶) خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۷) البقرة) واتە: ئەوانەش خەو نەناس و بى باوەرەن وەك يەك واە ئاىا بىانترەستەى يان نەيانترەستەى، هەو باوەر نەتەن (۶) چەكە خەو مەرى بەدەختى بەسەر دى و گوئەندا ناو و بەسەر

چاویشیانه وه په رده یك هه به هه ر بویه سزایه کی زور مه زو و گه وره شیان بۆ هه به
(۷).

ئه مجار ده ربار ده ی کومه لی سییه م ده فه رمویت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (۸) يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
(۹) فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (۱۰) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا
تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (۱۱) أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ
(۱۲) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ (۱۳) وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (۱۴) اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (۱۵) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
اشْتَرَوْا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ (۱۶) مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ
نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بُنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ (۱۷) صُمُّ بُكْمٌ
عُمًى فَلَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ (۱۸) البقرة) واته: له و خه لكانه دا كه سانیك هه نه ده لێن: باوه رمان
به خواو به روژی دوا یی هه به كه چی درۆ ده كه نه و له راستیدا بره یان نییه به لكو
ده یانه وی ئیوه فریو بدن و ورده ورده لیتان نزیک ببه وه و له دژتان پیلان بگێن و
بشیوی بخه نه ناوتانه وه و ریزه كانتان تیک بدن بویه ده فه رموی: (۸) ئه وانه به نیازی
خویان ده یانه وی فیل و ته له كه له گه ل خواداو ئه و كه سانه دا بكه نه بره یان هیناوه
به لام له راستیدا ته نها له گه ل خویان فیل و فه ره ج نه كه نه و زیانه كه شی هه ر بۆ خویان
ئه گه رپته وه و ته نها خویان ده خه له تین له حالیکدا هه ستیش به و راستیه ناکه نه!
دیاره هوی بۆ هه ستیشیان هه ر ئه مه به كه: (۹) دلایان ده ردو نه خۆشی و هه سوودی و
گومان و نا پاکی تیاده یه جا خواش روژ له دوا ی روژ ده ردو نه خۆشیه کانی زیاده کردن
جگه له وه بیش سزایه کی سهخت و ئیش پێگه به نه ریان بۆ هه به له بهر ئه وه درو یان کرد
به تاییهت ئه و ده مه ی ده یانگوت بره یان به خواو به روژی دوا یی هه به (۱۰) کاتی

پېيان بگوتى: گىرە شىۋىنى و ئاشوب و خراپەكارى لەم ولات و زەويىەدا مەكەن دەلەين: ئىمە ھەر چاكسازو پىكخەرى كارى چاك و باش بووينە (۱۱) و شىيار بن! بەپاستى ھەر ئەوانن موفسىدو خراپەكارو گىرە شىۋىن بەلام ھەست ناكەن (۱۲) كاتى پېيان بگوتى: دەسا ئىۋەش وەكو ئەو مەردمە ئىماندارە ئىمان و باۋەپىكى راستەقىنە بىنن دەلەين: جا ئايا ئىمەش وەكو ئەو خەلكە گىل و نەقامانە بېروا بىنن؟! خەلكىنە چاك بزەن! ئەوانن گىل و نەقامى راستەقىنە بەلام بەخۇيان نازەنن (۱۳) كاتى توشى ئەوانە دەبن باۋەپىان ھىناۋە دەلەين: ئىمەش وەك ئىۋە باۋەپىان ھىناۋە و كاتىكىش دەگەنە لاي ھەرمەندە شەياتىنەكانيان دەلەين: ئىمە لەگەل ئىۋەداين ئىمە ھەر گالەتيان پى دەكەين (۱۴) بەپاستى خۋاي بالادەست گالەتە بەوان دەكات و مۆلەتيان دەدات تاپتر خۇيان بەدبەخت بكەن و لە سەركىشى و لاپىسى خۇياندا سەرگەردان بن (۱۵) ئەو ناپاكانە ھىدايەت و پىنۋىنيان بە پىيازى چەوت و گومپايى فروشت جا ئەو سەۋداۋ بازىرگانىيەيان سوود بەخش نەبوو قازانجيان لى نەكردو پىگەى بەختيارى و ھىدايەتيان دەست نەكەوت (۱۶) نمونەى ئەو دوو پوۋە ناپاكانە وەك مەسەلەى كەسىكە بۇ خۇى خەرىكى ھەلگىرساندنى ئاگرىك بىت، تارپى پى دەرىكات ھەركە ئاگرەكە ھەلگىرساۋ دەۋرۋوبەرى پووناككردەۋە خوا پووناكىكەى بىردن و كوزاندىيەۋە لەناۋ تارىكستاندا وىلى كردن و ھىشتىنەۋە ديارە ئىتر بەھىچ كلۋجى نابينن (۱۷) كەپو لال و كويىن ئىتر پەشىمانىش نابنەۋە و ناشتوانن بگەپىنەۋە (۱۸).

ئەمە ھەموۋى دەربارەى دوو پوۋەكانە، ئەۋىش چەند ئايەتتە.

مەبەست لە: (ويخفي الكفر بالضمير) (الضمير) ماناى ئەۋىشتەيە لە دلدا

دەىشارىتەۋە.

﴿۴۵﴾ نوسەر دەئىت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە: بزانە ئەم دۇنيايە مالى ئيمان و ئىسلامە.

﴿۴۶﴾ (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريتهم

وذنابئهم والصلاة عليهم).

واتە: ئوممەتى محمد (ﷺ) تىيدا ئيماندارو مۇسلمانن لە ھۆكەمەكانيانو

مىراتەكانو سەر بىرىنەكانو نوڭزىكرىن لە سەريان.

﴿۴۷﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام

فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب واعلم أن إيمانه

إلى الله تعالى: تام الإيمان أو ناقص الإيمان إلا ما أظهر لك من تضييع شرائع

الإسلام).

واتە: شايبەتى ھەقىقەتى ئيمان بۆ ھىچ كەسىك نادەين تاكو ھەموو شەرىعەتەكانى

ئىسلام جى بەجى ئەكات، ئەگەر لە ھەر شىتىكدا كورتپەوى كرد ئەوا ئيمانى كەم

دەكاتەو تەكو تەوبە دەكات، بزانە ئيمانەكەى بۆ خواى گەرە: ئيمانىكى تەواوە يان

ئيمانىكى نوقسانە، ئىلا ئەو نەبى شىتىكى لى بوە شىتەو ئىسلامەكەى لە دەست

بدات (ئىسلامەكەى پۈۈچەل بكانەو).

رافە/

مەبەست لە: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە ئىسلام و ئيمان لە دۇنيادا كە مال و خانەى كاركرىنە، بەلام لە دواپۇژدا ئەو

خانەى سزاو پاداشتە، جا ئىسلام و ئيمان لە دۇنيادا دەبىت، بەلام ئەگەر كەسىك

لەسەر جگە لە ئىسلام و ئيمان مرد ئەوا كافىرە و ھىچ سوودى نىيە ئەگەر لە پۆزى قىامەتدا ئەو ھى كوفىرى پى كىردووە بىنى ئيمانى پى بەيئى يان خۆزگەى گەپانە وە بخوازىت و داوا لە خواكەى بكات بگەپتە وە بۆ دۇنيا بۆ ئەو ھى ئيمانى پى بەيئى، خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يُقْفَوْنَ عَلَى النَّارِ قَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲۷) الانعام) واتە: ئەگەر ئەو كاتە ھاو بەشدانەره كان بىنى لە بەرامبەر ئاگردا پاگىراو و بەندكراون، ئىنجا لە و پۆزەدا ئەلەين: ئاى خۆزگە جارى تر دەگىپراينە وە بۆ دۇنيا و بەبەلگە و نىشانەكانى پەروەردگارمان كافىر بى باوەر نە دەبووين و لە بىروادار دەبووين).

ئىسلام و ئيمان جىاوازى لە نىوانياندا ھەيە، چونكە دىن لە سى پلە پىك ھاتو: -

يەكەم: ئىسلام.

دووەم: ئيمان.

سى يەم: ئىحسان.

ھەروەكو لە فەرموودەكەى (جبرىل)دا ھاتو و فراوانترىنيان ئىسلامە، چونكە ئىسلام برىتييە لە تەسلىم بوون و ملكە چىبون لە پىوالەتداو پەنگە لە ناخ و پەنھاندا ئيماندار بىت و پەنگە دوو پىو بىت و لە پىوالەتدا تەسلىم بوو بىت، لە ناخدا كافىر بىت.

بەلام (منافىق) ئيمانى نادىتە پال، بەلكو كەسى تەواو ئيمان و كەم ئيمان دەگرىتە وە، جا ئەگەر باسى ئىسلام و ئيمان پىكە وە كرا ئەوا مەبەست لە ئىسلام: حوكمە ديارەكانە و مەبەست لە ئيمان حوكمە پەنھانەكانە ھەروەكو لە فەرموودەكەى (جبرىل)دا ھاتو: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت) واتە: ئىسلام ئەو ھى شايەتى بەدەيت كەوا جگە لە (الله) ھىچ خوايەكى تر نىيە شايەنى پەرسىتن بىت و (محمد) ىش (ﷺ) نىردراوى

خوایە و نوێژە کانت بە رێک و پێکی ئە نجام بە دەیت و زە کاتی ماله کەت بە دەیت و رۆژووی مانگی رە مە زان بگريت و حە جى مالى خوا بکەیت).

ئە مە کارە ئاشکراکانە، فەرمووی: (أخبرني عن الإيمان؟)، قال: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وأن تؤمن بالقدر خيره وشره^{۱۲۱} واتە: فەرمووی: ئە ی پێم بڵێ ئیمان چییە؟ ئە ویش فەرمووی: ئە وە یە باوە پێ تەواو بە ئینیت بە خوای گە و رە و فریشتەکانی و کتیبە ئاسمانییەکان و ھەموو پێغەمبەرەکان و رۆژی دوا یی و باوە پێش بە قەزاو قەدەر بە ئینیت چ چاک بێت یان خراپ) ئە مە کارە پەناھانەکانە.

جا پێویستە ئیسلام و ئیمان ھەردوو کۆ ببێتە وە لە کەسیکدا.

بە لام ئە گەر باسی یەکیکیان کرا ئەوا ئە ویتەر دە گریتە وە، ئە گەر باسی ئیمان کرا بە تەنھا ئەوا ئیسلامیش دە گریتە وە و ئە گەر باسی ئیسلام کرا بە تەنھا ئەوا ئیمانیش دە گریتە وە، بۆ یە دە لێن: (الاسلام والايمان إذا اجتمعا افتقا وإذا افتقا اجتمعا) واتە: ئیسلام و ئیمان ئە گەر بە یە کە وە بوون ئەوا مانایان جودایە و ئە گەر جودا بوون ئەوا مانایان یە کە (ھەروەکو (الفقير والمسكين) ئە گەر بە یە کە وە باسکران ئەوا مانای (الفقير) شتی کە و مانای (المسكين) شتی کە و ئە گەر باسی یەکیکیان بە تەنھا کرا ئەوا ئە ویتەر دە گریتە وە^{۱۲۲}.

مە بە ست لە: (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم وموارثهم وذبائحهم ونصلاة عليهم).

ئوممەتی محمد ﷺ موسڵمانی ئیماندارن، چونکە ھەرکەسی ئیماندار بێت ئە وە موسڵمانە و ھەرکەسی موسڵمان بێت ئەوا رەنگە ئیماندار بێت و رەنگە دوو پوو بێت،

۱۲۱ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۲۲ / تەماشای (مجموع الفتاوى) (۵۵۱/۷) بکە .

به‌لام نیسلامه راست و دروسته که پیویسته ئیمانی له گه‌لدا بیټ هه‌رچه‌نده که‌میش بیټ، (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا (١٤) الحجات) واته: عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه‌کان و تیان: بروامان هیناوه بلئی: نه‌خیر باوه‌رتان نه‌هیناوه به‌لام بلئین: موسلمان و ملکه‌چ بووین).

مه‌به‌ست له: (في أحكامهم وموارثهم).

موسلمان هه‌رچه‌نده به‌روالته بیټ حوکمی موسلمانانی هه‌یه، دۆستایه‌تی ده‌کریت، نه‌گه‌ر بمریت نه‌وا ده‌یشۆرن و کفنی ده‌که‌ن و نویژی له‌سه‌ر ده‌که‌ن و له‌گۆرستانی موسلماناندا ده‌ینێژن، کاتی له‌ژیاندا بیټ خوشیان ده‌وێت و دۆستایه‌تی ده‌که‌ن و به‌زه‌بیان به‌یه‌کتردا دیته‌وه‌و برایه‌تی یه‌کتر ده‌که‌ن. ئه‌مه‌ ئوممه‌تی (محمد) ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمویت: (مثل المؤمنین في توادهم و تراحمهم و تعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر و الحمى)^{١٢٣} واته: نمونه‌ی ئیمانداران له‌خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی و سۆزدارییاندا بۆ یه‌کتر وه‌کو جه‌سته‌یه‌ک وان نه‌گه‌ر به‌شیکی (نه‌ندامیکی) ئازاری چه‌شت نه‌وا هه‌موو جه‌سته‌ی - له‌به‌ر نه‌و به‌شه‌ی - شه‌ونخۆنی ده‌که‌ن و تووشی تا ده‌بن).

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رمویت: (المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا، و شبك بين أصابه)^{١٢٤} واته: ئیماندار بۆ ئیماندار وه‌کو جه‌سته‌یه‌که یه‌کتر بۆ لای یه‌کتر راده‌کێشن (یه‌کتر به‌هێز ده‌که‌ن)، نه‌مجار پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌نجه‌کانی هه‌لکێشا به‌یه‌کتردا).

جا نه‌وان برای یه‌کترن (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) حجات / ١٠) واته: به‌راستی هه‌ر برواداران برای یه‌کن).

برایه‌تی له‌ئیماندا نه‌ک له‌پشت و نه‌سه‌بدا.

١٢٣ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٥٦٦٥) ومسلم (٢٥٨٦) .

١٢٤ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٤٦٧) ومسلم (٢٥٨٥) .

مەبەست لە: (وَذَبَائِهِمْ).

ئەوێ موسڵمان سەرى دەبێ ئەلە، هەرچەندە ئەگەر كەسێكى (فاسق) بێت، لەبەر ئەوێ ئەو لە ئىسلام دەرئەچوێ ئەو سەرپرینی دەستى ئەو ئەلە، كەسى (منافق) ئەگەر شتىكى سەرپرێ ئەو ئىمە دەيخۆين بە حوكمى ئەوێ ئەو موسڵمانە، تا بۆمان پەوێ نەبێتەو ئەو (منافق)ە، خۆى گەر دەرئەچوێ: (إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ) المائدة/۳) واتە: مەگەر بەر لە گيان دەرچوونى فریای چەقۆ كەوتبێ و سەرتان بریبێ.

ئەمە دواندە بۆ هەموو موسڵمانان، هەرێهە سەر پرینی دەستى ئەهلى كىتابیش بۆ ئىمە ئەلە، خۆى گەر دەرئەچوێ: (وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ) المائدة/۵) واتە: سەرپرایی دەستى ئەوانەى نامەيان پێ دراوێ پەوايە بۆتان و دەتوانن بىخۆن.

واتە: سەرپرینەكانيان، چونكە ئەوان بەرپرگای شەرى سەرى دەبێن، بەپێى ئەوێ لە كىتەبە كە ياندا هەيە.

بەلام سەرپرینی بت پەرستان و بێ باوەپان و دەهرييهكان و هەلگەپاوەكان ئەو ئىمە ناىخۆين، چونكە سەرپرینی كافەر ئەوێش پيسە، چونكە سەرپرینی كەسى كافەر مردارەو بوو پيسە بە كوفر، چونكە كاريگەرى دەبێ بەو كەسەى سەرى برپوێ بۆيە پيس دەبێ چونكە كەسەكە سەرى برپوێ پيسەو كاريگەرى لەسەر دەبێت، خۆى گەر دەرئەچوێ سەرپرپاوەكانى ئەهلى كىتابى بۆ ئەلە كردووين بە تايبەتى بەلگەى ئەوێهە سەرپرایی جگە لەوان حەرامە.

مەبەست لە: (وَالصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ).

نوێژ لەسەر هەموو موسڵمانێك دەكرێت، هەرچەندە ئەگەر كەسێكى (فاسق) و سەرپرچی كار بێت يان (منافق) بێت و نفاقەكەى ئاشكرا نەكردوێ، چونكە ئەو لە ئىسلام دەرئەچوێ، ئەو نوێژى لەسەر دەكرێت، دوعاى بۆ دەكرێت و داواى لىخۆشبوونى

لە خوا بۆ دەگىرىت و مىراتى كەسە نىزىكە مۇسلىمانە كەى وەردەگىرىت، كەسە مۇسلىمانە نىزىكە كەى مىراتى ئەو وەردەگىرىت.

مەبەست لە : (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام).

واتە : تەزكىيەى ھىچ كەسىڭ ناكەين بەو ەى بلىين : فلان كەس ئىماندارە ، چونكە شايتەتى دان بەو ەى ئەو كەسىڭى ئىماندارە پەنگە شايتەتى دانىڭ بىت شايتەتى نەبىت ، بۆيە كاتىڭ كابرايەك بە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرموۋ : بەشى فلان بدە چونكە ئەو ئىماندارە ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋ : - يان مۇسلىمانە ، ديسان فەرموۋ : بەشى فلان بدە چونكە ئەو ئىماندارە ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋ : - يان مۇسلىمانە ^{۱۳۰} ، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەمە دەيەۋى ھىچ كەسىڭ نابىت تەزكىيە بىرىت ، بەلكو ناوە گىشتىيەكەى دەرىتسى و دەلىت : (ئەو مۇسلىمانە) پەنگە مۇسلىمانىڭى بە توانا بىت لە ئىسلامداو پەنگە مۇسلىمانىڭ بىت (فاسق) ەبىت ، سەرىپچى و كەم و كورتى ەبىت ، پەنگە كەسىڭى (منافق) بىت ، بۆيە شايتەتى (كەمال) بۆ نادەين .

مەبەست لە : (فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب).

عەقىدەى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەو ەيە سەرىپچىيەكان ھەرچەندە گەورەكان بىت چونكە لە شىرك بچوكتەرە و شىرك نىيە ئەوا كەسى مۇسلىمان لە ئىسلام دەرناكات ، يان لە بازنى ئىمان دەرى ناكات ، بەلكو دەبىتە ئىماندار بە ئىمانەكەى و دەبىتە (فاسق) بەتاوانە گەورەكەى ، يان دەلىت : ئەو كەسىڭى ئىماندارى كەم ئىمانە .

مەبەست لە : (واعلم أن إيمانه إلى الله تعالى : تام الإيمان أو ناقص الإيمان).

واتە پۋالەتەكەى وەردەگىرىن و نەئىنييەكانى دەگىرىنەو ە بۆ لای خوا .

مەبەست لە: (الا ما أظهر لك من تضييع شرائع الإسلام).

واتە: ئىللا مەگەر ھەلۆە شىئەرىك لە ھەلۆە شىئەرەو ھەكانى ئىسلامى ئەنجامدايىت، لەوانە وازھىنان لە شەرائىعى ئىسلام ئەوا تۆ ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا دەدەيت، ھەرەكو چۆن بە ئەنقەست واز لە نوێژ بھيئى، يان ئەگەر قسەيەكى كوفرى كرد و ھەكو جويىندان بە خوا يان جويىندان بە پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، يان جويىندان بە دىنى ئىسلام، ئەوا تۆ ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا دەدەى بە ھۆى ئەو ھى لىتى دەرکەوت، جا ھەرکەسێك ھەلۆە شىئەرىك لە ھەلۆە شىئەرەو ھەكانى ئىسلامى ئاشکرا كرد لەگەڵ نەبوونی عوززو نەبوونی ھىچ مانعێك، يان تەئويلى كردي، يان تەقلید دەكات، ئايە نەفامە، ئايە توورپەيە، ئەوا ئەو کاتە ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا نادەين لەکاتى بوونی ئەو پيگراڻە).

﴿٤٨﴾ نوسەر دەئیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

واتە: نوێژکردن لەسەر ئەو کەسەى بمریت لە ئەهلى قىبلە سوننەتە، کەسەى پەجمکراو و ئەو کەسەى زینای کردووە چ پیاو بێت یان ئافرەت و ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و جگە لەوانە لە ئەهلى قىبلە و سەرخۆش و جگە لەوانە نوێژکردن لەسەریان سوننەتە.

پاڤە:

ئەمە وەکو ئەوەى پێششوو، کەوا هەر کەسێ ئیمان و ئىسلامى دەرخواست ئەوا نوێژى لەسەر دەکەین و دەبێتە ئەهلى قىبلە، ئەوانەن نوێژ دەکەن بەرەو کەعبە - قىبلەى مۆسڵمانان - ئەوانە بەگوێرەى پۆلەتیا مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، حوکم دەدەین بەسەریاندا بەوەى ئەوان مۆسڵمانن، مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین وەکو مامەلەى مۆسڵمانان، بە زیندووێى و بەمردووێى.

مەبەست لە: (والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة).

ئەو ئیماندارە (فاسق) بەهۆى تاوانە گەورەکەىوە لە ئىسلام دەرئەچووە ئەوا وەکو مۆسڵمانان مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، دوعاى بۆ دەرکێت، وەکو ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و ئەو کەسەى بەهۆى زیناوە پەجم کراوە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێژى لەسەر رەجمکراوەکان کردووە، نوێژى لەسەر (ماعن) کرد^{١٣٦} و نوێژى لەسەر ئەو ئافرەتە (غامدى) یە کرد^{١٣٧}، پەنگە هەندى جار بۆ هەندى خەلکى نوێژ ناکریت وەکو

١٣٦ / رواه البخارى (٦٤٣٤).

١٣٧ / رواه مسلم (١٦٩٥).

ئەو كەسەى خۇى دەكوژىت يان ئەو كەسەى دزى لە غەنىمە دەكات، لەبەر ئەوەى خەلكى تەمى بىكرىن و نەك لەبەر ئەوەى كافەرە، بۆيە پىگەى بەهاوہ لآن دا نوپژ لەسەرى بگەن و پىگەى لى نەگرتن نوپژى لەسەر بگەن چونكە موسلمانن.

مەبەست لە: (والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

ئەو سەرخۆشەى مەى دەخواتەوہ كەسىكى (فاسق) و ھەددى لەسەر جى بەجى دەكرىت، بەلام لە ئىسلام دەرنەچىت، جا ئەگەر مرد نوپژى لەسەر دەكرىت ھەرچەندە مەى بخواتەوہ، چونكە ئەو ئەھلى قىبلەىە.

مەبەست لە: (سنة) واتە لەسوننەتى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) شوپىنكەوتنى

(واجب)ە.

﴿٤٩﴾ نوسەر دەئیت: (ولا یخرج أحد من أهل القبلة من الإسلام حتى یرد آية من کتاب الله عز و جل أو یرد شیئا من آثار رسول الله ﷺ)، أو یصلي لغير الله، أو یذبح لغير الله، وإذا فعل شیئا من ذلك فقد وجب عليك أن تخرجه من الإسلام، فإذا لم یفعل شیئا من ذلك فهو مؤمن ومسلم بالإسم لا بالحقیقة).

واتە: هیچ کەسێک لە ئەهلی قەبیلە لە ئیسلام دەرناکرێت تا کو ئایەتێک لە قورئان پەندەنە کاتەو یان فەرموودە یەکی پێغەمبەری خوا (ﷺ) رەندەنە کاتەو یان نوێژ بۆ جگە لە خوا بکات یان سەربەپرێت بۆ جگە لە خوا، جا ئەگەر هەر کاتێک لەوانەى کرد ئەوا پێویستە لەسەرت لە ئیسلام دەری بکەیت، جا ئەگەر هیچ لەوانەى ئەنجام نەدا ئەوا نیماندارو موسلمانە بەناو ئەک بە حەقیقەت).

پاڤە /

هیچ کەسێک لە ئەهلی قەبیلە لە ئیسلام دەرناجێت ئیلا بە ئەنجامدانى هەلۆه شێتەرێک لە هەلۆه شێتەرەکانى ئاشکرای ئیسلام و عوزى نەبێت.
مەبەست لە: (حتى یرد آية من کتاب الله عز و جل).

ئەگەر کەسێک نەکوێ لە قورئان کرد یان لە بەشێکی یان لە سوننەتى (صحیح) یان لە بەشێکی، یان ئینکاری لە شتێکی قورئان کرد، یان ئینکاری شتێکی لە سوننەتى صحیح کرد، ئەوا حوکمی هەلگەپانەوێ بەسەردا دەدرێت، چونکە ئەو خاوە پێغەمبەرە کەى (ﷺ) بە درۆ خستۆتەو، ئەگەر نەزان نەبێت یان چاویلکەر یان تەئویلی نەکردبێت ئەوا بۆی پوون دەکرێتەو جا ئەگەر بۆی روون کرایەو و کەچی ئەو سوور بوو لەسەری ئەوا حوکمی هەلگەپاوەى بەسەردا دەدرێت.

مەبەست لە: شوپنە واره كانى پيغه مبهري خوا (ﷺ) فەرمووده كانييه تي.

مەبەست لە: (أو يرد شيئا من آثار رسول الله ﷺ).

واتە: ئەوا كوفرى كردو، ئەمەش ياسايەكى مەزنە لای ئەهلى سوننە و جەماعە، لەگەڵ دوو كۆمەڵدا لەم مسەلەدا جیاوازن:—

كۆمەڵەى يەكەم: (الخوارج) و (الغلاة) زیادەپەرەكان ئەوانەى خەلكى بەتاوانى گەورە كافر دەكەن كە جگە لەشیركە.

كۆمەڵەى دووهم: كۆمەڵى (المرجئة) كە دەڵێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچى هیچ زيانێكى پێ ناگەیەنێت، چونكە كەسەكە بەدلى ئیماندارە، ئەوا هیچ سەرپێچییەك زيانى پێ ناگەیەنێ، ئەگەر وازى لەهەموو كردەوه كانى هێناو هیچ كارێكى نەكرد، ئەوا كەسێكە ئیماندارە و ئیمانى تەواوە (كاملە).

بەلام ئەهلى سوننە و جەماعە هەروەكو نوسەر باسى كردو:— ئەوان ناوەندن لەنتیوان ئەو دوو كۆمەڵەداو دەڵێن:— تاوانە گەورەكان جیاوازن، ئەگەر شیركى گەورە كوفرى گەورە بوو ئەوا خاوەنەكەى لە ئیسلام دەردەكەت بەكۆپای زانایان (الاجماع)، بەلام ئەگەر كوفر یان شیرك نەبوو، بەدرۆخستنه وهى قورئان یان بەدرۆخستنه وهى سوننەتى پيغه مبهري خوا (ﷺ) نەبوو، وازهێنان لەنوێژكردن نەبوو، داواكردن لەجگە لەخوا نەبوو، یان سەرپرین بۆ جگە لەخوا نەبوو، ئەو تاوانێكى گەورەیه و بەنده لەئىسلام دەرناكات بەجیاواز لەگەڵ خەواریج و موعتەزیلە، بەلام زیان لە ئیماندار دەدات و ئیمانەكەى كەم دەكاتەوه و لاوازی دەكات بە جیاواز لەگەڵ (مورجینە) دا كە دەڵێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچى زیان ناگەیەنێ، ئەمە مەزەهەبى ناوەنده و كۆكەرە وهى هەردوو دەرەقە مۆژدەدەر و هەپەشەكانە.

خەوارىچ و موعتەزىلە دەقە ھەپەشەكانيان ۋە رىگرتوۋە ۋازيان لە دەقە موزدەدەرەكان ھىناۋە.

مورجىئە بە پىچەوانەۋە: دەقە موزدەدەرەكانيان ۋە رىگرتوۋە ۋازيان لە دەقە ھەپەشەكان ھىناۋە.

ھەردوو كۆمەلەكە گومران.

مەبەست لە: (أَوْ يَصْلِي لغيرِ اللَّهِ أَوْ يَذْبَح لغيرِ اللَّهِ).

نويژ دەكات بۆ كۆرپىك بۆ ئەو ھى لىتى نزيك بىيئەۋە يان سوژدە بۆ بتىك دەبات، يان بۆ جگە لە خوا سەردەبىي و كارىك لە پەرستىنەكان بۆ جگە لە خوا دەكات، ئەوا كە سىيكي موشرىكە و كافىرە و لە دىن دەرچوۋە، جگە لەوانە و لەوانە كە مەتر ئەوا ئەھلى سوننە ناۋەندن تىيدا لە نىۋان مورجىئە و خەوارىجدا.

مەبەست لە: (وَإِذَا فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ وَجِبَ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْإِسْلَامِ).

ئەگەر كارىك لەوانە ھى ئەنجامدا، واتە نويژى بۆ جگە لە خوا كرد يان بۆ جگە لە خوا سەربىيى ئەنجامدا، يان ھەر پەرستىنكى بۆ جگە لە خوا ئەنجامدا، ئەوا (واجب) دەبىي لە سەرت لە ئىسلام دەرى بگەيت، واجبە لە سەرت باۋەرت و ابىت ئەو كافىرە، مەلى: پەيوەندى بە منەۋە نىيە، يان دەربارەى نازانم، بەلكو (واجب) ھە لە سەرت كافىر و موشرىك بە كافىر بزانىت و بەكەسى سەرىچىكار تاوانىكى گەورەى ئەنجامداۋە جگە لە شىرك كە سىيكي (فاسق) ھە، پىۋىستە لەم مەسەلە يەدا حق پوون بگريئەۋە.

مەبەست لە: (فَإِذَا لَمْ يَفْعَلْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمُسْلِمٌ بِالْإِسْمِ لَا بِالْحَقِيقَةِ).

واتە: بە پەرۋالەت لای ئىمە، نەيتى و پەنھانىيەكەى دەگەرئىنەۋە بۆ لای خوا.

﴿۵۰﴾ نوسەر دەلئیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئاً مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز وجل)^{۱۲۸}.

وقوله: (إن الله ينزل إلى السماء الدنيا)^{۱۲۹} وينزل يوم عرفة.

وينزل يوم القيامة، وإن جهنم لا يزال يطرح فيها حتى يضع عليها قدمه جل ثناؤه^{۱۳۰}، وقول الله تعالى للعبد: (إن مشيت إليّ هرولت إليك)^{۱۳۱}، وقوله: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۲} وقول رسول الله ﷺ: (رأيت ربي في أحسن صورة) وأشباه هذه الأحاديث، فعليك بالتسليم والتصديق والتفويض والرضا، ولا تفسر شيئاً من هذه بمواك فإن الإيمان بهذا واجب، فمن فسر شيئاً من هذا بمواه، وردّه فهو جهمي.

واته: ھەركاتىك گويىبىستى ھەرموودەيەك بووى عەقلىت پىنى نەدەگەيشت ھەكوئەو ھەرموودەيەى پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەلئیت: (دلى بەندەكان لە نىوان دوو پەنجەيە لە پەنجەكانى خواى مېھرەباندە).

ئەو ھەرموودەيە: (خوای گەورە دادەبەزىتە ئاسمانى دونیا) و لەپۆژى عەرەفەدا دادەبەزى.

لەپۆژى قىامەتدا دادەبەزى، دۆزەخ بەردەوام خەلكى تى دەكرىت تاكو خواى پەرەردگار پای خوێ دەخاتە سەر، خواى گەورە بەبەندەكەى دەلئیت: (ئەگەر بە

۱۲۸ / أخرجه مسلم (۲۶۵۴) .

۱۲۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۵۶۷) ومسلم (۲۸۴۸) .

۱۳۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۹۷۰) ومسلم (۲۶۷۵) .

۱۳۲ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۱۴۸) ومسلم (۲۸۴۱) .

رىكردن بەرەو لام بىتت ئەوا بە ھەرەلە من بەرەو لات دىم) دەلئىت: (خوای گەرە
ئادەمى دروست کردو لە سەر سورەتى خۆى) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت:
(بەرەدگارم بىنى لەسەر جوانترین سورەت).

نمونهى ئەو فەرەودانە، ئەوا پىوئىستە لەسەرت تەسلىم بوون و بەراست زانین و
راسپاردن (التفویض) و پازى بوون، ھىچ بەکىك لەوانە بەئارەزووى خۆت تەفسىر مەكە
چونكە باوەرپەتەن بەوە واجبە، جا ھەر كەسىك شتىكى لەوانە تەفسىر كرد بە
ئارەزووى خۆى و پەردەى کردووە ئەو (جەھەمى) یە.

پاڤە/

دەقەكانى سیفات جیگرو سابتە بۆ خوا، پىوئىستە لەسەرت بىسەلمىنى ھەرەكو
ھاتو لەسەر حەقیقەتى خۆى، بەبى ئەوەى بەعەقلى بەشداری بەكەیت و تىكەلى
بەكەیت و بلىت: ئەمە لایەقى خوای گەرە نىیە، یان خوای گەرە پاكە لەوشتانە،
ئەمەش تەشبیھە، ھەرەكو (المعطلە) دەلئىن.

یان باوەرپەت و ابىت خوای گەرە لەدروستكراوەكانى دەچىت ھەرەكو (الممثلة)
دەلئىن، ئەوا ھەردوو كۆمەلەكە گومران.

(المعطلە): زیادەپەروویان كردن لە پاكراددەدا، تاكو ناوو سیفاتەكانى خویان نەفى
كرد بەقسەى خویان دەیانەوى لە لەیەكچواندن (تەشبیھكردن) ھەلئىن.

(الممثلة): زیادەپەروویان كرد لە ئىسپاتدا، تاكو خویان چواند (شوبھاند)
بەدروستكراوەكانى، ھەردوو كۆمەلەكە ناپەواو (باطل)ن.

مەزھەبى (ئەھلى سوننە): نىوەندن، ئىسپاتى ناوو سیفاتەكانى خوای گەرە
دەكەن ئىسپاتىك بەبى لىكچوون، ھەر لەیەكچوونىك لەگەل دروستكراوەكانیدا نەفى

دەكەين وەك تەنزىھىك نەوہك وەك (تعطيل) لەكارخستن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەىە بەپىتى ئەو ئايەتەى كە دەفەرمويت:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) ئەمە وەلامە بۆ (المعطلة)...

(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) (الشورى) ئەمە وەلامە بۆ (المعطلة)...

ئايەتەكە بەلگەى ئەوہى تىدايە ئىسپاتى ناوو سىفاتەكانى لىكچوون و لىچواندن لەخۆ ناگرىت، ئەمە بەرنامە و مەنھەجى تەواوہ لەمەسەلەى ناوو سىفاتەكاندا.

بۆ نمونە: (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل).

ئىسپاتى بوونى پەنجە دەكات بۆ خواى گەرە ھەرەكو لەفەرموودەكەدا ھاتوہ، مەلى: وەكو پەنجەى دروستكراوہكانە، چونكە ئەوہ لىكچواندنە، خواى گەرە بەپاك رادەگرين لەوہدا (لەو شوبھاندنەدا) بەلكو ئىسپاتى دەكەين بەشێوہىەك لاىەقى خواى گەرە بىت وەكو پەنجەكانى دروستكراوہكان نىيە.

ئىسپاتى ئەو فەرموودە قودسىيە دەكەين كە خواى گەرە تىيدا دەفەرمويت: (من أتاني بمشي أتيته هرولة)^{۱۳۲} واتە: ھەر كەسىك پەلە بكات بۆ پازى بوون و گوپرايەلى من، منىش پەلە دەكەم لە لىخۆشبوونى تاوانەكانى و جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى، ماناى ئەو (الهرولة) نىيە ناسراوہ لمان، كۆتايى فەرموودەكە تەفسىرى دەكات كە دەفەرمويت: (لئن سألي لأعطينه ولئن استعاذني لأعيزنه) جا ماناى (الهرولة) لىرەدا: برىتییە لە پەلەكردن لە جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى بەندەكەى، ھەرەكو چۆن بەندەكە پەلە دەكات لەگوپرايەلى خوادا جا ئايا بەندەكە بەحەقىقەت (هرولة) دەكات يان بەماناكەى؟ ئەمەش رەدى ھەندى لەو كەسانە دەداتەو ئىسپاتى سىفەتى

(الهرولة) دەكەن، ئەمەش لەجۆرى كردارە (مقابله)كانە، ھەرودەكو خواى گەورە دەفەر مۆيت: (فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ (۷۹) التوبة) واتە: بەدەر لە تەوسو تەشەرەكانيان ھىشتا گالتەشيان پى ئەكەن ! جا لەبەرانبەر ئەوودە مەسخەرە بەوان دەكات).

(إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ (۱۴) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمُ) البقرة) واتە: ئىمە ھەر گالتەيان پى دەكەين (۱۴) بەراستى خواى بالادەست گالتە بەوان دەكات (۱۵).

(وَمَكْرُوا اللَّهَ (۵۴) آل عمران) واتە: دوزمنانى خوا فيلىيان كرد بەلام خوا فپو فيلەكەيانى پوچەل كردهو).

بۆيە پىويستە ئەم بنەما مەزنانە بزانت، بۆ ئەو ھى موسلمان لەسەر چاوپوونى بىت و مەزھەبى سەلف لەو مەسەلەدا بزانت، ئەوان لەو ھەدا جىگىرترو سابتىن و لەو زانانت، خودى خۆى بەسەر بەخۆى تىگەيشتنى خۆى و عەقلى خۆى و ئىسپاتى شتىك بۆ خوا نەكات دەريارە ھىچ نەزانىت بەلكو بەپى پوالەتەكەى لىكچووھەكان، چونكە لىرەدا چەندىن بەلگەى مەحكەم ھەن پوونى دەكاتەو ھە ئاشكرائى دەكەن، بۆيە پىويستە (متشابھە)كان بگىرپریتەو بۆ (محكم)كان، ئەمەش ھەموو كەسىك پى نازانىت تەنھا ئەوانە نەبىت چوونەتە قولایى زانستەو.

بۆيە پىويستە لەسەر قوتابى زانست و زانىارى (طالب العلم)و كەسىكى سەرەتا لە زانستدا پەلە نەكات لەم مەسەلەدا، بەلكو لى پادەووستى، فىر بىت چۆن لى تىدەگات بەپى مەنھەجى سەلف، پىگاگە پوونە، سەلف كەمەرخەمىيان نەكردو لەپوونكردنەو ھى ھەقداو دانانى پىساو بنەماكان، بەلام ئەمە پىويستى بە زانست و زانىارىيە، پىويستى بەتىگەيشتنە، ھەرودە لەنمونەى ئەو ئەو فەرمودەيە كە دەفەر مۆيت:

(ينزل ربنا إلى السماء الدنيا)^{۱۳۴} واتە: پەرۋەردىگارمان دادەبەزىتە ئاسمانى دۇنيا.

(وينزل عشية عرفة)^{۱۳۵} واتە: ئىۋارەى عەرەفە دادەبەزىت.

(يأتي يوم القيامة)^{۱۳۶} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت.

(يجيء يوم القيامة لفصل القضاء بين عباده)^{۱۳۷} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت بىۋ داۋەرى

كردن لە نىۋان بەندەكانىدا.

ئەم شتانە ئىسپات دەكەين ۋەكو ھەقىقەتى خۆى، بەبى ئەۋەى بچىنە ناۋ دىبارى
كردنى چۆنىەتتەكەى بۆيە تەكلىف لەخۇمان ناكەين لەزانىنى، چۆن دىت؟ جا ناچىنە
نىۋ باسى چۆنىەتى يەۋە، بەلام ماناكەى ئەۋا شىتەكى مەعقۇلە، بۆيە كاتىك پىرسىيار كرا
لەنىمامى مالىك دەربارەى چۆنىەتى (الاستواء) پىرسىياركارەكە وتى: — (الرَّحْمَنُ عَلَى
الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طە) چۆن ئىستۋاى كرد؟ پىرسىيارى دەربارەى چۆنىەتى دەكرد،
نىمامى مالىك پىتى فەرموو: (الاستواء معلوم) واتە: ئىستۋا ماناكەى زانراۋە و ئاشكرايە
(والكيف مجهول والايمان به واجب والسؤال عنه بدعة) واتە: چۆنىەتتەكەى نەزانراۋە و
باۋەپۋون پىتى واجبە و پىرسىياركردن دەربارەى چۆنىەتتەكەى بىدعەيە) ئەمە
مەنھەجى سەلامەتە لە نمونەى ئەم مەسەلانەدا.

ھەرۋەھا: ئىسپاتى (صوره) بۆخوا دەكەين ھەرۋەكو چۆن پىغەمبەرەكەى (ﷺ)

ئىسپاتى بىۋ كىردۈە لە ۋەرموودەيەى كە دەلىت: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۸} لە

۱۳۴ / رواه البخارى (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۵ / رواه مسلم (۱۳۴۸) .

۱۳۶ / خۋاى گەرە دەفەرموئىت : (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰)) .

۱۳۷ / خۋاى گەرە دەفەرموئىت : (وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (۲۲) الفجر .

۱۳۸ / رواه البخاري (۵۸۷۳) ومسلم (۲۸۴) .

ریوایه‌تیکی تردا هاتوه: (علی سورة الرحمن)^{۱۳۹} ئیسپاتی (صوره) بۆ خوا ده‌که‌ین، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ئیسپاتی بۆ کردوه، له‌وه‌رموده‌یه‌ی که ده‌فه‌رمویت: (رأيت ري في أحسن صورة)^{۱۴۰} ئەمە له‌دو‌نیاداو بینینی خه‌و بووه (خه‌و بینین) ئیسپاتی (صوره‌ی) تێدایه‌ بۆ خوا به‌شیوه‌یه‌ک لایه‌قی ئه‌و بیت نه‌وه‌ک وه‌کو (صوره‌ی) دروستکراوه‌کان، به‌لکو ئه‌وه (صوره‌ی) خۆی گه‌وره‌یه، ئەم مه‌سه‌له‌ لانه‌ ئێمه‌ ئیسپاتی ده‌که‌ین بۆ خۆی گه‌وره‌ و به‌بێ ئه‌وه‌ی بچینه‌ ناو مه‌سه‌له‌ کانه‌وه‌ یان گومانی لێ بکه‌ین، یان ده‌مه‌ قاله‌ی له‌سه‌ر بکه‌ین.

(التفويض) له‌پاستیدا (تفويض)ی چۆنیه‌تییه‌ نه‌ک (تفويض)ی مانا.

مه‌به‌ست له‌: (ولا تفسر شيئا من هذه بھواك).

به‌لکو ته‌فسیر ده‌که‌ین به‌مانایه‌کی راست و دروست لایه‌ق بیت به‌خۆی گه‌وره‌، ناگوتریت ته‌فسیر ناگریت، به‌لکو ته‌فسیر ده‌کریت و مانا که‌ی پوون ده‌کریت وه‌، (تفويض) که‌ ته‌نها بۆ چۆنیه‌تییه‌ که‌یه، ئیسپاتی دابه‌زین ده‌که‌ین و چۆنیه‌تییه‌ که‌ی نه‌فی ده‌که‌ین، خۆی گه‌وره‌ له‌پۆژی قیامه‌تدا دیت بۆ یه‌کلایی کردنه‌وه‌ی داوه‌ریکان هه‌روه‌کو خۆی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَجَاءَ رَبُّكَ (۲۲) الفجر) وه‌ ده‌فه‌رمویت: (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰) البقرة) واته‌: ناخۆ په‌یره‌وانی شه‌یتان بێ له‌مه‌ له‌پۆژی قیامه‌تدا خۆی گه‌وره‌ له‌په‌له‌ هه‌وریکی سپیدا بێته‌ لایان و داوه‌رییان بکا، فریشته‌کانیش به‌پرز ئاماده‌بین بۆ تێپه‌رانی به‌ریاره‌کانی خوا دادگایشیان به‌پێته‌وه‌).

خۆی گه‌وره‌ دیت بۆ یه‌کلایی کردنه‌وه‌ی کێشه‌کان له‌نیوان به‌نده‌کانیدا، به‌لام وه‌کو دروستکراوه‌کان نایه‌ت به‌لکو هاتنیکه‌ لایه‌قی خۆی بیت به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بیه‌ویت.

۱۳۹ / رواه الطبراني والحاثر بن أبي أسامة وابن خزيمة وصححه الامام احمد واسحاق بن راهويه .

۱۴۰ / رواه أحمد والترمذي .

مەبەست لە: (بھواک).

واتە: تەفسىرى ناکەیت بە بى زانیارى، بەلام ئەگەر تۆ تەفسىرى دەکەیت بەپىی بەلگەکان و گەرانبەوہى (المتشابه) بۆ (محکم) ئەوہ ئاساییە، بەلام کەسى تازە پىگەیشتوو یان نەقام ئەوا ناچیتە ناو ئەم بابەت و مەسەلە مەزنانەوہ، چونکە ئەمە مەلەپە و ترسیکی گەرەپە.

من دەبینم زۆریک لەو گەنجانەى خویان بەزانا دەزانن جورئەت دەکەن لەمەسەلەکانى عەقیدەداو وایان لیتھاتوہ جورئەت دەکەن دەربارەى چەند شتیک و قسەى تیدا دەکەن، دژایەتى یەکتر دەکەن و ئەگەر جیاواز بوون ئەوا پەیوەندى نیتوانیان دەبچرێنن.

براکانم خوای گەرەپە تەکلەیفى ئەم مەسەلانەى لى نەکردوون، پێویستە لەسەرتان لەسەر مەنەجى سەلەف بپۆن، قسەکانى ئەوان بکەن، کتیبەکانى عەقیدە سوپاس بۆ خوا چاپکراون و راستکراونەتەوہ و دیراسەکراون و ریک و پیکن، بۆیە لەخۆتانەوہ شتى نوێ دامەهێنن و لەخۆتانەوہ تىگەیشتنى نوێ دامەهێنن، ئەم بابەتانە کەسانىکى تر باسى کردوون و لەکۆل کراونەتەوہ.

مەبەست لە: (فإن الإيمان بهذا واجب).

باوەرپ بوون بەناو و سیفات و کارەکانى خوای گەرەپە واجب و فەرزە لەسەر بەندەکان.

لەئیمان هێنان (باوەرپبوون) بەخوا: باوەرپ بوون بەناو و سیفاتەکانى بەشیوەیەک لایەقى ئەو بىت، جا هەرکەسێک بچیتە نێو بابەتى ناو و سیفەتەکانەوہ بە لەکارخستن (التعطيل) یان بە لیکچواندن (التمثيل) یان بە (التفويض) یان بە تەفسیریک لەخۆیەوہ،

ئەوا ئەو كەسە ئىمانى بە خوا نەھىتتاۋە ئىمانىكى حەقىقى، ئەو ۋە ئىمانەكەى كەم و كورتە.

مەبەست لە: (فمن فسر شيئا من هذا بحواه ورده فهو جهمي).

جەھەمىيەكان نەفى ناۋو سىفاتىيان كەرد، چۈنكە بە شىۋەيەك تەفسىرىيان كەرد لايەق بىت بە (مخلوق)، گومانىش لە ۋەدا نىيە خۋاى گەۋرە پاكە لە ۋ شتانەى لايەق بىت بە (مخلوق) ئەوان لە پىشدا شوبھاندىيان (تمثيل) يان كەرد، پاشان لە كاريان خست (تعطيل) يان كەرد، بە پىتى (تمثيل) كەردنەكەيان، چۈنكە ئەو دەقانىەيان بۆ پوون نەبوۋىۋە ئىللا بە ۋ شىۋەيە نەبىت كە لە دروستكراۋەكاندا دەچىت بۆيە بە ۋ تىگەيشتنە نەفىيان كەرد.

ئەگەر بيانگوتايە: ئەم دەقانىە ناۋو سىفاتى خۋاى لە حەقىقەتدا تىدايە، بە لام لايەقى ئەۋە، جا ناۋەكانى ئەو ۋەكو ناۋى دروستكراۋەكانى نىيە ۋ سىفەتەكانى ۋەكو سىفەتى دروستكراۋەكانى نىيە، ئەگەر ئەم مەنھەجەيان بگەردايە تەبەر ئەۋا سەلامەت دەبوون، بەلكو ئەۋان بە تىگەيشتن ۋ ئارەزوۋى خۋيان لە يەكيان دايەۋە.

(الجهمية): ئەۋ ناۋەيان لى نراۋە لەبەر (الجهم) كوپى (صفوان)ى الترمذى يان السمرقندى، يەكەم كەس بوو ئەۋ قسەيەى ئاشكرا كەردو وتى: قورئان دروستكراۋە، نەفى ناۋو سىفەتەكانى خۋاى كەرد، ھەروەھا وتى: ئىمان تەنھا بىرىتى يە لە ناسىنى بەدل... تا كۆتايى قسە گومراۋ كوفرەكانى، جا ھەر كەسىك باۋەپى وابىت ئەۋا دەدرىتە پال ئەۋ، پىتى دەگوتى ئەۋ كەسە (جەھەمى)يە، ۋەكو نىسبەتەك بۆ (الجهم).

﴿۵۱﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل).

واته / هه‌رکه‌سیک باوه‌پی وایت خوی گه‌وره له‌دونیا‌دا ده‌بینی ئه‌وا کافره به‌خوی گه‌وره .

پاڤه /

هه‌ر که‌سی ب‌لئیت که‌سیک به‌چاو خوی گه‌وره ده‌بینی نه‌ک به‌خه‌و ئه‌وا کافره ، چونکه خوی گه‌وره له‌دونیا‌دا نابینرئیت ، بۆیه کاتی موسا (کلیم الله) داوای له‌خوا کرد _ بیبینی _ ئه‌وا خوی گه‌وره فه‌رموی: (قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف/ ۱۴۳) واته : خوا فه‌رموی: موسا هه‌رگیز له‌م دونیا‌یه ناتوانی بمبینی به‌لام له‌م کئوه به‌روانه من خۆمی نیشان ده‌دهم جا ئه‌گه‌ر ئه‌و له‌جی خۆی ماو، نه‌بزووت، ئه‌وساش تو ده‌توانی بمبینی).

جا هیچ که‌سیک له‌م دونیا‌یه‌دا خوا نابینی، ئه‌مه جیگای ئیجماعی زانایانه، به‌لکو بینینی خوی گه‌وره له‌دوا پ‌ژدا ده‌بی، چونکه خه‌لکی له‌دونیا‌دا لاوازن توانای بینینی خویان نییه، چونکه لاوازیان تئدایه، بۆیه کاتیک خوی گه‌وره ده‌رکه‌وت بۆ شاخه‌که، ئه‌وا خاپوور بوو، بوو به‌گل، ئایه ئه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م چۆنه؟ له‌گۆشت و خوین، به‌لام له‌دوا پ‌ژدا خوی گه‌وره هیزیک ده‌به‌خشیت ئیمانداران بتوانن خوی گه‌وره‌ی پتی بینن و له‌ززه‌ت له‌و بینینه بینن، جا بینینی خوی گه‌وره له‌دوا پ‌ژدا جیگرو متواتره بۆ ئیمانداران، به‌لام له‌دونیا‌دا ئه‌وا هیچ که‌سیک به‌چاو خوی گه‌وره نابینی.

جیاوازی له‌وه‌دایه: ئایه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌شه‌وی میعراجدا خوی گه‌وره‌ی

بینی یان نا؟

پای پاست و ئەوێ جەمھوری زانیان لەسەرە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەچار
 نەیبینیو بەلام بەدل ئەوى بینیو، چونکە هیچ کەسێک لەم دنیاىە خواى گەورە
 نابینی، چونکە خواى گەورە نۆر لەو مەزنتەرە لەم دنیاىە دا خەلکى بیبینی، بۆیە
 کاتى پرسىار کرا لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئایە لەشەوى میعراجدا خوات بینی؟
 فەرمووی: (نور أنى اراه)^{۱۴۱} وە فەرمووی: (حجابہ النور، لو کشفه لأحرقت سبحات وجهه
 ما انتهى إلیه بصره من خلقه)^{۱۴۲} واتە: پەردەى زاتى خوا روناکییە، ئەگەر ئەو پەردە
 لابیات نوورى رووخسارى هەموو ئەو دروستکراوانە دەسوتینیت کە بینایى پێى دەگات
 (واتە: هەموو بوونەو).

 ۱۴۱ / أخرجه مسلم (۱۷۸) .

۱۴۲ / أخرجه مسلم (۱۷۹) .

﴿۵۲﴾ نوسەر دەئیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۲} **هَإِنِ الْفِكْرَةُ فِي الرَّبِّ تَقْدَحُ الشَّكَّ فِي الْقَلْبِ**.
 واتە: بىرکردنەو لەزاتى خوا بیدەى، بەبەلگەى ئەوێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموێت: (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) چونكە بىرکردنەو لەزاتى پەرەردگارا دەبێتە هۆى دروستبوونی گومان لەدەلەكاندا.
 پافە/

پێویستە لەسەر موسلمان خۆى بەدووڕیگریت لەبىرکردنەو لەزاتى خوادا، بىرکردنەو لەچۆنیەتى ناو و سیفات و کارەکانى، چونكە خواى گەورە دەفەرموێت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طه) واتە: خوا بەهەموو ئەو شتەو دەزانێت کە ئەوان پێشيان خستوو و کردیانە لەدووندا، هەروەها بەو شتەو چاک دەزانێت لەپەڕى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بەزانين و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بەبەپێوەبردن و حیکمەتى خوا).

بۆیە پێویستە لەسەرت باوەرپەڕ بەخوا هەبێت و بەهەزنى بزانی، بەبى ئەوێ بىر لەزات و چۆنیەتى ناو و سیفاتەکانى بکەیتەو.

مەبەست لە: (لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۴}

واتە: بىر لەدروستکارەوێتى خوا بکەنەو و بىر لەئایەتەکانى گەردوون بکەنەو ئەوان پێشيان دەرتانە بۆ تواناو دەسەلاتى خوا:

فيا عجا كيف يعصى الإله	أم كيف يجحده الجاحد
وفي كل شيء له آية	تدل على أنه واحد

۱۴۳ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰) .

۱۴۴ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰) .

جا تۆ بىر لە ئايەتەكانى گەردوون بکەرەو لە ئاسمان و زەوى، لە شاخەكان و بەردەكان و دارەكان و دەرياکان و دروستکراوەكانى بۆ ئەوێ بىنە بەلگە بۆت بۆ گەرەى و مەزنى دروستکار، بىر لە ئايەتەكانى قورئان بکەرەو، بەلام ئەگەر بىر لە زاتى خواو چۆنىەتى ناو سىفەتەكانى بکەینەو ئەوا درکى پى ناکەين و ئىجاتەى ناکەين: (وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰ طه).

﴿۵۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وأعلم أن الهوام والسباع والدواب نحو الذرو والذباب والنمل كلها مأمورة ولا يعلمون شيئاً إلا بإذن الله تعالى).

واته/ بزانه که‌وا هه‌موو جیو جانه‌وه‌ره‌کان و شیرو درنده‌کان و گیانله‌به‌ران وه‌کو می‌روه‌کان و می‌ش و می‌رووله هه‌مووی پی‌سپی‌تراون، هیچ شتی‌ک نازانن ئی‌للا به ئیزنی خوا نه‌بی‌ت.

پاڤه/

هه‌موو گه‌ردوون به‌پێوه ده‌بریت و مه‌ئمووه به‌فه‌رمانی گه‌ردوونی، پڤڤ (خۆڤ) پێ ده‌کات، مانگ پێ ده‌کات، نه‌ستیره‌کان، گه‌ردوون ده‌خولیت‌وه، گیانله‌به‌ران و بالنده‌کان هه‌مووی به‌پێی سیسته‌می خۆی پێ ده‌کات که‌خوای گه‌وره‌ بۆی داپێ‌ژاوه‌ و ته‌قدیری کردوه، (أُعْطِيَ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (۵۰) طه) واته: په‌روه‌ردگاری ئیمه‌ نه‌ زاته‌یه هه‌موو شتی‌کی دروست کردوه، پاشانیش رینمایی هه‌موو پێداویستی‌یه‌کی‌شی کردوون).

هه‌موو دونیای پێ‌ک خستوه، هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌م دونیایه‌دا‌یه له‌بونه‌وه‌رو دروست‌کراوه‌کان و گه‌ردونه‌کان و ئاسمانه‌کان و زه‌وی، هه‌مووی به‌ته‌قدیر و به‌پێوه‌بردنی دروست‌کاره‌که‌ی به‌پێوه‌ ده‌چی، ئه‌ویش به‌فه‌رمانی گه‌ردوونی خوای گه‌وره‌ دیت و ده‌چی‌ت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۸۲) يس) واته: به‌پراستی هه‌رکاتێ ویستی شتی به‌دی به‌ینی هه‌ر ئه‌وه‌یه که‌ پێی به‌فرمێ بیه! ئه‌ویش ده‌ست به‌ جێ ده‌بی‌ت).

ئه‌وانه‌ پێ ده‌که‌ن و ده‌چن به‌فه‌رمان و به‌پێوه‌بردنی و دروست‌کردن و ئیراده‌ و ویستی خوای گه‌وره‌ و ملکه‌چی ئه‌ون: (كُلُّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى) (الرعد/۲) واته:

ھەردووکىشىيان (خۆرو مانگ) تا ئەو كاتەى بۆيان ديارىكراوھ لەخولگەى خۆياندا ھەر دىن و دەچن.

مەبەست لە: (ولا يعلمون شيئاً إلا بإذن الله تعالى).

واتە: بە ئىزنى گەردوونى خوا ئەوئىش فەرمانى كەونىيە، بە ويستى خواى گەورە، ئەوانە بەويستى خۆيان پى ناكەن يان بەپۆھەردنى ھىچ كەسك جگە لەخوا، بۆيە كاتىك كابرەى ستمكار (الجبار) بە ئىبراھىمى گووت: (أَنَا أُخِي وَأُمِي) واتە: ووتى: خۆ منىش كەسانى دەژىنم و كەسانىكىش دەمرىنم).

ئىبراھىم پى فەرموو: (فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ) (البقرة ۲۵۸) واتە: دەى باشە خوا لەخۆرھەلاتەوھ خۆر دىنى دەسا تۆيش كەداواى خوايەتى ئەكەيت لەخۆرئاواوھ بىھىنە ئەوسا ئىتر ئەو ستمەكارو بى باوھەرە حەپەساو نقى لىبرا).

جا كارەكانى خواى گەورە ھىچ كەسك ناتوانى بىكات يان وەكو ئەو بكات، چونكە تەنھا ئەوھ گەردوون بەپۆھەدەبات، بەچاكترىن و جوانترىن و وردترىن شىوھ پىكى خستوھ، بەھىچ شىوھەك ناگۆرەيت، (مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ) (الملك ۳) واتە: لەناو دروستكراوھكانى (خواى) بەبەزەبىدا ھىچ جۆرە ناپىكى و ناتەواويەك نابىنى).

جا پۆژ و مانگ و ئەستىرەو ئاسمانەكان و زەوى لەوكاتەوھ خواى گەورە دروستى كرودو تا ئەو كاتەى ويستى لەسەر بىت لەكۆتايى دونيا بەپى سىستەمىكى خواى گەورە دەپوات كە تەقدىركراوھ و ھەركىز ناگۆرەيت.

﴿۵۴﴾ نوسەر دەلێت: (والإيمان بأن الله قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدأ، ومن قال: إنه لا يعلم إلا ما كان وما هو كائن فقد كفر بالله العظيم).

واتە: باوەڕ بەوەی خۆای گەرە زانیویەتی ئەوەی پووی داوە لەسەرەتای زەمانەو، ئەوەش پوونادات، ئەوەش کە پوودەدات، هەمووی ژماردوووە و حسابی کردووە، هەرکەسێک بلێت: خۆای گەرە نازانیت تەنھا ئەو نەبێت کە پوویداوە ئەوەی هەیه، ئەوا کوفری بەخۆای گەرە کردووە.

پاڤە:

پێویست و واجبه ئیسپاتی (عیلم) بۆ خۆای گەرە بکەین، ئاگادارە بە هەموو شتێک، جا ئەو زانیارە دەربارەى هەموو شتێک و بەتوانایە بەهەموو شتێک، زانستی خوا نە سەرەتاو نە کۆتایی هەیه، (عیلم)ی خۆای گەرە وەکو ئەو سیفەتەکانی تر وایە سابت و جێگرە هەر لە ئەزەلەو، هەرۆهکو چۆن خۆای گەرە سەرەتای نییه ئا بەو شتێو ناو سیفەت و کارەکانی سەرەتایان نییه، هەرۆهکو چۆن خۆای گەرە کۆتایی نییه ئا بەو شتێو یە ناو سیفەت و کارەکانی کۆتاییان نییه، ئەو بەناو و سیفەتەکانیو یە کەمە و سەرەتای نییه، ئەو بەناو و سیفەتەکانیو یە دواینیو کۆتایی نییه، هەرۆهکو پێغەمبەری نازدار (ﷺ) دەفرمویت: (أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء)^{١٤٥} واتە: ئەى خودایە.. تۆ یەکەم کەسێکیت و هیچ کەسێک لە پێش تۆ نەبوو و تۆ دوایین کەسێکیت و هیچ کەسێک لە پاش تۆ نییه، تۆ خاوەن دەسلەلاتو

شكۆمەندى و ھىچ كەسك لە سەرۋى تۆۋە نىيە، ھەر تۆ پەنھانى و جگە لە تۆ كەس لە وردە كارىيەكان ئاگادار نىيە).

مەبەست لە: (والإيمان بأن الله تعالى قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدا).

خوای گەرە ئەو ھى پوۋىداۋە و پۆیشتوۋە لە سەردەمى پېشۋودا زانیۋىەتى و ئەو ھى لە ئايندەدا پوۋدەدات دەزانى، ئەو ھىشە نەبۋە دەيزانى و ئەگەر بېۋايە دەيزانى چۆن دەبىت، خوای گەرە عىلمەكە ئاگادارى ھەموو شىكە، بۆيە دەفەرموئىت: (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) الانعام/۲۸) واتە: ئەگەر گرىمان بىشگىپدريئەۋە بۆ دۇنيا، ئەو كارانە پىيان لى دەگىرا، ھەم دىسان دەچوۋنەۋە سەريان و ھەردەيانكەن).

خوای گەرە زانیۋىەتى كەۋا ئەگەر ئەۋان بگىپدريئەۋە بۆ دۇنيا ئەۋا دىسان دەگەپئەۋە بۆ سەر ئەۋ كارەى نەھىيان لى كرابوۋ، واتە: ئەگەر بگىپدريئەۋە بۆ دۇنيا ئەۋا ئەۋان دەگەپئەۋە بۆ كوفر، ھەرچەندە گەرەپانەۋەيان بۆ دۇنيا ھەرگىز پوۋ نادات. مەبەست لە: (ومن قال إنه لا يعلم إلا ما كان، وما هو كائن فقد كفر بالله العظيم).

ھەر كەسك عىلمى خوای گەرە تەسك بىكاتەۋە تەنھا لەۋ پوۋداۋانەى پوۋ دەدەن و نازانىت چى روۋدەدات لەپېش روۋدانى ئەۋا كوفرى بە خوا كىردوۋە، چونكە نكۆلى لە عىلمى خوا كىردوۋە نكۆلى لە فراۋانى ئاگادارى عىلمى خوای كىردوۋە، ئىسپاتى عىلمىكى كەم و كورتى بۆ خوا كىردوۋە، جا ئەۋ بەۋە كوفرى كىردوۋە، چونكە عىلمى خوا سنوۋردار ناكىرىت، بەلام عىلمى دروستكراۋەكان ئەۋا سنوۋردارە بگاتە ھەر چەندىك: (وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (۷۶) يوسف) واتە: خۆ لە بان ھەموو زانايەكەۋە زانائە ھەيە ھەتا دەگاتە خوا، ئىتر لە خوا زانائە نىيە).

فەرمانى كردهوه به پېغەمبەرەكەى (ﷺ) بليت: (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا) (۱۱۴) طه
واته: بلى: ئەى پەرۋەردگارم ! زانست و زانيارىم زىاد بكة).

جا ھەركەسىك عىلمى خوا سنوردار بكات و بليت: عىلمى خوا ئەۋەندەيەو ئەۋە
نازانيت ئەۋە كافره بەخۋاى گەرە چونكە بەكەمى زانيۋەو نكولى لەگشتگىرى
عىلمەكەى بەھەموو شتىك كردهو.

﴿٥٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) ١٤٦ وصادق قل او کثر ومن لم یکن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له).

واتە: (نیکاح) ھاوسەرگیری دانامە زۆیت بەبێ بوونی خاوەن و دوو شایەتی (عدل) و مارەبێهەك جا ئەگەر کەم بێت یان زۆر، هەر ئافەرەتێک خاوەنی نەبێت ئەوا دەسەلاتدار خاوەنی ئەو کەسانە یە خاوەنیان نییە.

پاشە:

ئەمە مەسەلە یەکی فێقهییە: ئەویش پوونکردنەوێ مەرجه کانی دامەزراندنی ھاوسەرگیرییە لای جەمھوری زانایان: لەوانە دەبێ بە ئامادەبوونی خاوەنەکە (پازێ بێت) ئافەرەت ناتوانێت خۆی بە شوو بدات و لە مەرجه کانی دەبێت شایەت هەبێت لەسەر ئەو گری بەستە، بۆیە دروست نییە گریبەستە کە بێستریت بەنهیتی و بە بێ بوونی شایەت.

هەر وەها لە مەزھەبی موسڵماناندا هەبێ ھاوسەرگیرییە کە ئاشکرا بکریت و مەسەلە ی خاوەنەکە (الولی) جێگای ناکۆکی زانایانە، جا لای جەمھوری زانایان: دەبێ خاوەنەکە ئامادەبێ، لای حەنەفییەکان: ئەوا ئاساییە ئافەرەت خۆی بە شوو بدات بەبێ خاوەنەکە، بەلام ئەمە مەزھەبیکی ناپەسەندە (مرجوح)ە، جیاوازی و ناکۆکە لە گەڵ بە لگەدا، لەبەر ئەوە فەرموودە یە دەفەر مویت: (لا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) واتە: هیچ ھاوسەرگیرییەك دانامە زۆیت ئیلا بە بوونی خاوەن (ولی) و دوو شایەتی (عدل) لە فەرموودە یەکی تردا هاتوو: (لا تزوج المرأة المرأة، ولا تزوج المرأة

نفسها، فإن الزانية هي التي تزوج نفسها)^{۱۴۷} واتە: ئافرەت ئافرەت بە شوو نادات، ئافرەت خۇى بە شوو نادات، ئافرەتى زىناكار ئەو ئافرەتەيە كە خۇى بە شوو دەدات).

دەفەرموئەت: (أما امرأة نكحت بغير إذن وليها، فنكاحها باطل باطل باطل)^{۱۴۸} واتە: ھەر كاتىك ئافرەتەك شووى كرد بە بى ئىزنى خاوەنەكەى ئەوا نىكاھكەى پوچەلە پوچەلە پوچەلە).

ھەرچەندە ھەركەسىك بلىت بەدروستىيەتى لەفەقىيەكان بەئىجتىھادى خۇيان، جا عىبرەت بەبەلگەيە، بۆيە نوسەر ئەم باسەى باسكردو ھەرچەندە مەسەلەيەكى فىقھىيە، بۆ ئەو ھى پوونى بكانتو ھەوا ئەم مەزھەبە مەزھەبىكى تەواو و دروستە، ھەر ئەمەش ئەو مەزھەبەيە جەمھورى زانايانى لەسەرە كە بەلگەى سوننەتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لەسەرە، بۆ ئەو ھى ھاوسەرگىريەكانى مۇسلمانان پىك بخرىت، نەيتى و فېو فىلى تىدا نەيت، بەلكو دەبىت پوون و ئاشكرا بىت، چونكە ھاوسەرگىريەكان گىرنگىرىن كارەكانە، چونكە خىزانەكانى لەسەر بنىات دەنرى، ئەو ھەكانى لەسەر بنىات دەنرى، پەچەلەكەكان و نەسەبەكانى لەسەر بنىات دەنرى، لە ھەموو ئەوانە گىرنگىر ئەو ھەچە لال كىردنى دامىنەكانى لەسەر بنىات دەنرى، بۆيە پىتوئىستى بە چەند پىكخەرىكى شەرى ھەيە بۆ بەستنى ئەو ھاوسەرگىريە لە فەرموودەو ئايەتەكاندا ھاتو.

۱۴۷ / صحيح دون جملة الزانية / أخرجه ابن ماجه (۱۸۸۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۷۲۹۸) دون جملة الزانية .

۱۴۸ / صحيح / أخرجه أبو داود (۲۰۸۳) والترمذي (۱۱۰۲) وابن ماجه (۱۸۷۹) وأحمد (۴۷/۶، ۶۶، ۱۶۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۰۹) .

مەبەست لە: (وَصَدَاقٌ قُلٌّ أَوْ كَثْرٌ).

مارەبى مەرج نىيە بەلگەى واجبە، بۆيە ئەگەر ھاوسەرگىرىيەك بەسترا بەبى مارەبى ئەوا گىرىبەستەكە دروستە بەلام لەنمونەى ھاوشىۆەكانيان مارەبى بۆ دادەنریت، چونكە ئەمە حەقى خۆيەتى.

مەبەست لە: (وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلِيٌّ فَالْسلطانُ وَلِيٌّ مِنْ لَا وَلِيٍّ لَهَا).

بۆيە دەبى وەلى (خاوەن) ئامادەبى، (الولى): برىتييە لە خزمانى باوكى (عەصەبى) ژنەكە لەنزيكتەين كەسيەو پاشان نزيكتەين كەسى لەوانە باوكى ئەمجار باپىرى ھەرچەندە بەرەو سەرەو ەبیت، ئەمجار كۆپەكەى پاشان كۆپى كۆپەكەى ھەرچەندە بەرەو خوارەو ەبیت، ئەمجار براكەى لەدايك و باوكىيەو، ئەمجار براكەى لەباوكى يەو، ئەمجار مامەكەى لەدايك و باوكەو ئەمجار مامەكەى لەباوكى يەو، ئەمجار كۆپى مامەكەى (كەلەدايك و باوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمجار كۆپى مامەكەى (كەتەنھا لەباوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمە وەلى ئافرەتە، جا ئەگەر وارێك كەوت لە خزمانى باوكى (عەصەب) ەو ەيچ وەلييەكى نەبوو ئەمە خاوەن (وەلى) يەكەى دەسەلاتدارە (سولتانه) يان ئەو كەسەى جىگىرى سولتان بىت كە ئەویش قازىيە لە مەحكەمە، جا پىويستە ھاوسەرگىرى چەند رىكخەرىكى ەبىت و نابىت پاشاگەردەنى بىت و بەپىي حەزو ئارەزووى خەلكى بىت.

﴿۵۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا طلق الرجل امراته ثلاثا فقد حرمت علیه، لا تحل له حتی تنکح زوجا غیره).

واته: نه‌گەر پیاویک سیّ جار خیزانه‌که‌ی خوی ته‌لاقدا نه‌وا چیت لئی حه‌رام ده‌بیّت، بۆی حه‌لال نابیّت تاوه‌کو شوو به‌یه‌کیکی تر نه‌کات.

رافه /

مه‌به‌ست له: (واذا طلق الرجل امراته ثلاثا فقد حرمت علیه).

واته: نه‌گەر پیاویک خیزانه‌که‌ی خوی سیّ جار ته‌لاقدا نه‌گەر سیّ ته‌لاقی جیاواز بوو نه‌وا به‌کۆپای زانایان لئی حه‌رام ده‌بی، هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی بلئیت: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، پاش نه‌وه‌ی بلئیت: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، نه‌مجار گووتی: نه‌وا تۆم ته‌لاقدا، یان گووتی: تۆم ته‌لاقداو نه‌مجار تۆم ته‌لاقدا، یان (فطالق) به‌پیتی (فاء) چونکه‌ نه‌م پیکه‌ستن و ته‌رتیبه‌ ته‌لاق ده‌دات و پوونی ده‌کاته‌وه، نه‌گەر ته‌لاقه‌کان گه‌یشتنه‌ سیّ ته‌لاقی، چیت لئی حه‌رام ده‌بی، تاوه‌کو شوو به‌ پیاویکی تر نه‌کات، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووت: (الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (۲۲۹) فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا حِلَّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (۲۳۰) البقرة) واته: نه‌و ته‌لاقی که‌مێرد بتوانی تێیدا ژنه‌که‌ی بگێڕیت و به‌ بۆ لای خوی ته‌نها دوو که‌ره‌ ته‌ ئینجا دوایی (بۆ سیّیه‌م جار) یا نه‌بی به‌ یاسایه‌کی چاک و قه‌شه‌نگ و به‌گۆزه‌رانیکی په‌سه‌ند رابگێری یان به‌شیوه‌یه‌کی باش و بی‌هه‌را ده‌س لێک به‌ردانه‌ و بۆتان نییه‌ "نه‌ی مێرده‌کان" له‌و ماده‌یه‌ به‌ژنه‌کانتان داوه‌ هیچ شتیکیان لێ وه‌ریگر نه‌وه‌ "له‌به‌رامبه‌ر

ته‌لاقه‌که‌یانه‌وه "مه‌گەر ئه‌و کاته ژن و پیاوه‌که بترسن که‌نه‌توانن سنووره‌کانی خوا به‌باشی پاگرن خۆ ئه‌گەر ترستان مه‌بوو" ئه‌ی قازییه‌کان " که‌ ئه‌و ژن و پیاوه سنووره‌کانی خوا پاگرن له‌حالی ئاوه‌ادا هیچ گوناھیکتان ناگات، که‌ژنه‌که ده‌س له‌ماره‌یه‌یه‌که‌ی خۆی مه‌لبگرێ ئه‌مانه‌ گشت سنورو یاسای خوان، که‌وابوو لییان ده‌رمه‌چن ئه‌وانه‌ش که‌ له‌سنووره‌کانی خوا تی ده‌په‌پن سته‌مکارن(۲۲۹) ئینجا ئه‌گەر له‌دوای ئه‌م دووجاره‌ش بۆ جاری سییه‌م ژنه‌که‌ی ته‌لاقدا، ئه‌وه ئیتر جاریکی تر ئه‌و ژنه‌ی بۆ چه‌لال نابێ تا ده‌چی شوو به‌ پیاویکی تر ده‌کاوه‌ده‌ستیشی له‌گه‌ڵ تیکه‌ڵ ده‌کا، خۆ ئه‌گەر ئه‌و می‌رده‌ی دووه‌مه‌یش " به‌ئاره‌زووی خۆی " ته‌لاقی دا ئه‌وسا که‌ ئه‌و ژن و پیاوه هیچ گوناھیان له‌سه‌ر نییه‌ دووباره‌ بگه‌ڕێنه‌وه لای یه‌کتر بۆ ژیا‌نی ژن و می‌ردی، به‌و مه‌رجه‌ی که‌وا بزانی هه‌ردووکیان ده‌توانن سنووره‌کانی خوا پاگرن ئه‌م یاسایانه‌ گشت سنووری خوان و روونیان ده‌کاته‌وه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی بیر له‌پاشه‌پوژی کاره‌کانیان ده‌که‌نه‌وه ((۲۳۰)).

ئه‌مه ئه‌گەر ته‌لاقه‌کان جیا‌وازی‌بون هه‌رچه‌نده له‌یه‌ک مه‌جلیسیشدا بی‌ت، به‌لام ئه‌گەر وتی: تۆ ته‌لاق‌دراوی تۆ ته‌لاق‌دراوی تۆ ته‌لاق‌دراوی به‌بێ پیتی (العطف) ئه‌وا ته‌ماشای ده‌که‌ین: ئه‌گەر به‌و دووباره‌ کردنه‌وه مه‌به‌ستی ته‌ئکیدکردن و دانیابوونه ئه‌وا یه‌ک ته‌لاقه، به‌لام ئه‌گەر (تأسیس)ی ده‌وی ئه‌وا لێی جیا ده‌کرێته‌وه ئه‌گەر گه‌یشه‌ سێ ته‌لاق.

به‌لام ئه‌گەر هه‌رسێ ته‌لاقه‌کان به‌یه‌ک (لفظ)بوو، وه‌کو ئه‌وه‌ی بلی‌ت: تۆ به‌سێ جار ته‌لاق‌دراوی یان تۆ سێ جار ته‌لاق‌دراوی، ئه‌وا جمهوری زانیان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن، ئه‌وا سێ جار ته‌لاقه‌که‌ی ده‌که‌وێت و لێی جیا ده‌کرێته‌وه و لێی حه‌رام ده‌بێ تاکو شوو به‌پیاویکی تر نه‌کات، ئه‌مه‌ش مه‌زه‌بی هه‌ر چوار پێشه‌واکه‌یه.

لە قسەى ھەندىٰ لە لىكۆلەرە واندە ھاتوھ سىٰ تەلاقەكە بە يەك (لفظ) ئەوا يەك تەلاقە .

مەسەلەكە ناكۆكىيەكى دوورو درىژى تىدايە بەلام ئەوھمان بەسە بزانىن كەوا سىٰ تەلاق ھەرامى دەكەت، نەك بۆ ھەتا ھەتايى بەلكو ئەوھندە ھەرامى دەكەت تاكو شوو بە پياويكى تر دەكەت ئەمجار ئەويش تەلاقى دەدات، بەلام چوونە ناو ئەو ناكۆكيانەوھ ئىستا مەبەستى ئىمە نىيە .

مەبەستى نووسەر لە باسكردنى ئەم مەسەلانە لەعەقىدەدا (والله أعلم) ئەوھيە : بابەت و مەسەلەى ھاوسەرگىرى مەسەلەيەكى گىرنگە پىويستە بايەخى پىٰ بدريت، بەپىي ئەو پىكخەرە شەرعىيانە بۆى دانراوھ، كەمتەرخەمى و تەساھولى تىدا نىيەو بەلكو ئىجرائاتى تىدايە، لەبەر ئەوھى كىتابەكە ناوى (شرح السنە) يە واتە : پوونكردنەوھى سوننەت لە ھەموو شتىكدە، لەو باسانە مەسەلەى ھاوسەرگىرىيە .

﴿۵۷﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان أو مرتد بعد إيمان أو قتل نفسا مؤمنة بغير حق فيقتل به، وما سوى ذلك فدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

واتە: خوینى هیچ موسلمانیک - شایەتى دابیت هیچ خوایهك نییه شایستەى پەرستەن بیت تەنها (الله) نەبیت و (محمد) بەندەو پیغەمبەرى ئەو - حەلال نییه، ئیلا بەیەکیك لەم سى خالە نەبیت: - زینا بکات لەپاش ئەوئى ئەنابى (یان شووى کردبى) یان لەدینەکەى هەلگەرپیتەو پاش ئەوئى ئەنابى یان کەسیکی ئەماندارى بەناحق کوشتبى بۆیە بەهۆى ئەوئى دەکوژى، جگە لەوانە ئەو خوینى موسلمان بۆ موسلمان حەرامە تاكو پۆزى دواى.

پاڤە:

مەسەلەى کوشتنى موسلمانى لەپاش مەسەلەى ھاوسەرگىرى باس کردو، چونکە ئیسلام ھاوئە بۆ پاراستنى ناموس و پاراستنى خوین و پاراستنى سەرۆت و سامان، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام)^{۱۴۹} واتە: خوین و سامان و ناموستان حەرامە لەیەکتر دەفرمویت: (كل المسلم على المسلم حرام، دمه وماله وعرضه)^{۱۵۰} واتە: هەموو موسلمانیک خوین و سامان و ناموسەکەى حەرامە لەسەر موسلمانان کاتى لەپیشدا باسى ناموسى کرد بەوئى پەيوەندى ها بە ھاوسەرگىرى و تەلاقەو ئەمجار دەستى کرد بەباسکردنى خوینەکان.

۱۴۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۷) ومسلم (۱۶۷۹) .

۱۵۰ / أخرجه مسلم (۲۵۶۴) .

جا هەرموسڵمانىك ئەگەر شاىبەتى دا هىچ خوابەكى بەحق نىيە شاىستەى پەرستىن بىت تەنھا (الله) نەبىت و (مەھمەد) (ﷺ) پىغەمبەرى ئەو ئەوا خوین و سامانى حەرام دەبىت، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆيت: (أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله تعالى)^{۱۰۱} واتە: فەرمانم پىكرەو لەگەڵ خەلكىدا بچەنگم تاكو دەلێن: (لا اله الا الله) جا ئەگەر ئەوەيان گووت ئەوا خوین و سامانىيان پارێزراو دەبىت (لېم حەرام دەبىت) ئىللا بەحقى ئىسلام نەبى و لىپرسىنەو و حسابيان لەسەر خوابە).

جا هەر كەسك ئىسلامبوونى خۆى ئاشكرا كردو شاىبەتمانى هێنا ئەوا ئىمە لى وەر دەگرين و بە موسڵمانى دەزانين و حوكمەكانى موسڵمانانى بەسەردا جى بەجى دەكەين، جا ئەگەر لەدلىدا نىفاقىك (دوو پويىيەك) هەبىت ئەوا لەنىوان خۆى و خوادايە، خۆى گەورە خۆى لىپرسىنەو لەگەڵدا دەكات، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىسلامبوونى دوو پويەكانى وەرگرت، حوكمە ئاشكراكانى بەسەردا جى بەجى دەكرد.

بەلام ئەگەر كەسك هەلۆە شىنە رەو دەيەك لە هەلۆە شىنە رەو كەنى ئىسلامى ئەنجامدا ئەوا ئەو كاتە حوكمى هەلگەرانەو دەى بەسەردا دەدەين، ئەگەر تەو بەى كرد ئەوا باشە ئەگەر نا دەكوژىت، بەمەبەستى پاراستنى دىنەكە، ئەمە يەكەم شتە بەهۆيەو خوینى موسڵمانان حەلال دەبىت.

دووەم شت لەوانەى خوینى موسڵمان حەلال دەكات: (القصاص) واتە: كوشتنى نەفسىك لەبەر نەفسىك، خۆى گەورە دەفەر مۆيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ فَلَهُ عَذَابٌ

أَلَيْمٌ (۱۷۸) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة) ۱۷۹) واتە: ئەى ئەوانەى باوەردارىن! لەبارەى کوژاوانەو، بەشیوەیەکی دادگەرانی و یەكسانی و بى دەستدریژی و زیادەپرەوى (قیساس) و تۆلەمان لەسەر داناون ئازاد لەباتى ئازاد، بەندە لەباتى بەندە، مێینە لەباتى مێینە ئینجا ھەر کەسیش لەلایەن براى ھاویدینی خۆیەو، واتە لەلایەن کەس و کاری کوژاوەو چاوپۆشی لیکرا (لەکوشتنەو) و بەخوین پازى بوو دەبا خوین وەرگرە کە پى چاکە بگرتە بەرو و لایەنى بکوژە کەش بەجوامیرانە و مەردانە خوین بەکەس و کاری کوژاوە کە بدەن دواى ئەم خوین گرتن و لى بووردنە، ھەر کەسێک دەست درێژی کردبۆ سەر خویندەرەکان سزایەکی ئیش پێگەینەری بۆ ھەیە (۱۷۸) ئەى خواوەنانى فام و ژیری! لەم تۆلە وەرگرتنەو دا ژيانى خوش و مەزنتان ھەيە، واتە: ئەم یاسایە دەبیتە مایەى مانەوێ ژيانى مرقۇ و خو دورگرتن لە کوشت و کوشتار چونکە کابرای بکوژ بزانی کەسى بکوژی دەکوژیتەو ئیتەر دەس درێژی بۆ سەر گیانی ئەم و ئەو ناکات، بەلکو لە بەر ئەو یاسایە لە سنوورەکانى خوا خۆپارێزن ئاسوودەيى و بەختیاری بۆ ولات و ناوچە کە تان بگەریتەو و خوین رێژی نەکرى (۱۷۹).

(القصاص) دەبیتە ھۆى ژيان _ ھەرچەندە لەخودى خۆیدا کوشتن _ چونکە کەسى بکوژ ئەگەر زانى دەکوژیتەو ئەوا واز لەکوشتن دەھێنى، ھەرودەھا خەلکیش ئەگەر بینیان ئەوا بکوژ دەکوژیتەو واز لەکوشتن دەھێنن بۆیە چیتەر خویندرێژى و کوشتن نامینى.

جا بۆیە (القصاص) ھۆى مانەوێ ژيانە، ھەرچەندە تاوانبارى تیدا دەکوژیتەو، کەواتە ئەو کوشتنیکە دەبیتە ھۆى ژيانى ئەوانیتەر لەکۆمەلگادا، تەعەداکردن لەسەر خوینەکان کەم دەبیتەو، بەلام ئەگەر واز لە بکوژ بەینریت و بلین: ئەمە لەگەڵ مافەکانى مرقۇدا ناگونجى و وازى لى بەینریت و نەکوژیت، ئەمە دەبیتە ھۆى خوین

پشتن و تىكچوونى ئاسايش و ترساندىنى خەلكى، دەبىتتە ھۆى چەندىن خراپەكارى
(مفسدە) و كوشتن زۆر دەبىت و خوین دەرىژىت، تەننەت لە سەردەمى نەفامىدا
دەيانگوت: كوشتن كوشتن ناھىلى، كوشتنى كەسى تاوانبار دەبىتتە ھۆى نەھىشتىنى
كوشتن لە ئايندەدا، لەم ئايەتەشدا ھاتتو: (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ)

ئەوانەى دەللىن: كوشتن لەجىياتى كوشتنى كەسىكى تر لەگەل مافەكانى مرقۇدا
ناگونجى، ئەوا پىيان دەللىن: ئايە كوزراو كەش مرقۇ نىيە؟ جا لە (قصاص) دا
پاراستنى مافى ئەوى تىدايە.

سىيەم كۆمەل خوینیان حەلال دەبىت: (الثيب الزانى) (الثيب) ئەو كەسەيە ژنى
ھىناو و گواستویە تىيەو بە ھاوسەرگىرىيەكى تەواو (نكاح صحيح)، جا ئەگەر ئەو
كەسە زىناى كرد ئەوا بەرد باران دەكرىت تاكو دەمرىت، بەو شىوہە خوینی حەلال
دەبىت.

ئەمە ئەو ھۆكارانەيە خوینی موسلمانى پى حەلال دەبى:—

يان (القصاص) كەسىك لەبەر كەسىكى تر بكوژىت...

يان كەسىك زىنا بكات لەپاش ئەوہى ھاوسەرگىرى كىدوہ...

يان كەسىك لەدینەكەى ھەلگەرپتەوہ بەكىك لە ھەلوہ شىنەرەوہكانى ئىسلام
ئەنجام بدات: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (من بَدَّلَ دِينَهَ فَأَقْلَوهُ)^{۱۵۲} واتە:
ھەركەسىك دینەكەى خۆى كۆپى ئەوا بىكوژن) لە فەرموودەيەكدا ھاتتو: (والتارك لدينه

المفارق للجماعة^{۱۵۲} واتە: ئەوھى واز لە دىنەكەى دەھىننى و لەكۆمەلى مۇسڵمانان جىا دەبىتتەوھ).

لەمەشدا بەلگەيەك ھەيە لەسەر ئەو كەسانەى نكۆلى لە ھەددى ھەلگەرانەوھ دەكەن بەبەلگەى ئەو ئايەتەى دەفەرموى (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) البقرة / ۲۵۶) ئەم بەلگە ھىنانەوھ ھەلەيە، چونكە كوشتنى كەسى ھەلگەراوھ مەبەست لىي ئەوھ نىيە خەلكى بەزۆر بگرتنە مۇسڵمان، بەلكو مەبەست لىي پاراستنى دىنە لە يارى كردن تىيدا بۆ كەسەك بە ويستى خۆى ھاتۆتە ناو ئىسلامەوھو پاشان وازى لى ھىنا لە پاش ئەوھى شايتەى داوھو زانىويەتى دىنەكە ھەقە.

مەبەست لە: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا إله إلا الله).

مۇسڵمان ئەو كەسەيە شايتەتەنى ھىناوھو گوتويەتى: (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) بەلام لەگەل شايتەتەندا دەبىي كارى ھەبى: - نوێژ بكات و زەكات بدات و مانگى پەمەزان بەپۆژوو بىت و ھەجى مالى خوا بكات ئەگەر بتوانىت، پىويستە كارى ھەبىت. مەبەست لە: (وما سوى ذلك قدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

خويىنى مۇسڵمان لەسەر مۇسڵمان ھەرامە، ھەرگىز ھىچ كاتىك نايت خويىنى مۇسڵمان ھەلال بىت، ئىللا مەگەر تەعەدا بكات و يان چووھ سەر مالى خەلكى يان پىگاي لە خەلكى بېرى يان دەرچوو دزايەتى كارىبە دەستانى كرد يان جگە لەوانە ئەوا دەكوژىت بۆ نەھىشتنى خراپەى، ئەگەر خراپەى پال نەنرىت و نەھىلرېت ئىللا بەكوشتنى نەبىت.

﴿۵۸﴾ نوسەر دەئىت: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس يفنى شيء من هذا أبدا، ثم يبعث الله الخلق على ما أماتهم عليه يوم القيامة ويحاسبهم بما شاء فريق في الجنة وفريق في السعير ويقول لسائر الخلق ممن لم يخلق للبقاء : كونوا ترابا).

واتە: ھەموو شتێك خۆى گەورە پێویستی کردووە لەسەرى بەنەمان ئەوا نامێنێ ئیلا بە ھەشت و دۆزەخ و عەرش و كورسى و كەرپەنا (صور) و قەلەم و لەوح نەبێ، ئەوا ھىچ لەوانە ھەرگىز فەنايان بەسەردا نايات، ئەمجار خۆى گەورە خەلكى زىندوو دەكاتووە لەسەر ئەو ھى لەسەرى مردوونە لە پۆژى قىامەتدا بەو ھى خۆى وىستى لەسەر بێت لێپرسىنەو ھىيان لەگەڵدا دەكات، كۆمەلێك بۆ بە ھەشت و كۆمەلێك بۆ دۆزەخ، پاشان بە ھەموو دروستكراو ھەكان _ ئەوانەى بەمەبەستى مانەو ھە دروست نەكراون _ دەگوترێت: ببنە خاك و خۆل.

پاڤە/

مەبەست لە: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى).

خۆى گەورە دەفەرموێت: (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَإِنْ (۲۶) وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۲۷) الرحمن) واتە: ھەرچى بە سەر پىشتى زەوىيەو ھى ھەموو لە نىو دەچى (۲۶) ھە تەنھا رووى پەروەردگارى خاوەن شكۆ و كەرەمكەرت دەمىنێتەو (۲۷).

هه‌موو دروستکراوه‌کان له‌ناوده‌چن و نامیتن ته‌ن‌ها خ‌وای گه‌وره ده‌میتن، له‌و
 نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رمویت: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) آل عمران / ۱۸۵) واته: هه‌موو
 که‌سیک بی جیاوازی تامی مردن ده‌چیژی.

ئه‌و نایه‌ته‌که ده‌فه‌رموئ: (وَتُفْخَخُ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
 إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) (الزمر) ۶۸) واته: هه‌رکه له‌لایه‌ن
 (ئیسرافیل‌وه) فوو به‌شه‌پیوور کرا ئیتر ئه‌و کاته هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ناسمانه‌کان و
 زه‌ویدان مه‌گه‌ر که‌سیک خوا خ‌وای بیه‌وئ نه‌مرئ، له‌پاشان ب‌و جاریکی تر که فووی
 پیاکرا ئه‌وجا له‌ناکاو ته‌واوی دروستکراوه‌کان له‌گۆره‌کانیاندا هه‌لته‌سنه‌وه‌و چاوه‌پوانن
 چییان بی بکری).

مانای (إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) ده‌لین: ماناکه‌ی: فریشته‌کانه یان (حور‌العین) ه‌کانی
 به‌هه‌شته^{۱۵۴}، والله أعلم.

هه‌موو خه‌لکی ده‌مرن ئه‌مجار له‌پۆژی قیامه‌تدا زیندوو ده‌کریته‌وه (ثُمَّ إِنَّكُمْ بِغَدٍ
 ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ) (۱۵) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ (۱۶) المؤمنون) واته: پاشان به‌پاستی د‌وای
 ئه‌و هه‌موو ژیان و برینی ق‌وناغانه ئیوه گشت ئه‌مرن (۱۵) د‌وایه ب‌و جاریکی تر هه‌ر ئیوه
 له‌پۆژی قیامه‌تدا زیندوو ده‌کریته‌وه‌و گیان ده‌کریته‌وه به‌به‌رتانا (۱۶).

جا که‌سی موسلمان بیرى مردن ده‌کاته‌وه‌و خ‌وای ب‌و ئاماده ده‌کات به‌ئه‌نجامدانی
 کاری چاکه‌و داوا له‌خوا ده‌کات ئاخ‌ر خه‌یری بکات و له‌تاوانه‌کانی ته‌ویه ده‌کات،
 ئه‌مه‌ش سوودی یادکردنی مردنه، ئه‌گه‌ر ئه‌و یادی مردنی کرد ئه‌وا خ‌وای ب‌و ئاماده
 ده‌کات، ب‌ویه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (تذكروا هاذم اللذات: الموت فإنکم لا
 تذكرونه فی کثیر إلا قلله ولا فی قلیل إلا کثره)^{۱۵۵} واته: یادی پوختنه‌رو ه‌وئ نه‌ه‌یشتنی

۱۵۴ / ذکره البغوي في تفسيره (۴/۴۳۲) عن الضحاك .

۱۵۵ / رواه احمد والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

خۆشییەکان بکەنەو: مردن، چونکە ئۆو ھەرگیز یادى ناکەنەو لەشتىكى زۆردا ئیلا
کەمى دەکاتەو لەشتىكى کەمدا یادى ناکەن ئیلا زۆرى دەکاتەو) بۆیە پێویستە
موسلمان ھەرگیز لەمردن بى ئاگا نەبى، بەلکو دەبى ھەرگیز مردنى لەیاد بىت و خۆى
بۆ نامادە بکات.

باوەپى بەزیندوو بوەنەو ھەبىت، ئەو پۆزەى خەلکى لە گۆرەکانیان پاست دەبنەو
بەفەرمانى خۆى گەرە: (تُمْ تُفَحِّ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) (الزمر) ۶۸) پوچەکانیان
بۆ دەگێریتەو، لەپاش گەرانەو ھەستەکانیان لە گۆرەکانیان، ئەمجار ھەموویان
بەرەو مەحشر دەبرێن، تا کۆتایی ئەو ھەوێ تووشى دەبن لەدوا پۆزدا لەمەترسییەکان
پێیدا تێدەپەن، تاکو ئەو کاتەى تێیدا جیگر دەبن یان لە بەھەشتدا و یان لەئاگرادا،
چونکە بەھەشت و ئاگر ھەردوو مالى جیگر بون.

مەبەست لە: (إِلَّا الْجَنَّةَ وَالنَّارَ وَالْعَرْشَ وَالْكُرْسِيَّ).

بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز لەناو ناچن و فەنايان بەسەردا نایەت، خۆى گەرە
دروستی کردوون بۆ ئەو ھەوێ بێنەو، بەلام زەوى و ئاسمانەکان ئەوا دەگۆردرێن،
ئاسمانەکان لەیەك دەترازێن و لەتوپەت دەبن، زەویش قازقاژ دەبى، ئەم جیھانە
دەگۆردرێت: (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) (۴۸)
أبراهيم) واتە: لە رۆژى قیامەتدا ئەم زەویيەى ئیستایە ئەگۆردرێ بە زەویيەكى تر،
ئاسمانەکانیش ھەروا! ئەوجا ھەموان لە گۆرەکانیان دەھێنرێنە دەرو دەبرێن بۆ
بەردەست خۆى تاك و تەنیای دەسلەتدار، لە دەشتىكى كاکی بە كاکیدا دەنوێنرێن
بى ئەو ھەوێ پەردەيەك لە نێوانیاندا بىت).

بەلام عەرش ناگۆردرێت و بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز فەنايان بەسەردا نایەت و
ناگۆردرێت.

مه‌به‌ست له: (والكرسى).

(كورسى) له‌عرش بچووكتره و عرش له و گه‌وره‌تره، كورسى هه‌موو زه‌وى و ئاسمانه‌كان ده‌گرێته‌وه و عرش له كورسى فراوانتره.

مه‌به‌ست له: (والصور).

صور: بریتییە له‌كه‌رنا كه (ئیسرافیل) هه‌لێگرتوه، فووی پێدا ده‌كات به‌پوچه‌كان بۆیه به‌ئیزنی خوای گه‌وره پوچه‌كان ده‌چنه جه‌سته‌كانه‌وه و زیندوو ده‌بنه‌وه: (ثُمَّ يُفْخِ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (٦٨) الزمر) واته: له‌پاشان بۆ جارێكى تر كه فووی پیا كرا ئه‌وجا له‌ناكاو ته‌واوى دروستكراوه‌كان له‌گۆره‌كانياندا هه‌لته‌سنه‌وه و چاوه‌پوانن چيان پى بکری).

مه‌به‌ست له: (والقلم واللوح).

مه‌به‌ست له (اللوح): (لوح المحفوظ)، مه‌به‌ست له: (القلم) ئه‌و قه‌له‌مه‌یه خوای گه‌وره (المقادیر) پى نووسیوه.

مه‌به‌ست له: (ليس يفنى شيء من هذا أبدا).

ئه‌م شتانه خوای گه‌وره دروستی کردووه به‌مه‌به‌ستى مانه‌وه‌يان، عرش و كورسى^{١٥٦} و (اللوح) و قه‌له‌م و به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و پوچه‌كان ئه‌گه‌ر دروستكران ئه‌وا فه‌نايان به‌سه‌ردا نایه‌ت و له‌ناو ناچن.

مه‌به‌ست له: (ثم يبعث الله الخلق على ما أماتهم عليه يوم القيامة).

واته: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى له‌سه‌رى مردوون، له‌سه‌ر كوفریان له‌سه‌ر ئیمان، هه‌مووان به‌پێی کارو کرده‌وه‌ى خۆی زیندوو ده‌کریته‌وه.

باوه‌پوون به‌زیندوو‌پونه‌وه یه‌کێکه له شه‌ش پایه‌کانی ئیمان، له‌زۆر ئایه‌تدا باوه‌پوون به‌پۆژی دوابی له‌گه‌ڵ باوه‌پوون به‌خوای گه‌وره‌هاتوه‌.

زیندوو‌پونه‌وه (البعث) بریتییه له: زیندوو‌کردنه‌وه‌ی خه‌لکی له‌پاش مردنیان، له‌جیهانیکی تردا له‌دنیادا ده‌ژین به‌مه‌به‌ستی کارکردن، پاشان ده‌مرن و له‌زه‌ویدا ده‌نێژین و له‌ویدا ده‌مێننه‌وه تا‌کو خوای گه‌وره‌ خۆی ویستی له‌سه‌ر بی‌ت له‌جی‌گای چاوه‌پوانی که ئه‌ویش به‌رزخه، له‌ نێوان دنیای دوا پۆژدایه، ئه‌مجار له‌م گۆرانه زیندوو ده‌کێنه‌وه، هه‌ل‌ده‌ستن له‌و گۆرانه به‌زیندوو‌یی هه‌روه‌کو چۆن بوون ئاوا، هه‌یج شتیکیان لێ بزر نابێت، ئه‌مجار پۆچه‌کانیان ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ جه‌سته‌کانیان ئه‌مجار به‌ره‌و مه‌حشر به‌پێ ده‌کێن بۆ ئه‌وه‌ی پاداشتی ئه‌و کارانه‌یان بدرێته‌وه له‌دنیادا ئه‌نجامیان دابوو، له‌چاکه‌و خراپه، (وَلَا تُحْزَنُ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٥٤) یس) واته: پاداشه‌ تۆ‌له‌ی ئه‌وه نه‌بێ کردووتانه، پاداش نادرینه‌وه).

جا هه‌یج که‌سیک پاداشتی چاکه‌ی نادرته‌وه به‌کرده‌وه‌ی که‌سیکی تر یان سزا بدریت به‌کرده‌وه‌ی که‌سیکی تر، (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) (الأنعام) واته: هه‌یج که‌سیک باری گونا‌هی هه‌یج که‌سیکی تر هه‌ل‌ناگرێ).

هه‌موو که‌سیک پاداشتی کاره‌که‌ی خۆی وه‌رده‌گریت چ چاکه‌ بی‌ت یان خراپه، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه، به‌بێ پاداشت به‌جێیان ناهێلێ له‌کاتی‌کدا خۆیان ماندوو کردوه _ په‌نا به‌خوا _ به‌کوفرو شیرک و (فسق) و فه‌سادکردن له‌زه‌ویدا ئه‌گه‌ر له‌ بێ باوه‌پان بووبن، جێیان ناهێلێ به‌بێ سزا، ئه‌مه‌ دادپه‌روه‌ری خودایه، ئه‌مه‌ مانای قسه‌که‌یه‌تی لێ‌ده‌دا: — هه‌موو که‌سیک به‌پێی کرده‌وه‌ی خۆی پاداشت ده‌درێته‌وه، جا ئه‌گه‌ر وابێت ئه‌وا پێ‌ویسته له‌سه‌ر به‌نده ته‌ماشای کاره‌که‌ی بکات، تا‌کو له‌ژياندا ماوه‌و زیندوو، جا ئه‌وه‌ی چاکه‌یه با بیکاته توێشوی خۆی،

ئه‌وه‌ی خراپه‌یه با ته‌ویه‌ی لی بکات و بگه‌پیتته‌وه بۆلای خواو خۆی لی پزگار بکات تا کو له‌توانایدایه، خوای گه‌وره ده‌فرمویت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر / ۱۸) واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیتاوه! پارێز له‌ خوا بکه‌ن به‌ جێیه‌ جێکردنی فرمانه‌کانی و دوورگرتن له‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و هه‌ر که‌س سه‌رنج بداو بزانی چ شتیکی بۆ سبه‌ینی (قیامه‌ت) پێش خستوه له‌ کرده‌وه‌ی چاک؟).

لێپرسینه‌وه‌ی خۆت بکه له‌م دونیایه پێش لێپرسینه‌وه‌ی دواپۆژ، لێپرسنه‌وه‌ی خۆت بکه له‌سه‌ر کرده‌وه‌کان و ته‌ماشایان بکه جا ئه‌وه‌ی خراپه‌ چاکی بکه‌ره‌وه، ئه‌وه‌ی چاکیه زیاتری بکه‌ له‌غه‌فلت و بێ ئاگایی به‌خه‌به‌ر بێره‌وه، ئه‌مه‌ پێویسته له‌سه‌ر که‌سی ژیر.

بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمویه‌تی: (الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَغَنَى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِي)

(الْكَيْسُ) واته: ژیر، (من دَانَ نَفْسَهُ) واته: ئه‌و که‌سه‌یه لێپرسینه‌وه‌ی خۆی ده‌کات، (وعمل لما بعد الموت) ئه‌مه‌ که‌سی ژیره (والعاجز من أتبع نفسه هواها) له‌م دونیایه‌دا (وغنى على الله الأمانی)^{۱۵۷} به‌هه‌شتی ده‌وێ و ده‌ریازیوونی ده‌وێ هیه‌ج کاریک ناکات ئه‌مه‌ که‌سیکی بێ ده‌سه‌لاته (عاجز) هه‌ به‌نا به‌خوا _ واته بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته، بێ تواناو ده‌سه‌لاتیه‌کی خراپی نه‌ک ئه‌و بێ توانایه‌ی ناتوانیت کاریک بکات چونکه ئه‌وه لێی ناگیرێ: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) البقرة/ ۲۸۶) واته: خوای گه‌وره به‌ده‌ر له‌توانا ته‌کلێف و ئه‌رکی ناخاته سه‌رشانی هیه‌ج که‌سیک).

به‌لام ئه‌و وێتر به‌توانایه‌و ده‌توانی به‌لام بێ ده‌سه‌لاته له‌به‌ر ته‌مبه‌لی و گوێ پێ نه‌دان، ئه‌مه‌ که‌سی بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا خۆزگه ده‌خوایێو

۱۵۷ / رواه أحمد والترمذي وابن ماجه والحاكم والبغوي وغيرهم وصححه الحاكم وحسنه البغوي والترمذي .

چاۋەپوانە لە دواپۆژدا بېتتە كەسىكى ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو، نابىت و ناكريت ئەمە بېتتە ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو.

مەبەست لە: (وَحَسَبَهُمْ بِمَا شَاءَ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ).

لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا دەكەت لەسەر كاروكردهو ەيان، (الحساب) برىتييە لە لېپرسىنەو لەسەر كردهو ەكان.

جا خەلكى چەند بەشىكن:—

* ھەندى ئەئىمانداران لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا ناكريت و دەچنە بەھەشتەو بەبى ھىچ لېپرسىنەو ە سزايەك.

* ھەندىكىان: لېپرسىنەو ەيەكى سووكيان لەگەلدا دەكرىت ئەویش برىتييە لە (العرض).

* ھەندىكىان لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا دەكرىت و (من نوقش الحساب عذاب) ^{۱۵۸}—پەنا بەخوا—

* كەسى بى باوەر لېپرسىنەو ەى (موازنەى) لەگەلدا ناكريت بەلكو لېپرسىنەو ەى (تقرىبى) لەگەلدا دەكرى—واتە: دان پیدانان—بەو ەى تەماشای كردهو ەو كوفرو شىركەكەى خوى بكات و دانى پيدا بنات و ناشتوانى نكۆلى لى بكات ھەرگیز، ئەمجار بەرەو ئاگر پەوانە دەكرىت.

مەبەست لە: (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەمە لەو ئايەتەو ە ھەرگىراو ە كە دەفەر مویت: (وَتُنْذَرُ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ) الشورى/۷ (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ) ئەوانیش ئىمانداران (وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەوانیش بى باوەر پەناغوتەكانن.

مەبەست لە: (ويقول لسائر الخلق ممن لم يخلق للبقاء: كونوا تراباً).

خوای گەورە ھەموو دروستکراوەکان زیندوو دەکاتەوێ لە پەژێ قیامەتدا مەژووەکان و گیانلەبەرانی و بالەندەکان (وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ يُحْشَرُونَ (۳۸) الأنعام) واتە: گشت رەوێ و گەورە گیانلەبەرێکی ئەم زەویيە ھەموو بالەندەییەکیش کە بە دوو بالان دەفرێ ھەموو ئەمانە چەند نۆممەتێکن وەکو ئێوێ دروستکراوی خۆمان و یاسای تایبەتیمان داناوێ بۆ ژیانیان و موحتاجمان لە ھیچ شتێک کە مەترخەمیان نەکردووە لە (لوح المحفوظ) دا لە پاشانیش ھەموو بۆ لای پەرورەدگاریان کۆ دەکێنەوێ و توێژێنەوێیان لە گەڵ دەکێ و پاداش و تۆلە وەرەگرنەوێ.

خوای گەورە دەفرەمۆت: (وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (۵) التکویر) واتە: کاتی گیانلەبەرانی کێوی کۆکرانەوێ پاش ئەو کە لە ترسی یەکتەر نەیان ئەوێرا بە یەکەوێ بژین).

ھەموو دروستکراوەکان حەشر دەکێن بە مەبەستی جێ بەجێ کردنی دادپەرورەری لە نێوانیاندا، تا کو حەقی یەکتەر لە یەکتەر دەسێننەوێ، تەنانەت و لاخ و گیانلەبەرانی حەقی یەکتەر لە یەکتەر دەسێننەوێ حەقی مەپی بێ شاخ لە مەپی شاخدار دەسێنێتەوێ ھەر وەکو لە فرەرموودەییکی (صحیح)^{۱۰۹} دا ھاتوێ، پاشان کە حەقیان لە یەکتەر سەندەوێ ئەوا خوای گەورە پێیان دەلێت: بێنە خاک و خۆل، چونکە ئەوانە زیندوو نەکراونەتەوێ بۆ ئەوێ لە دوا پەژدا بێننەوێ، بە لکو زیندوو کرانەوێ تەنھا پاداشتی خۆیان وەرگرنەوێ، ئەمەش لە دادپەرورەری خوای گەورە، ئا لە و کاتەدا کە سی بێباوێ دەلێت: (يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (۴۰) النبأ). ئەگەر بە ئازەل و گیانلەبەرانی و ترا: بێنە خاک و خۆل ئەوا بێ باوێ پەش خۆزگە بەوان دەخوێت.

﴿۵۹﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل النار من أهل الجنة ولأهل الجنة بعضهم من بعض ولأهل النار بعضهم من بعض).

واتە: باوھ پېيۇن بە (القصاص) لە پۆزى قىيامە تدا لە نىوان ھەموو دروستکراوھ کاندە، مرقفە کان و دپندە کان و جپو جانە وەرە تە نانەت مېرولە يەك لە مېرولە يەكى تر، تاكو خواى گەرە حەقيان لە يە کتر وەرە گرىتە وە، بۆ ئەملى بە ھەشت لە ئەملى ئاگر، بۆ ئەملى ئاگر لە ئەملى بە ھەشت، بۆ ئەملى بە ھەشت لە يە کتر و بۆ ئەملى ئاگر لە يە کتر.

پافە /

لە پيشدا باسکرا خواى گەرە لە پۆزى قىيامە تدا دروستکراوھ کان زىندوودە کاتە وە بە ھەبەستى پاداشت دانە وە يان لە سەر چاکە و خراپە يان بە نىسبەت مرقفە کانە وە، بۆ (القصاص) بە نىسبەت مرقفە کانە وە و ئازە لائە وە، ئازە لە کان زىندوودە گرىتە وە تەنھا بە ھەبەستى (القصاص) و مرقفە کان زىندوودە گرىتە وە بۆ پاداشت و (القصاص) لە نىوان خۆياندا.

مەبەست لە: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام).

ھەموان بە ھەبەستى (القصاص) زىندوودە گرىتە وە، بە لام گيانە وە ران ئەگەر حەقى يە کتر يان لە يە کتر سەندە وە ئەوا کارە کە يان تەواو دەبىت و دەبنە خاك و خۆل، بە لام بەنى ئادەم ئەوا دوو کۆمە لئ: کۆمە لئىکيان لە بە ھەشتدان و کۆمە لئىکيان لە ئاگردان، ھەرگىز لە پاش ئەو نامرن، بە ھەتا ھەتايى دەمىننە وە يان لە بە ھەشتدا و يان لە ئاگردا.

مه‌به‌ست له: (حتى للذرة من الذرة).

ته‌نانه‌ت (الذرة) ش که بریتییه له‌میرووله‌یه‌کی بچوک له‌میرووله‌یه‌کی بچوک حه‌ق له‌یه‌کتر ده‌سیننه‌وه، چونکه خوای گه‌وره هه‌رگیز به‌ستم رازی نییه، چونکه (أحکم الحاكمین) هه‌ر ئه‌وه حه‌که‌می دادپه‌روه، بۆیه به‌ستم رازی نییه ته‌نانه‌ت له‌نیوان ئاژه‌لان و میرووه‌کاندا، پۆژی قیامه‌ت زیندوویان ده‌کاته‌وه ئه‌مجار حه‌قی هه‌ندیکیان له‌وانی تر ده‌کاته‌وه.

به‌لام ئیمانداران یه‌که‌م شتێک داوه‌ری له‌نیوانیاندا بکریت له‌ پۆژی قیامه‌تدا (خوینه‌کانه) له‌مافه‌کانی خه‌لکی، حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سینریته‌وه له‌پاش ئه‌وه‌ی له‌پردی (صراط) تیده‌په‌پن و پێش ئه‌وه‌ی بچنه‌ به‌هه‌شت، ده‌وه‌سینریژن و حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سینریته‌وه، جا ئه‌گه‌ر پاك کرانه‌وه ئه‌وا ئیزنیان پێ ده‌دریته‌ بچنه‌ به‌هه‌شته‌وه، چونکه هه‌یج که‌سیک ناچیت به‌هه‌شت هه‌رگیز ئه‌گه‌ر هه‌ر حه‌قیکی له‌سه‌ر بێت، چونکه به‌هه‌شت مائی چاکه‌کارانه، هه‌رکه‌سی چاک نه‌بێت ناچیت به‌هه‌شته‌وه، ئه‌وانه‌ی هه‌یج لیپرسینه‌وه‌یه‌کیان له‌سه‌ر نه‌ماوه، هه‌یج حه‌قیکی که‌سیان له‌سه‌ر نه‌ماوه، هه‌یج تاوانێک، ته‌نانه‌ت که‌سی ئیماندارێ سهرپێچیکار له‌ئاگردا سزا ده‌دریته‌ به‌ئنده‌زه‌ی سهرپێچیه‌که‌ی یان خوای گه‌وره به‌ویستی خۆی لێی خۆش ده‌بێت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء/ ۴۸ واته: بێگومان هه‌رگیز خوا له‌ دانانی هاوبه‌ش بۆی نابووێ و له‌ خوار شیرکه‌وه له‌ هه‌ر گوناھێک ده‌بوورێ بۆ هه‌ر که‌سیک خۆی بیه‌وێت).

ئه‌گه‌ر ویستی له‌سه‌ر بێت ئه‌وا لێی خۆش ده‌بێت و ئه‌گه‌ر ویستی له‌سه‌ر بێت سزای ده‌دات به‌ئنده‌زه‌ی تاوانه‌که‌ی تاکو پاکی ده‌کاته‌وه له‌تاوان ئه‌مجار ده‌یخاته‌ به‌هه‌شته‌وه، بۆیه هه‌یج که‌سیک ناچیت به‌هه‌شته‌وه ته‌نها که‌سی پاك نه‌بێت، یان به‌ (القصاص) و یان به‌سزادان پاك ده‌کریته‌وه.

مەبەست لە : (حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل نار من أهل الجنة).

تەننەت كەسى ئىماندارىش ئەگەر ستمى لە بىباوەرىك كۆر ئەوا ھەقى بىباوەرە كە دەدرىتەو لە رۆژى قىامەتدا، بە پىچەوانەشەو، كەسى بىباوەر ئەگەر ستمى لە ئىماندارىك كۆر بىت ئەوا لە رۆژى قىامەتدا ھەقى لى دەسىنرىتەو، بۆيە ھىچ كەسىك نامىنرىتەو ھەقى لا بىت، تەننەت ئىماندارىش ھەقى كەسى ئىماندارى لى دەسىنرىتەو.

﴿٦٠﴾ نوسەر دەئىت: (وَإِخْلَاصَ الْعَمَلِ لِلَّهِ).

واتە: ئىخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بێت.

پاڤە:

ئىخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بریتىيە لەو ھى شىركى تىدا نەبێت، چونکە خواى گەورە ھىچ کارىک و ھەرنەگىت ئىلا ئەو نەبێت تەنھا لە پىناوى ئەودا بێت و شىركى تىدا نەبێت، ئەمەش بەکىکە لە مەرجەکانى ھەرنەگىتنى کارو کردەوه کان.

مەرجى دوو ھەم: شۆینکە و تەن و کارکردن بە سوننەت، بەو ھى کارەکە لە گەل سوننەتى پىڤەمبەرى خوادا (ﷺ) بگوجى و بیدە نەبێت، چونکە خواى گەورە بیدە ھەرنەگىت بەلکو لەسەرى سزا دەدات، جا ئەگەر ھەر مەزۇقێک خۆى ماندوو بکات بە کارىکەو ھەرنەبێت تىدا ئەو ھەکو تەزو گەردى بڵاوەیان پى دەکرىت، ئەگەر خۆى ماندوو بکات لە کارىکدا لە گەل سوننەتدا نەگوجىت ئەو ھەرنەگىت، جا کردەوه کان ھەرنەگىت ئىلا بە بوونى ئەو دوو مەرجە نەبێت:

• نیاز پاکی بۆ خوا (الإخلاص).

• شۆینکە و تەنى پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) (المطاعة).

(وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) (١١١) بلى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١١٢) البقرة) واتە: جوولەکە وتیان: ھىچ کەسى _ بىجگە لە جوولەکە _ ناچىتە بەھەشتەو، گاوردەکانىش ھەر بەو جوورە گوتمان: نەسارو عىسایى نەبێت کەسى تر ناڤواتە بەھەشتەو ئەم قەسە باسانە بەھەمیشە ئاوات و خەيال و پلاویانە توش پىیان بلى: دەسا ئەگەر راست بىژن لە بۆچوونە کانتاندا بەلگە کانتان بەینن

(۱۱۱) بەئى. . پاستىيەكەى ئەمەيە: ھەركەسىك بەچاكى و بىخەوش خۆى بەدەست خواوہ دابى و پووى ھەر لەخوابى و لەفەرمانەكانى سەرپىچى نەكا و لەھەمان كاتدا چاكە خوازىش بىت ئەوہ پاداشتى خۆى لای پەرورەدگارى خۆى وەرەدەگرى و مسۆگەرە و نەترس و بىمىكىان دەبىت لەقىامەتدا نەخەم و خەفەتىش دەخۆن بۆ دۇنيا (۱۱۲).

(مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ) واتە: لە ئەنجامدانى كارەكەيدا تەنھا نىيەتى خوا بىت (وَهُوَ مُحْسِنٌ) واتە: شۆينكەوتەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت لە ھەموو كەسىك، لە جوولەكە لە گاور، لە ھەموو خەلكى، بەم دوو مەرجە:

نياز پاكى و شۆينكەوتن (الاخلاص والمتابعة).

﴿٦١﴾ نوسەر ده‌لێت: (والرضی بقضاء الله). واته: رازی بوون به‌فه‌زای خوای گه‌وره‌.

رافه:

مه‌به‌ست له: (الرضی بقضاء الله) ئیمان هێنان به‌فه‌زاو قه‌ده‌ر یه‌کیکه‌ له‌ شه‌ش پایه‌که‌ی ئیمان (أَنْ تَوَكَّلْ بِاللَّهِ، وَمَلَأَتْكَ، وَكَبَّه، وَرْسَلَهُ، وَالْيَوْمَ الْآخِرَ، وَتَوَكَّلْ بِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ) ١٦٠.

ئه‌ویش مانای ئه‌وه‌یه: باوه‌رت وا بی‌ت خوای گه‌وره‌ ته‌قدیری شته‌کانی کردوه‌و قه‌زای کردوه‌ هه‌ر له‌ ئه‌زه‌له‌وه‌و له‌ (لوح المحفوظ) دا نویسیویه‌تی و دروستی کردوه‌و هێناویه‌تییه‌ بوون به‌ ویستی خۆی، جا ئیمان به‌ قه‌زاو قه‌ده‌ر چوار پله‌ له‌ خۆی ده‌گرێت:

پله‌ی یه‌که‌م: پله‌ی زانست و زانیاری (العلم): ئه‌ویش بریتییه‌ له‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌ی شته‌کانی زانیوه‌ به‌ عیلمی خۆی هه‌ر له‌ ئه‌زه‌له‌وه‌ پێش ئه‌وه‌ی بێنه‌ بوون.

پله‌ی دووهم: باوه‌ر به‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ شته‌کانی نویسیوه‌ له‌ (اللوحة المحفوظ) دا له‌پێش دروست کردنیان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووت: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (٢٢) الحديد واته: هه‌یج به‌لاو نه‌هامه‌تیه‌کتان توشتان نابێت نه‌ له‌زه‌ویداو نه‌ له‌خوشتاندا مه‌گه‌ر پێش ئه‌وه‌ به‌دی بێنین له‌ (لوح المحفوظ) دا تومارکراوه‌ به‌پاستی ئه‌وه‌ش بۆ خوا شتیکی ئاسانه‌.

پله‌ی سێیه‌م: باوه‌ر به‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ خۆی ده‌یه‌وێ و ویستی له‌سه‌ر ئه‌م رووداوانه‌ بوه: کوفرو ئیمان، گوێپایه‌لی و سه‌رپێچی، خراپه‌و چاکه‌، خه‌یره‌و شه‌ر،

ھەموو ئەوانە خىۋاي گەورە ويىستى لى بوو بەويىستو ئىرادەيەكى كەونى، جا ھىچ شىتېك ئەگەر نەيەوى لەمولك و دەسەلاتى ئەودا پوو نادات، بەلام ئەو خەيرى ويىستوو و ئىمانى ويىستوو و شەپى ويىستو لەبەر ھىكمەتېك و لەبەر تاقىكردنەو، جا خىۋاي گەورە خەيرى ويىستوو و خۆشى دەوى و پىيى پازىيە و شەپى ويىستوو و خۆشى ناوى و پىيى پازى نىيە، بەلام ويىستويەتى لەبەر ھىكمەت و تاقىكردنەو، چونكە ئەگەر تەنھا خەير بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييەتمەندى و جىاوازي نەدەبوو، تاقىكردنەو ش نەدەبوو، ھەموو خەلگىش دەبوونە چاكەكار، ئەگەر تەنھا خراپە بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييەتمەندى و جىاوازي نەدەبوو بەكردنى چاكە، ئەمەش ماناي ئەو يە خىۋاي گەورە بەندەكانى خۆى تاقىدەكاتەو بۆ ئەو يە پاك و پىس دەر كەوى ئىماندارو بىباو پ دەر كەوى، ئەو ش تاقىكردنەو يەكە خىۋاي گەورە تاقىيان دەكاتەو، خىۋاي گەورە ئەوانەى بەبى ھوودە دروست نەكردو.

پەلى چوارەم: دروستكردن و ھىنانەبوون، ھەموو شىتېك پوو دەدات ئەوا خىۋاي گەورە خۆى دروستى كردو، (فعل) و كارى بەندەكان دروستكاروى خودان لە ھەمان كاتدا (فعل) و كارى بەندەكان، ئەويش دروستكاروى خودان، خىۋاي گەورە دەفەر مويت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (۶۲) الزمر) واتە: بەراستى خوا بەدەيھنەرى ھەموو شىتېكەو ئەو بەھەموو شىتېكدا پادەگا، خۆى سەرپەرشتىكارى ھەموو شىتېك دەكا چۆن ھىكمەتى بخوازي).

دەفەر مويت: (وَهُوَ خَالِقُ الْعَالَمِ (۸۱) يس) واتە: ھەرئەويشە دروستكارو زانبار).

دەفەر مويت: (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (۹۶) الصافات)

جا ئەوانە دروستكاروى خودان، لەھەمان كاتدا كارو (فعل) ي بەندەكانو بەويىستو ھەلبىزاردەى خۆيان ئەنجامى دەدەن.

جا كەسى ئىماندار بېۋاى بەم چوار پلە يە ھە يە :

- زانست.
- نووسىن.
- ويست و ئىرادە.
- دوستكردن و ھىنانە بوون.

ئەمجار كەسى ئىماندار لەكاتى بەلاۋ موصىبەتدا پازى دەبىت بەقەزاۋ قەدەر، پەست و تووپە نابىت، بەلكو خۆى لەتووپە بوون دەگرىتە ۋە زەمانى خۆى دەگرىتە ۋە لە شكايەت كردن بۆ لای جگە لە خوا، دەست خۆى دەگرىتە ۋە لەدادپىن و لەخۇدان، جا ئەمە پازى بوونە بەقەزاۋ قەدەر، دەزانى كە: (ان ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن ليصيبك)^{۱۶۱} ھەرۋەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى، ئىمانى ھىچ كەسىك تەۋاۋ نابى بەبى ئەمە.

﴿٦٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خیرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد عاملون والى ما هم صائرون لا يخرجون من علم الله ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله تعالى).

واتە: ئارامگرتن لەسەر ھۆکمی خوا. باوەپییون بە ھەموو قەدەرەکانی خۆی گەرە خەیرەکی و شەرەکی، شیرینەکی و تالەکی. باوەپییون بە ھەوی خۆی گەرە ھەرموویەتی، خۆی گەرە زانیویەتی بەندەکانی چی دەکەن و بەرەو کۆی دەپۆن و لەزانی خۆ دەرنانچن، لەزەوی و ئاسمانەکاندا ھیچ شتێک پوو نادات ئیلا خوا زانیویەتی).

پاڤە:

ئەمە لەپێشدا باسکرا لەباسی پلەى یەکەم لەپلەکانی باوەپ بەقەزاو قەدەر.

ئیحتیاج کردن به قەزاو قەدەر لەو موصیبەتانەى مرقۇ ھەلبژاردنی تیدا نییە ئەوا شتێکی باشە چونکە بەلگەى پازى بوون و تەسلیم بوونە، خۆی گەرە دەفەرمویت: (وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) البقرة) واتە: ئەى موحەمەد (ﷺ)! بەوانە کە خۆپاگرو بە ئارامن مژدە بدە (١٥٥) ئەوانەى کە تووشى ھەر بەلاو نەھامەتى و چورتێک دەبن و خیرا دەلێن: ئێمە ھەر ھى خواىن و ئەو دروستى کردووین و دەرئەنجامیش لە قیاماتدا ھەر بۆ لای ئەو دەچینەو (١٥٦).

بەلام ئیحتیاج کردن به قەزاو قەدەر لەسەر کارى خراپە کە ھەلبژاردن و کارى مرقۇکانە، ئەوا ھیچ حوججە یەکیان نییە لەقەدەردا لەو شتەکاندا، بەئکو سزا دەدرێن

لەسەر ئەو كارەيان و لەسەر كەمەرخەمىيان، دەرگای تەوبەشى كراوہ يە، جا لەجىياتى ئەوہى ركاہەرى خوا بکەيت و بلىيت: بۆ بەم شىوہ تەقدىرت لەسەرم كرده؟ واز لەتەوبە دەهينى _ ئەمەش جۆرىكە لەجۆرەكانى بى دەسلاتى نەخوازاو _ ئەوا پەلە بکە لە تەوبەكردن و داواى لىخۆشبون و لۆمەى خۆت بکە، ئەمە داواكراو و خوازاوہ لەبەندەكان، تەماشای كارەكانى خۆى بكات (وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر/ ۱۸) واتە: ھەر كەس سەرنج بداو بزائى چ شتىكى بۆ سبەينى (قيامت) پيش خستووہ لە كردهوہى چاك؟)

تەماشای كردهوہكانت بکە، دەتوانيت بىگوريت و تەوبەى لى بکەيت، داواى لىخۆشبون بکەيت، بەلام قەزاو قەدەر ئەوا كارى خودايە و كارى تۆ نىيە.

مەبەست لە: (لا يخرجون من علم الله).

ھەموو شتىك خۆى گەورە پى زانايە، ئاگای لىيەتى، ئەو زانايە بەكوفرى كافران و خراپەى خراپەكاران و ستمەى ستمەكاران، ھىچ شتىكى لا شاراوہ نىيە، گوپراپەلى گوپراپەلان دەزانى و كارى گوپراپەلان دەزانى، ئەمە و ئەوہش دەزانى، بەلام دوايان دەخات بۆ ئەوہى تەوبە بکەن و بگەپنەوہ، جا ئەگەر تەوبەيان كرد ئەوا باشە ئەگەر نا لىپرسىنەوہيان لەپيشە، خۆى گەورە ھەرگىز قەرامۆشيان ناكات.

مەبەست لە: (ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله).

ئەمە وەكو ئەوہى پيشە، ھەموو شتىك خۆى گەورە زانىويەتى، ئەوہى لەپاڤردودا بوو و ئەوہشى لەداھاتودا دەبى، ھەموو لىي بەئاگايە و ھىچ شتىكى لى ناشاردريتەوہ، زانىويەتى و تەقدىرى كردهو و نوسىويەتى و ويستى لەسەر بوو و ئىرادەى بوو و دروستى كردهو.

نوسەر دەئىت: (وتعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك وما أخطأك لم يكن ليصيبك، ولا خالق مع الله عز و جل).

واتە/ بزانه ئەوھى تووشى تۆ بوھ نەئەبوايە لىت لايبدايە تووشت نەبوايە، ئەوھى تووشت نەبوو نەئەبوايە تووشت بىيىت.

ھەرھەما ھىچ دروستكارىك لەگەلّ خوادا نىيە.

پاڤە:

ئەمە دەقى فەرمودەيەكە، ھەرھەكو پىڤغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (ئىبن عەبباس)ى فەرموو: (واعلم أن ما أخطأك لم يكن ليصيبك وما أصابك لم يكن ليخطئك)^{۱۶۲}.

(ما أخطأك لم يكن ليصيبك) ئەگەر سووريش بووى لەسەرى و دەتويست بەلام تووشت نەبوو، ئەوا بزانه خواى گەرە تەقدىرى نەبووھ بۆت، (وما أصابك لم يكن ليخطئك) مەلّ: ئەگەر ئەو كارەم بکردايە ئەوا تووشم نەدەبوو. مەبەست لە: (ولا خالق مع الله).

ئەمە پەيوەستە بە پلەكانى قەزاو قەدەرەوھ، ئەمەش پەددى ئەو كەسانە دەداتەوھ كەدەلّەن بەندە (فعل)و كارى خۆى دروست دەكات، جا خواى گەرە خۆى تەنھا دروستكارە، ھىچ كەسئەك لەگەلّ ئەودا دروست ناكات، ھەموو شتەك تەنھا لە دروستكاروى خواى تاكو تەنھايە، بۆيە خواى گەرە دەفەرمووى: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَنْارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۴) (الأحقاف) واتە: ئەى موھەممەد (ﷺ) پىيان بلى: ھەوالى ئەو پەرستراوانەم بدەنئى ئىوھ لەباتى خوا ئەيان پەرستەن و ھاواريان بۆ دەبەن؟

ئەوانە لەم زەوپیەدا چىيان دروست کردووە، نیشانمى بدەن؟ یان لەدروست کردنى ئاسمانەکاندا بەشدارىکیان هەیه؟! ئەگەر هاوبەشیان هەیه، دەکەواتە نامەیهکی ئاسمانم نیشان بدەن لەپیش هاتنى ئەم قورئانەدا بۆتان هاتبیت، یان شوینەوارىکی زانستى لەپاوردووانەو بەلگە بێت لەسەر قسەکەتان، ئادەى یەکى لەمانەم بۆ بێنن ئەگەر ئێوە پاست ئەکەن و ئەوانە هاوبەشى خوان).

خوای گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) (الحج/ ۷۳) واتە: بەپاستى لەخوا بەدەر ئەوانەى ئێوە ئەیان پەرستن و هاواریان بۆ دەبەن هەرگیز ناتوانن تەنها مێشیکیش بەدى بێنن، ئەگەر چى هەمووشیان کۆببنەو).

خوای گەورە دەفەر مویت: ((أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد/ ۱۶) واتە: یا ئەوانە چەند هاوبەشیکیان بۆ خوا داناووە وەکو دروستکراوى ئەو (خوا)یە یان دروست کردبى ئەوجا ئەو دروستکردنە لەوانى شىواندبى و چەواشە بووین بلى: ئەى موحەممەد (ﷺ) تەنها هەر خوايە دروستکەرى هەموو شتیک و ئەویش تاكو تەنیاى دەسەلاتدارە بەسەر هەموو شتیکدا).

بۆیە خوای گەورە وەصفى وینەکیشان دەکات دەلالت: (فما اظلم ممن ذهب يخلق كخلقي) بەمانای ئەوەى هەول دەدات شتوێهەك بدۆزیتەووە وەکو ئەوەى خوای گەورە دروستى کردووە (فليخلقوا حبةً أو ليخلقوا شعيرةً) لەپىوايەتیکى تردا هاتووە (أو ليخلقوا ذرة)^{۱۶۳} هیچ کەسێک ئەو ناتوانى، هەرچەندە ئەگەر بتوانى و وینەیهەك بکیشى و دروستى بکات ئەوا ناتوانى ژيانى بە بەردا بهێنى.

جا ژيان لە دروستکراوەکانى خوايە، ھىچ کەس يک ناتوانى تەنانەت ئەگەر ويئەيەكى شىوہ وردى کيشا ئەوا ناتوانى پۆخى بە بەردا بهيئى، ژيان بە بەريدا بهيئى ئەمە دروستکراوى خودايە، بۆيە لە پۆزى قيامەتدا بە ويئە کيشان دەگوترىت: (أحيوا ما خلقتم)^{۱۶۴} وەکو شتىكى تەعجيزى و سزايەك بۆ ئەوان.

﴿٦٣﴾ نوسەر دەئیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ).

واتە: (تەكبیر) كردن (واتە: وتنى الله اكبر) لەسەر جەنازە چوار جارە (دانەىە)، ئەمەش لەسەر قسەو پای (مالیکى كوپى ئەنەس) و (سفيان الثوري) و (الحسن بن كوپى صالح) و (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) و فەقیهەكان، ئابەم شىئوێە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى.

پاڤە:

ئەم مەسەلەىە مەسەلەىەكى لاوەکییە (فەرعى یە) بەلام لێرەدا باسى کردووە چونکە جیاوازیو خىلافى تێداىە، بۆ ئەوەى لەو مەسەلەىەدا سوننەت پوون بکاتەو، چونکە کىتابەکە ناوی (شرح السنه)یە، پای بىلاو بەناویانگ لای ئەهلى سوننەو جەماعەو پێشەوايان ئەوێە تەکبیرکردن لەسەر جەنازە چوار تەکبیرەىە، هەرەکو لەفەرموودەىەكى (صحیح)دا هاتووە: (أن النبي صلى على النجاشي صلاة الغائب وكبر عليه أربعاً)^{١٦٥} واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێژى لەسەر نەجاشى کرد بە (صلاه الغائب) چوار (الله اكبر)ى لەسەر کرد.

لەزۆرەى فەرموودەكاندا بەچوار هاتووە لەهەندىكاندا پێنج یان زیاتر هاتووە، بەلام ئەوەى كۆپای موسلمانانى لەسەرە چوار (الله اكبر)ە، ئەوەى لەو زیاتر جیى خىلافو جیاوازییە و كەسى موسلمانیش ناڤوات بۆ لای خىلافو جیاوازیو واز لەو پایە بەئینى كۆپای لەسەرەو خەلكى شپىز ناكەن، بەتایبەتى پێشەواى مزگەوتەكان با خەلكى نەشلزێنن، چونکە خەلكى لەچوار (تەكبیرە) زیاتر پانەهاتوون، جا ئەگەر

دەتەوئى ئەنجامى بدەيت ئەوا بۇ خۆت بېكەو خەلگى مەشلزىننە، چەند قەسەيەكى نامۆو رېوايەتى جىياوازيان بۇ بەيتنى، چونكە ئەمە كارو پېشەى قوتابى زانست و زانيارى نىيە، چونكە قوتابى زانست و زانيارى دلى خەلگى يەك دەخەن و سەريان لى ناشىوئىنن، كار بەرە دەكەن ئىجماعى لەسەرە، خۆيان پەيوەست دەكەن بەرەو، ئەمە پىويست و دلوكارىيە لەسەريان، ئەمەش مەبەستى دانەرە لىرەدا چوار تەكبىرەكەى ھىناوە چونكە ئەوەى زانايان كۆكن لەسەرى چوارە، بۆيە لەوە زىاتر ناكات و خەلگى ناشلزىنن.

مەبەست لە: (وهو قول مالك بن أنس وسفيان الثوري والحسن بن صالح وأحمد بن حنبل).

مالىكى كۆپى ئەنەس: پېشەواى شارى مەدینە و يەككە لەچوار پېشەواكە.

سفيان الثوري: سفيانى كورى سعيد الثوري يەككە لەپېشەوا بەناوبانگەكانى

فيقهى.

الحسن ي كۆپى صالح ي كۆپى حى: ئەمەش يەككە لەگەرە پېشەواكان.

ئەحمەد ي كۆپى حەنبەل: يەككە لەچوار پېشەواكە.

مەبەست لە: (والفقهاء وهكذا قال رسول الله ﷺ).

واتە: ئەو قەسەى زۆرىەى فەقىھەكانە وەكو شوئىنكەوتنى سوننەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە پىويستە لەسەر قوتابيانى زانست و زانيارى خەلگى نەشلزىنن بە حوججەى ئەوەى قەسەيك يان فەرمودەيەك ھەيە ئەو زىادەى تىدايە، زانايان خۆيان خىلافى مەسەلەكانيان دەزانى، كەچى نەدەپۇشتىن شتىك بەيتن بىنە ھۆى تىكدانى خەلگى، جىياوازى بگەن لەوەى كارى لەسەر كراو.

نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن مع كل قطرة ملك ينزل من السماء حتى يضعها حيث أمره الله عز و جل).

واتە: باوەپ بەوەى ھەموو دڤۆپەىەکی باران فریشتەىەکی لەگەڤدایە لە ئاسمانەوہ دادەبەزیت تاکو دەیخاتە ئو جیگەىەى خوای گەرە فەرمانى پى کردوہ.

پاڤە:

گومان لەوہ دا نییە خوای گەرە لە ئاسمانەوہ باران دەبارینى بەئەندازە، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ) المؤمنون / ۱۸ واتە: لەو ئاسمانەوہ بەئەندازەىەکی دیاریکراو، ئاومان بۆتان باراندە خوای ئینجا لەزەویدا لەجیگایەکی تاییەتدا جیمان پیداو پامان گرت).

خوای گەرە تەقدیری ئەندازەى دابەزینی بارانی کردوہ، تەقدیری چەندو ئەندازەکەى دیاری کردوہ، ئو زەویەى لەسەرى دادەبەزى ھەر بەویستی خوای بەکاری دەھینى، پەوانەى دەکات و فەرمانى پى دەکات و باران دەبارى و فەرمانى پى دەکات و دەیگریتەوہ فریشتەىشى لەگەڤدایە، لە وەصفى میکانیلدا ھاتوہ دڤۆپەکان و پوہەکانى پى سپێردراوہ، جا فریشتەکان ئو کارانە دەکەن خوای گەرە لەئەستوى ئەوانى داناوہو لەو کارانە: دڤۆپە باران.

﴿٦٤﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والایمان بأن رسول الله ﷺ) حین کلم اهل القلب
یوم بدر ای: المشرکین کانوا یسمعون کلامه).

واته / باوه‌پوون به‌وه‌ی کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌گه‌ل نه‌هلی (القلب) دا
قسه‌ی کرد له پوژی به‌دردا _ واته: بی باوه‌پان _ نه‌وان قسه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودایان
(ﷺ) ده‌بیست.

پافه:

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خاوه‌نی چه‌ندین موعجیزه‌یه، (المعجزة): بریتییه له‌کارنکی
ناناسایی، به هیچ شیوه‌یه‌ک ده‌ستی مرقفی تیدا نییه، به‌لکو ته‌نجا له‌دروستکراوی
خودایه، (وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (٥٠)
نعنکبوت) واته: وتیان: جا بۆ پاستی خو‌ی بۆ له‌لاین په‌روه‌ردگارییه‌وه چه‌ند
به‌لگه‌یه‌کی بۆ دانه‌به‌زینرا توش پتیا بلی: هه‌موو به‌لگو نیشانه‌کان هه‌ر لای خوان و
به‌ده‌ستی نه‌ون و من هه‌ر بیدار که‌روه‌وه‌ ترسینه‌ریکی ناشکرام مه‌گه‌ر نه‌وانه داوای
به‌لگه‌ نه‌که‌ن، نه‌وه‌یان به‌س نییه که ئیمه قورئانمان بۆ ناریدوویت و به‌سه‌ریاندا
نه‌خوینریته‌وه؟ تا بیکه‌نه به‌لگه بۆ پاستی تو؟ به‌پاستی له‌و قورئانه‌دا به‌زه‌یی و
ناموزگاری هه‌یه، بۆ هه‌ر قوم و هۆزی بیانه‌وی باوه‌پ بێنن).

پیشنیار ده‌که‌ن بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئایه‌تیک به‌یئنی له‌خویه‌وه ببیته به‌لگه‌ی
پاستیتی په‌یامه‌که‌ی هه‌روه‌کو نه‌وان ده‌لێن، ئایه‌ته‌کانیش له‌لاین خوداوه‌یه،
پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌خویه‌وه ئایه‌ت ناھیننی ته‌نجا له‌لاین خوداوه‌ نه‌بی، (قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ
عِنْدَ اللَّهِ) هه‌ر نه‌وه موعجیزه‌کان ناشکرا ده‌کات و ده‌ری ده‌خات، له‌سه‌ر ده‌ستی
پیغه‌مبه‌رانی ده‌ری ده‌خات به‌مه‌به‌ستی پشت پاستکردنه‌وه‌یان، جا له‌وانه: مردوویه‌ک
نه‌گه‌ر قسه‌ی له‌گه‌لدا بکه‌یت نه‌وا قسه‌کانت نابیس و نازانی تو چی ده‌لئیت، به‌لام

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەڵ کوژراوانى بەدر قەسەى کرد لە قورەيشىيەکان ئەوانەى ئازاريان دابوو و ئازارى مۆسلمانانيان دابوو لەمەككە، خۆيان بەزى دەزانى بەسەر ئيماندا و سەرپېچى پېغەمبەرى خويان (ﷺ) دەکردو ئەويان لەمەككە دەرکرد، هاوێلانيان دەرکرد و ئازارى ئەوانيان دا، خۆى گەرە لە پۆزى بەدردا زالى کردن بەسەرياندا و کوژران، گەرەکانى ئەوان لە و پۆزەدا کوژران (شەيبەى كوپى عوتبە) و (عوتبەى كوپى رەبيعە) و (ابوجەل ى كوپى هشام) و ژمارەيەكى نۆز لە گەرەکانى قورەيش لە پۆزى بەدردا کوژران، ئەمجار پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى کرد فرپى بدەنە (قُليب) يەكێكە لە بېرەکانى بەدر، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر ئەوان پاوەستاو قەسەى لەگەڵ ئەواندا کرد: ئەى فلانى كوپى فلان، ئەى (ابوجەل ى كوپى هشام)، ئەى عوتبە، ئەى شەيبە، ئەى ئومەيبە، يەك بەيەك قەسەى لەگەڵ ئەواندا کرد، ئايە ئەوێ خۆى گەرە بەلئى پى دابوون حەق و پاست دەرچوو؟ ئەوێ خۆى گەرە بەلئى پىم دابوو حەق و پاست دەرچوو، عومەر بە پېغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرموو: — ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن قەسيان لەگەڵدا دەكەيت؟ لەكاتێكدا ئەوان مردوويەكى بۆگەنن و نابيستن؟ فەرموو: (ما أنتم بأسمع لما أقول منهم لكنهم لا ينطقون أو لا يتكلمون)^{۱۶۶} واتە: (هەرگيز نێو گوتيبستى نين لەوێ دەيليم لە ئەوان بەلام ئەوان قەسەناكەن).

ئەمە موعجيزەيەكە لە موعجيزەکانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى گەرە لەسەر دەستى بەدى هينا.

﴿٦٥﴾ نوسەر دەئیت: والإيمان بأن مرض آجره الله على مرضه.

واتە: باوەرپوون بەوەى ھەر کەسێک ئەگەر نەخۆش بکەوێت ئەوا خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر نەخۆشییەکەى.

﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته.

واتە: شەھید خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر شەھید بوونەکەى.

پاڤە:

خوای گەورە پاداشتی ئیمانداران بێز ناگات، موصیبت دەهێنێتە سەر ئیمانداران بەمەبەستى پاککردنەو یان بەمەبەستى زیادکردنى پاداشت، پەنگە ھەندى جار دەهێنێتە سەر ئیمانداردا بەمەبەستى ھەلۆھەرین و نەهێشتنى تاوانەکانى، پاککردنەوێ لە گوناھەکانى، پەنگە تاوانى نەبێ و دەهێنێتە سەریدا بۆ ئەوێ پلەو پایەى بەرز بکاتەو، چونکە خوای گەورە پلەیکى بۆ نوسیووە لەبەهەشتدا بەکردهوێ خۆى پێى ناگات، جا خوای گەورە تووشى موصیبتى دەکات تاكو پاداشتەکانى چەند جارێ بکاتەو دەگاتە ئەو پلەو پایە، جا ئیماندار بەردەوام لەخەیر و چاکەدایە، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فرمویەتى: - (عجا لأمر المؤمن! إن أمره كله له خير، إن أصابته سراء فشكر كان ذلك خيرا له، وإن أصابته ضراء وصبر كان ذلك خيرا له، وليس ذلك إلا للمؤمن)^{١٦٧} جا کەسى ئیماندار تووشى موصیبت دەبێ و لەھەمان کاتدا لە بەرزەوھەندى ئەودایە، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى کەفارەتى تاوانەکانى، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى بەرزبوونەوێ پلەو پایەى.

(شەھىد): ئەو كەسەيە لەجەنگداو بەرانبەر بەبى باوەران كۆژاوەو جەنگى كردووە
 بۆ ئەوەى وشەى (الله) بەرز پابگرى و بەرزكاتەو، جا ئەمە خواى گەورە لەمەموو
 تاوانەكانى خوش دەبى تەنھا قەرز نەبى، چونكە قەرز حەق و مافى خەلكىيە، حەق و
 مافى خەلكى لەسەر لاناچىت ئىللا بەدانەوئەى نەبى يان بە لىخۆشبوون و گەردن ئازابى
 نەبى، بەلام ئەو تاوانانەى لەنىوان خۆىو خوادايە ئەوا خواى گەورە لەمەمووى خوش
 دەبى بەهۆى شەھىدبوونى لەپىناوى خوادا.

چەند جۆر شەھىدىك ھەيەو شەھىدى جەنگ نىن، وەكو كەسىك بەهۆى نەخۆشى
 (طاعون) ھەو بەمىت ئەو شەھىدە، ھەر كەسىك لەكاتى بەرەنگارى لە پىناوى
 سامانەكەى يان نامووس و شەرەفى يان كەسو كارەكەى بكۆژى ئەو شەھىدە، ئەو
 كەسەى بەهۆى پووداويكى كتو پىدا وەكو سووتان يان خنكان بەمىت ئەوا شەھىدە
 لای خوا^{۱۶۸}، واتە پاداشتى شەھىدى ھەيەو لەھوكمەكانىدا وەكو شەھىدى جەنگ نىيە،
 بەلكو دەشۆردىو كفن دەكرى و نوێژى لەسەر دەكرى، بەلام شەھىدى جەنگ ئەو
 ناشۆردىو بەو جلو بەرگەو كفن دەكرى پىوئەى كۆژاوەو نوێژى لەسەر ناكرىو
 بەخوێنەكەى خۆيەو دەنىژى.

﴿٦٧﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بأن الأطفال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد)^{۱۹} قال: لا يألون، وكنب)

واتە: باوھە پېيۋىن بەھەى مندالان ئەگەر تووشى ھەر شىئەك بىن لەدۇنيادا ئەوا نازارىيان پى دەگات، ئەوھەتا (بكرى خوشكەزاي عبدالوهاب (عبدالواحد) دەلى: ئەوان نازارىيان پى ناگات، بزانە درۆى كردوھ.

پافە:

ئەم مەسەلەيەى باسكردوھ لىرەدا بەھۆى ئەوھى كەسىك بلىت: مندالان نازارىيان پى ناگات، ئەوھى لىرەدا باسكردوھ بۆ ئەوھى پەددى ئەو كابرەيە بداتەوھ، دەلىن ئەو پىاۋە: كەسىكى خەۋارىج بوھ، خەۋارىجەكان قسەى لەوھ ھىچ و پوۋچترىيان ھەيە، بەھۆى نەفامى و خۆبەزانا زانىنيانەوھ.

بۆيە مندالىك ئەگەر تووشى شىئەك بىيىت ھاۋار دەكات و دەگرىو تكا دەكات پىى بگەن، ئەمەش بەلگەيە نازارى پى دەگات، ئەمە شىئەكى بىنراۋو ھەست پىكراۋە بەلام ئەم پىاۋە خاۋەنى چەند بىرۆكەيەكى نامۆيە، لەو بىرۆكانە ئەم مەسەلەيەيە.

﴿٦٨﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم، عذبهم غير ظالم لهم، لا يجوز أن يقال لله عز و جل: إنه ظالم، وإنما يظلم من يأخذ ما ليس له، والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره، لا يسأل عما يفعل وهم يسألون، ولا يقال: لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

واته: بزانه هیچ که سیک ناچیتته به هه شته وه ئیلا به پره حمه تی خوا نه بی، خوای گه وره سزای هیچ که سیک نادات ئیلا به ئەندازه ی تاوانه که ی خۆی نه بی، ئەگەر سزای ئەهلی ئاسمانه کان و زهوی بدات، چاکه کارو خراپه کاران، سزایان دەدات به بی ئەوه ی سته می لێیان کردبی، ناییت به خوای گه وره بگوتری: سته مکاره، چونکه ئەو که سه سته م دەکات شتیک بیات و هی خۆی نه بی، خوای گه وره هه موو دروستکردن و ته کیرو فه رمانی بو به ریوه بردنی هه موو بوونه وه، هه ر به ده ستی ئەوه، دروستکراوه کان دروستکراوی ئەوه و ئەم ماله مائی ئەوه، پرسپاری لی ناکری هه ر شتیک بکات به لکو ئەوان به پرسپاری و ناگوتریت: بو و چۆن؟ هیچ که سیک ناکه ویتته نیتوان خواو دروستکراوه کانی.

پاڤه:

مه به ست له: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله).

به هه شت به رزو به نرخه، که س به کرده وه پیتی ناگات، هه رچه نده مژقه کان کار بکه ن، هه رچه نده هه موو گوپراپه لیه کان ئەنجام بده ن، چونکه کاره کانی به رانه ر ئەو نیعمه تانه نییه پیتی دراوه، جا ئەگەر له سه ر نیعمه ته کانی لێ پرسپینه وه ی له گه ل بکری ئەوا هیچ کاریکی نامینی، ئەمه له پووینه که وه.

لايەنى دووھەم: بەھەشت بەنرخە، ھېچ بەھاو نرخیكى ديارىكراو نىيە لەكردەوہ يان پارە يان جگە لەوانە، ھېچ كەسك گەوردەيى و مەزنى نازانى تەنھا خوا نەبى، بەلام خواى گەوردە ئيمانداران دەخاتە بەھەشتەوہ بە پەحمەتى خۆى، بەھۆى كردەوہ كانيانەوہ، جا كردەوہ كانى ھۆكارى چوونە بەھەشتن، پىويستكارو موجىبى چوونە بەھەشت نين، نرڤو بەھای بەھەشت نين، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) واتە: ھېچ كەسك لە ئىوہ ناچىتە بەھەشتەوہ بەكردەوہى خۆى) ئەمە بۆ ئەوہ يە مرقەكان سەرسامى كردەوہ كانى خۆيان نەبن، نەك لەبەر ئەوہ يە واز لەكردەوہ كانيان بەيئەن، ئەو ئايەتەى كەدەفەرموى: (ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون) (۳۲) النحل) ئەو پىتى (بام) لەوشەى (بما) دا (بام) خستەبەر (عوض) و بەھا (ثمن) نىيە، بەلكو (بام) ى ھۆكارى (سببى) يە، واتە: بەھۆى ئەو كارانەى ئەنجامتان دەدا، بەبەلگەى ئەو فەرموودەيەى دەفەرموئە: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) وتيان: تۆيش ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: (ولا أنا . لا أن يتغمديني الله برحمته)^{۱۷۰} واتە: منىش ئىللا مەگەر خواى گەوردە بمخاتە بەر پەحمەتى خۆى) جا بۆيە ھەرگىز با مرقەكان سەرسامى خۆيان نەبن، بەلام ناچىتە بەھەشتەوہ ئىللا بەھۆى كردەوہ كانيانەوہ نەبى، چونكە ئەگەر كار نەكات ئەو ناچىتە بەھەشتەوہ، چونكە ھۆكارەكەى نەگرتۆتە بەر.

مەبەست لە: (ولا يعذب الله أحداً إلا بقدر ذنوبه).

بەھەشت لەفەزلى خوداو رەحمەتى ئەوہ، كردەوہكان تەنھا ھۆكارى چوونە بەھەشتن و ئەھلى دۆزەخ سزا نادريئ ئىللا بەھۆى تاوانى خۆيانەوہ نەبى، بەھۆى

تاوانی که‌سی تره‌وه سزا نادرین، به‌بیّ نه‌نجامدانی تاوان سزا نادرین، نه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه، که‌واته به‌هه‌شت له‌فه‌زلی خودایه و دۆزه‌خ له‌دادپه‌روه‌ری نه‌وه.

مه‌به‌ست له: (ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم عذبهم غیر ظالم لهم).

نه‌مه‌هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی پیشه‌وه‌یه، که‌وا مروّفه‌هه‌چه‌نده کار بکات نه‌وا کرده‌وه‌که‌ی به‌رانبه‌ر به‌هه‌ندیّ له‌نیعمه‌ته‌کانی خوا نییه به‌سه‌ریه‌وه، جا نه‌گه‌ر خوای گه‌وره سزای بدات نه‌وا له‌دادپه‌روه‌رییه، له‌به‌ر که‌مه‌ترخه‌می شوکرکردنی نیعمه‌ته‌کانی خودایه به‌سه‌رییه‌وه، نه‌م قسه‌یه‌ی باسی کرد ده‌قی فه‌رمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) که‌ده‌فه‌رموویت: (لو أن الله عذب أهل سماواته وأهل أرضه لعذبهم وهو غير ظالم لهم ولو رحمهم كانت رحمة خير لهم من أعمالهم)^{۱۷۱} واته: نه‌گه‌ر خوای گه‌وره سزای هه‌موو نه‌هلی ئاسمانه‌کان و نه‌هلی زه‌وی بدات نه‌وا سزایان ده‌دات و سته‌مکار نییه به‌رانبه‌ریان، نه‌گه‌ر په‌حمیان لی بکات نه‌وا په‌حمه‌ته‌که‌ی چاکتره بوّیان له‌کرده‌وه‌کانیان).

چونکه خراپه‌کار سزای ده‌دات به‌هۆی خراپه‌که‌یه‌وه، سزای چاکه‌کار ده‌دات چونکه کاره‌که‌ی وای لی نه‌کردوه بییاته به‌هه‌شته‌وه، چونکه ناگاته نیعمه‌ته‌کانی خوا به‌سه‌رییه‌وه.

مه‌به‌ست له: (لا يجوز أن يقال لله: إنه ظالم).

خوای په‌روه‌ردگار خۆی پاکراگرتوه له‌سته‌مکردن: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (وَمَا رُبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ (٤٦) فصلت) واته: په‌روه‌ردگار یشته هه‌رگیز غه‌درباز و سته‌مکار نییه له‌به‌نده‌کانی و بیّ که‌م و کورت پاداشتیان نه‌داته‌وه).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (۱۷) غافر) واته: له‌و رۆژه‌دا هیچ جۆره سته‌م و غه‌دریک نییه بی زیادو که‌م هه‌موو که‌سیک پاداشت و تۆله نه‌دریته‌وه، به‌راستی خوا زوو و به‌په‌له‌هیساب و لی‌کۆلینه‌وه ده‌کات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا (۴۹) الکهف) واته: په‌روه‌ردگاریشت ناهه‌قی و سته‌م له‌هیچ که‌سیک ناکات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ (۷۶) الزحرف) واته: ئیمه هیچ سته‌ممان لی نه‌کردوون به‌لام نه‌وان خۆیان سته‌مکار بوون و له‌پێگه‌ی ئیمه لایان دا).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۱۱۸) النحل) واته: ئیمه سته‌ممان لی نه‌کردن، به‌لام نه‌وان سته‌مییان له‌خۆیان کرد به‌هۆی لادان و سنوور به‌زاندنه‌وه).

خوای گه‌وره له‌فهرموده‌یه‌کی قوودسیدا ده‌فهرمویت: (یا عبادی إني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بینکم محرما فلا تظالموا)^{۱۷۲} واته.. ئه‌ی به‌نده‌کانم.. من سته‌م له‌سه‌ر خۆم حه‌رام کردوه و له‌نیوان ئیوه‌شدا حه‌رام کردوه بۆیه سته‌م له‌یه‌کتر مه‌که‌ن) جا خوای گه‌وره حه‌که‌م و دادپه‌روه‌ره، سته‌مکردن لایه‌قی نه‌و نییه.

مه‌به‌ست له: (وإنما يظلم من يأخذ ما ليس له، والله له الخلق والأمر).

سته‌م: بریتییه له‌بردنی حه‌ق و مافی خه‌لکی، ئایه خه‌لکی حه‌ق و مافیان به‌سه‌ر خوداوه هه‌یه؟ هیچ که‌سیک حه‌ق و مافی به‌سه‌ر خوداوه نییه، هیچ که‌سیک هیچ حه‌قیک پێویست و واجب ناکات له‌سه‌ر خوا، به‌لکو حه‌قی به‌نده‌کان به‌سه‌ر خوداوه

ئەوھىيە سىزاي ھىچ كەسىك نەدا ھاوھلىيان بۆ بېرىار نەدابى، ئەم ھەقە ھەزلىكە لەخوداۋە.

ستەم: دانانى شتىكە لەجىگەيەك ھى خۆى نەبى، جا خۋاي گەورە ھىچ كەسىك ناكاتە نىو سزاۋە شايسىتەى خۆشگوزرانى بىت، ھىچ كەسىك ناختە خۆشگوزرانىيەۋە شايسىتەى سزا بىت، بەلكو ھەر كەسىك شايسىتە خۆشگوزرانى بىت دەيخاتە خۆشگوزرانىيەۋە ھەر كەسىك شايسىتە سزا بىت دەيخاتە نىو سزاۋە، ئەمە دادپەرۋەرىيە، بەلام پىچەۋانەى ئەمە ستەم، ئەگەر سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبى باۋەپان بگىرىت ئەو دەبوۋە ستەم، خۋاي گەورەش پاك و بىگەردە لەو ستەم، ناكىرىت خۋاي گەورە سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبى باۋەپان بگىرىت، بى باۋەپان بخاتە بەھەشتەۋە ئىمانداران بخاتە ئاگرەۋە، ئەمە لايەقى خۋاي گەورە نىيە.

مەبەست لە: (والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره).

خۋاي گەورە دەفەر مويت: (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (۵۴) الأعراف) واتە: چاكىش بزانن! دوستكردن و تەكبىر ۋە فرمانى بۆ بەر قىۋە بردنى ھەموو بوۋنەۋەر، ھەر بە دەستى ئەو، زۆر بە بەرەكەت و گەورەيە خۋايەك كە پەرۋەردەگارى گىشت جىھانە).

(أَلَا لَهُ الْخَلْقُ) بىرىتىيە لەھىنانە بوۋنى شتەكان لەنە بوۋنەۋە، جا ھەموو دوستكراۋەكان خۋاي گەورە دوستى كىردە، ھىچ كەسىك لەگەل خۋادا دوست ناكات، خۋاي گەورە دەفەر مويت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ) الزمر/۶۲) واتە: بەپاستى خوا بەدېھىنەرى ھەموو شتىكە).

خۋاي گەورە دەفەر مويت: (أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد) واتە: يا ئەۋانە چەند ھاۋبە شىكىيان بۆ خوا

داناۋە ۋەكو دروستكراوى ئەو (خو) يەيان دروست كرديى ئەوجا ئەو دروستكردەنە لەوانى شىۋاندبىي ۋ چەۋاشە بووين بلى: ئەى موخەمەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستكەرى ھەموو شتىك ۋ ئەويش تاك ۋ تەنياى دەسەلاتدارە، بەسەر ھەموو شتىكدا).

بەشىۋەيەك ئەۋەى بەندە دروستى كرده ھاوشىۋەى ئەۋەيە خوا دروستى كرده، ئەمە ھەرگىز نابىيت ۋ ئەستەمە، (قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد) واتە: بلى: ئەى موخەمەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستكەرى ھەموو شتىك ۋ ئەويش تاك ۋ تەنياى دەسەلاتدارە، بەسەر ھەموو شتىكدا).

دەفەر مويىت: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَزُورِنِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ (الأحقاف/ ۴) واتە: ئەى موخەمەد (ﷺ) پىيان بلى: ھەۋالى ئەو پەرستراۋانەم بدەنى كە: نىۋە لەباتى خوا ئەيان پەرستى ۋ ھاۋاريان بۆ دەبەن؟ ئەوان لەم زەۋىيەدا چىيان دروست كرده، نىشانىمى بدەن؟).

(والأمر) ھەموۋى بۆ ئەۋە، (الأمر) برىتييە لە: دانانى شەرى ۋ ھەى دابەزاندن، جا دروستكار ئەو كەسەيە فەرمان دەكات يان نەھى دەكات يان شەرى دادەپىژى بۆ بەندەكانى بەرژەۋەندى ئەۋانى تىدايە، نەھى لە شتىك دەكات زىانى ئەۋانى تىدايە، ھىچ كەسنىك بۆى نىيە فەرمان بكات يان نەھى بكات يان پەرستنىك پىويست (واجب) بكات يان نەھى لە شتىك بكات بەبى بەلگە، (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ) (الشورى ۲۱) واتە: ئاخۇ ئەۋانە پىگەى خواناسىن دەگىن يا خۇ چەند ھاۋەشىك بۆ خوا دادەنن چەند ياساۋ بەرنامەيەكيان بۆ داھىتابن لەئەين كە بەھىچ شىۋەيەك خوا مۆلەتى نەدەبن).

جا هه‌موو فه‌رمانێك بۆ خودایه، فه‌رمانی كه‌ونی قه‌ده‌ری و فه‌رمانی شه‌رعی، فه‌رمان ده‌كات و نه‌هی ده‌كات، (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ) (الأعراف/ ۵۴) خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌نیوان دروستكردن و فه‌رماندا (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه كه فه‌رمان (أمر) دروستكراو نییه، ئه‌مه‌ش وه‌لام و په‌ددی جه‌ه‌مییه‌كانه كه ده‌لێن: قورئان دروستكراوه و قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراوه، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌ نیوان (الخلق و الامر)، جا (الامر) بریتییه له‌ قسه‌كردن و كه‌لام و ته‌شریع، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌نیوان (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراو نییه.

مه‌به‌ست له: (والدار داره) ماله‌كان سی‌ دانه‌ن:—

- مالی دونیا.
- مالی به‌رزه‌خ.
- مالی جیگیربوون. ئه‌ویش دوا پۆژه.

هه‌مووی هی خوایه.

مه‌به‌ست له: (لا يُسأل عما يفعل وهم يُسألون).

هه‌رگیز پرسیاوی ئی ناکریت له‌وه‌ی ده‌یکات، چونکه کاره‌کانی هه‌رگیز که‌م و کووپی تیدا نییه، هیچ خه‌وشیکی تیدا نییه، جا کاره‌کانی هه‌موو مه‌که‌م و ته‌واون، هه‌رگیز تووشی که‌م و کووپی و خه‌وش نابێ. پرسیار کردن بۆ ئه‌و که‌سه‌یه ده‌بێ که‌م و کووپی و خه‌وش له‌کاره‌کانیدا هه‌بێ، جا خوای گه‌وره پرسیاوی ئی ناکریت هه‌رچی بکات، چونکه کرده‌وه‌کانی هه‌موو ته‌واوو بێ که‌م و کووپی، نه‌ك ته‌نها له‌به‌ر زāl بوون و په‌روه‌ردگاریتی، هه‌روه‌کو هه‌ندی که‌س ده‌لێت، ئه‌و پرسیاوی ئی ناکریت له‌به‌ر مه‌زنی و شکۆمه‌ندی، به‌لام ته‌نها ئه‌وه نییه، به‌لکو پرسیاوی ئی ناکریت—له‌گه‌ل

ئەو شىدا - چونكى كارەكانى تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەوش نايەن، بەجىاواز لەگەل دروستكراواندا كەپرسىياري لى دەكرى دەريارەى كارەكانى چونكى ھەلە دەكات و كارەكانى كەم و كووپى تىدايە و چەند تىبىنيىيەكى لەسەرە، جا ئەو پىرسىياري لى دەكرى چونكى لەھەموو پەويەكەو كەم و كووپى تىدايە، ئىللا كەسىك نەبى خەوى گەرە خەوى كامىل كەربى و يارمەتى دابى و پىكايتى، بۆيە فەرمووى: (وھم ئىسلون) ئەمە يەككە لەجىاوازيىەكانى نىوان دروستكراو دروستكار: ئەويش ئەو يە خەوى گەرە پىرسىياري لى ناكى و دروستكراو پىرسىياري لى دەكرى.

مەبەست لە: (ولا يقال: - لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

نابى پەويەپەويى خوا بىيەنەو بە وتنى: بۆ خەوى گەرە ئەو شىتەى دروستكردەو؟ دروستكردنى ئەو شىتانە لەلایەن خەداو چۆنە؟ ئەمە بەرانبەر بەخەوى گەرە ناگوتىت، بەلكو پەويستە لەسەرمان تەسلىم وەلكەچ بىن، باو پەمان بەو ھەبى كەردەو ھەكانى خوا ھەموو كامىل و تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەلەل نايەن، ھەرچەندە ھەندى ھىكمەت و ھۆكار لای ئىمە شاراوە بىت ئەو پىرسىياري لى ناكەين، بەلكو تەسلىمى دەبىن، ئەگەر ھىكمەت و ھۆكارەكەيمان زانى ئەو شىتەكى باشە، ئەگەر ھىكمەت و ھۆكارەكەيمان نەزانى ئەو تەسلىمى دەبىن، پەويەپەويى خوا نابىنەو يان لەكارىك پەوستىن و ئەنجامى نەدەين تاكو ھىكمەت و ھۆكارەكەى نەزانىن.

﴿٦٩﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ وَلَا يَقْبَلُهَا أَوْ يَنْكُرُ شَيْئًا مِنْ أَخْبَارِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) فَاتَّهَمَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ فَإِنَّهُ رَجُلٌ رَدِيءُ الْمَذْهَبِ وَالْقَوْلِ وَلَا يُطْعَنُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا عَلَى أَصْحَابِهِ لَأَنَّا إِنَّمَا عَرَفْنَا رَسُولَهُ وَعَرَفْنَا الْقُرْآنَ وَعَرَفْنَا الْخَيْرَ وَالشَّرَّ وَالْدُنْيَا وَالْآخِرَةَ بِالْآثَارِ.

﴿٧٠﴾ فَإِنَّ الْقُرْآنَ إِلَى السَّنَةِ أَحْوَجُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى الْقُرْآنِ.

واتە: ئەگەر بېستت کە سېک تانە لە شوپنەوار (فەرموودە) دەدات وەری ناگریت یان ئینکاری لە شتیک لەمەوالەکان و فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەکات ئەوا تۆمەتباری بکە لەسەر ئیسلام، چونکە ئەو کابرایەکی خاوەن مەزەب و قسەبەکی خراپە، نابێت هەرگیز تانە لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) هاوێڵانی بدریت، چونکە ئێمە پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئان و چاک و خراپ و دنیا و دوا پۆژمان لە پێگای شوپنەوار (فەرموودە) وە ناسیووە.

جا قورئان زیاتر پێویستی بە سوننەت هەیە لەوەی سوننەت پێویستی بە قورئان بێت.

پاڤە:

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ وَلَا يَقْبَلُهَا أَوْ يَنْكُرُ شَيْئًا مِنْ أَخْبَارِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَاتَّهَمَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ). چونکە لەمانای شایەتیدان (محمد) (ﷺ) پێغەمبەری خودایە ئەوێ: (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ):

١. گوێپراپەڵی کردنی لەوەی فەرمانی پێ کردووە.

٢. بەپاست زانینی لەوەی هەوایی پێ داوین.

٣. دوورکەوتنەو لەوەی نەمی لێ کردووە و زەجری کردووە.

۴. نابیٔ خوا بپەرستین ئیلا بەو شتوازه نەبىٰ که لەشەردا بۆى دارپژاوين.

ئەمە مانای شایەتیدانە کەوا (محمد) پیغەمبەرى خوايە (ﷺ)، خواى گەورە دەفەر مویٔ: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا) الحشر/۷ واتە: هەرچی پەيامبەر پێی دان وەرى بگرن، واتە: — بەچی فەرمانى پێى کردن بیکەن و جیبەجیبى بکەن. رییشى لە هەر شتێى لى گرتن، ئێوەش دەستى لى هەلگرن).

خواى گەورە دەفەر مویٔ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ) النساء/۵۹ واتە: ئەى ئەو کەسانەى باوەرپێتان هێناوە! گوێپایەلى فەرمانى خواو پەيامبەر (ﷺ) بن لە هەموو کاروبارىکدا).

پێویستە لەسەر کەسى موسلمان جێ بەجێ کردنى ئەوەى لەفەرموودەکانى پیغەمبەرى خوداوە (ﷺ) هاتووە چونکە ئەوە وەحى دووھەمە لەپاش قورئان، چونکە بنەمای بەلگەکان لەئىسلامدا کە ئىجماعى لەسەرە بریتىيە لە: —
یەكەم: قورئان.

دووھەم: سوننەتى پیغەمبەر (ﷺ).

سێیەم: (ئىجماع).

ئەمانە چەند بەلگە یەکن نابىٰ مەرؤف بلیٔ: من تەنھا قورئان دەکەم بەلگە بۆ خۆم، سوننەت ناکەم بەلگە بۆ خۆم، هەر وەکو خەوارىجەکان دەلێن، ئەوانەش پێگای ئەوانیان گرتووە بەر و دەلێن: قورئان (متواتر) و پارێزراوە لەخەوش، بەلام سوننەت لەپێوايەتى (پاوى) یەکانە و یە بۆیە تووشى خەلەل دەبىٰ، ئەمەش تۆمەتبارکردنى ئەم ئوممەتە و زانایان و هاوێلان و شۆینەکە و تەوانە ئەوانەى سوننەتیان بۆ ئێمە گواستووەتەو، تۆمەتباریان دەکەن بەنەبوونى سىقە و نەبوونى سپاردە

پارێزى، جا پێغه مبهرى خوا (ﷺ) باسى ئەوانەى كردووه و فرمويەتى: (يوشك رجل شبعان على أريكته، يقول: بينما وبينكم كتاب الله، فما وجدنا فيه من حلال استحللناه وما وجدنا فيه من حرام حرمناه) واتە: خەرىكە وای لى دیت كە سێكى تێر لە سەر قەنەفە كەى دانىشتووه دەلێت: نیتوان ئێمە و ئێو كىتابە كەى خودایە (قورئانە) (واتە: تەنھا ئەم قورئانە مان بەسە) ئەوەى حەلال بوو تیايدا ئەوا حەلالى دەكەین و ئەوەى حەرام بوو تیايدا ئەوا حەرامى دەكەین) ئەمجار فرمويى: (ألا وإنى أوتيت القرآن ومثله معه)^{۱۷۳} واتە: خۆى گەرە قورئانى پى بەخشیوم و هاوشێوە كەى لە گەڵدايە (واتە: سوننەت). هەرۆهە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) دەفرمويى: (نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها وبلغها كما سمعها، فرب مبلغ أوعى من سامع)^{۱۷۴}.

هەرۆهە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) لە عەرەفەدا كاتى وتارى دەخوێندەو فرمويى: (ليبلغ الشاهد منكم الغائب)^{۱۷۵}

جا ئەوەى گوتیبستی بوە لە پێغه مبهرى خوداوه (ﷺ) ئەم دینە دەگەینن كە پیاوانى فرمودەو پراوییه كان بۆى گێراوینە تەو خۆى گەرە پاداشتیان بداتەو سوننەتى پێغه مبهرى خودایان (ﷺ) بۆ پاراستووین لە هەموو درۆو دزەیه ك، بە پاکی و پوختەیی گەیاندىان، هەرۆهە كۆ چۆن پێغه مبهرى خوا (ﷺ) فرمويەتى بە ئەمانە تەو، ئەمەش لە موعجیزەكانى ئەم پێغه مبهرى (ﷺ)، جا سوننەت جێگای پراوەستان و تۆمە تباركردن نییه بە لكو پێویستە باوهرى پى بكړى، پێویستە كارى پى بكړى، هەرۆهە كۆ چۆن كار بە قورئان دەكړى، چونكە ئەویش وەحییە لەلایەن خوداوه،

۱۷۳ / رواه أحمد والدارمي وأبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم وقال الترمذي (حسن غريب) وقال

الحاكم : (إسناده صحيح) .

۱۷۴ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۶۵۷) وابن ماجه (۲۳۲) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۲۳) .

۱۷۵ / صحيح : سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ده‌فه‌رموی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم)

جا‌فه‌رمووده‌کان وه‌حیی‌ه له‌لای‌هن خوداوه، هه‌رچه‌نده وشه‌کانی له‌لای‌هن پیغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه (ﷺ)، به‌لام قورئان وشه‌ماناکه‌ی له‌لای‌هن خوداوه‌یه، به‌لام سوننه‌ت و‌فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ماناکه‌ی له‌لای‌هن خوداوه‌یه و‌شه‌کانی هی پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) که هه‌رگیز له‌خۆوه قسه‌ناکات، جا‌وشه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بئی‌هه‌ل‌هن و‌پاستن و‌مرۆف تووشی هیچ گومانیک ناکات، جا‌هه‌ر که‌سئ ئینکاری له‌سوننه‌ت بکات نه‌وه (کافره)، چونکه بنه‌مای دووه‌می له‌کارخست، قورئانی‌ش به‌بئی سوننه‌ت ناکرئ چونکه پوونی ده‌کاته‌وه و‌پافه‌ی ده‌کات، (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/ ۴۴) واته: وا بۆ تۆش ئه‌م قورئانه‌مان دابه‌زانه‌ده خواری بۆ ئه‌وه‌ی بۆ نه‌وه‌هه‌لکه پوون بکه‌یته‌وه ئه‌وه‌ی بۆیان دابه‌زینراوه).

جا سوننه‌ت پۆشنکه‌ره‌وه‌ه ته‌فسیری قورئانه، چونکه قورئان شته‌کان به (مجملی) باس ده‌کات وه‌کو نوێژ، زه‌کات، حه‌ج، پۆژوو، سوننه‌تیش هه‌موو نه‌وانه‌ی پوونه کردۆته‌وه و‌پۆشنی کردوه‌ته‌وه، زه‌کاتی پوونکردوه‌ته‌وه و‌نه‌دازه‌که‌ی دیاری کردوه، پۆژوو که‌ی ده‌ست پئی ده‌کات و‌که‌ی ته‌واو ده‌بی‌ت؟ (مناسک) هه‌کانی حه‌ج، موسلمان ده‌بئی چۆن حه‌ج بکات؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (لَتَأْخُذُوا عَنِي مَنَاسِكَم) ^{۱۷۶} واته: (مناسک) هه‌کانتان له‌منه‌وه وه‌رگرن).

پیغه‌مبه‌رمان (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُوهُنِ أَصْلِي) ^{۱۷۷} واته: نوێژ بکه‌ن هه‌روه‌کو چۆن منتان ده‌بینی نوێژم ده‌کرد).

۱۷۶ / أخرجه مسلم (۱۲۹۷) .

۱۷۷ / أخرجه البخاري (۶۰۵) .

خوای گەورە دەفەر موى: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (الاحزاب: ۲۱) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاكترين نموونەى رىك و پىكى و سەرمە شقە بۆتان).

جا سوننەت قورئان پەون دەكاته و تەفسىرى دەكات و پىنمويىمان دەكات بۆى، ئەو كەسەى دەلەيت: - من كار بە قورئان دەكەم و كار بە سوننەت ناكەم ئەوا كەسىكى درۆزە، ئەو كەسە كارى بە قورئان نەكردو، چونكە لە قورئاندا ھاتو: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا الحشر ۷/).

دەفەر موى: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم).

دەفەر موى: (لَتَبَيَّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (۴۴) النحل).

جا كە وازى لە كار كردن بە سوننەت ھىنا ئەوا بە قورئانیش كارى نەكردو، كە بانگەشەى ئەو دەكات گوایە كارى پى دەكات.

ھەندى خەلكى ھەن جىاوازى دەكەن لە نىوان فەر موودە كانداو دەلەين: فەر موودەى (المتواتر) ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات و فەر موودەى (الاحاد) ئىفادەى (الظن) دەكات، ئەمەش قەسەى كى پووچەل و نا راستە، چونكە ھەر فەر موودەى كە لە پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) سابت و جىگىر بىت ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات، جا ئەگەر (متواتر) بىت يان (أحاد) ھىچ جىاوازى لە نىوان دەلالەتى فەر موودە (صحیح) ھەكاندا نىيە، دەبى كار بە ھەموى بكرى و شۆينكەوتەى بىين بەبى جىاوازى.

(سۆڤى) يەكانش كار بە سوننەت و بە قورئانیش ناكەن، بەلكو كار بە زەوقى خۆيان دەكەن و دەلەين: ئىمە راستە و خۆ لە خوداو ھەردەگىن، لە رىگای پىغەمبەر ھە (ﷺ) ھەردەگىن چونكە ئىمە گەيشتوینە تە خواو پىوستان بە پىغەمبەر (ﷺ) نىيە.

ئەو پىغەمبەر (ﷺ) بۆ خەلكى عەوامە، ئەوانەى ھىشتا بە خوا نەگەيشتون، ئەم قەسەى ھىش پووچەلترینى قەسە پووچەلەكانە و ديارترین كوفرە _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (أو ينكر شيئاً).

ئەو كەسەى ئىنكارى لە سوننەت دەكات بەگشتى و دەلالت: ئەو كار بە سوننەت ناكات و بەلكو تەنها كار بە قورئان دەكات، يان ئىنكارى هەندى سوننەت دەكات لە كاتىكدا فەرموودهى (صحيح) ن و دەلالت: كارى پى ناكريت و هەندىكىان دەلالت: كار بە فەرمووده ناكريت ئىلا بە مەرجىك: - ئەویش لەگەل قورئاندا بگونجى، ئەم قەسەيش پوچەل و تۆمەتبار كەردنى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) بەوەى كە هەندى شتى هیناوه لەگەل قورئاندا ناكۆك و جياوازه، جا ئەم قەسەيش دروست نىيە، پەنگە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى بە هەندى شت كەردى لە قورئاندا نىيە، وەكو: حەرام بوونى كۆكردنەو لە نىوان ژن و پووریدا (واتە كە سىك پوورى ژنەكەى خۆى بهینى لە كاتىكدا ژنەكەى خۆى زىندە) ئەمە لە قورئاندا نىيە، قورئان حەرام بوونى كۆكردنەوەى نىوان دوو خوشكى تىدايە، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) دە فەرموى: (لا يُجمع بين المرأة وعمتها، ولا بين المرأة وخالتها)^{۱۷۸} واتە: لە نىوان ژن و پووریدا (خوشكى باوكى) كۆ ناكريتەو، وە لە نىوان ژن و پووریدا (خوشكى دايكى). بۆيە پىويستە كار بەو بەكەين كە پىغەمبەرى خوشەويست (ﷺ) فەرموويەتى.

مەبەست لە: (فأتهمه على الاسلام، فإنه رجل رديء المذهب والقول).

ئەو كەسەى ئەم قەسە دەكات يان لە خەوارىجە، ياخود كە سىكى جەهەمىيە يان موعتەزىلە، وە يان صوفىيە ئەوانەى دەلالت ئەوان پىويستىيان بە فەرمووده نىيە، چونكە ئەوان گەشتوونەتە خوا، بەراستە و خۆى لە خوداوه وەردەگرى، دەلالت: ئىتوە دىنەكە تان لە مردوويەكەو وەردەگرن ئەویش لە مردوويەكەو بەلام ئىمە دىنەكە مان لە زىندوويەكەو وەردەگرن كە هەرگىز نامريت.

مەبەست لە: (ولا يطعن على رسول الله ﷺ ولا على أصحابه).

تانه لە پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) نادریت، چونکه ئه‌و (معصوم) ه‌ له‌ لایه‌ن خوداوه‌، جا ه‌هر که‌ سێک پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) تۆمه‌ تبار بکات یان تانه‌ى لى‌ بدات یان بلیت خاوه‌ن ئاره‌زوو بووه‌ یان ئه‌و سته‌م ده‌کات یان له‌و جو‌ره‌ قسانه‌ ئه‌وه‌ کافره‌ به‌ خواى گه‌وره‌.

ه‌ه‌روه‌ها ئه‌و که‌ سه‌ى تانه‌ له‌ هاوه‌لان بدات، هاوه‌لانی پێغه مبه‌ر (ﷺ)، چونکه‌ خواى گه‌وره‌ له‌وان پازى بووه‌و مه‌دحى کردوون، پێغه مبه‌رى خودا (ﷺ) له‌وان پازى بووه‌و مه‌دحى کردوون و ستایشی کردوون و ئه‌وانیش باشت‌رین سه‌ده‌کانن، پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمو‌یت: (خیرکم قرنى..)^{۱۷۹}، پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تى: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه)^{۱۸۰} واته‌: جنێو به‌ یارانى من مه‌ده‌ن، سو‌یند به‌و که‌ سه‌ى گیانی منى به‌ ده‌سته‌ نه‌گه‌ر یه‌کى له‌ ئێوه‌ به‌ ئه‌ندازه‌ى کێوى ئو‌حود ئالتون بکات به‌ خێر، ئه‌وا ناگاته‌ مشتى یه‌کى له‌وان و به‌ نیوه‌ى مشتیکیش).

خواى گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌ی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (التوبة) واته‌: له‌ ده‌سته‌ى یه‌که‌مى پێشه‌نگى کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌ی‌ره‌وانى ئه‌وانیش خوا پازى بوو لیان و ئه‌وانیش له‌ خوا پازى بوون به‌ ده‌ر له‌ وه‌ش چه‌ندان باخ و بیستانى بۆ سازداون که‌: به‌ به‌رده‌خت و کۆشکه‌کانییدا ڕووبار که‌ لى‌ ده‌چیت به‌ ه‌تا ه‌تاییش تێیدا ئه‌میننه‌وه‌ ه‌ه‌ر ئه‌وه‌یشه‌ ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی گه‌وره‌و به‌نرخ).

۱۷۹ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۸۰ / صحیح : سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) واته: بئ گومان خوا پانی بوو له‌نیمانداره‌کان کاتی له‌ژیر نه‌و دره‌خته‌دا پیی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یمانیان له‌گه‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موچه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بئ په‌یامه‌کات ناگاداربوو نینجا له‌کاتی په‌یمانه‌که‌دا ئارامی دابه‌زانده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکی نزیک پاداشتی دانه‌وه).

له‌ژیر داره‌که داری (البیعه) له‌خوده‌یبیه (فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) له‌کوتایی سوره‌ته‌که دا ده‌فه‌رموی: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ) واته هاوه‌لان (أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واته سیفه‌تی نه‌وان باسکراوه له‌ته‌وراتدا (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) واته سیفه‌تی نه‌وان له‌نینجیلدا باسکراوه که دابه‌زیوه‌ته‌سه‌ر عیسا (كَزَّعَ أَخْرَجَ شَطَأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لَيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) الفتح: ۲۹) نه‌مه‌ش به‌لگه‌یه نه‌و که‌سه‌ی رقی له‌هاوه‌لان بئ کافره: (لَيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ).

مه‌به‌ست له: (لأنا إنما عرفنا الله وعرفنا رسوله وعرفنا القرآن وعرفنا الخير والشر والدنيا والآخرة، بالآثار).

واته نه‌و فه‌رموودانه‌ی پړوايه‌تیاڼ کړدوه، نه‌ویش نه‌و فه‌رموودانه‌ن له‌پېغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پړوايه‌تیاڼ کړدوه، جا نه‌و که‌سه‌ی تانه‌یاڼ لی بدات، نه‌وا تانه له‌شهریعت ده‌دات، چونکه له‌پړوايه‌تی چنه‌د دروژن و که‌سی بئ سیقه‌وه‌یه، نه‌مه‌ش مه‌به‌ستی جوله‌که‌و ناگرپه‌رستانه (مه‌جوسه) کومه‌لیک جوین به‌هاوه‌لان ده‌ده‌ن، مه‌به‌ستیان پووجه‌ل کړدنه‌وه‌ی شهریه‌ته، چونکه نه‌گه‌ر نه‌وان راوی فه‌رمووده‌کان و

هەلگەرنى پوۋچەل بىكەنەۋە ئەۋا تانەيان لەباشترینى ئەم ئوممەتە داۋە جا تانەدانىيان لە جگە لەۋان لەپىشتەرە .

مەبەست لە : (فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن).

قورئان پىۋىستى بەسوننەتە ھەرۋەكو باسماں كەرد، چونكە سوننەت پوۋنكەرەۋەو تەفسىرى قورئانە، چونكە چەند شتىك ھەن لەقورئاندا (مجملة) ە وسوننەت پوۋنى كەردەتەۋە، خواى گەۋرە ھەرمانى بەنويژكەردن كەردە بەلام ژمارەى پكاتەكانى دىارى نەكەردەۋەو چۆنىەتى نويژى پوۋن نەكەردەتەۋە، ئەمەش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوۋنى كەردەتەۋەو ھەرموۋىەتى: (صلوا كما رأيتموني أصلي)^{۱۸۱} واتە: نويژ بىكەن ھەرۋەكو چۆن مەنتان دەبىنى نويژم دەكەرد.

حەج لەقورئاندا بە (مجملة) ى ھاتوۋە، پوۋنكەرنەۋەى خستوۋەتە ئەستۆى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، حەجى بەموسلمان كەردو لەحەجى مائىئاۋىى دا ھەرموۋى: (لتأخذوا عني مناسككم)^{۱۸۲} واتە: (مناسك) ەكانتان لەمنەۋە ۋەرگەرن) واتە لەكەردەۋەو قەسەكانم فىر بىن كە (مناسك) ەكانى خۆتانى پى ئەنجام دەدەن، خواى گەۋرە دەھەرموۋى: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا) (۲۱) الاحزاب) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاكترىن نمونەى رىك و پىكى و سەرەشقە بۆتان، دەسا ئىۋەش لە دىسۆزى و سىياسەتى و جىھادى و ئارامى و تەقۋاى و تەۋاۋى بۋارەكانى ژياندا چاۋى لى بىكەن و بە دوايدا بچن بە تايىبەتى بۆ ئەۋكەسە، كە بە تەماى خوا و بۆژى دوايىيە يادى خواش زۆر دەكا).

جا قورئان پىۋىستى بەسوننەتە بۆ ئەۋەى پوۋنى بىكاتەۋە، جا ئەۋكەسەى تەنھا قورئان ۋەردەگرى، ئەۋا قورئانى بچراندوۋە لەۋەى پوۋنى دەكاتەۋە، ئەمەش ئامانجى

۱۸۱ / متفق عليه .

۱۸۲ / رواه مسلم (۱۲۹۷) .

گومپاكارانە و ئەوانەى لەدلىاندا نەخۆشى و دوو دلى ھەيە، چونكە لادەران چمكىكى بەلگەكان وەردەگرن و واز لەچمكەكەى تر دەھىنن كە پوونى دەكاتەو، لايەكى بەلگە (متشابھەكان) وەردەگرن و واز لەو لايە (مُحكَم) كە دەھىنن كە پوونى دەكاتەو، ئەمە پىگای لادەرانە، پىگای خۆبەزانان و نەفامەكانە، ئەوانەى بانگەشەى عىلم دەكەن و پىگا و چۆنیەتى ئىستدلال كردن و بنەماكانى ئىستدلال نازانن، بۆيە حەرام دەكەن و حەلال دەكەن بەبى چاوپوونى _ پەنا بەخوا _ چونكە ئەوان بەرنامەى زانستیان نەگرتووە بەر، بەلكو لەخۆیانەو، فێربوون یان لە كۆتیبەكانەو، فێربوون یان لەسەر دەستى كەسێكەو، وەكو خۆیانە لەنەفامیدا.

﴿٧١﴾ نوسەر دەئیت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهى عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله، ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر، ونهى النبي ﷺ) عن الخصومة في القدر، وكرهه أصحاب رسول الله ﷺ) والتابعون، وكرهه العلماء وأهل الورع، ونهوا عن الجدال في القدر، فعليك بالتسليم والإقرار والإيمان، واعتقاد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسكت عما سوى ذلك).

واتە: قسەکردن و رکابەرى و مشتومر کردن بە تاييەتى لە قەدەردا نەهى لى کراوە لە لایەن هەموو گروپ و کۆمەڵەکانەوه، چونکە قەدەر نەيتنى خودايە، پەرەردگار نەهى کردووە لە پيغەمبەران قسە لە قەدەردا بکەن، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) نەهى کردووە لە مشتومر (خصومه) کردن لە قەدەردا و هاوێ لانی پيغەمبەرى خوداش (ﷺ) حەزىيان لى نەکردووە و شۆتکە و توانيش حەزىيان لى نەکردووە و زانايان و ئەهلى وەرە حەزىيان لى نەکردووە و نەهييان کردووە لە (جیدال) کردن لە قەدەردا بۆيە ئەوێ لە سەر تەسليم بوون و دان پێدانان و باوەرپە، باوەر بەوێ پيغەمبەرى خودا (ﷺ) فەرموویەتى لە نێو کۆمەڵى شتداو بى دەنگ بە لەجگە لەوانە.

پاڤە/

لەبنەماو پایەکانى ئيمان بریتىيە لە: باوەرپوون بە قەزاو قەدەر، قەزاو قەدەر بریتىيە لەوێ: خۆى گەرە لە ئەزەلدا قەزای کردووە و تەقدیری کردووە لە پووداوەکان کە پوو دەدەن، هەر شتێک پوو دەدات هەرگیز لە خۆیەوه پوو نادات، یان بەبى ئەوێ خۆى گەرە لە پيشدا تەقدیری بۆ کردبى، بەلکو خۆى گەرە ئەوێ پووداوە زانیویەتى و ئەوێش پوو دەدات دەزانى، ئەوێ لە پابووردوودا بوو ئەوێ لە نایندەدا دەبى ئەمجار ئەوێ لە (اللوح المحفوظ) دا نووسیوە.

جا (أول ما خلق الله القلم، قال له: اكتب ما هو كائن إلى يوم القيامة، فجرى القلم بما هو كائن إلى يوم القيامة)^{۱۸۲} واتە: يەكەمجار خواى گەورە قەلەمى دروست کرد پىتى فەرموو: بنووسە ئەوہى پوو دەدات تاكو پۆزى قىامت، بۆيە قەلەمىش ئەوہى نووسى پوو دەدەن تاكو پۆزى قىامت).

دروست کردنى (قەلەم) لەپىشدا بوو، لەپىش دروست کردنى ئاسمانەکان و زەوى بە پەنجا ھەزار سال، ئەو کاتە عەرشى خواى گەورە لەسەر ئاوبو^{۱۸۴}، لىرەدا بوو کىشە لەنىو زاناياندا: ئايە عەرش لەپىش قەلەم دروست کراوہ يان قەلەم لەپىش عەرش دروست کراوہ؟ پاي پاست و پەسەند ئەوہى^{۱۸۵}: عەرش لەپىش قەلەم دروست کراوہ، چونکە لەکاتى دروست کردنى قەلەمدا و فەرمانى کردوہ بە نووسىن ئەو کاتە عەرشى خوا لەسەر ئاوبو، بۆيە زاناي پايەدار (ابن القيم) دەفەرموئە:

والناس مختلفون في القلم الذي	کتب القضاء به من الديان
هل كان قبل العرش أو هو بعده	قولان عند أبي العلا الهمداني
والحق أن العرش كان قبل لأنه	قبل الكتابة كان ذا أركان
وكتابة القلم الشريف تعقت	إيجاده من غير فرق زمان ^{۱۸۶}

قسەکردن دەربارەى قەدەر لەپىشدا باسکرا بەلام ئەوہى لىرەدا باسى دەکەين نەهى کردن لە چوونە ناو باسەکەوہ.

۱۸۲ / رواه أبو داود والطبراني والبيهقي وصححه الضياء في المختارة .

۱۸۴ / رواه مسلم (۲۶۵۳) .

۱۸۵ / ئەمەش قسەى جەمھورى زانايانە تەماشای (بغية المرتاد) ابن تيمية و (البداية والنهاية) ابن كثير بکە.

۱۸۶ / تەماشای شرح نونيه ابن القيم بکە لە نووسىنى ابن عيسى (۳۷۵/۱).

مەبەست لە: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه).

زانيمان باوە پەيتان بە قەزاو قەدەر بە ھەموو پلە کانییەو، پایە یە کە لە پایە کان باوە پەيون بە خوا، جا ھەرکە سى باوە پى بە قەزاو قەدەر نە بىت ئەوا ئيماندار نىيە، چونکە نكۆلى لە پوکنىك لە پوکەکانى ئيمان کردو.

ھەر ھە نایىت (جیدال) بکرىت لە قەزاو قەدەردا، بۆ خواى گەرە سزای ئەو ھە دەدات؟ بۆ خواى گەرە وا دەکات؟ ھەر ھە کو چۆن لە پيشدا باسماں کرد کە ناگوتريت: بۆ؟ چۆن؟ بۆیە نایى پەو پەووى خوا بىنەو ھەر ھە خەنگرین، مە پۆ ناو قەزاو قەدەر ھە بە (جیدال) کردن چونکە ناگەیتە ئە نجام، بۆیە ئەو ھى لە سەر تە تسلیم بوون و باوە پەيونە، مە پۆ نىو کارىک لە کارەکانى خوداوە، چونکە ئەو ھى کە سىک نازانىت تە تەھا خوا نە بى، ناگەیتە ئە نجام، بۆیە دە لىن: (قەدەر نەيتنى خودایە) ^{۱۸۷} جا نەيتنى خوا ھەر گیز درکى پى ناکرى و نازانىت، بۆیە مە پۆ ناو ئەو باسەو بە لکو لە سەر تە باوە پەيتنى بەو ھى لە دە قەکاندا ھاتو لە قورئان و سوننە تدا، لىرە دا پەو سى، پەو پەيتە کارى چاکە و واز لە تاوان و سەر پىچى بەيتنى و مە لى: — ئە گەر خوا تە قدىرى کردبى من ئە ھلى بە ھە شتم ئەوا دە بىم ئە ھلى بە ھە شت ھەر چە ندە ھىچ کارىکىش نە کەم و ئە گەر خوا تە قدىرى کردبى من ئە ھلى ناگرم ئەوا دە بىم ئە ھلى ناگرم، ئەمە قسە یە کى پەوچە ل.

بۆیە نایىت بچیتە ناو ئەو باسانەو، چونکە ئەمە کارى بە ندە کان نىيە، ئەمە کارى خودایە، کارى تۆ کارکردنە، ئەمە پىو سىستە لە سەرت، بە لام چوونە نىو باسى قەزاو قەدەر ھە ئەو چوونە نىو گىچە لىکەو ھەر گیز بە ندە کان لىی دەرناچن.

مەبەست لە: (منهى عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله).

لای ھەموو ئوممەتەکان، چونکە قەدەر نەیتى خودایە و نەیتى ناکریت بزانریت و درکی پى بکریت، خوای گەورە دەفەر مویت (وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) البقرة/ ۲۵۵ واتە: ھىچ کەس شى نانتوانى بە پلەى زانینى خوادا بگا، مەگەر خوا خۆى بپەوى، کە لە سەر زمانى پەيامبەرەن شتیکیان بۆ روون بکاتەو و ئاگاداریان بکا).

دەفەر مویت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طە: واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت کە ئەوان پیشیان خستوو و کردویانە لە دنیادا، ھەر ھەوا بەو شتانەش چاک دەزانیت کە لە پۆزى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بەزانین و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بە پێوھەردن و ھیکمەتى خوا).

مەبۆ ناو کارى خوداوە، بەلام لەسەر تە بپۆیتە نێو کارى خۆتەو، لەسەر تە کارى چاک بکەیت و واز لە تاوانەکان بەیتى و تەو بەى لى بکەیت، لێ پرسینەو لە گەل خۆتدا بکەیت تا کو لە ژياندا ماویت، بەخۆتەو خۆت خەرىک بکە، بەلام خۆت خەرىک بکەیت بەقەزاو قەدەرەو، بۆ وا پوویدا؟ بۆ پوو دەدات؟ ئەگەر خوا تەقدیری شتەکانى کردبى ئەوا من پێویستم بە کار کردن نییە، ئەمانە ھەر ھەموو قەسەى پووچن و ھىچ بایەخىکی نییە، کاتى ھاو لەن بە پێغەمبەرى خوايان (ﷺ) فەرموو: ئایا پشت بەو نەبەستین بەو ھى لە کىتابە کەماندا ھەبە؟ ئەو ھى تەقدیرمان بۆ کراوە، فەرموو: (اعملوا فکل میسر خلق له) ^{۱۸۸} خوای گەورە ئەو ئایەتانەى دا بەزاند کە دەفەر مویت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (۴) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (۵) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (۶) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (۷) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (۸) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (۹) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (۱۰) اللیل) ^{۱۸۹} واتە: بى گومان

۱۸۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۲۹۶) ومسلم (۲۶۴۷) .

۱۸۹ / رواه البخاري (۴۶۶۱) ومسلم (۲۶۴۷) .

كارو تىكۆشەنى ئۆەش ئەى مەروا جىاوازو جۆراو جۆرە (۴) ئىنجا ئەوەى مالو سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (۵) وە بېرواى بە پاداشتى چاكتەر كرد (۶) ئەوا ئۆمەش بى گومان بۆ بەهەشت و بۆ كارى ئاسان و چاك ئامادەو رۆنۆينى دەكەين، دەىخەينە سەر راستە رۆ (۷) وە ئەوەش چىرووكى كرد و خۆى بى ئىياز گرت (۸) بېرواشى بە پاداشى چاكتەر نەكرد لە لای خوا (۹) ئەوا ئۆمەش كار ئاسانى بۆ دەكەين بۆ دژوارترىن رۆگە (۱۰).

جا تۆ ھۆكارەكە ئەنجام دەدەيت يان بۆ پزگار كردنى خۆت و يان بۆ بەھەلاكەت بردنیدا، بەو كارانەى خۆت ئەنجامى دەدەى بەھەلېژاردن و وىستى خۆت، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆيت: (كل الناس يغدو، فمعتق نفسه أو موبقها)^{۱۹}.

مەبەست لە: (ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر).

خوای گەورە نەھى کردووە لە پېغەمبەران و جگە لەوان لە باسکردن و قسەکردن دەربارەى قەدەر، پېغەمبەران نەھاتوووە دەربارەى يان کەوا پوویە پووی قەدەر بوویتنەووە ھەرگىز، چونکە ئەوان مەزنى خواو حىکمەتى ئەو دەزانن، بۆیە تەسلىم دەبن و بەئەدەب دەبن بەرانبەر بەخوا، پرسیار لەشتىک ناکەن بەرژەووەندى سوودى ئەوانى تیدا نەبى، جا پېغەمبەران پرسیاریان دەربارەى نەکردووە، ھەرۆھەا شوینکەوتەى پېغەمبەرانىش پرسیاریان دەربارەى نەکردووە ھەرگىز.

بەلکو پېغەمبەران و شوینکەوتوانیان پوویان دەکردە کارکردن و بايەخيان پى دەدا، ھەرگىز پرسیاریان دەربارەى قەزاو قەدەر نەکردووە ئىللا لەپووی باوہ پو ئيمان ھىنان پى نەبى.

باوھ پېۋون بەقەزاو قەدەر ئاسوودەت دەكات لەگومان و خەم و پەژارە، پېغەمبەرى
خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (اعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن
ليصيبك)^{۱۹۱} واتە: بزانە ئەوھى تووشى تۆ بوە نەئەبوايە لیت لا یبدايە و تووشت نەبوايە،
ئەوھى تووشت نەبوو نەئەبوايە تووشت بېیت).

بۆیە مەلئ: _ ئەگەر من وام بکردایە ئەوا ئاوا پووی دەدا.

بەلکو بلئ: _ ئەوھى خواى گەرە خۆی ویستی لەسەر بوو پووی دا^{۱۹۲}.

مەبەست لە: (ونھی النبی عن الخصومة فی القدر وکرهه أصحاب رسول الله وکرهه التابعون
وکرهه العلماء وأهل الورع).

کاتئ کۆمەلئ (القدریة) دەرکەوتن لەکۆتایی سەردەمی ھاوہ لاندە ئەوا ھاوہ لاندە ئەو
پەپى ئینکارییان لئ کردن و خەلکیان لئ ناگادار کردەوھ و پوونیان کردەوھ کەوا
پێویستە لەسەر بەندەکان باوھ پکەن بەوھى تووشیان بووھ ئەوا نەئەبوو لیتە ھەلەى
بکردایە و ئەوھى کە تووشى نەبووھ ئەوا نەدەبوو تووشى بېئ و ھەرکەسى باوھ پى
بەئەمە نەبئ ئەوا خواى گەرە بەئاگر دەیسووتینئ^{۱۹۳}، ئا بەم شیوہیە ھاوہ لاندە پێک
کەوتن کاتئ گروپى (القدریة) لەسەردەمی ئەواندا دەرکەوت.

مەبەست لە: (فعليک بالتسلیم والاقرار والایمان).

ئەمە پێویستە لەسەرت بەرانبەر بەقەزاو قەدەر: تەسلیم بوون بەقەزاو قەدەرى
خوا، ھەرگیز بەرەنگارى نەبیتەوھ، باوھ پت و ابئ خواى گەرە ھەرگیز ھیچ شتێک
ناکات بەبئ حیکمەت، سزای ھیچ کەسێک نادات ئیلا بەکردەوھى خۆى نەبئ، جا

۱۹۱ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۹۲ / تەماشای (صحیح مسلم) بکە (۲۶۶۴) .

۱۹۳ / تەماشای (مسند أحمد) (۱۸۵/۵-۱۸۹) و سنن ابو داود (۴۶۹۹) و سنن ابن ماجه (۷۷) بکە .

خەلەل لەخۆتە، لەجێى ئەوەى لۆمەى قەدەر بکەین ئەوا لۆمەى خۆت بکەو تەوبە بکەو
بگەرێتو بۆ لای خوا هیچ کەسێک پێگرت نایە لەتەوبەکردن، خواى گەرەش تەوبەى
ئەو کەسانە وەرەگرتى تەوبە دەکەن، ئیتر بۆ خۆت بەشتیکەو خەریک دەکەیت
بەرژەوێندى تۆى تێدا نایە؟! ۹۹!

جا تەسلىم و ملکه چ بوونت لەسەرە، نەچیتە نێو باسێکەو پەيوەندى بەتقو
نایە، لەفەرمودەکەى ئەبو ھورەیرە دا ھاتوو کەوا خۆشەويست (ﷺ) فەرموویەتى:
(من حسن الاسلام المرء تركه ما لا يعنيه) ۱۹۴.

مەبەست لە: (واعتماد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسكت عما سوى
ذلك).

واتە باوەرپەت بەو ھەبێت پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویتى چونکە ئەو ھەرگیز
لەخۆیەو قەسەناکات، فەرموودەکان تۆمەتبار مەکە، یان گومانى ئى دروست مەکە
لەبەر ئەوەى سابت و جێگرت لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) چونکە هیچ بواری
دەراوکێى تێدا نایە، (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي
أَنْفُسِهِمْ حَزَاجًا مِّمَّا قُضِيَتْ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) (النساء) ۶۵ واتە: نەخێر سوێند بە
پەروردگار ئەو پێغەمبەر (ﷺ) نابنە باوەرپەت تا بۆ یەکلەکردنەوێ کێشەکانى
نێوانیان تۆ دەکەنە داوەر و ئەوساش بەرامبەر بەو پێرەرەى تۆ داوتە، هیچ تەنگیەکیان
دەست نەکەوێ لەدەرونیاندا و بەچاکیش تەسلىم و ملکه چ بێن).

ھەر ھەم دەفەرمویت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ
الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا) (الاحزاب) واتە: بۆ هیچ
پیاو و ژنێکى بێوا دار نایە کاتى خواو پەيامبەرەکەى (ﷺ) پێرەرى کارێکیان دا
سەرپشکریانیا بۆ ھەبى لە کارەکاندا واتە: بۆیان نایە خۆیان باریک ھەلبژێرن،

بەلگە دەبىت بى سەرلىكردنە ۋە ھەرمانبەردار و ملکہ چ بن، ھەرکەستىك سەرپىچى بکات لە ھەرمانى خواو پەيامبەرەكەى (ﷺ) بەو شىۋەيە كە جگە لە بىرپارەكانى ئەوان كاریكى دى ھەلبىزىرى بۆ خۆى ئەو بە بى گومان گومرا بوو بە گومرا بوونىكى (ناشکرا).

چەندىن ئايەتى تر لە شىۋەى ئەوانە، جا ئەو ھى پىۋىستە لە سەرت: جى بەجى کردن و تەسلىم بوون و ملکہ چ بوونە).

مەبەست لە: (فی جملة الاشياء) واتە: ھەموو شتەكان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموو ئەو ھى خەلگى پىۋىستىيان پىيەتى لە کارو بارى دینەكەيان پى پراگە ياندوون، خواى گەرە دینەكەى پى كەمەل کردو، ھىچ خەيرو چاکەيەك نىيە ئىللا بە ئوممەتەكەى پراگە ياندووە ھىچ خراپە و شەپك نىيە ئىللا ئوممەتەكەى لى ئاگادار کردو تەو ھى ئوممەتەكەى لە سەر پىگایەكى سىپى و پوون بەجى ھىشتو شەو كەشى ۋەكو پۆژە ھىچ كەستىك لى لاناڤات ئىللا بە ھەلاکەتدا دەجى.

مەبەست لە: (واسكت عما سوى ذلك) ئەمە ھەر ھەكو ئەو ھى لە ھەر مودەكەدا ھاتو: (إن الله فرض فرائض فلا تضيعوها وحرم أشياء فلا تنتهكوها وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها)^{۱۹۰} تۆ پرسىار مەكە تەنھا دەرىارەى شىتەك نەبى پىۋىست پى دەبى لە کارو بارى دینەكەت يان دۇنياكەت، (من حسن الاسلام المرء تركه ما لا يعنيه) بەلام پرسىار کردن لە شىتەك پىۋىست پى نەبى ئەو پرسىار کردن لە بارەيەو پى دەلەن: خۆتەھەلقورتاندىن (الفضول) ۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ): (غى عن قبل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال)^{۱۹۱} جا با پرسىارەكانت بە ئەندازەى پىۋىستىت بىت، پرسىار مەكە لە شىتەك پىۋىست پى نىيە.

۱۹۰ / سبق تخريجه .

۱۹۱ / رواه البخارى (۱۴۰۷) ومسلم (۵۹۳) .

﴿۷۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع إلى النار ورأى الملائكة وسمع كلام الله عز وجل ونشرت له الأنبياء ورأى سرادقات العرش والكرسي وجميع ما في السموات وما في الأرضين في اليقظة حمله جبريل على البراق حتى أداره في السموات وفرضت عليه الصلوات الخمس في تلك الليلة ورجع إلى مكة ليلته وذلك قبل الهجرة).

واته: باوہ پېوون بەوہى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىسرائى پى كرا بۆ ئاسمان و رۆيشت بەرەو ئاسمان، لەگەڵ خاوى گەرەدا قەسەى كرىو چوہ بە ھەشتەوہ و ئاگرى بينى و فريشتەى بينى و قەسەى خاوى گەرەى بىست و پېغەمبەرانى بۆ كۆكرايەوہ، دەوربەرى عەرش و كورسى و ھەموو ئەوانەى لە ئاسمانەكان و زەوى دا ھەيە بينى بە ئاشكراو بە بە ئاگايى، جبريل لەسەر پىشتى بوراقدە ھە ئىگرت و تاكو بە ئاسمانەكاندا گەپاندى و ئەو شەوہ پېنج نويژەكەى لەسەر فەرزكراو ھەر ئەو شەوہ گەپايەوہ مەككە، ئەمەش لەپېش ھىجرەت پوويدا.

پاڤە / مەبەست لە (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء).

ئەمە يەككە لە موعجيزەكانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، جا ھەر لەباوہ پېوون بە پېغەمبەر (ﷺ)، باوہ پېوون بە موعجيزەكانى ئەوہى كە دەلالەت دەكات بۆ پاستىتى پەيامەكەى، گەرەترين موعجيزە: قورئان و سوننەت، ئەمە گەرەترين موعجيزەى پېغەمبەر (ﷺ)، ئەمەش موعجيزەيەكە تاكو پۆزى قىامەت دەمىنى و بەردەوامە.

ھەرەھا لە موعجيزەكانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، ئىسرائ و ميعراجە.

ئیسرا: بریتییە لەشەوڤەو، (میعراج)یش بریتییە لە چوونە سەرەو، جا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بەشەو ئیسرای پیکرا لە (المسجد الحرام)ەو لە مەككە بۆ (المسجد الاقصی) لە فەلەستین، لەیەك شەودا بە ھاوڤیتی جبریل، ئەمجار لە (بیت المقدس)ەو بەرەو ئاسمان بەرزکرایەو، چۆن بەیەك شەو لە مەككەو پۆشت بۆ (بیت المقدس)و ئەمجار بەرزکرایەو بۆ ئاسمان و ئەمجار لە ئاسمانەو دابەزى و ئەمجار گەپایەو بۆ مەككە؟؟ ئەمە ھەموو بە توانا و دەسلاتی خوا بوو كە ھیچ شتێك لە ژێر دەستی دەرناچى، ئەمە بە توانای پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوو، بەلكو بە توانای خوای تەنھایە كە ھیچ شتێك لە ژێر دەستی دەرناچى، (بوراق)یان بۆ ھێنا كە بریتییە لە ولاخێكى خێرا ھەنگاوى بەئەندازەى ھێندەى چا و بڕ دەكات ئەو نەدەى، جا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) سواری بوو جبریلیش ھاوڤى بوو بەرەو (بیت المقدس) ئەمە ئیسرایە.

(میعراج)یش: ئەو یە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە (بیت المقدس)ەو بەرزکرایەو بۆ ئاسمان، ھەوت چینهكەى ئاسمانى تێپەڕاندو گەیشتە (سدرە المنتهى)و گویى لە قسەى خوا بوو، خوای گەورە فەرمانى ئەنجامدانى نوێژى پى کرد، لەم شەو دا بەھەشت و نۆزەخى بىنى، لەم شەو دا پیغەمبەرەو نۆزەراوانى خوای لە ئاسمانەکاندا بىنى، خوای گەورە ئەوانى بۆ كۆکردەو ئەویش پىش نوێژى بۆ كردن، وەك دەرخستنى فەزلى بەسەر ئەواندا، خوای گەورە پىنج نوێژەكەى لەسەر فەرز كرد كە ھیشتا ئەو لە ئاسمان بنو، ئەمجار خۆشەویست دابەزى بۆ (بیت المقدس) ئەمجار لە (بیت المقدس)ەو گەپایەو (مەككە) بەیەك شەو، ئەو شەو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە مەككە پۆژى کردەو.

ئەو ئىسرائىل مىجرىجە بەجەستە و پۇچ پوويدا^{۱۹۷}، تەنھا بە پۇچى نەبوو ھەروھە کو ھەندى كەس ئىنكارى لى دەكات يان ئەوانەى ئەم شتە بەنامۇ دەزانو دەلەين: ئەو تەنھا بە پۇچى ئىسرائىل پىكرا بەبى جەستەى، ئىسرائىل خەو بىنەن نىيە، ئەو موعجىزە يەكە لە موعجىزەكانى پىغەمبەرى نازدار (ﷺ)، خوائ گەورە دەفەرموئە: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ) لەبەر چى شتەك (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (۱) الاسراء) واتە: پاكەو خاوينە لە ھەرشىكى ناپەسەندو خراپ، ئەو خاوبەى كە شەو پەوى بەبەندەى خوى (موحەممەد) (ﷺ) كرد لەبەشەكى زۆر كەمى شەو يەكدا لەمزگەوتى (ھەرام) ھەو لەمەكەدا بۆ مزگەوتى (بيت المقدس) لەفەلەستىندا، ئەو مزگەوتەى ئىمە دەرووبەرىمان پىرۆزو پىتدار كرد تا ھەندى نىشانەكانى دەسلەت و توانايى خۆمانى پى نىشان بەدەين لەو شەو پەوييەدا ھەر ئەو زۆر بىسندەو زۆر بىناو بەناگا).

لەم شەو ھەدا چەندىن شتى سەرسوپھىنەرى بىنى، ھەروھە كو چۆن خوائ گەورە دەفەرموئە: (لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى (۱۸) النجم)، لە سورەتى (الاسراء) دا دەلى: (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا) لەم گەشتە پىرۆزەدا چەندىن ئايەتى خوائ بىنى، جا پىويستە لەسەر مۇسلمان باوہ پەوانە بەيئى و بەپاستى بزائى، بچوكتىن گومان لەدلىدا دروست نەبى لەو شتەدا، ھەر كەسى ئىنكارى لى بكات ئەو كافرە، چونكە خوائ گەورە پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەدرو خستەو تەو، ئىجماعى مۇسلماناناش بەدرو دەخاتەو.

۱۹۷ / تەماشائى تفسىر ابن كئىر (۲/ ۲۳-۲۴) و فتح البارى (۱/ ۴۶۰) و (شرح العقيدة الطحاوية) ي ابن ابى العز

(۲۴۵-۲۴۶) بکە .

مەبەست لە: (ودخل الجنة واطلع الى النار).

چو ھ ناو بە ھەشتە ھە ھە موو خۆشییە کانی بە ھەشتی بینی و تەماشای ئاگری کردو سزاو ناخۆشییە کانی بینی، چونکە خوای گەورە دە یەوئ ئایە تە کانی خۆی نیشان بدات.

مەبەست لە: (ورأى الملائكة).

جبریلی بینی لە سەر شێو ھ فریشتەییە کە ی خۆی کە سئ سە دو شەست بآلی ھە بوو، ھەر بآلیکی بەر ئاسۆی گرتو ھ، جا فریشتە دروستکراویکی مەزنە، جبریلێش مەزترین فریشتە یە و گەورە ی فریشتە کانە، جا فریشتە ی بینی و پێغەمبەرانی بینی لە کاتێکدا ئەوان مردوون، خوای گەورە ئەوانی بۆ کۆکردو ھ، خواش توانای بە سەر ھە موو شتێکدا ھە یە.

مەبەست لە: (ورأى سرادقات العرش والكرسي).

دەوروپەری عەرش و کورسی بینی، ئەوانیش دوو دروستکراوی مەزنن، مەزترینی دروستکراو ھ کانی ئەوانە ی لە دەوروپەری ئەون.

مەبەست لە: (وجميع ما في السموات في اليقظة).

ئە ھ پە دو ھە لامی ئە و کە سانە یە دە لئین: بە خە و بوو ھ، جا ئە گەر خە و بوا یە ئە و بئ باو ھ پان ئینکارییان ئی نە دە کرد، چونکە ئینکاری لە خە و نا کرێت، ئە و ان ئینکاری ئە و یان کرد لە کاتی بە ئاگابووندا، خوای گەورە دە فەر مویت: (أَسْرَى بِعَبْدِهِ) و شە ی (العبد) ناوێکە بۆ پۆح و جەستە پێکە ھە بە کار دە ھێنرێت، چونکە پۆح بە تەنھا پێی ناگوترئ (عبد) ھە رو ھە جەستە ش بە بئ پۆح پێی ناگوترئ (عبد)، بۆ یە ناگوترێت (عبد) ئە گەر پۆح و جەستە پێکە ھە نە بئ.

مەبەست لە: (حمله جبريل على البراق) بوراق: ولاخیکە.

مەبەست لە: (وفرضت عليه الصلوات الخمس تلك الليلة).

ئەمەش بەلگەىە لەسەر مەزنى ئەم پىنج نۆیژە، کەوا فەرز کرایە سەر پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ئاسمان لەنێوان خۆى و خوادا بەبى هیچ (واسطە)یەك، بەجیاواز لە گەل ئەو شەریعەتەکانى تردا، چونکە ئەوانى تر دادەبەزێنە سەر پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر زەوىو بە (واسطە)ى جبریل ئەمەش بەلگەى مەزنى ئەو پىنج نۆیژەىە لای خواى گەرە.

کاتى ڕوودانى ئیسرا لە پىش کۆچکردن بوو بۆ شارى مەدینە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنج نۆیژەکەى لەمەککە ئەنجامدا.

مەبەست لە: (ورجع الى مكة ليلته، وذلك قبل الهجرة).

هەر ئەو شەو گەراییەو مەککە، بۆیە بى باوەڕان بەو سەرسام بوون، خۆشحال بوون بە باسکردنى ئەم ڕووداوە چونکە بەهۆیەو پەخنیان لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) گرت، گالتهیان پیکرد، بەلام خواى گەرە فێلى ئەوانى پەد کردەووە گەراندەووە پىغەمبەرى (ﷺ) پشت راستکردەووە و لەویارەىووە قورئانى دابەزاند.

﴿۷۳﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى قناديل تحت العرش^{۱۸۸} وأرواح الفجار والكفار في بنر برهوت^{۱۸۹}، وهي في سجين)

واتە: بزانه پۆخى شەھىدەكان وان لە چىكلدانى (حواصل)ى بآئندەى سەوزدا لەبەهەشتدا دەگەپۆن، دەگەپۆنەو بە چراكانى (قناديل) ژىرەعرش، پۆخى خراپەكاران و بى باوەپان لەبىرى (برهوت)دان، ئەویش لە (سجين)دايە.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة).

پۆخەكان كە مۆڤەكان بەهۆيەو دەژيەن و دەجولێنەو و دركى پى دەكەن، نەيتىيەكە لە نەيتىيەكانى خواى گەورە، هىچ كەسێك دەربارەى نازانين تەنها خوا نەبى، واتە هىچ كەسێك حەقىقەتەكەى نازانى تەنها خوا نەبى، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) (۸۵) (الاسراء) واتە: لە بابەت (رۆح)ەو لىت دەپرسن و دەلّين: باشە ئەو رۆخەى كە هۆى ژين و زىندووتى ئادەمىزادە چىيە؟ پىيان بلّى: رۆح منيش هىچى لى نازانم چونكە لە فەرمانە نەيتىيەكانى پەرورەدگارمە و ئىو بە تايبەتى لە بابەت رۆخەو بە شىكى كەم زانىارىتان پى دراو.

۱۹۸ / كما في الحديث الذي أخرجه مسلم (۱۸۸۷) .

۱۹۹ / هىچ فەرمودەيەكى (صحيح) لەم بارەيەو نەهاتووە .

لەسەر قسەى ئەوانەى دەلەين: مەبەست لە (روح) لىرەدا: برىتپىيە لەوہى مروفەکان و گيانلەبەران و ھەموو خاوەن پۆحەکان پىي دەژەين و دەلەين: مەبەست لە (روح) لىرەدا: جۆرىکە لە فرىشتەکان، خواى گەرە خۆى زانائەرە.

(روح) لە زمانەوانىدا: بەو شتە دەگوتريئت کە خاوەن پۆحەکان بە ھۆى ئەوہو دەژەين، چونکە ژيان دوو بەشە: -

۱ - ژيانىکى جوولە: ئەمەش لە خاوەن پۆحەکاندا ھەيە.

۲ - ژيانىکى گەشە و نش و نماکردن: ئەمەش لە دارو پووە کدا ھەيە^{۲۰۰}، ژيانى کۆرپە لە لە سک دايکيدا لە پيش ئەوہى پۆح بە بەريدا بکريئت لەم بەشەيە، جا کە پۆح بە بەريدا کرا ئەوا دەبيئتە پۆحى جوولە بەلام لە پيش ئەوہ پۆحى گەش و نماى تىدايە.

(متکلم) ھەکان و فەيلە سوفاکان لە حەقىقەتى پۆحدا يەك دەنگ نين و نە يانتوانى لىي تى بگەن و لەو باسەدا لىيان تىك چوو و ھەلەيان زۆر کردو نە يانتوانى درکى پى بکەن.

﴿۷۴﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره وترسل فيه الروح

حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم).

ويعرف الميت الزائر إذا زاره^{۲۰۱} ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

واته: باوه‌پوون به‌وه‌ی مردوو له‌گۆپه‌که‌یدا داده‌نیشریّت و پۆحه‌که‌ی
بۆده‌گی‌پدریته‌وه‌ تاكو (منكر و نكير) پرسیارى لى ده‌که‌ن ده‌ریاره‌ی ئیمان و
شهریعه‌ته‌کانى نه‌مجار پۆحه‌که‌ی لى ده‌رده‌چى به‌بى هیچ نازاریک.

مردوو ده‌زانى هه‌ر که‌سیک سه‌ردانى بکات، که‌سى ئیماندار له‌گۆپه‌که‌یدا
له‌خۆشیدایه‌ و سزای خراپه‌کار ده‌دریّت به‌و شیوه‌ی خوای گه‌وره‌ ویستی لى بى).

پافه /

مه‌به‌ست له: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره).

پێویسته باوه‌رمان به‌وه‌ هه‌بى مردوو له‌گۆپه‌که‌یدا داده‌نیشریّت و پۆحه‌که‌ی
ده‌گه‌پێته‌وه‌ بۆ جه‌سته‌ی، نه‌مجار دوو فریشته دین بۆ لای، یه‌کیکیان (مونکه‌ر)ه‌و
نه‌ویتر (نه‌کیه‌ر)، جا پرسیارى لى ده‌که‌ن، نه‌مه‌ش فیتنه‌یه‌ له‌قه‌بردا، نه‌ویش
سه‌ختترین شته‌ له‌سه‌ر مردوو، نه‌گه‌ر له‌م فیتنه‌یه‌ پزگاری بوو نه‌وا له‌وانه‌ی پاش
نه‌ویش پزگاری ده‌بى، به‌لام نه‌گه‌ر له‌م فیتنه‌یه‌ پزگاری نه‌بى نه‌وا به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چى و
پزگار بوونی نییه‌، له‌باره‌ی سى مه‌سه‌له‌وه‌ پرسیارى لى ده‌که‌ن:

په‌روه‌ردگارت کى یه‌؟

جا که‌سى ئیماندار ده‌لئى: په‌روه‌ردگارى من (الله)یه‌، به‌لام که‌سى دووپوو و دوو دل
ده‌لئى: ها ها نازانم.

ئەمبار پىتى دەلەت: ئەي پىغەمبەرەكەت كىيە؟

جا كەسى ئىماندار دەلەت: پىغەمبەرى من (مەھمەد) ﷺ، بەلام كەسى دووپو دەلەت: ھا ھا نازانم.

كەسى ئىماندار قەبرەكەي بۆ فراوان دەبىتەو، لە بەهەشتەو بۆى فەرش دەكرىت، دەرگايەكى لە بەهەشتەو بۆ دەكرىتەو لە بۆن و بەرامى بەهەشتى بۆ دىت، لە قەبرەكەدا بەخۆشى دەمىنەتەو.

كەسى بى باوہو دووپو: قەبرەكەي لەسەر تەنگ دەكرىتەو بەئاگرەو فەرشى بۆ دەكرىتەو دەرگايەكى لە ئاگرەو بۆ دەكرىتەو لە گەرمى و ناخۆشى ئاگرى بۆ دىت.

ئەمە ماناي ئەو قەسەيە كە دەلەت: (وترسل في الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائع).

مەبەست لە: (ويعرف المیت الزائر إذا زاره).

بۆيە دروستە سەردانى گۆرستان بكرى چونكە مردو سەبوورى بۆ دىت بەسەردان كردنى، ئەمەش لەباس و كارووبارى بەرزەخە، ئىمە دەربارەي پۆڭى دوايى و بەرزەخ ھىچ شىك نالەين ئىلا ئەو نەبى بەبەلگەو سابت و جىگريو، چونكە ئەو لەعەلىمى غەيبە كەھىچ كەسىك دەربارەي نازانى تەنھا خوا نەبى و لە ئەمەشەو ئەو وەرناگىرەت كە مردو دروستە داواي شتى لى بكرى، دەلەت: لەبەر ئەوئەي ئەو مردو دەزانى كى سەردانى دەكات ئىتر بۆ پىداوېستىيە كانمانى لى داوا نەكەين؟ دەلەت: ئەمە خواي گەورە بەشەرى دانەناو، مردو داواي ھىچ شىكى لى ناكى، ھاوہلان ھەرگىز داواي ھىچ شىكىيان لەپىغەمبەرى خوا ﷺ نەدەكر، لەگەل ئەوئەشدا ئەو زىندوہ لە قەبرەكەيدا بە ژيانىكى بەرزەخى كە ژيانى دونيايى نىيە.

مەبەست لە: (ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

لەبنەماكانى ئيمان: باوەربوونە بەسزاو خۆشى ناوگۆر، بە جىاواز لەگەڵ كۆمەلى موعتەزىلەدا كە ئەوان ئىنكارى لەو دەكەن و دەلێن: مردوو لەگۆرەكەیدا ھەر وەكو ئەو كاتەيە كە ئیژامان نەسزا دەبینى و نە خۆشى، پشت بەعەقل و چاوو بیرو بۆچوونی خۆیان دەبەستن و باوەرپیان بە غەیب نییە، دنیا لەگەڵ دوا پۆژدا ھاوتا ناكړیت و قیاس ناكړیت، یان دوا پۆژ لەگەڵ دنیا، بۆیە پتویستە لەسەرت باوەر بەغەیب بكەیت.

سزاو خۆشى ناوگۆر سابت و جیگیرە، بەلكو (متواتر) لە فەرموودەكاندا كەوا مردوو یان سزا دەدریت لە قەبرەكەیدا یان لەخۆشیدا دەبى، جا ھەر كەسێك ئىنكارى بكات لەسزای ناوگۆر لەكاتێكدا دەقەكان و بەلگەكان دەزانى ئەوا كافەرە، بەلام ئەگەر ئىنكارى لى بكات لەپووی تەئویلەو یان تەقلیدەو و یان نەزانینەو ئەوا حەقى بۆ پوون دەكړیتەو، جا ئەگەر سوور بوو لەسەرى لەپاش پوونكردنەو ئەوا حوكمی كوفر دەدریت بەسەریدا.

﴿٧٥﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه منه لا من غيره فمن قال غير هذا فقد كفر بالله العظيم).

واتە: باوەپەوون بەوەى خواى گەورە ئەو بوو لەگەڵ موسای کوپی عیمراندا قسەى کرد لە پۆژى (الطور) و موسایش گوێى لە قسەکانى خوا بوو بەدەنگەوێ گەیشته گوێى موسا، لەجگە لەخواوە نەبوو، جا هەرکەسێک جگە لەم قسەى بەکات ئەو کوفرى بەخواى مەزن کردووە.

پاڤە/

سەلاماندنى قسەکردن بۆ خواى گەورە لەبنەماکانى بیرو باوەپەى ئەهلى سوننەو جەماعەى، کەوا خواى گەورە قسە دەکات بەقسەکردنێکى حەقیقى، جەبریل لەئەوێوە بیستى، موساش لەئەوێوە بیستى کاتى پۆیشت بۆ لای ناگرە کە بۆ ئەوێ لەناگرە کە بهێتێ، بینى کەوا خواى گەورە لەدارە کەوێ قسەى لەگەڵدا دەکات، هەرێوە کو چۆن خواى گەورە لەقورئاندا باسى ئەوێ کردووە، موسا قسەکەى خواى گەورەى بیست، خواى گەورە دەفەرموێ: (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا) (١٦٤) النساء) واتە: خواى میهرەبان بۆ خۆى پاستەوخۆ قسەى لەگەڵ موسادا کردووە بۆیە پێى دەوترى (کلیم).

خواى گەورە دەفەرموێ: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ) (١٤٣) الاعراف) واتە: ئەوسا کە موسا هات بۆ شوێنى موناجاتە کە لەگەڵمان و پەرێوەردگارى کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵى و گوێى لە دەنگیەوێ بوو.

ئەمە جارى دوویمە کاتى خواى گەورە کاتێکى بۆ دیارى کرد تەوراتى پێى بێهەشى، موسا پۆیشت بۆ جێگای دیاریکراو و خواى گەورە قسەى لەگەڵدا کردووە بەنوسراوى تەوراتى لەچەند(لوح) پێدا، جا موسا گوێى لەقسەکانى خوا بوو.

له شه‌وی می‌عراجدا خوای گه‌وره له‌گه‌ل پیتفه‌مبه‌رمان (محمد) (ﷺ) قسه‌ی کرد و پیتنج نویژه‌که‌ی له‌سه‌ر فهرز کرد، جا خوای گه‌وره قسه ده‌کات به‌قسه‌کردنی که ده‌بیستری و به‌پیت و به‌ده‌نگ.

به‌لام جه‌ه‌می و موخته‌زیله‌کان ده‌لین: خوای گه‌وره قسه ناکات چونکه نه‌گه‌ر قسه‌کردن بۆ خوا بسه‌لمینین ئه‌وا ئیمه به دروستکراوه‌کانمان شوپه‌اندوه، چونکه دروستکراوه‌کان قسه‌ده‌که‌ن، ئایه قسه‌کردنی خوا به‌قسه‌کردنی دروستکراوه‌کان قیاس ده‌کری؟ جیاوازی هه‌یه له‌نیوان قسه‌ی خواو قسه‌ی دروستکراوه‌کاندا، جا ئه‌وان جیاوازی ناکه‌ن له‌نیوان خوداو دروستکراوه‌کانیدا _ په‌نا به‌خوا _ له‌ئه‌نجامی گیلی عه‌قل و تیگه‌یشتنیان، جا خوای گه‌وره قسه‌ده‌کات به‌قسه‌کردنی بیستری، قورئانیش قسه‌ی خوای گه‌وره‌یه، خوای گه‌وره فهرموویه‌تی و قسه‌ی پی کردوه و به‌ته‌ورات و به‌ئینجیلیش قسه‌ی کردوه و ئه‌وانیش قسه‌ی ئه‌ون، هه‌رکاتی ویستی لی بی قسه ده‌کات، نه‌گه‌ر بیه‌وی، جا قسه‌کردنه‌که‌ی له‌کرداری (فعل‌ی) ئه‌وه، فعلی ئه‌ویش سه‌ره‌تاو کۆتایی نییه، قسه ده‌کات هه‌رکات بیه‌وی، نه‌گه‌ر بیه‌وی، به‌هه‌ر شتیک بیه‌وی، جا قسه‌کردن سیفه‌تیکه له‌سیفاته (فعل‌ی) بیه‌کان.

مه‌به‌ست له: (منه سبحانه لا من غیره).

واته له‌داره‌که‌وه نه‌بوو، له (اللوح المحفوظ) هه‌وه نه‌بوو، له (جبریل) هه‌وه نییه و له (محمد) (ﷺ) بیه‌وه، جا ئه‌وه قسه‌یه‌کی حه‌قیقیه له‌خوداوه (جبریل و محمد) ته‌نها ئه‌وه‌یان گواستوه‌ته‌وه له‌لایه‌ن خوداوه و له‌لایه‌ن ئه‌وه‌وه گه‌یاندیان.

مه‌به‌ست له: (فمن قال غیر هذا فقد كفر بالله العظيم).

هه‌ر که‌سی بلیت: قسه‌ی خوا دروستکراوه و خوای گه‌وره قسه‌ناکات و سیفه‌تی قسه‌کردنی خوای له‌کارخست (تعطیل) کرد ئه‌وه کافره، چونکه ئه‌وه خواو پیتفه‌مبه‌رو

(ﷺ) ئىجماعى مۇسلمانانى بەدرق خستەتەتە، ئىللا مەگەر كەسنىك بىت نەفام بىت يان تەئولى كەربى يان چاولىكەر (مقلد) بىت بۆكەسى كە گومانى باشى پىيان ھەيە، ئەوا ئەو كەسانە بۆيان پوون دەكرىتەتەو ئەگەر سوور بوون لەسەرى ئەوا حوكمى كوفر دەدرىتە سەرياندا، چونكە خۇاى گەورە موشرىكەكانى بەو ھەيەتە بىدار كەرد كەوا ئەوان بىتك دەپەرستىن قەسە ناكات، ئىبراھىم فەرمووى: (يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا (۴۲) مريم) واتە: ئەو دەمەى بە باوكى خۇى (ئازەرى) وت: بابە! تۆ بۆچى شىتىكى وا ئەپەرستى نەئەبىسى و نە ئەبىنى؟! و نەئەشتوانى لەكاتى تەنگانە دا ھىچ زىيانىكت لىتە دورخاوبى نىيازت كا).

بە بىياوھەپانى فەرمو ئەوانەى بىتەرست بوون: (فَأَسْأَلُكُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (۶۳) الانبياء) واتە: دەئەتەتەنى لىيان بىرسن ئەگەر قەسە ئەكەن).

خۇاى گەورە دەريارەى بەنى ئىسپرائىل دەفەرموئى: (وَأَخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَغْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ) الاعراف/۱۴۸ واتە: پاش چوونەكەى مۇسا بۆكەى (تور) گەلەكەى _ لەخشل و زىرەكەيان _ گويزەكەيەكى بە بۆرەيان بۆخۇيان سازداو پەرستىان! مەگەر نەياندى ئەو گويزەكەيە قەسەيان لەگەل ناكات).

ئەمە دەلالەت دەكات پەرەردگار قەسە دەكات و ئەو ھەى قەسە ناكات پەرەردگار نىيە، چۆن فەرمان دەكات؟ چۆن نەھى دەكات؟ چۆن بەرپۆھ دەبات؟ لەكاتىكدا ئەو قەسە ناكات؟ پاك و بى گەردى بۆخۇاى گەورە لەو قەسە.

لەسورەتى (طە) دا ھاتە: (أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (۸۹) طە) واتە: ئاخۇ ئەوانە كە ئەو گوئلكە ئەپەرستىن نابىنن كە ئەو گوئلكەيە نەو لەمىيان دەداتەو ئەگەر داوايەكى لى بكن و نەدەسەلاتى زىيانىكى بۆيان ھەيە نەدەتوانى ھىچ جۆرە كەلكىكى لى وەرەگىرى).

(أَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا) واتە: ۋەلاميان نادانەۋە كاتى قسەى لەگەل دەكەن.

نوسەر دەئيت: (وأعلم أن الشر والخير بقضاء الله وقدره).

واتە: بزانە چاكە و خراپە بەقەزاو قەدەرى خوا پوو دەدەن.

پاڤە /

پێویستە باوەپ بەقەزاو قەدەر بکەین، ھەموو شتێک لەم گەردوونەدا پوو دەدات لەخۆیە ۋە نییە، بەلکو ھەموو تەقدیر کراوە ۋە لە (لوح المحفوظ)دا نووسراوە، خۆای گەرە ھەموو ئەوانەى زانیوە ۋە نوسیویەتى لە (لوح المحفوظ)دا ئەمجار تەقدیری کردووە، پاشان دروستی کردووە ھێنایە بوون و ویستی لى بوە، ھیچ شتێک لەم گەردوونەدا نییە پێش قەزاو قەدەرى خوا بکەوێ، ھەموو شتێک تەقدیر کراوە، لەوانە: چاکە و خراپە، ئەو چاکەى تەووشى خەلکی دەبێ بەقەزاو قەدەرى خواىە ۋە ئەو خراپەى تەووشى ئەوان دەبێ بەقەزاو قەدەرى خواىە، کوڤرو ئیمان و نەخۆشى ۋە لەشساغى، برسیتی و تیربوون، دەۋلەمەندى ۋە ھەژارى، ھەموو ئەمانە بەقەزاو قەدەرى خوا دەبێ.

﴿٧٦﴾ نوسەر دەئىت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل، وليس العقل باكتساب، إنما هو فضل من الله).

واتە: عەقلىش دروستكراوە، خواى گەورە بەئەندازەى ئەوەى بىەوى عەقلى بەخشیوەتە مەرۆف، جیاوازان لەعەقلەکانیاندا وەکو گەردیلە لەئاسمانەکاندا، بەئەندازەى ئەوەى خواى گەورە عەقلى بەمرۆف بەخشیوە خواى گەورە داواى کارى لى دەکات و عەقل بەهەولدان نییە بەلکو ئەو فەزلى خودایە).

پاڤە/

عەقل: بریتییه لەو هیزەى خواى گەورە بەخشیویەتییه مەرۆف، مەرۆف بەهۆیەوێ دەرک بەشتەکان دەکات، شتى زیان بەخش لەسووبەخش بەهۆیەوێ جیا دەکەنەوێ، چاکەو خراپە بەهۆیەوێ لەیەك جیا دەکاتەوێ، هیچ کەسێك چۆنیەتى عەقل نازانى، خەلکى لەم بارەیهوێ قەسەى زۆریان کردوێ بەلام نەگەیشتونەتە ئەنجام، چونکە ئەوێ لەنهیینیەکانى خودایە هیچ کەسێك لى نازانىت تەنها ئەو نەبى.

عەقل: پى دەگوترىت عەقل چونکە مەرۆف لەپێگەیهوێ ئەو شتانەى زیانى پى دەگەیهنى دەبیەستىتەوێ هەروەکو چۆن حەبل ولأغ دەبەستىتەوێ لەپاکردن و دەریازیوون (یعقله).

پى دەگوترىت: (حجر) (هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرِ (٥) الفجر) مانای (الحجر) عەقلە پى دەگوترىت (حجر) چونکە مەرۆف دەبەستىتەوێ لەوێ زەرەرى پى دەگەیهنى (یحجره).

پىتى دەگوتىت: (النهي)، (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى (٥٤) طه) واتە: بەپاستى لەو شتانەدا باسماڭن كۆردن گەلى بەلگەو نىشانەى پوون ھەيە لەسەر يەكتايى خوا بۆ خاوەن ئاوەزان و فامىدەكان).

واتە: خاوەن عەقلەكان.

پىتى دەگوتىت: (اللّب)، (لأُولِي الْأَلْبَابِ (١٩٠) آل عمران) واتە: خاوەن عەقلەكان.

جا ئەم عەقلە يەكئەكە لە ئايەتەكانى خواى گەرە.

مەبەست لە: (وھو مولود).

ئەوھى ئاشكرابى مەبەستى دروستكراوھو مەبەستى كۆن نىيە، يان لەگەل مەوقفا نەويش لەدايك دەبى، ئەم عەقلەش ھەرەكو باسماڭن كۆرد ھىچ كەسئەك حەقىقەتەكەى نازانى تەنھا خواى گەرە نەبى، بۆيە زاناياڭنى (الكلام) و فەيلەسووفەكان يەك دەنگ نەبوون و يەك قەسە نەين و لەباسى عەقلدا نەگەيشتوونەتە نەجام، چونكە ئەمە پىسپۆرى ئەوان نىيە.

عەقلەكانىش جىياوان:—

ھەندى خەلكى ھەن: عەقلى ئەوان كامەل و تەواوھ وەكو پىغەمبەرەن.

ھەندى خەلك ھەن: ئەصلەن عەقلى نىيە وەكو شىتەكان و شىتۆكەكان و مندالان.

ھەندى خەلكى ھەن: لەنىوان ئەو دوو كۆمەلەدان لەنىوان عەقلىكى تەواو و بى عەقلدا.

واتە: عەقلى ھەيە بەلام (كامەل) نىيەو لە كەمبونشدا جىياوان خەلكى ھەيە نوقسانى عەقلەكەيان زۆرەو ھەيە عەقلى نوقسانەو ئا بەم شىتوھە، ئەمەش بەپىتى ئەوھى خواى گەرە دايناوھ.

ھەندى جار بەتتەگە يىشتىش دەللىن عەقل، دەللىن: (عَقَلَ الْآيَاتِ الْقُرْآنِيَّةِ) واتە لە ئايەتەكانى قورئان تىگە يىشتىن، (لَا يَأْتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (۱۲) النحل واتە لە ئايەتە گەردوونى و ئايەتە قورئاننىيەكان تى دەگەن (وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ لِّمَّا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ) (۴۳) العنكبوت واتە: ئەو مەسەلەلەش _ كەناو بەناو _ بۆ خەلكيان دەھىننەو ھەر بۆ تى گە يىشتەن تىيان ناگەن، تەنھا زاناو وردىنەكان نەبى).

جا عەقل بۆ تىگە يىشتىن و درك كردن و شارەزابوون لە دىنى خوا دەگوتىت: (أَفَلَا تَعْقِلُونَ) (۶۰) القصص.

ھەندى كەس ھەيە پەردە دەدرىتە سەر عەقلىدا بەھۆى كوفرەكەيەو، بەھۆى بى ئاگابوونىەو، بۆيە جياوازى ناكات لەنتوان سوود بەخش و زيان بەخشد، ئەو عاقلە، بەلام سوودى لە عەقلەكەى خۆى نەبينىو، لە عەقلى خۆى مەحروم بوو _ پەنا بە خوا _ بەھۆى كوفرەكەيەو بۆيە واى لى ھاتوو تى ناگات، (أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا) (۴۴) الفرقان واتە: يا پىت وايە كە زۆرىەيان "وتەكانت" بەدل ئەبىسن و بىر لەمانا مەبەستەكەى ئەكەنەو تى دەگەن؟ خۆ ئەوانە ھەر وەك مالاتن خاوەنى بىر كردنەو نىن).

خوای گەرە لە عەقلى خۆى مەحرومى دەكات وەكو تۆلەيەك (عقوبەيەك) بۆ ئەو، چونكە لەشتىكدا سوودى بۆى ھەيە بەكارى نەھىناو، بەلكو لەشتىكدا بەكارى ھىناو سوودى لى نابىنى، يان لەشتىكدا زيانى بۆى ھەيە، جا عەقل ئايەتتەكە لە ئايەتەكانى خوای گەرە.

مەبەست لە: (ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل).

تەكليفەكان و ھەرمانەكان و نەھىيەكان و پاداشتەكان و سزاكان ھەموو بەپى عەقل

دەبى.

مەبەست لە: (وليس العقل باكتساب إنما هو فضل من الله).

عەقل لەخوداوەیە خۆی دەیبەخشیتە مرۆفەکان، ئەویش لەنەینییەکانی خودایە لەنیو دروستکراوەکانیدا، مرۆفە ناتوانی عەقلی دەستکەوێت، بەئێ، مرۆفە دەتوانی عەقلی خۆی بەھێز بکات لەرێگای بیرکردنەوە لەئایەتەکانی خواو لەتێگەیشتنو قورئان، بەلام ھەول بەدات بۆ پەیداکردنی عەقلێک بوونی نەبی ئەوا نەخێر، چونکە خوای گەرە خۆی عەقلی ھێناوەتە بوون و بەخشیویەتیە مرۆفە و ھەرگیز خۆی ناتوانی عەقل بەینیتە بوون و پەیدای بکات بەلام دەتوانی بەھێزی بکات، (أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (٤٦) الحج) واتە: ئاخۆ ھێشتا ئەوانە بەزەویدا نەگەرەاون؟ تابینە خاوەن دلان و پاستییەکانی پێ دەرك بکەن؟ یا گوێچکە گەلێکی ژنەوا کە بانگی پاستی پێ لەپاستیدا چاو کوێر نابن بەلکو ئەو دلانە کوێر دەبن و ھێزی دەرك کردنیان نامینێ کە جێیان لەناو سینەکانە).

ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوەی بیرکردنەوە لەگەردوون و بیرکردنەوە لەوەی پوویداوە لە ئوممەتەکانی پێشوو لەوەی لە ناوچوون و بەھەلاکەتدا چوون بەھۆی کوفرو تاوانیانەو سوودی بۆ مرۆفە ھەیەو عەقلی بەھێز دەکات، نەک عەقلێک بۆ خۆی بەینیتە بوون خۆی بوونی نەبوو.

﴿٧٧﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابى فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة، بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على المخدول عدلا منه هو فضله يعطيه من يشاء ويمنعه من يشاء).

واتە: بزانه خوائ گەورە فەزلى بەندەکانى داوہ بەسەر یەکتەردا لە دونیاو دواوژدا، ئەمەش لە دادپەرورەى ئەووە ناگوتریت: ئەو ستمى کردووە لایەنگیری لایەکیانی کردووە، هەرکەسى بلّیت: فەزلى خوائ گەورە بەسەر ئیماندارو بى باوہ پدا وەکو یەکە ئەو خاوەنى بیدعە یە (بیدعەچیە) بەلکو خوائ گەورە فەزلى ئیماندارى داوہ بەسەر بى باوہ پاندا، گوێرایە لآن بەسەر سەرپێچی کاردا و کەسى پارێزراو بەسەر کەسى دواکەوتو، ئەمەش دادپەرورەى ئەووە، ئەو فەزلى خۆیەتى دەیبەخشیتە هەرکەسى ویستى لەسەر بێت و لەهەرکەسى بیەوى دەیگریتەو.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة).

خوائ گەورە فەزلى هەندى کەسى داوہ بەسەر ئەوانیتردا، فەزلى ئیماندارى داوہ بەسەر کافردا بەهوى ئەو ئیمانەى خۆى پێى بەخشیو بەهوى ئیمانەکە یەو، کافر ی بى بەش کردو بەهوى کوفرەکە یەو. خوائ گەورە فەزلى ئیماندارانى داوہ بەسەر یە کداو فەزلى هەندى لە پێغەمبەرانی داوہ بەسەر هەندیکى تردا، (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ) (البقرة/ ۲۵۳) واتە: ئێمە بەهەموو ئەم پەيامبەرەنە شان و شەوکتى

تايپە تيمانداه لە گەل ئەو شەدا ھەندىكىان لە ھەندىكى تريان لە پەلەو پايەى
پەيامبەرى تەيدا بەرزتن).

ئەمە فەزلى خواپە دەیداتە ھەرکەسى خۆى وىستى لەسەر بى، ھىچ كەسىك
بەرھەلستى لەكارى خوا ناکات چونكە ئەمە مولكى خۆپەتى، دەیداتە ھەرکەسى
وىستى لى بىت.

جا مولكیش مولكى خۆپەتى دەپپەخشیتە ھەرکەسى وىستى لى بى و فەزلىش
فەزلى خۆپەتى دەپپەخشیتە ھەرکەسى وىستى لى بى، جا ھىچ بەرھەلستىك لەكارى
خوادا نییە، موعتەزىلەكان دەلین: _ واجبە لەسەر خوا دادپەرورە بىت لەنتوان
خەلكىداو ھەكە یەکیان پى ببەخشى، ئەمەش بى ئەدەبىیە لەگەل خواداو بەرھەلستى
کردنە لەكارەكانى، پاك و بى گەردى بۆ خوا لە و قسانەى دەیکەن، چونكە خۆای
گەرە فەزلى ھەندى لەدروستكراو ھەكانى دەدا بەسەر ھەندىكى تردا، ئەمەش مولكى
خۆپەتى و نابى بەرھەلستى لەكارى ئەودا بكریت، سزای ھىچ كەسىك نادات بەبى تاوانى
خۆى، چونكە ئەمە جیاوازە لەگەل دادپەرورەى ئەودا و خۆای گەرەش سەم ناکات،
سزای ھىچ كەسىك نادات بەبى ئەو ھى تاوانى كردبى، یان سزای كەسىك بدات بە تاوانى
كەسىكى تر: (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِمْلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا
قُرْبَىٰ) فاطر/ ۱۸ واتە: لەپۆزى قیامەتدا ھىچ كەس بارى گوناھى ھىچ كەسىكى تر
مەلناگىرئ خو ئەگەر كەسىكى گوناھكارى بارقورس _ بەتاوان _ لەكەسىكى تر
بپاڤیتەو ھى سووكردنى تاوانەكانى ھىچ شتىكى بۆ مەلناگىرئ ئەگەرچى خزمى
نزىكىشى بى).

خوای گەورە لە پووی سزاوێ ئێوەی دەیدات هەمووی دادپەرەییە، بەلام لە پووی بەخشینەوێ ئێمە فەزڵە لەخۆیەوێ و هیچ کەسێک بەرەڵستی لێ ناکات.

مەبەست لە: (فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة).

ئێمە قسەى کۆمەڵی موختەزێلە دەلێن: پێویستە لەسەر خوا هەموو خەڵکی بکاتە ئیماندارو نابێ هەندێ کەس بکاتە ئیماندارو هەندێکی تر بپیاوێ، دەبێ هەموویان دەوڵەمەند بکات و هەموویان زانا بکات، ئێمەش بەرەڵستییە لەکاری خوا، چونکە خوای گەورە خۆی دانایە، لەحیکمەتی خوادا نییە هەموو خەڵکی وەکو یەک بکات لەعیلمدا یان لەسەر وەت و ساماندا یان لەسزاو پاداشندا.

هەر وەها لەحیکمەتی خوادا نییە هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بکات، چونکە ئێگەر هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بوابێن ئێوا گەردوون تێک دەچوو، چونکە هیچ کەسێ نادۆزێنەوێ کار بکات و بەرەم دەوڵەستیت، بۆیە خوای گەورە فەزڵی هەندێ کەسی داوێ بەسەر ئێوانیتردا لەپزق و پۆزیدا، خوای گەورە ئێمە کەسەى دەوڵەمەند کردوێ و ئێویتری هەزار کردوێ لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، جا ئێگەر هەموویان دەوڵەمەند بێن ئێوا هیچ بەرەمیان نەدەبوو، ئێگەر هەموویان هەزار بوابێن ئێوا نەیان دەتوانی کار بکەن و بەرەم بهێنن.

جا خوای گەورە جیاوازی لەنێوانیاندا کردوێ لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، (وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا) (الزحرف/ ۳۲) واتە: هەندێکیانمان بەرز کردوێتەوێ بەسەر هەندێکیاندا بەچەندین پلە لەمال و سامان و دەسلالت بۆ ئێوەی هەندێکیان هەندێکی تریان بکەن بەرکار لەکارو باریاندا).

واتە: ھەندىكىيان دەرەخسىنى بۆ ئۇۋانى تىرىق كارىكىن بەكرى، ئا لە و كاتە دا
گەردوون گەشە دەكات و بەرژەۋەندىيەكان پوو دە دەن.

مەبەست لە: (بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على
المخذول).

خوای گەورە فەزلى ئىماندارى داۋە بەسەر بى باۋەپدا و گوپرايەلى داۋە بەسەر
سەرپىچىكاردا، ئەمەش دادپەرۋەرى و فەزلى ئەۋە، جا ھىچ كەسىك بەرھەستى
لەكارى ئەۋە ناكات.

واته: حەلال نىيە ئامۇزگارى لەھىچ مۇسلىماننىڭ بىشاردىتتەو، چاكەكاران و خراپەكارانىان لە ھەر كاريك لەكاروبارى ئەم دىنە، جا ھەر كەسنىڭ شاردييەو ئەوا گزى لە مۇسلىمانان كىردوھ و ھەر كەسنىڭ گزى(غەش) لەمۇسلىمانان بكات ئەوا گزى(غەشى) لەدىن كىردوھ و ھەر كەسنىڭ گزى(غەش) لەدىن بكات ئەوا خيانەتى لەخواو يىتغەمبەر و ئىمانداران كىردوھ.

رافہ /

مه به ست له: (ولا يحل أن تكتم النصيحة أحدا من المسلمين برهم وفاجرهم).

(النصيحة) بریتییہ لہ: رزگار یوں لہ گزی (غہش)، ہر شتیک (ناصر) بیت واتہ
شتیکی بوخت و یالفتہ.

جا نيماندار دهبی (ناصح) بیت واته: پالفته و پاکی له دوو پووی، پالفته و پاک بیت له غش و پالفته و پاک بیت له خه له تاندن، دهبی ناوه وه و دهره وهی وه کو به ک بیت له راستگو بیدا.

(النصيحة) دينه، هـروهكو پښه مبرى خوا (ﷺ) فه رموويه تى: (الدين النصيحة الدين النصيحة الدين النصيحة، قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) ٢٠٢.

مه به سستی لیژده دا ئه وه یه: که مرؤف خۆی پالفته بکات له هه موو پره وشتیکی خراپ و به پره وشتی جوان خۆی پرازی نیتته وه.

جا که سی ئامۆزگاریکار (ناصح) ئه وه که سه یه هه یه غه شی تیدا نییه به رانه ر هه یه که سیك، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده فه رمویت: (من غشنا فلیس منا)^{۲۰۲} جا دژی (النصیحة) بریتیه له: غه ش.

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ئه وه فه رموده ی: (الدین النصیحة) سی جار دوو یاره ی کرده وه له بهر دلتیا بوون و بایه خدانه وه وه موو دینی له ئامۆزگاریدا هه صر کردوه.

ئامۆزگاری بۆ خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ) ئه مه له عه قیده دا، هه یه که سیك نابیتته موسلمان ئیلا ده بی عه قیده که ی سه لامه ت بی و شیرکی تیکه ل نه بووی و کاره که ی هه یه بیده یه کی تیدا نه بی، شوینکه وته ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بیت ئه مه که سی ئامۆزگاری کاره (ناصح) ه بۆ خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ)، ئه وه که سه ی کاره که ی خالی بیت له شیرک و خالی بیت له بیده.

ئامۆزگاری کردن بۆ پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بریتیه له باوه پبوون به په یامه که ی و خوشو یستنی و پیزگرتنی و شوینکه وتنی و چاویلکردنی و پیش خستنی قسه ی ئه وه به سه ر قسه ی هه ر که سیکی تر دا، وازه ینان له بیده و شتی تازه که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) نیمه ی لی ئاگادار کردوه، باوه په ینان و به راست خستنه وه ی ئه وه ی هه والی پی داوین له باسه غه یبیه کانی پابوردو و ئاینده و دوورکه وتنه وه له وه ی نه ی لی کردوه ئه مه ئامۆزگاری به بۆ پیغه مبه ری خوا (ﷺ).

مەبەست لە : (ولکتابە).

کیتابەکەى خوا قورئانە ئەویش بەو دەبىي کە باوەپى پىي بکەيت کەوا قسەى خواپە و دایبە زاندووە و دروستکراو نىبە و قسەى کەسى تر نىبە، ھەر وە کو چۆن گومراکاران دەلێن، دەبىي فيئىر بىييت و خەلکى فيئىر بکەيت و کارى پىي بکەيت و لە ماناکەى تىي بکەيت و بىرى لىي بکەيتەو، ئەمە ئامۆزگارىيە بۆ کیتابەکەى خوا، فيئىربوونى و فيئىرکردنى و تىگە بىشتنى و شارەزابوون لىي و کار پىيکردنى، ھەر وە ها ئامۆزگارى کردن بۆ کیتابەکەى خوا زۆر خوێندنەو ەيەتى و بىي ئاگا نەبوونە لىي.

ئامۆزگارى کردنى پىشەوای ئىمانداران کە ئەوانىش سەرکردەو دەسەلاتداران بە گوێراپەلێيان دەبىي لەشتىکدا سەرپىچى خواى تىدا نەبىي، دەستى گوێراپەلێ لىي نەبچرى و لەدزى دەرنەچى و بەدواى ھەلەو ەيە کانیاندا نەگەرپى و لەناو خەلکىدا بەلوى بکەيتەو.

ھەر لە ئامۆزگارى کردنى ئەوان ئەو ەيە: ئەگەر عىلم و توانات ھەبوو دوو بەدوو ئامۆزگارىيان بکەيت، ئامۆزگارىيەکەى خۆتى پىي بگەيەنەو ھەلە کانیان پىي بگەيەنى و پىيان بەلێيت يان بەزىر دەستەکانى و ئەوانش بەوانى بگەيەن، لە ناو کۆپو کۆمەلدا باسیان نەکەيت، ئەمە برىتييە لە گزى (غەش)، جا ئامۆزگارى ئەو ەيە کە ئامۆزگارى لەخۆتەو بگەيەنیت ئەوان، ئەمە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدارانە.

ھەر وە ها لە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدار برىتييە لە: ھەستان بەو کارەى پىيت پادەسپىرىي چا چ ھەرمانبەرييە ک بىيت يان سەرکردايەتييە ک يان جگە لەوانە لە کاروبارى دىن بىيت يان دونيا، ھەستىت بەو کارەى پىي پاسباردووى لە نىوان خۆت و خۆيدا، خەلە لەکەى پىي بگەيەنیت بۆ ئەو ەي چاکى بکاتەو ئەمە بەشیکە لە ئامۆزگارى.

ھەر لە ئامۇڭگارى كىردى دەسلەتداران: پارانە ۋە يە بۇيان بە چاكسازى، چونكە ئەگەر ئەوان چاك بوون ئەوا ژىر دەستەكانىش چاك دەبن، دوغايان بۇ دەكەيت، جا ئەگەر ھەر كەسىكت بىنى قوتابى زانست و زانىارى بوو دوغايان بۇ ناكات يان ئىنكارى دوغاكردن دەكات بۇيان، بزانە ئەو ۋە كەسىكى غەشاشەو ئامۇڭگارى كارى دەسلەتدار نىيە.

ئامۇڭگارى كىردن بۇ موسلمان بەو دەبى پىنمويىيان بىكەيت بۇ راستە پى، ئاگادارىيان بىكەيتەو لە ھەلەكان و فەرمان بەچاكە بىكەيت و نەھى بىكەيت لە خراپەو كەسى نەفام فىر بىكەيت و بى ئاگاكان بە ئاگابەيتىتەو ۋە ئەو ۋە بۇ خۆت پىت خۆشە لەچاكە بۇ ئەوانىش پىت خۆش پىت، بەزەپىت بە ھەژاراندا پىتەو ۋە بىخەشى بە نەداران، ئەمە ئامۇڭگارىيە.

ھەر ۋەھا پراوۋى باش بىكات بۇ ئەو كەسانەى پىرسى پى دەكەن، پارىزگارى كىردى نەپنى ئەو كەسانەى نەپنىيان لا باس كىردوون و پاراستنى ئەمانەتەكان، دەبى لە ھەموو پىوۋىكەو ۋە ئامۇڭگارى كار پىت و ئامۇڭگارى كىردن لە كىرپىن و فرۆشتىندا غەش نەكات و كەس نەخەلەتتىنى.

ئەمە باسى ئامۇڭگارى بوو بە كورتى، جا ھەر كەسىك وانەبى ئەوا غەشاشەو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋىتەنى: (من غشنا فليس منا)

﴿۷۹﴾ نوسەر دەئیت: (والله سمیع بصیر علیم، یداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم، علمه نافذ فیهم، فلم یمنعه علمه فیهم أن هداهم للإسلام، ومن به علیهم کرما وجودا وتفضلا فله الحمد).

واتە: خوای گەرە بیسەر و بینەر زانیە، دەستەکانی والان، زانی بەندەکانی سەرپێچی دەکەن پێش ئەوەی دروستیانی کردبێ، زانیی ئەو دەربارەیان کاریگەرە، ئەو زانییەى خوای بەرانبەرەیان پێگەرەبوە بۆ هیدایەت دانایان بۆ ئیسلام، منەتى خوای پێزانده بەسەریاندا وەکو بەخشندەبێ و میهرەبانى و فەزائیک بۆیە سوپاس و ستایش تەنها بۆ ئەوە.

پاڤە /

مەبەست لە: (والله سمیع بصیر علیم).

ئەمە جۆرى سییەمە لەجۆرەکانی یەکتاپەرستی ئەویش: سەلماندنی ناو و سیفەتەکانی خۆدایە، ھەر وەکو لەقورئان و سوننەتدا ھاتووە، لە گەڵ باوەرپوون بە ماناکەى و ئەوەى دەلالەتى بۆ دەکات، بەرھەڵستى چۆنییەتیەکەى نەبینەو، چونکە چۆنیەتیەکەى ھیچ کەسێک نازانى تەنها خوا نەبێ، بەلام ماناکەى ئەوا ئاشکراو دیارە، بۆیە پێویستە لەسەرت باوەرپێ هەبێ بیسەلمێنى بەو دەلالەتى بۆی کردووە ھەر وەکو ئیمامى مالیک فەرمووی: (الاستواء معلوم) واتە: ماناکەى دیار و ئاشکرایە (والکيف مجهول) چۆنییەتیەکەى نادیار و نەزانراوە.

مەبەست لە: (قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم).

خوای گەرە بەھەموو شتێک زانیە، زانی چى پوودەدات لە ئیمان و کوفر، گوێراپەلێ و سەرپێچی، ھیچ شتێکی لێ ناشاردەریتەو، لەپێش ئەوەى ئاسمانەکان و زەوى دروست بکات.

مەبەست لە: (فلم يمنع علمه فيهم أن هداهم للإسلام).

لەگەڵ ئەوێ خۆی گەورە زانی چی کارێک دەکەن لەکۆفرو ئیمان کەچی خۆی گەورە ئەوانی بانگ کرد بۆ ئیسلام و بانگی کردن بۆ ئیمان، پێغەمبەرانی پەوانە کردووە و کیتابی دابەزاندووە بۆ پێنموویی کردنى ئەوان، لە کاتێکدا دەزانى ئەوان چی دەکەن، بەلام لە پەحمەتى خۆی گەورە بە وازی ئی ئەهیناون و تەوکیلی ئەوان بختە سەر عیلمەکەى خۆی، بەلکو ئیقامە حوججەى لەسەریان کردووە و هەلبژاردن و ویست و توانای پێ بەخشیون، جا ئەوان توانای کارکردنیان هەبە ئەگەر وازی ئی بەینن ئەوان تاوان تاوانی خۆیانە و کەمتەرخەمى کەمتەرخەمى خۆیانە، خۆی گەورە هیدایەتى هەموو خەلکی داوہ ئیمانداران و بێ باوەران، بەمانای ئەوێ پوونی کردووە تەوہ بۆیان، خۆی گەورە دەفەر مویت: (وَأَمَّا تُوذُ فَهَدَيْنَاهُمْ) هەینام: واتە پوونمان کردووە بۆیان و پێنموویمان کردن، کەچی ئەوان وەریان نەگرت و بەرھەستیان کردووە خۆیان بەزل زانی، (فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱۷) فصلت) واتە: گەلی (سەموود) یش پێگەى خەیر و پێگەى شەپمان نیشان دا، راستیمان بۆ پۆشن کردنەوہ، کەچی گومراپیان بەسەر هیدایەتدا هەلبژارد! جا بە هۆی ئەو کارەیانەوہ دەیان کرد، هەورە تریشقەى سزای سوککەر گرتنى لەناو چوون).

واتە: بەهۆی کارى خۆیانەوہ، نەك ئەوێ خۆی گەورە ئەوێ زانیوہ تەقدیری بۆ کردوون، بەلکو: بەوێ خۆیان ئەنجامیان داوہ بەهەلبژاردن و ئیرادەو کردووەو خۆیان.

هیدایەت دوو هیدایەتە:—

• (هداية الإرشاد) هیدایەتى پێنمووی کردن: ئەمەش بۆ هەموو کەسێکە ئیماندارو

بیبەرە.

• (هدایە التوفیق) ئەمەش تاییبەتە بە ئیمانداران ئەوانەى هیدایەتى پێنمویى خودایان وەرگرتو خۆای گەورەیش تەوفیقی ئەوانى داوه و دامەزراوى کردن.
مەبەست لە : (ومنَّ به عليهم کرما وجودا و تفضلا فله الحمد).

واتە خۆای گەورە بانگی ئەوانى کردو بۆی پوونکردنەوه و ئەویش بە میهرەبانى و بەخشندهیى خۆیەتى، وهكو فەزڵێك لەبەر پێویستى ئەوان بەوه، بەلام خۆای گەورە دەولەمەنده و پێویستى بەوان نییه، چ کوفر بکەن یان ئیمان بهێنن، گوێپرایەلى بکەن یان سەرپێچى، هیچ زەرەر و قازانج بەخوا ناگەيەنن، چونکە هیچ پێویستى بەوان نییه، بەلکو ئەمە بۆخۆیان دەگەرێنەوه چ قازانجەکەى یان زەرەرەکەى. لەپەرەحمەتى خۆای گەورەیه بەوان پێگەى چاک و پێگەى خراپەى بۆ پوونکردوونەتەوه، هێزى پێى بەخشیون و توانای پێداون و عەقلى پێى داون بە هۆیه وه شتە زیان بەخشەکان و سوود بەخشەکان لەیهك جیا بکەنەوه.

﴿۸۰﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله بالجنة بعد الاسلام، ويقال: أبشر يا عدو الله بغضب الله والنار. هذا قول ابن عباس).

واته: بزانه موژده‌دان له‌کاتی مردندا سئ موژده‌دانه:

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی خۆشه‌ویستی خوا به‌پازی بوونی خواو به‌هه‌شت.

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی به‌نده‌ی خوا به‌هه‌شت له‌ پاش ئیسلام.

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی دوژمنی خوا به‌تووپه‌ بوونی خواو ئاگر. ئە‌مه‌ قسه‌ی (ئوبین عه‌بباس)ه‌.

پافه‌/

ئە‌و که‌سه‌ی ها له‌گیانه‌لادا ئیماندار بی‌ت یان کافر موژده‌ی پئ ده‌دری‌ت له‌کاتی مردندا، جا ئە‌گه‌ر ئیماندار بی‌ت ئە‌وا موژده‌ی په‌حه‌متی خواو به‌هه‌شتی پئ ده‌ده‌ری، ئە‌گه‌ر بی‌پاوه‌پ بوو ئە‌وا موژده‌ی تووپه‌بوونی خوا و ئاگری پئ ده‌ده‌ری، جا نامری‌ت تا‌کو جی‌گا‌که‌ی خۆی ئە‌زانئ، چیت‌ر ناتوانئ ته‌وبه‌ بکات و لئ‌ی ده‌رباز بی‌ت، یان چیت‌ر تویشوی کاری چاکه‌ کۆ‌بکاته‌وه‌، ئە‌مه‌ش له‌فه‌رمووده‌یه‌کدا هاتوو‌ه: (من أحب لقاء الله أحب لقاء الله ومن كره لقاء الله كره لقاء الله فقلت يا نبي الله أكرهية الموت فكلنا يكره الموت قال: ليس ذلك ولكن المؤمن إذا بشر برحمة الله ورضوانه وجنته أحب لقاء الله فأحب الله لقاءه وإن الكافر إذا بشر بعذاب الله وسخطه كره لقاء الله وكره الله لقاءه)^{۲۰۴} واته: هه‌رکه‌سئ هه‌ز له‌ دیده‌نی خ‌وای گه‌وره‌ بکات ئە‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش هه‌ز به‌ دیده‌نی ئە‌و ده‌کات و هه‌رکه‌سئ هه‌ز به‌ دیده‌نی خ‌وای گه‌وره‌ی نه‌کرد ئە‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش هه‌ز به‌ دیده‌نی

ئەو ناکات، عانیشه دە‌لێت: ئە‌ی پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) ئایا مە‌به‌ستت رق بوونه‌ له‌ مردن، ئێمه‌ هه‌موومان رقمان له‌ مردنه‌؟ پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: مە‌به‌ستم ئە‌وه‌ نییه‌، به‌‌لکو‌ که‌سی ئیماندار ئە‌گەر موژده‌ی ره‌حمەت و ره‌زانه‌ندی و به‌هه‌شتی خوای پێدرا ئە‌وا هه‌ز به‌ دیدە‌نی خوا ده‌کات و که‌سی بێ باوه‌ر ئە‌گەر موژده‌ی سزاو توورده‌یی خوای پێدرا ئە‌وا هه‌ز به‌ دیدە‌نی خوا ناکات و خوایش هه‌زی له‌ دیدە‌نی ئە‌و نییه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١٣) الاحقاف) واته‌: به‌‌پاستی ئە‌و که‌سانه‌ی ده‌‌لێن: په‌روه‌ردگارمان (الله) یه‌و پاشان پابه‌ندی ئە‌و ئیمانه‌ ده‌‌بن و پێک و پێک له‌سه‌ر پێگای پاست، ده‌‌رۆشتن و هه‌رگیز به‌‌پاست و چه‌‌پدا لانا‌ده‌ن ئە‌وانه‌ هه‌یج بێم و ترسیکیان له‌سه‌ر نابێت "له‌‌پاشه‌ پۆژدا" و خه‌فه‌تبارو دل زویریش نابن، بۆ دونه‌یاو بۆی په‌‌شیمان نابن.

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ (٣٠) فصلت) واته‌: بێ گومان ئە‌و که‌سانه‌ش گو‌تیان: په‌روه‌ردگارمان خوايه‌ پاشان خۆیان راست کردبوویه‌وه‌، واته‌: زۆر به‌‌مه‌حکه‌می له‌ سه‌ر یه‌کناسین وه‌ستان و به‌‌هه‌یج لایه‌کدا لایان نه‌دا، کاتی مردن، له‌ گو‌پدا له‌ کاتی زیندوو‌بوونه‌وه‌دا فریشته‌ دانه‌به‌‌زنه‌ لایان و پێیان ده‌‌لێن: له‌‌پاشه‌ روژتان مه‌‌ترسن و بۆ مال و مندالیشتان - پاش خۆتان - دل زویر مه‌‌بن ئێمه‌ چاو‌دی‌ریان ده‌‌بین موژده‌تان لێ بێت به‌‌و به‌هه‌شته‌ی به‌‌لێنتان پێ ده‌‌درا له‌ دونه‌یا‌دا، مزگێنی بێت ئە‌م‌پۆ ئە‌که‌ونه‌ خۆشی و شادییه‌وه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (٥٠) الانفال) واته‌: ئە‌گەر له‌سه‌ره‌ مه‌‌رگدا بێ باوه‌پان ببینی که‌: چۆن فریشته‌کان گیانیان ئە‌کی‌شن ده‌‌بینی له‌‌حاله‌ته‌دا ده‌م و چاوو‌پشتیان ده‌‌کو‌تن و پێشیان ده‌‌لێن: ده‌‌سا سزای سووتێنه‌ری دۆزه‌خ بچێ‌ن).

﴿۸۱﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة
الاضراء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ):
(إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته ۲۰۵)
والإيمان بهذا واجب وإنكاره كفر).

واته: بزانه يەكەم كەسێك تەماشای خوا دەكەن لە بەهەشتدا نابیناكانن ئەمجار
پیاوان ئەمجار ئافرەتان، بەچاوی سەریان، هەروەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمووێتى (إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته) باوەپ بوون
بەمە واجبه و ئینکاری كردنى كوفره.

پاڤه /

لەپێشدا باسى سەلماندى بىنى خوامان كرد، ئەمەش دووپاتكردى ئەوەى پێش
خۆیەتى، بەلام ئەم پریزەندىیە دانەر باسى كردووە پێویستى بەبەلگەیه.

﴿۸۲﴾ نوسهر ده‌ئیت: (واعلم أنها لم تكن زندقة ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام والجدل والمراء والخصومة. والعجب وكيف يجترئ الرجل على المراء والخصومة والجدال والله يقول: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر) فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت)

واته: بزانه (زهنده‌قه) و کوفر و گومان و بیدعه و گومپایی و دۆشدامان له‌دیندا نه‌بووه ئیلا له (که‌لام) و نه‌هلی که‌لام و ململانی و ده‌مبازی (جدل) و مشت و مپ (میراء) و نا‌کۆکی (الخصومه) هوه نه‌بی.

سه‌رسامی له‌وه‌دایه چۆن که‌سێک جورته‌تی مشت و مپ و نا‌کۆکی و جیدال (المراء والخصومه والجدال) ده‌کات له‌کاتی‌کدا خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر) جا ئه‌وه‌ی له‌سه‌رت ته‌سلیم بوون و پازی بوون به‌شوینه‌واره‌کان (فه‌رموده‌کان) و وازه‌ینان و بی ده‌نگیه.

پافه/

ئه‌مه له‌پێشدا باسکراو لێی نا‌گادارکرانه‌وه.

مه‌به‌ست له: (فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت).

پێویسته له‌سه‌رت ته‌سلیمی قسه‌ی خواو قسه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیت و وازه‌ینان له‌ مشت و مپ و گومانکردن، چونکه تۆ نه‌هیت لێ کراوه له‌وه، به‌لکو سه‌رسامیت زیاد ده‌کات، بۆیه قسه‌کانی خواو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ریگره، به‌وه پازیبه بۆ ئه‌وه‌ی هیدایه‌ت بدرییت و رزگارت ببیت له‌ دوودلی و گومان و دلاودلی و له‌سه‌ر چاوپه‌وونی ببیت، چونکه خوای گه‌وره ئه‌م قورتانه‌ی دابه‌زاندوه بۆ پوونکردنه‌وه‌ی هه‌موو شتێک.

﴿۸۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك أن الجهمية منهم هشام الفوطي قال: إنما يعذب الله عند النار، ردا على الله ورسوله).

واته: باوەپ بەوہى خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە ئاگردا، لە کۆت و زنجیرو ئاگر لە ناخیاندا یەوہى لە سەرەوہى لە خوارەوہى یانەوہى چونکە جەمەییەکان لەوانە (هشام الفوطى) دەئیت: خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە تەنیششت ئاگر، ئەمەش پەدى قەسەى خواو پێغەمبەرە کە یەتەى (ﷺ).

رافە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل، ونار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم).

خوای گەورە ئاگر گپ دەدات بە جەستەى بى باوەپان و جەستەى ئەوان سوتە مەنى نۆزەخە، (وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ (۱۰) آل عمران) ئەوان ئەسوتیت و جەستەیان دەسوتیت _ پەنا بە خوا _ (فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمْ حَمِيمٌ (۱۹) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (۲۰) وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ (۲۱) الحج) واتە: جا ئەوانەى کافرو بى بپوابوون، جلو بەرگو پۆشاکی ئاگریان بۆ بپاوه، بە ئەندازەى قەبو بالاى خۆیان ئاوى بە کولیشیان لە سەرەوہى بە سەرا دەکری (۱۹) هەر بەو ئاوه ناوسکیان و پێستییان ئەتوینریتەوہى دەبیته ئاوو دیتە خوارەوہى، پێستە کەشیان هەموو لە تاو گەرمای ئەو ئاوه دا دەبلۆخى (۲۰) بەر گوردی ئاسنیش دەدرین (۲۱)).

خوای گەورە باسى کردوہ کەوا سزا کە تووشى جەستەى بى باوەپان دەبى و ئاگر دەیانسوتیتى و گریان تى بەردەبیته، (يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ) هەندى لە کۆمەلى موعتەزىلە هەن دەئین: ئەوان سزا نادرین و بە ئاگر جەستەیان ناسوتیت، بە لکو تەنها

له‌ته‌نیشتی ئاگر سزا ده‌درین و جه‌سته‌یان ناسوتیت، خوای گه‌وره له‌قورئانه‌که‌یدا ده‌فه‌رمویت: ئه‌وان سووته‌مه‌نی ئاگرن و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (أول من تسعر بهم النار يوم القيامة: العالم الذي لا يعمل بعلمه، والمتصدق الذي يرأى في صدقته، والجاهد الذي يرأى بجهاده)^{۲۰۶} واته: یه‌که‌م که‌سیک له‌ روژی قیامه‌تدا ئاگریان پی داده‌گیرسیئریت، ئه‌و زانایه‌ی کار به‌ زانست و زانیارییه‌که‌ی خو‌ی ناکات و ئه‌و خیرومه‌نده‌ی (به‌خشنده‌یه‌ی) به‌ به‌خشینه‌که‌ی ریا ده‌کات و ئه‌و مواجهیده‌ی به‌ جیهاده‌که‌ی ریا ده‌کات).

(الأغلال) ماناکه‌ی ئه‌وه‌یه ئه‌وان ده‌ستیان تاکو گه‌ردنیان به‌کۆت و زنجیر ده‌به‌ستریته‌وه _ په‌نا به‌خوا _

(الأنکال) ئامیره‌کانی سزادانه، (إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا) (۴) الانسان) واته: به‌پاستی ئیمه‌ کۆت و زنجیر _ که‌هه‌ردوو قاچ و پیتی پی ئه‌به‌ستریته‌وه‌و هه‌ردوو ده‌ستی به‌گه‌ردنییه‌وه پی جه‌ز ده‌ده‌ری _ له‌گه‌ل ئاگریکی سوتینه‌رو هه‌لگیرساودا ئاماده‌مان کردوو به‌ بی باوه‌ره‌کان).

(إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا) (۱۲) المزل) واته: به‌پاستی ئیمه‌ سزای دونیاییمان هه‌یه‌و له‌پاشه‌پوژیشدا کۆت و زنجیری سه‌نگین و ئاگری هه‌لگیرساوی دۆزه‌خمان هه‌یه‌).

(الأنکال) ئامیره‌کانی سزادانه - په‌نا به‌خوا - زنجیرو کۆت و ئاگره‌.

مه‌به‌ست له: (والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم) خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (هَلُمُّ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ) (۴۱) الاعراف) واته: پایه‌خیان ئاگره له‌دۆزه‌خدا و لیفه‌ی سه‌ریشیان هه‌لوی ئاگره دیاره گشت سته‌مکاران ئا به‌و شیوه سه‌خته‌یه تۆله ئه‌ده‌ین).

﴿۸۴﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في مواقيتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال: أكثر من خمس، فقد ابتدع، ومن قال: أقل من خمس، فقد ابتدع، لا يقبل الله شيئاً منها إلا لوقتها إلا أن يكون نسياناً فإنه معذور، يأتي بها إذا ذكرها، أو يكون مسافراً فيجمع بين الصلاتين إن شاء).

واتە: بزانه نوێژه فەرزه‌كان پینج نوێژن، له‌وانه زیاد ناکریت و کهم ناکریت‌وه له‌کاته‌کانیاندا، له‌سه‌فهردا دوو پکاته، تهنه‌ها مه‌غریب نه‌بی، جا هه‌ر که‌سیک بلّیت: نوێژه‌كان له‌پینج فەرز زیاتره‌ ئه‌وا بیدعه‌ی کردوه^{۲۰۷} و هه‌ر که‌سیک بلّیت: نوێژه‌كان له‌پینج فەرز که‌متره‌، ئه‌وا بیدعه‌ی کردوه‌، خوای که‌وره‌ وه‌ری ناگریت ئیلا له‌ کاتی خۆیدا نه‌بی، ئیلا مه‌گه‌ر که‌سیک له‌بیری چووبیت ئه‌وا عوزی هه‌یه‌، کاتی بیری هاته‌وه‌ ئه‌وا ئه‌نجامی ده‌دات، یان موسافیر بیت ئه‌وه‌ له‌ نێوان دوو نوێژدا کۆده‌کاته‌وه‌ نه‌گه‌ر بیه‌وی).

پاڤه‌/

باس و مه‌سه‌له‌ی پینج نوێژه‌که‌ باسیکی مه‌زنه‌، ئه‌ویش دووهم پاڤه‌یه‌ له‌پاڤه‌کانی ئیسلام له‌پاش شایه‌تمان، هه‌ر که‌سیک وازی لی به‌ینێ و باوه‌پی به‌ واجب بوونی نه‌بی ئه‌وه‌ کافره‌ به‌ یه‌که‌هنگی و ئیجماعی موسلمانان، به‌لام هه‌ر که‌سیک وازی لی هێنا له‌به‌ر ته‌مه‌لی له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی دان به‌ (واجب)بوونیدا ده‌نا ئه‌ویش له‌سه‌ر پای راست کافره‌، زانایان دوو قسه‌یان له‌و باره‌وه‌ هه‌یه‌، به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ئه‌وه‌ فەرمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری خواجه (ﷺ) که‌ ده‌فه‌رمویت: (بين العبد وبين الكفر ترك الصلاة)^{۲۰۸} واته‌: نێوان

۲۰۷ / قال الشيخ ربيع : بل كفر وتزندق (عون الباري ببيان ما تضمنه شرح السنة للامام البرهاري : ۲ / ۵۲۷) .

۲۰۸ / أخرجه مسلم (۸۲) .

بەندەكان و كوفر وازەيتانە لە نوێژ هەروەها ئەو فەرموودەيەى: (العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر)^{٢٠٩} واتە: ئەو پەيمانەى لە نێوان ئێمە و ئەواندايە نوێژە جا هەركەسى وازى لێهێنا ئەو لەوانە).

ئەمەش پوون و ئاشكرايە، نەيفەرموو: هەركەسى وازى لى بهێنى و باوەپى بەواجب بونى نەبى، بەلكو بەگشتى باسى كردووە و لەچەندى بەلگەدا كە ئێرە شوێنى باس كردنى نيبە.

نوێژەكان لەسەر پێنج نوێژ جێگير بوو لەشەوو پۆژێكدە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى (معاذى) بۆ يەمەن پەوانە كرد پێى فەرموو: (فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنْ أَجَابُوكَ لَذَلِكَ فَأَعْلَمِهِمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ...) واتە: با يەكەم شتێك بانگى ئەوانى بۆ دەكەيت شايەتيدان بێت بەوێ كە هېچ خودايەك نيبە شايستەى پەرستەن بێت تەنها اللە نەبێت، جا ئەگەر وەلامى تۆيان دايەو لەوێدا ئەوا ئاگاداريان بكەرەو كە خواى گەرە پێنج نوێژ لەسەر فەرز كردوون).

ئەم نوێژە لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) ئوممەتەكەى فەرزكرا لەشەوى ميعراجدا لەسەر ووى ئاسمانەكانەو، ئەمەش بەلگەيە لەسەر گرنگى.

يەكەمجار نوێژەكان فەرزكران پەنجا نوێژ بوو لەشەوو پۆژێكدە، ئەمجار پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گەرپايەو بۆ لاى پەروەردگارەكەى داواى سووكکردنى لێكرد تاكو خواى گەرە نوێژەكانى كردە پێنج نوێژ بەكردار و پەنجا نوێژە لەسەر تەرازوو، چونكە چاكە دە بەئەندازەى خۆى زياد دەكرێت تەنها يەك نوێژ خەيرى دە نوێژى هەيە، ئەويش دەكاتە پەنجا نوێژ بەلام بەكردەو تەنها پێنج نوێژە لەشەوو پۆژێكدە.

٢٠٩ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٢١) والنسائي (٤٦٣) وابن ماجه (١٠٧٩) وأحمد (٣٤٦/٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (٤١٤٣) .

٢١٠ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٣٣١) ومسلم (١٩) .

ھەركەسى بلىت: نويزە ھەرزەكان لەپىنچ جار زياترە ئەوا (مبتدع) ھە چونكە شتىكى لەدیندا زىادکردووە لەدیندا نىيەو ئەو كەسەشى بلىت: لەپىنچ نويزە كەمترە، ھەروەكو چۆن كۆمەلنىكى (مبتدع) و گومراكار دەلین سى جارە.

نويزەكان بەپى قورئان و سوننەت و ئىجماعى موسلمانان پىنچ نويزە، خواى گەورە دەفەرمویت: (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا) (الاسراء) ۷۸) واتە: نويزە ھەرزەكان ئەو كاتەى خۆر كەلا دەبى و لەناوەراستى ئاسمان لادەدا نويزەكەى (نيوہۆ و عەسرت) بکە، كاتىكىش تارىكى شەو داھات، نويزەكەى (شتوان و خەوتنان) ت ئەنجام بدەو نويزەكەى بەيانىشت بەچاكى ئەنجام بدەو قورئانى زۆرىشى تىدا بخوینە چونكە قورئان خویندنى نويزى سپىدەى بەيانيان فرىشتەكانى شەوو پۆزى تىدا جەم دەبىت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەقسەو كردارى خۆى پوونى كردەو، ھەموو نويزەكان كاتى خۆى ھەيە خواى گەورە دەفەرمویت: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا) (الاسراء) ۱۰۳) واتە: ھەرزكراو لەسەرتان لەكاتى ديارىكراودا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەكردارو قسە پوونى كردەو بۆيە نابى لەكاتى خۆى دەرى بکەن ئىللا لەكاتىكدا عوزى ھەبى وەكو ئەوەى دەخەوى يان لەبىرى دەچى تاكو لەكاتى خۆى دەردەچى، جا ئەگەر ھاتەوە يادى يان لەخەو ھەستا ئەوا (واجب) ھە لەسەرى ئەنجامى بدات لەھەر كاتىكدا بىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (من نسي صلاة أو نام عنها فليصلها إذا ذكرها، لا كفارة لها إلا ذلك)^{۲۱۱} واتە: ھەركەسىك نويزىكى لەبىر چوو يان خەوتبوو ئەوا با ئەنجامى بدات ئەگەر ھاتەوە يادى، ھىچ كەفارەتىكى نىيە ئىللا ئەوە نەبىت).

بەلام ھەر كەسى بەقەسدى نوپۇزەكانى لەكاتى خۆى نەكات، ئەوا نوپۇزەكەى دروست نىيە ھەرچەندە بىكاتهو، چونكە ئەو نوپۇزەى نەكردوۋە خواى گەرە فەرمانى پى كىردوۋە، بەلكو نوپۇزىكى كىردوۋە بەپىى ئارەزوۋى خۆى، جا ئەگەر بەقەسدى نوپۇزەكەى لەكاتى خۆى دەر كىردو نەيكىرد ئەوا نوپۇزەكەى لى وەرناگىرىى ھەرچەندە بىكات، بۇيە پىويستە لەسەرى تەوبە بكات و بگەرپتەو بۇلاى خوا پارىزگارى لەنوپۇزەكانى بكات.

ژمارەى پكاتەكان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوونى كىردوۋنەتەو، نوپۇزى بەيانى دوو پكاتەو مەغرىب سى پكاتە، چونكە وىترى پۇزە و نىوہ پۇ چوار ركاتەو عەسر چوار ركاتەو عىشا چوار ركاتە.

لەسەفەردا نوپۇزە چوار پكاتىيەكان دەبنە دوو پكات، نىوہ پۇو عەسر و عىشا ھەرۋەكو لەسوننەتى سابت و جىگىرى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) ھاتوہو لەقورئانىشدا ھاتوہ: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ) النساء/۱۰۱ واتە: كاتى بەسەفەر چوون بەولاتدا ئەوہ لەحالى وادا ھىچ گوناھىكتان لەسەر نابى كەنوپۇزە چوار پكاتىيەكان كورت بكنەوہ).

بەلام نوپۇزى بەيانى ھەرۋەكو خۆى لەسەر دوو پكاتەكە دەمىنپتەو، بەلام مەغرىب كورت ناكىتەو، چونكە وىترى پۇزە، ئەگەر كورت بكىتەو دەبىتە (شفع)، ئا بەم شىۋەيە فەرموددەكان دەر بارەى ئەم نوپۇزە ھاتوون، بۇيە دروست نىيە ھىچ كەسىك بە وىستى خۆى زيادو كەمى بكات، يان لەكاتەكەى خۆى دەرى بكات.

﴿۸۵﴾ نوسەر دەلئیت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فَإِنْ قَسَمَهَا فَجَائِزٌ وَإِنْ دَفَعَهَا إِلَى الْإِمَامِ فَجَائِزٌ، والله أعلم).

واتە: زەكاتدان لە ئالتون و زیو و خورماو دانەوێڵەو و لاخدا ھەروەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمویەتى، جا ئەگەر خۆى دابەشى بکات ئەوا دروستەو ئەگەر بیداتە پێشەواى ئیمانداران ئەوا دروستە، خواى گەورە زاناترو شارەزاترە.
پاڤە:

پایەى سى یەم لە پایەکانى ئىسلام بریتىیە لە: زەکات، ئەویش ھاوپی نوێژە لە نۆزبەى ئایەتەکانى قورئاندا.

زەکات ھەقیقى ئاشکراو دیارە لە سامانى دەوڵەتەکانەو ە بۆ ھەژاران.

ئەو سەرھوت و سامانەى زەکاتى تێدا واجبە چوار جۆرە:—

جۆرى یەكەم: دوو نەقەدەكەى، ئالتون و زیو و ئەوھى جیگەى ئەوان دەگرێتەو ە ەكو پارە.

جۆرى دووھەم: ەلاخ، ئەویش وشترو مانگاو مەپە.

جۆرى سى یەم: ئەوھى لە زەوپیەو ەردەچى لە دانەوێڵەو ەروبووم.

جۆرى چوارەم: کالای بازەگانی، ئەویش بریتىیە لەو کالاکەلوپەلانەى دەفروشریت و دەکپریت.

ئەمە سەرۆت و سامانی زەكاته پێویستە زەكاتی ئی دەرکری، بەلام لەجگە لەم چوار جۆرە سامانە ئەوا ئەگەر مەژۆ بیهوی و ویستی ئی بیئت صەدەقەى ئی بدات و لیتی ببەخشی ئەوا دەگەرێتەو بە خۆی، دەرگای صەدەقەو بەخشین فراوانە.

مەبەست لە: (فإن قسمها فحائز وإن دفعها إلى الإمام فحائز).

واجبە لەسەری زەكات دەرکات، بەبەلگەى ئەو ئایەتە: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ البقرة / ۴۳) آتوا: واتە: بپێدەن، بۆیە واجبە لەسەر خاوەن سامان ئەو زەكاته بدات، ئەویش بەر پرسیارە لیتی، بەلام ئەگەر پێشەوای موسلمانان داوای ئی کرد بۆ ئەوێ بیخاتە ئەستۆی خۆی ئەوا واجبە لەسەری بەوی بدات، چونکە گوێراپەلێ کردنی واجبە، لە ئەستۆی خاوەن سامان نامیێ، چونکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) (جایی) باج سێنەکانی دەنارد بۆ وەرگرتنی زەكات لەخاوەنەکانیان و دابەشی دەکرد بەو کەسانەى شایستەى زەكاتن، دەسەلاتدارەکان لەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەکارهەکی ئەو هەلەستن بەلام ئەگەر داوای نەكات ئەوا بەرپرسیاری سامانە کە خاوەنەکیەتی.

﴿٨٦﴾ نوسهر ده‌لیت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا اله الا الله وأن محمدا عبده ورسوله).

واته: بزانه یه‌که‌م پایه‌ی ئەم ئیسلامه شایه‌تی دانه که هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت ته‌ن‌ها (الله) نه‌بی، (محمد) یش (ﷺ) به‌نده‌و نێردراوی ئەوه.

پاڤه/

بزانه ئە‌ی برای موسلمان، ئە‌ی قوتابی زانست و زانیاری واته: بزانه‌و پوون ببیته‌وه لیت که‌وا یه‌که‌م پایه‌ی ئەم ئیسلامه بریتییه له‌شایه‌تی دان به‌وه‌ی هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت ته‌ن‌ها (الله) نه‌بی و (محمد) یش (ﷺ) پیغه‌مبه‌ری ئە‌وه، ئە‌م دوو شایه‌تییه یه‌که‌م پایه‌یه له‌پایه‌کانی ئیسلام، هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) دا هاتوه کاتی‌ پرسیاری کرد له‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت إن استطعت إليه سبيلاً)^{٢١٢} واته: ئیسلام ئە‌وه‌یه شایه‌تی بده‌یت که‌وا جگه‌ له (الله) هیچ خوایه‌کی تر نییه شایه‌نی په‌رستن بی‌ت و (محمد) یش (ﷺ) نێردراوی خوایه‌و نوێژه‌کان‌ت به‌ رێ‌ک و پێ‌کی ئە‌نجام بده‌یت و زه‌کاتی ماله‌که‌ت بده‌یت و رۆژووی مانگی رهمه‌زان بگرت و حه‌جی مالی خوا بکه‌یت ئە‌گه‌ر توانات هه‌بوو.

جا هه‌ردوو شایه‌تی دانه‌که یه‌که‌م شته بانگه‌وازی خه‌لکی بۆ ده‌کری، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموی: (أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ)^{٢١٣} واته: فه‌رمانم پێ‌کراوه کوشتار له‌ گه‌ل خه‌لکیدا بکه‌م تا‌کو شایه‌تی ده‌ده‌ن هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت

٢١٢ / صحیح : سبق تخريجه .

٢١٣ / رواه البخاری (٢٥) ومسلم (٢٢) .

تەنھا (اللہ) نہ بیت، جا ئەگەر ئەو ھەيان گوت ئەوا چیتەر خوین و سەر ھەوت و سامانیان پارێزراو دەبیت ئیلا بە ھەقی ئیسلام نہ بیت و ھیسابیان لەسەر خودایە).

کاتى (معاذى) پەوانەى یەمەن کرد پىی فەرموو: (إنك تأتي قوما من أهل الكتاب فليكن أول ما تدعوهم إليه: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله)^{۲۱۴} جا ئەمە یەكەم شتە خەلكى بۆ بانگ دەكریت، چونكە ئەو دەركای چوونە ژوورە ھەى دینی ئیسلامە.

بەلام ھەركەسى بایەخى بە یەكتاپەرستى نەدا - ھەروەكو خاوەن بانگەوازو بەرنامە بانگەوازییەكانى ئەم سەردەمە كە بایەخى پێندانەن - ئەمە جیاوازە لەگەڵ ئەم بنەما مەزنەدا، مەبەست لە دوو شایەتى دانەكە تەنھا و تەنى بەزار نییە، بەلام مەبەست لە وتنیتى لەگەڵ زانینى ماناكەى و كار كردن بە ناوھەركەكەى، بەلام ھەركەسى شایەتى دا كە (لا اله الا الله وأن محمد رسول الله) ئەوا لى وەر دەگیرى، جا ئەگەر بەردەوام بوو لەسەرى ئەوا موسلمانە، ئەگەر شتێكى لى دەركەوت ببیتە مایەى ھەلوە شانە ھەى ئەوا كە سێكى ھەلگەراو ھەى (مُرتد)ە.

مانای شایەتى (لا اله الا الله): باوھەرت ببى بە دلت و بە زمانت بیلێى و دانى پێدا بنییت كەوا ھېچ كەسێك شایستەى پەرستەن نییە تەنھا (الله) نہ بى، ھەر پەرستراوێك جگە لە ئەو پووجەلە (باطل) ھەو پەرستنیشى پووجەلە (باطل)ە، خواى گەر ھە دەفەر مویت: (ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ) (الحج ۶۲) واتە: لەبەر ئەو ھەى چونكە تەنھا ھەر خۆى راست و ھەقە، ھەر ئاین و پەرستنى ئەو ھەقە و ھەر شتێ بى پڕوایان لە باتى ئەو ھاواری بۆ ئەبەن و ئەى پەرستەن، بتەكان و ھەر شتێكى تر ئەو باتلە پووجەلە و لەناھەق بەدەر نییە و ھەر ئەو خوا ھەى بەلادەستى گەرە، نە لەو بلندتر ھەى و نە لەو یش گەرەتر.

مانای شایه‌تی دانی (محمد رسول الله): دان به‌وه‌دا بنییت به‌ناشکراو نه‌ینی که‌وا (محمد) (ﷺ) نیردرای خودایه، به‌لام نه‌گر که‌سیک به‌زاری گووتی و له‌ناخیدا باوه‌پی به‌په‌یامه‌که‌ی نییه ئه‌وه دوپوهه (منافق)ه، خوای که‌روه ده‌فرمویت: (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَاذِبُونَ) (۱) المنافقون) واته: کاتی دوپوهه‌کان هاتن بۆ لات نه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئه‌لین: شایه‌تی ئه‌ده‌ین که‌ به‌ راستی تو په‌یامبه‌ری خوایت، له‌ حالیکدا خوا خوی ئه‌زانی که‌ تو په‌یامبه‌ری ئه‌ویت و خوا که‌وامی ئه‌دات که‌ ئه‌و دوپوهانه درۆ ده‌که‌ن که‌ ئه‌لین تو په‌یامبه‌ری خوایت).

ده‌فرمویت: (يَقُولُونَ بِأَفْوَهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) (۱۶۷) آل عمران) واته: ئه‌وه‌ی به‌زار ده‌یلین غه‌یری ئه‌وه‌یه له‌ دلایندایه).

جا پوخته‌ی مانای شایه‌تی دان به‌وه‌ی که‌ (محمد رسول الله)یه بریتییه له‌:

۱. (طاعته فيما أمر): گوێپایه‌لی کردنی له‌وه‌ی فه‌رمانی پێ کردوه.
 ۲. (وتصديقه فيما أخرج): باوه‌ر هینان و به‌راست زانینی ئه‌و هه‌والانه‌ی گووتویه‌تی.
 ۳. (واجتناب ما نهی عنه وزجر): دوورکه‌وتنه‌وه له‌وه‌ی نه‌هی لی کردوه و زه‌جری کردوه.
 ۴. (وأن لا يُعبد إلا بما شرع): هه‌رگیز خوای که‌وره نه‌په‌رسترت ئیلا به‌و شیوه نه‌بی له‌ (شرع)دا دایناوه.
- طاعته فيما أمر:

جا نه‌گر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی کرد به‌فه‌رمانیک ئه‌وا جی به‌جی ده‌که‌یت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) الاحزاب) واتە: بۆ ھىچ پیاوۇژنىكى بېروادار نىيە كاتى خواو پەيامبەرەكەى بېرىارى كارىكياندا سەرپشكرانىان بۆ ھەبى لە كارەكە ياندا ھەركەسىك سەرپىچى بكات لە فەرمانى خواو پەيامبەرەكەى بەو شىۋەيە كە جگە لە بېرىارەكانى ئەوان كارىكى دى ھەلبىزىرى بۆ خۆى ئەو ھەبى گومان گومرا بوو ھە گومرا بوونىكى ئاشكرا).

تصديقه فيما أخبر:

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى چەند شتىكى كردوو ھەكاروبارى غەبىي ئايندە و رابوردوو، جا دەبى باو ھەو قسانەى بىكرىت كەگوتويەتى و ئەویش ھەو لەخۆيەو قسە ناكات: (إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيِي يُوحَى) (۴) النجم).

جا ھەوالەكانى راست و دروست و دلىيان، ھىچ گومانىكى تىكەل نابى ئەگەر فەرمودەكە (صحيح) بىت لەئەو ھەو.

واجتناب ما نهي عنه وزجر:

دووركەوتنەو ھەو ھەو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەھى لى كردوو ھەویش بەبەلگەى ئەو ئايەتەى دەفەرمويت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) (۷) الحشر) واتە: ھەرچى پەيامبەر پى دى دان وەرى بگرن، واتە: — بەچى فەرمانى پى كردن بىكەن چ لەم دەستكەوتەدا و چ لە ھەر شتىكى تردا جىبەجى بگەن. رىيشى لە ھەر شتى لى گرتن، ئىۋەش دەستى لى ھەلگرن و خوتان لە خەشم و غەزەبى خوا بپارىزن بە جىبەجىكردنى فەرمانەكانى وازھىنان لە قەدەغەكراو ھەو ھەو راستى خوا سەخت تۆلەيە قىن و پقى لە ھەركەسىك گرت رىزگارى نابى).

وَأَنْ لَا يُعْبَدَ اللَّهُ إِلَّا بِمَا شَرَعَ:

ئەو شەرىعى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دایناۋە ئەۋىش لەخوداۋە گە ياندوۋىيەتى ئەمىش نەفى بېدەۋ شتە تازەۋ خورافاتەكان دەكەت كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى پىئ نەكردوۋە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد). ھەر ۋەھا دەفەر مویت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد). لە جىگايەكى تردا دەفەر مویت: (وإياكم ومحدثات الأمور). دەفەر مویت: (عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسكوا بها وعضوا عليها بالنواجذ وإياكم ومحدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)^{۲۱۵}.

جا ھەر پەرستىڭ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەشەرعدا داینەتابى ئەۋا پەرستىڭىكى (باطل)ە، ھېچ پاداشتىڭى تېدا نىيە بەلكو تاۋانى تېدايە، چونكە بېدەيەۋ بېدەيەش خاۋەنەكەى لەخوا دورودەكەتەۋەۋ لەخوا نزيكى ناكەتەۋە.

مەبەست لە: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله) ئەمە پوكنى يەكەمە، ئەۋىش دەرگای چوونە ژورودەۋىيە، ئەمجار لەپاش ئەۋە نوپژ دیت، ئەمجار لەپاش ئەۋ زەكەت دیت و ئەمجار پۆڭوۋى مانگى پەمەزان و ئەمجار حەج كردنى مالى خوا، ئەمجار ئەۋدوۋاى شەرىعەتەكانى تىرى ئەم دینە، ھەموو ئەۋانە شوپىڭكەۋتەۋ تابى ھەردوۋ شايەتى دانەكەن: (شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمد رسول الله).

﴿۸۷﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

ئەوھى خوا فەرمویتى ھەر ئەوھى كە ئەو فەرمویتى و ھەر بەئینىكى دابىت جى بەجى دەكات و دەبیاتە سەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

خوای گەر ھەر قسەىكى فەرمو ئەو ھەر قسەكى ئەو ھىچ گومانىكى تىكەل نابىت خوای گەر دەفەرمویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا) (۸۷) النساء) واتە: جاكى لە خوا قسە و گوشتارى راسترە؟!).

دەفەرمویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا) (۱۲۲) النساء) واتە: ھىچ كەسىك لە خوا راستگوتر نىيە و ئەگەر خوای گەر بەئینىك بدات ئەو لى پەشیمان نابىتەو).

دەفەرمویت: (وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ) الروم / ۶) واتە: بەئینى خواى ھەرگىزىش خوا پىچەوانەى بەئینى خۆى ناکا).

جا ئەگەر بەئینى دا ئەو لە بەئینەكى پەشیمان نابىتەو ئەگەر ھەرپەشەى دا ئەو پەنگە لى خوش نەبى جا جىاوازی ھەى لە نىوان بەئین و ھەرپەشەدا، بەئین: ھەرگىز لى پەشیمان نابىتەو. بەلام ھەرپەشە: ئەو خوای گەر ھەرپەنگە بىورى و بىەخشى و پەنگە ھەرپەشەى جى بەجى نەكات ئەویش لە پەحمەت و بەزەى و فەزلى خۆیتى.

﴿۸۸﴾ نوسەر ده‌لئیت: (والإيمان بالشرائع كلها) واته: باوهرپوون به‌هه‌موو
شهریعه‌ته‌کان.

رافه:

پتویسته باوه‌پ به‌هه‌موو شهریعه‌ته‌کان بکریت که خوای گه‌وره دایبه‌زاندووه‌ته
سه‌ر هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی، به‌ شیوه‌یه‌کی کورتی له‌ کورته‌و خولاسه‌دا، به‌ دریزی له
کاتی دریزی باسه‌که‌دا.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة) ۱۳۶ واته: ئە‌ی بپواداران بلئین: ئیمه‌ باوه‌پ‌مان
به‌خواو به‌و (قورئانه‌ی بۆمان دابه‌زیوه‌ هه‌یه‌و به‌و به‌رنامه‌یه‌ که‌بۆ (ئیه‌براهیم و
ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و نه‌وه‌کانیان) نێردراوه‌و به‌و کتێبه‌ش که‌ به‌ موساو
عیسا دراوه‌و به‌و په‌یامه‌ش به‌هه‌موو په‌یامبه‌رانی تر دراوه‌ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه
هیچ‌فه‌رق و جیاوازییه‌کی‌ش ناخه‌ینه‌ نێوان هیچ‌ کامی‌کیانه‌وه، به‌ته‌نیایش ملکه‌چی
فه‌رمانه‌کانی ئه‌وین).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (آل عمران) ۸۴ واته: بلئ: خووم و گه‌له‌که‌م باوه‌پ‌مان
هه‌یناوه‌ به‌و قورئانه‌ به‌و په‌پانه‌ش که‌ بۆ ئیه‌براهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و
نه‌وه‌کانی ئه‌و هاتبوو باوه‌پ‌شمان به‌و ته‌ورات و ئینجیله‌ که‌ بۆ موساو عیسا هاتووه‌و
به‌گشت په‌یامبه‌رانی تر هه‌یه‌ له‌ به‌ارمبه‌ر هیچ‌ که‌سی‌کی‌شیاندا جیاوازییمان نییه‌و

بېرومان بە ھەمويان ھەيە تەنھاو تەنھا ملکەچ و گوڤراپەلى ئەوين و سەرپىچى لە ھىچ
بېيارىكى ناکەين).

جا ئىمە باوھ پ بە ھەموو شەرىعە تەکانى خواى گەورە دەکەين، باوھ پ دەکەين
بەوھى خواى گەورە بۆ ھەموو کاتىك شەرىك دادەنا ئەمجار بە شەرىعە تىكى تر
نەسخى دەکاتەو بەگونجى لە گەل ئەوانەى پاش ئەوان دىن، کاتى (محمد) (ﷺ)
پەوانە کرا شەرىعە تىكى چەسپىو و دامەزراوى ھىنا تاكو پۆزى قىامەت و نەسخ
نابىتەو ھەرگىز ناگۆرپىت و دەگونجى بۆ ھەموو کات و شوئىنىك.

﴿۸۹﴾ نوسهر ده‌لیت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله تغریر أو ظلم أو غدر أو خلاف للقرآن أو خلاف للعلم).

واته: بزانه کپین و فروشتن حه‌لاله نه‌گه‌ر له‌بازاپی موسلماناندا فروشرا له‌سهر حوکمی قورئان و سوننه‌ت، به‌بیّ خه‌له‌تاندن و سته‌م و غه‌دری تیکه‌ل بیّت یان جیاواز بیّت له‌گه‌ل قورئاندا یان جیاواز بیّت له‌گه‌ل عیلما.

پافه /

باوه‌پمان وایه کپین و فروشتن حه‌لاله، (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) البقرة (۲۷۵) واته: خوی گه‌وره کپین و فروشتنی ری‌داوه و سوود خوریشی حه‌رام و یاسا‌گرددوه.

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا) (۲۹) النساء واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هی‌ناوه! مال و سامانی یه‌کتری له‌خوت و خوپایی مه‌خون مه‌گه‌ر له‌پیگه‌ی سه‌داو بازرگانی و په‌زامه‌ندی نیو خوتانه‌وه بی‌ت و خوتان مه‌کوئن چونکه به‌پاستی خوا ده‌رباره‌ی هه‌مووتان دلوفان و میهره‌بانه).

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (۹) فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۱۰) الجمعة واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هی‌ناوه! کاتی روژی هه‌ینی بانگدرا بو نویتز جا نیوه به‌په‌له‌ بچن به‌ده‌م زیکی خواوه‌و واز له‌هه‌موو کپین و فروشتنیک بی‌تن نه‌و خو ناماده کردنه بو‌ی چاکتره بوتان واته: نه‌بیته‌هوی ره‌زامه‌ندی خوا له‌دونیاو قیامه‌ت

مەبەست لە: (من غیر أن یدخله تغیر أو ظلم أو غدر).

بەلام ئەگەر فرۆشتنەکە خەڵە تاندن و نەزانین و نادیارو سەرەڕۆیی تیکەڵ بوو ئەوا ئەو کاتە دەبێتە حەرەم چونکە ئەو کاتە دەبێتە قوماڕ، یان دەبێتە خەڵە تاندن، بەوێ شتێک ئاشکرا بکات وەک حەقیقەتەکەى نەبێ، وەک ئەوێ کەرەستەکە بەشیوەیەک دەریخات لەسەر حەقیقەتەکەى خۆى نەبێ ئەمەش پێى دەلێن (تدلیس) ئەویش بریتیە لە: دەرخیستنی کالایەک بەشیوەیەک ئەو کەسەى دەبینێ سەرسام دەبێ و لەناخیشدا جیاوازی ئەوێ.

مەبەست لە: (أو ظلم).

بەوێ بەزۆر لەخاوەنەکەى بیکرێ، بەلکو فرۆشتن دەبێ بەرەزامەندى بێت، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (إنما البيع عن تراض)^{۲۱۶} خۆى گەرە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) (۲۹ النساء) واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان هێناوە! مال و سامانى یەكترى لەخوت و خۆپایى مەخۆن مەگەر لەرێگەى سەداو بازرگانى و بەرەزامەندى نێو خۆتانەو (بێت).

جا یەكێ لەمەرجهکانى فرۆشتن بریتیە لەپازى بوونی فرۆشیار، دەبێ لەپاش ویست و هەلبژاردنى خۆى بێت و بەزۆر نەبێ، چونکە ناچار کردنى ستمە، ئیلا مەگەر ناچارکردنەکەى لەسەر حەق بێت وەک ئەوێ قەرزی لەسەر بێت و پازى نییە بەدانەوێ قەرزەکە لەم کاتەدا دادوەر بەشداری دەکات و مالەکەى دەفرۆشیت و قەرزەکانى پێ دەداتەو هەرچەندە پازیش نەبێ بەو، چونکە ئەم زۆر لێ کردنە حەق، بۆیە دەلێن: (لا یصح یبع المکره إلا بالحق) واتە: فرۆشتنى زۆر لیکراو دروست نییە ئیلا مەگەر بەحەق نەبێت.

۲۱۶ / صحیح : أخرجه ابن ماجه (۲۱۸۵) وصححه الشيخ الألبانی فی (مصحیح الجامع) (۲۲۲۳) .

﴿٩٠﴾ نوسەر دەئىت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صحب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت وبما يختم له وعلام يلقى الله عز و جل وإن عمل كل عمل من الخير).

واتە: بزانه_پەحمەتى خوات لى بى_كەوا پىۋىستە ھەردەم بەزەيى و دلنەرمى ھاورپى بەندە بىت تاكو لەدونيادايە، چونكە نازانىت لەسەر چى دەمرىت، بەچى كۆتايى بەژيانى دىت، لەسەر چى شتىك دەگاتە خواكەى خۆى، ھەرچەندە ھەموو كاريكى باش ئەنجام بدات.

﴿٩١﴾ نوسەر دەلێت: (وينبغي للرجل السرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فبفضل وإن عذبه فبذنب).

واتە: پێویستە لەسەر کەسی زیادەپەرە و رجاو تکا لەخواکەى خۆى نەبڕێت لەکاتى مردندا، گومانى باش بەخواکەى ببات، ترسى ئاکامى تاوانەکەى هەبێ، جا ئەگەر خوای گەورە پەحمى پێ کرد ئەو بەفەزلى خواپەو ئەگەر سزای بدات ئەو لەسەر تاوانەکانى خۆیەتى.

رَافە/

ئەم مەسەلەیه مەسەلەیهکی مەزنە ئەویش: ئیماندار دەبێ لەنیوان ترس و تکادا کۆ بکاتەو لەکارەکانیدا لە نیوان ترسو و رچادا پێ دەکات، نابێت تەنها بترسێت و بێ ئومێد بێت لەپەحمەتى خوا، خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا نَفْسُ الْكَافِرُونَ) (۸۷) یوسف) واتە: چونکە مەگەر هەر خوانەناس و بێ باوەپان لەپەحم و میهرەبانى خوا بێ هیواو نا ئومێد بن.

خوای گەورە دەفەرموێت: (قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ) (۵۶) الحجر) واتە: ئیبراهیم وتی: دەبێ کێ لە میهرەبانى پەرورەدگارى خۆى نا ئومێد بێ، بەدەر لەرێ لادەرەکان؟.

خوای گەورە دەفەرموێت: (قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ) (۵۳) الزمر) واتە: ئەى موحەممەد (ﷺ) لە منەو بەلێ: ئەى بەندەکانى من! ئەى ئەوانەى ستم و زیاده رویتان لە خۆتان کردووه! ئێوه لە رەحمەت و میهرەبانى خوا بێ ئومێد مەبن.

نابیت ترسیکی زیاد له‌هه‌د له‌دلیدا ببیت، ببیته هوی ئه‌وه‌ی بی ئومیدی بکات له‌په‌حه‌تی خوا، ئه‌و ترسه ترسیکی خراپه‌و نه‌ویستراوه، هه‌روه‌ها ده‌بی پچای خوای هه‌بی، به‌لام په‌جاکه‌ی وای لی نه‌کات ته‌ئیمینی بکات له‌مه‌کری خوا، به‌لکو ده‌بی بترسی له‌مه‌کری خوا، مه‌کری خوا مه‌کریکه‌ لایه‌قی که‌مالی خۆیه‌تی، وه‌کو مه‌کری دروستکراوه‌کانی نییه، چونکه مه‌کر له‌زماندا بریتییه له‌گه‌یاندنی ئازار بۆ که‌سیکی تر به‌ نه‌ئینی، به‌شیوه‌یه‌که‌ هه‌ستی پی ناکات جا نه‌گه‌ر ئه‌مه به‌حق بیت ئه‌وا دادپه‌روه‌رییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خودایه، چونکه مه‌کر به‌سته‌مکاران و فاسقه‌کان ده‌کات، جا سزاکه‌یانی پی ده‌گه‌یه‌نی به‌شیوه‌یه‌که‌ هه‌ستی پی نه‌که‌ن، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌ری خودایه ده‌بی سوپاس و ستایشی بکه‌ین له‌سه‌ری.

به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو گه‌یاندنی ئازاره‌که بۆ که‌سانی تر به‌ناحه‌ق بوو ئه‌وه سته‌مه‌و دروست نییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خه‌لکی یه (دروستکراوه‌کانه) به‌لام مه‌کری دروستکار چاکه‌و ویستراوه، چونکه دادپه‌روه‌رییه له‌ئه‌وه‌وه، ئه‌مه جیاوازییه له‌نتوان هه‌ردوو لادا، له‌نتوان مه‌کری خوداو مه‌کری دروستکراوه‌کاندا، (وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ) (۵۴) آل عمران) واته: دوزمنانی خوا فیلان کرد به‌لام خوا فیه‌له‌که‌یانی پووچه‌ل کرده‌وه بی گومان بن خوا باشتر چاره‌که‌ره بۆ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی فیل و پیلانه‌کانیان.

ئه‌مه له‌باسی سزای ئه‌واندا، جا ئه‌وه سته‌م نییه له‌خوداوه، به‌لکو ئه‌وه ئه‌نجامی مه‌که‌ره‌که‌ی ئه‌وانه، ئه‌وان مه‌کریان کردو خوای گه‌وره‌یش مه‌کری کرد به‌سه‌ریاندا وه‌کو سزایه‌که‌ بۆیان، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه له‌خوداوه، له‌فه‌رمووده‌دا هاتوو: (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا)^{۲۱۷} واته: (که‌سی وا هه‌یه کرده‌وه‌ی ئه‌هلی به‌هه‌شت ئه‌نجام ده‌دات تا‌کو

نیوان ئه‌وو به‌هه‌شت ته‌نها یه‌ك بالّ ده‌می‌نی كه‌چی كیتابه‌كه‌ی پیشی ده‌كه‌وئیت و به‌ کرداری ئه‌هلی ئاگر کرده‌وه ده‌کات و ده‌چیته‌ ئاگره‌وه).

ده‌چیته‌ ناو ئاگره‌وه به‌هۆی ئه‌وه‌ی کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگری ئه‌نجام داوه، سزاكه‌ی به‌ پیتی کرده‌وه‌كه‌ی خۆیه‌تی، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كۆتاییه‌كه‌ی به‌ کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگر کرداری کرد بۆیه‌ ده‌چیته‌ ئاگره‌وه، به‌پێچه‌وانه‌وه، (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهَا) ^{۲۱۸} واته: كه‌سی وا هه‌یه‌ کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگر ئه‌نجام ده‌دات تاكو نیوان ئه‌وو ئاگر ته‌نها یه‌ك بالّ ده‌می‌نی كه‌چی كیتابه‌كه‌ی پیشی ده‌كه‌وئیت و به‌ کرداری ئه‌هلی به‌هه‌شت کرده‌وه ده‌کات و ده‌چیته‌ به‌هه‌شته‌وه).

ده‌چیته‌ ناو به‌هه‌شته‌وه چونكه‌ به‌ کرده‌وه‌ی ئه‌هلی به‌هه‌شت کاری کرد، له‌سه‌ری مردوه، جا كه‌س ناچیته‌ ئاگره‌وه به‌بی کرده‌وه‌و كه‌س ناچیته‌ به‌هه‌شته‌وه به‌بی کرده‌وه، کرده‌وه‌كانیش به‌پیتی كۆتاییه‌كه‌یه‌تی، بۆیه‌ نابیت مڕۆف له‌ خۆبایی ببیت به‌ کرده‌وه‌ چاكه‌کانی و به‌رده‌وامبوونی و له‌لادان ته‌ئمین بیت، چهند كه‌س له‌ئیمانداران و موسلمانان و زانایان له‌راسته‌پێ لایاندا؟ خوای گه‌وره‌ له‌پێگه‌ی راست لایانی دا به‌هۆی سه‌رپێچی کردنی خۆیانه‌وه، نابیت مڕۆف ته‌ئمین بیت له‌خۆی و ته‌زکییه‌ی خۆی بکات، نابیت ته‌ئمین بیت له‌لادان و تیکه‌ل به‌خرابه‌کاران بیی و گوئیان لی نه‌گرئ و ته‌ماشای فیتنه‌ نه‌کات، ته‌ئمین نه‌بی له‌ خۆی.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رموئیت: (قلوب العباد بين إصبعين من أصابع الرحمن) ^{۲۱۹} واته: دلّی به‌نده‌كان له‌ نیوان دوو په‌نجه‌یه‌ له‌ په‌نجه‌کانی خوای میهره‌باندایه‌ ته‌ئمین

۲۱۸ / صحیح : سبق تخريجہ .

۲۱۹ / صحیح : سبق تخريجہ .

نه‌بیّ له‌خۆی له‌کاتی‌کدا (ابراهیم الخلیل) ده‌فه‌رمویت: (وَاجْتَنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ) (۳۵)
 رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ (۳۶) ابراهیم) واته: خوايه! خۆم و کۆپه‌کانم له
 بته‌رستی وه‌دوو‌رخه (۳۵) ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌ راستی نه‌و بتانه خه‌لکیکی نۆریان
 سه‌رلێشی‌واو و گومرا کردووه (۳۶).

جا مرقف ته‌ئمین نه‌بیّ له‌خۆی له‌فیقنه‌و له‌ئاخر شه‌ری هه‌رچه‌نده‌ باشترین که‌س
 بیّت، هه‌رگیز له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئومێد نه‌بیّ هه‌رچه‌ند بیّ باوه‌پترین که‌س بیّت،
 په‌نگه‌ خوای گه‌وره‌ ته‌ویه‌ی به‌قسمه‌ت بکات و له‌سه‌ر ئیسلام به‌مریت و به‌چێته
 به‌هه‌شته‌وه‌ چونکه‌ له‌ژیاندا یه‌ نه‌و ئه‌وه‌ ریی تی ده‌چیت تووشی ئه‌م بیّت یان تووشی
 نه‌و بیّت، جا کرده‌وه‌کان به‌پیتی کۆتاییه‌کانه‌.

مه‌به‌ست له: (وَيَحْشَن ظَنَّهُ بِاللَّهِ، وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

گومانی باش به‌خواکه‌ی بیات و له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئومێد نه‌بیّ.

مه‌به‌ست له: (وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

واته‌ هه‌یچ په‌جایه‌ک نا‌کات به‌بیّ نه‌وه‌ی ترسی له‌گه‌لدا نه‌بیّ، به‌لکو له‌نیوان ترس و
 په‌جادا کۆبکاته‌وه‌ (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا) (الانبیاء)
 واته: چونکه‌ نه‌وان هه‌موویان له‌کاری خێرو چاکه‌دا به‌رده‌وام په‌له‌و تالوکه‌یان ده‌کرد
 هه‌میشه‌ له‌به‌ر هیوای میه‌ره‌بانی و په‌حمه‌تی ئێمه‌دا نزیان ده‌کرد و له‌ترسی دۆزه‌خ
 هاواریان ده‌کرد.

ئه‌وانه‌ پیغه‌مبه‌رانن و خێرا ده‌که‌ن و په‌له‌ ده‌که‌ن له‌ئه‌نجامدانی چاکه‌کاریدا و داوا
 له‌خواده‌که‌ن و (رغباً) واته‌ به‌ته‌ماحی پاداشتی و (ره‌با) واته: له‌ترسی سزاکه‌یدا، جا
 پیغه‌مبه‌ران له‌نیوان ترس و په‌جادا کۆده‌که‌نه‌وه، ته‌نها لایه‌ک وه‌رناگرن و واز له‌و

لايهكەى تر بهيئن، تەنھا لايەنى ترس وەرناگرن و واز لە لايەنى ڕەجا بهيئن، يان لايەنى ڕەجا وەرناگرن و واز لە ترس بهيئن.

دەبى بەندە گومانى باش بە خواكەى بيات بە تايبەتى لەكاتى مردندا، زانايان دەلێن: لەكاتى تەندروستدا لايەنى ترس زال بيبێت بەسەريدا باشترە و لەكاتى مردندا لايەنى رجا زال بيبێت بەسەريدا باشترە، چونكە لەكاتى ژياندا دەتوانى كار بكات و تەوبە بكات و داواى لى خۆشبوون بكات، بەلام لەكاتى مردندا ناتوانى ههچ شتێك بكات بۆيە لايەنى ڕەجا زال بيبێت بەسەريدا باشترە، بۆيە لەفەرموودهيه كدا هاتوه، (لا يموت أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله)^{۲۲۰}.

مەبەست له: (فإن رحمة الله ففضل، وإن عذبه فيذنب).

ئەمەش هەرۆهكو ئەوهى لەپيشدا باسكرا كهوا خواى گەوره سزاو خۆشى ناداته بەندهكانى ئيلا بەكردهوهى خويان نهبى (وَلَا يَظْلِمُ رُبُّكَ أَحَدًا (٤٩) الكهف) واتە: پەرۆهردگاريشت ناهەقى و ستم لەههچ كهسيك ناكات).

﴿٩٢﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه (ﷺ) على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة).

واتە: باوەرپوون بەوہى خواى گەرە ھەموو ئوہى دیت بەسەر ئوممەتى پێغەمبەرە کەیدا تاكو پۆزى قیامت پیشان پێغەمبەرە کەى (ﷺ) داوہ.

پاڤە/

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) غەیب نازانى، ھىچ يەكێك لەدروستکراوہکانى خوا غەیب نازانن، (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ (٦٥) النمل) واتە: ئوہى موخەممەد (ﷺ) پێیان بلێ: ھىچ کەسێک لەوانەى کە لەئاسمانەکان و زەویدان _بێجگە لەخو_ ناگایان لەغەیب نىيە).

غەیب: ئو شتەى لە ئێمە بزرەو ئامادە نىيە، لەئایندەو لەپاوردودا، ئێمە ئو شتانە نازانن، بەلام پێغەمبەران ئو خواى گەرە شتیاں پیشان دەدا لەغەیبدا لەبەر بەرزەوہندى بانگەواز بۆ لای خوا، لەوانە: پێغەمبەرمان (محمد) (ﷺ) خواى گەرە چەندین شتى پشاندا لەغەیبەکان و بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى داوہ لەبەر بەرزەوہندى ئو ئوممەتە، خواى گەرە دەفەرمویت: (عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا (٢٦) إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ) الجن واتە: ئو زاتە زانای ناديار و غەیبە، غەیبى خوێ بۆ ھىچ کەسێک دەرناخا و ئاشکرا ناكا (٢٦) مەگەر بۆ پەيامبەرێک کە خوێ لێى رازى بێت).

(الا من ارتضى من رسول):

واتە: خواى گەرە ئوہى وىستى لەسەر بێت ئاگادارى پێغەمبەرە کەى (ﷺ) کردووەتەوہ.

بۆ نمونە: پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە گەل ھاوہ لە کانیدا پى دە کرد، بە تە نىشت دوو گۆردا تىپە پىن، ھەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَنَّ) ^{۲۲۱} ھاوہ لَان ھەستىيان بەوہ نە کرد خاوەنى ئەو دوو گۆرە سزا دە دەرىن بە لام خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ بە سزادانى ئەو دوو مردووەو ھەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَنَّ) ئەمە لەو شتانەى خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ، ئەمەش لە تايبە تەندىبە کانى پېغەمبەرانە.

ئاگادارى کردەوہ لەوہى لە ئايندەدا پوودەدات، مەرجە کانى قىامەتى پى راگەياندووین، دەربارەى فیتنەکان ھەوالى پى داوین، بۆ ئەوہى ئاگادارىبين و لەوہى بترسىن تووشى ئەو کىشانە بىن و بەرانبەریان چاوپوون بىن، ھەوالى پىداين لەبەر بەرژەوہندى خۆمان لە رووى ئاگادارکردنەوہمان و لە پىناوى ئەوہى ئاگادارى خۆمان بىن، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (وَسَتَفْرَقُ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً) ^{۲۲۲} واتە: ئوممەتە کەم دەبىتە ھەفتا و سى تاقم و فیرقەوہ، ھەمووى لە ئاگردايە تەنھا یە کىکیان نەبىت).

ئەمە ھەوالىکە لە ئەوہو کەوا جىاوازی و پارچە پارچە بوون لە ئوممەتە کەیدا پوودەدات و ھەروەکو ئەوہى ئەو ھەوالى پى داوین پووى دا، بۆ ئەوہى دامەزراو بىن لەسەر ھەق و لە گەل یاخى بووہ کاندانە پۆین.

۲۲۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۱۳) ومسلم (۲۹۲) .

۲۲۲ / حسن : سبق تخريجه .

﴿۹۳﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

واتە: بزانه پیتەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویت: (ئومەتەكەم دەبیتە ھەفتا و سەئ تاقم و فیرقەو، ھەمووی لە ئاگردایە تەنھا یەكیكیان نەبیت ئەویش جەماعەتە، فەرموویان: ئەى پیتەمبەرى خوا (ﷺ) كین ئەو كۆمەلە رزگار بوو؟ فەرمووی: ئەو رێگایەى ئەمڕۆ من و ھاوەلانی لە سەرىن).

مەبەست لە: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة).

خوای گەورە فەرمانى پى کردوین لە سەر ھەق کۆببینەو (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) (ال عمران ۱۰۳) واتە: بەتیکرا گشتتان دەست بەپشتەى ئایینی خواو قورئانەکە یەو بەگرن و ھەت لای ئەترازین).

خوای گەورە دەفەرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) (الانعام ۱۵۹) واتە: بێگومان ئەو کەسانەى دینی خۆیانیان پەرت و بلاکردو بوونە چەند دەستەو بەستە یەکی جیاوازو لیکترازاو تو کاریکت بەوان نییە، بەپاستی برپاری چارەنوسیان ھەر لای خوا بە پاشانیش بە ھەر کاری کردوویانە ئاگاداریان دەکات).

ھەورەھا خوای گەورە دەفەرمویت: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (آل عمران ۱۰۵) واتە: ئێو ھەکوئەو جوولەکەو گاوارانە مەبن، کەدوای چەندین بەلگەو نیشانەى پوون بۆیان ھات، پەرت

بوون و دوو به‌ره‌کییان تی کهوت دژی یه‌کدی وه‌ستان نه‌وانه سزایه‌کی گه‌وره و گرانیان بۆ هه‌یه).

جا نه‌هی لی‌کردوین له‌دوو به‌ره‌کی و فه‌رمانی پی‌کردوین به‌کۆبوونه‌وه و ده‌ستگرتن به‌کیتابه‌کی خوداو سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌کی (ﷺ)، فه‌رموویه‌تی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (١٥٣) الانعام) واته: نه‌م هیله‌شاسته‌یه به‌رنامه و پێبازه‌کی منه، ده‌سا ئیوه‌یش نه‌ی ئیعمانداران! هه‌میشه شوینی بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن مه‌که‌ونه شوینی پێچکه‌کانی تر، نه‌وسا له‌شارپێگه‌کی خوا بترازین و په‌راگه‌نده‌ بین).

بۆیه دروست نییه دوو به‌ره‌کی و جیاوازی بکه‌ین له‌به‌ر شوینکه‌وتنی ئاره‌زووه‌کان، یان له‌به‌ر چاولی‌کردنی باوو باپیران یان چاولی‌کردنی جووله‌که و گاره‌کان، چونکه جیاوازی دوو به‌ره‌کی له‌کاروباری عه‌قیده و بنه‌ماکانی دیندا دروست نییه، به‌لکو ده‌بی‌ی به‌که‌نگ بین و له‌سه‌ری کۆ بیینه‌وه.

جیاوازی له‌مه‌سه‌له فیه‌یه‌کاندا پوو ده‌ده‌ن به‌لام ده‌بی‌ی بکه‌پێنه‌وه بۆ نه‌و پایه‌ی له‌سه‌ر به‌لگه‌ پاره‌ستاره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٥٩) النساء) واته: نه‌گه‌ر له‌شتی‌کدا کێشه و نا‌کۆکی‌تان بوو جا بی‌گه‌رنه‌وه بۆ لای خوا و په‌یامبه‌ر واته: با ته‌نها قورئان و سوننه‌ت داوه‌ر و هه‌که‌متان بن، نه‌گه‌ر باوه‌رتان به‌خوا و به‌رۆژی دوا‌یی هه‌یه ده‌بی‌ی ئاوابیت، نه‌و گه‌رنه‌وه‌ی کێشه و هه‌رایه بۆ لای قورئان و سوننه‌ت جوانتر و چاکتره بۆتان چاکترین ره‌فتاریشه بۆ داها‌تووتان).

که‌واته جیاوازی له‌عه‌قیده‌دا دروست نییه، چونکه عه‌قیده شتیکی (ته‌وقیفی)یه و جیگه‌ی ئیجتیهاد نییه.

بەلام لە مەسەلە فېقھىيەکان ئەوا: ھەمووان لە ئەھلى عېلم - ئەوانەى گەشتوونەتە پەلەى ئىجتىھاد - ئىجتىھاد دەکەن، رەنگە لە بۆچوونياندا جياوازين بەلام لە سەر ئەو جياوازيە نامىنن بەلکو دەگەرپنەو ە بۆ کىتابەکەى خوا و سوننەتى پىغەمبەرەکەى (ﷺ)، جا ھەرکەس بەلگەى پى بوو ئەوا شوپى دەکەون و قسەکەى وەردەگرن و واز لە بۆچوونى خۆيان دەھىنن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى، ھەر ئەمەشە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنمويى بۆ کردووين، بەلام بلىين: - واز لەخەلکى بەینن ھەریەکە و شوپى بۆچوونەکەى خۆى بکەوئ و جياوازی ئەم ئوممەتە پەحمەتە ھەر وەکو دەلین، ئەوا دەلین: ئەمە قسەىەکى پوچەلە (باطل)ە، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (۱۱۸) إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ (۱۱۹) هود) جا ئایەتى (إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ) بەلگەىە لەسەر ئەوەى ئەوانەى خواى گەرە پەحمى لى کردوون جياوازی و دووبەرەکیان نەکردو، بەلگەشە لەسەر ئەوەى جياوازی عەزابە و پەحمەت نییە، پەحمەت بۆ ئەو کەسانەى جياواز نەبوونە، ئەگەر جياوازی دووبەرەکى یان تووش بوو ئەوا دەگەرپنەو ە بۆ قورئان و سوننەت و ئەوەى پاستە وەرى دەگرن و ئەوەى ھەلە بوو وازى لى دەھىنن، ئەمە پىگای ئەھلى سوننە و جەماعەى، بەلام ھەرکەسە و لەسەر پراو بۆچوونى خۆى بمیئى و قسەى فلان و فلان وەرگرى، ئەمە پىگای موسلمانان نییە، ئەمە پىگای ئەھلى ئارەزوو و شەھواتە بەدواى ئەو قسانەدا دەگەرپن لەگەل ئارەزوویاندا بگونجى و یان لەگەل حەزەکانیاندا بگونجى، ئەوەى لەگەل حەزەکانیاندا نەگونجى ئەوا وازى لى دەھىنن ھەرچەندە ئەو زانیەش بیللى کە قسەکانى وەردەگرن، واتە ئەوان قسەى پىشە وایان و زانیان وەرناگرن ئیلا ئەو نەبى لەگەل حەزەکانیاندا دەگونجى بەلام ئەوەى لەگەل حەزەکانیاندا جياوازه ئەوا رەدى دەکەنەو، ئەمەش بەلگەىە کەوا ئەوان شوپى ئارەزوو کەوتوون، جا ئەوەى لەگەل ئارەزووەکانیاندا گونجا وەرى دەگرن و ئەوەى جياواز بوو لەگەل ئارەزووەکانیاندا وازى لى دەھىنن، ولا حول ولا قوة الا بالله.

ئەمەش ئەو ەيە ئىستا لەگۇقارو پۇرنامە و كۆپو كۆنگرەكاندا بانگەشەى بۆ دەكەن بە زۆرى، لە كەئالە ئاسمانىيەكاندا پەواج بە و جىاوازىيانە دەدەن و دەلّين: بۆ خەلكى فراوانى دەكەينەو! بە چى شتېك بۆ خەلكى فراوانى بكەينەو؟ بە وازەيتان لە قورئان و سوننەت و پۇيشتن بۆلاى ئەو قسانەى خاوەنەكانيان (معصوم) نين، كە ەلە دەكەن و دەپپىكن؟؟ ەەر ئەوانن ئەمى دەكەن لەو ەى قسەكانيان وەرگرين ئىللا ئەو قسانە نەبى لەگەل بەلگەكاندا دەگونجى، ئەوان نەهيمان لى دەكەن قسەكانيان وەرگرين ئەگەر لەگەل بەلگەكاندا جىاواز بوو، ئەمە بابەتېكە و پىويستە بىزانين چونكە ئەمپۇ خەلكى ئىبتلا بوونە بەو كەسانەى لە خەلكى تىك دەدەن و شتەكان دەشارنەو.

جا ئەو قسەىەى: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) ئەمە فەرمودەىەكى (صحيح)ە بەكۆى پىگا و پىوايەتە زۆرەكانى، پىشەوايان تەخرىجيان كردو و ستايشيان كردو، ئەو ەى لەبەر چاومانە پشت راستى دەكاتەو كەوا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ەوالى پىداوين كەوا ئوممەتى (محمد) (ﷺ) دەبىتە حەفتا و سى كۆمەلەو، ئەمەش بنەماى (اصول)ى كۆمەلەكانن، چونكە لەو كۆمەلە زۆرتر ەن، بەلام ئەمە بنەماكانيان ەموويان لەئاگردان، واتە حەفتا و دوو كۆمەل دەچنە ئاگرەو، تەنھا يەكېك نەبى، ئەو یش حەفتا و سىيەمىن كۆمەلە، ئەوانىش ئەو كۆمەلەن لەسەر ئەو بەرنامەىەن پىغەمبەر (ﷺ) ەاوەلان لەسەرى بوون، ئەم كۆمەلەىە لەئاگر پزگاريان دەبى، بۆيە پىيان دەلّين: (الفرقة الناجية) ەروەها پىيان دەلّين: ئەملى سوننە و جەماعە، جگە لەوان ئەوا بەرەلستكارن و ەپەشەى ئاگريان لى دراو، ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر كوفرەكەى و ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر (فسق)ەكەى و ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر سەرپىچى يەكەى

ھەموويان ۋەك يەك نين لە چوونە ناو ئاگرە ۋە، لەم ھەرموودەيە ئە ۋە ۋەرنەگىرى كە ۋا
ئەم كۆمە لائە ھەموو كافىرن.

مەبەست لە: (وہي الجماعة).

جەماعە: ئە ۋەكەسانەن لە سەر ھەقن ھەرچەندە تەنھا يەك كەسىش بىت ئەمە
جەماعەيە، بەلام زۆرى كۆمەلەكە بەلگەى ئە ۋە نىيە لەسەر ھەقن، خىۋاى گە ۋرە
دەفەرموئەت: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/ ۱۱۶ واتە:
ئەگەر لە زۆربەى خەلكانى ئەم سەر زەوييە، كە بى باۋەپن پەپرە ۋى بىكەيت لە رىگەى
خىۋا لات ئەدەن ۋ چەۋاشە ۋ سەر لىشىۋاوت ئەكەن).

خىۋاى گە ۋرە دەفەرموئەت: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ) (يوسف) ۱۰۳ واتە:
زۆربەى ئە ۋە مەردمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سووربى ۋ تىكۆشى بۆ باۋەپ ھىنانيان،
ئەوان باۋەپ ناھىنن).

خىۋاى گە ۋرە دەفەرموئەت: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ
(۱۰۲) الاعراف) واتە: خۆ زۆربەى ئەوانە شىمان بە ۋە فادارو بە ئەمەك نەدى بى گومان
زۆربە شىانمان بە فاسق ۋ سنور بە زىن دىت).

جا عىبەرەت بە زۆرى نىيە، عىبەرەت بە ۋەيە كە لەسەر ھەقن ھەرچەندە كەمىش بن،
ئەگەر تەنھا يەك كەسىش بىت ئە ۋا جەماعەيە.

مەبەست لە: (قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە رىگا پاستەكەيە، ئە ۋەكەسەى لەسەر ئە ۋە رىگايە بىت پىغەمبەر ۋ ھاۋە لائى
لەسەر بوون، ھەر ئە ۋەش جەماعەيە.

﴿۹۴﴾ نوسەر دەئیت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف والبدع وصار الناس أحزابا وصاروا فرقا فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغيير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

واتە: ئا دىنەكە بەم شىۋەيە بوو، تاكو خىلافەتى عومەرى كورى خەتتاب ھەمووى جەمەعەيە ھەر بەم شىۋەيە بوو لە سەردەمى عوسماندا، كاتى عوسمان كوژرا چىتر جىياوازى و بىدعە ھاتە كايەو ھە و خەلكى بوونە چەند حىزب و گروپپىكەو، جا لەخەلكىدا ھەبوون دامەزراو بوو لەسەر ھەق ھەر لە يەكەم گۆرپانكارىيەو، بەو قەسەو قەسەى دەكردو كارى پى دەكرد و خەلكى بۆ بانگ دەكرد.

پافە/

مەبەست لە: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان).

لەسەردەمى ھاوولان و شوپىنكەوتواندا بەرھەستكاران خۆيان شارەدبوو ھەتتا خەلكى بوون ھەكو قەدەر يىكان و جگە لەوان لەبەر ھىزو دەسەلاتى ئىسلام و موسلمانان، تاكو ئەو كاتەى جولەكە كەابرايەكى جولەكەيان لەيەمەنەو تىكەل بەموسلمانان كرد پىيان دەگوت: (ابن السوداء عبدالله بن سبأ اليهودى) ئەويش ھات بۆ مەدینەو ئىسلام بوونى خۆى پراگەياندا لەسەردەمى خىلافەتى عوسماندا، دەستى كرد بەجویندان بە عوسمان لەمەجلىسەكاندا، چونكە ئەو لەبەر ھەلخەلەتاندنى خەلكى بانگەشەى ئىسلامى دەكرد، ئەمجار ژەھرەكەى خۆى پژاندە نىو خەلكى لەمەجلىسەكاندا و خەلكى نەفام ئامادەى دەبوون و خەلكى خراپو نەفام ئامادەى دەبوون، ھەندى لەخەلكى يان ژۆرىك لەخەلكى ھەز لە جویندانو وتى وتى دەكەن،

بۆيە لاي ئەو كۆبۈنە، كاتى لىي بەئاگا ھاتن لەمەدینە دەرکرا ئەویش پۆشت بۆ
میسر، لە میسر گوندیکى دۆزییەو بە دووبەرەكى ناوبانگى دەرکردبوو ئەویش لەوئ
نوقم بوو، لەوئ ژەرەكەى خۆى بلاو کردەو جۆینی بەعوسمان دەدا، ئەمجار
لەكۆتاییدا لەوان گروپىكى چەتەى لى دروست کردوون پەرچەك و ھىزدار بوون، ھاتن بۆ
لاى عوسمان و بەرھەستیان لى دەکردو ھەلەیان لى دەرگرت، جا عوسمان وەلامى
ئەوانى دەدايەو ھوگومانەکانیانى لەناو برد، ئەمجار گەرپانەو، ئەمجار لەرپىگا لۆمەى
بەكتریان دەکردو گوتیان: ئىمە ھىچ شتىكمان نەکرد، ئەمجار گەرپانەو بۆلاى
عوسمان و مالەكەیان ئابلوقەدا، ھاوھالان ویستیان بەرگرى لەخەلیفە بکەن بەلام
عوسمان نەھى لى کردن لەترسى فیتنەو لەترسى خوینپرشتن، نەھى لى کردن بەھىوای
ئەوھى مەسەلەكە ھىشتا گفتوگۆ گەرپانەوھى تىدايە، ویستى قەناعەت بەوان بکات
بەلام ئەوان كاتى بینیان ھىچ شتىکیان لەرپىگەى بەلگەو دەست نەكەوت ئەوا بەشەو
ھەلیان کوتایە سەر کوشتیان لەكاتىكدا خەلکى خەوتو، كاتى بینیان بەلگەکانیان
پوچەو وەرئەگیرا، سوودیان لە ئەو ھەلە وەرگرت، لەكاتىكدا زۆریەى خەلکى
لەحەج بوون و خەلکى لە مەدینەدا خەوتوون و ئارام، چونکە باوھریان وابوو
مەسەلەكە ھىشتا گفتوگۆ گەرپانەوھى تىدايە، بەشەو ھەلیان کوتایە سەرى _خوای
گەرە روویان ناشرین کات _ لەمالەكەى خۆیدا و شەھیدیان کرد، لەكاتىكدا ئەو
قورئانى دەخویندو (مصحف) ی پى بوو تاكو خوینەكە پزایە سەر (مصحف) ەكە، چىتر
ئەو کاتە فیتنە پوویدا، ئەو کابرا چەپەلەى دەیگوت خىلافەت ھى (عەلى) یەو بۆ
ئەبوبکر عومەر و عوسمان نىيە، بەلکو تەنھا ھى (عەلى) یە، چونکە (عەلى) تەنھا وەصى
پىغەمبەرى خوايەو (ﷺ) ئەوانە ستەمیان لە خىلافەت کردو ھو بەزۆر لە (عەلى) یان
زەوت کردو لەو سەر سوپھىنەرتەر ئەوھى عەلى خۆى بانگەشەى ئەوھى نەکردو ھو
واى نەگوتو ھو داواى خىلافەتیشى نەکردو ھو نەیفەرموو من لەوان شایستە ترم، بەلکو
ئەو بەیعی بە ھەرسى برا خەلیفەكەى داو گۆرپایەل و گۆیىستى ئەوان بوو، بەھوى

ئەو ھە فەتھە لە نىۋان مۇسلىماناندا پەيدا بوو، كۈشتار لە نىۋان مۇسلىماناندا دەستى
پىكىرد بە ھۆى ئەم كابرە پىس و چە پەلە ھە كە دزەى كەربو ھە نىۋ پىزە كەنى
مۇسلىمانانە ھە بە لام خەى گە ھە ھەلە كەنى شەكەندە سەرشۆر بوو، پەستە بە لایەك
تووشى مۇسلىمانان بوو چەندىن كەس كۆزرا، بە لام نە یتەنى ھەچ بە ئىسلام بەكات،
ئىسلام - سوپاس بۆ خوا - بە سەر بەرزى مایە ھە ھەچى تووش نە بوو، نە ئەو و نە
جەولە كە ھەچەن دەست نەكەوت لەم دىنە سوپاس بۆ خوا، بە لى ھاو ھەلەن تووشى
ھەندى مۇسەبەت و فەتھە و كۈشتەن بوون بە لام ئەو ھە پەنە ھە خەدە ھە لىیان پەزى
بەت، ئەو كابرە چە پەلە ھەچى دەست نەكەوت، سوپاس بۆ خوا.

ئەمە پەختەى كەشەى فەتھەى كۈشتەنى عەسمەنە، ئەمەش بەلگە ھە كەوا دروست
نەبە دەرجەت لەدزى كار بە دەستان، دەرجەون لەدزى دەبەتە ھۆى خەپە لەناو ئەم
ئەمەتە داو دەبەتە ھۆى خەپە پەشتەن، خەلگى لەو كەتە ھە بەرە ھەم لەفەتھە دان،
ئەو ھەش بەش ئەوانە دەناسن كەوا بەلگە ھەى فەتھە دەكەن، ئەوانەى بەلگە ھەم بەرە
فەتھە دەرجەون لەسەر كار بە دەستان دەكەن بە بىانە ھە ئىنكار كەردن لە (مەكر)،
بۆ ھە گەو ھە (المەتەلە) و (الخەراج) دەرجەون، ھەمە ھەم لەو مەسەلە ھە دا بەرە ھەمە
تەكو ئىستە ھەن.

مەبەست لە: (فلما قتل عثمان جاء الاختلاف والبدع).

دەبى ئاگادارى ئەو كەسانە بىن بەلگە ھەم بەرە ھەم و نەم و نەبەن
لەگە لىاندا، دروست نەبە قەسە بە كار بە دەستان بەرەت، بۆ ھە پەغەمبەرى خوا (ﷺ)
ئەمەزگەرى كەردىن بە گەو ھەستەى و گەو ھەستەى و گەو ھەستەى و گەو ھەستەى
ھەچەندە سەمەش بەكەن و (فەسق) بەكەن بەمەرجى نەگەتە ئەو ھە كەفرى ئاشەرا
بەكەن، ئا بەم شەو ھە پەغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەمەزگەرى كەردىن.

مەبەست لہ: (وصار الناس فرقاً فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

كاتى كۆمەلەكان و دووبەرەكى پەيدا بوون خوائ گەرە ئەهلى حق و سوننەى دامەزراو كرد، لہ سەر بەرنامەكەى پىغەمبەر (ﷺ) ھاوہلان پۆيشتن، بەلام گروپەكانى تر جياوازيوون و لەسەر ئەو بەرنامەىە لايندا پىغەمبەر ھاوہلان لەسەرى بوون، بۆيە شايەنى ھەرەشەكردن بوون بە ئاگر، بە ھۆى ئەو كارانەى لەوانەوہ ئەنجام درا.

نوسەر دەلالت: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ ولا أحد من الصحابة).

واتە: كارەكە بە پاستى و پىك و پىكى دەپۆيشت تاكو چىنى چوارەم پەيدا بوو لەخىلافەتى بەنى فلان و زەمانە ھەلگەرايەوہ و خەلكى زۆر گۆپان، بىدعە بلاويەوہ، بانگەوازاكاران بو پىگەى جگە لەحق و جەماعە زۆر بوون، لەھەموو شتىكدا تاقىكردنەوہ پەويدا كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) قسەى تىدا نەكردبوو ھەرەوہا يەكى لەھاوہلان قسەيان تىدا نەكردبوو.

پاڤە:

مەبەست لہ: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع).

دووبەرەكى و جياوازى زۆرتريو لەگەلىيدا فيتنە زۆرتريو لەپاش تىپەريوونى سى سەدە چاكەكە تاكو سەردەمى عەبباسىيەكان ھات و مەئمونى عەبباسى تىدا ھەلگەوتوو لەپاش ئەو (معتصم) و (واثق) ھات و شوينى قسەى (الجهمية) كەوتن،

ويستيان ئەھلى سوننە ناچار بىكەن لەسەرى ئەويش بە وتنى (دروستکردنى قورئان) ھەندى لە پېشەوايانيان كوشت و ئازارى ھەندىكى ترياندا، بەلام حەق سابت و جىگىرە و سوپاس بۆ خوا.

مەبەست لە: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة).

نۆرىك ھەن ئىستا دەلئىن: ئەوان بانگەوازكارن، كۆمەل و گروپ پىك دەھىنن لە ژىر ئەو پەردەيەدا، لەكاتىكدا ئەوان دەيانەوى خەلكى بانگ بىكەن بۆ گومپاى ئىللا ئەوانە نەبى خوا پەھمى پى كردوون و دامەزراو بوون لەسەر بانگەوازکردن لەسەر قورئان و سوننەت و بەرنامەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە بانگەوازەكەيدا كە ھەر ئەو ھەش حەقە، ھەر ئەو ھەش بانگەوازی حەقە، ھەر شتىك پى بلىن بانگەواز مەرج نىيە راست بىت تاكو تەماشای بەرنامەكەى نەكرىت لە سەرى دەپوات، جا ئەگەر ھاتو لەسەر ئەو بەرنامەى پۆشت پىغەمبەر ھاو ئەلانى لەسەر بوون ئەوا ئەو بانگەوازكارە بۆ حەق، بەلام ئەگەر ھاتو جىاواز بوو لەو ھەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو لە بەرنامەى كارکردن و بانگەوازیدا ئەو لەسەر (باطل) ە و كەس پى ھەلنەخەلەتى بەو ھەى دەلئىت: ئەو لە بانگەوازكارانە، چونكە ئاشكرايە بانگەوازكارانى وا ھەن لەسەر دەرگای جەھەننەمن ھەر كەسى گۆپرايەلئىيان بىكات ئەو فەرى دەدەنە ئاگرەكەو ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى كردو ۲۲۳، بۆيە دانەر دەلئىت: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل حق والجماعة) ھەروەكو ئىستا پوويداو ھەيە، نۆرن ئەوانەى بانگەشەى ئەو دەكەن بانگەواز بۆ ئىسلام دەكەن لە ژىر ئەم پەردەيەدا، ئەگەر تەماشای بەرنامەو ھەلسوكەوتيان بىكرىت دەبىنرئىت بەتەواوى لەگەل ئىسلامدا جىاوازه.

مەبەست لہ: (ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ) ولا أحد من الصحابة).

قەسە کردن و جیاوازی و وتی و بانگەشەى عیلم زۆر بوون بەلام هەموو ئەوانە نامێنن و لەناو دەچن تەنھا ئەو دەمی نێتەو کە قورئان و سوننەت دەلالەتى بۆ کردووە هەر ئەو شە بەرنامەى تەواو پێگای پاستە، بەلام ئەمە پێویستی بە دوو کارە: _

یەكەم: زانستێكى سوودبەخش:

لە پێگایەو ئەو بەرنامەى دەزانى کە پێغەمبەر و هاوێلان و شوێنکەوتوانى لەسەر بوون.

دووەم: ئارامگرتن و دامەزراوى:

لە گەل فیتنەکاندا لاندەدات یان لەگەل بانگەوازکارانى گومراپیدا، بەلکو دەبێت دامەزراو بیت، ئارام بگریت لەسەر ئەوێ تووشت دەبێ لە لۆمەکردن و گلهیی و هەپەشە چونکە تۆ لەسەر حەقى بۆیە دەبێ ئارام بگرى، (وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷) لقمان) واتە: لەسەر هەر ئەو بەلاو نەهامەتییەى تووشت دەبێ خۆپاگرێە بێ گومان ئەو کارانە لەو کارە پەسەندو گرنگانەى خوا دەیهوین).

نوسەر دەئێت: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة وكفر بعضهم بعضا وكل دعا إلى رأيه وإلى تكفير من خالفه فضل الجهال والرعاع ومن لا علم له وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

واتە:

بانگەوازیان کرد بۆ جیاوازی و دووبەرەکی لەکاتێکدا خوای گەورە نەهێ دووبەرەکی کردووە، هەندێکیان ئەوانیتری کافر کرد و هەریەکەو بانگەشەى بۆ بۆچوونی خۆى دەکات و بۆ بەکافر زانینى ئەوانەى ناکۆکن لەگەڵیاندا، بۆیە نەفامان و

خەلكى عەوامو ئەوانەى عىلمىيان نىيە گومرا بوون، تەماحيان دا بەخەلكى بە شتى
دۇنيا، بەسزاي دۇنيا ئەوانيان ترساند، بۆيە خەلكى شوئىنى ئەوان كەوتن لەترسى
بىنەكەيان و بەتەماحى ئەوہى لەدۇنياكەياندا ھەيە).

پاڤە/

مەبەست لە: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة).

خوای گەورە نەھى کردوہ لە دووبەرەکی و فەرموویەتی: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا
وَإِخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ (۱۰۵) آل عمران) واتە: ئیوہ وەکو ئەو جوولەکەو
گاوارانە مەبن، کە دواى چەندین بەلگەو نیشانەى پوون بۆیان ھات، پەرت بوون و دوو
بەرەکیان تی کەوت دژی یەکدی وەستان).

ھەرۆھە دەفەرمویت: (وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ (۴)
نبنە) واتە: خاوەن نامەکان لەپێغەمبەریتی (موحەممەد) (ﷺ) جیاوازیان تی
نەکەوت و دەستە دەستە نەبوون، دواى ئەوہ نەبى کە بەلگەى پوونیان بۆ ھات
دەربارەى پێغەمبەر (ﷺ)).

ئەوان جیاوازی و ناکۆک بوون نەک لەسەر نەفامى و جەھل بەلکو لە عىلمەوہ.

مەبەست لە: (وکفر بعضهم بعضا).

گرووپەکان وایان لى ھات ھەندیکیان ئەوانى تر بەکافر بزانن، ئەمە ناکارىکى
ناشکرای ئەوانە، ئەمەش بەلگەى ھەر ھەموویان لەسەر (باطل)ن، بەلام ئەھلى حەق و
ئەھلى سوننە ھەندیکیان ئەوانىتر بەکافر نازانن، بەلکو ھەندیکیان پشتیوانى ئەوانىتر
دەکەن، ھەندیکیان ئەوانىتریان خۆشدەویۆ نامۆژگارى یەکتر دەکەن، ھەرۆھە
گرووپ و کۆمەلەکانى تر بەکافر نازانن ئیلا ئەوانە نەبى بەلگە ھەيە لە قورئان و

مہ بہ ست لہ: (وکل دعا إلی رأیہ وإلی تکفیر من خالفہ).

مہ بہ ست لہ: (فضل الجہال والرعاۃ ومن لا علم لہ).

مهيه ست له: (وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا).

هه روه ما له هۆکاره کانی فیتنه که یان ئه وه یه ئه وان به شوینکه وتوانیان شتیك له ته ماح ده به خشن.

مەبەست لە: (فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

نۆرىك لەخەلكى دونىايان خۆش دەوى بۆيە شوینی ئەوانە دەكەون شتیكى
لەسامانیان پى بدات ھەرچەندە لەسەر (باطل) بن بەتەماحى سەرودەت و سامانەوہ.

نوسەر دەلیت: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت وكفروا من
حيث لا يعلمون من وجوه شتى ووضعوا القياس وحملوا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهىه
على عقولهم وآرائهم فما وافق عقولهم قبلوه وما خالف عقولهم ردوه فصار الإسلام غريبا والسنة
غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

واتە: جا سوننەت و ئەھلى سوننە شاراوہ بوون و بیدعە دەرکەوت و بلاو بووہوہ،
بەشیوہیەك نازانن لەچەند پوویەكەوہ کوفریان کردو قیاسیان دانا، توانای
پەرورەدگارو ئایەتەکانی و ئەحکامەکانی و فەرمانەکانی و نەھییەکانی بەپیتی عەقل و
بۆچوونی خۆیان لەیەك دەدايەوہ، جا ئەوہی لەگەڵ عەقلی ئەواندا دەگونجا ئەوا
وہریان دەگرتو ئەوہی لەگەڵ عەقلیان نەدەگونجا پەردیان دەکردەوہ بۆیە ئیسلام
نامۆ بوو، سوونەتیش نامۆ بوو، ئەھلى سوننە لەمالی خۆیاندا نامۆ بوون.

پاڤە/

مەبەست لە: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت).

لەپاش ئەوہی ئەھلى سوننە ئاشکراو دیاربوون لەسێ سەدە چاکەکەدا و ئەھلى
خرابە کپکراو و بێدەنگکراو بوون بەلام کارەكە ھەلگەپایەوہ، ئەھلى سوننە کپکراو و
بێدەنگکران و ئەھلى (باطل) دەرکەوتن، بەلام ئەمەش بەردەوام نابێ، ئەگەر ئەھلى
(باطل) لەماوہیەکدا دەرکەوتن ئەوا لەئایندەدا دەشکێن و نامینن، ھەردەم و ھەرگیز
دوا پۆزیش بۆ لەخواترسانە.

پيشهوا (ابن القيم) دەفەر موى:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذي سنة الرحمن ^{۲۲۴}

مەبەست لە: (ووضعوا القياس).

(قياس) واتە لە عەقیدەدا، چونکە عەقیدە قیاسى تیدا نییە، چونکە عەقیدە (تەوفىقى) یە کار ناکریت ئیلا بەو نەبى بەلگەى لەسەر هەبى، لەبەر و باوەرەکاندا قیاس نییە بەلکو (قياس) لەبوارى فیهیدا هەیە.

مەبەست لە: (وحملوا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهيه على عقولهم وآرائهم).

ئەمە (قياس) یكى (باطل) ە، (قياس) لەحەقى خواى گەرەدا، ئەوێ بەعەقل و بۆچوونى خۆیان ناگونجى ئەوا بەقیاسى عەقلی خۆیان قەسەى خواو پیغەمبەرەكەى (ﷺ) رەد دەكەنەو.

مەبەست لە: (فما وافق عقولهم قبله وما خالف عقولهم ردوه).

ئەوان عەقل و بۆچوونى خۆیان دەكەن بە داوەر و حاكم، ئەوێ لەگەڵیدا نەگونجى رەددى دەكەنەو یان بەتەئویل یان بە رازینەبوون و وەرەگرتن.

مەبەست لە: (فصار الإسلام غريبا والسنة غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

هەر وەكو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (بدأ الاسلام غريبا وسيعود غريبا كما بدأ فطوى للغرباء) ^{۲۲۵} قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: (الذين يصلحون إذا فسد الناس) ^{۲۲۶} وفي رواية: (يصلحون ما أفسد الناس) ^{۲۲۷} واتە: ئیسلام بە نامۆی دەستى

۲۲۴ / الكافية الشافية (۱/ ۱۲۴) - مع شرح ابن عيسى .

۲۲۵ / رواه مسلم (۱۴۵، ۱۴۶) .

۲۲۶ / رواه الطبراني .

۲۲۷ / رواه الترمذي والطبراني .

پىكىردو جارىكى تر بە نامۆى دەگەرپتەو ھەرۈەكۆ چۆن دەستى پىكىرد، بۆيە موژدە
بۆ نامۆكان، وتيان: ئايە نامۆكان كۆن ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: ئەوانەى
چاكسازى دەكەن ئەگەر خەلكى خراپ بوون) ۋە لە رىۋايەتتىكى تردا ھاتو: چاكسازى
دەكەن ئەو ھى خەلكى خراپى كىردو.

خۆيان چاكسازى دەكەنەو ۋە ئەو ھى خەلكى خراپى كىردو چاكى دەكەنەو،
ئەوانە نامۆن.

بۆ پىيان دەگوتى: (نامۆكان)؟

چونكە ئەوانەى ناكۆكن لەگەلئاندا زۆن، ئەوانەى ئىنكارىيان لى دەكەن زۆن، جا
ئەوان نامۆن لە نىۋ ھاۋەلآن ۋ ھاۋسەردەمى خۆياندا.

﴿۹۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن المتعة - متعة النساء - والاستحلال حرام إلى يوم القيامة).

واتە: بزانه سیخو ھەڵاڵکردنی دامینەکان ھەرامن تاكو پۆزى قیامەت.

پاڤە:

ئەمە مەسەلەى ھەڵاڵکردنی فەقھییە بەلام لێرەدا ھێنای، چونکە پەيوەندى بەعەقیدەو ھەيە، لەبەر ئەو ھى سیخە (متعە) ھەڵاڵکردنی شتیکە خواى گەرە ھەرامى کردو ە.

سیخە (متعە): مانای ئەو ھەيە کە سێک ئافەرەتیک مارە بکات بۆ ماو ھەيەکی دیاری کراو چ کورت بێت ماو ھەيەکیان درێژ، لەپاش ئەو ئەو ھەوسەرگیریە تەواو دەبێ لەخۆو و پێویستی بەتەلاق نییە.

لەسەرەتای ئیسلامدا سیخە (متعە) دروست بوو، ئەمجار پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەغەزای خەیبەردا ھەرامى کرد^{۲۲۸}، ئەمجار لەپۆزى پزگارکردنی مەککە ھەڵاڵى کرد، ئەمجار بۆ تاهەتایى ھەرامى کرد^{۲۲۹}، جا ئەو لەسەرەتادا ھەڵاڵ بوو ئەمجار ھەرام کرا ئەمجار ھەڵاڵ کرا ئەمجار بۆ تاهەتایى ھەرام کراو موسلمانان ئیجماعیان لەسەر ئەو ھەيە ھەرامە و ھەوسەرگیریەکی (باطل)ە، ئیجماعى ئەم ئوممەتە لەسەر ھەرامبوونى، ھەيە کە سێک لەگەڵیاندا ناکۆک نییە تەنھا شیعەى جەعفەرى (رافضى) نەبێ، ئەوان لەو ھەدا ناکۆکن، ناکۆكى ئەوان ھەيە عیبرەتیکى تێدا نییە و ھەيە بەھایەکی نییە جا ئیجماع و دەق لەسەر ھەرامبوونی (متعە)یە و ھەوسەرگیریەکی (باطل)ە و ھۆکمی زینای ھەيە.

مەبەست لە: (المتعة - متعة النساء -).

۲۲۸ / رواه البخاری (۴۸۲۵) ومسلم (۱۴۰۷) .

۲۲۹ / رواه مسلم (۱۴۰۶) .

مەبەست ئەو دەيە (متعه) ى حەج ناگىرئەو ە كەوا كەسئك (تمتع) بکات بە (عومرە) بۆ
(حەج) ئەمە مەبەستى نىيە، چونكە ئەو (تمتع) ە راي جەمهورى زانايانى لەسەرە، ھىچ
كەسئك ناكۆك نىيە لەگەلئاندا ئىللا ژمارەيەكى كەم نەبى، بەلام (متعة النساء) ئەوا
حەرامە بە ئىجماع و ھىچ كەسئك ناكۆك نىيە بايەخ بە ناكۆكييەكەى بدرى، (متعه)
لەحەجدا مەسەلەيەكى فېقھىيە، بەلام (متعه) لەھاسەرگىرىدا مەسەلەيەكە پەيوەندى
بە عەقىدەو ە ھەيە چونكە حەلال كۆردنى شتئكە خوا حەرامى كۆردو ە.

﴿٩٦﴾ نوسەر دەئیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرابتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف قدرهم وحقوقهم في الإسلام ومولى القوم منهم، وتعرف لسائر الناس حقهم في الاسلام).

واتە: فەزلى (بەنى ھاشم) بزانە، لەبەر نزيکیان لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) و فەزلى قوپەیش و عەرەب و ھەموو تیرەکان بزانە، جا قەدر و مافیان بزانە لە ئیسلامدا و مەولای ھەرقەومێک ھەر لە خۆیانە و ھەقی ھەموو خەلکی بزانە لە ئیسلامدا.

رافە/

(بەنى ھاشم) نەوہى (ھاشمى كوپى عبد مناف)ن، چونكە (عبد مناف) چەند كوپىكى ھەبوو ئەوانیش:—

(ھاشم) باپىرى پێغەمبەرە (ﷺ).

(عبد شمس) باپىرى عوسمانى كوپى عەففانە.

(نوفل بن عبد مناف) باپىرى (حكيم كوپى حزام).

(المطلب بن عبد مناف) باپىرى (بنى المطلب) ئەوانە كوپى (عبد مناف)ن. پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نەوہى (ھاشم بن عبد مناف) پەوانە کرا، کەواتە ئەو (ھاشمى قريشى)یە و فەرموویەتى: (إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل، واصطفى من كنانة قريشاً واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم)^{٢٣٠}.

جا ئەوانە نزيكەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ئیمانداران لە نەوہى ھاشم، ئەوانە نزيكەکانن کە ھەقیان لە سەر موسلمانان ھەيە، (صدقه)یان بۆ ھەرامە و دیارییان بۆ

ھەلە، بەلام جگە لەئىمانداران ھىچ بەھايەکیان نىيە ھەرچەندە لە (بەنى ھاشم) بن، بەلام ئەگەر نزىكى لە پىغەمبەر ھەو (ﷺ) ئىمان كۆبوو ھەو ئەوا گومانى تىدا نىيە لە ھەلەكى تر جىاوازن، ھەقى پىزو ھورمەت و پىش خستىيان ھەيە، چونكە ئەمە بەشىكە لە پىزگرتن لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، بەلام ئەگەر ئىماندار نەبوون ئەوا ئەوپەرەكەى ئەو ھەيە لە بەنى (ھاشم) ن و ئەوان كافرن، بۆيە ھىچ پىزيان نىيە، ھەر ھەو ھەر كەسى لە نەو ھەي ھاشم بىت بەلام لە سەر مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعە و سەقامگىر نەبى ئەوا بايەخى نىيە، جا تەنھا نزىكى لە پىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بەلگەى ئەو ھەي نىيە لە سەر ھەقن، بەلكو نزىكى لە گەل ئىماندايە، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) (الشورى/۲۳) واتە: بەوانە بلى: _ كە وەلامت نادەنەو _ من لە سەر گەياندنى پەيامەكەى خوا، ھىچ كرى و مەزەيەكم لە ئىو نەوئەت، ئەو نەبىت كە ئىو لە بەرخوا مافى خزمایەتى بپارىزن و وازم لى بىنن با پەيامەكەم بگەيەنم).

واتە: نزىكەكانى پىغەمبەر (ﷺ) _ لە سەر يەك لى پاكان _ خواى گەرە بەشى ئەوانى داناو لە (خمس) دا، خواى گەرە دەفەر مۆيت: (وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ نِصَّهَ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى) (الانفال/۴۱) واتە: دەبى بزانن ئەى بپرواداران! كە ھەر جۆرە دەستكەوت و غەنیمەت يكتان دەسكەوت دەبى يەك لە سەر پىنجى بۆخواو بۆ پەيامبەر و خزمانى..... بىت) نزىكەكانى پىغەمبەر (ﷺ).

مەبەست لە: (وأعرف فضل قریش والعرب).

ئەمجار لە پاش بەنى ھاشم، فەزلى موسلمانانى قورەيش، چونكە قورەيش فەزلىان ھەيە بە سەر ئەوداى عەرەبدا، ئەمجار عەرەب فەزلىان ھەيە بە سەر عەجەمدا، بۆ؟ چونكە خواى گەرە قورئانى بەزمانى ئەوان دابەزاندو ھەو پىغەمبەرى خواى (ﷺ) لە

نیو ئەواندا رەوانە کردو ئەوانی هەلبژارد بۆ گەیانندنی پەيامەكەى بۆیە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرموی: (فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٤٣) وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ (٤٤) الزخرف) واتە: كەوابوو دەست بگرە بە و قورئانەى وەحى كراوە بۆت ئەى مەحەممەد چونكە تۆ لەسەر پێگە و پێیازیكى راستى (٤٣) بى گومان ئەم قورئانە شەرف و ناو و شۆرەتێكى گەورەى بە بۆ خۆت و هۆزەكەت و لەئایندەشدا پرسیارتان دەربارەى قورئان لى ئەكرى (٤٤).

واتە: ئەم قەرتانە شەرفێكە بۆ تۆ، ﴿وَلِقَوْمِكَ﴾ واتە: عەرەب، ﴿وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ﴾ چونكە پرسیارتان لى دەكرى دەربارەى هەستان بەم قورئانە و بانگەوازکردن بۆى و گەیانندنی چونكە خوای گەورە كردوویەتیە ئەستۆى ئێوە بۆ ئەوێ بێگەیهننە ئەو دواى جیهان ئەمە هۆى فەزلى عەرەبە، ئەوان فەزلیان نەدراوە بەسەر خەلكیدا چونكە تەنها عەرەبن، بەلكو فەزلیان دراوە بەوێ كە خوای گەورە تاییەتیانی كردووە بە قورئان و سوننەت و پەوانەكردنی پێغەمبەر و ئەوان هەلدەستن بەگەیانندنی ئەم دینە، خوای گەورە دەفەرموی: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (١١٠) آل عمران) واتە: ئێوە چاكترین ئوممەت و كۆمەڵن، هینراونەتە ئەم سەر زەوییه بۆ كەلك گەیانندن بە مەردم و رێنمایى كردونیان، بۆیە فرمان بە چاكە دەدەن و رێ لە كارى خراپە و شیرك دەگرن و باوەریشتان بە خوا هەیه).

هەرودەها خوای گەورە دەفەرموی: (وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤) آل عمران) واتە: پێویستە هەمیشە كۆمەڵ و دەستەیهك لەئێوە ببێت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پێى خێرو چاكە بانگ بكەن و فرمان بە چاكە بدەن و پێى لەخراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەرفرازو بەختیار).

ئەمە ھۆى تايىبە تەندى عەرەبە، بەمەرجى ئەگەر دەست بەم دىنەو بەگرن و
 بىگەيەنن ئەوا فەزلىان دەبوو بەسەر جگە لەخۆيان بەلام ئەگەر كەسەك دەست بەم
 دىنەو بەگرن ئەوا فەزلى نىيە چونكە خەوای گەرە دەفەرموى: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا
 خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ
 (١٣) الحجرات) واتە: ئەى خەلىكە! بى گومان ئىوهمان لە پياوو ژنىك دروست كردوو
 -واتە: ئادەم و حەوا- كردوومانن بە چەند گەلو تىرەيەك تا يەكتىر بناسن، نەك بۆ
 گالە كردن و تانە و تەشەرەدان لە يەكتروستەم لە يەكتىر كردن، بى گومان
 بەرەزىرىشتان لای خوا، ئەو تانە كە بە تەقواتر و خۆ پارىزتر بىت و لە سنوورەكانى
 خوا نەترازىت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (لا فضل لعربي على عجمي ولا لأبيض على أسود
 إلا بالتقوى، كلکم لآدم و آدم من تراب).

ئەمە ھۆى فەزلى عەرەبە ئەگەر ھەستان بەوھى خەوای گەرە خستىو تىبە
 ئەستۆيان لە بلۆكردنەوھى ئەم دىنەو بانگەواز كردن بۆىو پوونكردنەوھى بۆ خەلىكى،
 جا ئەوان باشتىر لە جگە لەوان.

مەبەست لە: (وجميع الافخاذ).

(فخذ) تىرەيەكە لە ھۆزىك، سەرەتا ھۆز دىت ئەمجار تىرە (افخاذ) جا ئەو
 تىرەيەكە لە ھۆزىك.

مەبەست لە: (فاعرف قدرهم وحقوقهم في الاسلام).

ھەريەكەو بەپىي فەزلى و حەقى خۆى.

مەبەست لە: (ومولى القوم منهم).

ئەمە فەرموودەىەكە لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ٢٣١، واتە: كۆیلەىەكى ئازادكراو - العتيق - ئەگەر ئازادكراوەكە ھى بەنى ھاشم بوو ئەوا ھوكمى ھاشمىيەكانى ھەبە و ئەگەر ھى جگە لەوان بوو ئەوا ھوكمى ھوكمى ئەوانى ھەبە.

نوسەر دەئێت: (واعرف فضل الأنصار ووصية رسول الله (ﷺ) فيهم وآل الرسول فلا تسبهم، واعرف فضلهم وكراماتهم وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

واتە: فەزلى ئەنساپ بزانە و ئامۆزگارىيەكەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەواندا بزانە و فەزلى ئالى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بزانە، بۆيە ھەرگیز جوینیان پى مەدە و فەزلى كەراماتیان بزانە و دراوسێكانى لە ئەھلى مەدینەش ئەوا ئەوانش فەزلیان بزانە.

پاشە/

مەبەست لە: (واعرف فضل الأنصار).

لەئەوس و خەزرج، ھاوەلانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەباشترین سەدەكانن لەبەر ئەو فەرموودەىە دەفەرمویت: (خيركم قرنى) ٢٣٢ واتە: باشترینى ئێوھ ئەم سەدەىەى (منه) لەبەر ئەوھى خواى گەورە ئەوانى ھەلبژارد بۆ ھاوڕێتى پێغەمبەرەكەى (محمد) (ﷺ) و لەبەر ئەوھى بەیعیان بەپێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوھ و جیھادیان لەگەڵدا كردوھ و لەئەوھ ئەم عیلمەیان ھەلگرتوھ بەخەلكیان گەياندا، جا ھاوھلان باشترینى سەدەكانن، ھىچ كەسێك ناگاتە فەزلى ئەوان، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا

٢٣١ / رواه البخارى (٦٣٨٠).

٢٣٢ / صحيح : سبق تخريجه .

نصفه) ^{٢٣٣} واته: جنیو به یارانی من مه‌دهن، سویند بیت به و که‌سه‌ی گیانی منی به ده‌سته نه‌گه‌ریه‌کی له ئیوه به نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون بکات به خیر، نه‌وا ناگاته مشتی به‌کی له‌وان و به نیوه‌ی مشتیکیش) واته: نه‌گه‌ریه‌کیک به‌نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون ببه‌خشی نه‌وا ناگاته مشتیکی جو‌هاوه‌لیک به‌خشیویه‌تی، نه‌مه‌ش به‌لگه‌ی فه‌زلی هاوه‌لانه.

جا نه‌مه فه‌زلیکی مه‌زنه نه‌بی بزانیته، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (١٠٠) التوبة) واته: له‌ده‌سته‌ی به‌که‌می پیشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی نه‌وانیش خوا پازی بوو لییان و نه‌وانیش له‌خوا پازی بوون به‌ده‌ر له‌وه‌ش چه‌ندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به‌رده‌خت و کۆشکه‌کانییدا پووبار که‌لی ده‌چیت به‌مه‌تا هه‌تاییش تیدا نه‌میننه‌وه هه‌ر نه‌وه‌یشه ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی گه‌وره و به‌نرخ).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) الفتح) واته: - بی گومان خوا پازی بوو له‌نیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژیر نه‌و دره‌خته‌دا پیی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یمانیان له‌که‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بو په‌یامه‌که‌ت ناگاداربوو ئینجا له‌کاتی په‌یمانه‌که‌دا ئارامی دابه‌زانده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکی نزیک پاداشتی دانه‌وه).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ

مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واتە: سیفەتیان لە تەوراتدا (وَمَثَلُهُمْ) واتە: سیفەتی ئەوان (فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطَأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (٢٩) الفتح) واتە: موخەممەد پەوانە کراو و پەيامبەری خواپە ئەو کەسانەش لە گەڵ ئەوان و شوینی ئەو کەوتوون لە بەرامبەر بێ بڕواکانە ئازاو بەهێزن، لەناو خۆشیاندا میهرەبان و بەسۆز و دل نەرم دەیان بینی هەردەم خەریکی پکوع و سوژدەن هەموو کات ئاواتیان بەدەست هێنانی فەزل و میهرەبانی و خۆشنوودی خواپە و مەبەستیان ئەو یە خوا لێیان پازنی بێت نیشانەیان لە شوینەواری سوژدە بردنەکانیانەو بۆ خوا لە پوخساریاندا دیارە ئەو وەسفیانە لە تەورات مەسەل و وەسفیان لە (ئینجیل) یشدا وە کەشتی وایە کە لە سەرەتاوە وەچی دەرکردبێ ئینجا وەچە کە بەهێزی کردبێ و ئینجا ئەستوریش بووبێ ئەوسا لە سەر بنجەکانیشی وەستابێ ئەوەندە زوو هەل بداو گەشە بکات، وەرزیرو کشتەوانەکان سەرسام بکات بۆ ئەوێ پکی کافرەکانیان پێ هەڵسێنی خوا بەلێنی بەو کەسانە داوە کە بڕوایان هێناوەو کارە چاکەکانیان ئەنجام داوە بە لێبوردنی تەواو و پاداشتیکی گەورە).

ئەم ئایەتانە لە بارەى هاوێلانەو هاتو، بەلگە یە لە سەر فەزل و پلە و پایەیان لە لای خۆی گەورەو لای پیغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەوانیش لە نێو خۆیاندا جیاوازییان هەیه لە فەزڵدا، جا چوار خەلیفە کە باشتترینی هاوێلان، ئەمجار ئەودای دە کەسە کە دین موزدەى بەهەشتیان پێ دراوە (العشرة المبشرة) ئەمجار کۆچەران، چونکە خۆی گەورە لە پیش ئەنصارەو بەسای ئەوانی کردو، چونکە وازیان لە ولات و مال و سەرۆت و سامانی خۆیان هێنا لە پێناوی خوادا، لە پێناوی خوادا کۆچیان کرد، جا ئەوان لە ئەنصار چاکترن، ئەمجار ئەنصار دیت چونکە هەستان بە دالەدەدانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) دالەدەدانی موسلمانان و سەرخستنیان و یارمەتی ئەوانیان دا بە سەرۆت و سامانەکانیان و لە گەڵیاندا تیکەل بوون ئەوانیان خۆشویست و ئەوانەى

بەشدارى بەدرىان كىردوۋە ئەوانىش فەزىلەت تايىبە تەندىيان ھەيە، و ئەوانەى بەشدارى بەيەى (الرضوان) يان كىردوۋە، خۇاى گەورە دەفەرەمۆيت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/ ١٨) ئەمجار ئەوانەى مۇسلىمان بوون لەپىش پىزگار كىردنى مەككە چاكتىن لەوانەى لە پاش رىزگار كىردنى مەككە مۇسلىمان بوون، جا ئەوانىش ۋەك يەك نىن لە چاكتىدا، بەلام ئەوان بەگشتى چاكتىن لە ھەموو ئەوانە لە پاش ئەوانن تاكو قىيامەت ھەستى، ھىچ كەسنىك ھاوتايان نىيە.

مەبەست لە: (ووصية رسول الله ﷺ فيهم).

ۋاتە: ۋەسىتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى ئەنصار، خۇشەويست (ﷺ) دەفەرەمۆيت: (لا يحب الأنصار إلا مؤمن، ولا يبغضهم إلا منافق)^{۲۳۴} ۋاتە: ھىچ كەسنىك ئەنصارى خۇش ناۋى تەنھا ئيماندار نەبىت و ھىچ كەسنىك رقى لەوان نىيە تەنھا دوۋىو نەبىت).

مەبەست لە: (وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

ۋاتە ئەۋەى نىشتەجىي مەدىنەيە ۋە ئارام دەگرىت لەسەرى بەئومىدى پاداشت و ئارام دەگرىت بە شوئىنەكە بە ئومىدى ئەۋەى پاداشتى دەستكەۋىت، بەردەوام دەبىت لە سەردانى مزگەۋتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەۋە پاداشتى دەست دەكەۋىت لەۋەدا بەبى گومان، بەلام ئەۋەى نىشتەجىي دەبى ۋەسادى تىدا بلاۋ دەكاتەۋە ۋە شەرىك بۆ خوا بىر يار دەدات و بىدە بلاۋ دەكاتەۋە ئەۋە سزاكەى توندترە، سزاكەى چەند جار زياترە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرەمۆيت: (من أحدث فيها حدثاً أو آوى محدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين)^{۲۳۵}.

۲۳۴ / رواه البخارى (۳۵۷۲) ومسلم (۷۵) .

۲۳۵ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۷۷۱) ومسلم (۱۳۷۰) .

﴿٩٧﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الروبضة في أمر العامة، وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ) وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

واتە: بزانه ئەهلى عىلم بەردەوام پەددى قسەى جەهەمىيەكانيان دەدايەو، تاكو سەردەمى خىلافەتى بەنى عەبباسى هات و (روبضة) هاتە زمان لەكاروبارى گشتى دا، تانەيان دا لە فەرموودەكانى پێغەمبەرى خوا و (ﷺ) (قياس) و بۆچوونيان وەرگرت و ئەوانەى جياوازيان بوو لە گەڵاندا بە كافريان دەزانی.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية).

جەهەمىيەكان لەپێشدا پێناسەى کرا: ئەوانیش شوێنکەوتەى (جەهەم)ى کوپى (صفوان)ن ئەو کەسەى ئەو قسە چەپەلەى بلۆ کردەو، کەوا قورئان دروستکراو، بە ئاشکرا نەفى ناو و سىفاتەكانى خواى دەکرد و مەزەبى ئىرجائى بلۆ کردەو و خواوەنى مەزەبى پيس بوو، جا شوێنکەوتەكانى پێيان دەئین: (جەهەمى)یە لەبەر (جەم) و لە خراپترین قسەكانيان ئەو یە دەئین قورئان دروستکراو و نەفى ناو و سىفەتەكانى خواى گەورەيان دەکرد و تەحریفى قسەى خواى گەورە و قسەى پێغەمبەرى خويان (ﷺ) دەکرد بە (باطل)، جا ئەوان پيسترين کۆمەلن و خراپترینيان، بۆیە ئەهلى سوننە و ئەهلى عىلم وازيان لێيان نەهێنا، بەلکو پەددى گومانەكانيان دايەو و قسەكانيان پووچەل کردەو، ئەمەش لەکتیبهكانى ئەهلى عىلمدا هەيە، لەوانە: پەددى ئەحمەدى کوپى حەنبەل لەسەر (جەهەمى)یەو ئەو کتیبەش لەبەر دەستدایە و چاپکراو، لەوانە پەددى عوسمانى کوپى سەعید الدارمى لەسەر (بشر المریسى) کەلەرەق، ئەویش چاپکراو.

لەوانە (بيان تلبیس الجهمیة) لەدانانى (شیخ الاسلام ابن تیمیة)، لەوانە (اجتماع الجیوش الاسلامیة علی غزو المعطلة والجهمیة) لەدانانى (ابن قیم).

مەبەست لە: (حتى كان في خلافة بني العباس).

لە خیلافەتی (مەئمون) دا لە بەنی عەبباس خراپە پرویدا، کەسانیک ئەهلی ئەو نەبوون قسە بکەن لە عیلم و بنەماکاندا ھاتنە قسە، جا ئەگەر ھەر کەسیک لە بواریکدا قسەى کرد پەسپۆرى خۆى نەبى ئەوا کارە کە خراپ دەکات، بۆیە نابى هیچ کەسیک لە کاروبارى دین و عیلمدا قسە بکات ئیلا ئەهلی پەسپۆر ئەهلی عیلم نەبى، نابیت کارە کە ببیتە پاشاگەردەنى، ھەمووان قسە دەکەن و بانگەشەى عیلم دەکات، ھەر وەکو ئیستا ھەبە لەوانە خۆیان بەزانا دەزانن، ئەوانەى قسە لە مەسەلەى عەقیدەدا دەکەن و دەچنە ناو ئەو باسەو، جا قسە دەربارەى ئیمان و حەقیقەتى ئیمان دەکەن و لە شتانی کدا قسەیان کرد هیچ پەیوەندى بە ئەوانەو نییە، لەسەر دەستی زانایان فێر نەبوون بە لگو لە خۆیانەو فێربوون و پشتیان بە تیگە یشتنى خۆیان بەست، ئەمجار وایان لێھات چەند یاسا و پێسا یەکیان دانا لە خۆیانەو بە تیگە یشتنى خۆیان، جا کارە کە زۆر ترسناکە.

مەبەست لە: (تکلمت الرویضة فی أمر العامة).

ئەمە لە فەرموودەدا ھاتوو، (إذا تکلمت الرویضة) واتە لە نیشانەکانى قیامەت ئەو یە کەسیک قسە بکات لە کاروبارى گشتیدا شارەزای عیلم نەبى^{٢٣٦}، ئەمە (رویضة) یە و قسە کردنیان لە نیشانەکانى قیامەتە، بۆیە دروست نییە و نابیت لە کاروبارى گشتیدا و لە مەسەلە گشتییەکاندا قسە بکات ئیلا ئەهلی عیلم و زانایان نەبى، ھەموو کەسیک ناچیتە ناو باسى عیلمەو، ھەر وەکو خۆای گەرە دەفەر مویت: (وَإِذَا

جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (٨٣) النساء) واتە: ھەرکە ھەوالێکی خۆش وەک بە دەستھێنانی ئەمن و ئاسایش و سەرکەوتن، یان ھەوالێکی ناخۆش و ترسناکیان پێ بگا سەرەخۆ بلایان دەکردەو ھەلای ھەموو کەس دەیانکردە ھەراخۆ ئەگەر بیانبردايەتەو ھەلای پەيامبەر و فرماندەکانیان ئەوا خاوەن سەلیقەکانیان دەیانزانن ھەوالە راستەکەى لى دەریستن).

جا کاروبارە گشتییەکانى ئوممەت ھىچ کەسێک نابێ قسەى تێدا بکات ئیلا پەسپۆر نەبێ.

مەبەست لە: (وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ).

قسەیان لەبارەى ھەرموودەکانەو ھەلەکاریان کردو چەندین کتیبیان نووسی دەستیان کرد بە (صحیح) کردن و (ضعیف) کردنى ھەرموودەکان لەکاتیئێدا ئەوان بەعیلمەو ھەناسراو نەبوون و فێرنەبوونەو لە(پاوی) ھەرموودە نین و لەپێشەوایانى ھەرموودە نین، جا ئەوانە (روبيضة) ھەستان دەستیان کرد بە قسەکردن لە ترسناکترین شتدا کە ئەویش زانستى ھەرموودەى و زانستى پیاویەتە.

مەبەست لە: (وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

مەبەست لە (قياس) لێرەدا: قیاسى پوچەلە (باطل)ە، بەلام (قياسى دروست) ئەو ھەلەکێکە لەبنەماکانى بەلگەکان لای زانایان، بەلام (قياس الباطل) وەکو قیاسى خواى گەرە بە دروستکراو ھەلەکانى یان قیاسى مەسەلەکە لەگەڵ ئەو قیاسى لەگەڵدا کراو ھەلە ناگرنەو ھەلە عیللەدا، چونکە قیاس بریتیىە لە: گەیاندى لقیك (ھەرعیك) بە بنچینیكەو ھەلە (ئەصلەو) ھەلە ھوکمدا لەبەر عیللەتیک لەھەردووکیاندا ھەبێ، جا ئەگەر عیللەتەکە لە ھەردووکیاندا نەبوو ئەو قیاسیكى (باطل)ە.

نوسەر دەئىت: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له حتى كفروا من حيث لا يعلمون، فهلكت الأمة من وجوه، وكفرت من وجوه، وتزندق من وجوه، وضلت من وجوه، وتفرقت وابتدعت من وجوه، إلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه، ولم يتخط أحدا منهم، ولم يجاوز أمرهم، ووسعه ما وسعهم، ولم يرغب عن طريقتهم ومذهبهم، وعلم أنهم كانوا على الإسلام الصحيح، والإيمان الصحيح فقلدهم دينه واستراح، وعلم أن الدين إنما هو بالتقليد، والتقليد لأصحاب محمد ﷺ).

واته: بۆيە خەلگى نە قام و بى ئاگا ئەوانەى زانىاريان نىيە چوونە سەر پاي ئەوان، تاكو توشى كوفر بوون بە شيۆەيەك ئاگايان لەخۆيان نەبوو، بۆيە ئەم ئومەتە بەهەلاکەتدا چوون لەچەند پوويەکەووە کوفريان کرد لەچەند پوويەکەووە زەندىق بوون لەچەند پوويەکەووە گومرا بوون لەچەند پوويەکەووە، جياواز بوون و بیدعەيان کرد لەچەند پوويەکەووە، ئیلا ئەوانە نەبى دامەزراو بوون لەسەر قسەى پيغەمبەرى خودا و ﷺ) فەرمانى ئەو فەرمانى ھاو ئەلانى، قسەيان پيش هيج يەكێك لەوان نەکردو لە کارى ئەوان تینەپەپى و ئەو ئەوان وتیان ھەر ئەو بەسە، پقى لەپيگا و مەزھەبى ئەوان نەبوو و زانى کەوا ئەوان لەسەر ئيمان و ئىسلامى پاست و تەواو بوون، بۆيە لەدینەکەیدا چاوى لەوان کردو بى خەم بوو، زانى کەوا دین بریتیيە لەچاویلکردن، چاویلکردنى ھاو ئەلانى محمد ﷺ).

رافە/

مەبەست لە: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له).

دەرگا کرایەوہ بۆ ئەوانەى ھاتن و چوون، بۆيە لەمەسەلە عیلمیەکاندا قسەيان کرد، ئیستا _ ھەر وہ کو دەزانن _ بەھۆى ئەم کەنالە ئاسمانیانەوہ، لەبەر ئەم قسەو پاشاگەردەنییە زانستییە وای لیھاتووہ تەنانت خەلگى عوام قسە لەمەسەلە

عیلمییەکان دەکەن و گومانی تیدا دروست دەکەن، گومان لەھوکمە شەرعییەکاندا دروست دەکەن، گومان لەفەتوای پیشەواکان دروست دەکەن، ھەرۆکو لەپیشدا باسمان کرد ئەوانەى جیاوازیان بن ئەوا بەکافریان دەزانن، تەنانەت پیشەوا پیشووەکانیان بەکافر زانی و بەنەفامیان زانی، تاكو گەیشتە ئەوێ ھەندیکیان دەلێن: (من مرقوم و ئەحمەدى كۆپى حەنبەلش مرقوم، ئیمە پیاوین و ئەوانیش پیاون، و مالک پیاو و منیش پیاوم) گەیشتە ئەو پادەییە و قسەى پیشەواکان هیچ تاییبەتەندییەکی نییە.

مەبەست لە: (حتى كفروا من حيث لا يعلمون).

تووشى كوفریبون و كوفریان کرد بەشیوەیەك ئاگایان لەخۆیان نەبوو، چونكە مرقوم پەنگە قسەى كۆفر بکات و نەزانی ئەو كۆفرە بەهۆى نەفامییەو، جا كۆفر دەلێت و پەواجى پى دەداو كەچى نازانى ئەو كۆفرە، بەهۆى ئەوێ چوێ ناوباسیكەو بەباشى لێى نازانى، جا ترسناکییەكە زۆر مەزنە لەسەر خۆى و لەسەر ئەم ئوممەتە، جا ئەگەر ترسەكە تەنها لەسەر خۆى بوايە ئەوا سوكتەر بوو، بەلام كێشەكە لەو دایە ئەمە لەناو ئەم ئوممەتەدا بڵاو دەبێتەو.

مەبەست لە: (فهلكت الأمة من وجوه وكفرت من وجوه).

واتە: لەسەر ئەم ئوممەتە تێكەلیان کرد، چەندین خەلەلیان ھاویشتە ناو ئوممەتەكەو تەنانەت ھەندیکیان قسەى كۆفر وەردەگرن و دەلێن: ئەمە قسەى زانایانە، ھەرۆكو قسەى جەھەمیەکان و موعتەزیلەکان دەلێنەو دەلێن ئەمە قسەى زانایانە، تەنانەت ھەندیکیان لەپۆژنامەکاندا نوسیویانە و بە زانایان دەلێن: ئیوێ تەنها خۆتان بەھەق دەزانن و قسەى پیشەوايان وەرنانگرن وەكو: (ابن سینا) و (ابن عربى) و (الجهم بن صفوان) و ئەو زانایانە نرخ و بەھای خۆیان ھەییە.

مەبەست لە : (وتزندق من وجوه وضلت من وجوه وتفرقت وابتدعت من وجوه).

هەموو ئەو نەهامەتییانە بەهۆی ئەوەوەیە نەفامەکان دەچنە نێو مەسەلە عیلمییەکانەو و ترسی خوا کە مە لەدڵەکانیاندا، کاتێ ترسی خوا لە دلیاندا کەم بووەو چوونە نێو ئەم بابەتانەو، بۆیە هەندێ لەسەلەف دەلێن: (قَلَّ وَرَعُهُمْ فَتَكَلَّمُوا) واتە: ترس و ورەعیان کەم بوویەو قسەیان کرد). بەلام ئەو کەسەى لە خوا دەترسێ ئەوا ناچیتە ناو باسیکەو بە جوانی لێی نەزانی، ناچیتە ناو باسیکەو بە جوانی لێی نەزانی و ئەهلی ئەو باسە نەبێ، بەتایبەتی لە کاروباری دیندا.

مەبەست لە : (إلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه ولم يتخط أحدا منهم).

هیچ کەسێک لەم بەلاو نەهامەتییه پرزگاری نەبوو: لە نەهامەتی کوفرو لادان و گومرا بوون و ویل بوون و دژایەتی و بچراندن ئیلا ئەوانە نەبێ دەستیان گرتوو بەوێ پیغەمبەری خوا (ﷺ) هاوێلانی لە سەر بوون، هەرێو کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (وستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه وأصحابي)^{٢٢٧} واتە: ئوممەتە کەم دەبێتە حەفتا و سێ تاقم و فیرقەو، هەمووی لە ئاگر دایە تەنھا یەکیکیان نەبێت، فەرموویان: ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) کێن ئەو کۆمەڵە زگاری بوو؟ فەرمووی: ئەو کەسەى لە سەر ئەو رێگایە یە مەو هاوێلانی لە سەرین).

مەبەست لە : (ووسع ما وسعهم).

ئەویش قورئان و سوننەت و ئەوێ پێشینە چاکەکان لە هاوێلانی شوێنکەوتوان و سێ سەدە چاکە و پێشەوایان لەسەری بوون، بەلام کێشەکە لەو دایە کە دەلێت:

(ئەوان پیاووبوون و ئىمەش پیاوین و قسەکانى ئەوان هیچ تاییەتمەندییەکی نییە بەسەر قسەکانى ئىمەدا).

مەبەست لە: (وَعَلِمَ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْإِسْلَامِ الصَّحِيحَ وَالْإِيمَانِ الصَّحِيحَ).

هەرودەکو خوای گەرە دەفەر مویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (١٠٠) التَّوْبَةِ) پیغەمبەرى خوۆشە و یست (ﷺ) دەفەر مویت: (علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي) ئەو کەسەى پزگاری دەوێت ئەوا ئەمە پێگاکە یەتی، ئەوەى پزگاری ناوێت ئەوا خوۆی هەلیبژاردووە و هی خوۆیەتی، هیچ کەسێ زەرەر ناکات تەنها خوۆی نەبێ، بەلکو ئەو تاوانی خەلکی هەلدەگرێ لەگەڵ تاوانەکەى خویدا، خوای گەرە دەفەر مویت: (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ (٢٥) النحل) واتە: هەتا پۆژی قیامەت بارى گوناھەکانى خوایان بەتەواوێ هەلدەگرن، وەلە گوناھى ئەو کەسانەش هەلگرن کە بەنەزانی و گێلانەو بێ بەلگە ئەوان گومرايان دەکەن هۆشیار بن چ بپاریتکی نالەبارو خراپ هەلنەگرن؟).

گومان لەوەدا نییە هاوێلان و سێ سەدە چاکەکە ئەوان لەسەر ئیسلام و دینە راست و دروستەکە بوون، جا ئیتەر چۆن بەجێ دەهێلێ و وازی لێ دەهێنێ و دەپۆی بۆ لای کەسێک هیچ دلتیا نیت لەسەر دینە راست و دروستەکە یە یان لەسەر حەقە.

مەبەست لە: (فَقُلْهُمْ دِيْنَهُ وَاسْتَزَحِ).

(قُلْهُمْ): واتە: شوێنیان دەکەون، (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) تەقلید لێرەدا مانای شوێنکەوتنە.

مەبەست لە: (وَعَلَّمَ أَنَّ الدِّينَ إِنَّمَا هُوَ بِالتَّقْلِيدِ وَالتَّقْلِيدِ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

هەرۆه کو باسماڤ کرد مەبەست لە تەقلید: تەقلیدی تەواوە ئەویش شوینکەوتنە،
 هەرۆه کو یوسف فرموی: (إِنِّي تَزَكُّتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ
 (٣٧) وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ (٣٨) يوسف) واتە: چاک بزانن کە من
 ئایینی ئەو کەسانەم واز لێ هیناوە کە نە بروایان بەخوا هەبەو، نەبەرۆژی دواى (٣٧)
 بۆ خۆم کەوتومە تە شوینی ئایینی باوو باپیرانم: ئیبراھیم و ئیسحاق و یەعقوب (٣٨).

جا شوینکەوتنی پیشینە چاکەکان ئەوە حەقە، هیچ لۆمە یەکی تێدا نییە ئەگەر
 شوینی ئەوان کەوتیت، بەلکو لۆمە لەوەدا یە ئەگەر شوین کەسێک بکەویت شایەنی
 شوینکەوتن نەبێ، چاوە لەیەکیک بکەیت بەکەلکی پیشەنگی نەیت.

﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله (ﷺ): إنه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فأياكم ومحدثات الأمور، فإنها ضلالة، وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، وعضوا عليها بالنواجذ^{٢٣٨}.

واتە: ھەركەسى بۆلۆت: گەتم (لفظى) بە قورئان دروستكراوه ئەو ھەمىيە، ھەركەسى بۆ دەنگ بوو و نە يگوت: دروستكراوه يان دروستكراو نىيە ئەو ھەمىيە، ئا بەم شىۋەيە ئەحمەدى كۆپى ھەنبەل ھەرموويەتى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (ئەنە من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فأياكم ومحدثات الأمور فإنها ضلالة وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين وعضوا عليها بالنواجذ) واتە: ھەركەس لە ئىۋە _ لەپاش من _ بۆلۆت ئەو جىياۋازى و دووبەركى زۆر دەبىنى، جا ئامۆزگاريتان دەكەم دەست بە سوننەت و رىكاكەى مەو ھەمىيە بگرن و دەست بە سوننەت و رىكاكەى جىنشىنە رىنموى كراو ھەمىيە بگرن، توند دەستى پىۋە بگرن، بە ددانەكانتان توند بىگرن).

پاڤە /

خوای گەورە لە چەندىن ئایەتدا سىفەتى كەلامى بۆ خۆى سەلماندو، (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِ مَدَدِ الْكُفِّ) واتە: پىيان بۆ: ئەگەر بۆ نوسىنى وشەكانى پەروەردگارم دەريا گشت مەركەب بۆ پىش لە كۆتايى ھىنانى وتە و بىيارەكانى پەروەردگارم دەريا ھەمو ھەلە چۆپى ئەگەرچى ئەو ھەمىيە ترىشيان فرىاخەين بۆ كۆمەكيان).

(كلمات الله) واتە: كەفەرمانى پى دەكەت و نەھى پى دەكەت و گەردوونى پى دەباتە پىوھ كى دەتوانى (كلمات الله) بژمىرى لەكاتىكدا دەرياکان بەشى ناکەن، پىنووسەكان ھەموو ناتوانن پىنووسن.

قسەى خواى گەورە _ ھەرودەكو ئەھلى سوننە و جەماعە دەلێن _ جۆرەكەى كۆنە و تاكەكانى تازەيە، جا قورئان يەكێكە لە تاكەكانى قسەى خواى گەورە، يەكێكە لە قسەكانى خوا، جا قسەى خوا سابىتە و جىگىرە بەپى قورئان و سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، گومان لەودا نىيە عەقلە ساغ و سەلامەتەكان قسە بۆ خوا دەسەلمێنن، چونكە ئەو سىفەتى كەمالە و نەبوونى سىفەتى كەم و كورپىيە، بەلام جەھەمىيەكان كە ئەوانىش شوێنكەوتەى (جەھەم) كورپى (صفوان)ن، كە ئەویش كەبەرايەكى پىس و چەپەل بوو لەناو خەلكىدا دەركەوت گومانى بۆ خەلكى لەدینەكەياندا دروست دەكرد، فەرمانى پى دەكردن بەكوفرو ئىلحاد، لەوانە گومانى بۆ خەلكى دروست كرد خواى گەورە قسە دەكەت، وتى: قسەكانى خوا ھەيە و بوونى ھەيە ئەوا دروستكارو، خواى گەورە لە (لوح)دا دروستى كردووە يان لە (جبریل)دا دروستى كردو، يان لە (محمد)دا (ﷺ) دروستى كردو، ئەویش لەجۆرى دانە پالى دروستكارو بۆ دروستكارەكەى وەكو: بيت الله، ناقة الله، ئا بەم شىوھەي گوت، خواى گەورە رىسوای بكەت، دەلێت: خواى گەورە قسە ناكەت و قسەكردن دانە پال خواى گەورە لەجۆرى دانە پالى دروستكارو بۆ دروستكارەكە، ئەمە لە مەزھەبەكەيەتى، ھەرودەها لەقەدەردا مەزھەبى (جەبر) ھەيە، واتە: ناچارى، ھەرودەها مەزھەبىكى ھەيە لەنەفى ناو سىفەتەكانى خوا، ھەرودەها مەزھەبىكى ھەيە لە بەدرۆخستەوھى سوننەتەكەى پىغەمبەرى خواو (ﷺ) بەدرۆخستەوھى قورئان، جا ئەو كەسىكى بى باوھەرى چەپەلە ھەستا بە وتنى ئەم درۆيە، ئەم مەزھەبەش لەجوولەكەو ھاتو، ھەرودەكو (شیخ الاسلام) باسى كردو لەپیشەكى (الحمویە)، (جەھەم) يەكەم كەس نەبوو ئەم

مەزەبە ی دەست پێکرد، بە لکو پیش ئەو (الجعد) ی کوپی (درهم) ئەم بوو ئەم قسە خراپە ی دەست پێ کرد و ئەویش لە (طالوت) ی جوله کەووە وەر یگرت، (طالوت) ش لە (لبید بن الاعصم الیهودی) یەو وەری گرت، ئەو کەسە ی کە سێجری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد، جا ئەم قسە یە لە جوله کەووە دزە ی کردووە و هاتووە، ئەوانە ی قسە ی خوای گەورە لە جیگە و مانای خۆی لادە دەن، بۆیە هیچ سەرسام مەبە بەم مەزەبە چە پەلە، ئەگەر زانرا سەرچاوە کە ی لە جوله کەووە یە، ئەم مەزەبە یان تێکەڵ بە موسلمانان کرد بە هۆی ئەو کابرا پیسەووە (الجعد بن درهم) کە (خالد القسری) کوشتی لە پوژی جەژنی قوریاندا، هەروەکو (ابن القيم) باسی کردووە و دەفەر مویت:

ولاجل ذا ضحی یبعد خالد	القسري يوم ذبائح القربان
إذ قال ابراهيم ليس خلیله	كلا ولا موسى الکلیم الدان
شکر الضحیة کل صاحب سنة	لله درك من أخي قربان

ئەم قسە یە (جهم) ی کوپی (صفوان) لە ئەو وەو وەر یگرت، بۆیە دەدرێتە پال ئەو، چونکە ئەو بوو بلأوی کردووە نە ئەو یە کەم کەس بوو دەستی پێکرد.

ئە هلی سوننە ئینکارییان لێکرد ئینکارییەکی توندو قسە ی توندیان لەو باسە دا کردووە، ئەو وەش دیت _ ان شاء الله _ لەو دەستەواژە ی پاش ئەمە دیت، بەلام لێرە دا لە باسی بەشیکی ئەم مەزەبە چە پەلە داین، ئەویش نە فیکردنی قسە کردنە بۆ خوای گەورە، بەلام لای ئە هلی سوننە کێشە یە ک دروست بوو ئەویش ئەو یە کە: ئایە دەگوتریت: (گفتم بە قورئان دروستکراوە یان دروستکراو نییە)؟ ئەمە شیان تێکەڵ بە موسلمانان کرد، ئایە دەلێیت: گفتم بە قورئان دروستکراوە یان دەلێیت: گفتم بە قورئان دروستکراو نییە؟ جا ئەگەر بیانەوێ گوتن بە قورئان بێت ئەوا (گوتنە کە) گفتم کە دروستکراوە و دەنگە کەشی دروستکراوە، بۆیە پێویستی بە روونکردنەو یە، ئەمەش

ئەو روونکردنەوہیە کە ئیمامى ئەحمەدو بوخارى و کۆمەلەك لە لیکۆلەرەوان
فەرموویانە، بۆیە مەلئى: گفتم بەقورئان دروستکراوہ بەرپەھایی و مەلئى: گفتم بەقورئان
دروستکراو نییە بەرپەھایی، بەلکو لەمەدا روونکردنەوہ بدە.

﴿٩٩﴾ نوسەر دەئێت: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل، فأدخلوا: لم؟ وكيف؟ وتركوا الأثر ووضعوا القياس وقاسوا الدين على رأيهم، فجاءوا بالكفر عيانا لا يخفى، فكفروا وكفروا الخلق واضطرهم الأمر إلى أن قالوا بالتعطيل).

واته: بزانه كهوا به هه لاکت چوونی جهه مییه به هوی ئه وه وه بوو بیریان له پهروه ردگار کرده وه، چه ند وشه یه کیان هینایه ئاراهه وهك: بۆ؟ چۆن؟ وازیان له فه رموده هینا، (قیاس) یان دانا، قیاسی دینیان به بۆ چوونی خۆیان کرد، بۆیه به ئاشکرای کوفریان هینایه کایه وه و ناشارد ریتته وه، جا خۆیان کافر بوون و خه لکیشیان کافر کردو کاره که ناچاری کردن تاكو له کارخستنیان هینایه کایه وه (واته: التعطيل).

پاڤه /

مه به ست له: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل).

هوی ئه وهی جهه مییه کان به و گومرا دووره گومرا بوون ئه وان چوونه نیو باسی زاتی خودا وه، وایان لێ هات له وه دا ده گه پان، دروست نییه بۆ موسلمان له زاتی خوای گه وه دا بگه پێ، به لکو ئه وهی له سه ره باوه پ بهیئێ به ناوو سیفه ته کانی و نه چیتته نیو باسی چۆنه تییه وه، ههچ که سیك له زات و چۆنه تی ناوو سیفه ته کانی خوای گه وه نازانی ئیلا خوی نه بێ، خوای گه وه ده فه رمویت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا (١١٠) طه).

جا ههچ که سیك نییه ئیحاته ی خوا بکات به لکو ئه وه خوای گه وه یه که زانایه ده رباره ی خوی و جگه له خوی، جا ئیته ده رباره ی زاتی خوا ههچ قسه ناکه ی ئیلا

بەوہ نەبىٰ بەلگەى لەسەر ھاتبىٰ لەقورئان و سوننە و ئەوہى ھىچى لەسەر نەھاتوہ
ئىمەش قسە ناکەين، جەھەمىيەکان ئىنکاریيان لەقورئان و سوننەت کردو بەعەقلى
خۆيان چوونە ناو باسى زاتى خوداوہ و تاكو گوتيان: ئەو خوايە لەناو جیھاندا نىيە و
لەدەرەوہش نىيە و لەسەرەوہ نىيە و لەخوارەوہش نىيە و لەپاستەوہ نىيە و
لەچەپەوہش نىيە.

کەواتە خوا نىيە، پاکی و بى گەردى بۆ خوا لەو قسانەى دەيکەن، گوتيان: خواى
گەرە بىستە و بىنەين و عىلم و ويستى نىيە، جا کەواتە ئەو خوايە (جماد)ە، چونکە
(جماد) بەو شىوہىيە وەصف دەکړي وەکو بتي لى دى پاکی و بى گەردى بۆ خواى
گەرە لەوہى دەيلتەين.

مەبەست لە: (وقاسوا الدين على رأيهم).

شويىنى قىياسى (باطل) کەوتەن، قىياسى خواى گەرەيان بەدروستکراوہکانى کرد
بۆيە نەفى ناو و سىفاتەکانيان کرد، چونکە لای ئەوان مانای شوپھاندنى ھەيە، نەيانزانى
ناو و سىفەتەکانى خوا تايبەتەن بەخۆيەوہ، ناو و سىفەتەکانى دروستکراوہکان تايبەتەن
بەخۆيانەوہ و ھىچ ليکچوونىک نىيە لەنێوان ئەم و ئەودا، ھەرەوہکو چۆن خواى گەرە
زاتىكى ھەيە لەزاتەکانىتر ناچيەت، ئاواش ناو و سىفاتى ھەيە لە ناو و سىفەتەکانى
دروستکراوہکان ناچيەت، ھەرکەسيك بەم شىوہىيە وەريگري ئەوا ئاسوودە دەبى و
لەسەر پىگا پاستەکەيە.

مەبەست لە: (فجاءوا بالكفر عيانا لا يخفى).

کوفريان بەخوا کرد بەھۆى ئەو قسە چەپەلانەوہ کە لە زاتى خوادا کرديان.

مەبەست لە: (فكفروا وكفروا الخلق).

ئەوانەى وەسفى خۆى گەورە دەكەن بەناو و سیفاتەكانى ئەوا لەلایەن ئەوانەو
كافر کران، چونکە دەلێن: ئەمانە شوپهاندن و شوپهاندن کوفرە، ئێمەش دەلێن:
نەخێر ئەمە شوپهاندن نییە، خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ (١١) الشورى) نەفى شوپهاندنى لە خۆى کرد، بەلام بیستن و بینین بۆ خۆى
سەلماند، لەگەڵ ئەوەشدا بیستن و بینین لەدروستکارەکاندا بوونیان هەیە، ئەوەش
بەلگەیه کە ئەو لەگەڵ ئەوێتردا ناشوبهێنرێت و لەیه ک ناچن.

مەبەست لە: (واضطرم الأمر إلى أن قالوا بالتعطيل).

التعطيل: بریتییه لە نكۆلى کردن لە دروستکار، چونکە ئەمە بەرەو (تعطيل) دەبات،
چونکە ئەو کەسەى نابیسى و نابینى و قسەناکات و ئیرادەو ویستی نییە و هەرەها
لەناو جیهاندا نییە و لەدەرەوێ جیهان نییە و لەسەرەو نییە و لەخوارەو نییە،
کەواتە ئەوە خوایه ک نییە تاكو بپەرستى، بۆیه کارەکە بەرەو لەکارخستن (تعطيل) و
بى باوەپى (إلحاد) بردنى.

﴿١٠٠﴾ نوسەر دەئیت: (وقال بعض العلماء -منهم الإمام أحمد بن حنبل-: الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة ولا عيدين ولا صدقة، وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

واتە: ھەندى لە زانایان ھەرموویانە - لەوانە ئەحمەدى کوپى حەنبەل-: -جەھەمى کافرەو ئەھلى قىبىلە نىيە، خوینى حەلەلەو لەمىرات ھىچ وەرناگرى و مالهەكى نابیتە مىراتى چونکە ئەو دەئیت: -ئەجومەو ئەجەماعەت و ئەدوو جەژن و ئەسەدەقە ھەبە، ھەروەھا دەئین: -ھەرکەسى ئەئیت: قورئان دروستکراوە ئەوا کافرە.

پاڤە:

قسەى زانایان: (الجهمي كافر ليس من أهل القبلة).

واتە: کافرە بەکۆى قسەکانى، چونکە ئەو سىفاتەکانى خۆى گەرەى لەکارخست (تعطيلي) کرد، گومان لەوەدا نىيە ئەمە توندترین کوفرە.

قسەکانیان کوفرن بەرەو (تعطيل) دەیانبات، ھەروەکو شەيخ ھەرمووى: ئەویش ئىنکارکردنى بوونى خۆدایە، ئىمامى ئەحمەد وەلامى ئەوانى دایەو لەکتىبەكەیدا (الرد على الجهمية) كە كىتابىكى چاپکراوەو تەحقیق کراوە سوپاس بۆ خوا، جگە لەیەكی وەلامى ئەوانى دایەو، (شیخ الاسلام) لە كىتیبكى گەرەدا پەردى ئەوانى دایەو بەناوى (بيان تلبیس الجهمية).

مەبەست لە: (حلال الدم، لا يرث ولا يورث).

چونکە ئەو لەدینەكەى ھەلگەرپاوەتەو (مرتدە)، بۆیە خوینى حەلەلە، چونکە ئەوێ خوینى پارێزراو دەکات ئىسلامە، كەسى کافر خوینەكەى حەلەلە.

مەبەست لە: (لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة).

واتە: چونکە (جەھەم) ئینکاری لەنویژی جومعه کرد، ئینکاری لەنویژی جەماعەت کردووە، بەلکو لای ئەو تەنھا ناسینی خوا بەسە، جا ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە، ئەگەر مەزھەبێکی ڕەوێدگارەکی خۆی بەدڵ ناسی ئەوا دەبێتە کەسێکی ئیماندار خواوەن ئیمانێکی تەواو، هەرچەندە نوێژی نەکات و پۆشوو نەگرێت و هیچ پەرستێک ئەنجام نەدا.

مەبەست لە: (ولا عیدین ولا صدقة).

چونکە وای دەبینی کەوا کردووەکان لەئیمان نین، گوتن بەزمانیش لەئیمان نییە و هەروەها باوەڕ بوونیش، چونکە ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە.

مەبەست لە: (وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

جەھەمیەکان دەڵێن: — هەر کەسێ ئەڵێ: قورئان دروستکراوە و تێ قورئان کەلامی خۆیە ئەوا کافرە، چونکە ئەو خۆاکە بە دروستکراوەکانی شۆبەاندووە و شۆبەاندنیش کوفرە.

نوسەر دەڵێت: (واستحلوا السیف علی أمة محمد ﷺ) وخالفوا من كان قبلهم وامتنحوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ ولا أحد من أصحابه وأرادوا تعطيل المساجد والجوامع).

واتە: کۆشتاری ئوممەتی (محمد) یان (ﷺ) حەلال کرد، لەگەڵ ئەوانە ی پێش خۆیاندا جیاوازیی، خەڵکیان تاقی دەکردووە لەشتێکدا پێغەمبەری خواو (ﷺ) هاوێڵانی قسەیان تیا دا نەکردووە، وێستیان مەزگەوتەکان لە کاریخەن.

رافە:

مەبەست لە: (واستحلوا السيف على أمة محمد ﷺ).

كوشتنى موسلمانانيان حەلال کرد، ئەوانەى لە عەقیدەدا لەگەڵیاندا جیاوازن، بۆیە کاتى لەسەردەمى (مەئمون) دا دەسەلاتیان گرتە دەست ئەوێ كوشتیان لەزانایان كوشتیان و ئەوێ سزایاندا ئەوا سزایاندا، بۆ ئەوێ ناچاریان بکەن لەسەر و تنى مەزەبى جەهەمىيە.

مەبەست لە: (وخالقوا من كان قبلهم).

لەموسلمانان، چونکە ئەم قەسە تەنها لەواندا دەرکەوت لە کەسى پێش خۆیان نەبۆ.

مەبەست لە: (وامتحنوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ).

ويستيان خەلکى ناچار بکەن بۆ و تنى قەسەکەى خۆيان، هەروەکو لەسەردەمى مەئمون و ئەوانەى پاش ئەوان هاتن پوویدا کاتى خەلکى ناچار کرد بە و تنى ئەوێ قورئان دروستکراوه.

مەبەست لە: (وأرادوا تعطيل المساجد والجوامع).

چونکە مەزەبى ئەوان لەئیماندا تەنها ناسینە هەرچەندە هیچ کارىک نەکات و هەرچەند بەزمانش نەیلێ هەرچەندە بەدلى باوەرى نەبێ کەواتە هیچ پێویست بەمژگەوت ناکات چونکە لای ئەوان نوێژەکان واجب نییە.

﴿١٠١﴾ نوسەر دەئیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم واختصموا في ربهم وقالوا: ليس هناك عذاب قبر ولا حوضا ولا شفاعة والجنة والنار لم يخلقوا وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ) فاستحل من استحل تكفيرهم ودمائهم من هذا الوجه لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ فقد رد الأثر كله وهو كافر بالله العظيم).

واتە: بوونە ھۆى لاوازیبونی ئیسلام و جیھادیان لە کارخست (تەعطیل) کرد و کاریان بۆ پارچە پارچە کردنی موسڵمان کرد، لە گەڵ بەلگەو سوننەتەکاندا جیاوازیبون، بەلگە (منسوخ) ھەکانیان ھەرگرت و بەلگە (متشابهەکان) یان کردە حوججە، بۆیە گومانیان خستە ناو دلی خەلکییەو ھە دینەکەیاندا و دەمبازیان (مخاصمە) یان لەزاتی پەرۆردگاریان کرد ووتیان: سزای ناوگۆڕپ بوونی نییە، (حوض) و شەفاعەت نییە، بەھەشت و دۆزەخ دروست نەکران، زۆریی ئەوانەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى ئینکاریان ئی کرد، بۆیە ئەوانەى بەکافریان دەزانن خوینى ئەوانیان ھەلال کرد لەم پەروووە چۆنکە ھەرکەسى یەك نایەت لەقورئان پەد بکاتەو ئەوا ھەموو قورئانی پەد کردووەتەو ھەرکەسى یەك ھەرموودە پەد بکاتەو ئەوا ھەموو ھەرموودەکانی پەد کردووەتەو، ئەویش کافەر بەخوای گەورە.

پاڤە:

مەبەست لە: (وأوهنوا الإسلام).

واتە: جەھەمیەکان، ئیسلامیان لاواز کرد.

مه‌به‌ست له : (وعطلوا الجهاد).

جیه‌ادکردنیان له‌پێناوی خوادا له‌کار خست، چونکه کافره‌کان به‌کافر نازانن، چونکه ئه‌و کافرا نه‌خوا ده‌ناسن، مانای ئه‌وه‌یه‌ فیرعه‌ون موسلمانه‌، چونکه خوای گه‌وره‌ی به‌دل ده‌ناسی، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووت: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (١٠٢) الْاِسْرَاءِ) واته‌: موسا وتی: ئه‌ی فیرعه‌ون! به‌راستی تو چاک ده‌زانی که ئه‌و (٩) نۆ به‌لگه‌و ئایه‌تانه‌ له‌خۆیان‌وه‌ نه‌هاتوون به‌لکو هه‌ر په‌روه‌ردگاری ئاسمانه‌کان و زه‌وی ناردوونی).

جا ئه‌و خوا به‌دل ده‌ناسی، موشریکه‌کان له‌سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) به‌دل خوایان ده‌ناسی به‌لکو به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک عیباده‌تیان ده‌کرد جا ئه‌وان باوه‌ریان وابوو خوای گه‌وره‌ په‌روه‌ردگاره‌و شایسته‌ی په‌رستنه‌، به‌لام هاوه‌لیان بۆ بریارده‌دا باوه‌ریان وابوو ئه‌و هاوه‌ل بریارده‌نه‌ له‌خوا نزیکیان ده‌کاته‌وه‌.

مه‌به‌ست له : (وخالقوا الآثار).

واته‌: له‌گه‌ل به‌لگه‌ و سوننه‌تدا جیاواز بوون.

مه‌به‌ست له : (وتكلموا بالنسوخ).

به‌لگه‌ مه‌نسوخه‌کان وه‌رده‌گرن و کار به‌ (ناسخ)ه‌کان ناکه‌ن له‌به‌ر گومرا کردن، هه‌روه‌کو خوای گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ) آل عمران/٧) واته‌: ئینجا ئه‌وانه‌ی له‌دلیاندا لادان و چه‌وتی هه‌یه‌ هه‌ر له‌موته‌شاییه‌کان ده‌گه‌ڕێن و هه‌ر له‌وان په‌یره‌وی ده‌که‌ن).

مه‌نسوخ یه‌کیکه‌ له‌ (متشابهه‌)کان، چونکه ده‌بی موسلمانان (ناسخ و مه‌نسوخ) و (مطلق و مقید) و (خاص و عام) بزائن و زانسته‌کانی (استدلال) بزائن، بۆیه‌ نابێ هیچ

دەقیك بکریته بەلگە بەبى ئەوەى بزانی (منسوخ)ە یان (مخصص)ە یان (مقید)ە، جا ئەوانە تەماشای ئەمە ناکەن، لەبەر لادان، لەبەر گومراکردنى خەلکی و دەلێن: - ئێمە قورئان دەکەینە بەلگە، لە کاتیکدا ئەوان قورئانیان نەکردووە تە بەلگە، قورئان ئەو کەسە دەیکاتە بەلگە هەمووی پیکەووە وەرگرێ، بەلام کەسێک هەندیکى وەرگرێ و واز لە هەندیکێتر بەینى ئەوا پى کافرە، خۆی گەرە فەرموویەتى: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ الْبَقَرَةِ/٨٥) جا ئەو کەسەى لەنێوان (محکم) و (متشابیه)دا کۆنەکاتەووە ئەوا هەندى لەقورئانى وەرگرتووە و وازی لەو هیندەکەى هیناوە، بۆیە خۆی گەرە دەفەرمویت: (وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ وَتِيَان: (كُلٌّ) واتە: (محکم) و (متشابیه) (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧) ئەوان (متشابیهکان) بۆ (محکم)ەکان دەگێرنەووە، جا پوونی دەکاتەووە تەفسیری دەکات، بەلام ئەمە پێویستی بە زانیە، نابى خۆبە زانازان بچیتە ناو ئەو باسەووە، یان لادەرێک گومراکردنى دەوێ، جا هیچ کەسێک (متشابیهکان) وەرناگرێ ئیلا دوو کەس نەبى: -

• یان لادەرێک گومراکردنى دەوێ، وەکو جەهەمیەکان، بۆیە ئیمامى ئەحمەد دەربارەیان فەرمووی: بەلگە متشابیهکانى قورئان دەکەنە بەلگە^{٢٣٩}.

• یان خۆ بە زانازانیك کە نازانى، بە ناو دینی خواووە قسە دەکات بەبى عیلم.

مەبەست لە: (واحتجوا بالمتشابیه).

بۆیە ئیمامى ئەحمەد لە کتیبى (الرد على الجهمية) پەردى ئەوانى دایەووە، لەکتیبەکەدا ئەو دەقەى ئەوان کردوویانە تە بەلگە هیناویەتیەووە و هەموو بۆچوونەکیانى پوچەل کردەووە، پراستەکەى تیا دا دیارى کرد، جەمعى لەنێوان نایەت و فەرموودەکاندا کردووە.

مەبەست لە : (فشككوا الناس في أديانهم).

گومانی تبادا نىيە ئەمە تىڭدانی بىرو ھزرەكانە، بۆيە دروست نىيە ھىچ كەسى
لەمەسە لە عىلمىيەكاندا قسە بکات بەتاييەتى لەعەقىدەدا ئىللا كەسانىڭ نەبى زانان،
دروست نىيە نىوہ زاناکان يان خۆبەزانانەكان قسەى تىدا بکەن، ھەرودھا لادەران و
گومراكان لە پىشتىر بەوہى قسەى تىدا نەكەن.

مەبەست لە : (واختصموا في ربحم).

(جيدال)يان داميتنا، خواى گەورە دەفەر مويىت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
فَلَا يَغْرُزُكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (۴) غافر) واتە: ھەر ئەوانە لەبارەى ئايەتەكانى خواوہ
مەملەتەى و دەمبازى ئەكەن _ لەپووى عىنادەوہ _ كافرو بى باوہ پەن جا با ھەلسورانيان
لەشاراندا تۆ فريو نەدا).

كەسى ئيماندار لە ئايەتەكانى خوادا جيدال ناكات، بەلكو وەرى دەگرىت و باوہ پى
وايە ئەوہ قسەى خوايە، ھەر ئەويش خەيرو ھىدايەتە، بەلام ئەوانەى لەسەرى
پادەوہستەن و گومانيان لىي ھەيە ئەمە كەسىكى دەمبازە (مجادل) ە لە ئايەتەكانى
خوادا.

مەبەست لە : (وقالوا: ليس هناك عذاب قبر).

ئەمە قسەيە يەك دەنگەن لەسەرى لە مەزھەبەكەياندا چونكە لای ئەوان ھەر كەسى
خوای ناسى ئەوہ ئيماندارە و پىويست ناكات نوێژ بکات و پۆژوو بگرىت و ھەج و
عەمرە بکات و كارەكانى تر ئەنجام بدات، بەپىي ئەم قسانە سزای ناو گۆر بوونى نىيە
چونكە ھەموو خەلكى خوا دەناسن، ھىچ گۆرپايەلى و سەرپىچى نىيە، ئەوانەى وا لە
گۆرپدان ھەموويان خوا دەناسن، كەواتە سزا نادرىن.

مەبەست لە : (ولا حوضا ولا شفاعة).

ئىنكارىيان لە ھەموو بابەتە غەيبىيەكان كرد، چونكە ئەوان تەنھا پشت بە عەقلى خۆيان دەبەستن.

مەبەست لە: (والجنة والنار لم يخلقا).

واتە: جەھەمىيەكان دەلێن: بە ھەشت و دۆزەخ ئیستا دروست نەكراون، ھەرچەندە خوای گەورە ھەوالی پى داوین كەوا دروستكراون ئیستا، خوای گەورە دەربارەى بە ھەشت دەفرمویت: (أَعِدْتُ لِلْمُتَّقِينَ (١٣٣) آل عمران) وشەى: (أَعِدْتُ) بەلگەى بە ھەشت ئیستا ئامادەى بوونی ھەى، دەربارەى ئاگر فرمویەتى: (أَعِدْتُ لِلْكَافِرِينَ (١٣١) آل عمران) ھەروەھا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالی پى داوین سەختى گەرمایى لە گرو تىنى دۆزەخە، ئەو ھەش بەلگەى ئیستا بوونی ھەى، ھەروەھا ئاگر دوو ھەناسەى ھەى، ھەناسەى ك لە زستانداو ئەویش لە سەختترین ساردیدا دەیبینن و ھەناسەى ك لە ھاویندا ئەویش لە سەختترین گەرمیدا دەیبینن، فرمویەتى: (ان شدة الحر من فيح جهنم)^{٢٤٠}.

مەبەست لە: (وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ).

لە زۆرىك لەوانەى لە قورئان و سوننەتدا ھاتوو ئىنكارىيان لى كرد، چونكە لەگەڵ بۆچوون و باوەپى ئەواندا جیاوازی و ناگونجى.

مەبەست لە: (فاستحل من استحل تكفیرهم ودمائهم من هذا الوجه).

ھەركەسى لە ئەھلى سوننە و جەماعە ئەوانى بە كافر زانیو ئەوا لە بەر كۆى ئەو قسە چەپەلانیان ئەوانى بە كافر زانیو، چونكە قسەكانیان بەو كۆتای دیت كەوا دین بوونی نییە.

مەبەست لە: (لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله).

ھەر ھەركو لە پێشدا باسماں كرد ھەر كەسى ھەندى لە قورئانە كە بە بەلگە وەر بگىرى و
واز لە ھەندەكەى تر بھێنى كە پەيوەندى پێوەیە، ئەوا یەكێكە لەوانەى باوەرى
بە ھەندى لە قورئانە كە ھێناوە و وازى لە ھەندەكەى تر ھێناوە، جا ئەو كەسەى
(متشابھەكان) بكاتە بەلگە و واز لە (محكمەكان) بھێنى ئەوا لەو كەسانەى باوەرى بە
ھەندى كى كىتاب كردووە و كوفرى بەو ھەندەكەى تر كردووە.

مەبەست لە: (ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ) فقد رد الأثر كله).

ھەر ھەھا لە سوننە تدا (محكم) و (متشابھە) ھەيە، جا ھەر كەسى لە سوننە تدا (متشابھە)
وەر بگىرى و واز لە (محكم) بھێنى ئەوا پەردەى ھەموو سوننەى كردووە تەوہ.
مەبەست لە: (وهو كافر بالله العظيم).

ئەمە ئەنجامەكەى پەنا بە خوا، چونكە ئەو كەسەى باوەرى بە خوا ھەيە دەلالت:
(أَمَّا بِه كُلُّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧ بەلام ئەو ھى لە دلیدا لادان ھەيە ئەوا (متشابھە)
وەر دەگىرى، چونكە بۆ ئەو دەگونجى، بەلام (محكم) ەكان ئەوا بەكەلگى ئەو نایەت
بۆیە وازى لى دەھێنى، ئەمە پێگای ئەھلى ئارەزوو ھەردەم و تايبەت نىيە
بە جەھەمىيەكان بەلام سەرچاوەكەى جەھەمىيەكانە، چونكە ئارەزوو پەرستان
ھەموویان لە ھەر كاتێكدا بن ئەمە رێگایانە، ئەو بەلگانە وەر دەگرن لە گەل
ئارەزوویاندا بگونجى و واز لەو پرایە دەھێنن لە گەل ھەزو ئارەزوویاندا نەگونجى.

نوسەر دەلالت: (فدامت لهم المدة، ووجدوا من السلطان معونة على ذلك، ووضعوا السيف
والسوط على من دون ذلك فدرس علم السنة والجماعة وأوهنوها، وصارتا مكتومتين لإظهار
البدع والكلام فيها ولكنهم واتخذوا المجالس وأظهروا رأيهم ووضعوا فيها الكتب وأطعموا الناس
وطلبوا لهم الرئاسة فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله فأدنى ما كان يصيب
الرجل من مجالستهم أن يشك في دينه أو يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على

حق أو على باطل فصار شاكا فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل فأطفأ الله به البدع وأظهر به الحق وأظهر به أهل السنة وطالت ألسنتهم مع قلتهم وكثرة أهل البدع إلى يومنا هذا).

واته: ماوهيهك پۆڭگار بۆ ئەوان بوو، له لایەن دەسەڵاتەوه یارمەتى دەریان هەبوو بۆ بلۆکردنەوهى پاكەيان، بەشمشێرو قامچى دەجوولانەوه لەگەڵ ئەو كەسانەى له گەڵ پاو بۆچوونى ئەواندا نەبوون، بۆیه عىلمى سوننەو جەماعە پەرتو بلۆ بوەوهو لاوازيان كرد، ئەهلى سوننەو جەماعە شاراوەو ناديار بوون لەبەر دەرکەوتنى بیدعەو كەلام له مەسەلەكاندا، له بەر ژمارە زۆرييان و چەندان مەجلىسان داناو بۆچوونى خۆيان دەرخست و چەندین كۆتیبیان لەو بابەتەدا نووسى، تەماحیان خستە بەر خەلكى و سەرۆكايەتى و دەسەڵاتيان بۆ ئەوان دەويست، بۆیه فیتنەيهكى مەزن بەرپا بوو، هېچ كەسێك لێى دەرياز نەبوو ئیلا ئەوانە نەبێ خۆى گەرە پاراستنى، كەمترین شت تووشى كەسێك دەبوو له مەجلىسەكانى ئەواندا ئەوه بوو گومانى لەدینەكەیدا بۆ دروست دەبوو، یان شوێنى ئەوان دەكەوت یان وایدەزانى پاو بۆچوونى ئەوان لەسەر حەقە، نەیدەزانى خۆى لەسەر حەقە یان لەسەر (باطل) ه بۆیه گومانى بۆ پەیدا بوو، خەلكى بەهەلاکەتدا چوون تاكو سەردەمى (جەعفەر) كە پێيان دەگووت: (المتوكل) خۆى گەرە بە هۆى ئەوهوه ئاگرى بیدعەى كۆژاندەوهو حەقى دەرخست و ئەهلى سوننە بەهۆیهوه دەرکەوتن و زمانیان درێژ بوو هەرچەندە خۆيان كەم بوون و ئەهلى بیدعە زۆربوون تاكو ئەمڕۆ.

پاڤه/

مەبەست له: (فدامت لهم المدة ووجدوا من السلطان معونة على ذلك).

ئاماژە بە سەردەمى (مەئمون) و ئەوهكەى دەكات خۆى گەرە لەئێمە و ئەویش خۆشبەیت كە پێى مەغرور بوون و پێى هەڵ خەڵەتان.

مەبەست لە: (ووضعوا السيف والسوط على من دون ذلك).

واتە لەسەردەمى مەئموندا زال بوون بەسەر ئەھلى سوننە و جەماعەدا، ئەمەش ئەنجامى دانانى ھاوپازى پيس و چەپەلە، جا پيويستە لەسەر كەسى موسلمان چ دەسەلاتدار بێت يان دەسەلاتدار نەبى هەردەم كەسى چاك بكاتە ھاوپازى خۆى، خواى گەرە دەفەرمويەت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا) آل عمران (۱۱۸) واتە: ئەى ئەوانەى باوەپتان هيتاوه! بەدەر لە خۆتان كەسيك مەگرەنە دۆست و مەيكەنە جيى راز و نيازى خۆتان و نەيتييه كانى خۆتانيان لا بدركيئن، لە كار تيكدان و زيان پيگەياندننتان دريغ ناكەن و كۆل نادەن).

جا كەسى موسلمان ھاوپازى چاكي هەيە و ئاگادارو وريايە لە ھاوپازى خراب، بەتاييەتى كاربەدەستان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بە (مەئمون) كرد، لەگەل ئەو هەموو زيرەكى و خانەدانەى، ئەو لە نەوەى (هاشم)ە، لەگەل ئەمەشدا مەغرور بوو پييان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بەدواين خەليفەى بەنى عەبباس كرد: ابن العلقمى و الطوسى، چييان بەخەليفەى عەبباسى كرد؟ لە پۆژەلاتەو تەتاريان هيتايە سەرى و ئەوانيە هيتاوپيگايان بۆ كردنەو و پيگايان بۆ سووك و ئاسان كرد تا دەستيەن بەسەر بەغدا و ولاتانى موسلماناندا گرت، كوشتاريكى گەرەو مەزنيان بەرپاكرد، هەموو كيتابەكانيان سوتاندو خستيەنە پووبارى ديچلە و فوراتەو تەكو پەنگى ئاوەكە گۆرا، واين دەزانى ئەوان ئيسلاميان نەهيتشت بەلام ئيسلام لە لايەن خوداوە پشتيوانى لى دەكرى هەرگيز لەناو ناچيەت.

مەبەست لە: (فَدَرَسَ علم السنة والجماعة).

دَرس: واتە بلأوبويەو و چونكە (الدروس) بريتييه لەپەرت و بلأوبويەو.

مەبەست لە: (وأوهنوهما).

واتە: عیلمی کیتاب و سوننەیان لاواز کردو عیلم لای ئەوان بوووە عیلمی (جدل) و عیلمی کەلام و عیلمی مەنتیق.

مەبەست لە: (وصارتا مکتومتین لإظهار البدع والکلام فیها).

وازیان لە سوننەت هێناو خۆیان بە دەرخستنی بیدعە و بانگەواز کردن بۆی خەریک کرد، بۆیە ئە هلی سوننە کپ و بێدەنگ کران.

مەبەست لە: (ولکثرتم واتخذوا المجالس وأظهروا رأیهم).

مەجلیس و قوتابخانە و کۆپو کۆبوونە وەکانیان ئیستغلال کردو سوودیان لى بینی بۆیە لەو جیگایانەدا راویۆچوونی خۆیان دەرخست و بلایان کردەو، ئە هلی خراپەکاری بەو شیوەیەن ئە گەر دەسەلاتیان هەبى ئەوا هیچ چاوەپوان نابن لە هەولدان بۆ نەهێشتنی ئیسلام.

مەبەست لە: (ووضعوا فیها الکتاب).

واتە: کتیبیان نووسییهو، کتیبی جەهەمی و موعتەزێلە.

مەبەست لە: (وأطمعوا الناس وطلبوا لهم الرئاسة).

زۆرێک لەوانەى کە نەگەیشتبوونە عیلم توانیان قەناعەت بە بۆچوونەکانیان بکەن و شوێنیان کەوتن، چونکە فیتنە ئە گەر هات ئەوا کەمێک لە خەلکی پزگاریان دەبى، بەلام هەندى لە خەلکی هەن زۆر پێى کاریگەر دەبن، هەیانە کە مەتر کاریگەر دەبن پێى و هەیانە سەلامەت دەبن، بەلام لە پاش تاقیکردنەو، قەناعەتیان کرد بە خەلکی بە مەزەبەکەى خۆیان بە پارە مەغروریان کردن، ئەوان جاری وابوو بە هەپەشەو کوشتن و لێدان و بەندکردن مامەلەیان دەکرد و جاری وابوو بە لێنیان پێ دەدان بە پارە و پلە و پایە و ئابندەى گەش، جا کەسى نەفام و خاوەن تەماح دینەکەى بە دۆنیاکەى دەفرۆشیت _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله).

ھىچ كەس ئىك لىي دەربازى نەبوو ئىللا مەگەر كەس ئىك دەستى گرتىي بەقورئان و سوونەتەو و ئارامى گرتوو و لەسەرى وەك ئىمامى ئەحمەد و تىاىاندا ھەبوو كوژرا لەكاتى كەدا دەستى گرتبوو بەقورئان و سوونەتەو، بەلام ئەوانەى لەگەل ئەواندا بۆيشتن ئەوا لەگەل ئەواندا بەھەلا كەتدا چوون.

مەبەست لە: (فأدنى ما كان يصيب الرجل من محالستهم أن يشك في دينه).

واتە: ھەندى لەخەلكى ھەبوو لە دىنەكەيان لاىانداو ھەندىكى تر لەدىنەكەى لای نەدا، بەلام چەند گومانىكى بۆ دروست بوو لە ھەندى مەسەلەدا چونكە دانىشتن لەگەل ئەوانەدا ھەرگىز خەيرو چاكە لەگەل خۆيدا ناھىتى.

مەبەست لە: (أو يتابعهم).

ھەركەسى لەگەلئاندا دانىشىي يان تووشى گومانى زۆر دەبىي و لەپىي لادەدا، يان كەمىك تووشى لادان دەبىي يان بەلای كەمەو تووشى جۆرىك لەجۆرەكانى گومان دەبىي لەھەندى لە بابەتەكاندا.

مەبەست لە: (يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على حق أو على باطل فصار شاكا).

بەتايىبەتى كۆمەلئىك حوججەى ساختەو كۆمەلئىك پەوانبىزى و زمان پاراوى و زمان لووسيان پىيە، جا ئەوانە پىويستىيان بەزانايەكى دامەزراو بەرگرى بكات و وەلاميان بداتەو، وەكو ئىمامى ئەحمەد و شىخ الاسلام (ابن تيمية) وەكو ئەو پىشەوايانە كە بەرانبەريان پاوەستان و شكەندنيان.

مەبەست لە: (فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل).

واته: ئەم تاقیکردنەوه بەرده‌وام بوو لەسەر دەمی مەئمونداو سەر دەمی (معتصم)ی
 برای و سەر دەمی (واثق)ی کوپی (المعتصم) کاتی (واثق) بەهەلاکەتدا چوو بەیعه درایه
 (متوکل)ی برای، جا ئەو سوننه‌ی سەرخست و تاقیکردنەوه‌ی لەسەر زانایان نەه‌یشت،
 دەرگای پەحمەت لەلایەن خوداوه کرایه‌وه، جا خوای گەوره پاداشتی خەیری بداتەوه،
 نۆز پێزی لە ئیمامی ئەحمەد دەرگرت و سەربه‌ری کرد.

مەبەست له: (یقال له المتوکل).

واته: (المتوکل علی الله) ئەمە نازناوه‌که‌یه‌تی، بەلام ناوه‌که‌ی (جعفر)ی کوپی
 (الواثق) بوو.

مەبەست له: (وطالت السنتهم).

واته: ئەه‌لی سوننه، واته: بەه‌یزییون لەقسەکردندا، توند بوون لەقسەکردندا بەسەر
 ئەه‌لی بیدعەدا، جا کاره‌که‌ پێچه‌وانه‌وه‌ بوو.

مەبەست له: (مع قتلهم وکثرة أهل البدع إلى یومنا هذا).

بەلام (باطل) هەرگیز بەرگە‌ی حەق ناگریت، هەرچە‌نده‌ ئەوانه‌ی لەسەر (باطل)ن
 نۆزین، جا ئەوانه‌ بەرگە‌ی حەق و حەق ویستان ناگرن، هەرچە‌نده‌ ئەوانه‌ی لەسەر حەق
 بن که‌م بن، خوای گەوره‌ دەرمانی: (کَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ
 (٢٤٩) البقرة) واته: گە‌لی جار بە‌فرمانی خوا کۆمه‌لێکی که‌م بەسەر کۆمه‌لێکی نۆزدا
 سەرکه‌وتوون).

ئیمامی ئەحمەد تەنها یەک کەس بوو تەماشای بکە چی کرد بە‌رانبەر ئەو لێشاوه
 بێباوه‌پێیه، خۆی بە تەنها دامە‌زراو بوو تا‌کو خوای گەوره‌ لە سەر دەستی ئەو سوننه‌ی
 سەربه‌رز کرد، بۆیه‌ پێی دەرگوتی: (پێشه‌وای ئەه‌لی سوننه).

نوسەر دەلّیت: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون بها، ويدعون إليها، لا مانع يمنعهم ولا أحد يحجزهم عما يقولون ويعملون).

واتە: میراتگران و ناودارانى گومپایى مایەوہ کۆمەلّیک لەوان مایەوہ کاریان پى دەکرد، بانگەوازى بۆ دەکن، هیچ پێگربەك پێگایان لى ناگریت، هیچ کەسێك پێگربیان نییە لەوہى دەیلّین و دەیکەن.

پافە:

مەبەست لە: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون).

خراپە کۆتایى نایەت، بەلکو چاکە و خراپە دەمینیتەوہ بۆ تاقیکردنەوہ و ئیبتلا، بەلام هەندى جار حەق سەردەکەوئ و دەردەکەوئ و هەندى جار (باطل) دەردەکەوئ، بەلام دەرکەوتنى (باطل) بەردەوام نابى، بەلام حەق هەرچى بەسەردا بىت ئەوا بەئیزنى خوائ گەورە دەگەپیتەوہ، خوائ گەورە دەفەرمویت:

(وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) (۸۳) القصص واتە: پاشەپۆژى چاکیش هەر بۆ پارێزگارانه.

(وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقَوَى) (۱۳۲) طه واتە: پاشەپۆژى چاک و پیرۆزیش تەنها بۆ خەلکانى پارێزکارو بەتەقوايە.

پیشەوا (ابن القيم) دەلّیت:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذه سنة الرحمن ^{۲۴۱}

﴿١٠٢﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه لم تجزِ زندقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ربح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: (فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) وهم علماء السوء أصحاب الطمع والبدع).

واتە: بزانه هەرگیز (زەندەقە) پەیدا نەبوو ئیلا لە ناکەسانەوه نەبی شۆینکەوتوانی هەموو بانگیکن لەگەڵ هەموو بایەکدا لاردەبنەوه، جا هەر کەسی وابوو ئەوا دینی نییه، خوای گەورە دەئیت: (قال الله عز و جل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) ئەوانیش زانای خراپ و خاوەنی بیدعە و تەماحن.

پاڤه:

مەبەست لە: (واعلم أنه لم تجزِ زندقة قط).

زەندەقە: نیفاقه، دوو پووییه، ئەویش بریتییه لە دەرخیستنی ئیمان و شاردنەوهی کوفر، جا زەندیقەکان: ئەوانەن لە سەرەتای ئیسلامدا پێیان دەگوترا: (منافقین) دوو پووهکان، لە نێو خەڵکیدا دەژین، ئەگەر هەلیان بۆ پرەخسی ئەوا خراپەى خۆیان دەر دەخەن و دانیان جێر دەکەنەوه بەرانبەر بەحق و ئەهلی حق، هەروەکو ئیستا لەسەر دەمی خۆماندا هەیه.

مەبەست لە: (إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ربح).

واتە: خەڵکی عەوام شۆینی هەموو بانگیك دەکەون نازانن بەرەو کوێ دەپۆن، بەلام زانایانی (ئەهلی عیلم) ئەوانەن دامەزراون ئەوا شۆینی حەق دەکەون، بۆیه بە زۆری ئەوان مەغرور مەبه، زۆری خراپەکاران، خوای گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/ ١١٦ واتە: ئەگەر لە زۆریهى خەڵکانی ئەم سەر

زه‌وییه که بئی باوه‌پن په‌په‌وه‌ی بکه‌یت له ریگه‌ی خوا لات نه‌دهن و چه‌واشه‌و سه‌ر لیشی‌واوت نه‌که‌ن).

عیره‌ت به له‌سه‌ر حق بوون ده‌بئی هه‌رچه‌نده که‌میش بن.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ (٢٤٩) البقرة).

مه‌به‌ست له: (فمن كان هكذا فلا دين له).

ئه‌و که‌سه‌ی دوو دل و دل‌ه‌راوکی ده‌کات ئه‌وا دینی نییه، ئه‌وه که‌سیکی دوو‌پوه‌ه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُذَبِّذِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (١٤٣) النساء) واته: له‌نیوان ئیمان و کوفردا دوو دلن نه‌ئه‌وه‌یه بچه‌ لای ئه‌مان و موسلمان بن، نه‌ئه‌وه‌یشه به‌یه‌کجاری خۆ بده‌نه لای ئه‌وان و کافر بن، هه‌ر که‌سیکیش خوا گومرای بکات به‌هۆی لاساری ئه‌و که‌سه خۆیه‌وه قه‌ت تۆ ناتوانی هه‌ج ریگایه‌کی خیری نیشان بده‌یت).

جا که‌سی دوو‌دل دینی نییه.

مه‌به‌ست له: (قال الله عز وجل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم).

ئه‌وان ئه‌گه‌ر له‌نه‌زانینه‌وه توشی دوو‌به‌ره‌کی بوايه‌ن ئه‌وا موصیبه‌ته‌که ئاسان و سووک ده‌بوو، به‌لام ئه‌وان جیاواز بوون له‌کاتی‌کدا ده‌زانن، چونکه ئه‌وان شوینی ئاره‌زووی خۆیان که‌وتن بۆیه جیاوازو دوو‌به‌ره‌کی که‌وته نێوانیان، جا ئه‌گه‌ر شوینی حق بکه‌وتایه‌ن ئه‌وا په‌کده‌نگ ده‌بوون و کۆده‌بوونه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/١٠٣ واته: به‌تیکرا گشتتان ده‌ست به‌پشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لێ نه‌ترازین).

ئەگەر جیاوازی لەگەڵ حەقددا لەنەزانینەوه بوو ئەوا تەکا دەکریت نەمیتێ، بەلام ئەگەر لە زانینەوه بێت ئەوا نەهیشتن و نەمانی گرانە، چونکە خۆی گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص) واتە: چ کەسێ گومرارتە لەو کەسەى پەیرەوى هەواو ئارەزووی خۆی کردووە، بێ ئەوەى هیچ پێنویستێکی لەخواوە هەبێ...؟).

هیچ کەسێک لەو گومرارتە نییە، (فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعَثْنَا بَيْنَهُمُ الْجَائِيَةَ / ١٧) واتە: نەوهى ئیسپرائیل لەنەزانینەوه جیاوازی نەبوون بەلکو بەهۆی ئارەزووە جیاوازی بوون، هەروەها ئەوانەى لەوان دەچن لەم ئوممەتە.

﴿١٠٣﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) فاستثناهم فقال: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) وقال رسول الله (ﷺ): (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون) ٢٤٢.

واتە: بزانه کۆمەلئى خەلکى بەردەوام لەسەر ئەھلى حەق و سوننەتن، خواى گەورە پێنمويان دەکات و ھىدايەتى جگە لەخۆيانیش دەدەن، سوننەتەکان زیندوو دەکەنەو، ئەوانن خواى گەورە وەصفى ئەوانى کردوو لەکاتى جياوازیدا ھەرچەندە کەمن، دەفەرمویت: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) خواى گەورە ئەوانى جياکردەو و فەرمووی: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) ھەرودەما پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى: (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون).

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم).

واتە: بزانه و فێربە.. ئەى مۆسڵمان.. ئەى قوتابى زانست و زانبارى کەوا حەق دەمێنى، کۆمەلئى خواى گەورە تەوفىقى داوێ لەسەر پێگا بمێنەو ھەرچەندە

فیتنەکان نۆز بن، هەرچەندە دوژمنانى هەول بەدن بۆ نەهیشتنى حەق و ئەهلى حەق ئەوا ناتوانن ئەو بەکن، چونکە خۆى گەورە خۆى دەپپاریزى، هەر وەکو خۆى گەورە دەفەرمویت: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) الحجر) واتە: بەپاستى ئیمە خۆمان ئەم قورئانەمان ناردۆتە خواری و هەر خۆیشمان ئاگادارو پارێزەرى ئەکەین).

هەر وەها دەفەرمویت: (إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) (٥١) غافر) واتە: بى گومان ئیمە یارمەتى پەيامبەرانیان و ئەوانەش بپوایان هیناوە ئەدەین، لەژیانی دنیادا بەسەر دوژمنانیاندا سەریان ئەخەین، وە لە پۆژەیشدا کە شایە ددان _ لە پێغەمبەران و فریشتە و.... _ هەلئەسن و پاست دەبنەو).

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لاتزال طائفة من امتي على الحق ظاهرين لا يضرهم من خالفهم ولا من خذلهم حتى يأتي أمر الله تبارك وتعالى)^{٢٤٢} جا حەق ماوە و ئەهلى حەق ماون هەر چەندە چەند سالانىك یان چەند كاتيك كەم ببنەو، خۆى گەورە هەرگیز ئەم حەقە بزر ناكات، بەلام پێویستە لەسەر ئەو كەسانەى دەست بەم حەقەو دەگرن ئارام بگرن لەسەرى، ئارام بگرن لەسەر ئەوەى تووشیان دەبى، ئەگەر نا ئەوا هەرگیز خۆى گەورە ئەم حەقە بزر ناكات، بەلكو چەند پشتیان و شوینكە وتوانىكى بۆ دەپەخسینى، پەنگە لەجیگایەكەو بەگوازىتەو بۆجیگایەكى تر جا ئەگەر لە جیگایەكدا وازى لى هینرا ئەوا خەلكى تری بۆ دەپەخسینى، هەر وەكو خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (٣٨) محمد) واتە: ئەگەر لەم دینە پشت هەلکەن خۆى گەورە ئیوە دەگوپى بەقەوم و گەلىكى تر ئەوسا ئەوانیش وەك ئیوە نابن).

هەر وەها خۆى گەورە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ

اللَّهُ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَّائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (۵۴) المائدة) واتە: ئەى ئەو كەسانەى باۋەپتان ھېناۋە ھەركەسىڭىزگە ئاينى خۇى (ئىسلام) پاشىگەز بېتەۋە ۋەركەپى جا خوا لەمە ۋەلا كەسانىڭ دېنىت خۇشى دەۋىن ۋەئەۋانىش ئەۋيان خۇش دەۋى ۋە ئاست خاۋەن باۋەپاندا خۇ بەكەمزان ۋەبەسۆن ۋەبەرامبەر بە كافرو بى باۋەپان خۇ بەكەۋرەزان ۋەسەرىلندو دەپۆن بەرەن بۇ پەزەمەندى خوا تى دەكۆشەن ۋەجەنگ دەكەن ۋەلەتەشەرو لۆمەى لۆمەكارانىش ناترسەن ۋەباكيان نادا ئەو خۇشەۋىستى ۋەتىكۆشەنە، فەزىل ۋەبەخۇشى خاۋە بە ھەركەسىڭ خۇى بېەۋى دەيدا خواش فەزىل ۋەمېرەبانى فراۋانە).

ئەمە دۇنيايىيە لە لايەن خوداۋە بۇ مانەۋەى ئەم حەقە، چەندىن كەسى بۇ دەپەخسىنى پىي ھەستەن ۋەبېپارەن، جا ترسەكە لەسەر لەناۋچوۋنى دىنەكە نىيە، بەلام ترسەكە لەسەر ئىمەيە ئەگەر دەست بەم دىنەۋە نەگىرەن ۋەئارامى لەسەر نەگىرەن، چونكە لە ئىمە دەسېنرېتەۋە دەدرېتە كەسانى تر، بۇيە پىۋىستە لەخۇمان بترسەن بۇ ئەۋەى ئەم دىنەمان لى نەسېنرېتەۋە ۋەبدرېتە جگە لەخۇمان ۋەئىمەش بەھەلاكەتدا بچىن.

مەبەست لە: (أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة).

عصابة: واتە كۆمەلىڭ (جەماعەتىڭ) ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمۇيەتى: (لا تزال طائفة) پىي دەگوتىت: طائفة، جماعة، عصابة.

مەبەست لە: (يهدىهم الله). بۇ دەستگرتەن بەم حەقەۋە.

مەبەست لە: (ويهدي بهم غيرهم).

ئەۋان خۇيان ھىدايەت دراۋن جگە لە خۇيانىش ھىدايەت دەدەن، ئەمە صىفەتى زانا لەخوا ترسەكانە، ئەۋان تەنھا خەرىكى خۇيان نابەن، بەلكو بانگەۋازى جگە لەخۇيان

دەكەن بۆ حەقو چاوپوونيان دەكەن و ھىدايەتيان دەدەن، بە مانای ئەوھى ئەوان
پێنمويان دەكەن و بۆيان پوون دەكەنەو.

مەبەست لە: (ويحيي بهم السنن).

واتە: سوننەتەكانى پيغەمبەر (ﷺ)، لەپاش ئەوھى پەرتو بڵاوبونەو و نيتزان
ئەوان زىندوى دەكەنەو، ئەمە پيگای ئەوانە، ئەوان سوننەتەكان زىندوو دەكەنەو و
بيدەكان دەمرين و ئەم دینە تازە دەكەنەو تاوھكو وەكو ئەو كاتەى لى دیتەو
دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ) لەھەر ماوھى كدا خۆى گەرە كەسيك دەنيرى بۆ ئەم
ئوممەتە دینەكە تازە بكاتەو، گۆرانی زىادەرەوان و خۆگۆرپى ناراستان و تەئوىلى
نەقامانى لى دوور دەخەنەو، ئەمە فەزلىكە لە خوداوە، چەندەھا جار ئەم دینە توش
بوە كەچى بەردەوام سەرىەرزە وەكو ئەو كاتەى دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ)
بەقورئان و سوننەتەكەىو، ھىچ كەسيك دەستى پى نەگەيشتوو بۆ ئەوھى بيگۆرپى،
ھەرەكو خۆى گەرە فەرموويەتى: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) (الحجر).

ئەوھتە قورئانەكە ھەرەكو ئەو كاتەى دابەزىوھتە سەر (محمد) (ﷺ) تەنھا يەك
پیتى لى نەگۆراو، ئەمەش پاراستنى خۆى گەرەبە بۆ قورئانەكە، چونكە كتيبەكانى
پيشوو قەشەو پايھىبەكان داويان لى كرابوو بە پاراستنى ئەوانيش كيتابەكەيان بزر
كرد، گۆرپانكارىو تەحريفى بەسەردا ھات، ھەرەكو ئەوھى بەسەر تەورات و ئىنجىلدا
ھات، بەلام خۆى گەرە خۆى كەفالتى پاراستنى ئەم قورئانەى گرتە ئەستوى خۆى،
بۆيە ھىچ كەسيك جورئەتى ئەو ناكات تەنھا يەك پيتىك بگۆرپى ئەمەش لەنيعمەتى
خوايە بەسەر ئەم ئوممەتەو.

مەبەست لە: (فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما يختلف

فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) (البقرة ٢١٣).

(وما اختلف فيه) واته: له‌م دینه‌دا یان له‌م کتیبه‌دا (إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءهم
البینات بغیا بینهم) ئەوان جیاواز نه‌بوون چونکه‌ حق‌ شاراوه‌ بوو لی‌یان و نادیار بوو و
گه‌پان به‌دوای‌ حه‌ق‌دا، به‌لام جیاوازی‌بوون به‌هۆی‌ جه‌ووسته‌می‌ هه‌ندیکیان به‌سه‌ر
ئه‌وانیتردا، به‌هۆی‌ ئاره‌زووه‌کانه‌وه‌، ئەمه‌ هۆی‌ جیاوازی‌و دووبه‌ره‌کییان بوو:
ئاره‌زووه‌کان، حه‌زکردن له‌خۆ ده‌رخستن، جا ئەوان ناکۆک نه‌بوون له‌به‌ر نه‌زانیان یان
نادیاری و شاراوه‌یی‌ حه‌ق‌، ئەمه‌ خۆی‌ له‌ خۆیدا ئیقامه‌ی‌ حوججه‌ی‌ تیدایه‌ به‌
سه‌ریانه‌وه‌، له‌وه‌ی‌ حه‌قیان بۆ هات‌و ئاو‌ریان لی‌ نه‌دایه‌وه‌، به‌لکو شوینی ئاره‌زوو و
مه‌به‌ست و ته‌ماحی‌ خۆیان که‌وتن له‌م ژبانده‌دا، جا ئەم ئایه‌ته‌ زه‌می‌ دووبه‌ره‌کی
تیدایه‌و پێویسته‌ له‌سه‌رمان له‌ سه‌ر قورئان کۆبیینه‌وه‌، هه‌روه‌ها زه‌می‌ ئاره‌زوو حه‌زی
نه‌فسه‌کانی‌ تیدایه‌و پێویسته‌ له‌سه‌ر موسلمان شوینکه‌وته‌ی‌ حه‌ق‌ بی‌ت، هه‌رچه‌نده
حه‌قه‌که‌ جیاواز بی‌ت له‌گه‌ڵ ئاره‌زووه‌که‌یدا چونکه‌ ئوممه‌ته‌کانی‌ پێشوو: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (المائدة) واته: که‌چی‌ هه‌ر جاره‌ی
یه‌کی‌ له‌و په‌یامبه‌رانه‌، به‌پێچه‌وانه‌ی‌ ئاره‌زووی‌ ئەوان شتیکی‌ بۆ هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌
په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆزن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان
ده‌کردن).

جا ئەوان شوینی پێغه‌مبه‌ران ده‌که‌ون له‌وه‌ی‌ له‌گه‌ڵ ئاره‌زووه‌کاندا ده‌گونجی‌، به‌لام
ئه‌وه‌ی‌ له‌گه‌ڵ ئاره‌زووه‌کانیاندا نه‌گونجی‌ ئەوا یان پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان ده‌کوژن و یان
به‌درۆیان ده‌خه‌نه‌وه‌، ئەمه‌ پێگا‌و په‌ه‌شتی‌ ئوممه‌ته‌ به‌هه‌لاکه‌تچه‌و پێشوه‌کانه‌، جا
پێویسته‌ له‌سه‌رمان له‌سه‌ر کیتابه‌که‌ی‌ خواو سوننه‌تی‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی‌ (ﷺ) کۆ
بیینه‌وه‌و ئەوه‌ی‌ پێشین له‌سه‌ری‌ بوون له‌هاوه‌لان و شوینکه‌وتوان هه‌رچه‌نده‌ له‌گه‌ڵ
ئاره‌زووه‌کانماندا نه‌گونجی‌، ئەمه‌ له‌به‌رژه‌وه‌ندی‌ ئیمه‌دایه‌، شوینکه‌وتنی
ئاره‌زووه‌کانمان زیانی‌ ئیمه‌ی‌ تیدایه‌، خ‌وای‌ گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویتی: (وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ

لَقَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ (المؤمنون/ ٧١) واتە: ئەگەر حەق و پاستی دواى ئارەزووى ئەوان كەوتبا بى گومان ئیستا سیستەمى ئاسمانەكان و زەوى و هەر دروستكراویكى تریش تیاپاندایە دەشیواو تێك دەچوو).

مەبەست لە: (فاستناهم فقال: فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم).

خوای گەورە دەفەر مویت: (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُخْجَمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ (٢١٣) البقرة) واتە: لەسەرەتاوە هەموو خەلك یەك دەستەو یەك بەرە بوون ئینجا خوا پیغەمبەرانی نارد موزدەدەربین و ترسینەریش بن و کتیب و نامەى حەق و پاستیشى لەگەڵ ناردن تائەو هەى بوویە کیشەى نیوانیان و ناکۆكى و دووبەرەکیان تێیدا هەبوو شى بکاتەو خۆ هەر ئەوانەیان لەو بەرنامەو کتیبەدا ناکۆك بوون، كە لەپێشدا کتیبیان پى درابوو ئەویش پاش ئەو هەموو بەلگەو نیشانە پوونانە بۆیان هاتن جیاوازی و دژایەتی بەکەشیان هەر لەبەر ئێرەیی و حەسادەتى ناوخۆیان بوو).

روونی کردەو هە جیاوازی و دووبەرەکیان بەهۆى جەورەستەم و تەعەدا کردنى هەندیکیان بەسەر ئەوانیترداو شوینکەوتنى ئارەزوەکانیان، نەك لەبەر نادیارى و ناپوونی حەق، بەلام ئەوان حەقیان ناوی، ئەمجار کۆمەلێكى لى دەرھێناو فەرەموى: (فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا) ئەوان شوینکەوتوانى پیغەمبەرەکان و ئەهلى سوننەو جەماعەن لەم ئومەتەدا، ئەوانیش ئەهلى حەقن، ئەمەش بەلگەى ئەو یەكەوا پێویستى بە ئیمانە، بەلام هیدایەتەكەى لەو جیگایە دايدەنا كە شایستەن ئەوانیش ئەهلى ئیمانن، خۆشویستوانى حەقن، جا خوای گەورە هیدایەتیان دەدا بەهۆى ئیمان و

خۆشه‌ویستی‌یان بۆ حق، ئەمەش بە‌لگە‌یه‌ هیدایەت ھۆکاری خۆی ھە‌یه‌ ئە‌ویش بریتی‌یه‌
لە‌ ئیمان و خۆشویستنی حق و گە‌ران بە‌دوایدا.

مە‌بە‌ست لە‌ و فەرموودە‌یە‌ی کە‌ دە‌فەرمویت: (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرین علی
الحق لا یضرهم من خذلهم حتی یأتی أمر الله وهم ظاهرون)^{٢٤٤}.

ئە‌م فەرموودە‌یە‌ بە‌ چە‌ند ڕیوایە‌تی‌کە‌ وە‌ مە‌شھوور بوە‌، لە‌ ڕیوایە‌تی‌کدا ھاتوہ‌:
(لا تزال عصابة)^{٢٤٥} کە‌ ئە‌ویش جە‌ماعە‌یە‌، لە‌ ڕیوایە‌تی‌کدا ھاتوہ‌: (طائفة)، (علی الحق
ظاهرين) واتە‌: سەرکە‌وتوون بە‌ سەر جگە‌ لە‌ خۆیاندا، (لا یضرهم من خذلهم حتی یأتی أمر
الله تبارک وتعالی) لە‌ کۆتایی زە‌ماندا، واتە‌ لە‌ نزیک‌ی ھە‌ستانی قیامە‌ت کاتی‌ خۆی گە‌ورە‌
گیانی ئیمانداران دە‌کێشێ‌ و ھیچ ئیماندارێک لە‌ سەر زە‌ویدا نامی‌نی، ھیچ کە‌سی‌ک نامی‌نی
تە‌نھا کافران و موشریکان نە‌بی، ئە‌مجار قیامە‌ت بە‌ سەر ئە‌واندا ھە‌ڵدە‌ستی، جا
قیامە‌ت بە‌ سەر ئیمانداراندا ھە‌ڵناسیت بە‌ لکو بە‌ سەر کافراندا ھە‌ڵدە‌ستی، پێغە‌مبە‌ری
خوا (ﷺ) دە‌فەرمویت: (إن من شرار الناس من تدركهم الساعة وهم أحياء، والذين یبنون
المساجد علی القبور)^{٢٤٦} واتە‌: لە‌ خراپترین خە‌لکی ئە‌وانە‌ن کە‌ قیامە‌ت ھە‌ڵدە‌ستی و
ھێشتا ئە‌وان زیندوون و ئە‌وانە‌ی لە‌ سەر گۆرە‌کان مزگە‌وت دروست دە‌کە‌ن) ئە‌وانە‌
خراپترینی خە‌لکە‌ن _ پە‌نا بە‌ خوا _ جا قیامە‌ت بە‌ سەر ئیمانداراندا ھە‌ڵناسیت بە‌ لکو
بە‌ سەر کافرو موشریکاندا ھە‌ڵدە‌ستی.

٢٤٤ / سبق تخريجه .

٢٤٥ / رواه مسلم (١٩٢٤) .

٢٤٦ / رواه البخاري معلقا ووصله معمر واحمد وابن ابي شيبة والبخاري وابن خزيمة وابن حبان .

﴿١٠٤﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم والكتب ومن خالف الكتاب والسنة فهو صاحب بدعة وإن كان كثير العلم والكتب).

واتە: بزانه __ پەحمەتى خوات لى بىت __ كەوا عىلم بە زۆرى كىتب و پىوايەت نىيە، بەلكو زانا ئەو كەسەيە شوينى عىلم و سوننەتەكان دەكەوئەت، هەرچەندە عىلم و كىتبى كەم بىت، هەركەسێك لەگەڵ كىتاب و سوننەدا ناكۆك بوو ئەوا خاوەنى بىدعەيە هەرچەندە كىتب و عىلمى زۆر بى.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب).

عىلم بە زۆرى زانىارى و كىتب و كىتب خويندەنەوه نىيە، بەلكو عىلم بە تىگەيشتن و شوينكەوتن و كار كردنە هەرچەندە عىلمەكەى كەم بىت، جا كەمى عىلم و لەگەڵ كارى چاكە و تىگەيشتن لە دىنى خوادا زۆرە، عىلمى زۆر بى كردهوه و بى شوينكەوتن هىچ سوودى نىيە، جوله كە زانا يان تىدايە (ئەحبار) يان تىدا بوە لەگەڵ ئەو شىدا هىچ سووديان لە عىلمەكەيان نەبينى و بوونە ئەوانەى خواى گەورە غەزەبى لى گرتوون، چونكە سەرپىچى خوايان كرد بە چاوپوونى، جا مەبەستەكە زۆرى عىلم نىيە، زۆرى كىتب خويندەنەوه نىيە بەلكو مەبەست كارو كردهويە، ئەمە مەبەستى عىلمە، ئەمەش پىگای ئەوانەيە نىعمەتيان بە سەردا پڙاوه، هەروەكو خواى گەورە دەفەر موئەت: (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٦) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) ئەوانيش: ئەهلى عىلم و كردهوه (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ) ئەوانيش: ئەهلى عىلم بە بى كردهوه (وَلَا الضَّالِّينَ (٧) الفاتحة) ئەوانەش ئەهلى كردهوه بە بى عىلم، جا عىلم هىچ سوودى نىيە بە بى كردهوه و

كرده وهش سوودى نىيە بەبى عيلم، بۆيە دەبى ھەردوو پىكەو ە بن، عيلم و كرده وه،
ھەر ئەمەش پىگای ئەوانەيە نىعمە تيان بەسەردا پزاوہ .

مەبەست لە : (وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم والكتب).

زانا ئەو كەسەيە شوینی قورئان و سوننە كەوتبى ھەر چەندە خاوەنى عىلمىكى كەم
بىت، بە جىاواز لەگەڵ ئەو ەى خاوەنى عىلمى زۆرە يان خاوەنى كتیبى زۆر
جۆربە جۆر بى بەلام كرده وەى نەبى ئەوا ئەم كەسە ھیچ سوودى تىادا نىيە .

عيلم ئەو ەيە زۆر دەبى و پاك دەبیتەو ە گەشە دەكات و كرده وەى چاكەى لە گەلدا
بىت، بەلام عىلمىك كرده وەى لە گەلدا نەبىت ئەوا ھیچ بەرەكەتى تىدا نىيە و سەقامگىر
نابى، زاناكان دوو بەشن: _

یەكەم: زانايان تەنھا بەزمان زانان.

دوو ەم: زانايان بەزمان و بەدل زانان، ئەوانیش ئەوانەن لەخوا دەترسن، (إِنَّمَا يَخْشَى
اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ) فاطر/ ۲۸ واتە: بە پاستى لە بەندەكانى خوادا ھەر زاناكانن لە
خوا ئەترسن و سەرى نەوازشى بۆ دائەنوینن چونكە ھەر ئەوان دەزانن ئەو زاتەيە چ
خاوەن دەسەلاتىكە).

جا (عيلم و ترس) ئەو دووانە عىلمى تەوانن، بەلام عىلمى زمان بەبى ترس ئەو ە
عىلمى دوو پووەكانە، داوا لەخوا دەكەين بمانپارێزى.

مەبەست لە : (ومن خالف الكتاب والسنة فهو صاحب بدعة).

چونكە بىدعە: ئەو ەيە بەندەيەك لەخوا خۆى نزيك بكاتەو ە بە شتىك بەبى ھیچ
بەلگەيەك لەكىتاب و سوننەتدا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من أحدث في أمرنا
هذا ما ليس منه فهو رد) واتە كارەكەى بۆى دەگەردىتەو ە، لەپىوايەتىكى تردا ھاتو ە:

(من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد)^{٢٤٧} جا ئەو كەسەى بىدعەيەك دادەھيئى و ئەو كەسەى كارى پى دەكات ئەو كارەكەى بۆخۆى دەگەردىتەو چونكە ئەو كارىك دەكات كە خۆى گەورەو پىغەمبەرەكەى لەشەردا دايان نەريژاوە، جا ئەو كارە خۆى گەورە وەرى ناگرى، بۆيە زانايان دەربارەى كەردەو فەرمويانە: كەردەوكان وەرناگيرين ئەگەر دوو مەرجى تىدا نەبىت: -

مەرجى يەكەم: نياز پاكى بۆ خوا دوور كەوتنەو لە شىرك (الاخلاص).

مەرجى دووهم: شوئىنكەوتنى پىغەمبەر (ﷺ) ئەويش بەوازيەنان لەبىدعەو داھيئەراوەكان دەبى (المتابعة).

جا ھەر كەردەو يەك شىركى تىدا بىت پوچەلە (باطل) ھەو ھەر كارىك لەسەر بىدعە بنيات نرابى ئەويش (باطل) ھە، كارو كەردەكان دروست و تەواو نين ئىيلا دەبى: تەنھا لەبەر خۆى گەورەبى و لەسەر سوننەتى پىغەمبەرى خوا بى (ﷺ). مەبەست لە: (وإن كان كثير العلم والكتب).

چونكە ئەو كەسىكى بىدعەچىيە ئەو سوود لەعيلمەكەى نابىنى، ھەرچەندە كەسىكى خاوەن عىلمى زۆرى ئەگەر ھاتوو شوئىنكەوتەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبى بەلكو بە قسەى فلان و فلان كار بكات، ئەو عىلمەكەى ھىچ سوودىكى نىيەو سوود لەكتىبەكانىشى نابىنى، خۆى گەورە دەربارەى جولەكە دەفەرمويت: (مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا الجمعة/٥).

ئەو كەسەى كتيبخانەيەكى زەبەلاحى ھەيەو لەكاتىكدا وازى لەكەردەو ھيئاوە يان بىدعەچىيە، ئەو وەكو گویدريژىكە، ھەستاو بەھەلگرتنى كتيب بەلام سوودى لى نابىنى.

﴿۱۰۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم ومن قال على الله ما لا يعلم فهو من المتكلفين)

واتە: بزانه _ پەحمەتى خوات لى بى _ ھەر كەسى لە دىنى خوادا بە بۆچوون و قىياس و تەئوىلى خۆى قەسى كرد بە بى حوججە لە سوننە و جەماعەدا، ئەوا بە ناوى خواوہ قەسى كردووە بە بى عىلم و ھەر كەسى بە ناوى خواوہ قەسە بكات بە بى عىلم ئەوہ يەككە لە زۆر لە خۆكردووەكان.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله-).

ھەر پستەيەك بە (اعلم) دەست پى بكات ئەوہ لەبەر و رىا كردنەوہ يە چونكە گرنكە.

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم).

جا دىن بە راو بۆچوون نىيە، بەلكو بە شوينكەوتنە، دىن بە بۆچوون و قىياس نىيە، مەبەست لە قىياس: قىياسى پووجەلە نەك قىياسى پاست و دروست، دىن بە بۆچوونەكان و قىياسەكان و بىرۆكەكان نىيە، بەلكو بە ئەو (وہى) يەيە دابەزىوہ تە سەر پىڤەمبەرى نىردراو (ﷺ)، بە راستى ئەوہ دىنە.

مەبەست لە: (وقياسه).

مەبەستى قىياسىكى پووجەلە بەلام قىياسى پاست و دروست كە لەسەر عىللە بنىات نراوہ، ئەوہ يەككە لە بنەماكانى بەلگەكان (اصول الادلة)، چونكە بەلگەكان برىتيين لە

کیتاب و سوننە و ئیجماع و قیاسی راست و دروستی بنیات نراو لەسەر عیللە یەکی تەواو دەقی لەسەر هاتووە یان (المستنبطة)، چونکە عیللە دوو جۆرە:

یەكەم/ عیللە یەکی (منصوص) (دەقیکی شەرعی لەسەر هاتووە).

دووهم/ عیللە یەکی (مستنبطة) (لە دەقیکی شەرعی دەرھێنراو)

مەبەست لە: (وتأویله).

مەبەست لە تەئویل: بریتییه لە لادانی مانای (لفظ) يَك لە پەرۆڵ تەكەى خۆی بەبێ بەلگە، ئەمە تەئویلیکی نەویستراو.

مەبەست لە: (ومن قال على الله مالا يعلم فهو من المتكلفين).

(التكلف) بریتییه لە قسەکردن لە دیندا بەبێ بەلگە.

﴿١٠٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان).

واته: حه‌قیش ئه‌وه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه هاتبئ، سوننه‌تیش: سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جه‌ماعه: ئه‌وه‌یه هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری کۆبوونه‌وه له‌خیلافه‌تی ئه‌بو به‌کرو عومه‌رو عوسماندا.

پافه /

مه‌به‌ست له: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ).

ئه‌وه‌ی له‌لایه‌ن خوداوه هاتوو له‌قورئاندا، ئه‌وه‌ی له‌پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتوو له‌سوننه‌تدا، هه‌ردوو وه‌حینه‌ن له‌لایه‌ن خوداوه، قورئان وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، سوننه‌تیش وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) قورئان پێی ده‌گوترئ وه‌حی یه‌که‌م، سوننه‌ت وه‌حی دووه‌م له‌پاش قورئان، هه‌ر ئه‌ویش ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پووئی ده‌کاته‌وه، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ (٤٤) النحل) واته: وا بۆ تۆش ئه‌م قورئانه‌مان دابه‌زاند هه‌ر ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌و خه‌لکه‌ پوون بکه‌یته‌وه ئه‌وه‌ی بۆیان دابه‌زێنراوه).

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئان پوون ده‌کاته‌وه به‌سوننه‌ت و کرده‌وه و قسه‌کانی.

سوننه‌ت له‌زمانه‌وانیدا: واته: پێگا، مه‌به‌ست لی‌ره‌دا ئه‌وه‌ی له‌ پیغه‌مبه‌ری خوداوه ﷺ هاتوو له‌قسه‌ یان کرده‌وه یان ته‌قیر، ئه‌مه‌ مانای سوننه‌ته‌ لای فه‌رمووده‌ناسان.

بەلای فەقیهەکانەو، سوننەت: ئەو کارە (مستحب) ەبە کە ئەو کەسەى ئەنجامى دەدات پاداشت دەدریتهو ئەو ەى وازى لى بهیئى سزا نادریت.

مەبەست لە: (والجماعة ما اجتمع علیه أصحاب رسول الله ﷺ) فی خلافة أبی بکر وعمر وعثمان).

جەماعە لەدیندا: ئەو ەبە ئەهلى حق لەسەرى کۆبوونەتەو.

یەکەمین جەماعەو پیشینی جەماعە: هاو ەلانى پیغەمبەرى خودایە (ﷺ)، ئەوانیش باشتەین سەدە بوون، ئەو ەى هاو ەلانى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى کۆبوونەو ئەو جەماعەبە، لە پاش ئەوان ئەو ەى لەسەر حق بیئت ئەو جەماعەبە، جا ئەو کەسەى لەسەر حق بیئت پیى دەگوتریت: جەماعە ەەرچەندە تەنها یەک کەسیش بیئت، ەەرچەندە ەموو خەلکى لەگەل ئەودا جیاوازو ناکۆک بن، چونکە مەبەست لە جەماعە زۆرى ژمارە نییە، بەلکە مەبەست لە جەماعە ئەوانەن لەسەر حق، ەەرچەندە کۆمەلێکى کەم بن.

﴿١٠٧﴾ نوسەر دەلئیت: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها واستراح بدنه وسلم له دينه إن شاء الله لأن رسول الله ﷺ قال: (ستفترق أمتي)^{٢٤٨} وبين لنا رسول الله ﷺ الناجي منها فقال: (ما كنت أنا عليه اليوم وأصحابي) ٢٤٩ فهذا هو الشفاء والبيان والأمر الواضح والنار المستنير وقال رسول الله ﷺ: (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع وعليكم بدينكم العتيق).

واته: ھەر کەسئ دەستی گرت بە سوننەتە کەى پئغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەوەى ھاوێلان و جەماعە لەسەرى بوون ئەوا زال دەبێتە سەر ھەموو ئەھلى بیدعەدا، جەستەى ئاسوودە دەبێ و دینە کەى سەلامەت دەبێ _ إن شاء الله _ چونکە پئغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (ستفترق أمتي) واتە: ئوممەتە کەم جیاوازو ناکۆک دەبن) پئغەمبەرى خوا (ﷺ) کۆمەلە پزگاربوووە کەى بۆ بوون کردووینەتەووە ھەرمووی: (ئەوێ ئەمڕۆ من و ھاوێلانئى لەسەرە) جا ئەمە چارەسەر و پوونکردنەوێ کارە پۆشنە کەو مەنارە پوناکە کەى، پئغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموێ: (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع وعليكم بدينكم العتيق).

پاڤە/

مەبەست لە: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها).

ھەر کەسئ دامەزراو بوو لەسەر ئەم بنەما مەزنانە: لەسەر قورئان و لەسەر سوننەت و لەسەر ئەوەى کۆمەلەى موسلمانان لەسەر بوون ئەویش ئیجماعە لەسەر

٢٤٨ / سبق تخريجه .

٢٤٩ / سبق تخريجه .

حەق، ئەوا زال دەبىي بەسەر ئەھلى (باطل)دا، واتە: سەر دە کە ویت بەسەر یاندا و حەق لای ئەم دەبىي لای ئەوان نابىي هەر چەندە ژمارەیان نۆد بىي.

مەبەست لە: (واستراح بدنه وسلم له دينه إن شاء الله).

هەر کەس ي لەسەر کىتاب و سوننە و جەماعەتى مۇسڵمانان بىت، دىن و جەستەشى پارىزراو دەبىي هەر چەندە تەنھا يەك کەس شىش بىت، هەر وەها سەر دە کە وىي بەسەر ئەھلى (باطل)دا بەھوى بەلگە و حوججە کانىيە وە، چونکە ئەوان هېچ شتىکیان نىيە تەنھا گومان و ساختە نەبىي.

مەبەست لە: (لأن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) هەوالىكى داوە کە مانای ئاگادار کردنە وەيە، هەوال دەربارەى ئایندە دەدات و ئەوێ پوو دەدا لە پىتەنای بەرژە وەندى مۇسڵمانان و لەبەر ئەوێ لەسەر چارپوونى بن، هەوالى داوە جیاوازی و دووبەرەکی پوو دەدات، تاکو ئەگەر ئەو پوویدا لىي چارپوون بن و ئاگادارى خۆیان بن و هەلنەخەلەتین بە زۆرى ئەوانەى جیاواز و ناکۆکن، زاھید نەبن بەرانبەر بە حەق، ئەمەش لە ئامۆزگارى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) بۆ ئوممەتە کەى، لە فەرموودەى (العرياض)ى کورپى (سارىە) فەرمووى: (صلى بنا رسول الله ﷺ) صلاة الصبح، فوعظنا موعظة بليغة ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فقلنا: يا رسول الله ﷺ) كأنها موعظة مودع فأوصنا؟ قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم عبدٌ، فإنه من يعش منكم فسيرى اختلافًا كثيرًا، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين من بعدي، فتمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) ٢٥٠ واتە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێزى بەیان بۆ کردین ئەمجار ئامۆزگارىيەکی کردین چاوەکانى

پى فرمىسكاوى بوون و دلەكانى پى راجلەكىن، وتمان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلتى ئەمە دوا ئامۇزگارپىيە بۆيە ئامۇزگاريمان بكة. ئەويش فەرمووى: ئامۇزگاريتان دەكەم بەوھى لە خوا بترسن و تەقواى خواتان بىت و گوپپيست و گوپراپەل بن، ھەرچەندە ئەگەر بەندەيەك بوو بە ئەمىرتان، چونكە ھەركەس لەئىوھ _ لەپاش من _ بژىت ئەوا جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبىنى، جا ئامۇزگاريتان دەكەم دەست بەسوننەت رىگاگەى منەوھ بگرن و دەست بە سوننەت و رىگاى جىنشىنە رىنموىى كراوھكانەوھ بگرن، توند دەستى پىوھ بگرن، بە ددانەكانتاتان توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوپپەكان بن، چونكە ھەموو دامىتراوئىك بىدعەيە و ھەموو بىدعەيەك گومراپىيەك).

جا ھەوالى پىدان كە جىاوازىيەكى زۆر پوودەدات لەپاش خۆى، ئەمجار ئامۇزگارى كردن لەكاتى پوودانى دووبەرەكىدا دەست بەسوننەتى پىغەمبەرەوھ (ﷺ) بگرن، ھەر ئەوھ خاوەنەكەى دەرباز دەكات لە فىتنەكان، پارىزەرە لەجىاوازى و گومراپوون، ھەرەھا لەفەرموودەيەكى تردا ھەوالى پىداوين كەوا ئەم ئوممەتە دەبىتە ھەفتاوسى كۆمەلەوھ و ھەمووى لەئاگردايە تەنھا يەككە نەبى فەرموويان: ئەو كۆمەلە پزگاربووھ كى يە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: (ما كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي)^{۲۵۱} ئەمەيە ھۆكارى دەربازبوون لە گومراپوون لەكاتى جىاوازىدا، لە پۆزى قىامەتېشدا لە لەئاگر دەربازى دەبى، ئەويش ئەوانەن كە لەسەر ئەو پىگايەن كە پىغەمبەرى خواو (ﷺ) ھاوھلە بەرپزەكانى لەسەرە، ئەمە پزگاربوونە لەفىتنەكان و جىاوازىيەكان، جا ھەفتا و دوو كۆمەلەكە ھەموويان لەئاگردان ئىللا ئەو كەسە نەبى دەستى گرتووھ بەوھى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بووھ، لە چوونە ناو ئاگرەوھ ئەوان جىاوازن، ھەيانە كوفر دەكات لەگەل كافراندا دەچىتە ئاگرەوھ بەھەتا ھەتايى دەمىنپتەوھ،

هەيانە (فسق) دەكات و لەگەڵ سەرپێچى كاراندا دەچێتە ئاگرەو تێیدا سزا دەدرى. ئەمجار دەچێتە بەهەشتەو لەپاش ئەو، بوونى هەر هەموویان لە ئاگردا بەلگەى ئەو نىيە هەموویان کافرن بەلکو بەلگەى هەپەشەى تونده لە جیابوونەو لە سوننەتى پێغمەبرى خوا (ﷺ)، هەيانە کوفەر، هەيانە گومرايى و تیاياندا هەيە سەرپێچى، هەرکەسەو بەپێى خۆى.

مەبەست لە: (فهذا هو الشفاء والبيان والأمر الواضح).

پێغمەبرى ئازیز (ﷺ) وازى لى نەهێناوین بەبى ئەوێ ئاینده مان بۆ پوون بکاتەو، بەلام پێغمەبرى خوا (ﷺ) ئایندهى بۆ پوون کردینەو کەخوای گەورە بۆ ئاشکرا کردبوو، بۆ ئەوێ لەسەر چاوپوونى بین، ئەمەش لە ئامۆژگارى و بەزەبى ئەو، لەوێ ئێمە لەکاتى پوودانى ئارەزوو دووبەرەکیدا دەست بەحەقەو بەگرین ئارامى لەسەر بەگرین و لەسەرى دامەزراو ببین، هەرگیز دەربازبوون نىيە ئیلا بەو نەبى.

مەبەست لە: (والمنا المستنير).

لەعادهتى ئەواندا شەتەکیان لەسەر جێگایەکی بەرز دادەناو ئاگریان لەسەرى دەکردەو بۆ ئەوێ موسافیرەکان پێنمویى بکات، ئەمەش لە دەریاکاندا دادەنرا بۆ ئەوێ کە شەتیهکان پێنمویى بکات، مەنارەى ئەم ئیسلامە کىتاب و سوننەیه.

جا هەرکەسێ لەسەر ئەم مەنارە بپوات ئەوا پزگارى دەبى و هەرکەسێ وازى لەم مەنارەیه هێنا ئەوا بەهەلاکەتدا دەچێت جا یان لە وشکانیدا یان لە دەریادا بێت چونکە لە رێگا ئالۆزو پێچاوپێچەکاندا، ئەمەش نمونەیهکی پوونە بۆ دەستگرتن بەحەقەو.

مەبەست لە: (وقال رسول الله ﷺ): (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع).

(التعمق والتنطع) بریتییه لە: زیاده‌پەرەوی کردن و توند‌پەرەوی کردن لە دیندا، وەکو ئەو کەسەى دە‌لێت: من هەر دەم بە پۆژوو دەبم و نایشکێنم، ئەو کەسەى دە‌لێت: - من هەموو شەوێ شەو نوێژ دەکەم و ناخەم، ئەو کەسەى دە‌لێت: من هەر گیز ئن ناھێنم بە گەنجیتی دە‌مێنمەو، ئەمە توند‌پەرەوی و چوونە قولاییه، پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) پەدەى کردەو و توپەبوو لە سەر ئەوەى ووتیان، پوونی کردەو و ئەو بە ناوەندى بوون هاتوو، نوێژ دەکات و دەخەوێ، پۆژوو دە‌گريیت و دە‌یشکێنێ و ژنیش دە‌هێنێ، جا هەرکەسێ حەز لەم سوننەتە ئەکات ئەوا پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) لێى بە‌ریه^{٢٥٢}، چونکە پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) بە‌رائەتى خۆى لە (المتنطعين) و زیاده‌پەرەوان لە پەرستەن و توند‌پەرەواندا دە‌ریپى و فەرمانى بە‌ناوەندى بوون کردوو، نمونەى هێنایەو بە‌سوننەتەکەى بە‌وەى کە لە‌سەر یەتى.

مەبەست لە: (وعليكم بدینکم العتیق).

العتیق: واتە کۆن (دێرین) واتە ئەو دینەى پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) لە‌سەرى بوو، بە‌و واز لە‌داهێنراوە‌کان بهێنن، ئەو پێگایە بگرنە بەر پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) ئێمەى لە‌سەر جێ هێشتوو، ئەویش دینە کۆنەکە یە کە پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) هێناویەتى، واز لە‌داهێنراوە‌کان و ئیجتیهاده هە‌لە‌کان بهێنن کە خە‌لکى دا‌یده‌هێنن هەرچە‌نده وادە‌زانن زیاده‌یه لە‌چاکەدا، ئەو کارێکى زیاترەو ئەو... ئەو...، جا لە‌بەر ئەوەى جیاوازه لە‌گە‌ڵ سوننەتەکەى پێغه‌مبەرى خوا (ﷺ) ئەوا هەرگیز هیچ خە‌یرێکى تێدا نییه، ئەمە مانای (العتیق)ە، واتە ئەوەى پێغه‌مبەر (ﷺ) هاو‌ە‌لانی لە‌سەر بوو و ئەوەى کۆنە‌کان لە‌سەرى بوون لە‌ هاو‌ە‌لان و شوێنکە‌وتوان و شوێنکە‌وتەى شوێنکە‌وتوان و

سى سەدە چاکەكەو واز بهینن لە دامینراوەكان و شتە نوێیەكان كە خاوەنى وانیشانى دەدات چاکەیه، لەكاتێكدا چاکەو خەیر نییە، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت:—
 (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{۲۵۲} واتە: (من لەناوتاندا بەجێم هێشتووە ئەگەر دەستى پیووە بگرن ئەوا هەرگیز گومرا نابن لەپاش من:—
 كىتابەكەى خواو سوننەتەكەى من).

جا هیچ كردهوهیهك یان قسهیهك وەرمرهگره تاكو بهراوردی دهكەیت لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا جا ئەگەر لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا گونجا ئەوا وەرى بگره و ئەگەر نەگونجا لەگەڵ كىتاب و سوننەتدا ئەوا وازی لی بهینە.

﴿١٠٨﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة وأول الاختلاف فتحاربت الأمة وتفرقت واتبعت الطمع والأهواء والميل إلى الدنيا فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ) أو يكون يدعو إلى شيء أحدثه من قبله من أهل البدع فهو كمن أحدثه فمن زعم ذلك أو قال به فقد رد السنة وخالف الحق والجماعة وأباح البدع وهو أضر على هذه الأمة من إبليس).

واته: بزانه دينه دیرینه که: ئەو دینە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەسەری وەفاتى کردو تاكو كوشتنى (عوسمانى كوپى عەففان) و كوشتنى ئەو یەكەم دووبەرەكى و یەكەم جیاوازی بوو، جا ئەم ئوممەتە جەنگیان بەرپا کرد لەگەڵ یەكتردا، جیاوازیبون و شوینی تەماح و ئارەزوو كەوتن و لادان بەرەو لای دنیا، جا هیچ كەسێك ئیزنى پێ نەدراوه لە ھەرشتیکدا دایەتنبای لەو ھى ھاوھەڵان لەسەری نەبوون، یان بانگەواز بو دایەتروویك دەكات لەپیش خۆی دایانھێتنبای لە بیدعەكاران، ئەو ھەكو ئەو كەسە یە خۆی دایەتنبای، جا ھەركەسى باوھپی وابى یان ئەو ھەكەسێك بلیت ئەو سوننەتى پەدكردوھتەو، لەگەڵ ھەق و جەماعەدا ناكۆك بوو ھەو بیدعەى ھەڵال كێدوھ جا ئەو كەسە زیانبەخش ترە لەسەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس)

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه).

واته: لەو جەماعەتە پوختو پاكە جیاوازی و دووبەرەكى تێدا پەیدا نەبوو ئەو جەماعەتە یە لەسەردەمى سێ خەلیفە کەدا بوو: ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان، چونکە

لەسەر دەمى ئەو سى خەلىفەدا جىاوازی و دووبەرەكى نەبوو، كۆمەلى مۇسلمانان يەك
جەماعەت بوون و لەسەر حەق كۆك بوون، كاتى عوسمان كۆژا چىتر - بەكوشتنى ئەو
- دەرگای دووبەرەكى و خراپەكارى و فیتنە كراپەو.

مەبەست لە: (وكان قتله أول الفرقة).

يەكەم دووبەرەكى بەھۆى كوشتنى عوسمانەو پوویدا، كاتى ئەو كۆژا ئەو ئەمن و
ئاسایش تىكچوو، جەماعە پەرت بوون، چەندىن كۆمەلى گومرا پەيدا بوون و ئەوھى
پوویدا پوویدا، ئەوھى لە مێژوودا نوسراو، بەلام لەگەڵ ھەر ھەموو ئەمانەشدا
_ سوپاس بۆ خوا _ دىن پارىزراو، ھەركەسى حەقى بویت و خەبرى بویت ئەو تەنھا
لەسەرى تى بگەرپتەو بۆ كىتاب و سوننەو ئەوھى جەماعەى مۇسلمانانى لەسەر ئەو
_ لەویدا _ حەق بەپوونى دەدۆزیتەو، ھەرچەندە خراپەكارى و جىاوازی و فیتنەو
دووبەرەكى نۆز بىت، ھۆى كوشتنى عوسمان _ خەلىفەى راشدى دادپەرور
_ ذوالنورین: كەابراپەكى جولەكە لەجولەكەكانى يەمەن پىيان دەگووت: (عبدالله
كۆرى سبأ) نازناوى (ابن السواد) بوو، چونكە داىكى حەبەشىيە، لەبەر خەلەتاندن
ئىسلام بوونى خۆى دەرخت، ئەمجار ھات بۆ مەدىنە، پاشان لەناو خەلكىدا جویندان
بە عوسمان و كەمكردنەوھى عوسمانى بلۆ دەكردەو، بەو كارەى ھەلۆەشاندنەوھى
پەيمانى مۇسلمانانى دەويست و پەرتبوونى مۇسلمانانى دەويست، ئاشكراشە
بانگەوازكارانى گومراپى خەلكانىك دەدۆزنەو شوینى ئەوان بکەون و بپۆن بۆ لایان و
گوپیان لى بگرن، ئەمەش لەھەموو كات و ساتىكدا ھەيە، بانگەوازكارانى گومراپى نۆز
دەبينىن نەفامان گوپیان بۆ شل دەكەن و شوینى ھەوالەكانى ئەوان دەكەون ھەروەكو
خواى گەورە ھەرموویەتى: (وَلْتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَضُوا مَا
هُمْ مُقْتَرِفُونَ) (١١٣) الانعام واتە: دەبا ئىتر ئەوانەى وا بپوايان بە رۆژى دواىى نىيە
ھەردلى بدەنى و گوپى بۆ راگرن و قسەكەيان پەسەند بکەن و پىى رازى بن و ھەر

تاوانىكىش ئەكەن با بىكەن چۈنگە تەنھا ئەو كەودەنەنە دوايان دەكەون و پاشە رۇزىشيان ھەر لاي خۇمانە).

ئەو نەفامانەى لە دەورى (ابن سبأ) كۆبۈنەو وە وایان لى ھات جۆننیاں بە عوسمان دەدا، ئەمجار لى ئاگادار بوونەو وە بۆيە ئەویش لەمەدینەو وە ھەلات بۆ مىسر، لەوئى كۆمەللىكى دۆزىيەو وە، ئەمجار پۇششت بۆ جگە لەمىسر و لەوئىدا كۆمەللىكى تىرى دۆزىيەو وە، كۆمەللىكى خراپەكار لە دەورى كۆبۈنەو وە، ئەمجار ھاتن و ئابلوقەى مالى عوسمانياندا، بە بیانوى ئەوئى ئەوان دەیانەوئى لەگەل عوسماندا گەت وگۇو تىپوانىن بکەن، بگەپنەو وە بۆ لاي عوسمان لەچەند كاروبارىكدا، ئەمە ئەو وە بوو كە دەریانەخست، ئەوان دەیانەوئىت لە يەكتر تىپگەن، جا ھاو لەن شەپیان لەگەل نەكرد، چۈنگە ئەوانە دەیانەوئى تەنھا بگەپنەو وە بۆ لاي عوسمان، كاتى شەو بەسەردا ھات _ پەنا بەخوا _ ھىرشیان كرده سەر عوسمان لەمالەكەیداو لەكۆتايى شەودا كوشتيان، لەكاتىكدا خەلگى خەوتوون و لە ھەجدا بوون و نۆربەى ھاو لەن لەمەككە بوون، ئەمە بوو پلانیاں بۆ دانابوو، بۆيە ئەوئىان كوشت و ستمەيان لىكرد، لەو كاتەو وە فیتنەو دووبەرەكى و جياوازی و كوشتار لەنیوان موسلماناندا پوویدا و تاكو ئىستا موسلمانان بەھۆى ئەو وە دەنالینن.

مەبەست لە: (فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ).

ئەمە بنەمايە (پىسايە): ئىمە لەكاتى دووبەرەكیدا دەگەپنەو وە بۆ سەر ئەوئى پىغەمبەر (ﷺ) ھاو لەنى لەسەر بوون، ھەرەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى كاتى پرسىارى لى كرا: كۆمەللى پزگابوو كىن؟ فەرمووى (من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) دەگەپنەو وە بۆ ئەم بنەمايە.

مەبەست لە: (أَوْ يَكُونُ يَدْعُو إِلَى شَيْءٍ أَحَدُهُ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ أَهْلِ الْبِدْعِ فَهُوَ كَمَنْ أَحْدَثَهُ).

هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات وەکو ئەو کەسە یە بیدعە کە ی داھێناوە، هەروەکو فەرموودە کە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەلالەتێ بۆ دەکات: (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) لە رێوایەتێکی تردا هاتووە: (مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) جا هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات ئەو (مبتدع)ە، هەرچەندە ئەو کەسە ی داھێناوە کە سێکی تریبێت.

مەبەست لە: (فَمَنْ زَعَمَ ذَلِكَ أَوْ قَالَ بِهِ فَقَدْ رَدَّ السَّنَةَ وَخَالَفَ الْحَقَّ وَالْجَمَاعَةَ وَأَبَاحَ الْبِدْعَ وَهُوَ أَضَرُّ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ إِبْلِيسَ).

ئەو کەسە ی پەواج بە بیدعە دەدات و دوور دەکەوێتەو لە سوننەتەکان ئەو زەرەری زۆرتەرە لە سەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس، چونکە خەڵکی دەزانن ئیبلیس دوژمنە، خوای گەرە ئیمە ی لێ ئاگادار کردووەتەو، بەلام ئەمە زۆریە ی خەڵکی نازانن دوژمنە، چونکە خۆی بە ئیسلام و عیلمەو پەردەپۆش کردووە، خۆی بە خەیر و چاکە دەردەخات، جا ئەو زیان بە خستەرە لە ئیبلیس کە دوژمنێکی ئاشکرایە، بۆیە دوو پووێکان ترسناکترین لە سەر موسڵمانان لە کافران، چونکە کافر دەزانن ئەو کافرە بەلام ئەوانە خۆیان بە ئیسلام دەردەخەن و بەنهیانی پلان بۆ موسڵمانان دادەنێن، لە ناو جەماعەتی موسڵماناندا، جا ئەوان ترسناکترین، بۆیە خوای گەرە دەربارە یان دەفەرموێ: (هُمُ الْعَدُوُّ فَاخْذْهُمْ قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَلَّا يُؤْفَكُونَ) (٤) المنافقون واتە: هەر ئەوانن دوژمن، دەسا ئێوەش هۆشیاری ئاگاداریان بن و خۆتان بپاریزن لێیان، خوا بیانکوژی، لە ناویان بەریت، چۆن لە پێی هەق لائەدرین؟!).

﴿١٠٩﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقيق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واتە: ھەركەسى بزانى كە بیدعەكاران وازیان لە چى سوننەتێك ھێناوھ و ئەوھى لى جیابوونەتەوھ، ئەو دەستى پێوھ بگى ئەوھ (صاحب السنه) یەو (صاحب الجماعة) یە حەقى خۆیەتى شوینی بکەون و یارمەتى بدريت و بپاریزی و ئەویش ھەر ئەوھى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) وەصیتی بۆ کردوین.

پاڤە:

مەبەست لە: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقيق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واتە: لەو ھەرموودەھى دەفەر مویت: (هم من كانوا على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) وەصیتی پى کردوین لەگەڵ ئەواندا بین، لەگەڵ ئەم جەماعەتەدا، لەگەڵ ئەم کۆمەڵەدا، لەگەڵ ئەم گروپەدا کە لەسەر ئەو پێگایە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوێلانى لەسەرى بوون، بەلام ئەمە پێویستى بە دوو کار ھەیه:

یەكەم: عیلم: بەوھى فێرى ئەو رێگایە ببین پێغەمبەر (ﷺ) ھاوێلانى لەسەر بوون، بەلام كەسى نەفام ئەمە نازانى، ئەو وادەزانى ئەوھى بەرھەڵستکار (مخالف) لەسەریەتى ئەوھ ئەو پێگایە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر بووھ لەكاتێكدا واش نییە.

ئەوئتر: ئارامگرتن لەسەر دامەزراووبوون لەسەر ئەوێ پێغەمبەر (ﷺ) ھاوێلانی
 لەسەر بوون، چونکە ئەو کەسێ دەست بە سوننەتەو بەگرتت ئەو تووشی
 ماندووبوون و ھەر شەو بە سووک سەیرکردن و نارهەتیی دەبێ لەلایەن خەلکییەو،
 بەلام پێویستە لەسەری ئارام بگرتو لەسەر حەق لاندات، چەن و چوونی لەسەر
 نەکات، دەست لە ھیچ شتێکی ھەلنەگرت، بۆیە لە ھەرموودەدا ھاوێ ئەو کەسێ
 دینەکەى دەگرت لەکۆتا زەماندا، وەکو ئەو کەسە وایە سکتی بە دەست گرتبێ یان
 وەکو پێکدادان و راوێشانندی دێکە، لەبەر ئەو نارهەتییەى لەلایەن خەلکییەو
 تووشی دەبێ، تووشی ماندووبوون دەبێت، جا پێویستی بە ئارامگرتنە.

﴿١١٠﴾ نوسهر ده‌ئیت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

واته: بزانه بناغه‌ی بیدعه‌کان چوار ده‌رگایه (چوار بنه‌مایه): له‌م چواره‌وه‌هه‌فتاوه‌ دوو‌ئاره‌زووی‌ لّی ده‌بیته‌وه‌، نه‌مجار‌ه‌ه‌ریه‌کیک له‌وانه ده‌بیته‌ چهند لقیکه‌وه‌ تاکو‌ه‌ه‌ر هه‌مووی ده‌گاته‌ دوو‌هه‌زارو‌هه‌شت سه‌ده‌ه‌ر هه‌مووی گومپایی یه‌وه‌ه‌ر هه‌مووی له‌ئاگردان ته‌نها یه‌کیکیان نه‌بی! نه‌ویش نه‌و کۆمه‌لّه‌ن باوه‌ریان هه‌یه به‌وه‌ی له‌م کتیبه‌دا هه‌یه، باوه‌پی پئی هه‌بی به‌بی هیچ گومانیک له‌ دلیدا، جا نه‌وه‌ که‌سیکی سوننیه، هه‌ر نه‌ویش ده‌ریازی ده‌بی -إن شاء الله-.

پافه/

مه‌به‌ست له‌: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

(البدع): کۆی بیدعه‌یه، مه‌به‌ستیش له‌ بیدعه بریتییه له‌وه‌ی که له‌ دیندا داهینراوه به‌بی به‌لگه له‌ کیتاب و سوننه، نه‌ویش له‌به‌ر نه‌وه‌رمووده‌یه‌ی که ده‌فه‌رمویت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) له‌ ریوایه‌تیکی ترده‌هاتوه: (من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد) وه له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی ترده‌هاتوه: (عليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين

المهدين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة) وه له ريوایه تیکدا هاتووه: (وکل ضلالة في النار)^{٢٥٤}.

جا بیدعه: ئه‌وه‌یه که هیچ به‌لگه‌یه‌کی نییه له‌قورئان و سوننه‌تدا که خاوه‌نه‌کانیان بانگه‌شی ئه‌وه ده‌که‌ن له‌خوا نزیکیان ده‌کاته‌وه له‌په‌رسته‌ن‌کان و قسه‌کان و کرده‌وه‌کان، بیدعه‌که په‌نگه:

(أصلی) بیّت: به‌وه‌ی هه‌ر له‌بناغه‌وه تازه بیّت و هیچ بناغه‌یه‌کی له‌دیندا نه‌بی.

په‌نگه (إضافی) بیّت، ئه‌ویش به‌وه ده‌بی بنه‌مایه‌کی دروستی له‌شهرعدا هه‌بی به‌لام شتی نادروستی ده‌خه‌نه‌سه‌ر، وه‌کو ئه‌وه‌ی کاتیکی تاییه‌ت بکات بۆ زیکرکردن به‌بی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بی بۆ تاییه‌ت کردنی، یان جوړیک له‌زیکر که به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان ژماره‌یه‌ک له‌زیکرکردندا به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان پۆژوویه‌ک به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی.

بیدعه‌کان به‌هه‌موو جوړه‌کانیه‌وه: (إضافی) یان (أصلی) هیچ خه‌یریان تیدا نییه، هه‌مووی خاوه‌نه‌که‌ی له‌خوا دوور ده‌کاته‌وه و خاوه‌نه‌که‌ی له‌گه‌ل گاوره‌کاندا لیکچوونیکیان هه‌یه ئه‌وانه‌ی که (په‌هه‌بانیه‌ت) یان داهینا، (وَرَهْبَانِيَّةٌ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاَهَا عَلَيْهِمْ) ره‌بانیه: بیدعه‌یه‌و خوای گه‌وره له‌شهرعه‌که‌یاندای بۆی دانه‌ناون، به‌لام ئه‌وان نه‌نجامیان دا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌خوا نزیکیان بکاته‌وه (إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ) (الحدید/٢٧) ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه بوو خوای گه‌وره لێیان پازی بیّت، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌شهرعی خوادا نه‌بوو ئه‌وا وه‌رناگیرئ، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) واته: بۆ خو‌ی ده‌گه‌رێته‌وه‌و وه‌رناگیرئ، خاوه‌نه‌که‌ی ته‌نها ماندوو‌بوون و گومرایی ده‌ست ده‌که‌وێت و پاداشتی بۆ نانوسرئ، داوا له‌خوا ده‌که‌ین به‌مانپاریزئ.

مەبەستى نوسەر لىترەدا كە دەلىت: (أن أصول البدع أربعة أبواب) _والله اعلم_ بناغە وبنەماى ئەو كۆمەل وگروپانەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى پىداوين پەيدا دەبن، لە ھەرموودەدا كە دەفەر مویت: (ستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە كۆمەلى پزگارىبوو كە يە لەسەر سوننەت مايەو، ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (من يعيش منكم فسرى اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء) ھەوالى پىداين ئەم ئوممەتە دەبىتە چەند گروپ و كۆمەلىكەو ھەروەكو چۆن ئوممەتەكانى جولەكە وگاور لەپیش ئەوان بوونە چەند كۆمەلىكەو، ئەم ھەوالدانە لەپووى ئاگادار كەردنەو ھەو ھاندانە بۆ دەستگرتن بە سوننەتەو لەكاتى پوودانیدا، ھەرگىز دەربازبوون نىيە بەبى سوننەت، ھەركەسى واز لە سوننەت بەینى و لەگەل ئەو كۆمەلانەدا بوو ئەو دەچىتە ئاگرەو، جا ئەو كۆمەلانەى پەيدا بوون نۆن، بەلام بناغە وبنەماكەيان چوارن:

كۆمەلەى يەكەم: كۆمەل وگروپى (شيعە):

يەكەم شت پوودا لەپاش كوشتنى عوسمان كاتى (عبدالله بن سبأ)ى جولەكە چەندىن فیتنەى نايەو، لەناو موسلمانانداو بانگى خەلكى كرد بۆ شيعەگەریتى بۆ (عەلى كۆپى ئەبو تالیب) و ئەو (وہ صی) يە لەپاش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوہ لان ستمیان لى كردووە و خىلافەت يان لى سەندووە، لەو كاتەو شيعەگەریتى دەستى پى كرد، زانايان باسيان كردووە كەوا شيعە چەند گروپ و تاقمىكى نۆن:—

يەكەم گروپىكى شيعە: (المفضلة):

ئەوانەن فەزلى عەلى دەدەن بەسەر ھاوہ لانى تردا تەنانەت بەسەر ئەبو بەكر و عومەر و عوسمانیشدا، ئەوانە پىيان دەگوترى (المفضلة) بەلام تانە لە خىلافەتى

ئەبۇبەكرى عومەرو عوسمان نادەن، بەلكو دەلەين: - عەلى چاكتەرە، ئەمەش ھەلەيە چونكە عەلى چوارەم خەلىفەى راشدى يەو لە ئەبۇبەكرى عومەر چاكتەر نىيە تەننەت خۆيشى ئىنكارى لەوە كەردووە كە كەسەك فەزلى بدات بەسەر ئەبۇبەكرى عومەردا و ھەرەشەى كەردووە لەو كەسەى وا بلىت بەسزايەكى توند.

گروپى دووھم:

ئەوانەى كە دەلەين: عەلى وەصى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) و ئەو شايستەترە بە خىلافەت، خىلافەتى ئەبو بەكرى عومەرو عوسمان ستم و داگیرکردن بوو، دەلەين: - خىلافەت ھى (عەلى) يەو ھەر ئەویش (وەصى) يە لەپاش پىغەمبەرى خودا (ﷺ) و ھاوەلان ستميان لى كەردو و خىلافەتيان لى زەوت كەردو چەندىن گومرايى تر.

گروپى سى يەم: شىعە زىدە پرەوھەكان.

ئەوانەى دەلەين: پىغەمبەرايەتى ھى عەلى بوو بەلام جەبرىل خىانەتى لى كەردووە بە (مەھمەد) داوھ ئەگەر نا پىغەمبەرايەت يەكە لەئەسلا بۆ عەلى بوو، دەلەين: (خان الأمین وصدها عن حیدره) مەبەست لە (الامین) جەبرىلە و (فصد الرسالة عن حیدره) مەبەستى عەلىيەو دای بە (مەھمەد) (ﷺ).

گروپى چوارەم: لەوان توندترین: دەلەين عەلى خودايە.

ئەوانەى عەلى كوپى ئەبو تالیب سوتاندنى بە ئاگر، چەند چالەكى بۆكەردن و ئاگرى تىادا كەردەووە بەزىندوى ئەوانى فەرى دایە ناو ئاگرەكەو، لەعەلى يەو پىوايەت كراو كەوا فەرموویەتى:

لما رأيت الأمر أمراً منكراً أجمعت ناري ودعوت قنبراً^{٢٥٥}

(قنبر) خزمە تکارە کە یەتی، جا بە ئاگر ئەوانی سوتاند کاتی گوتیان: (تو خودای تو خودای) ئیبن عەباس وای دەبینی کەوا پێویستە بە شمشیر بکوژێن بە ئاگر نەسوتێنێن، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (لا یعذب بالنار إلا رب النار)^{٢٥٦} جا ئەو پرێگر نەبوو لە کوشتنیان بە لام دەیفەرموو: (أرى أن يُقتلوا بالسيف بدل النار)^{٢٥٧} واتە: وادەبینم بە شمشیر بکوژێن باشتەر لەوەی بە ئاگر بسوتێنێن.

کۆمەڵی دووهم: کۆمەڵی قەدەرییە:

ئەوانەى ئینکاری لە قەدەر دەکەن، ئەوانەش لە کۆتایی سەر دەمی هاوێلاندا دەرکەوتن، ئەوانیش دوو بەشن:

یەکەم: قدریە جبریە: زیادە پرەوه کان لە ئیسیات کردنی قەدەردا.

دووهم: قدریە نفاة: ئەوانە نەفی قەدەر دەکەن، ئەوانەش موعتەزیلەن و ئەوانەى پێچکەى ئەوانیان گرتووه، ئەوانەى دەلێن: بە نەدەکان خۆیان فعلی خۆیان دروست دەکەن، خۆای گەورە فعلی بە نەدەکانی دروست نەکردووه، بە لکو خۆیان دروستیان کردووه، لە کاتی کدا نە یارەکانیان (جەبرى) یەن دەلێن: فعلی بە نەدەکان فعلی خودایە، بە نەدەکان ناچارن لەوەى دەلێن و لەوەى دەیکەن ئەو هەلبژاردنی خۆیان نییە، موعتەزیلەکان دەلێن: هەلبژاردنیکی سەر بە خۆیان هەیه بۆیه ئەگەر بە پرەهایى وترا (القدریە) ئەو موعتەزیلە و ئەوانەى نەفی قەدەر دەکەن دەگریتهوه، جا ئەوان نەفی قەدەر دەکەن و جەبرییه کان ئیسیاتی قەدەر دەکەن و زیادە پرەوی تیادا دەکەن، تا کو بلێن: _ بە نەدەکان ناچارن، جا ئەوانە نەفی قەدەر دەکەن و ئەوانیتر زیادە پرەوی لە ئیسیات کردنیدا دەکەن، بە هەموویان دەلێن قەدەرییە، بوونە چەندین لق و پارچەوه.

٢٥٦ / صحیح : أخرجه أبو داود (٣٦٧٣) وأحمد (٤٩٤/٣) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (١٤١٣) .

٢٥٧ / تەماشای البخاری بکە (٢٨٥٤، ٦٥٢٤) .

کۆمەڵی سى یەم: کۆمەڵی خەوارىچ:

ئەوانەى دژى کار بە دەستانى مۇسڵمان دەردەچن و دەستى گۆپراپەلى دادەمالن، خەلکى بەهۆى تاوانە گەرەکانەوه کافر دەکەن کە لە شىركيش بچوکتەرە، خوینى مۇسڵمانان حەلال دەکەن، ئەوانەش زیادەپرەوان و توندپرەوانن لەدیندا، ئەوان دین و پەرستەن و ترسیان لە خوا هەیه، پۆڤو دەگرن و شەونویژ دەکەن و قورئان دەخویننەوه بەلام بەبى تىگەيشتن و بەبى چارپوونى، بۆیه گومراپوون پەنا بەخوا دەستى گۆپراپەلىيان دامالى و لەدژى ئەمىرى ئىمانداران (عەلى كوپى ئەبو تالىب) دەرچوون، چەندین جەنگيان لەگەڵياندا بەرپاکرد، خۆى گەرە سەرى خست بەسەریاندا، ئەوان بەردەوام لەدژى کاریەدەستان دەردەچن و خوینى مۇسڵمانان حەلال دەکەن، خەلکى بەهۆى تاوانى گەرەوه کافر دەکەن کە لە شىرك کەمترە، پێيان دەگوترى (الوعیدیه) چونکە کار بە ئەو ئایەتە دەکەن هەرەشەى تىدایە بەبى ئەوهى جیاوازی بکەن لەنێوان تاوانى گەرەوى شىرك و کوفرو تاوانى گەرەوى سەرىچىبەکان، هەموو لای ئەوان بەکافر دادەنرى و بەوهش پاناوەستن کە بەکافریان دەزانن بەلکو خوینى ئەوان حەلال دەکەن و کۆشتار لەگەل مۇسڵماناندا دەکەن و لەگەل کافراندا ناچەنگن، بۆیه پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە صیغەتى ئەواندا فەرموویەتى: (يقتلون أهل الاسلام ويدعون أهل الأوثان)^{٢٥٨} هەرگیز باس نەکراوه کەوا خەوارىچ لەگەل کافراندا جەنگابن بەلکو لەگەل مۇسڵماناندا دەجەنگن، ئەوانیش چەند گروپ و تاقمىکن کە هەندىکیان لەوانى تر توندترن.

کۆمەڵەى چوارەم: بەرانبەر کۆمەڵى خەوارىچ دەبێتەوه ئەوانیش (المرجئة)ن:

ئەوانەى نەفى ئەوه دەکەن کردەوهکان لە ئيمان بىت، دەلێن: کردەوهکان ناچىتە ناو ئيمانەوه (بەشىك لەئيمان نىيە) مەزۇف ئيماندارە با کردەوهشى نەبى، تەنانەت ئەگەر

هه‌موو کرده‌وه‌کانی واز لی هیئا ئه‌وه هه‌ر ئیمانداره، پتیاان ده‌گوتری (المرجئه) له (الارجاء) هه‌هاتوو هه‌ویش دواخستنه، چونکه کارو کرده‌وه‌یان دواخست له ئیمان، نه‌وانیش چه‌ند کۆمه‌لێکن:—

توندترینیان (الجهمة):

ئه‌وانه‌ی ده‌لێن:— ئیمان ته‌نها بریتییه له ناسین به‌دل، ئه‌گه‌ر به‌دل ناسی ئه‌وه ئیمانداره با‌وه‌پیشی نه‌بی.

کۆمه‌لی دووهم له (المرجئة): (الاشاعة):

ئه‌وانه‌ی ده‌لێن:— ئیمان با‌وه‌پوون به‌دل و قسه‌ی زمان تێیدا به‌شدار نییه و کرده‌وه‌ی جه‌وارحیشی تێدا به‌شدار نییه، به‌سه‌ بۆ ئه‌و ته‌نها به‌دل با‌وه‌پری هه‌بی.

کۆمه‌له‌ی سی‌یه‌م: (الکرامية):

ئه‌وانه‌ی ده‌لێن: ئیمان بریتییه له‌ گوتنی به‌زمان با‌دێشی با‌وه‌پری پتیی نه‌بی.

کۆمه‌له‌ی چواره‌م: (مرجئة الفقهاء):

ئه‌وانه‌ی ده‌لێن:— ئیمان بریتییه له‌ با‌وه‌پوون به‌دل و گوتنی به‌زمان هه‌رچه‌نده کرده‌وه‌ی نه‌بی.

هه‌ر هه‌موویان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌وا کرده‌وه له‌ ئیمان نییه، به‌لام له‌ مه‌زه‌به‌که‌یاندا جیاوازن له‌ کرده‌وه‌ی دل و گوتنی زمان.

جا خه‌وارێج: زیاده‌په‌ویان کرد له‌وه‌ی کرده‌وه‌کان بخه‌نه ناو حه‌قیقه‌تی ئیمان‌ه‌وه و تیان: هه‌رکه‌سی واز له‌ کرده‌وه به‌یئیی ئه‌وا به‌په‌هایی کافر ده‌بیئت وه (المرجئه) به‌پێچه‌وانه‌ی ئه‌وانه‌وه زیاده‌په‌ویان کرد له‌نه‌فی کرده‌وه‌کان له‌ حه‌قیقه‌تی ئیمان و تیان هه‌رکه‌سی به‌په‌هایی وازی له‌ کرده‌وه‌کان هیئا ئه‌وا کافر نابی.

بەلام ئەهلى سوننەو جەماعە: سوپاس بۆخوا _ خۆى گەورە پێنمویى کردن بۆ
 حەق ھەروەکو خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (فَهْدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ
 بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٢١٣) البقرة)

ئەهلى سوننە دەلێن: ئیمان بریتییه لەوتن بەزمان و باوەر بەدل و کردەو بە
 جەوارى، بەگوێراپەلێ زیاد دەکات و بەسەرپێچى کەم دەکات، بەلام لەناو ناچیت
 بەنەمانى کردەوێکان بەرەهەى، ھەروەکو خەوارىجەکان دەلێن ھەروەھا نامیتى
 بەنەمانى کردەوێکان ھەمووى ھەروەکو (المرجئە) ھەکان دەلێن، بەلکو ھەندى
 لەکردەوێکان ھەن واز لێھێنانى کوفرە، وەکو وازھێنان لە نوێژ، ھەندى لەکردەوێکان
 ھەن واز لێھێنانى تاوانە گەورەکانە کە ناگاتە پلەى کوفر، جا ئەمە پوونکردنەوێ
 ئەهلى سوننەو جەماعە لەسەرى دەپۆن سوپاس بۆ خوا، ئەویش کۆکردنەوێ لەنتوان
 ئەو ئایەتانەى بەلێنى تێداپە کە (مرجئە) دەستى پێوگرتوو و ئایەتە ھەرەشەکان
 کەخەوارىجەکان دەستیان پێوگرتوو، جا ئەهلى سوننەو جەماعە لەنتوان ئایەتە
 بەلێنەکان و ئایەتە ھەرەشەکانیان کۆکردوو تەو، ھەندیکیان بەوانیتر تەفسیر
 دەکەن و ھەندیکیان بەوانیتر (تقیید) دەکەن جا (متشابھە) کان دەگێرنەو بە
 (محکم) ھەکان و کار بەھەمووى دەکەن و دەلێن: (أَمَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل
 عمران/٧).

ئەمە ئەو کۆمەلانەن کە چەندین کۆمەلێ تری لێ بوو تەو، ھەرکەسى دەپەوێ
 دەریارەى ئەو زیاتر بزانی ئەوا با ئەو کیتابانە بخوینیتەو بەس لە گروپ و تاقم و
 کۆمەلەکان دەکەن وەکو: (الملل والنحل) ی شەھرستانى و (الفرق بین الفرق) ی
 بەغدادى و (مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین) ی ابى الحسن الاشعرى و (الفصل فى
 الملل و الاهواء والنحل) ی ئیبن حەزم، جا ئەوان ھەموو ئەو کۆمەلانەو لۆ و پارچەکانیان

باس کردووه، پىم خۆش نىيە قوتابى زانستى سەرەتايى بچىتە ناو ئەو جياوازييانەو
بۆ ئەو ەى بىرى تەشۋىش نەبى، بەلام كەسى زانا ئەو ئاسايىيە بىخوئىنئەو.

مەبەست لە: (وكلها في النار إلا واحدة).

ھەموويان بە ھەموو لقەكانىيەو لە ئاگردان، چونكە شوئىنى ئارەزوو كەوتن، وازيان
ھىنا لەو ەى پىغەمبەر (ﷺ) ھاو لانى لە سەر بوون كە ھەر ئەو یش دەربازبوونە،
بەلام ھەموويان لە ئاگردان ئەو ناگەيەنى ھەموويان كافرن، چونكە ئاگر پەنگە
سەرپىچى كار بچىتە ناوييەو ھەرچەندە كافرىش نەبى، چوونە ژوورەو ەى كاتىيە
پاشان لە ئاگر دەردەچى، بەلام ئەو كەسى جيابوونەو كەى بە ھۆى شتىكى
(مكفر) ەو بىت ئەوا بە ھەتا ھەتايى لە ئاگر دەمىنئەو.

مەبەست لە: (وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقد من غير رية في قلبه ولا شكوك).

ئەم كىتەى بەردەستمان ئەو یش (شرح السنة) بەربە ھاربيە، پوونكر دنەو ەى
ئەو ەى لە كىتاب و سوننەدا ھەى، باسى بنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەى، ئەم
كىتەى ھەروەكو ناوى لى ناوە: (شرح اصول اهل السنة والجماعة) لە كىتاب و سوننەو
ئەو ەى پىشىنى ئەم ئوممەتە لە سەرى بوو ەو ەرگىراو.

مەبەست لە: (من غير في قلبه).

بەلام ئەو كەسى ئەو دەردەخات كەوا ئىمانى بەبنەماكان ھەى بەلام گومان و
دوودلى لەدلىداى، ئەمە نابىتە كەسىكى ئىماندار، بەلكو دەبىتە كەسىكى _دوودل_
پەنا بە خوا، دەبىتە ئەھلى نىفاق، دەبى ئەو ەى بەزمانى دەبىت بەدلى باو ەرى پى
ھەبى، جا ئەو _ئىمامى بەربە ھارى_ پەحمەتى خواى لى بىت مەبەستى تەزكىە كردنى
كىتابە كەى خۆى نىيە، ەو كەو ەندى كەس واگومان دەبا، بەلكو مەبەستى
تەزكىە كردنى ئەو بنەمايانەى تىداى كە لەبنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەى.

مەبەست لە: (فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

هەركەسێ شویینی کیتاب و سوننە کەوت بەیەقین و ئیمانەو ئەو لە کۆمەڵی دەریازبوو، چونکە فەرموودەکەی پێغەمبەری خوای (ﷺ) بەسەردا جێ بەجێ دەبێ کاتی پرسیاری ئی کرا دەریارە ی کۆمەڵی دەریازبوو (پزگاربوو) فەرمووی: (من كان على ما أنا عليه وأصحابي) لە رێواپەتیکی تردا هاتوو: (من كان على مثل ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

﴿١١١﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).

واتە: بزانه ئەگەر خەلکی لەسەر شتە داھینراوەکان پاوہستان و بەسەریدا تێنەپەپین و هیچ قەسەبەکیان دروست نەکرد بەوەی هیچ ئەسەریک لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) نەھاتبێت یان لەھاوہلانەوہ ئەوا بیدعە دروست نەدەبوو).
رافە:

مەبەست لە: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).
ئەگەر خەلکی لێی پاوہستان و نەچوونە ناو ئەو باسانەوہ و تەنھا خەریکی سوننەبوون، لێی دەرئەچوون بەرەو بیدعە ئەوا دەرپاز دەبوون، بەلام هەركەسى لەسوننە تێپەڕی و چەند قەسەو باسیك داھیننی بەلگەى نەبى لەکتابەكەى خواو سوننەتەكەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو لەگەڵ (مبتدع) ەكاندا دەبى، لە گەڵ كۆمەلە گومراكاندا دەبى، جا هەركیز دەرپازبوون نییە ئیلا بە ئەم سوننەتە نەبى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئیمەى لەسەر جێھێشتوو، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرموى: (إن تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{٢٥٩} لە فرمودەبەكەى تردا ھاتوہ: (تركتم على البيضاء ليلها كنهارها لا يزيغ عنها إلا هالك)^{٢٦٠} ئەمە پێگای دەرپازبوونە، سوننەتەكەى پێغەمبەرى خودا (ﷺ) ئەوہى خۆى و ھاوہلانی لەسەر بوون، ئەویش ناوہپۆكى ئەم كتيبەيە كە دەخوینیتەوہ، ئەویش پافەى ئەو باسەيە.

٢٥٩ / سبق تخريجه .

٢٦٠ / صحيح : أخرجه ابن ماجه (٤٢) وأحمد(١٢٦/٤) والحاكم في (مستدرکه) (٣٢١) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٤٣٦٩) .

﴿١١٢﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله أو ينقص أو ينكر شيئاً مما قال الله عز و جل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله ﷺ) فاتق الله وانظر لنفسك وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

واته: بزانه هیچ شتیک لەنیوان بەندەو ئەوەی ببیتە ئیماندار تاكو دەبیتە کافر ئیلا نكۆلی لە شتیک بکات خوای گەورە دایبەزاندبێ یان قسەکانی خوای گەورە زیادبکات، یان کەمی بکاتەو، یان ئینکاری لەشتیک بکات خوا وتبیتى، یان پێغەمبەرى خوا (ﷺ) وتبیتى، جا لە خوا بترسە_پەحمەتى خوات لى بێت_تەماشای خۆت بکەو ئاگاداری زیادەپەوى بە لە دیندا چونکە ئەو بە هیچ شتووەیهک پێگای حەق نییه.

پاڤه /

مەبەست له: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله).

واته: ئەوانەى ئىسلام پووچەل دەکەنەو زۆن، پەنگە کەسێک ببیتە موسڵمانێکی ئىسلام دروست و خاوەن ئیمانێکی پاست، بەلام _پەنا بەخوا_ پەنگە لەدینەکەى خۆى هەلگەپیتەو بەئەجامدانى یەکیک لە هەلۆهشتینەرەوێکانى ئىسلام، ئەوانەش زۆن، کە چوار جۆر کۆیان دەکاتەو: وتن (قسەکردن)، کردەو، باوەپ، گومان.

یەکەم / وتن (قسەکردن):

وتنى وشەیهکی کوفر، ئەگەر وشەیهکی کوفری گوت و ناچار نەبوو، ئەو کوفری کردو، خوای گەورە دەفەرمویت: (وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ) التوبة/٧٤

واتە: خۆ لە واقعیشدا قەسەى كوفرو خوا نە ناسیدا گوتیبوو و دواى راگە ياندنى ئىسلامبونىشىيان، ديسان گەرابوونەو سەر كوفر).

و ەكو ئەو ەى داوا لە جگە لە خوا بکات، ھاوار دەکاتە جگە لە خوا لە شتیکدا ھیچ كەسێك توانای لە سەر نییە لە مردوو ەكان و جگە لە وان تەنھا خوا نەبێ، بۆیە بەو ە كافر دەبێ، چونكە داواى لە جگە لە خواى كردو ە، يان قەسەى ەك دەكات كە گالته كردن بە دینی تێدايە، يان بە قورئان يان بە سوننەت، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ) (٦٥) التوبة) واتە: ئەگەر لێيان بپرسیت ئەلێن: بە راستمان نەبوو ە بەلكو تەنھا گالته و گەپمان دەكرد، پێيان بڵێ: ئایا گالته تان بە خواو ئایە تەكانى و پێغەمبەر ەكەى كردبوو؟.

جا ئەو كەسەى گالته بە سوننەت دەكات يان بە قورئان ئەو كافر دەبێت ە چەند بە گالته شەو ە بێت بە مەرجى ناچار نەبووبێ، خواى گەورە دەفەر مویت: (مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ) (النحل/ ١٠٦) واتە: ەركە سێك پاش بپروا ەینانى بە خوا، كافرو بێ باو ەپ بێتەو ە مەگەر كە سێك زۆرى لێكرا بێ و لە و كاتە یشدا دلتیابی بە ئیمان).

بەلام ئەگەر كە سێك ئەو ەى گوت بەو یست و ەلێزاردەى خۆى ئەو ە كافر دەبێت.

دوو ەم / كردهو ە:

و ەكو ئەو ەى بۆ جگە لە خوا سەر بپری، يان بۆ جگە لە خوا نزر بکات، يان بۆ جگە لە خوا سوژدە ببات، بۆ گۆرێك سوژدە ببات.

سى یەم / يان باو ەپ بە دل:

و ەكو ئەو ەى باو ەپى وابێت بە راست و دروستى كوفرو راست و دروستى ئەو ەى كافران لە سەرین، و ەكو ئەو ەى باو ەپى بە راست و دروستى ئەو ەى جولهكە و گاوردەكان لە سەرین لە پاش پەوانە كردنى (محمد) ﷺ).

چوارەم/یان: گومان:

وہ کو ئەوہى گومان بکات لە قورئان ئایە راست و دروستە یان راست و دروست نییە؟ ئایە ئەم ئایەتە راستە یان راست نییە؟ ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ یان گومانی بوو ئەوہى لە پیغەمبەرى خواوە (ﷺ) هاتوو لە فەرموودە راست و دروستەکان.

ئەمانە بنەماکانى هەلگەپانەوێن لە دین: وتن یان کردووە یان باوەڕ یان گومان، ئەمجار لەم چوارەو جۆرەکانى تری هەلۆەشینەرەوێکانى ئىسلام دروست دەبێت کە زۆرێک زانایان باسیان کردووە، (شیخ الاسلام محمد عبدالوهاب) ئەوانەى کورت کردووەتەو لەنامەیکدا کە (دە) دانەى لەو هەلۆەشینەرەوانەى باس کردووە، لە هەموویان گرنگتر و ترسناک تر، ئەگەر نا هەلۆەشینەرەوێکان زۆرێک لە (باب حکم المرتد) لە کتێبە فیهییهکاندا باس کراوە.

مەبەست لە: (أو يزيد في كلام الله أو ينقص).

یەك ئایەت یان یەك پیتێك لە قورئان زیاد بکات یان یەك ئایەت یان پیتێك لە قورئان کەم بکات، ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ چونکە ئەو قسەکانى خواى تەحریف کردووە، قسەکانى خواى گۆپیو، جا قورئان هەمووی حەقە، هەموو هەروەکو چۆن دابەزیووەتە سەر (محمد) (ﷺ) هەروەکو خۆیەتى، هیچ نەگۆپاوە، ئەویش بە پاراستنى خوا پارێزراوە، هیچ کەسێک ناتوانى بیگۆپى، بەلام هەرکەسێ هەولێ دا ئەوا کافر دەبێت و لە ئىسلام دەرئەچى و هەرگیز قورئان ناگۆپدرى، چونکە بە پاراستنى خوا پارێزراوە.

مەبەست لە: (أو ينكر شيئاً ما قال الله عز وجل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله (ﷺ)).

یان ئىنکاری شتێک بکات لە قورئاندا هاتبێت، بێت: ئەمە بەکەلکى ئەم سەرئەمە نایەت، یان بە فەرموودەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت: ئەمە بەکەلکى سەرئەمە دێت رابوردووە بەکەلکى شارستانییهتى ئەمڕۆ نایەت، واتە قورئان و سوننەت، بەلکو

ئەمە هی سەردەمی رابوردوووە سەردەمانێک پۆیشتوو، ئەمڕۆ بەکەلکمان نایەت، ئەمە کافر دەبێت_ پەنا بەخوا_ نۆن ئەوانە‌ی دەلێن: حوکمەکانی شەریعەت بۆ ئەم سەردەمە بەکەلک نایەت و ناگونجی، ئەمەش کوفریکی ئاشکرایە، ئەگەر فەرموودەیه‌کی (صحیح) لە پیڤەمبەرەو (ﷺ) هات ئەوا دروست نییە ئینکاری لێ بکری‌ت یان بگوتی: ئەمە بەکەلکی ئەم سەردەمە نایەت.

مەبەست لە: (فاتق الله).

لەخوا بترسە شتێک لەم کارانە بێت بەدلتداو ببێتە هۆی ئەوە‌ی لەدینەکەت دەرچیت، لەخوا بترسە لەخۆتدا و تەزکییە‌ی خۆت مەکە و تەئمین مەبە لە سەر دینەکەت.

مەبەست لە: (وانظر لنفسك).

تەماشای خۆت بکە و تەماشای خەلکی مەکە و ئەوە‌ی خەلکی لەسەرە، تەماشای خۆت بکە، خوای گەرە دەفەرمویت: (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) المائدة/١٠٥) واتە: ئە‌ی گە‌لی خاوەن باوەر! خەریکی پاکسازی دەروونی خۆتان بن ئەوسا کە بپرواتان هێناو پێتان دۆزییەووە و نامۆزگاری خەلکیشتان کرد، ئیتر خەلکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پێ بگە‌یه‌نن هەرچەندە پیلان بگێنن).

مە‌ئێ: ئەمە نۆریە‌ی خەلکی لەسەرە، بەلکو تەماشای خۆت بکە و خۆت دەر‌باز بکە، بەلام خەلکی وازیان لێ بهێنە ئەگەر حەقیان نه‌ویست و تۆ دامە‌زراو بە لەسەری و بە‌وه مە‌غرور مە‌بە کە خەلکی لەسەرن.

مەبەست لە: (وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

ئەمە لایەنیکی ترە، چونکە دین بە‌یه‌کی لەم دووکارە مە‌زۆفی لێی دەر‌دە‌چی: -

- یان بەوازیئەن لای، یان بە وازیئەن لەشتیکی و نەیه ویت.

- یان بە زیادەپەوی و توندپەوی.

جا دەرچوون لە دین پوودەدات: یان بە نەرم و نیانی وەیان بە توندپەوی، کەواتە ناوەندبوونت لە سەرە لە نێوان شل پەوی و توندپەوی، ئەمەش ئەوەیە پێغەمبەر و هاوێلانی لە سەر بوون، زیادەپەوی لە دین خواوەنەکی لە دین دەردەکات، هەرەکو خەواریجی دەرکرد، پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەریارەیان دەفەرمویت: (يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ، كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ)^{٢٦١} جا زیادەپەوی مەزە لە دین دەردەکات: -

- یان دەرکردنێکی کامل بەرە و کوفر.

- یان دەرکردنێکی جوژئی بە پێی ئەوەی لای دەوەشیتەو.

پەنگە زیادەپەوییە کە لە دیندا لە پەرستندا بێت، وەکو زیادەپەوی گاورەکان لە (رەبانیە) تدا، یان وەکو ئەوانەى هاتن بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) پرسباری کارە کە یان دەکرد، کاتێ هەواییان پێدرا، وەکو ئەوەی کردەوێکەى پێغەمبەر (ﷺ) بە کەم بزانن بە لام و تیان: پێغەمبەری خوا (ﷺ) خۆی گەورە لە تاوانەکانی پابوردوی و داهاووی خۆش بوو) واتە: ئەو پێویستی بە کردەوێکی زۆر نییە، کاتێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەوەی زانی بە توندی لەوان تووڕە بوو، و تارى داو فەرمووی: - (أما والله إني لأخشاكم لله، وأتقاكم لله وإني أصلي وأنام) چونکە بەکۆ لەوان وتی: من نوێژ دەکەم هەرگیز ناخەوم، دوە میان وتی: من هەردەم بە رۆژوو دەبم، هەموو تەمەنی بە رۆژوو دەبیت، سییەم وتی: من ئێن ناھێنم، بە گەنجی دەمێنیتەو و خۆی بە کلا دەکاتەو و بۆ خوا پەرستى، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: (أما والله إني لأخشاكم لله، وأتقاكم لله

وَإِنِّي أَصْلِي وَأَنَامُ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَاتَّزَوِجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي) ^{٢٦٢} لـه ريوایه تیكداهاتووہ یه کیکیان وتی: مَنْ گوشت ناخۆم، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فه رمووی: (وَأَنَا أَكُلُ اللَّحْمِ، وَمَنْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي) ^{٢٦٣} مه به ستیان خه یر بوو، به لام ته نها نیه ت به س نییه به لکو ده بی شوینکه وتن له گه ل مه به ستدا بییت، شوینکه وتن سوننه ت له گه ل مه به ست و نیه تی پاکدا پیویسته هه بی، به لام نییه تی پاک به بی شوینکه وتن نه وه هیچ سوود به خاوه نه که ی ناگه یه نی.

٢٦٢ / متفق علیه : أخرجه البخاري (٤٧٧٦) ومسلم (١٤٠١) .

٢٦٣ / رواه مسلم (١٤٠١) .

﴿۱۱۳﴾ نوسەر ده‌ئیت: (وَجَمِيعَ مَا وَصَفْتَ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ فَهُوَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى وَعَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) وَعَنِ أَصْحَابِهِ وَعَنِ التَّابِعِينَ وَعَنِ الْقُرْنِ الثَّالِثِ إِلَى الْقُرْنِ الرَّابِعِ).

واته: هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا وه‌صفم بۆت کردووه هه‌موو ئه‌وانه له‌خوداو پێغه‌مبه‌ری خوداو (ﷺ) هاوه‌لان و شوێنکه‌وتوان و له‌سه‌ده‌ی سییه‌م تا سه‌ده‌ی چواره‌م هاتووه.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وَجَمِيعَ مَا وَصَفْتَ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ فَهُوَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى).

هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا باس کراوه له‌ بنه‌ماکانی بیروباوه‌ڕ ئه‌وا له‌قورئان و سوننه‌ته‌وه وه‌رگیراوه، دانهر هه‌چ شتیکی له‌خۆیه‌وه نه‌هێناوه، به‌لکو ئه‌وه‌ی پێشینی ئه‌م ئوممه‌ته‌ی له‌سه‌ر بووه، هه‌چ قسه‌یه‌کی له‌خۆیه‌وه دانه‌هێناوه، به‌لکو گێڕانه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی له‌قورئان و سوننه‌ت و پێشینی ئه‌م ئوممه‌ته‌ی له‌سه‌ر بووه، جا ئه‌و پێگا سه‌لامه‌ته‌که وه‌صف ده‌کات، ئه‌و پێگایه‌ی هه‌رکه‌سی بێگرتیه‌ به‌ر ئه‌وا ده‌ربازی ده‌بێت به‌ئیزنی خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (وَعَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

چونکه ئه‌و پشسته‌ستراوه یان به‌ قورئانی پێرۆزه‌وه یان به‌ سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، که‌واته ئه‌وه له‌خوا و له‌پێغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه (ﷺ).

مه‌به‌ست له: (وَعَنِ أَصْحَابِهِ وَعَنِ التَّابِعِينَ).

هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا باسکراوه له‌ سی‌ سه‌ده‌ چاکه‌که‌یه که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی کردوون، فه‌رمووێه‌تی: (خَيْرُكُمْ قُرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ)

واته: باشت‌رینی ئیوه ئه‌م سه‌ده‌یه‌ی منه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له پاش ئه‌وان دین، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له پاش ئه‌وان دین) راوی فه‌رموده‌که که (عمران)ی کوری (حصین) ده‌لیت: نازانم له پاش سه‌ده‌که‌ی خۆی دوو سه‌ده‌ی باسکرد یان سێ سه‌ده (پێی ده‌گوتری سێ سه‌ده چاکه‌که، ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه یان چوار سه‌ده‌یه، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی پێک‌ردوین چاویان لێ بکه‌ین، خۆی گه‌وره ده‌فه‌رمووت: (وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) التوبة/١٠٠) سه‌ده چاکه‌کان بریتیه له شوینکه‌وتوان و شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌وان شوینی پێشینه یه‌که‌مه‌کان ده‌که‌وتن له‌گۆچه‌ران و پشتیوانان به‌ چاکه، واته: به‌جوانی، مه‌به‌ست له: (الاحسان) ئیتقان، واته پێک‌وپێکی که زیاده‌ره‌وی و کورت په‌وی تیدا نییه، ده‌بی به‌ عیلمه‌وه بیت به‌وه‌ی له سه‌ری بوون، ئه‌مه (احسان) ه‌ چه‌ندین که‌س بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن ئه‌وان له‌سه‌ر مه‌نه‌جی پێشین به‌لام به‌ (احسان) وه شوینی ئه‌وان ناکه‌وی، چونکه ئه‌و مه‌نه‌جی سه‌له‌ف نازانی، وا ده‌زانی ئه‌م قسه‌یه یان ئه‌م کرده‌وه‌یه هی سه‌له‌فه یان قسه‌ی سه‌له‌فه، که‌چی نابێته (احسان)، جا ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی له‌سه‌ر مه‌نه‌جی سه‌له‌ف بیت ئه‌وا ده‌بی فێری پێگا‌که‌یان بیت، ئه‌م کتێبه‌ش یه‌کێکه له‌و کتیبانه‌ی پێگای سه‌له‌فت بۆ وه‌صف ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه.

مه‌به‌ست له: (وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع).

ئه‌و سه‌دانه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی کردوون ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه! هاوه‌لان، شوینکه‌وتوان، شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، چواره‌م له‌پاش شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌گه‌ر بپروانیه بوونی پێشه‌وايان و بوونی (الحفاظ) ئه‌وا ده‌یانبینی له‌م سه‌ده‌یانه‌دان: چوار پێشه‌واکه‌ی تیدایه، پێشه‌وا گه‌وره‌کانی تیدایه، ئه‌ستیره گه‌شاهه‌کان، هه‌موویان له‌و چاخانه‌دان، ئه‌مه‌ش پشت راست‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و هه‌واله‌یه که پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (خيرکم قرني، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم).

نوسەر دەلێت: (فاتق الله يا عبد الله، وعليك بالتصديق والتسليم والتفويض والرضى لما في هذا الكتاب، ولا تكتم هذا الكتاب احدا من أهل القبلة فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته، أو صاحب بدعة عن بدعته، أو ضالا عن ضلالتة فينجو به، فاتق الله، وعليك بالأمر الأول العتيق، وهو ما وصفت لك في هذا الكتاب، فرحم الله عبدا ورحم والديه قرأ هذا الكتاب وبشء وعمل به ودعا إليه واحتج به فإنه دين الله ودين رسول الله).

واته: له خوا بترسه ئەى بەندهى خوا، بەراست زانین و تەسلیم بوون و پێی سپاردن و پازى بوون لەسەر ئەوەى لەم پەرتووکه دا هەیه، ئەم کتێبه له هیچ کەسیکی ئەهلی قیبلەى مەشارەو، بەلکو سەرسامیک لەسەر سامییە کەى بگێڕێتەو، یان خاوەن بیدعەیک لەبیدعەکەى، یان گومرایەک لەگومراییە کەى و پێی دەریازبێت، لەخوا بترسە و پێویستە لە سەرت دەست بە کارە یە کە مە دێرنە کەو، بگێت، ئەویش ئەوەیە لەم کتێبه دا وەصفم بۆت کردووه، پەحمەتى خوا لەبەندهیک و پەحمەتى خوا لە دایک و باوکى ئەو کەسەى ئەم کتێبه دەخوینێتەو وە بڵاوى دەکاتەو و کارى پێی دەکات و بانگەوازى بۆ دەکات و بیکاتە بەلگەى خۆى چونکە ئەو دینی خواو دینی پێغەمبەرى خودایە (ﷺ).

پاڤه:

مەبەست له: (فاتق الله يا عبد الله وعليك بالتصديق والتسليم).

لەسەر تە بەراستی بزانی و هەر شتیک لەم کتێبه دا هاتوو بەدرۆی نەزانی، چونکە لەقورئان و سوننەتەو وەرگیراوه، ئەوەى لەسەر تە تەسلیمی ببیت و دوودل نەبی لەوەرگرتنی داو شوینی بکەوێ و تەمبەلێ نەکەى.

مەبەست له: (والتفويض).

واتە: ھىچ شىئىك لەخۆتەوہ دانەھىنى، ئەم (التفويض) ە ئەوہ نىيە كۆمەلى (المفوضه) ى لەسەرە لە صىفاتدا.

مەبەست لە: (والرضى لما في هذا الكتاب).

چونكە لەبنەماو بناغەكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، ئەمەش مەدحو تەزكىيەى كىتابەكەى نىيە ھەروەكو ھەندى لەوانەى پافەيان كردووە وادەزانن، بەلكو ھاندانە بۆ وەرگرتنى ئەوہى تىيدايە لەبنەما پاستەكان لەقورئان و سوننەوہ، چونكە ھىچ شىئىكى لەخۆيەوہ نەھىناوہ يان شىئىكى لەخۆيەوہ داھىنابى ھەرگىز.

مەبەست لە: (ولا تكتم هذا الكتاب احداً من أهل القبلة).

واتە: ئەم كىتابە بۆلوكەرەوہو دابەشى بكە بەسەر (ئەھلى قبيلە) دا واتە موسلمانان بۆ ئەوہى سوودى لى ببينن، چونكە ئەمە بەشىكە لە بۆلوكردنەوہى زانستى سوود بەخش، لە ئامۆژگارى كردنى يەكتەرە لەسەر حەق، ھەروەھا بەم شىئوہى پىويستە كىتبە سوود بەخشەكان بۆلوكرێنەوہ، بەتايبەتى كىتبە رەسەنەكان، ھەرچەندە كىتابەكە كۆنتر بىت ئەوہ لە حەق نزىكتەرە، چونكە لەسەى چاخە چاكەكەوہ نزىكە.

مەبەست لە: (فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته).

ئەمە سوودى بۆلوكردنەوہى كىتبە سوود بەخشەكانە، پەنگە سەرسامىك لەسەرسام بوونەكەى خۆى بگىرێتەوہ يان گومرايەك لەگومرايىيەكەى، چونكە ھەندى كەس نەزانن، ئەگەر حەقەكەى بۆ پوون بىتەوہ ئەوا شويى دەكەوئ ئەمە ئەو كەسەى سوود لەبۆلوكردنەوہى كىتب دەبينى، بەلام كەسى لادەر ئەو كەسەى شويى ئارەزووہكەى كەوتووہ ئەو ھەرگىز سوود لەكىتب نابىنى، بەلكو پەنگە زياتر تووشى فيتنەى بكات.

مه‌به‌ست له: (أو صاحب بدعة عن بدعته، أو ضالا عن ضلالته فينجو به).

جا پاداشتت ده‌ست ده‌که‌وی له بلۆکردنه‌وه‌ی ئەم کتێبه‌و نمونه‌ی ئەمه، ئەمه تایبەت نییه به‌م کتێبه‌وه، جا هه‌موو کتێبیکی سوود به‌خش و کتێبی عه‌قیده به‌تایبه‌تی، پێویسته بلۆبکریته‌وه‌و دابه‌ش بکریته سهر خه‌لکیدا له‌جێی ئەوه‌ی کتێبی گومپایی کتێبی بانگه‌واز بۆ گومپایی به‌سه‌ریاندا دابه‌ش بکریته، ئەم کیتابه‌ به‌سه‌ریاندا دابه‌ش بکریته چونکه زۆریه‌ی خه‌لکی له‌سه‌ر نه‌فامین ئەگه‌ر حه‌قیان بۆ پوون بکریته‌وه ئەوا وه‌ری ده‌گرن و سوودی ئی ده‌بینن.

مه‌به‌ست له: (فاتق الله وعلیک بالأمر الأول العتیق).

واته: ده‌ست به‌کاره‌ به‌که‌مه‌که‌وه‌ بگه‌ره، ئەویش ئەوه‌یه‌ پێغه‌مبه‌رو (ﷺ) هاوه‌لانی و سێ چاخه‌ چاکه‌که‌ له‌سه‌ری بوون، (العتیق) واته: کۆن (دێرین) ئەمه‌ش ئاگادار کردنه‌وه‌یه‌کی تێدایه‌ له‌وه‌ی تازه‌ پووده‌دات له‌خرابه‌کاری و فیتنه، جا هه‌ر کاتی جیاوازی و دووبه‌ره‌کیت بینی و قسه‌ی زۆرت بیست، ئەوا له‌سه‌رته‌ ته‌ماشای بکه‌ی ئەوه‌ی پێشیننه‌ چاکه‌کان له‌سه‌ری بوون و ده‌ستی پێوه‌ بگه‌ره، چونکه ئەوه‌ حه‌قه‌.

مه‌به‌ست له: (وهو ما وصفْتُ لك في هذا الكتاب).

واته: ئەوه‌ی باسی کردووه‌ له‌ بنه‌ماکانی بیروباوه‌ری ئەه‌لی سوننه‌و جه‌ماعه‌و ئاسانی کردووه‌و به‌فراوانی قسه‌ی تێدا کرد.

مه‌به‌ست له: (فرحم الله عبدا ورحم والديه قرأ هذا الكتاب وبثُّه وعمل به ودعا إليه).

واته: له‌ نمونه‌ی ئەمه‌ له‌ کتێبه‌ سوود به‌خشه‌کان، جا کتێبه‌ سوودبه‌خشه‌کان پێویسته بلۆبکریته‌وه‌ دابه‌ش بکریته، ئەو که‌سه‌ی دابه‌شی ده‌کات و بلۆی ده‌کاته‌وه‌ پاداشتی بلۆکردنه‌وه‌ی عیلمی ده‌ست ده‌که‌وی، پاداشتی ده‌رکردنی خه‌لکی له‌تاریکییه‌وه‌ بۆ پووناکی، زۆریه‌ی خه‌لکی که‌وتونه‌ته‌ نێو گومپاییه‌وه، چونکه ئەم

كتیبه ره سه نانه یان پی نه گە یشتوو، بە لکو کتیبی گومراکاران و کۆمه له گومراکانیان پی گە یشتوو، واده زانن نه وه حقه، جا نه گەر نه م کتیبه ره سه نانه بایه خی پی بدریت و به سه ر خه لکیدا دابه ش بکریت نه وا خوی گه وره به هویه وه هیدایه تی نه و که سانه ده دات خوی بیه وی.

هه ندی له وانه ی پافه ی کتیبه که یان کردوو په خنه له نو سه ر ده گرن و ده لێن: نه مه ته زکیه کردنی کتیبه که ی خویه تی، ئیمه ش ده لێن: - نه خیر نه مه ته زکیه ی کتیبه که ی نییه، به لکو نه وه هاندانه بۆ ده سترگتن به مه نه جی سه له فه وه که له م کتیبه و کتیبه کانی تر دا باس کراوه.

نوسه ر ده لێت: (فانه من استحل شیئا خلاف ما فی هذا الكتاب فإنه ليس یدین بدین، وقد رده کله کما لو أن عبدا آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف فقد ردّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر، كما أن شهادة أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين، كذلك لا يقبل الله شیئا من السنة في ترك بعض، ومن ترك من السنة شیئا فقد ترك السنة كلها فعليك بالقبول، ودع عنك الماحلة واللّجاجة فإنه ليس من دین الله في شيء، وزمانك خاصة زمان سوء فائق الله).

واته: هه رکه سی شتیک هه لال بکات جیاواز بیت له وه ی له م کتیبه دا هیه، نه وا به هیچ دینیک دینداری نه کردوه وه مووی په د کردوه ته وه، هه روه کو نه وه ی که سیک با وه پی به هه مو نه وه ی خوی گه وره فه رموویه تی هیه به لام ته نها له یه ک پیتدا گومانی هیه نه وا هه مو نه وه ی خوی گه وره فه رموویه تی په دی کردوه ته وه، نه ویش کافره، هه روه کو شایه تیدانی: (لا اله الا الله) له خاوه نه که ی وه رناگری به بی راستگویی نیه ت ویه قینیکی دلسۆز، هه روه ها خوی گه وره له سوننه ته وه هیچ وه رناگری به وازهینان له هه ندیکی، هه رکه سی وازی له به شیکی سوننه هینا نه وا وازی له هه مو

سوننە ھەناوہ جا وەرگرتنت لەسەرە، واز لەقالەقال و یاخیبوون بەینە، چونکە ئەو بەھیج شێوەیەك لەدینی خوادا نییە، بە تاییەتی سەردەمەکەى تۆ، سەردەمیکی خراپە، بۆیە لەخوا بترسە).

پاڤە/

مەبەست لە: (فإنه من استحل شيئا خلافاً ما في هذا الكتاب فإنه ليس يدين الله بدين).

واتە: ھەر کەسێ لەمەنھەجی ئەھلی سوننە و جەماعە دەرچیت کە لەم کتیبەدا پوون کرایەو و لە جگە لەم کیتابە لە بیروباوەری تەواو، ئەوا لەگەڵ گومراکان و بیدعەکاراندا دەبێ، لەگەڵ موعتەزیلەکاندا، لەگەڵ جەھەمیەکاندا، لەگەڵ کۆمەلە گومراکاندا دەبێ، خوای گەورە دەفەرمویت: (فَمَآذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ (٣٢) یونس) واتە: جا ئیتر بەدەر لەگومرایی _پاش ھەق و راستی، کە ھەر لەپەرستنی خوادایە _چی تر ھەیە؟).

جا بۆیە دەبێ مەزھەبێ لە پێشدا ھەق بناسی و ئەوێ سەلەفی ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، تەماشای زۆری مەزھەبەکان نەکات، زۆری قسەکان نەکات، بەلکو تەماشای یەك شت بکات ئەویش ئەو یە سەلەفی ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، ھەر وہ کو ئیمامی مالیک فەرموویەتی: (إنه لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما أصلح أولها)^{٢٦٤} واتە: کۆتای ئەم ئوممەتە چاک نابێت ئیلا بەو نەبێ کە سەرەتاکی چاک کرد، خوای گەورە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) التوبة / ١٠٠).

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (فإنه من يعيش منكم فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين، تمسكوا بها و عضوا عليها بالنواجذ و إياكم و محدثات

الأمر، فإن كل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار)^{۲۶۵} واتە: ھەركەس لە ئىۋە _ لە پاش من _ بژئىت ئەوا جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبينى، جا ئامۆزگاريتان دەكەم دەست بە سوننەت رىڭاكەى منەو بەگرن و دەست بە سوننەت و رىڭاكەى جىنشىنە رىنموى كراوەكانەو بەگرن، توند دەستى پىۋە بەگرن، بە ددانەكانتان توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوپىەكان (داهىنراوەكان) بن، چونكە ھەموو داهىنراۋىك گومراپىيە و ھەموو گومراپىيەك لە ئاگردايە).

جا ئەگەر كارەكانمان لى تىكەل بوو، بانگەشەكان زۆر بوون ئەوا سوپاس بۆ خوا، رىڭكا چارە ھەيە، ئەويش شوپىكەوتنى كىتاب و سوننەت و ئەو ھى پىششىنى ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، ھەموان بانگەشەى ئەو دەكەن لەسەر كىتاب و سوننەت، چى شتىك ئىمە لەوان جىا دەكاتەو؟ ئەو ھى ئىمە لەوان جىا دەكاتەو مەنەجى سەلەفە، چونكە سەلەف ئەوان بوون بە جوانى تىگەيشتن لە كىتاب و سوننەت و لەسەرى پۇيشتن، جا ئىمە شوپىنى سەلەفى صالح دەكەوين، ئەمە ئەو جىاوازىيە لەنىوان ئىمە و گومراكان و كۆمەلە لەپى لادەرەكاندايە، بەكار كردن بەو فەرموودەيەى كە دەفەر مويت: (و ستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: ومن هي يا رسول الله (ﷺ)؟ قال: من كان على مثل ما أنا عليه اليوم وأصحابي)^{۲۶۶} واتە: ئوممەتەكەم دەبىتە ھەفتا و سى تاقم و فىرقەو، ھەمووى لە ئاگردايە تەنھا يەككىيان نەبىت، فەرمويان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كىن ئەو كۆمەلە رزگار بوو؟ فەرمووى: ئەو رىڭايەى ئەمرو من و ھاوەلانمى لە سەرىن).

۲۶۵ / سبق تخريجه .

۲۶۶ / سبق تخريجه .

حه‌ق پوون و دیارو ئاشکرایه، پښگا‌ک‌ه‌ش پوون و دیاره بۆ ه‌رکه‌سی پزگارپوونی بویت، خ‌وای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى) (١٢٣) وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمًى (١٢٤) طه) واته: جا نه‌گ‌ر له‌منه‌وه پښنماییه‌کتان بۆ هات نه‌وسا نه‌وه‌ی په‌یره‌وی له‌پښمایه‌ منی کرد ئیتر نه‌ له‌ دونیادا گ‌ومرا نه‌بی و نه‌ له‌ قیامه‌تیشدا به‌دبخت نه‌بی به‌سزا (١٢٣) وه‌ ه‌رکه‌سی‌ک‌یش له‌ و‌قورئانه‌یه‌م روو وه‌رگ‌پښ نه‌وه بی گ‌ومان ژیانیکی سه‌ختی ده‌بی، ه‌رچه‌نده‌ خ‌اوه‌نی دونیایش بی به‌لای مروڤ ه‌رکه‌ په‌یوه‌ندی له‌ خوا بچرا دلای ته‌نگه‌، بچوکه‌، بی ئارامه‌، ه‌رگ‌یز تیرنابی، وه‌ له‌ روژی قیامه‌تیشدا به‌ کویری حه‌شرو دادگایی نه‌که‌ین (١٢٤).

مه‌به‌ست له‌: (خ‌لافا لما في هذا الكتاب).

واته: جیاواز بی‌ت له‌گ‌ه‌ل نه‌وه‌ی له‌م ک‌یتابه‌دا ه‌یه‌ له‌بنه‌ماکانی عه‌قیده‌ که‌ له‌ قسه‌ی نوسه‌ر نییه‌، به‌لکو نه‌وه‌ی له‌م ک‌تیبه‌دا ه‌یه‌ بریتییه‌ له‌قسه‌ی خ‌واو قسه‌ی پیغه‌مبه‌رکه‌ی (ﷺ) و قسه‌ی سه‌له‌فی صالح، نه‌مه‌ نه‌وه‌یه‌ له‌م ک‌تیبه‌دا ه‌یه‌.

مه‌به‌ست له‌: (ليس يدين الله بدين).

چونکه‌ نه‌وه‌ له‌سه‌ر مه‌نه‌جی گ‌ومراییه‌، ه‌ر که‌سی له‌ک‌یتاب و سوننه‌و مه‌نه‌جی سه‌له‌ف جیاواز بوو نه‌وه‌ له‌سه‌ر مه‌نه‌جی گ‌ومراییه‌.

مه‌به‌ست له‌: (كما لو أن عبداً آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف).

ده‌بی باوه‌رمان ه‌ه‌بی‌ت به‌ ه‌ه‌موو قورئان، به‌و سوننه‌ته‌ی پیغه‌مبه‌ری خ‌واو (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بووه‌ ه‌ه‌ر ه‌ه‌مووی، به‌لام که‌سیک‌ باوه‌ر به‌به‌شیکی بکات و باوه‌ر به‌ به‌شه‌که‌ی تری نه‌کات نه‌وه‌ ک‌افره‌ به‌ه‌ه‌مووی، ه‌ه‌روه‌کو خ‌وای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٨٥) البقرة) واته: باشه! چۆن په‌وای هه‌قه باوه‌رتان به‌به‌شیکێ به‌رنامه‌که‌ی ته‌ورات هه‌بی و به‌به‌شیکێ تری کافرین و حاشای لێکه‌ن، دیاره هه‌رکه‌سیکتان کارو په‌فتاری ناوا بکاو، په‌یمانی خۆی هه‌لوه‌شینیته‌وه، هه‌ر له‌م ژبانی دونیا‌یه‌دا پرسیاو په‌زیل ده‌بی و له‌پۆژی قیامه‌تیشدا به‌توندی جه‌ززه‌به‌و سزا ده‌درین هه‌رگیز خواش له‌هیچ کارو کرده‌وه‌یه‌کی ئیوه‌ بی ناگاو غافل نییه‌).

جا ئه‌و که‌سه‌ی کیتاب و سوننه وه‌رناگریته‌نه‌ها ئه‌وه نه‌بی له‌ گه‌ل ئاره‌زوویدا ده‌گونجی و واز له‌وه ده‌هینی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌که‌یدا ناگونجیت ئه‌مه وه‌کو ئه‌هلی کیتابه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ (٨٧) البقرة) واته: که‌ی ئه‌مه راست و ره‌وایه که هه‌تا ئیستاش هه‌ر کات په‌یامبه‌ریکتان بو هاتیـ که په‌یامه‌که‌ی له‌گه‌ل هه‌واو ئاره‌زووی ئیوه‌دا نه‌گونجاییـ ئاره‌زاییتان ده‌ربیره‌وه ده‌عیه و ته‌که‌ببورتان به‌سه‌ریاندا کردووه و باوه‌رتان نه‌هیناوه؟! ئه‌وساش بوونه‌ته دوو ده‌سته‌وه: ده‌سته‌یه‌کتان باوه‌رتان پی نه‌کردن و به‌ درۆتان خستنه‌وه و ده‌سته‌یه‌کی تریشیانتان کوشتن).

ئه‌مه باسی کافره‌کانی ئه‌هلی کیتابه ئه‌وان ئه‌وه‌یان له‌ پیغه‌مبه‌رانیان وه‌رده‌گرت له‌ گه‌ل ئاره‌زه‌کانیاندا بگونجایه، ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا ناکۆک بێت و پیغه‌مبه‌رانیان هینابیتی، ئه‌وا یان به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌یان ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یان ده‌کوشت که هیناویه‌تی، چه‌ندین پیغه‌مبه‌ریان کوشت چونکه له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا نه‌ده‌گونجا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کی له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پیچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بو هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆزن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

ئەمە پێگای ئەوانە، جا هەرکەسێ ئەو لە قورئان و سوننەت وەرگرێ کە لە گەڵ ئارەزووە کەیدا دەگونجێ و پشتگیری مەنەج و پێگاکی دەکات و ئەوێ لە گەڵ ئارەزوو و مەنەجە کەیدا نەگونجێ ئەوا پەدی دەکاتەو، ئەو وەکو ئەوانە، ئیمانی بەهەندێ لە کیتابەکی هیناوە و کوفری بەهەندەکی تر کردووە و سوود نابینی لەوێ کاری بەهەندێ لە کیتابە کە کردووە، چونکە ئەو بە هەمووی کافرە.

مەبەست لە: (فقد ردّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر).

هەرکەسێ پیتیک لە قورئان رەد بکاتەو ئەو کافرە، بۆ نمونە لە ئایەتی: (ق) وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ (١) ق) بَلَّيْتُ: (ق) ئەمە لە قورئان نییە (وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) بەسە، وەکو ئەو کەسێ دەلێت: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) (١) الاخلاص) دەلێن: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ئەو گوتی (قُلْ) ئەمە لە قورئان نییە، ئەمە کافرە پەنا بە خوا چونکە وشە یەکی لە قسەکانی خوا پەد کردووە تەو یان تەنها پیتیکی پەد کردووە تەو.

مەبەست لە: (كما أن شهادة: أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين).

(لا إله إلا الله) بریتییە لە وشە (الاخلاص) وشە تەقواو هۆکاری بێو قایمە و کلیلی بەهەشتە، بەلام سوود بە خاوەنەکی ناگەیهنێ ئیلا بەبوونی حەوت مەرج یان هەشت مەرج، زانیان لەم دوو دێرە شیعەرەدا فرموویانە:

علمٌ يقينٌ وإخلاصٌ وصدقك
مع محبةٍ وانقيادٍ والقبول لها
ئەمە حەوت مەرجە.

وزيد ثامنها الكفران منك بما
سوى الإله من الأشياء قد ألهها

هەرکەسێ لە یەکی لە مەرجەکانیدا کەموکووری و ناتەواوی هەبێت ئەوا سوود لە (لا إله إلا الله) وەرناگرێ:—

مەرجی یە کەم: عیلم بە ماناکە و دژەکی نەزانینە بە ماناکە.

مەرجی دووهم: یەقین بەوێ دەلالەتی بۆ دەکات و دژەکی گومانە.

مەرجى سى يەم: ئىخلاص (نيازپاكى) و دژەكەى ھاوەل بېياردانە بۆ خوا.

مەرجى چوارەم: بەپاستزانىن و دژەكەى درۆكردنە و بەدرۆخستنەوہى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى پىنجەم: خۆشەويستى ئەوہى يەكتاپەرستى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پى ليىوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى شەشەم: ملکہ چ بوون بەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پشت لى کردنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى ھەوتەم: پازى بوون و ۋەرگرتنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پازى نەبوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى ھەشتەم: كوفر بەوہى جگە لەخوا دەپەرستى دژەكەى كوفر نەکردنە پىيى.

ئەمە ھەشت مەرجە پىويستە جى بەجى بىيىت لەو كەسەى دەليىت: (لا اله الا الله) چونكە تەنھا وشەيەك نىيە و بەزمان بگوترى، (لا اله الا الله) چەند پاىەيەكى ھەيە و چەند مەرجىكى ھەيە، پاىەكانى دوو دانەن: —

يەككىيان: نەفييە.

ئەويتر: ئيسپاتە (سەلماندنە).

جا تەنھا نەفى بەبى ئيسپات (سەلماندن) سوودى نىيە و تەنھا ئيسپات (سەلماندن) بەبى نەفى سوودى نىيە و ئەگەر وتت: (الله اله) ئەوا ئەمە بەس نىيە، ئەگەر وتت: (لا اله) ئەمەش تەنھا نەفييە چونكە بەيەكجارى نكوليت لەخوا كرد، ئەوا دەبيتە يەككە

لەوانەى نكۆلى لەبوونى خوا دەكەن بەیەكجاری و ماناكەى: لەگەردووندا هیچ خواپەك بوونى نییە.

بەلام صوفییەكان ئەوانەى دەلێن: (اللّٰهُ اللّٰهُ) یان (هو هو) ئەمە قسەیهكى پووجەل و وپێنە كردنە و هیچ سوودی نییە، بۆیە دەبێ بلیت: (لا اله الا الله) بەنەفى و ئیسپاتەوه، ئەویش مانای ئەو ئایەتەیه دەفەرمویت: (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ) البقرة/٢٥٦، جا (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ) ئەمە نەفییه (وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ) ئەمە ئیسپاتە (سەلماندنە).

مەبەست لە: (وكذلك لا يقبل الله شيئا من السنة في ترك بعض).

هەروەكو چۆن ئیمان تەواو نابێ بەهەندى لەقورئان و وازهێنان لەهەندىكى تر ئەگەر تەنها یەك ئایەتیش ببێت یان تەنها یەك پیت، هەروەها سوننەتیش ئیمان هێنان پێى تەواو نابێ ئیلا ئەگەر ئیمان بەهەمووی بهێنى، نابێ نكۆلى لەهیچ شتێك بكات لەوه كە بە (صحیح)ى لەپێغه مەبرى خوداوه (ﷺ) پیاویەت كراوه، چونكە ئەمە ماناو ناوه پۆكى شایەتى دانى (محمد رسول الله) یە ئەویش كار بەسوننەتەكەى بكەیت و گوێپاى لى بێت و واز لەوه بهێنى نەهێلى كردووه، ئەمە ناوه پۆكى مانای شایەتیدانى (أن محمدا رسول الله) یە بەلام ئەگەر شایەتى دا كە (محمد رسول الله) یە بەلام باوه پ نەكات بەوهى هێناویەتى و بەوهى لەفەرموودهكاندا وتویەتى، یان پەدى هەندىك لەفەرموودهكانى كرد كە (صحیح)ن چونكە لەگەل ئارەزووهكەیدا ناگونجى، یان لەگەل مەنەجەكەیدا ناگونجى، ئەمە كافەرە بەپێغه مەبرى خواو (ﷺ) لەوكەسانەیه خوای گەورە دەربارەیان دەفەرمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (٧٠) المائدة بۆیە پێویستە باوه پ بەهەموو سوننەت بكەیت، ئەوهى لەگەل ئارەزووهكاندا دەگونجى و ئەوهى لەگەل ئارەزووهكاندا ناگونجى ئەوهى لەگەل مەنەجەكەیدا دەگونجى و ئەوهى لەگەل مەنەجەكەیدا ناگونجى، دەبێ

مه‌نه‌جه‌که‌ی خۆت له‌سه‌ر کیتاب و سوننه بنیات بنییت، له‌سه‌ر ئاره‌زوو بنیاتی مه‌نی، یان له‌سه‌ر قسه‌ی فلان، یان له‌سه‌ر به‌رنامه‌ی حزب و یان کۆمه‌له‌ی فلانی، له‌سه‌ر ئه‌وانه بنیاتی مه‌نی، به‌لکو له‌سه‌ر کیتاب و سوننه و مه‌نه‌جی پیشینه چاکه‌کان بنیاتی بنی.

مه‌به‌ست له: (ومن ردّ من السنة شیئاً).

بۆ نموونه: موخته‌زله‌کان و زانایانی ئه‌هلی که‌لام ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌فه‌رموده‌ی (ئاحاد) نییه ده‌لێن: چونکه ئیفاذه‌ی عیلم ناکات بۆیه له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری ناگرن، چه‌ند یاسایه‌کی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام ده‌هێنن و ده‌لێن: _

چونکه مه‌نتیق و عیلمی که‌لام دانیایی (یه‌قین) ده‌به‌خشیت، چونکه چه‌ند به‌لگه‌یه‌کی عه‌قلین، به‌لام قسه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌گه‌ر هاتوو هه‌واله‌که (ئاحاد) بوو ئه‌وا سوودی دانیایی ناگه‌یه‌نی، فه‌رموده‌یش سوودی یه‌قین ناگه‌یه‌نی لای ئه‌وان هه‌رچه‌نده له‌هه‌ردوو کتیی (صحیح) دا هه‌بی، ئه‌مه گومراییه په‌نا به‌خوا، چونکه ئه‌وه‌ی به (صحیح)ی له‌پێغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پڕوایه‌ت کرابی ئه‌وا ئیفاذه‌ی عیلم ده‌کات و ئیفاذه‌ی یه‌قینیش ده‌کات چونکه قسه‌ی ئه‌و که‌سه‌یه ده‌رباره‌ی وتراوه: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) جا ئه‌وانه هه‌ندیکی وه‌حییان به‌درۆخته‌وه چونکه په‌دی فه‌رموده ئاحاده‌کان ده‌که‌ن له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری ناگرن، په‌دی هه‌ندیکی وه‌حییان کرد که خوای گه‌وره داییه‌زاندووه ئه‌مه پێگایه‌کی گومراییه _ په‌نا به‌خوا _.

مه‌به‌ست له: (فقد ردّ السنة کلها).

سوود له‌وه نابینی وه‌ری گرتووه، تاکو هه‌مووی وه‌رنه‌گری.

مەبەست لە: (فعليك بالقبول، ودع عنك الماحلة واللحاجة).

(الماحلة) واتە موجدەلە، و(اللحاجة) جیدال کردنە کە هیچ سوودیکی لى نابینی و دەنگ بەرزکردنەوێه لەپێناوی ئەوێ سەرکەوتنە سەر نەیارەکە تدا ئەمە هیچ سودت پى ناگەیهنئ.

مەبەست لە: (فإنه ليس من دين الله في شيء).

جیدال کردن بە (باطل) لەدینی خوادا نییە، خۆی گەرە دەفەر مویت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤) واتە: هەر ئەوانە لەبارەى ئایەتەکانى خواوە ململانی و دەمبازى ئەکەن _ لەپووی عینادەو _ کافرو بى باوە (پن) جیدالی تیدا دەکەن ئایە لەلایەن خوداوە هاتوو؟ یان لەلایەن خوداوە نییە؟ ئایە قورئان کەلامى خودایە یان نا؟ ئایە ئەو دابەزیو یان دروستکراوە؟ ئەمە هەمووی لەجیدال کردنە لەکیتابەکەى خوادا و دەمەقالەى بەتالە.

مەبەست لە: (وزمانك خاصة زمان سوء فاتق الله).

ئەمە لەکات و سەردەمى نوسەردا، ئایە لەسەردەمەکانى پاش ئەودا چۆنە؟ لەکاتی کدا فیتنە کە توندترە و سەردەمەکەى ئەو -لەگەڵ ئەو هەموو فیتنەى- زانایانى لى بوو، بەلام هەر کاتى سەردەم درەنگتر بێت ئەو زانایان کەم دەبنەو و خراپە زۆر دەبى جا ترسناکییە کە توندترە لەکۆتا سەردەمدا.

﴿١١٤﴾ نوسەر دەئىت: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وفر من جوار الفتنة وإياك والعصبية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا فهو فتنة، فاتق الله وحده لا شريك له، ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها ولا تهو ولا تشايع ولا تمايل، ولا تحب شيئاً من أمورهم، فإنه يقال: من أحب فعال قوم - خيراً كان أو شراً - كان كمن عمله، وفقنا الله وإياكم لمرضاته وجنبنا وإياكم معاصيه)

واتە: ئەگەر فیتنە پوویدا ئەوا دەست بە بنى مالهەكى خۆتەو بەگرە، لە ھاوسىتى فیتنە دوور بکەو، ئاگادارو وریای دەمارگیرى بەو ھەر کوشتارىک لە نیوان موسلماناندا لەسەر دنیا پوویداو ئەوا فیتنەى، بۆیە لەو خواىە بترسە کە تاك و تەنھایەو ھاوھەلى نییە، تىیدا دەرمەچۆ، کوشتارىش مەکەو ئارەزووت بۆ لای کەس نەپوات و لەگەڵ ھیچ پارچەىە کدا مەبەو لامەدە، ھیچ شتێک لە کاروبارى ئەوانت لا خۆشەویست نەبێ، چونکە گوتراو: ھەرکەسى کردەوھى کۆمەلێکى خۆش بویت _ جا ئەگەر چاک بوو یان خراپ _ ئەوا وەکو ئەو کەسەىە کارى پى کردبیت، خواى گەورە ئیئەو ئیئەو تەوفىق بدات بۆ پەزنامەندى خۆى و دوورمان بکاتەو لەسەرپىچى کردنى.

رافە /

مەبەست لە: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك).

ئەگەر فیتنە پوویدا ئەویش کوشتارە لە نیوان موسلماناندا، ئەوا دەست بە مالهەكى خۆتەو بەگرە، دەست و زمانت بەگرە بۆ ئەوھى سەلامەت بن، ئەمە ئەگەر لە دەرچوونت لە مالهەکەت ھیچ سوودێکى نەبوو و کەس لىت وەرناگرێ ئەوا دەست بە مالهەكى خۆتەو بەگرە، بەلام ئەگەر ھاتوو بەدەرچوونت بۆ ناو خەلکى و تیکەلى

کردنیان و بانگ کردنیان بۆ لای خواو پوون کردنەوێى حەق سوودی هەبوو ئەوا دەرچۆ، ئەمەش پێی دەگوتری: (الاختلاط والعزلة) واتە: تێکەڵ بوون و گۆشەگیری ئایە کامیان باشتەر؟ دەڵێن: - ئەمە دەگۆریت، ئەگەر هاتوو لە تێکەڵ بوونەکەت سوودێک هەبوو و بانگ کردنی خەلکی بۆ لای خواو پوون کردنەوێى حەق ئەوا تێکەڵ بوونەکە چاکترە، ئەگەر هاتوو لە تێکەڵ بوونی خەلک و بانگەواز کردنیان بۆ سوود بوو ئەوا گۆشەگیرییەکە چاکترە، ئەمەش بۆ ئەو کەسە یە (عیلم) ی هەبێ، بەلام ئەو کەسە ی (عیلم) ی نییە ئەوا گۆشەگیرییەکە ی چاکترە لە هەموو حالەتێکدا، بۆ ئەوێ تووشی فیتنە نەبێت لە کاتی کدا ناگای لە خۆی نەبێ و نازانیت، جا کەسە ی بۆ عیلم دەست بە مالەکە ی خۆیەو دەگریت، بەلام کەسە ی زانا هەروەکو باسما کرد ئەوا باسەکە روونکردنەوێى تێدا یە.

مەبەست لە: (وإياك والعصبية).

واتە: دەمارگیرییەکی ناپەرەواو سەرخستنی پاو بۆچوونی خۆت، یان کۆمەلەکەت کە سەر بە ئەوێ، حەق بکە مەبەست و ئامانجی خۆت، جا ئەگەر هاتوو لای خۆت بوو یان لای جگە لە خۆت بوو، یان جەماعەتەکە ی خۆت و یان لە جەماعەتەکە ی تریبوو، حەق بکە ئامانجی خۆت، حەقیشتە بزەرەکە ی ئیماندارە لە هەر کوێیە ک دۆزییەو ئەوا وەری دەگرێ، بەلام ئەو کەسە ی دەمارگیری بۆ پاکی خۆی بێت و حەق وەر نەگرێ، ئەمە بە شیکە لە دینی نەفامی، لە دەمارگیری نەفامییە، لە ئیسلام نییە، جا کەسە ی موسلمان بە دواى حەقدا دەگەرێ و شوینی حەق دەکەوێ لە گەڵ هەر کەسێ کدا بێت ئەمە موسلمانێ تەواو، ئارەزووەکە ی دەکاتە شوینکەوتە ی ئەوێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) هێناویەتی هەر وەکو لە وەر موودە یە دا هاتوو کە لە (الاربعة) دا هە یە و ئیمامی النووی بە (صحيح) ی دەزانێ دەفەر مویت: (لایؤمن أحدکم حتی یکون هواه تبعاً لما

جئت به) ^{٢٦٧} ته‌میش له لایهن ئه‌و ئایه‌ته‌وه پشت‌راست ده‌کریته‌وه که ده‌فه‌رمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کێ له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پێچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بو هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

مه‌به‌ست له: (وکل ما کان من قتال بین المسلمین علی الدنیا فهو فتنه).

کوشتار له‌نیوان موسڵماناندا دروست نییه، چونکه خوینی موسڵمان هه‌رامه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لا یحل دم امرئ مسلم إلا بإحدى الثلاث: النفس بالنفس، والشیب الزانی، والتارك لدينه المفارق للجماعة) ^{٢٦٨} واته: خوینی هیچ موسڵمانێک هه‌لال نییه ته‌نها به‌ یه‌کێ له‌م سێ شته‌ نه‌بیّت: نه‌فس به‌رانبه‌ر به‌ نه‌فس و ئه‌و پیاوه‌ی (یان ئه‌و ژنه‌ی) هاوسه‌رگیری کردوه و زینا ده‌کات و ئه‌و که‌سه‌ی واز له‌ دینه‌که‌ی خۆی ده‌هینیت و له‌ کۆمه‌لی موسڵمانان جیا ده‌بیته‌وه).

جا خوینی موسڵمان پارێزراوه هه‌روه‌ها خوینی (المعاهد) ئه‌و که‌سه‌یه له‌ نیوان ئه‌و و ده‌سه‌لاتداری موسڵماناندا په‌یمان و ئه‌مان هه‌یه، یان له‌ نیوان ئه‌و و یه‌کێ له‌ موسڵماناندا ئه‌مان هه‌یه، جا ئه‌وه خوینه‌که‌ی هه‌رام ده‌بیّت (کوشتنی هه‌رامه) له‌ به‌ر ئه‌و په‌یمان و ئه‌مانه‌ی پێی دراوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ) الاسراء (٣٣) واته: ئه‌و که‌سه خوا خوینی یاساغ کردوه، به‌هه‌ق نه‌بی ئیوه مه‌یکوژن).

٢٦٧ / ضعیف : سبق تخريجه .

٢٦٨ / رواه البخاری (٦٤٨٤) ومسلم (١٦٧٦) .

ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردۈۋە، نەفسى ئىماندارە يان نەفسى پەيمان پىدراۋە (مەھەد) ە يا تەئىن كراۋ (مستأمن) ە، ئەمە ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردۈۋە، بۆيە نابى بكوژىن ئىلا بەھەق نەبىت، ھەقىش ئەۋەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆى پوون كىردۈينە تەۋە بەيەكى لەم سى حالەتە:

• يان (قصاص) نەفسىك بەرانبەر نەفسىك.

• يان كەسى زىناى كىردى و (محسن) بىت (ۋاتە شوۋى كىردى يان ژنى ھىنابى) ئەۋا تاكو مردن بەرد باران دەكىت.

• يان ھەلگەپراۋە لەدىنەكەى دەكوژىت لەبەر ھەلگەپرانەۋەكەى.

ئەمانە خۇىنى مۇسلمان ھەلال دەكات، جگە لەۋانە ئەۋا خۇىنى مۇسلمان ھەرامە، ئەگەر ھاتوۋ زۆردار ھەبوۋ يان خەۋارىج دەرچوون لەدژى مۇسلمانان يان ستەميان كىرد لە مۇسلمانان، جا ئەۋانە دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان نەك لەبەر كوفريان، بۆيە خەۋارىج دەكوژىن زۆردارو ستەمكاران دەكوژىن ئەۋانەى ھەلدەكوتنە سەر مۇسلمانان و ھەرامكراۋەكان ھەلال دەكەن ئەۋا دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى بەكۈشتىيان كىردۈۋە و خۇاى گەورە فەرمانى بەكۈشتى ئەۋانەى دەستىرىژى دەكەن، خۇاى گەورە دەفەر مۆيت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ) (الحجرات/۹) ۋاتە: ئەگەر دوو دەستە لە باۋەرداران پىكەۋە بەجەنگ ھاتن جا بەھەرچى تواناتان ھەيە ئاشتىيان بكنەۋە جا ئەگەر دەستەيەكيان دەست درىژى كىردە سەر دەستەكەى تر ئەۋا ئىۋەيش لەگەل ئەۋا كۆمەلە ياندا بجەنگىن دەستىرىژى دەكات تا ناچار ئەبى و ئەگەپىتەۋە بۆ بپيارو ھوكمى خوا).

خوای گه‌وره فه‌رمانی کوشتنی ده‌ستدریژکارانی داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی به‌کوشتنی خه‌واریج داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (فأینما لقیموهم فاقتلوهم)^{۲۶۹} واته: له‌هر کوی پیاپان گه‌یشتن ئه‌وا بیانکوژن) له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یان له‌سه‌ر موسلمانان، ئه‌مه‌به‌وردی باسی کوشتنی موسلمانان، ئه‌صل وایه نه‌کوژین ئیلا له‌کاتی ده‌ستدریژیدا نه‌بی، یان له‌حاله‌تی ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان نه‌بی، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر موسلمانیک هه‌لیکوتایه‌سه‌رت ده‌یه‌ویت ماله‌که‌ت بیات یان ده‌یه‌وی بتکوژیت، یان ده‌یه‌وی خراپه‌له‌گه‌ل کەس و کارتدا بکات ئه‌وا تق‌به‌سووکترین و ئاسانترین شیوه‌له‌خۆت دووری ده‌که‌یت‌وه‌جا ئه‌گه‌ر لیت دوور نه‌که‌وت‌وه‌ئیلا به‌کوشتن نه‌بی ئه‌وا ده‌یکوژیت، خوینشی به‌فیرو ده‌چیت، جا خوینی موسلمان به‌هه‌لکوتانه‌سه‌رو زۆرداری و ده‌رچوون و پێگری حه‌لال ده‌بی، ئه‌مه‌یه‌خوینی موسلمان حه‌لال ده‌کات، ئه‌ویش له‌به‌ر کوفره‌که‌ی نییه، به‌لکو له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یه‌تی له‌سه‌ر نه‌فس و حورمه‌ت یان له‌سه‌ر مال، ته‌نانه‌ت مالیش.. لیتی مه‌گه‌رئ ماله‌که‌ت بیات، به‌رگری لی بکه‌ن ئه‌گه‌ر به‌کوشتنیش بووه، هه‌روه‌ها ته‌عه‌دا کردنی گشتی له‌موسلمان یان له‌سه‌ر ئاسایشیان به‌پێگری کردن یان زۆرداری یان ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان.

مه‌به‌ست له: (على الدنيا فهو فتنه).

واته: ئه‌گه‌ر هاتوو کوشتاره‌که‌له‌نیوان موسلماناندا له‌پیناوی دنیا دا بوو، له‌پیناوی ئاسایشدا نه‌بوو، یان له‌پیناوی به‌رگری کردن له‌حورمه‌تی موسلمانان یان له‌سه‌روه‌ت و سامانی موسلمان، به‌لکو له‌پیناوی ده‌ست گرتن به‌سه‌ر سامان و بردنی ساماندا بوو، ئه‌گه‌ر دوو موسلمان له‌سه‌ر پاره‌بوو به‌شه‌پیان، ئه‌وا بکوژو کوژاو له‌

ئاگردان، پىغەمبەرى خوا(ﷺ) ھەرموويەتى: (إِذَا اتَّعَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا قَاتِلًا وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ) قالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَأْنُ الْقَاتِلِ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ - واتە بۆ كۆژاۋەكە لە ئاگردايە - قال: (إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ)^{۲۷۰} واتە: نىەتى ئەو ەبۆ ھاۋپىكەى بكوژى ئەگەر توانىبايە، جا بۆو ەيەكى لە ئەھلى ئاگر _ پەنا بە خوا _ لەسەر نىەتى خۆى و ھەللا كۆردنى خۆينى براكەى بۆو بۆيە چۆو ئاگرەو ە.

مەبەست لە: (ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها) واتە: لەفیتنەدا.

مەبەست لە: (ولا تمّو ولا تشايع ولا تمايل).

لايەنگىرى ئەھلى فیتنە مەكە، يان پشتگىرييان بکەيت يان سەريان بخەيت و بەرگرييان لى بکەيت، چونکە تۆيش ھاۋبەش دەبیت ئەگەر بەرگريت لەوان كۆردو ڤاو بۆچوونى ئەوانت بە ڤاست زانى، ھەرچەندە لەگەل ئەوانيشدا دەرئەچوويت، ئەوا تۆيش بەشدار دەبیت لەتاوان و خراپەو دۆژمنكاريدا، ئىستەخەلکانىك ھەن پشتگىرى ئەوانە دەكەن تەقىنەو ەو ويرانكارى دەكەن و ناوى لى دەننن: (الجهاد فى سبيل الله) موسلمانان و پەيمان پيڤدراۋەكان (معاهد) ەكان دەكوژن، ويران دەكەن و موسلمانان دەترسینن و دەلّين -يان ئەو كەسەى پشتگىريان دەكات-: ئەمە جيهادە لەپيئاو خوادا، بەرگرييان لى دەكەن، جا ئەوانە ھوكميان ەك ئەوانە _ پەنا بە خوا _ چونكە پشتگىريان دەكەن و ڤاكەيان بە ڤاست دەزانن، جا مەسەلەكە ترسيكى گەورەى تيدايە، جا تۆ ھاۋبەشى لەگەل ئەواندا ھەرچەندە لەگەل ئەواندا چەكت ھەلئەگرتبى، بەھۆى پشتگىرى و بە ڤاست زانينى ڤاكەيان، بەلكو لەو ە توندتر ئەو ەيە كارەكەيان بە (الجهاد فى سبيل الله) ەوصف دەكات.

مەبەست لە: (فإنه يقال: من أحب فعال قوم - خيراً كان أو شراً - كان كمن عمله).

ھەر کەسێک کردەوێ کۆمەڵێکی پێی خۆش بێت ئەو وەکو ئەوێ کە کارەکی کردبێ، جا ئەگەر خەیر و چاکە بوو ئەو وەکو پاداشتی ئەوانی دەست دەکەوێت و ئەگەر کارەکی خراپ بوو ئەو وەکو تاوان و گوناھێ ئەوانی دەست دەکەوێت _پەنا بەخوا_ بۆیە ھاتوووە دەربارەی ئەو کەسەى خۆزگە دەخوازێت وەکو ئەو زانایەى ئی بێت خەڵکی فێری خەیر دەکات ئەو وەکو پاداشتی ئەوێ ھەیە، ئەو کەسەى خۆزگە دەخوازێت وەکو ئەو دەوڵەمەندەى ئی بێت مالاھەکی لە پیناوی خوادا دەبەخشێ ئەو پاداشتی وەکو ئەو، بەپێی نییەتی، ھەر وەھا بە پێچەوانەو ئەو کەسەى خۆزگە بە تاوانبار (مجرم) و سەرپێچیکاران دەخوازێت ئەو ھاوبەشی ئەوان دەبێ لە تاواندا یان پشتگیری پاكەیان دەکات و بەراستی دەزانێ ئەو وەکو ئەوانە، ھەرچەندە کردەوێ وەکو کردەوێ ئەوان نەبێ، ئەمە تەنھا لەبەر ئەوێ پاكەیانى بەراستزانی و لایەنگیری ئەوانی کرد.

بۆیە با مەزھە ئاگاداری خۆی بێ، بە ھەلاکەتدا بچێ لە کاتی کدا ئاگای لە خۆی نییە لەم فیتنەو لەم خراپە کارییەداو ھیچ قسە مەکە تەنھا خەیر نەبێ ئەگەر نا بێ دەنگ بە .

﴿۱۱۵﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَقِلَّ مِنَ النَّظَرِ فِي النُّجُومِ إِلَّا بِمَا تَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ وَالْهَ عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَإِنَّهُ يَدْعُو إِلَى الزُّنْدَقَةِ).

واتە: بەکەمى تەماشای ئەستێرەکان بکە (ئەستێرەناسى)، ئیلا ئەوە نەبى پىشتى پى بېستى بۆ زانینى نوێژەکان، جگە لەوە وازى لى بھێنە چونکە ئەوە بەرەو زەندىقى دەتبات.

پاڤه/

تەماشاکردنى ئەستێرەکان دوو بەشە: -

بەشى یەكەم: ئیستدلال كردن پى لەسەر پووداوە زەمینەکان ئەویش پى دەگوێرێ (علم التأثير) وەكو هەلکردنى با و باران بارین و پوودانى نەخۆشیەکان و مردنى فلان یان ژيانى فلان ئەمەش (تنجیم) هەو حەرامە، ئەمەش وەكو كرده وەكەى قەومى (نمرود) هە كە بتیان دەپەرست لەسەر شیوەى ئەستێرەکان كیشابویان و دەیانپەرست، چونکە باوەریان وابوو ئەستێرەکان کاریگەریان لەسەر پووداوەکان هەیه، ئەمەیان نەداوە پال خوا، بۆیە بتیان دروست دەکرد لەسەر شیوەى ئەوان و دەیانپەرست جگە لە خوا، خوائ گەرە خۆشەویستەكەى خۆى بۆ پەوانەکردن و ئینکاری لى كردن و بانگی ئەوانى كرد بۆ یەكتاپەرستى خوا و بەوانى گوت: (مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ (۵۲) الانبياء) واتە: ئەم بت و پەیکەرە بى گيانانە چىن ئیوە هەردەم لەبەریان كەوتوون؟.

ئەم جوړە (تنجیم) هە حەرامە و كوفرە و شیركە، جا (التنجيم): هەروەكو (شيخ الاسلام ابن تيمية) دەفەرمویت: (بريتييه له ئیستدلال كردن بەحاله تە فەلەكیەکان لەسەر پووداوە زەمینەکان)^{۲۷۱} ئەم (تنجيم) هە حەرامە، هەروەكو ئیستا لە هەندى

البقرة/١٨٩)

جا (عیلم التیسیر) ئاساییه، چونکه چه‌ند سوودیکی تئدایه و بیروباوه‌ری خراپی تئدا نییه، به‌لام (علم التأثیر) ئه‌ویش ئیستدلال کردنه به‌ئستیره‌کان بۆ جگه له‌وانه ئه‌وه حه‌رامه‌و شیرکه، ئیستدلال کردن به‌به‌خته‌کان و خه‌یرو چاکه‌و خراپه ئه‌مه شیرکه به‌خوا، بۆیه (قه‌تاده) ده‌فه‌رموئیت: (خوای گه‌وره ئه‌ستیره‌کانی بۆ سئ مه‌به‌ست دروست کردوه: بۆ پازاندنه‌وه‌ی ئاسمان و په‌جم کردنی شه‌یتانه‌کان و نیشانه‌کان به‌هۆیه‌وه پێنمویی پی ده‌کریت، هه‌رکه‌سئ بۆ جگه له‌و سئ مه‌به‌سته به‌کاری به‌یئنی ئه‌وا گومپایی یه‌و به‌شه‌که‌ی خۆی بزکردوه، ته‌کلیفی له‌خۆی کردوه له‌شتیکدا عیلمی پیتی نییه) ^{۲۷۲}.

جا خوای گه‌وره ئه‌ستیره‌کانی بۆ سئ سوود دروست کردوه: _

سوودی یه‌که‌م: پازاندنه‌وه‌ی ئاسمانه‌کان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ) فصلت / (۱۲) واته: نزیکترین ئاسمانیشمان به‌چه‌ندین چرا (ئه‌ستیره) پازاندنه‌وه بۆتان).

سوودی دووه‌م: په‌جمکردنی شه‌یتانه‌کان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (إِلَّا مَنْ اشْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ) (الحجر) واته: به‌لام ئه‌وه‌یان بیه‌وی گوی بگری و شتیک له‌هه‌والی ئاسمان بدنئ بۆ سه‌رگه‌ردان کردنی خه‌لکی شۆله ئاگریکی پووناک دواي ئه‌که‌وی، ئه‌گه‌ر به‌ری بکه‌وی ده‌یسووتینی).

سوودی سئ یه‌م: نیشانه‌ن له‌کاتی سه‌فه‌رکردندا پێنمویی پی ده‌کریت، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) (الانعام/۹۷).

ئەمە سوۋدى ئەستېرەكانە، بەلام ئەو كەسەى وادەزانى و باۋەپرى وايە كاريگەرى
 ھەيە لەپووداۋەكان، دەر كە وتنى فلان ئەستېرە ئەو كاتى بەختە ۋە رىيە، دەر كە وتنى
 دوۋەم كاتى بەدبەختىيە، ئەمەش كوفرە بەخۋاى گەۋرە، خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت:
 (فَلَا أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ (۷۵) وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَغْلَمُونَ عَظِيمٌ (۷۶) إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ (۷۷) فِي
 كِتَابٍ مَكْنُونٍ (۷۸) لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (۷۹) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۸۰) أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ
 أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ (۸۱) وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ (۸۲) الواقعة) واتە: سۆيىند بە جىۋ
 شوپىنى ئەستېرەكان (۷۵) ۋە ئەۋەش ئەگەر بزانن سۆيىندىكى گەۋرەيە، چونكە
 دەلالەتى تىدايە لەسەر قودرەتى خوا (۷۶) بە راستى ئەۋەى ۋە حىت بۆ كراۋە
 قورئانىكى بەفەرە (۷۷) لە نامەيەكى پارىزراۋدايە، واتە: (اللوحي المحفوظ) (۷۸) كەس
 دەستى لى نادات، فرىشتەكان نەبىت (۷۹) لە لايەن پەرۋەردگارى جىھانەكانە ۋە
 دابەزىنراۋەتە خوارە ۋە (۸۰) ئايا ئىۋە ھەر بەم قورئانە باۋەر ناكەن؟؟ (۸۱) ئىۋە
 شوكرانەى پۆزىيەكەتان دەگىپن بە كوفرانى نىعمەت ۋە ئەلەين بە ھۆى فلانە ئەستېرە ۋە
 باران دەبارى! (۸۲).

واتە: پىنق ۋ پۆزى دەدەنە پال ئەستېرەكان ۋ كاتى ھەلاتن ۋ ئاۋابوونيان،
 پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نوپىزى بە ھاۋەلانى كرد نوپىزى بە يانى لە (ھىبىيە) نىزىك
 مەككە، نوپىزى بە يانى بۆ كردن لە (ھىبىيە) لە پاش بارانىك شەۋ بارىبوۋ ئەمجار
 لە نوپىزەكەى بوۋە ۋە ۋە فەر مۆۋى: ھەر ۋەكە لە فەر مۆۋەيەكى قودسيدا ھاتە: خۋاى
 گەۋرە فەر مۆۋى: (أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ
 فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: بَنُوْهُ كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ
 بِالْكَوْكَبِ) ۲۷۳ جا باران لە كاريگەرى ئەستېرەكانە ۋە نىيە، ھەلاتن ۋ ئاۋابوونى، بەلكو

باران بارىن لە خواوەيه، ھەر ئەو دەبيارىنى و ئەندازەى ديارى دەكات و پەوانەى دەكات و دەگريتهو ئەگەر ويستى لى بىت، خواى گەورە دەفەرمويت: (وَمَوَّ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ) الشورى/۲۸).

خواى گەورە دەفەرمويت: (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) (۳۴) لقمان واته: بە راستى زانىارى ھاتنى بوژى قيامەت ھەر لای خوايه، جگە لەو کەسيكى تر نازانى قيامەت كەى دىت و تەنھا ئەویش باران ئەبارىنى لە كاتى ديارىكراوى خويدا، كەسيكى تر ناتوانى باران بيارىنى و ئەویش ئەزانى چى لە منداڵدانه كاندايه، واته: ھەر لەو كاتەو كە ھىشتا ئاوه، خوا خوى دەزانى چييه: كورە يان كچ، بەختيار و سەرفرازە، يان لاسار و بەدبەختە، بەژن و بالاي كورته، يا.. ھتد و ھىچ كەسيك - نە چاكەكار و نە خراپەكار - سەد لە سەد نازانىت سەيىنى چى دەكا لە چاك و لە خراپ و ھىچ كەسيش نازانى لە سەركام زەوى ئەمرى).

پينج كار ھەيه ھىچ كەسيك نازانى تەنھا خوا نەبى، لەوانە باران بارىنە ھىچ كەسى لى نازانى تەنھا خوا نەبى، جا ھەر كەسى بيداتە پال جگە لەخوا ئەو موشريكە.

﴿۱۱۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وایاک والنظر فی الکلام والجلوس إلى أصحاب الکلام).

واته: وریابه‌و دور بکه‌وه له‌ته‌ماشاگردن له‌ عیلمی که‌لام و دانیشتن لای (أصحاب الکلام).

رافه:

مه‌به‌ست له: (وایاک والنظر فی الکلام).

پئویسته کار به‌کیتاب و سوننه بکریت و ئه‌وه‌ی پئیشینه چاکه‌کانی له‌سه‌ربوون له‌بیروباوه‌پو کارکردن و په‌وشتدا، ئه‌مه مه‌نه‌جه سه‌لامه‌ته‌که‌یه، هه‌رکه‌سی وازی له مه‌نه‌جی پئیشینه چاکه‌کان هینا له‌بیرو باوه‌پو جگه له‌وه، پویشتن بۆ لای زانا‌یانی که‌لام ئه‌وانه‌ی بیروباوه‌پ به‌یاساو پئساکانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام و جه‌ده‌لو پئیشه‌کیه‌کان و ئه‌نجامه‌کان ده‌سه‌لمئین که‌ پئی ده‌لئین: (براهین عقلیه) ئه‌وا ئه‌مه گومراییه له‌ بیروباوه‌پدا، گومراییه له‌ ئیستدلال کردندا، خوای گه‌وره ده‌وله‌مه‌ندی کردین به‌وه‌ی پئویستمان به‌عیلمی که‌لام و جگه له‌و نه‌بی به‌وه‌ی دایبه‌زاندوو‌ته‌ سه‌ر پئغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له‌ کیتاب و سوننه، جا هیچ‌ خه‌یرو چاکه‌یه‌ک نییه‌ ئیلا له‌ کیتاب و سوننه‌دا هه‌یه، چ جا له‌بابه‌ته‌کانی بیروباوه‌پدا هه‌ر ئه‌وه بنه‌ماو بناغه‌یه، جا ئیمه بیروباوه‌پی خو‌مان بنیات نانئین ته‌نها له‌سه‌ر به‌لگه‌کانی قورئان و سوننه‌ت نه‌بی، بنیاتی نانئین له‌سه‌ر مه‌نتیق و عیلمی که‌لام، خو‌ قسه‌ی زانا‌یان ده‌رباره‌ی عیلمی که‌لام ئاشکرایه، ئیمامی شافعی ده‌فه‌رمو‌یت: (حکمی فی أهل الکلام أن یضربوا بالجرید والنعال، وأن یطاف بهم فی القبائل، وأن یقال: هذا جزء من أعرض عن الکتاب والسنة وذهب إلى علم

الكلام^{۲۷۴}) واتە: حوكمى من لەسەر ئەھلى كەلام ئەوھىيە كە لىيان بدرىت بە سەئافى دارەخورما و نەعل و بە نىو خىل و ھۆزەكاندا بسۆرىندىرئەوھ و بگوتىت: ئەمە پاداشتى ئەو كەسەيە پىشتى لە كىتاب و سوننە كىردوھ و رووى كىردوھ تە عىلمى كەلام).

جا عىلمى كەلام نەوېستراوھ، سەلەف بەوپەرى ئاگادار كىردنەوھ خەلكان لى ئاگادار دەكرەوھ، ھەرگىز ئاكرىتە مەنھەجك لە بىروباوھ پىداو خەلكى لەسەر بىروا و واز لەكىتاب و سوننە بەئىنرئى وەكو ئەوانەى دەلئىن: - جەستە و جەوھەر.... ھتە، دەلئىن: سەلماندنى صىفات ماناى بوونى جەستە دەگەيەنئى، جەستەكانىش لەيەك دەچن، بۆيە لەترسى (تجسىم) دا ئەوان نەفى ناو و سىفەتەكانى خوا دەكەن، جەستە بىرىتييە لەجەوھەرى تاكەكان و جەوھەرى تاكەش بەخودى خۆى، بۆيە بىروباوھى خۆيان لەسەر جەستە و پىشكەن بنىات ناوھ، جگە لەوانە لە خەيالائى پووجەل، وازيان لەكىتاب و سوننە ھىئاوھ، ئەمەش بەپراستى گومرايىيەكى ئاشكرايە _ پەنا بەخوا _ ھىچ موسلمانئىك خۆى خەرىك ناكات بەعىلمى جەدەلەوھ و واز لە خۆخەرىك كىردن بەعىلمى كىتاب و سوننە بەئىنئى ئىللا ئەو كەسەى خۆى گەورە گومرايى كىردوھ، سەلەفى ئەم ئوممەتە لەسەر كىتاب و سوننە دەپۆيشتن تاكو ئەو كاتەى كىتابە پۆمىيەكان وەرگىزەدرانە سەر زمانى عەرەبى لەسەردەمى (مەئمون) داو عىلمى مەنتىق و عىلمى جەدەل پەيدا بوو، جا لەو كاتەوھ لەناو ئوممەت خراپەكارى پەيدا بوو و نۆرىك لە خەلكى بىروباوھى خۆيان لەسەر عىلمى مەنتىق و جەدەل بنىات نا.

مەبەست لە: (والجلوس إلى أصحاب الكلام).

ورىا بە لە فېرېبوونى عىلمى كەلام و تەماشاكردن تىيدا، بۆ ئەوھى بە ھۆيەوھ تووشى فېتنە نەبئ و پىئى سەرسام نەبئ و ورياي دانىشتن بە لەگەل زانايانى عىلمى

كەلامدا، لە گەل ئەهلى فەرمودەو ئەهلى عىلمدا دانىشەو لە گەل زانايانى كەلامدا دامەنیشە بۆ ئەو ەى كاريگەریت لى ئەكەن و دوورت نەخەنەو ە لە عىلمى كىتاب و سوننە چونكە دانىشتن لە گەل خراپەكاراندا كاريگەرى دەبى لە سەر ئەو كەسەى دادەنیشى لە گەل ياندا، بۆيە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دانىشتن لە گەل چاكاندا شوبهاندوويەتى بە ميسك فروش و دەفەر مويى: (فحامل المسك إما أن يحذيك) واتە: واتە: لە ميسكە كەى خۆيت دەداتى. (واما أن تبتاع منه وإما أن تجد منه ريحاً طيبة) واتە: ماو ەى دانىشتن لای ئەو، دانىشتن لە گەل خراپەكاراندا شوبهاندوويەتى بە كوورە چى: (اما يحرق ثيابك واما تجد منه ريحاً خبيثة)^{۲۷۵} ئەمە نموونەى دانىشتنە لە گەل چاكان و خراپەكاراندا، زانايانى كەلام (علماء الكلام) لە مەجلىسە خراپەكانە بۆيە لە گەل ياندا دامەنیشە چونكە ئەوانە بىروياو ەرت تىك دەدەن و دوورت دەكەنەو ە لە كىتابە كەى خوداو سوننەتى پيغەمبەرە كەى (ﷺ).

﴿۱۱۷﴾ نوسهر ده‌ئیت: (وعلیک بالآثار وأهل الآثار وإیاهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

واته: ده‌ست بگره به فهرموده و نه‌لی فهرموده و پرسیار له‌وان بکه و له‌که له‌واندا دانیسه و له‌وانه و ده‌رگره.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وعلیک بالآثار) واته: فهرموده‌کان.

(وأهل الآثار) واته: فهرموده‌ناسان.

(علیک) واته ده‌ستی پیوه‌بگره، هه‌روه‌کو خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ) المائدة/ (۱۰۵) واته: نه‌ی گه‌لی خاوه‌ن باوه‌پ! خه‌ریکی پاکسانی ده‌روونی خوتان بن) واته: ده‌ستی پیوه‌بگرن.

مه‌به‌ست له: (وإیاهم فاسأل).

خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (النحل) واته: له‌نه‌لی عیلم، نه‌لی قورئان نه‌وانه‌ی پاسته‌پییان گرتووه‌ته به‌ر، نه‌لی عیلم له‌م ئوممه‌ته، نه‌وه نه‌وانه‌ن پرسیاریان لی ده‌کریت.

مه‌به‌ست له: (ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (الانعام) واته: هه‌رکه نه‌و موشریکانه‌ت دیت خه‌ریکن له‌باره‌ی ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئیمه‌وه خراپ ده‌دوین و گالته نه‌که‌ن، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و خیرا هه‌سته‌وجییان به‌ئله‌ تا قسه‌که‌یان نه‌گوین و واز له‌و گالته‌و مه‌سخره‌ دینن نه‌که‌ر

شەيتان ئەم ئامۇزگار يەشى لە بىر بىردىتە ۋە ھەل گەلئان دانىشتىت جا دواى ئەۋە ھەر
كە بە بىرت ھاتە ۋە ئىتر دواى ئەۋە نابى لە گەل ئەۋە خەلگە ستەمكارە دانىشى بەلگە
دەبى زوۋ جىيان بەئىلى).

خوای گەۋرە دەفەر مۆيت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا
وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ) النساء/ (۱۴۰)
ۋاتە: خۇ بە پاستى خوای گەۋرە لەم قورئانەدا بەئىۋەى پراگە ياندوۋە كە ھەر كات
زانىتان و بىستان ئايەتە كانى خوا كە سانىك باۋە پىيان پى ناكەن و گالئە يان پى دەكەن
ھەتا ئەۋە باسە ئەگۈپن و دەچنە سەر قسە يەكى تر و واز لە ۋ كارە يان دىنن ئىۋە
لە گەلئان دامە نىشن ئەگىنا ئىۋە يش لە گوناھ و تاوان ۋەك ئەۋان دەبن).

ئەگەر لە گەل ئەۋاندا دانىشن ئەۋە ئىۋەش ۋەكو ئەۋانن، جا با مەۋە ئاگادارى
دانىشتن بىت لە گەل خراپە كاران و زانايانى گومرايى، با دەست بگىرى بە مەجلىسى
ئەھلى عىلمە ۋە، ئەھلى بىرۋاۋە پى تەۋاۋ، ئەھلى مەنھە جىكى سەلامەت، با لە گەل
ئەۋاندا دانىشتىت و سوۋد لەۋانە ۋە ۋەرگىرى.

﴿۱۱۸﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله

سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واتە: بزانه خوای گەرە نەپەرستراوه بەشتیک وەکو ترس لە خوای گەرە رێگای
ترس و خەم و بەزەیی و حەیا لەخوای گەرە وەیه.

پاڤه/

مەبەست لە: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه).

پەرستن لەسەر سێ شت بەندە: ترس و تکا (پەرەجا) و خۆشەویستی (المحبە)، جا
پەرستنی خوای گەرە نابێتە پەرستن ئیلا دەبێ ئەم سێ شتەى تیدا بێ: - ترس
لەخوای گەرە، تەکاکردنی پەرەمتی خوا، نابێت تەنھا ترسەکە بێت تاكو بپێتە هۆی
بێ ئومیدی لە پەرەمتی خوای گەرە، نابێت تەنھا پەرەجا کە بێت تاكو بپێتە هۆی
تەئمین بوون لەمەکری خوای گەرە، نابێت تەنھا خۆشەویستی بێت بەبێ ترس و
پەرەجا، بەلکو دەبێ هەرسێکەى بپێت: - ترس و پەرەجا و خۆشەویستی خوای گەرە،
بۆیە وتووینە: (هەرکەسێ خوای گەرەى پەرست تەنھا بەترسەوه ئەوه (خارجی) -
چونکە ئەمە رێگای خەوارىجە، چونکە ئەوانە (أصحاب الوعد) و هەرکەسێ خودای
گەرەى پەرست تەنھا بە پەرەجا ئەوه (مورجیئە) چونکە ئەمە رێگای مورجیئەیه کە
لەخوای گەرە ناترسن، بەلکو تەنھا پشت بە پەرەجا دەبەستن، خوای گەرە
دەفەر مۆیت: (أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ (۹۹) الاعراف) واتە:
بلیت لەمەکرو هیزو دەسەلات و سزای خوا دلتیان؟ خۆ مەگەر گەل و هۆزى
زیانمەندان لەمەکرو تۆلەى خوا دلتیان).

(ھەرکەسى خىواي گەورەى پەرسىت تەنھا بە خۆشەويستى ئەو (صوفىيە))^{۲۷۶} چونکە صوفىيەکان دەلەين: (ئىمە خىواي گەورە ناپەرسىتىن بەتەماحى بە ھەشتەكەى و ناپەرسىتىن لەترسى ئاگرەكەى، بەلکو تەنھا لەبەر خۆشەويستى دەپەرسىتىن)^{۲۷۷} ئەمەش گومرايىيە، چونکە دەبى خىواي گەورە بپەرسىتى بەترس و رەجاو خۆشەويستىيەو.

مەبەست لە: (وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واتە: پىويستە لەسەرت شەرم لەخىواي گەورە بکەيت، ھەياکردنش واتە لەسەرپىچىدا نەتبىنى، تۆ شەرم دەکەيت لەدروستکراوھکان لەشتىکدا بتبىنن لایەق نەبىت، ئەى ئىتر چۆن لەخوا شەرم ناکەيت لەسەرپىچىدا بتبىنى، ئەمە شتىكى سەرسورپەينەرە لەمۆفەو، ھەرۆھکو خىواي گەورە دەفەرموئە: (يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُمْ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ) النساء/ ۱۰۸ واتە: ئەو دووپووانە تاوان لەمەردم ئەشارنەو و شەرم دەکەن لىيان کەچى لەو خوا گەورەيە شەرم ناکەن بەمەرجى ھەموو وەختى خوا لەگەليانە و ئاگاداريانە، بەتايبەتى ئەو دەمەى ئەوان بەشەودا قسانىکيان دەکرد کە ھەرگىز (خوا) پىي پازى نىيە).

بۆيە پىويستە لەسەرت سەرەتا لەخوا شەرم بکەيت و دوور بکەويتەو لەسەرپىچى کردنى چونکە دەتبىنى.

۲۷۶ / تەماشای : مجموع الفتاوى (۲۱/۱۵) وشرح العقيدة الطحاوية لابن أبي العز (ص/۳۷۲) بکە .

۲۷۷ / تەماشای مدارج السالكين بکە : (۷۶/۲) .

﴿۱۱۹﴾ نوسەر دەئيت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة

ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

واتە: ئاگادار بە لەو ەى دابنىشى لەگەل ئەوانەى بانگەواز بۆ تامەزىوى و خۆشەيىستى دەكەن و لەگەل ئەوانە لەگەل ئافەرەتاندا دوو بەدوو دەبنەو ە پرىگای ئەو مەزھەبە، چونكە ھەموو ئەوانە لەسەر گومپايىن.

پافە/

مەبەست لە: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة).

ئەوانەش صۆفییەکانن، کاتى ئاگادارى کردینەو ە لەدانىشتن لەگەل زاناىانى کەلامدا، ئاگادارى کردینەو ە لەدانىشتن لەگەل کۆمەلئىكى گومپای تردا ئەوانىش صۆفییەکانن، ئەوانەى خوای گەورە دەپەرستن بەبیدەو داهینراو ەکان کە لەلایەن خوداو ە ھىچ بەلگەيەکیان نییە، واز لەسوننەت دەھینن، بەلکو بايەخ بەفەرموودە نادەن، بايەخ بە داواکردنى عیلم نادەن، ئاگادارى خەلکى دەکەنەو ە لە وەرگرتنى عیلم، دەئین:-- (وەرگرتنى عیلم لە زیکرەکانت دەکات و لەپەرستنت دەکات) ئەمەش گومپايیە، چونکە ھىچ پەرستنىک چاک نابى، ھىچ زیکرىک چاک نابى ئیلا بەو شىو ەيە نەبى لەگەل کىتاب و سوننەدا بگونجى، ئەو ەش نابى ئیلا بە داواکردنى عیلم نەبى، بۆیە ئەوان گومپابوون _پەنا بەخوا_ خۆيان دوور کردو ە لەعیلم و فیربوون، بەخەلکیان گوت: (خۆتان بە زیکرى خوداو ە خەرىک بکەن، بەپەرستنەو ە خۆتان خەرىک بکەن) ئەمەش خوودو ناو ەپۆکى گومپايیە، چونکە پەرستن و زیکر پاست و دروست نابن ئیلا دەبى لەسەر عیلمىکى پاست و دروست بى و شوینکەوتنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بى، بەلام ئەگەر ھاتو ە لەسەر عیلم و شوینکەوتن نەبو ە ئەو دەبیتە گومپايى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمو ەتى: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) چۆن دەزانن ئەو ەى پىغەمبەرى خوای (ﷺ) لەسەر بوو ە بەبى فیربوون؟ دەفەرمو یت: (من أحدث في أمرنا

هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) چۆن دەزانى ئەو داهینراوە ئیلا ئەگەر لە گەل سوننەتى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بەرانبەرى نەكەيتەو؟ بۆيە لەپيش هەمويانەو دەبى فێر بى، دوور مەكەو لە عىلم و فێريوونى عىلم، جا داواکردنى عىلم چاكتەرە لە پەرستەنە سوننەتەكان (نوافل)ەكان، جا ئەو كەسەى دادەنیشيت بۆ ئەوەى مەسەلەيەكى عىلمى باس بكاو گەفت و گۆي بكات ئەو ئەو كەسە چاكتەرە لەو كەسەى هەموو شەو كە هەلەستى شەونويژ دەكات، بۆ؟

چونكە خواى گەرە لەسەر زانست و چارپوونى دەپەرستى و لەبەر ئەوەى كەسى زانا سوودى بۆ خۆى و جگە لەخۆى هەيە، بەلام كەسى عابيد هەموو شەو كە شەونويژ دەكات و پۆژەكە بەپۆژوو دەبى ئەو تەنها سوودى بۆ خۆى هەيە، سوودى بۆ خەلكى نىيە، كەواتە سوودەكەى تەنها بۆ خۆيەتى، جا ئەگەر تۆ فێر بوويت ئەو سوودت بۆ خۆت و خەلكيش هەيە، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويت: (فضل العالم على العابد، كفضل القمر على سائر الكواكب)^{٢٧٨} واتە: فەزلى زانا بەسەر عابيدەو و هەكو فەزلى (مانگ) بەسەر هەموو ئەستىرەكانەو) چونكە مانگ هەموو گەردوون پووناك دەكاتەو و كاروانەكان بەهۆيەو پى دەكەن و دەپۆن، بەهۆيەو خواى گەرە بەروبوومەكان چاك دەكاتەو و چەندىن سوودى مەزنى ترى هەيە، بەلام ئەستىرەكان تەنها خۆى پووناك دەكاتەو، پووناكيەكەى تەنها بۆ خۆيەتى، ئەمە ئەو عابيدەيە لەسەر حەق و شىوازى پاست خواى گەرە دەپەرستى، ئەى ئەو عابيدە چۆنە خواى گەرە دەپەرستى لەسەر نەفامى؟ ئەمە پەنگە پەرستەنەكەى گومرايى بىت بگيردريتەو بۆ خۆى، كەواتە عىلم و فێريوونى عىلم پتويستە، بەو كەسانە مەغرور مەبە هانى خەلكى دەدەن لەسەر زىكرو دەرچوون و شەونويژى و پۆژوو دوور

٢٧٨ / صحيح : أخرجه أبو داود (٣٦٤١) والترمذي (٢٦٨٢) وابن ماجه (٢٢٢) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٦٢٩٧) .

دەكەونەوہ لە عىلم و دانىشتن لە مەزگوتەكاندا بە مەبەستى فەتوىونى عىلم لە سەر دەستى زانايان.

مەبەست لە: (ومن يخلو مع النساء).

چونكە ھەندى لە صوفىيەكان خۆيان لە حەرام ناپارێزن، دەلێن: (ئێمە تاوانمان لە سەر نىيە، ئێمە لەو كەسانەى خوا دەناسين) سەرپێچىيەكان حەلال دەكەن و دەلێن: (ئێمە حەرامبوونمان لە سەر نىيە و (واجبات)مان لە سەر نىيە، چونكە ئێمە گەشتوینەتە خواو پێويستیمان بە پەرستەن نىيە) بۆيە نەزى دەكەن و زینا دەكەن و تێپروانىنى حەرام دەكەن و دەلێن: - (لەمەدا تاوانبار نابین، چونكە ئێمە تەماشای ئایەتەكانى خوا دەكەین) دەلێن: (ئەمە بە شىكە لە تەماشاكردنى ئایەتەكانى خوا) شەیتان ئەو شەیتان بۆ دەپارێتەو، لە گەل لووسكەدا (مردان)دا دوو بە دوو دەبنەو و خراپەيان لى دەو و شەیتەو و وادەزانن ئەوان لە خۆشەويستانى خوان، ھىچ حەرەجێك نىيە ئەگەر ئەوان ئەو بەكەن، تەماشاكە بەندە چۆن دەگاتە ئەو سنوورە - پەنا بە خوا - بۆيە لە گەل ئەواندا دامەنیشە.

مەبەست لە: (وطريق المذهب).

واتە پێگای مەزھەبى صوفىيەكان، ئەوان دەلێن: (شەيخێك بۆ خۆت دیارى بكە) واتە شەيخى تەرىقەتێ لە سەر دەستى بڕۆیت، (ئەو كەسەى شەيخى نىيە شەيخەكەى شەیتانە) بۆيە پێويستە شوێنكەوتەى شەيخێك بى و بەيەى پى بەدەیت لە سەر تەرىقەتەكەى لى دەرنەچى و چەندین زاراوەى پىسيان ھەيە، بۆيە دەبى خۆتى لى بپارێزى و ئاگادارى بى، چونكە ئەوانە بانگى خەلكى دەكەن بۆ دەرچوون لە دىنى خوداوە بۆ دىنى شەیتان _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

ئەو صوفىيانە بە ھەموويانەو و زاناكانیان و مۆرىدەكانیان و شەيخەكانیان ھەموويان لە سەر گومرايىن، ئەو كەسانە نەبى بە سوننەت كار دەكەن، جا ئەمە حەقەكەيە.

﴿۱۲۰﴾ نوسەر ده‌لێت: (واعلم أن الله -تعالی- دعا الخلق کلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك علی من یشاء بالإسلام تفضلا منه).

واته: بزانه خوای په‌روه‌ردگار بانگی هه‌موو خه‌لکی کردووه بۆ په‌رستنی خۆی و له‌پاش ئه‌وه منه‌تی خۆی پێزانندووه به‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ویستی لێ بێ به‌ ئیسلام به‌ فه‌زل و منه‌تی خۆی.

پاڤه/

دانه‌ر ده‌لێت: (واعلم).

ئهی برای موسلمان _ ئهی قوتابی زانست و زانیاری _ ئاگاداری ئهم کاره به، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه خوای گه‌وره هه‌موو خه‌لکی بۆ په‌رستنی خۆی دروست کردووه: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (۵۶) الذاریات/۵۶) واته: من هه‌ر بۆیه جنۆکه و ئاده‌میم دروست کردووه بپه‌رستن و بمراسن).

ئهمه له‌په‌روی هه‌وال دانه‌وه‌و له‌په‌روی فه‌رمانیشه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۲۱) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۲۲) البقرة) واته: ئهی خه‌لکینه! ته‌نها په‌روه‌ردگاری خۆتان بپه‌رستن ئێوه‌و پێشووه‌کانی ئێوه‌ی له‌ نه‌بوون دروستکردووه چونکه ئاوا په‌رستنیك هێزی پارێزگاری دروست ده‌کاو به‌لکو ئێوه‌ش خۆ بپاریزن (۲۱) خواجه‌کی وایه زه‌وی بۆ ئاماده‌کردوون و کردوویه‌تی به‌پایه‌خ تا به‌ئاسانی له‌سه‌ری بژین و به‌لای سه‌رووشتانه‌وه _ وه‌ك گومه‌زه‌یی و كۆشك _ ئاسمانی راگرتووه له‌و حه‌وایشه‌وه ئاوێکی بۆ باراندن ئینجا به‌و بارانه جوهره‌ها میوه‌و پۆزی بۆ فه‌راهم هێنان و شینی کرد جا كه‌وابوو

ئێوه‌ش بپه‌رستن و هه‌یج جو‌ره‌ هاو‌به‌شیکی بۆ دامه‌نێن ده‌خۆ خۆ‌یشتان چاك ده‌زانن كه ئه‌و جو‌ره‌ بتانه هه‌یچیان به‌ده‌ست نیه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (۱) الحج) واته‌: ئه‌ی خه‌لكینه! به‌رده‌وام له‌ په‌روه‌ردگارتان بترسن و خۆ بپارێزن له‌ خه‌شم و رکی ئه‌و فه‌رمانه‌کانی به‌ چاکی جێبه‌جێ بکه‌ن، چونکه‌ به‌ راستی بوومه‌له‌رزه‌و شوکه‌ی هاتنی رۆژی قیامت و کاو‌لبوونی دنیا کاریکی زۆر سامناک و گه‌وره‌یه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغَرُورُ (۵) فاطر).

ئهم دوانده‌ بۆ هه‌موو خه‌لكیه‌ باوه‌رداران و بێ باوه‌پان، جنۆكه‌و مرقفه‌كان، خوای گه‌وره‌ به‌ تاك دابنێن له‌ په‌رستندا، له‌ گه‌ڵ ئه‌ودا هه‌یج كه‌سیك نه‌ په‌رستن جگه‌ له‌ خۆی نه‌بێ، چونکه‌ ئه‌وان هه‌یج په‌روه‌ردگاریکیان نییه‌ ته‌نها (الله) نه‌بێ، زۆربه‌ی بانگه‌كان له‌ سو‌ره‌ته‌ مه‌کیه‌كاندا (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) و زۆربه‌ی سو‌ره‌ته‌ مه‌ده‌نییه‌كان (يا أيها الذين امنوا) هه‌رچه‌نده‌ په‌نگه‌ كه‌مێك له‌ سو‌ره‌ته‌ مه‌کیه‌كان یان سو‌ره‌ته‌ مه‌ده‌نییه‌كان به‌و شیوه‌یه‌ نییه‌ به‌ لām عیبه‌ت به‌ زۆرییه‌، ئهم بانگانه‌ش ده‌لاله‌تیکی پوون ده‌کات له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی عیبادت ته‌نها ده‌بێ بۆ خوا بێت، خوای گه‌وره‌ش فه‌رمانی به‌ هه‌موو خه‌لكی کردووه‌، له‌ پێناو ئه‌وه‌دا دروستی کردوون، بۆیه‌ له‌ وه‌دا هه‌یج كه‌سیکی تر حه‌قی ئه‌وه‌ی نییه‌ نه‌فریسته‌كان و نه‌ پیغه‌مبه‌ران و نه‌ پیاو‌چاكان و نه‌ ولایاكان و نه‌ جنۆكه‌و نه‌ مرقفه‌ و نه‌ هه‌ر دروستکراویکی تر، عیبادت حه‌قی خوایه‌ له‌ سه‌ر هه‌موو دروستکراوه‌كان.

جا بانگه‌وازکردن بۆ په‌رستنی خوا گشتییه‌ به‌ لām ئه‌وانه‌ی هه‌ستاون به‌م بانگه‌وازه‌ ئه‌وانه‌ به‌نده‌ تایبه‌ته‌کان، زۆرێك له‌ خه‌لكی پش‌تیان له‌ په‌رستنی خوا کردووه‌، خه‌لكی که‌من ئه‌وانه‌ گو‌ییان بۆ ئهم بانگه‌وازه‌ فه‌رمانه‌ گرتووه‌، فه‌رمانی خاویان جێ به‌جێ کردووه‌، بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌وانی هه‌دايه‌ت داوه‌ بۆ ئه‌وه‌و ته‌وفیقی داوه‌،

بەھۇى گوى گرتن و پووكردنە بانگەوازەكەى خوا، جا ھۆكارەكەى لەلايەن بەندەكەوہیە و تەوفیق لەلايەن خوداودە، جا تەوفیقی خوا بنیات نراوہ لەسەر ھۆكارەكان لەلايەن بەندەكەوہ، جا ئەگەر بەندەكە ھۆكارەكەى ئەنجامدا ئەوا خواى گەورە تەوفیقی دەدات و بۆى ئاسان دەكات، ھەرودەكو خواى گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (۴) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (۵) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (۶) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (۷) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (۸) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (۹) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (۱۰) اللیل) واتە: بى گومان كارو تىكۆشانی ئیوہش ئەى مەژۆ ھەروا جیاوازو جۆراو جۆرە (۴) ئینجا ئەوہى مال و سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (۵) وە بپروای بە پاداشتى چاکتر کرد (۶) ئەوا ئیمەش بى گومان بۆ بەهەشت و بۆ کارى ئاسان و چاک نامادە و رینوینى دەكەین، دەیخەینە سەر راستە رى (۷) وە ئەوہش چرووكى کرد و خۆى بى نیاز گرت (۸) و بپرواشى بە پاداشى چاکتر نەکرد لە لای خوا (۹) ئەوا ئیمەش كار ئاسانى بۆ دەكەین بۆ دژوارترین رىگە (۱۰).

جا ھیدایەت ھۆكارى ھەیە و گومپایى ھۆكارى خۆى ھەیە لەلايەن بەندەوہ، بۆیە ئەمە دەبى لى ئاگادارىین، چونكە كەسانىك ھەن دەلێن: ئەگەر خواى گەورە ھیدایەتى بۆ نوسیبيتم ئەوا ھیدایەت وەردەگرم، ئەگەر تەقدیری گومپایى بۆم كەردبى ئەوا گومرا دەبم، ئەمەش قسەى كى پووجەلە، ئىحتیجاج كەردنە بەقەدەرەوہ، ئەوہى لەبەرچووہ ئەنجامدانى ھۆكارەكان لەلايەن خودى خۆیەوہیە، ھەرگیز ھیدایەتى دەست ناكەوئ بەبى دەستگرتن بەھۆكارەكانەوہ، چونكە تۆ ئەگەر مندالت دەوئ ئەوا دەبى ژن بەینى، ھۆكارەكە ئەنجام دەدەیت ئەویش ھاوسەرگىرییە.

بەلام ئەگەر بەگەنجى بىمىنیتەوہ و ژن نەھىنى ئەوا ھەرگیز مندالت نابى، ھەرودەھا پزقیش جا ئەگەر دابنىشى و كار نەكەیت و پشت بەقەدەر بىستى ئەوا ھىچت بۆ نایەت، بەلام ئەگەر ھەستای و كارت كەردو ھۆكارەكانت گرتە بەرو بەدواى پزقدا

گەپايت ئەوا خىواي گەورە بۆت ئاسان دەكات، گيانلەبەران و بالتندەكان لە ھىلانە و مالىەكانيان نامىنن، بەلكو بەيانيان بەسكى برسى دەردەچن و ئىواران بەتيرى دەگەپىننەو^{۲۷۹}، دەردەچى بۆ گەپان بەدواي پزق و پۆزىدا بۆيە دەبى ھۆكارەكان بگريته بەر، ھەر ھەما ھىدايەتەش واىە بەبى ھۆكار دەستت ناكەوى، گومپايش پوونادات بەبى ھۆكار لەلايەن بەندەكەو، چونكە خىواي گەورە سىتەم لەكەس ناكات، جا ئەو كەسەى خەيرى دەوى ئەوا خىواي گەورە چاكەى بۆ ئاسان دەكات و سىنگى فراوان دەكاتەو، ئەو كەسەش خراپەى دەوى ئەوا خىواي گەورە خراپەى بۆ ئاسان دەكات و بۆى ئامادەى دەكات لە پاداھتى ھەزو ويستى خۆى، كەواتە با بەندەكان بەجوانى لەم بابەتە تىبگەن چونكە بابەتەى زۆر وردە، بۆيە دەبى ھۆكارەكان ئەنجام بەدەن بۆ ھەموو كارىك، لەوانە ئيمان و ھىدايەت وچوونە بەھەشت و دۆزەخەو.

مەبەست لە: (وَمَنْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مِنْ يَشَاءُ بِالْإِسْلَامِ تَفَضُّلاً مِنْهُ).

واتە: خىواي گەورە مەنتى كەردووەتە سەر ئەوانەى ويستى لى بىت بەئىسلام بەفەزلى خۆى، بەلام دەستكەوتنى فەزلى لەلايەن خوداوە ھۆكارى ھەيە، دەست نەكەوتنى ئەو فەزلى ھۆكارى ھەيە لەلايەن بەندەو، بۆيە دەبى تىبىنى ئەو بەكرى و موفەكان ئىحتىجاج بەقەدەر ھەو نەكەن وەكو ئەوانەى وتیان: (سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا) (الانعام/۱۴۸) ئەمەش ئىحتىجاج كەردنە بەقەدەر ھەر ھەكو ئىبليس ئىحتىجاجى پى كەرد، گوتى: (فَبِمَا أَغْوَيْنِي) (الاعراف/۱۶) ئىحتىجاجى بەقەدەر كەرد ئەو ھى لەبىرچوو كەخۆى بەزلى زانى لەفەرمانى خوا، خىواي گەورە وىلى كەرد چونكە خۆى بەزلى زانى و پارى نەبوو بۆيە بوو يەكى لەبىباوەپان، پارى نەبوو سوزدە ببات، ھەر ھەكو خىواي گەورە فەرمانى پىكەرد، جا ھىچ حوججەيەكى نىيە لەو ھەما، بەلكو حوججەكە لەسەر خۆيەتى، چونكە ئەو بەدبەختىيەى بەسەرىدا ھات بەھوى سەرپىچىيەكەى خۆيەو بوو.

﴿۱۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير -رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم، وكل أمرهم إلى الله تعالى، فإن رسول الله ﷺ) قال: (إياكم وذكر أصحابي وأصهارى وأختاني) وقال: (إن الله تبارك وتعالى نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم).

واتە: وازمەتەن لەباس کردنى جەنگى نىوان عەلى و مەعاویە و عائیشە و تەلحە و زوبەیر -پەرحمەتى خوا لە ھەموویان بێت- ھەموو ئەوانەى لەگەڵیاندا بوو و مشت و مەرھەمەى ھەموویان، کارو باسەکیان بگێرەو ھەموو ئەوانەى خواى گەرە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموویان: (إياکم و ذکر أصحابی و أصھاری و أختانی) ھەروەھا دەفەر مویت: (إن الله تبارک و تعالی نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم) ۲۸۰.

پاڤە/

مەبەست لە: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير -رحمهم الله أجمعين-).

ئەمە بنەمایەکی مەزنە، ئەویش ئەوێھە کەوا پێویستە لەسەر موسلمان لەھەقی ھاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە کۆچەران و پشتیوانان ئەوانەى پشتگیری پێغەمبەرى خودایان (ﷺ) کردو ئەویان پاراستو لەگەڵ ئەودا جیھادیان کردو سەرھوت و سامانی خۆیان لەپێناوی ئەودا خەرج کردو گیانی خۆیان بۆ فیدا کرد، مال و ولاتی خۆیان بەجێ ھێشت و شویتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوتن، پێویستە فەزلى ئەوان بزانرێ جگە لەوان ئەو فەزلى نىیە، جا ئەوانە باشتەرى سەدەکانن، ھەروەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەر موی: (خیرکم قرنی، ثم الذین یلوغھم ثم الذی یلوغھم)

جا باشت‌یرینی چاخه‌کان هاوه‌لانه، نه‌وانه‌ی هاو‌پیتی پیغه‌مبه‌ری خویان (ﷺ) کردو
 هه‌ستان به‌سه‌رخستنی و بلاو‌کردنه‌وه‌ی دینه‌که‌ی و گه‌یاندنی به‌وانه‌ی پاش خویان
 هاتن له‌م ئوممه‌ته، بۆیه ئه‌و فه‌زله‌یان ده‌ستکه‌وت که هیچ که‌سیک له‌جگه له‌وان
 هاوتایان نابن بۆیه خوی گه‌وره ستایشی نه‌وانی کردو له‌وان پازی بوو هه‌روه‌کو له‌زۆر
 ئایه‌تی قورئانی پیرۆزدا هاتووه: - خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ
 وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
 الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
 لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) التوبة) نه‌مجار فه‌رمووی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا
 اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩) التوبة) واته: خوا له‌و کاره‌ی په‌یامبه‌ریش خو‌ش بوو وه
 له‌کوچکه‌ران و پشتیوانانیش نه‌وانه‌یان که له‌جه‌نگه سه‌خته‌که‌ی (ته‌بووک) دا دوی
 پیغه‌مبه‌ر که‌وتن و په‌یره‌وییان لی کرد پاش نه‌وه خه‌ریک بوو هی‌ندیکیان دل‌یان لاری
 بیت و نه‌چنه جیهاده‌که‌وه پاشان دووباره خوا ته‌ویه‌ی لی وه‌رگرتن چونکه به‌پاستی
 خوا به‌رامبه‌ر به‌وانه زۆر به‌لوتفه، زۆریش له‌گه‌لیان به‌میهره (١١٧) خوا ته‌ویه‌ی له‌و
 سی که‌سه‌ش وه‌رگرت که خویان له‌غه‌زاکه‌گرتنه دواوه، واته: له‌مه‌دینه مانه‌وه‌و
 نه‌چوونه جه‌نگی ته‌بووک تا له‌خه‌فه‌تدا وای لی‌هات ئه‌م زه‌ویه فراوانه‌یان لا ته‌نگ بوو،
 وه له‌خه‌م و خه‌فه‌تدا له‌گیانی خویان بی‌زار بوون، چونکه په‌یامبه‌ر بریاری دابوو نابیی
 هیچ که‌سیک ته‌نانه‌تی سل‌اویشیان لی بکات، هه‌تا فه‌رمانی خوا دیت !! نیت زانیان که
 هیچ په‌نایه‌کیان نه‌ماوه، مه‌گه‌ر هه‌ر په‌نا به‌خوا به‌رن، له‌پاشان خوا ریت‌نمایی ته‌ویه‌ی
 کردن، بۆ نه‌وه ته‌ویه بکه‌ن، نیت نه‌وانیش ته‌ویه‌یان کردو خوا به‌خشینی به‌راستی
 ته‌نها نه‌و خوایه قه‌بوولکاری ته‌ویه‌و لی‌بوورده‌و زۆریش دل‌وفان و میهره‌بانه (١١٨) نه‌ی
 نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هی‌تاوه ! له‌نافه‌رمانی خوا پارێز بکه‌ن و هه‌میشه له‌گه‌ل ده‌سته‌ی

راستان بن نه وانه که له گه ل پټغه مبهردا چوونه غهزا و بو ری خوا به مال و به گیان تیکشان (۱۱۹).

له گه ل راستگیاندا بن، له گه ل نه واندا، هاوه لانی پټغه مبهری خوا (ﷺ)، خوی گه وره ده فهرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (۱۰۰) التوبة) واته: له ده سته ی به که می پټشه نگي کچه ران و پشتیوانان و چاک په پره وانی نه وانیس خوا پازی بوو لیان و نه وانیس له خوا پازی بوون به در له وهش چندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به در درخت و کوشکه کانیدا پووبار گه ل ده چټ به هه تا هه تاییش تییدا نه میننه وه هر نه وهیشه ده سکه وت و سهرفرانی گه وره و به نرخ).

خوی گه وره ده فهرمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا) (۱۸) الفتح) واته: بی گومان خوا پازی بوو له ټیمانداره کان کاتی _ له ژیر نه و دره خته دا پیی ده لټن (شجرة الرضوان) په یمانیان له گه ل ده به ستیت نه ی موحه ممد جا خوا به و پاستی و وفایه ی له دلیاندا بوو بو په یامه که ت ناگاداریو ټینجا له کاتی په یمانه که دا نارامی دابه زانده سهریان و به سهرکه و ټنټکی نزیک پاداشتی دانه وه).

خوی گه وره ده فهرمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا) الفتح (۲۹) واته: موحه ممد (ﷺ) په وانه کراوو په یامبهری خوی نه و که سانهش له گه ل نه وون و شوینی نه و که وتوون له به رامبه ر بی پرواکانه نازاو به هیزن، له ناو خوشیاندا میهره بان و به سوز و دل نه رمن ده یان بینی هه رده م خه ریکی پکوع و سوزدهن).

تاكو كۆتايى سورەتى (الفتح)، ئەمە دەريارەى ھاوۋەلان، خۇاى گەورە كاتى باسى (الفىئى) كىردوۋە لە سورەتى (الحشر) فەرموۋىيەتى: (وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٦) مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٧) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصَرُّوْنَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (٨) الحشر) واتە: ئەوەى خوا گىپرايەوہ بۆ پىغەمبەرەكەى لە دارايى جولەكەكانى (بەنى نەزىر) ئىيۋە ھىچ ئەسپ و شىرىكتان بۆتەو نەدەبوو، واتە: ھىچ زەحمەتلىكتان نەكىشەبوو، بەلام خوا پىغەمبەرەنى خۇى بەسەر ھەر كەسىكىدا ھەزىل بىكەت بە بى جەنگ و خواش دەسەلاتى بەسەر ھەموو شىكىدا ھەيە و ويستى لە ھەر شىئى بىت ئەيكەت (٦) ئەوەى خوا گىپرايەوہ بۆ پىغەمبەرەكەى لە (فەيئى) شارەكان بە بى كوشتار ئەوہ بۆ خوايەو بۆ پەيامبەرەكەى و بۆ خەزەمانى نەزىكى و بۆ مەندالى بى باوك و بۆ دامەو بى نەوايان و رىيواران، بىرپارە بەو شىئەيە دابەش بىكى نەك بىيەتە سەرمەيە دەستەو دەستكردن لە ناو دەولەتەندەكانتەندەو ھەزارەكان لى بى بەش بىن، وە ھەرچى پەيامبەر پى دان ھەرى بگرن، واتە: - بەچى فەرمەنى پى كردن بىكەن چ لەم دەستكەوتەدا و چ لە ھەر شىكى تردا جىبەجى بىكەن وە رىيشى لە ھەر شىئى لى گرتن ئىيۋەش دەستى لى ھەلگرن، و خۆتان لە خەشم و غەزەبى خوا بپارىزن بە جىبەجىكردنى فەرمەنەكانى و ھەلگرن لە قەدەغەكراوہكانى بە راستى خوا سەخت تۆلەيە قارى لە ھەر كەسىك گرت رەزگارى نابى (٧) ئەو فەيئە دەستكەوتەيە بۆ ئەو ھەزارە دوورە ولات و كۆچكردووانەيە لە خانوو سامانى خۇيان دەركران داواى چاكە و پەزەمەندى لە خوا دەكەن و يارمەتى خواو پەيامبەرەكەى دەدەن ئا ئەوانەن پاستگۆكان لەباوہو جىھادىاندە (٨).

ئەمبار باسى كۆچەرەن دەكەت دەفەرەمۆيت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) (الحشر) واتە: ئەو كەسانەى نىشتەجىي (دار الهجرة) و (دار الايمان) بوون، واتە: پشتيوانان لە پيش كۆچى كۆچەرەكان، كۆچەرەكانيان خوش دەوين و بەشيك لە دارايى خويانيان ئەدەنى و دلخوشيان دەكەن، هېچ شتيكيان لە دلدا نيبە سەبارەت بەوەى بە كۆچەرەكان درا لە فەيئى بەنى نەزير، چونكە پەيامبەرى خوا لەو هەموو دەستكەوتە تەنھا بەشى سى كەسيانيدا، لە گەل ئەوەيشدا كەسيك نەبوو پيى ناخوش بيت و نيسارى كۆچەرەكان دەكەن بە سەر خوياندا لە سەرەت و ساماندا، ئەگەر چى خويشيان نيازبان پيى هەبى و هەزار بن، هەر كەسى لە سيفەتى رزى دەروونى بپاريئى، واتە: هەر كەسى خوا بپاريئى لە چرووكى دەروونى جا ئەوانەن برەوەكان (۹) ئەوانەش لەدواى ئەوانەو هاتون دەلئين: ئەى پەرەردگارە كەمان ! لەئيمەو لەو برايانەمان پيش ئيمە باوەريان هيناوە خوش ببەو هېچ بوغزو قينيك مەخە دلمانەو بەرامبەر بەو كەسانەى باوەريان هيناوە ئەى پەرەردگارى ئيمە ! بەراستى تەنھا ئەتوى بەسۆزى مېهرەبان (۱۰).

ئەمە هەلويستى موسلمانانە دەربارەى هاوەلانى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوان دەلئين: (رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا) وه (الغل) بريتييه لە رقو كينه، (رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ).

لەسوننەتدا چەندىن فەرەمۆدە هەيە لەوانە ئەو فەرەمۆدەيە كە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرەمۆيت: (لا تسبوا أصحابي فإلذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً

ما بلغ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ^{۲۸۱} واتە: جەننۆ بە يارانى مە دەن، سویند بە و کە سەى گيانى مەنى بە دەستە ئەگەر يەككى لە ئىو بە ئەندازەى كىوى ئوحد ئالتون بکات بە خىر، ئەوا ناگاتە مشى يەككى لەوان و بە نىوہى مشىكىش).

ئەگەر يەككى لە پاشىنەکان جگە لە ھاوہ لانی ھەرچەندە لە شوینکە وتوان بىت (التابعين) بە ئەندازەى كىوى ئوحد لە ئالتونى پوخت وساغ لە صەدەقە بدات لە پىناوى خوادا ئەوا لە پاداشدا بە ئەندازەى صەدەقەى مشى يەككى لە ھاوہ لانی نابى لە جۆيان لە خورما يان نىوہ مشىكىش، كىوىكى ئالتون لە جگە لە ھاوہ لانی بە ئەندازەى مشىكى ئەوان نابى، بۆ؟ لە بەر فەزلى ئەوانە.

جا ھەلۆیستى موسلمان دەربارەى ھاوہ لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىزلى گرتىانە و داواى پازى بوون لە خواى گەرە بۆيان و چاويلکردن يان و شوینکە وتنيان و بەرگى کردن لە شەرەف و ناموسى ئەوان، ئەمە ھەلۆیستى موسلمانە لە بەرانبەر ھاوہ لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، خوشەويستى ئەوان بە شىکە لە خوشەويستى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، جا ھەرکەسى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خوشەوى ئەوا با ھاوہ لانی پىغەمبەرى خواى خوشبويى، ھەرکەسى رقى لە ھاوہ لانی بىت ئەوہ رقى لە پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويى: (من أحبهم فبحي أحبهم)^{۲۸۲} واتە: ھەرکەسى ئەوانى خوشبويى ئەوا بە خوشويستنى خۆم ئەوم خوشەويى).

ئەو مەسەلەى شەيخ ئامازەى پى کرد کەوا نەچىنە ناو باسى ئەوہى لە نىوان ھاوہ لاندە پوویدا، جا تاکەکانى ھاوہ لانی ئەوانىش وەکو مرقەکانى تر ھەلە دەکەن، بەلام نىەتى ئەوان پاك بوو و مەبەستيان چاک بوو، ئامانجيان باش بوو ھىچ کەسىک

۲۸۱ / صحيح : سبق تخريجه .

۲۸۲ / ضعيف: أخرجه الترمذي (۳۸۶۲) وأحمد (۸۷/۴) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۱۱۶۰) .

گومانى لە ۋەدا نىيە ئەۋەى تەنھا گەردىلە يەك ئيمان لە دلىدا بىت، ھىچ كەسىك لە ۋان تۆمە تبار ناكىت، بەلام كاتى فیتنەكە پوویدا _ فیتنەش ھىچ كەسى دەسەلاتى تىدا نىيە داۋا لە خوا دەكەين بمانپارىزى _ فیتنەكە لە سەردەمى ئەۋاندا پوویدا بە ھۆى ئەۋ كابرە چەپەلە ۋە (عبداللەى كوپى (سبأ) ئەۋەى لە پۈللە تدا موسولمانبونى خۆى دەرخت، ئەمجار ھات و دەستى كرد بە تانەدان لە خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) عوسمان، تانەى لى دەدا، قالە قالى دەكردو خەلكى لە سەر كۆدە كرده ۋە ئەۋانەى خراپەيان لاخۆشە، پاشاگەردە نىيان پى خۆشە، ھەموو سەردەمىك لە ۋ جۆرەى تىدايە، جا خەلكى ئەگەر كەسىك بدۆزنە ۋە بەرەو خراپە سەركردايە تيان بكات ئەۋا لە دەۋرى كۆدەبنە ۋە ئىللا مەگەر كەسىك خۋاى گەۋرە پەحمى پى كردىت، چونكە ئەۋان قالە قال و تىكدان و تەشۋىشيان پى خۆشە، ھەز دەكەن قسە بە دەسەلاتداران بكىت، پىيان خۆشە كارەكان خراپ بكن و يەكپىزى تىكدەن، لەم جۆرە لە ناو خەلكىدا ھەيە، جا ئەگەر يەككىيان دۆزىيە ۋە بانگى خەلكى بۆ ئەۋە بكات ئەۋا لە دەۋرى كۆدەبنە ۋە، جا ئەۋەى لە دەۋرى ئەم كابرەى چەپەلە كۆبۈۋە ۋە ئەۋا كۆبۈۋە ۋە، موسولمان يەك ئوممەت بوون و لە ژىر فەرمانى يەك خەلىفەدا بوون ئەۋىش عوسمان بوو، سى يەم خەلىفەى راشدى ئەم كابرە چەپەلە كارى لىكردن و لە كۆتايىدا كارەكە بەكۈشتنى عوسمان كۆتايى پىھات، خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئەمىرى ئيمانداران و سى يەم خەلىفەى راشدى، جا كاتى عوسمانيان كۈشت، فیتنە لە نىۋان موسلماناندا ھەلگىرسا، موسولمانان لەكۈشتنى عوسمان لە نىۋانيان خۇياندا غىرە تيان جۆشى سەندو وىستيان تۆلەى بىستىنە ۋە لە بكورانى، بە ھۆى ئەۋە ۋە جەنگى (الجمل) پوویدا لە نىۋان ھاۋەلاند، ئەۋانەى (قصاص) يان دەۋىست لە بكورانى عوسمان لە شارى مەدىنە دەرچوون، لە ۋ كاتەدا بەيە درابوۋە ئەمىرى ئيمانداران ەلى كوپى ئەۋو تالىب لەپاش عوسمان، بەيە درا بە ەلى ئەۋىش چۈارەم خەلىفەى راشدى بوو داۋايان لە

عەلى كەرد تۆلەى عوسمان لەوانە بىسنىتەو، ئەو ھاوولانەى لە مەدینە دەرچووبوون و داىكى ئىماندارانىان لەگەلدا بوو پىككەوتن لەگەل عەلیدا ئەو بكوژانە تەسلىم بكات، بەلام عەلى نەيتوانى ئەوان تەسلىم بكات، چونكە پۆچووبوونە ناو لەشكرەكەىو فیتنەيان دەگىپرا، عەلى لەگەل براكانياندا تەلحەو زوبىرو عائىشەو ئەوانەى ھاتبوون بۆ مەدینە بەمەبەستى صولح كەردن، جا كاتى بكوژەكان ھەستيان بە صولح كەردنە كەرد لەنىوان ھاوولانەى پىغەمبەرى خواداو (ﷺ) ۋازەينان لە جەنگ، فیتنەيان ھەلگىرساندو ۋايان دەرخت جەنگ ھەلگىرسا دەستيان بەتير باران كەردو ھاواريان كەرد لەنىو لەشكرەكەو، جا ھاوولان ۋايان زانى جەنگ ھەلگىرسا، بۆيە جەنگ بەرپابوو لەجەنگى (الجمل) بەبى مەبەستى ھاوولان، بەلكو ئەوانە ھەليان گىرساند ھەر ئەوانە بوون، ئەوانەى عوسمانيان كوشت، ئەوھى لە ھاوولان كوزرا لەم فیتنەدا ئەوا كوزراو لەم جەنگەداو كۆتايى پى ھات ئەمجار معاويەى كوپى ئەبو سوفيان ھەستا لەشام و خەلكى (شام)ى لەگەلدا بوو داۋاى بكوژانى عوسمانيان دەكەرد بۆ ئەوھى تۆلەى بىسنىن، بەلام ئەو كۆمەلە گومراپە ديسان دەستيان كەرد بە قىل ۋەلخەلەتاندن و ھەلگىرسانى فیتنە بۆيە جەنگى (صفين) بەرپا بوو لەنىوان عەلى و معاويەدا، ھۆكارەكەشى ئەو گومراكەرانە بوون كە فیتنەيان ھەلدەگىرساند لەنىوان موسلماناندا.

كارەكە بە كوشتنى عەلى كۆتايى پى ھات، خەۋارىج كوشتيان ئەوانەى لەدژى عوسمان دەرچوون، (عەلى)يان گەياندە عوسمانو كوشتيان، مەبەستى ئەوان دادپەرۋەرىو (ئىنصاف) نەبوو بەلكو مەبەستيان رقو تۆلە سەندنەو ھەبوو، ويستيان معاويەو عەمرى كوپى العاصو عەلى كوپى ئەبو تاليب بكوژن بەلام خۋاى گەورە (معاويە)و (عەمرى كوپى العاص)ى دەرياز كەردو قەدەرى خوا ۋابوو عەلى بكوژى بۆيە شەھىد بوو.

جا پىۋىستە لەسەر موسولمان واز لەو باسانە بەيئى و نەچىتە ناو ئەو باسانەو،
باسى نەكات ئىللا لەپووى ئىعتزارو داواى لى خۆش بوون بۆ ھاوہ لانى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ)، بزانى ئەوان (مجتەد) بوون ئەوانەى حەقيان پىكاوہ ئەوا دوو پاداشتى ھەيە و
ئەوہى نەپىپىكاوہ ئەوا يەك پاداشتى ھەيە، ھىندە چاكە و فەزلى مەزنيان ھەيە ئەو
ھەلانەى لە ھەندىكىانەو پوويداوہ دايدەپۆشى، چونكە ئەوانە ھاوہ لانى پىغەمبەرى
خوان (ﷺ) ھەروەكو لە فەرموودەيەكدا ھاتوہ: (ان الله أطلع على أهل بدر، فقال:
اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم) واتە: خواى گەورە تەماشاي ئەھلى بەدرى كردو
فەرمووى: ھەرچى دەتانەوى بىكەن ئەوا بىكەن من لىتان خۆشبووہ).

ئەوان لە ھەموو حالەتەكدا خواى گەورە لىيان خۆشبووہ، لىخۆشبوون بەشى ئەوانە،
چ ئەوانەى پىكاويانەو ئەوانەى نەيانپىكاوہ، چونكە ئەوہى ھەلەى كردوہ
بەمەبەستەو ھەلەى نەكردوہ بەلكو لە ئىجتىھادەوہ بووہ، بۆيە پىۋىستە ھەرگىز
موسولمان نەچىتە ناو ئەو باسەوہ، كەسيان بە ھەلە نەژمىرى لە ھاوہ لانى پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) بەلكو ئىعتزاريان بۆ بەيئىتەوہ داواى لىخۆشبوونيان بۆ بكات و
پەحمەتيان بۆ بنىرە، ئەوا دەبيتە يەكەك ئەوانەى خواى گەورە دەريارەيان
دەفەرمووت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الْحَشْر).

چەند كاسىتەك لە ھەندى لەنەفامانەوہ دەرکەوتوہ ئەم باسانەى تىدا تۆمار
كردوہ، ئەوہى لەنىوان ھاوہ لاندە پوويداوہ، بەچەند كاسىتەك دەرکەوتوہ و ئىستا
لەبەردەستى خەلكىدايە، جا ئەم كەسە:

- ياخود نەفامەو عەقىدەى نەخویندوہ.

- يان مەبەستىكى ھەيە دەيەوى پق و كىنە بلاو بىكەتە ۋە بەرانبەر ھاۋەلانى
پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

جا با مۇسلمانان ئاگادارى ئەو كاسىتتە ۋە ھاۋشىۋە كانيان بن، با ئاگادارو ورياي
فروفيلى شىعە بن، جويندان بە ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەدۋاي عەيىبە كانياندا
دەگەرپن، جا با مۇسلمان ئاگادارى ئەو ۋە بىت، بۆ ئەۋەى نەبىتە يەكى لەۋانەى
بە ھەلاكەتدا چوون _ پەنا بە خوا _.

﴿۱۲۲﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه، لا يحل لأحد أن يأخذ منه شيئاً إلا بإذنه، فإنه عسى أن يتوب هذا فيريد أن يردّه على أربابه فأخذت حراماً).

واته: بزانه -پەحمەتى خوات لى بى- مالى ھىچ مۇسلماننىڭ ھەلال نىيە ئىللا بەويست و پارىبوونى خۆى نەبى، ئەگەر پارەيەكى ھەرام لای كەسىڭ بوو ئەوا زەمانەتى كىردو، بۆ ھىچ كەسىڭ ھەلال نىيە ھىچ شىئىكى لى بىيات ئىللا بە ئىزنى ئەو نەبى، چونكە پەنگە ئەو كابرەيە تەويە بىكات و بىەوى مالاكە بۆ خاوەنەكەى بگىرپتەو ئەو ئەو كاتە تۆ ھەرامىكت بردو.

پافە /

مەبەست له: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه).

لەپىزگرتنى مۇسلمانان پىزگرتنە لە خوین و مالاكەيان و پىزگرتنە لەشەرەفو ناموسيان، چونكە ھەركەسى بوو مۇسلمان ئەوا بەو مۇسلمان بوونە خوین و مالو سامانى پارىزاو دەبى، بۆيە دروست نىيە تەعدا لە مۇسلمان بىكرىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (كل المسلم على المسلم حرام: دمه وماله وعرضه)^{۲۸۲} لە وتارى ھەجى مائتاوييدا ھەرمووی: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا - واته: رۆژى قورىانى - في شهركم هذا - واته: مانگى ذى الحجة - في بلدكم هذا)^{۲۸۴} ئەويش مەككەى پىرۆزە، جا خوین و مال و شەرەفى مۇسلمان ھەرامە، بۆيە نابىو

۲۸۲ / رواه مسلم (۲۵۶۴).

۲۸۴ / صحيح: سبق تخريجه .

دروست نىيە تەعدا لەمالى موسلمان بکرىت يان بېرىت ئىللا بە ويست و خواىشتى خۆى نەبى، ئەگەر ھەر ماللىكى بەخشى ئەو ھەلەلە بەلام ئەو ھە زۆر لىى دەبىرىت يان بە خواىشتى خۆى نىيە يا دەيدىزى يان خىانەتى لى دەكرى ئەو ھەرامە و ھەكو ھەرامبوونى خوین و شەرەفى، ئەمەش ھەر ھەكو ئەو ھە خواى گەرە دەفەرەمۆيت: (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) البقرة/۱۸۸.

خواى گەرە دەفەرەمۆيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) النساء/۲۹ واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىناو! مال و سامانى يەكترى لەخوت و خۆپايى مەخۆن مەگەر لەپىگەى سەداو بازەرگانى و پەزامەندى نىو خۆتانەو ھە بىت و خۆتان مەكوژن چونكە بەراستى خوا دەريارەى ھەمووتان دلوفان و مېھرەبانە).

زۆرىك لەخەلگى گوى بەمە نادەن يان برا موسلمانەكەى دەكوژى بۆ ئەو ھە مالەكەى ببات و يان مالەكەى دەدزى و يان پىگەى لى دەگرى و يان بەخىانەت و يان بەساختەکردن لەكرپىن و فروشتەدا، گوى بەو نادات جا مالەكەى دەبات بەناحق و بەبى خواىشتى خۆى، ئەمەش ھەمووى ھەرامە و يەكىكە لەتاوانە گەرەكان.

مەبەست لە: (وَإِنْ كَانَ مَعَ رَجُلٍ مَالٌ حَرَامٌ فَقَدْ ضَمِنَهُ).

ئەگەر مالى براىەكى خۆى برد بە ناحقى بەھەر جۆرىك بىت لەجۆرەكانى بردن ئەوا لەسەر ئەو پاراستنى تاكو دەگىرپىتەو بۆ خواوئەكەى، چونكە دەبى زەوتكراوكان (ئەو ھە بەستەم بردراو) بگىردىنەو بۆ خواوئەكانيان لەپىش مردن، ئەگەر نا خواوئەكەى لەپۆزى قىامەت تۆلە لەستەمكارەكە دەكاتەو، لەھەسەناتەكانى ئەو دەبەن، تاكو پەنگە تەنھا يەك چاكەى نەمىنى، ئەمجار لەتاوانەكانى ستەملىكراوكان دەدرىتە ستەمكارەكە و فرى دەدرىتە ئاگرەو پەنا بەخوا جا مالى موسلمان ئەگەر بەزۆر بردووتە يان بەمامەلەيەكى ھەرام يان بەدزى ئەوا لەسەر

تۆيە و دەبى بىگىرپتە وە يان لە دۇنيا ياخود لە قىيامەت، جا ئاگادارى ئەو بە، چونكە ئەو لە ئەستۆى تۆيە و دەبى بىدەيتە وە يان لە دۇنيا و ياخود لە قىيامەت، گەرانە وەى لە دۇنيادا سووك وئاسانترە لە گەرانە وەى پۆژى قىيامەت.

مەبەست لە: (لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَإِنَّهُ عَسَى أَنْ يَتُوبَ هَذَا فَيُرِيدَ أَنْ يَرُدَّ عَلَى أَرِيَابِهِ فَأُخِذَتْ حَرَامًا).

دروست نىيە هېچ شتەك بىەى دەزانى ئەو حەرامە يان لە كەسابەتى حەرامە وەىيە لە بەر چەند ھۆيەك:

يەكەم: تۆ دەزانى ئەو حەرامە ئىتر چۆن حەلالى دەكەيت؟ لە كاتىكدا دەزانى ئەو حەرامە، مولكى ئەو كابرەيە نىيە.

دووەم: ئەگەر ئەم ستمكارە تەويەى كردو ويستى مالەكە بگىرپتە وەو لە كاتىكدا تۆ لە ئەوت بردووە ئەو ئەو كاتە ناتوانى بىگىرپتە وە.

سى يەم: تۆ دەبىتە شەريك و ھاويەشى ئەو لە تاوان و ستمەكەدا.

﴿۱۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فساد، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول: اترك المكاسب وأخذ ما أعطوني لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا هذا قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (كسب فيه بعض الدنية خير من الحاجة إلى الناس)^{۲۸۵}).

واته: که‌سابه‌ته‌کان ئه‌وه‌ی بۆت پوون بووه‌ته‌وه له‌دروستی‌تی ئه‌وه په‌هایه، ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ فه‌ساده‌که‌ی ده‌رکه‌وتووه، ئه‌گه‌ر خراپ بوو ئه‌وه‌نده له‌خراپه‌که ده‌بات ته‌نها بۆ مانه‌وه‌ی خو‌ی، مه‌لّی: واز له‌که‌سابه‌ت ده‌هیتم و ئه‌وه ده‌به‌م پیم ده‌به‌خشن، ئه‌مه هاوه‌لان نه‌یانکردووه، هه‌روه‌ها زانا‌یان تا‌کو ئه‌م سه‌رده‌مه نه‌یانکردووه، عومه‌ری کو‌پی خه‌تتاب فه‌رموو‌یه‌تی: که‌سابه‌تی‌ک که‌می‌ک ده‌نائه‌تی (سووکی و نزمی) تیدا بیت چاک‌تره له‌پێ‌یو‌ستی ده‌ستی خه‌لکی).

پافه / مه‌به‌ست له: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق).

پێ‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی: (ان الحلال بین وإن الحرام بین وبينهما أمور مشتهيات لا يعلمهن كثير من الناس فمن أتقى الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه)^{۲۸۶} جا هه‌لّال پوون و دیاره وه‌رده‌گیریت، چونکه ئه‌صل له‌مامه‌له‌دا هه‌لّال پوونه ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ هه‌رامبوونه‌که‌ی دیاره، هه‌روه‌ها هه‌رامیش ئاشکرایه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ) المائدة/۳ هه‌روه‌ها قوما‌رو مه‌ی، ئه‌مه هه‌رامه به‌ده‌قی قورئان، هه‌روه‌ها دزی و خواردنی مائی خه‌لکی به‌ناحه‌قی ئه‌مه هه‌رامی‌کی ئاشکراو پوونه.

۲۸۵ / رواه ابن ابی الدنيا في اصلاح المال (۳۲۱) .

۲۸۶ / صحيح : سبق تخريجه .

ئه وهی (مشتبه) نازانریت تابه ئه وه حه لاله یان حه رامه له بهر بوونی به لگه کانی له دژی یه ک، ئه مه لئی پاده وهستی تا کو پوون ده بیته وه، ئه مه ئه و یاساو پێسایه یه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) داینا وه ئه ویش یاسایه کی پوون و ناشکرایه، ئه مه ش مانای قسه ی دانه ره که ده لیت: (إلا ما ظهر فساد).

مه به ست له: (وان كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه).

ئه مه مه سه له ی زه روره ته، ئه گه ر مرقف ترسا له خۆی که به هه لاکه تدا ده چێ ئه گه ر نه خوات، ئه و ده ستی ده که وی ئه وه نده ی ژیا نی بمی نی ده یخوات هه رچه نده ئه گه ر له مائی که سیکی تر بیت، هه رچه نده ئه و ماله حه رام بیت، ئه گه ر مرداره وه ش بوو یان جگه له وانه، ده خوات لئی له بهر زه روره ت، بۆ ئه وه ی نه مری، خوای گه وره ده فه رمو یت: (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۷۳) البقرة) واته: خوای گه وره ته نها هه ر ئه مانه ی لی یاساغ کردوون: لا کی مرداره وه بوو، خوینی پژاوو په وان، گوشتی به رازیش و هه ر ئاژه لیکیش _ که بۆ سه ربهرین _ ناوی غه یری خوای لی هیترابی به لام هه رکه سی له بهر ناچار ی و بی ئاره زوو، هه ر به ئه ندازه ی پتو یست بخوات و زیاده خوری نه کات هیچ تاوان و گونا میکی ناگات، به راستی خوا زۆر گونا چپۆش و دلۆقان و میهره بانه.

ئه وه نده له حه رام ده به یت ژیا نت بمی نی، ئه مجار له وه ی ماوه پاده وه ستی، خوای گه وره ده فه رمو یت: (وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّمُ إِلَيْهِ) (الانعام/ ۱۱۹) جا له کاتی زه روره تدا حه رام نییه.

مه به ست له: (ولا تقول: اترك المكاسب وآخذ ما أعطوني).

هه ندی له خه لکی ده لێن: - من پشتم به خوا به ستووه، من داده نیشم به مه به ستی په رستن و وه رگرتنی زانست و زانیاری خه لکی پیم ده به خشن، ئه مه دروست نییه،

بەلکە دەبى بەدوای پىزق و پۆزىدا بگەپىت ئەوئەندەى بەشى خۆت و خىزان و مندالەكانتو ئەوانەى لەمالەكەتدان بکات، ئەمەش بەشىكە لەعبىادەت، دامەنیشەو چاوەپىي خىرو سەدەقەى خەلکى بگەيت، بەلکە پىيويستە لەسەرت بەدوای پىزق و پۆزىدا بگەپىت، خۆى گەورە دەفەرموئە: (وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى) (البقرة/۱۹۷).

مەبەست لە: (لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا).

ئەم کارەيان نەکردوو، ئەویش دانىشەن لە گەپان بەدوای پىزقادو تەماشای دەستى خەلکى بگەن تەنها يەك هاوئەلىش لەهاوئەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لەكاتىكدا ئەوان لەهەموو كەس زياتر لەخواترسترو عابدىتر بوون بۆ خۆى گەورە، بەلکە خاوەن كاربوون تىياندا هەبوو بەكشتوكالەوه خەرىك بوو، تىياندا هەبوو بازىگان بوو بەكپىن و فرۆشتەوه خەرىك بوو، لەوانە (ئەبو بەكر) و (زوبەرى كۆپى عەوام) و (عبدالرحمنى كۆپى عوف) و (عوسمانى كۆپى عەففان) خاوەنى پارە بوون دەيانكۆپى دەيانفرۆشت، لەكاتىكدا باشترین هاوئەلان بوون، لەهەمان كاتدا لەپىناوى خوادا دەيانبەخشى و بەسامانى خۆيان لەشكرىان ئامادە دەکردو وازيان لەگەپان بەدوای پۆزىدا نەهيتا، ئەبو بەكر دەيكۆپى دەيفرۆشتو يارمەتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) دەدا هەر لەو كاتەوه خۆى گەورە پەوانەى كرد لە مەككە، ئەو بەسامانەكەى يارمەتى ئەوى دەدا لەچەندىن هەلۆيستى بەناوبانگدا، نانى هەژارنى دەداو ئەو كۆيلانەى ئازار دەدران ئەوانى دەكۆپى ئازادى دەکردن وەكو بىلال و جگە لەو، كەچى وازى لە كەسابەت نەهيتا بلىت: من داده نيشم و خوا پەرسى دەكەم و من لەهاوئەلانى پىغەمبەرى خودام (ﷺ).

مەبەست لە: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: كسب فيه بعض الدنيا خير من الحاجة

إلى الناس).

خاوەنى پىشەيەك بىت دەنائهتى تىدا بىت (سووكى و نزمى تىدا بىت) وەكو حىجامە (كەلەشاخ گرتن) لەبەرانبەر ئەنجام دانىدا پارەيەك وەرگرى و بۆ خۆت خەرجى بگەيت، ئەو زۆر باشترە لەوئەلى داوا لەخەلکى بگەيت و زەلىل بىت بەرانبەريان.

﴿۱۲۴﴾ نوسەر دەئیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك وإن كان إمامك يوم الجمعة جهميا وهو سلطان فصل خلفه وأعد صلاتك وإن كان إمامك من السلطان وغيره صاحب سنة فصل خلفه ولا تعد صلاتك).

واتە: پېنج نويژه كە دروستە لە پىشتى ھەركەسێكەو بەكەيت ئیلا مەگەر جەھەمى بێت چونكە ئەو (مەطل)ە، جا ئەگەر نويژت كرد لە پىشتىيەو ئەو نويژه كەت دووبارە بكەرەو، ئەگەر پىشنويژه كەت جەھەمى بوو لەكاتێكدا ئەو دەسەلاتدار بوو ئەو نويژ لە پىشتىيەو بكەو نويژه كەت دووبارە بكەرەو، ئەگەر پىشنويژه كەت دەسەلاتداربوو يان جگە لەو خاوەنى سوننە بوو ئەو نويژ لە پىشتىيەو بكەو نويژه كەت دووبارە مەكەرەو.

رافە/

مەبەست لە: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه).

ئەمە مەسەلەى پىشنويژىيە لە نويژدا، كى دروستە بكریتە پىشنويژ؟ كى پىشنويژىيە كەى دروست نىيە؟

يەكەم: ئەگەر ھاتوو پىشنويژه كە سولتان بوو ئەو لە پىشتىيەو نويژ دەكرى، ھەرەكو دیت بەبى ئەو ھى تەماشای ھەندى لە مومارەسەكانى بكریت، كە سەرپېچى تىدايە يان موخالەفەيەك لە دین دەرى ناكات، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردو نويژ لە پىشتيانەو بكریت، لەبەر يەكخستنى پىزى موسلمانان نەھىشتنى دووبەرەكى، جا ھەرچەندە تاوان و سەرپېچى ھەبوو بەمەرجى نەگاتە ھەدى كوفر ئەو نويژ لە پىشتىيەو دەكرى، لەپىناو يەكخستنى پىزەكان بەتايبەتى لە پۆزانی ھەينى و

جەژنەکاندا ھەروەھا لەفەرزەکانشدا، ئەگەر ھاتوو دەسەلاتدارەکە جەھەمی بوو ئەوا نوێژ لەپشتییەو دەکەین و بەلام نوێژەکەت دووبارە دەکەیتەو.

دووھەم: ئەگەر ھاتوو پیشنوێژەکە (فاسق) بوو دەسەلاتدار نەبوو، ئەمە جیى جیاوازی زانایانە لەسەر دوو پارت:—

پارت یەکەم: ھەندى لەزانایان مەرجى (عدالە)ى تیدا داناو، بۆیە دروست نییە لەپشت فاسقیکەو نوێژ بکەیت تاوانیک لە تاوانە گەرەکان ئەنجام دەدا جگە لەشیرک دەلێن:— نوێژ لەپشتیەو ناکرێت، چونکە ئەو (عدل) نییە، بە پیشنوێژش دانانرێ.

پارت دووھەم: لەبەر ئەوەى ئەو موسلمانەو نوێژەکەى خۆى بۆخۆى تەواو، ئەوا نوێژکردنیش لەپشتییەو دروستە، بۆیە لەپشت ھەموو موسلمانیکەو نوێژ دەکری، ھەرچەندە ھەندى لەسەرپێچییەکانى ھەبى جگە لە شیرک و جگە لە کوفر، جا ئەو نوێژ لە پشتییەو دەکریت، ئەمەش لەپارێژى قسەکەى نوسەردا دەردەکەوێت.

﴿۱۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت القبر فالتسليم عليهما بعد رسول الله (صلى الله عليه و سلم) واجب).

واتە: باوەپېوون بەوہى ئەبوبەكر و عمر _پەحمەتى خوايان لى بى_ لەژوورەكەى عائىشەدان لەگەل پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەوى نىژدان، جا ئەگەر چوويت بۆ لای قەبرەكە ئەو سەلام كردن لە ھەردووکیان لەپاش پېغەمبەرى خوا (ﷺ) واجبە.

پافە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ).

كاتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى دواىى كرد خەلكى جياواز بوون ئايە لەكویدا بينیژن؟ ئايە لەگەل ھاوھلانییدا بینيژن لەبەقیع؟ یان چ بکەن؟ بۆیە باسى ھەرموودەھەکیان کرد كە ھەرموویەتى: (أن النبي يُدفن حيث يموت)^{۲۸۷} واتە: پېغەمبەر لەو جیگەى دەنىژيژیت كە وەفات دەكات) لەو كاتەدا كيشەكە چارەسەر بوو، بۆیە لەو جیگەى وەفاتی کرد ھەر لەویدا نىژرا، لە ژوورەكەى دایكى ئیمانداران عائىشە، چونكە لەكاتى نەخۆشیدا لەمالى عائىشە بوو.

لەلایەكى ترەو ئەگەر قەبرەكەى بەرز بکرایەتەووە لەبەقیع بنیژرایە ئەو زیادەپەوى پوویدەدا خەلكى لەسەر گۆرپەكەى كۆدەبوونەو، جا لەبەر پاراستنى لەمالەكەى خۆیدا نىژرا، بۆیە كاتى عائىشە باسى نەھى كردن لەزیادەپەوى قەبردا

کردو جوله که و گاوردەکان زیادەپەوییان کرد لە گۆپى پىڤەمبەرانىاندان کردویانەتە (اوتان) فەرمووى:

(لولا ذلك لأبرز قبره ولكن خشي أن يتخذ مسجداً)^{٢٨٨} واتە: ئەگەر ئەو نەبوايە ئەوا گۆپەکەى بەرز دەکرایەو بەلام ترس لەو هەیه بکریتە (نوێژگە) مزگەوت).

جا حیکمەتى ناشتنى لەمالەکهیدا پوون کردەو، ئەو کاتە مالەکهى لەدەرەوہى مزگەوتەکه بوو، چونکە ژوورەکانى پىڤەمبەر (ﷺ) لەتەنىشت مزگەوتەکهو لەپووى پۆژهلەلات و باشوورەوہ بوو، جا لەمالەکهى خۆیدا نىژرا لەدەرەوہى مزگەوتەکه تاكو (وہلىدى كورى عبدالملك) ویستی مزگەوتەکه فراوان بکاتەو، بۆیە ژوورەکهى کردە بەشیک لە مزگەوتەکه، هیچ شتیكى ئى نەگۆرا، بەلکو ئەو ژوورە کرایە ناو مزگەوتەکهى پىڤەمبەرى خوداوہ (ﷺ) بە بیانووى فراوان کردنى مزگەوتەکه، ئەگەر نا ئەو ھەر لەژوورەکهى خۆیداىو لەمزگەوتەکەدا نىیە، ئەمجار کاتى ئەبو بکر کۆچى دواىى کرد ئەویش لەگەل پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) لەژوورەکەداو لەپشتىیەو نىژرا، وەکو پىزىک بۆ ئەو تايبەتمەندییەكى تايبەت، چونکە لەژيانیدا بەردەوام لەگەل پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) بوو ھەر بۆیەش لەگەلیدا نىژراوہ، ئەمجار کاتى عومەر کۆچى دواىى کرد، ئەو کات عائىشە دەویست خۆى لەگەل مێردەکەیدا پىڤەمبەرى خواو (ﷺ) باوکیدا بنىژرى، بەلام عومەر مۆلەتى لە عائىشە وەرگرت بۆ ئەوہى لەگەل ئەواندا بنىژرى لەبەر خۆشەویستى پىڤەمبەرى خواو (ﷺ) خۆشەویستى بۆ ئەبو بەکر، ئەویش مۆلەتى پىداو و پىش خۆى خست، بۆیە لەپشتى ئەبو بەکرەوہ نىژرا، جا ئەمە سى قەبرەکەى: قەبرى پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) لەپووى قىبلەوہیە، ئەمجار قەبرى ئەبو بەکر، ئەمجار قەبرى عومەر لە ژوورەکەى عائىشەدا، عائىشە کاتى کۆچى دواىى کرد ئەوا لەبەقیع و لەگەل ھاوہلاندان نىژرا.

پێیوستە باوەر بەو بەینین، چونکە زانیینی ئەو و زانیینی قەبری پێغه مەبری خواو (ﷺ) قەبری هەردوو هاوڕێکەى سوودی بۆ موسلمانان هەیه لەبەر ئەوێ سەلامیان لێ بکات و سەردانیان بکات و سەلام لە پێغه مەبری خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى بکات، بۆ ئەوێ پاداشتی دەست بکەوێ، پاداشتی سەردان و سەلام کردن.

مەبەست لە: (فَإِذَا أَتَيْتَ الْقَبْرَ فَالتَّسْلِيمَ عَلَيْهِمَا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) واجب).

ئەمە ئەو بەرەم و حیکمەتەیه لە زانیینی ئەوێ ئایە پێغه مەبری خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى ئەبوبەکر و عومەر لەکوێدا نێژراون، بەرەمەکەى ئەوێ سەلامیان لێ بکەیت ئەگەر سەردانی مزگەوتی پێغه مەبری خوات (ﷺ) کردو نوێژت تێدا کرد، بۆ ئەوێ بەو کارەت پاداشتی سەردانت دەست بکەوێ.

سەردانی پێغه مەبری خواو (ﷺ) هەردوو هاوڕێکەى لەبەر سەلام کردن لەوان و دواکردن بۆیان و داوای لیخۆشبوون بۆیان، نەک لەبەر زیاده پەڕەى و داواکردنی بەرەکەت، یان داوای جێ بەجێ کردنی پێیوستییەکان لە پێغه مەبری خوا (ﷺ)، هەروەکو هەندێ لە خەڵەفاوەکان و ادەزانن ئەوانەى ئازاری پێغه مەبری خوا (ﷺ) دەدەن، بەلکو ئەو تەنھا سەلام کردنە، سەلامیش بۆ ئەو کەسەیه لە سەفەرەو هاتبێ ئێتر خەلکی مەدینە بێت یان لەدەرەوێ مەدینە بێت، جا ئەو کەسەى لەسەفەر گەرابێتەو سەلامیان لێ دەکات کاتێ دەچێتە ناو مزگەوتەو لەپاش سەفەرەکەى، سەلام کردنەکە دووبارە ناکاتەو هەموو جارێ دەچێتە ناو مزگەوتەکەى پێغه مەبری خوداوە (ﷺ) چونکە هاوێلان ئەوێان نەکردووە، وەکو کارکردنێک بەو فەرمودەیهى دەفەرمویت: (لَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيداً)^{۲۸۹} چونکە (عید) ئەوێ دووبارە دەبێتەو، نەیکاتە خوێ و شتیێک هەرجارەى چووێ ناو مزگەوتەکەو بپروات سەلام بکات لەپێغه مەبری

خوداو (ﷺ) دوو ھاوړيکەى، ئەمە بیدعەى، ئەمەش وەسیلەى ەکه خاوەنەکەى بەرەو شىرك دەبات، قەبرەکەى بکړیتە (عید) ىک، بەلکو ئەمە بۆ ئەو کەسەى ە سەفەر دەگەریتەو، ئەگەر (ئىبن عومەر) ە سەفەريک بگەرپاى تەو ئەوا دەهات و پووى دەکرد ە پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) دەیفەرموو: (السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته) ئەمجار کەمىک بەرەو پۆژەلات دەپوات و بەرەو لای پاستى و دەىگوت: (السلام عليك يا أبا بكر الصديق ورحمة الله وبركاته) ئەمجار کەمىک دوا دەکەویت بەرەو لای پاست و دەىگوت: (السلام عليك يا عمر بن الخطاب ورحمة الله وبركاته) ئەمجار دەپۆشت^{۲۹۰}، ئەگەر بىويستايە دوعاى بکردايە ئەوا پووى ە قىبلە دەکرد و دوعاى دەکرد، پووى ە قەبرەکە نەدەکرد، بەلکو پووى ە قىبلە دەکرد.

﴿۱۲۶﴾ نوسەر دەلئیت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه).

واتە: ھەرمان کردن بە چاکە و نەھى کردن لە خراپە واجیبە ئیلا بە رانبەر ئەو کەسەى لە شمشیرە کەى یان لە عەساکەى بترسیت).

رأفه /

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فليسله فإن لم يستطع فليقلبه)^{۲۹۱}، ئەمەش ھەر ھەروەکو ئەو یە لە قورئاندا ھاتووە، خوای گەر ھەر دەفەر مویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (۱۱۰) ال عمران).

ھەر ھەر ھا خوای گەر ھەر دەفەر مویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۰۴) ال عمران) واتە: پێویستە ھەمیشە کۆمەڵ و دەستە یە ک لە ئێوە بپێت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پێى خێر و چاکە بانگ بکەن و ھەرمان بە چاکە بدەن و پێى لە خراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەرفراز بەختیار).

ھەر ھەر ھا خوای گەر ھەر دەفەر مویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۷۱) التوبة) واتە: پیاوان و ژنانى باوەردار ھەموو دۆست و خۆشەویست و یارمەتیدەرى یەکن ھەردەم ھەرمان بە چاکە ئەدەن و لە خراپە پێگى ئەکەن و ھەلئەسن بە نوێژو و زەکات ئەدەن و ئیتاعەو ملکہ چن بۆ ھەرمانەکانى

خواو پەيامبەرەكەى ئەو، بى گومان خوا ئەوانە ھەر دەخاتە بەر مېھرەبانى و بەزەبى خۆى چونكە بى گومان خوا زۆر دەسەلاتدارە، كارزان و كار بەجىيە).

بە جىياواز لەگەل دوو پووەكاندا ئەوان بە پىچەوانەو ھەرمان دەكەن بە خراپەو نەھى دەكەن لە چاكە داوا لە خوا دەكەن بمانپارىزى، خواى گەرە دە ھەر مويى: (الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) (التوبة) واتە: پياوو ژنى دوو پوو ھەموو ھەكو يەكن ھەرمان بە خراپە دەدەن و پى بە چاكە دەگرن و دەست لە مال بە خەتەردن بۆ پى خوا دە قوچىنن).

(وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) واتە: لە ھەدەقەو بە خەشىن لە پىناوى خوادا، ئەوان دەست بلوو ناكەن ھەو لە بە خەشىن و چاكە دا، چونكە ئەوان باو ھەريان بە خوا نىيە، چونكە ھەر ھەو سامان لای ئەوان لە ھەموو شەك خۆشەو ىستەرە، بە جىياواز لەگەل ئيمانداراندا ئەوان نوێزەكانيان دەكەن و زەكاتى سامانەكەيان دەردەكەن، گوێرايەلى خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەكەن و ھەرمان دەكەن بە چاكەو نەھى دەكەن لە خراپە، ئەمىش لە پىناوى دامەزاندنى دىن و پاكەردنەو ھى كۆمەلگە لە خراپە كارى.

بەس نىيە بۆ مەوۇ بلت: مەن تەنھا خۆم لە ھەرە، تەنھا خۆى چاكەسازى دەكات و واز لە خەلكى تە دەھىنى، بەلكو پىويستە لە ھەرى خەلكى تەرىش چاكە بكاتەو تە لە توانايدا، چونكە ئەمە لە ئامۇزگارىيەو لە ويستى چاكە بە بۆ خەلكى، جا ئەو ھى ھەرمان بە براكەى دەكات بە چاكەو نەھى دەكات لە خراپە، ئەمە كارىكى واجبە لە ھەرت، يەكى لە ھەقەكانى ئەو لە ھەرت ئەو ھى ھەرمانى پى بەكەت بە چاكەو ئەگەر كەمەرخەمىيەكت لى بىنى لە گوێرايەلدا و نەھى لى دەكەت لە خراپە ئەگەر ھەلەيەكت لى بىنى، مەھىلە بە ھەلاکەتدا بچىت لە كاتىكدا دەتوانى ئاگادارى بەكەتەو، نەك وەكو ئەھلى نىفاق و خراپە كارى دەلتن: ھەرمان كردن بە چاكەو نەھى كردن لە خراپە ئەوا چوونە ناو كاروبارى خەلكىيەيان و ىصايەتە بە ھەرخەلكىيەو، ھەر ھەكو ئىستا

لە پۆژنامەكان و جگە لە پۆژنامەكان دەلێن، ئەمە قسەى ئەھلى نىفاق و ئەھلى (باطل)ە، بەلام ئەھلى ئيمان وادەبينن ئەمە بەشێكە لە نامۆزگارى بۆ براكانيان و لە دەرکردنيان لە زيانەوه بۆ قازانج، لە تاريكيبەوه بۆ پووناكى، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَتَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَتَوَاصُوا بِالصَّبْرِ (۳) العصر).

ھەروەھا لوقمان دەلێت: (يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزَمِ الْأُمُورِ (۱۷) لقمان) واتە: ئەى كۆرە بچکۆلەو شیرینەكەم! ھەمیشە نوێژەكانت بەتەواوى و بەچاكى بەجێ بهێنە فەرمان بەچاكە بدەو پێ لە گوناھ و خراپە بگرە لەسەر ھەر ئەو بەلاو نەھامەتیبەى تووشت دەبێ خۆراگرە بێ گومان ئەو كارانە لەو كارە پەسەندو گرنگانەى خە دەبەیت).

ئەم ئایەتە ھەروەكو سورەتى (العصر)ە، كە مەزھۇف فەرمان بەچاكە بكات و نەھى لەخراپە بكات و ئارام بگرێت لە لەسەر ئەوێ تووشى دەبێ لەو پێناوەدا، چونكە ئەو لەپێناوى خوادايە، ئەو ھش تووشى دەبێ لەلایەن خداوە پاداشتى دەدرێتەو.

ناشكراشە زۆریەى خەلكى ئەو كەسانەى فەرمان دەكەن بەچاكە و نەھى دەكەن لەخراپە گران لەسەریان و قسەیان پێ دەكەن غەیبەت و نەمىمە و جۆننەیان پێ دەدەن، بەلام ئارام دەگرن لەسەر ئەو، چونكە ئەوان لەپێناوى خوادان، لە گۆرپاھەلى خوادان، لە پێناوى پزگارکردنى براكانیان، ئەو نامۆزگارى نىبە واز لەبراكەت بهێنى لەسەر كەمەرخەمى لەعیبادەتداو چوونە ناو خراپەو، لەكاتێكدا تۆ دەتوانى نامۆزگارییان بكەیت و وریایان بكەیتەو و پێنموییان بكەیت، ئەمە كەمەرخەمى بەرانبەر بەوان، لەكاتێكدا تۆ چاكەت بۆ ئەوان دەوێ و پزگاربونت بۆ ئەوان دەوێ، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ) ٢٩٢

جا ئەگەر تۆ خەيرو پىزگار بونى بۆ خۆت پى خۆشە، با لەم شتەدا براكەشت وەكو خۆت بىت، تۆ فەرمانى پى دەكەيت و ئامۆزگارى دەكەيت بەلام بە و پىگايەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنموى كردوويت لەم فەرمودەيەدا: (من رأى منك منكرأ فليغيره بيده)^{۲۹۲} ئەگەر دەتوانى بە دەستى بىگۆرپىت وەكو دەسەلاتدار يان ئەو كەسەى دەسەلاتدار دەسەلاتى پىداوہ بۆ ئىنكارى كردن بە دەست وەكو پىاوانى (الحسبہ)، ئەو بە دەستى دەيگۆرپى و بە دەستى خراپەكە ناهىلى، ھەروەھا خاوەن مال دەسەلاتى لە مالەكەى خۆيدا ھەيە، بە دەستى خۆى خراپە لە مالەكەى خۆيدا دەگۆرپى، چونكە ئەو شوانى مالەكەى خۆيتى و بەرپرسىارە لە ژىردەستەكەى، خواى گەورە دەفەرمويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ (٦) التحريم) واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىناوہ! خۆتان و ژن و مال و كەس و كارەكەتان پيارىزن لە ئاگرىك سووتە مەنپىيەكەى جەستە و لاشەى مرۆى كافىر و بەردى گۆگردە، يان ئەو بەردانەن خەلكى دەپپەرستەن، مەبەست ئەو ھەيە كە زۆر بلىسەدار و بە گر و گەرمە

جا ئەھلى مالەكەت لە ئەستۆى تۆدايە.

بەلام ئەگەر دەستت نەبوو دەسەلاتت نەبوو، نە دەسەلاتى گشتى و نە تايپەتى ئەوا تۆ بە زمان ئىنكارى لى دەكەيت، پوونى دەكەيتەوہ ئەو ھەرامە و ئەو سەرپىچىيە، يان ئەو كارە دروست نىيە، پوونى دەكەيتەوہ بە ئامۆزگارى بە وتارو بە دەرس وتەوہ و بە ئامۆزگارى نەيتى لە نىوان خۆت و براكەتدا، بۆى پوون دەكەيتەوہ، لىى ئاگادار دەكەيتەوہ چونكە ئەگەر ئامۆزگارى سوودى نەبوو، قسە كردن سوودى نەبوو لەگەلدا ئەوا ئەو كەسە ئاگادار دەكەيتەوہ كە بتوانى ئەو خراپەيە بە دەستى نەھىلى، پىاوانى (الحسبہ) لى ئاگادار دەكەيتەوہ، ھەيتەكان ئاگادار دەكەيتەوہ، كار بە دەستان ئاگادار دەكەيتەوہ، ئەمە بە شىكە لە ئىنكارى كردن بە زمان.

به‌لام نه‌گەر نه‌توانی به‌زمان ئینکاری بکه‌یت وه‌کو نه‌وه‌ی پێگرت لێ بکریت، نه‌وا تو به‌دلێ ئینکاری لێ ده‌که‌یت، له‌هیچ حاله‌تیکدا دان به‌خرابه‌دا نانیت، به‌دلێ ئینکاری لێ ده‌که‌یت، وه‌کو نه‌وه‌ی له‌کۆپی خرابه‌کاریدا دوور ده‌که‌ویت‌وه و له‌خرابه‌کاران دوور ده‌که‌ویت‌وه و له‌گه‌ڵ نه‌واندا دامه‌نیشه بۆ نه‌وه‌ی سه‌لامه‌ت بیت.

ئه‌مه پله‌کانی فه‌رمان کردن به‌چاکه‌وه نه‌می کردن له‌خرابه‌یه ئه‌مه‌ش هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی له‌و ئایه‌ته‌دا یه که ده‌فه‌رمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (التغابن/ ۱۶)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) (البقرة/ ۲۸۶) نه‌گەر به‌م هه‌نگاوه‌دا پویشتی نه‌وا ئینکاریت له (منکر) کردووه و سه‌لامه‌ت بووی.

به‌لام نه‌گەر ئینکاری له‌خرابه‌ نه‌که‌یت نه‌ به‌ده‌ست و نه‌ به‌زمان و نه‌ به‌ دل ئه‌مه به‌لگه‌ی نه‌بوونی ئیمان هه‌روه‌کو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (وليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل)^{۲۹۴}.

ئه‌وه که‌سه‌ی به‌دلێ ئینکاری له (منکر) ناکات ئه‌و ئه‌صله‌ن ئیمانی نییه، بۆیه پێویسته ئینکاری له (منکر) بکریت، به‌لام به‌و سیسته‌مه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پێنمووی کردوین، هه‌یچ که‌سێک ئه‌و ئایه‌ته نه‌کاته بیانوو که ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) (المائدة/ ۱۰۵) واته: ئه‌ی گه‌لی خاوه‌ن باوه‌ر! خه‌ریکی پاکسازی ده‌روونی خۆتان بن ئه‌وسا که بپواتان هه‌تا و پێتان دۆزییه‌وه و ئامۆژگاری خه‌لکیشتان کرد، ئیتر خه‌لکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پێ بکه‌یه‌ن هه‌رچه‌نده پیلان بگێن.

هه‌ندێ له‌خه‌لکی واده‌زانن ئه‌م ئایه‌ته ده‌لاله‌ت ده‌کات له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ئینکاری کردنی (منکر) پێویست نییه، نه‌گەر مڕۆڤ خۆی چاکساز کرد ئه‌وه خه‌لکی تری له‌سه‌ر

نییه، بۆیه ئینکاری کردن له (منکر)ناکات، فەرمان بەچاکە ناکات، ئەمەش لەگەڵ کیتاب و سوننەدا جیاوازه، ئەو ئایەتە پەرۆزە مانای ئەو ناکەیهنئى هەرۆه کو (ئەبو بەکر الصدیق) پوونی کردووه تەو کاتئى پرسىاری لئى کرا لە بارەیهو فەرمووی: پرسىارم لە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) کرد فەرمووی: (كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا)^{۲۹۰} جا مانای ئایەتە که ئەو یە ئەگەر تۆ فەرمانت بەچاکە کردو نه هیت لە خراپە کرد و بەقسەى تۆى نه کرد ئەوا پێویسته دەست بەخۆتەو بگرى، نه لئى: منیش وه کو خەلکى یان ئەمە شتیکە و خەلکى لەسەریەتى، بەلکو فەرمان بەچاکە دەکەیت و نه هى لە خراپە دەکەیت جا ئەگەر لئىت وەر نه گری ئەوا لە ههچ شتیکی دینه کهت واز مه هینه (تنازل)مه که و زمان شیرینی لەگەلئاندا مه که و لەگەل ئەواندا برۆیت.

مه به ست له : (إِلا من خفت سيفه وعصاه).

ئەگەر لەو ترسای کاتئى ئینکاری له (منکر) دەکەیت دەکوژیتى، یان لئى دەدریتى ئەوا تۆ بۆ پلهى دووهم دەپۆیت ئەویش پوونکردنهو یە به زمان، جا ئەگەر ترسای لەپوونکردنهو به زمان، ئەوا بۆ پلهى سئى یەم دەپۆیت، ئەمەش ههچ که سێک پێگرت لئى ناکات، ههچ که سێک پێگرت نییه به دل ئینکاری له (منکر) بکهیت، چونکه ههچ که سێک نازانئى چى له دلەکاندا هه یە ته نها خوا نه بئى.

﴿۱۲۷﴾ نوسەر دەلئیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واتە: سەلام
کردن لە ھەموو بەندەکانى خوا.

رافە /

حەقى موسلمانان لە سەر یەكتر بلاوکردنەوہى سەلامە لە نیتوان یەكتردا، خوای
گەورە دەفەرمویت: (وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ حَسِيبًا (۸۶) النساء) واتە: کاتى بە ھەر جوړىك چاك و چۆنى و سالاوتان لى بکړئ
لە لایەن موسلمانانەوہ جا ئیوہ بە جوانتر لەو چاك و چۆنى لە باوہ پداران بکەن، یان ھەر
ھیچ نەبیئت وەكو خۆى وەلام بدەنەوہ بە پاستى خوا بە حسابى ھەموو شتىك دەگاو
لە گشت كەسىك دەپرسیتەوہو پاداشتى ھەموو كاریكىش ئەداتەوہ).

خوای گەورە دەفەرمویت: (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ (۶۱) النور) واتە:
ھەركاتیش چوونە مالائىكەوہ سلاو لە خۆتان و یەكترى بکەن).

واتە ھەندىكیان سلاو لە وانیتەر بکەن، چونكە ئیمانداران وەكو یەك نەفسن ھەروہا
وەكو یەك جەستەن، سلاوکردن تەحیەى ئیماندارانە کاتى بەخوای گەورە دەگەن،
خوای گەورە دەفەرمویت: (يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا (۴۴) الاحزاب)
واتە: ئەو رۆژەش كە بە دیدارى ئەو دەگەن ریز و تەحیەیان سەلامە بە سلاوکردن لە
لایەن خوای میھرەبانەوہ پیشوازییان لى دەكریت و پاداشىكى زۆر چاكیشى بۆ ئامادە
کردوون).

خوای گەورە سەلامیان لى دەكات و ئەوانیش سەلام و كەلامى خوا دەبیسن و
وہلامى دەدەنەوہ و دەلئین: (اللهم أنت السلام ومنك السلام) ھەروہا ئەھلى بەھەشت
تەحیەكەیان سەلامى تىدایە لە نیتو یەكتردا، جا ھەندىكیان بە سەلام كردن تەحیەى

ئەوانى تەدەكەن لە بەهەشتدا، ھەروەھا لەدۇنيادا بەسەلام كۆردن تەحييە بۆ يەكتر دەكەن.

بلاو كۆردنەوھى سەلام يەككىگە لەھۆكارەكانى چوونە بەهەشت بەئاسوودەيى، ھەروەكو لەفەرموودەيەكدا ھاتووە: (أَنْ مَنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَأَفْشَى السَّلَامَ وَصَلَى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسَ نِيَامًا، دَخَلَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ)^{۲۹۶} جا بلاو كۆردنەوھى سەلام داواكراوھ لەنيوان مۇسڵماناندا، ماناكەي: پارانەوھى بە سەلامەتى بۆ مۇسڵمانان، دەلێن ماناكەي: ناوى خوا لەسەرتان، چونكە يەكئى لەناوھەكانى خوا (السەلام)ە، جا ئەگەر وت: (السەلام عليكم) واتە: ناوى خوا لەسەرتان، ئەويش (السەلام)ە، جا ئەم وشەيە مەزنە بلاو ببێتەوھ لەنيوان مۇسڵماناندا، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويت: (لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَوْمِنُوا، وَلَا تَوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُوا، أَفَلَا أَدْلِكُمْ عَلَىٰ أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ)^{۲۹۷} واتە: ھەرگىز ناچنە بەھەشتەوھ تاوھكو باوھر نەھيئن، وھ باوھر ناھيئن تاوھكو يەكترتان خۆش نەويت، ئايا رێگايەكتان پي بليئم ئەگەر جي بە جي بكن ئەوا يەكترتان خۆش بويت؟ سەلام كۆردن لە نيوانتاندا بلاو بكنەوھ).

جا بلاو كۆردنەوھى سەلام خۆشەويستى لەدەلكاندا دەپويئى، ئەگەر تۆ مۇسڵمانێك پيئ گەشت و سەلامى لى نەكردى، ئەوا لەناخى خۆتدا بەرانبەر بەو شتيك دروست دەبى و دەلێى: ئايە بۆ سەلامى لى نەكردم؟ بەلام ئەگەر سەلامى لى كۆردى ئەوا ئەو شتە لەدەلكاندا ناميئى، پيى دل ئارام دەبيت و خۆشت دەوي، ئەمەش پيشت راستكەرەوھى فەرموودەكەي پيغەمبەرى خودايە (ﷺ) كە دەفەرمويت: (أَفَلَا أَدْلِكُمْ عَلَىٰ أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ) جا بلاو كۆردنەوھى سەلام كارىگەرييەكى مەزنى لەدەروونى مۇسڵماناندا ھەيە، تەنھا ئەوھ بەس نيبە بليئت: -حياك الله، بەيانى

۲۹۶ / رواه أحمد والترمذي والدارمي وابن ماجه والحاكم والضياء المقدسي وغيرهم .

۲۹۷ / أخرجه مسلم (۵۴) .

باش، ئۆتۈرە باش؟ ئەم وشانە پاشكۆى سەلامن، ئەگەر وتت: السلام عليكم ئەوا پاشان دەلىت: چۆنى؟ بەيانىت باش، ئا لەوشىوانە، ھەروھە تەنھا ئامازە كىردن بەدەست بەس نىيە چونكە ئەمە تەحييەى جولەكەيە^{۲۹۸}، بەلكو ئامازە كىردنكە بەدەست ئەگەر ھاتوو موسلمانەكە لىت دوور بوو، ئەوا ئەو كاتە سەلامى لى دەكەيت بە وشەو بەدەستت ئامازەى بۆ دەكەى بۆ ئەوھى بزانى تۆ سەلامى لى دەكەيت بۆ ئەوھى وەلامى سەلامەكەت بداتەوہ.

﴿١٢٨﴾ نوسەر دەلئیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد، أو خوف من سلطان ظالم وما سوى ذلك فلا عذر لك).

واتە: ھەرکەسێک واز لە نوێژی جومعه و جماعت بهێنێ لە مزگەوت بەبێ ھیچ بیانوویەك ئەو (مبتدع)ە، پاساو و کانیش بریتین لە نەخۆشی كە نەتوانی دەرچیت بۆ مزگەوت یان ترسان لە دەسەلاتدارێکی ستمکار، جگە لەوانە ئەو ھیچ پاساوێکی نییە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع).

چونکە ئەو دابراوێ لە جماعەتی مۆسڵمانان، دابراوێ لە جماعەتی مۆسڵمانان و (شدوذ) بیدعە، نوێژی جماعەت واجب و فەرزی لە سەر مۆسڵمان، لە مەش دلتیاتر نوێژی جومعه، بۆیە پێویستە لە سەر مۆسڵمان کەوا ئامادەى جومعه و جماعت بێت لە گەڵ مۆسڵماناندا، نابێت لە جماعەتی مۆسڵمانان لە نوێژدا دابریت لە جومعه و جماعەت، چونکە نوێژکردن بە جماعەت دەبێ بکریت، نوێژی جماعەت واجب و فەرزی لە سەر ھەموو مۆسڵمانێک و ئەو کەسەش وازی لێ بهێنێ ئەو تاوانبار دەبێ، بەلکو تەمبەش دەکری، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) قیل: وما العذر؟ قال: خوف أو مرض^{٢٩٩}.

کاتی کابرای نابینا ھات بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و بۆی باس کرد لە نێوان ئەو و مزگەوتە کە دا ناپەھەتییەك ھەبە کەسێ نییە دەستی بگریو بیھێنێ و داوای لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد مۆلەتی پێ بدات لە مالە کەى خۆیدا نوێژ بکات پێغەمبەری

خوّا (ﷺ) پیّی فه‌رموو: (هل تسمع النداء؟ قال: نعم. قال: فأجب) ^{۳۰۰} جا ئه‌و که سه‌ی بانگ ده‌بیس‌ی بۆی نییه به‌جی بمیّنی و نه‌یه‌ت: بۆیه فه‌رموو: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه، جا ئه‌و نه‌فیه ده‌لّین: نه‌فی صیحه‌ته‌و ده‌لّین: (لا صلاة له) واته: نوّیژه‌که‌ی به‌کاملی بۆ نانسری، که‌واته نه‌فی که‌ماله، پوآله‌تی فه‌رموو ده‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه ئیلا مه‌گه‌ر پاساویکی هه‌بی ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر (واجب) بوونی نوّیژی جه‌ماعه‌ت له‌مزگه‌وتدا کاتی بانگی بۆ ده‌کری، بۆیه (عبدالله بن مسعود) ده‌فه‌رمویت: (من سرّه أَنْ يَلْقَى اللَّهَ عَدَا مُسْلِمًا فَلْيُحَافِظْ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَى بِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ (ﷺ) سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ وما من رجلٍ يَطْهَرُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيُحِطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ وَلَقَدْ رَأَيْنَا مَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النَّفَاقِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتِي بِهِ يُهَادِي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ) ^{۳۰۱}.

هاوه‌لانی پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ئاوابوون له‌گه‌ل نوّیژی جه‌ماعه‌تدا، ته‌نانه‌ت نه‌خۆشیش که ناتوانی پێ بکات له‌نیوان دوو پیاویدا ده‌یانه‌پنا تاکو له‌نیو پرێزه‌که‌دا راده‌وه‌ستا چونکه ده‌یانزانی نوّیژ جه‌ماعه‌ت واجیبه‌.

پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) وه‌صفی ئه‌وانه‌ی کرد له‌ نوّیژی جه‌ماعه‌ت دوا ده‌که‌ون به‌ نیفاق، پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (اثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء وصلاة الفجر) ^{۳۰۲} خوای گه‌وره‌ شایه‌تی ئیعمانی داوه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی مزگه‌وته‌کان

۳۰۰ / أخرجه مسلم (۶۵۳) .

۳۰۱ / أخرجه مسلم (۵۱۴) .

۳۰۲ / رواه البخاری (۶۲۶) ومسلم (۶۵۱) .

به‌نویژکردن ئاوه‌دان ده‌که‌نه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُتَّقِينَ) (۱۸) التوبة) واته: به‌پاستی هه‌ر به‌و که‌سه ده‌که‌وێ مزگه‌وته‌کانی خوا ئاوه‌دان بکاته‌وه که به‌پوای به‌خوای به‌پۆژی دوابی هه‌یه‌و به‌جوانی و دروست هه‌لده‌سی به‌ئه‌نجام دانی نوێژو زه‌کات ده‌دات و له‌خوایش نه‌بی‌ت له‌هیچ که‌سی ترسی نییه‌ بی‌ گومان بن ئه‌وانه‌_ ئه‌و کرده‌وه چا‌کانه ده‌که‌ن_ له‌پیزی شاره‌زا کراوان دان).

جا نوێژی جه‌ماعه‌ت کارێکی زۆر مه‌زنه‌و که‌مه‌ترخه‌می تیا‌دا نا‌کری، یان ئاوێ له‌و که‌سانه‌ بدریته‌وه ته‌مه‌لی لی ده‌کات، ئه‌گه‌ر نا ئیتر بۆ مزگه‌وته‌کان دروست کراون؟ ئه‌گه‌ر نوێژی جه‌ماعه‌ت واجیب نییه‌ بۆ مزگه‌وته‌کان دروست ده‌کرین و ئه‌و هه‌موو پارهی بۆ خه‌رج ده‌کریت و به‌هه‌شتین بنیات ده‌نری و پێشه‌واو بانگده‌ری بۆ دابین ده‌کری؟ ئایه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سوننه‌ته‌ نه‌خیر، ئه‌مه‌ به‌لگه‌یه‌ نوێژی جه‌ماعه‌ت واجیه‌، مزگه‌وته‌کان ته‌نها بۆ سوننه‌تیك دروست نه‌کراون، به‌لکو له‌به‌ر واجیك دروست کراوه‌، بۆیه‌ ده‌بی ئاگاداری ئه‌وه‌ بین، پوو وهرنه‌گێڕین له‌ قسه‌ی زیاده‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی ئه‌و قسه‌و رایانه‌ وهرده‌گرن له‌گه‌ڵ به‌لگه‌دا جیاوازه‌، کۆی ده‌که‌نه‌وه‌و ده‌لێن: ئه‌مه‌ قسه‌ی زانا‌یانه‌، ده‌لێن: قسه‌ی زانا‌یان ده‌پێکی و هه‌له‌ ده‌که‌ن، جا پتویسته‌ شوینی به‌لگه‌ بکه‌وین، نه‌ک شوینکه‌وتنی قسه‌ی خه‌لکی.

مه‌به‌ست له‌: (ومن ترك صلاة الجمعة).

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (من ترك ثلاث جمع تهاؤنا بها طبع الله على قلبه) (۳۰۲).

ھەروەھا دەفەرموئەت: (لَيْسَتْ هِيَ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ) ۳۰۴.

مەبەست لە: (والعذر: كمرض).

ھەروەكو لەكۆتایی فەرموودەكەدا ھاتوو، دەفەرموئەت: (خوفٌ أو مرض) ئەو نەخۆشییەى مەزكۇتەكە دەخات لەرۆیشتن بۆ مزگەوت یان دەترسێ نەخۆشییەكەى زیاد بکات لەسەرى، یان شەتێك بەرى بکەوێ کارىگەرى لەسەر زیادبوونی نەخۆشییەكە ھەبێ، یان ترس لە دوژمن، یان ترسان لەدەردەبەك، ترسێكى دۇنیایى نەك ترسنۆكى، بەلكو ئەو ترسێكى دۇنیایى بێت، لەرێگادا دوژمنێك رێى لى بگرێ یان دەردەبەك ئازارى پێى بگەيەنێ، ئەوا ئەم كەسە پاساوى ھەيە لەمالەكەى خۆیدا نوێژ بکات، بەلام ئەوێ لەئاسایشیداو پارێزراو ئەوا ھیچ بیانوویەكى نییە.

﴿۱۲۹﴾ نوسەر دەئێت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

واتە: ھەركەسێ لەپشت پێشئوێژێكەو نوێژى كردو ئیقتداى پێو نەكرد ئەوا نوێژەكەى دروست نییە.

﴿۱۳۰﴾: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

واتە: فەرمان کردن بە چاکە و نەهى کردن لە خراپە بە دەست و زمان و دل نەك بە شیر (شمشیر).

رأفە /

مەبەست لە: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

چونکە ئەمە جیاوازه لە گەڵ ئەو فەرموودەى دەلیت: (إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ)^{۳۰} بە لام نىستا گومراکان و تەكفیرییهکان لە گەڵ مۆسلماناندا نوێژ ناکەن، ئەگەر نوێژیش بکەن ئەو نیهى نوێژکردن بە تەنها دەهێنن، ئەمەش بیدعەى كى داهێنراوه، جا تۆ لە گەڵ مۆسلماناندا نوێژ دەكەیت و گومانی باش بە مۆسلمانان دەبەى، بۆیه گومانی خراپ بە پێشنوێژى مزگەوتەكان مەبە.

مەبەست لە: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

لە پێشدا ئەو پوون کرایەو کە فەرمان کردن بە چاکە و نەهى کردن لە خراپە و ئەویش بە پێى توانایە، بە لام ئەو قسەى (بلا سيف) واتە: دروست نیهى چەك بە رانبەر بە سولتان هەلگرى و بلیت: ئەمە بە شیکە لە فەرمان کردن بە چاکە و نەهى کردن لە خراپە! ئەمە مەزەبى خەوارى و موعتەزىلەى کە دژى سولتان دەردەچن و دەلێن:— ئەم سولتانە فاسقە، ئەمەش لە ئینکاری کردن (منکر)ە! بە لام ئەمە خودى خۆى (منکر)ە، چونکە دەرچوون لە دژى کاربە دەستان خۆى لە خۆیدا (منکر)ە، چونکە ئەو سەرپێچى پێغەمبەرى خودایە (ﷺ)، هەروەها چەندین زەرەرو زیانى مەزن لە گەڵ خۆیدا دەهێنێ لە خوێن پرشتن و تیکدانى ئەمن و ئاسایش و تیکدانى یەك پیزى و چەند

مەفسەدەى گەورەتر، كە لە ئارامگرتن لەسەر سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى گەورەترە، چونكە سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى تەنھا زىانى بۆ خۆى ھەيە بەلام دەرچوون لەدژى بەشمشێر ئەمە زىانەكەى بۆ موسلمانانە، ئەمەش مەزھەبى موعتەزىلە و خەوارىجە.

جا بنەماكانى موعتەزىلە بریتىن لە: -

يەكەم: فەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە، بەمەش دەيانەوئى لەدژى دەسەلاتدار دەرچن و دەلێن: - ئەمە بەشێكە لەفەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە.

دووەم: يەكتاپەرستى، ماناكەى: نەھى ناوو سىفەتەكان، چونكە سەلماندنى ناوو سىفەتەكان لای ئەوان شىركە.

سێيەم: دادپەروەرى، ماناكەى: نەھى قەدەرە، دەلێن: ئەگەر خواى گەورە سزايان بدات و خواى گەورە تەقدىرى لەسەريان كردبى ئەو ستمە لێيان دەكات.

چوارەم: منزلة بين المنزلتين، ئەويش ئەوھيە كەوا ئەو كەسەى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات پێى ناگوتى: كافر و پێى ناگوتى: موسلمان، بەلكو ئەو لە (منزلة بين المنزلتين) دايە (واتە: نە كافرە و نە موسلمانە).

پنجەم: جى بەجى كردن و تەنفىزى ھەرەشە، ئەويش بەكافر زانينى ئەو كەسەى تاوانى گەورە ئەنجام دەدات كە لەخوار شىركەوھيە.

﴿۱۳۱﴾ نوسهر دهلیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة).

واته: که سی نابرودار (عیب داپوشراو) له موسلمانان نهو که سهیه که هیچ گومانی (تاوانی ناشکرای) لی دهرنه که وتوه.

نه صل له موسلماندا (عه داله ته) و گومانی خراب به برای موسلمانان خوتدا مه به،
خوای گه ورده ده فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَجِبْتُ أَخَذُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ (۱۲) الحجرات) واته: نهی نهو که سانه ی پرواتان هیتاوه! خوتان
له زقریک له گومان بردن به یه کتر دووربگرن چونکه هندی لهو گومانانه مایه ی گونا و
دوچار بونتانه لای خواو وه به دوا ی عیب و عاری یه کتر مه که ون و سیخوپی مه که ن و
له پاشمله ناوی یه کتر به خرابه مه به ن نایا که سستان پیی خوشه گزشتی برای خو ی
به مردووی بخوات؟! ناشکرایه که نه وه تان زقر پی ناخوشه وه له خوا بترسن بی گومان
خوا زقر لیبوردیه بۆ هر که سیک په شیمان بیته وه زقریش میهره بانه له که ل
به نده کانی خویدا).

پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ایاکم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۰۶} واته:
قسه کردنی نه فس، په نا به خوا بگره و گومانی باش به برایانی موسلمانان خوت ببه،
نه که ر دلنیا بویت نه م برایه ت تبیینی له سه ره نهوا تو به نهیانی ناموزگاری ده که یت و
هه له که ی بشاره وه، پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ومن ستر مسلما ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۰۷} خه جاله تی مه که و له ناو کوپو مه جلیسدا ناوبانگی بزپینی و باسی
بکه یت، به لکو نه وه ی له سه رته ناموزگاری بکه یت به نهیانی له که ل ستر کردنی.

۳۰۶ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۸۴۹) ومسلم (۲۵۶۲) .

۳۰۷ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۳۱۰) ومسلم (۲۵۸۰) .

﴿۱۳۲﴾ نوسەر دەلّیت: (وکل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

واتە: ھەر علمىك بەندەكان بانگەشەى بۆ دەكەن لە عىلمى (باطن) لە كىتاب و سوننەدا نەبى ئەو بەبىدعە و گومرايىيە و بۆ ھىچ كەسك نەبى كارى پى بكات و بانگەوازى بۆ بكات.

پاڤە /

عىلمى (باطن) لای گرووى (الباطنية) لە كۆمەلى (الاسماعيلية) و جگە لەوان ئەوانەى دەلّين: دەقەكان (ظاهر) و (باطن) ى ھەيە، جا (باطن) لەكەى ھىچ كەسك نازانى تەنھا كەسە تايبە تەكان نەبىت و (ظاهر) لەكە ئەو بە بۆ خەلكى عەوامە.

دەلّين: - مەبەست لە نوێژ پارانەو ھەيە، جا ھەر كەسى پاراپەو ھەيە ئەو نوێژى كردووە، مەبەست پى پىنج نوێژەكە و نوێژە سوننە تەكان نىيە.

دەلّين: مەبەست لە زەكات پاك كردنەو ھەيە خاوين كردنەو ھەيە نەفسە و مەبەستى زەكاتى سەر وەت و سامان نىيە.

دەلّين: مەبەست لە پۆژوو شاردنەو ھەيە نەيتى و شاردنەو ھەيە مەزھەبەكەيانە، بۆيە پىيان دەگوترى: (پىخراو نەيتىيەكان).

دەلّين: مەبەست لە ھەج پۆيشتنە بۆ لای شىخەكانيان و مەبەست پۆيشتن نىيە بۆ كەبەى پىرۆز بۆ ھەج و عومرە.

مەبەست لە: (و هو بدعة وضلالة).

واتە: وتن بە عىلمى (الباطن) لە دىندا بىدعەيە، گومراپوونە لە حەق، عىلمىش پەيدا نابى ئىيللا بە فېرېوون لە سەر دەستى زانا خواناسەكان نەبى، بۆيە (إبن القيم) دەفەر مۆيت: _

والجهل داء قاتل وشفاءه أمران في التركيب متفقان
نص من القرآن أو من سنة وطبيب ذاك العالم الرباني^{٣٠٨}

ئەمە عىلمە، عىلم بە زەوق و ئىلھام نىيە و عىلمى (باطن) نىيە ھەرودە کو لاى (الباطنية) ھەيە، بە لکو عىلم ئەو ھەيە لە لاىەن خوا و پېغەمبەرە کەيەو ھە (ﷺ) ھاتوو ھە ئەو ھەيە ھاو ھە لانی پېغەمبەر ھەيە خوا (ﷺ) و توو ھەيە، ئەمە عىلمە، بە دەر لە مانە ئەو ھە ئەمە قەمى و گومراپىيە و نە عىلمە و نە ھەيدايە تە.

مەبەست لە: (ولا يتبغى لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

بە لکو پېو ھەستە و رىاي ئەمە بېين، چونکە ئەو ھە ئەيە صوفىيە کەنە، ئەوانەى وا دەبىنن عىلم لە کىتاب و سوننە دا نىيە، بە لکو ئەمە بۆ عەوامى خەلکىيە و بۆ ئەوانەيە کە نازانن، بە ئەم عىلمە دەلێن (شەرىعە) بە لام ئەوانەى خوا دەناسن ئەو ئەھلى عىلمى (حەقىقە) تەن.

﴿۱۳۳﴾ نوسەر دەلّیت: (وَأَيُّهَا امْرَأَةٌ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ فَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لَهُ، يَعْقِبَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا بُولِي وَشَاهِدِي عَدْلَ وَصَدَاقَ).

واتە: ھەركاتى ئافرەتلىك خۆى پىشكەش بەپياوڭ كرد ئۇوا بۆى ھەلال نىيە، ھەردووكيان سزا دەدرىن ئەگەر ھەركارىك بكەن، ئىللا بەبوونى خواھەنەكەى و دوو شايتەى عدل و مارەبى نەبى.

پاڤە /

ھاوسەرگىرى دروست نىيە ئىللا بەچەند مەرجىك نەبى:—

لەوانە: (الولى): ئەوھى عەقدەكەى بۆ دەكات، ئەویش كەسىكى نىكە لە (عصبى) ئافرەتەكە، پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئىت: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۰۹} جا دروست نىيە خۆى عەقد بۆ خۆى بكات، بەلكو دەبى خواھەنەكەى عەقدەكەى بۆ بكات، ئەگەر خۆى بۆ خۆى عەقدەكەى كرد ئۇوا ئەو عەقدە فاسدە، ئەمەش پاى جەمھورى زانايانە، بەلام لاى ھەنەفىيەكان دروستە ئافرەت بۆ خۆى عەقد بكات و مەرجى (الولى) دانانەن بەلام ئەم مەزھەبە جىاوازە لەگەل بەلگەداو لەگەل ئەوھى زۆربەى زانايانى لەسەرە، چونكە ئافرەت (قاصرە) يە پەنگە پەيوەست بىت بەكەسىكەوھ كەچى بۆى شىاو نەبى و شىاوى خىزانەكەى نەبى، چونكە ئەو خاوەن سۆزىك و تىپوانىنىكى بەپەلەيە، بۆيە كارەكە بۆ خواھەنەكەى دەگىرپىتەوھ، خواى گەورە لە گەل پىاواندا دواوھ وفەرموئەتى: (وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ) (النور/۳۲) ئەمە لە گەل پىاواندايە، جا فەرمانى بەپىاوان كىردوھ ئەو كچانەى مېردىيان نىيە بە شوويان بدەن، لە فەرمودەكەشدا ھاتوھ: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۱۰} لە فەرمودەيەكى تردا

۳۰۹ / سبق تخريجه .

۳۱۰ / رواه أحمد وأبو داود والترمذي والدارمي والطحاوي .

ھاتوھ: (أَيُّ امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيَّهَا فَنَكَاحَهَا بَاطِلٌ بَاطِلٌ بَاطِلٌ) ^{۳۱۱} سى جارى، چا خاوەن بۆى دەبىتە بەرگىيەك دەپپارىزى لەيارى پىكردن، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (إِذَا أَتَاكُمْ) لە گەل خاوەنەكاندا دەدوێ دەلێت: (مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَأَمَانَتَهُ فَرُوجُهُ) ^{۳۱۲} خاوى گەورە نەھى كردووه لە (العضل): - ئەویش بریتىيە لەوھى كەوا خاوەنێك پىگىریت لەو كچەى (ئەم خاوەنەى) لەكەسىكى ھاوكوفى خۆى و خۆى پى پازىيە، تەنھا پازى بوون بەس نىيە، بەلكو دەبىت لەھەمان كاتدا (ھاوكوف) ش بىت، دەبى ئەو دووکارە ھەبى: - دەبى ھاوكوف بىت و دەبىت پى پازى بىت، ئەو ھاوكوف بوونە تەنھا پىاوان دەزانن، خاوەن عەقلەكان، ئافەرەتەكان لى نازانن، ئەوانەى خاوەن سۆزو نەفسى لاوازن.

مەبەست لە: (وَأَيُّ امْرَأَةٍ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ).

ئافەرەتێك خۆى بەپىاویك بىەخشى ئەمە تايبەتە بەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ)، خاوى گەور دەفەر مویت: (وَأَمْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لِّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) (الاحزاب/ ۵۰) چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خاوەنى ئەم ئوممەتە تەيە.

مەبەست لە: (يَعْقَابَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا).

چا ئەگەر بەبى ئىزنى خاوەنەكى شووى پىكرد ئەو لەيەك جىا دەكرێنەووە لەسەر ئەو سزا دەدرێن، چونكە ئەم عەقدە پوچەلە.

۳۱۱ / سبق تخريجه .

۳۱۲ / حسن : أخرجه الترمذي (۱۰۸۴) وحسنه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۳۰۹۰) .

﴿۱۳۴﴾ نوسەر دەئیت: (واذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۲۱۳} فقد علم النبي ﷺ ما يكون منهم من الزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا وقوله: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حربهم ولا ما غاب عنك علمه ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

واته: ئەگەر كەس ئىك تانى تانەى لە يەكك لە هاو لەنى پىغەمبەرى خوا ﷺ دەدا ئەوا بزانه ئەو شۆي نكە وتەى ئارەزوو و خاوەنى قسە يەكى خراپە، لە بەر فەرموودە كەى پىغەمبەرى خوا ﷺ كە دە فەرموئیت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) چونكە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەيزانى لە پاش مردنى ئەو تووشى هەلە دەبن، بۆيە لە چاكە زياتر دەرياره يان هيجى نەگوتو، ئەو فەرموودە يەى دەئیت: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) دەرياره ي هەلە كانيان هيج مەگێرەو هەروەها دەرياره ي جەنگە كانيان و ئەو هەى كە زانينى لە تۆو ناديارە، گوئى لە هيج كەس ئىك مەگرە باسى دەكات، چونكە دلت هەركيز سەلامەت نابى ئەگەر تۆ ئەو تە بىست.

رأه /

لە نيشانە كانى گومراكاران و دوو پووە كان ئەو يە تانە لە هاو لەنى پىغەمبەرى خوا ﷺ دەدەن چونكە ئەوان پقيان لىيانە، هەركەسى پقى لەوان بىت ئەوا دوو پوو و ئيمان دەردەخات و كوفرى شارووە تەو، چونكە (خۆشويستنى ئەوان ئيمانە و پق

لەيۋونىيان دۈۋرۈۋىيە^{۳۱۴} ھەروەكو لەفەر مودە كە دا ھاتوۋە، چۈنكە ئەوان ھاۋەلى پىغەمبەرى خوان (ﷺ) و ئامۇژگارى كىردىن چاك بىن لەگە لىاندا ونە ھى كىردوۋە لە جوئىندان پىيان، چۈنكە ئەوانە بوون پشتىگىريان كىرد لە پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) لەگەل ئەۋدا كۆچيان كىرد، پشتىۋانى بوون دالە ياندا، ئەوانە ى كۆچيان كىرد ئەوان (المهاجرين)، ئەوانە ى دالە ياندا و پشتىۋانى بوون ئەوانە (الانصار)، خوشويستى ھەمويان پىۋىستە و ستايشكىردن و چاولىكىردىيان، جا ھەر كەسى تانەيان لى بدات و بە كەمىان بزائى ئەۋە بەلگە يە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خوش ناۋى، چۈنكە ئەگەر پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خوش بوىستايە ئەۋا ھاۋە لانىشى خوش دەۋىست، بۇيە ھىچ كەسى رقى لەۋان نىيە ئىللا كە سىك نەبى رقى لە پىغەمبەرى خوايە (ﷺ)، ھەر كەسى رقى لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت ئەۋە (كافىرە).

مەبەست لە: (فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء).

ۋاتە: ھەر كەسى جوئىن بە ھاۋە لان بدات ئەۋا خواۋەنى ئارەزوۋە شوئىنكە ۋتە ى ئارەزوۋە كە يەتى، خواى گەۋرە دەفەر موئىت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) القصص/۵) خواۋەنى بىدەيە، خواۋەنى دۈۋرۈۋىيە، ھەموو خراپە يەكى تىدا كۆبوۋەتەۋە.

ئەۋفەر مودە يە ى كە دەفەر موئىت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) پىۋىستە بىدەنگ بىين لە ئاستى ھاۋە لانى پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) قسەيان دەربارە نەكەين ئىللا بە چاكە نەبى و ستايشيان بكەين و نەچىنە نىۋ باسى كاروبارى ئەۋانەۋە.

مه‌به‌ست له: (فقد علم النبي ﷺ) ما يكون منهم من الزلزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا).

پارێزراوی له هه‌له (العصمه) به‌نیسبه‌ت ئیجماعی هاوه‌لانه‌وه‌یه، جا نه‌گه‌ر ئیجماعیان له‌سه‌ر شتی بوو نه‌وا ئیجماعه‌که‌یان (معصوم) ه‌و ئیجماعه‌که‌یان به‌لگه‌یه، به‌لام نه‌گه‌ر جیاوازی‌بوون نه‌وا ته‌ماشای نه‌وه‌یان ده‌کریت به‌لگه‌ی پێیه وه‌کو زانایانی تر، به‌لام وه‌کو تاك نه‌وه (معصوم) نین له هه‌له، په‌نگه هه‌ندی جار هه‌له بکه‌ن، به‌لام خوای گه‌وره له‌وان خۆش بووه، تاییه‌تمه‌ندی کردوون به‌هاوه‌لبوون، جا هێنده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی ده‌یکه‌ن له‌به‌رچه‌ند هۆیه‌ک:

یه‌که‌م: چونکه نه‌وان (مجتهد)بوونه وه‌به‌ستیان هه‌له نه‌بوه، به‌لکو ئیجتیهادی کردوه وه‌حقی نه‌پێکاوه، جا نه‌وا پاداشت ده‌ده‌ریته‌وه وه‌خوای گه‌وره له‌هه‌له‌که‌ی خۆش ده‌بیته.

دووه‌م: هێنده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی له‌وان ده‌وه‌شێته‌وه، چونکه خوای گه‌وره له‌وان پازی بووه ته‌ماشای نه‌هلی به‌دری کردووه وه‌رموویه‌تی: (اعملوا ما شئتم فقد غفرْتُ لکم)^{۳۱۰}، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحَ/ ۱۸) هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ التَّوْبَةَ/ ۱۱۷) نه‌مه‌گشتی یه، خوای گه‌وره ته‌وبه‌ی لی وه‌رگرتوون، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (۱۵۵) ال عمران) نه‌وان خوای گه‌وره لیان خۆش بووه، نه‌وان هه‌رگیز تانه‌یان لی نادریت.

مەبەست لە: (فقد علم النبي ﷺ) ما يَكُونُ مِنْهُمْ مَنْ الزَّلْزَلِ بَعْدَ مَوْتِهِ) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) غەيب نازانى ئىللا ئەو نەبى خاى گەورە ئاگادارى كىرەتەو، جا نوسەر دەلەت: (قد علم) واتە ئەو خاى گەورە فەرى كىرەتەو ئاگادارى كىرەتەو، بۆيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلەت: (فانه من يعيش منكم فسيري اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي)^{۳۱۶} واتە: ھەركەس لەئێو _ لەپاش _ بژیت ئەو جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبينى، جا ئامۆزگارىتان دەكەم دەست بەسوننەت و رىكاكەى مەو بەگرن و دەست بە سوننەت و رىكاى جىنشىنە رىنموى كراوكانى پاش (من بگرن).

خاى گەورە ئاگادارى كىرەتەو جىاوازى و دووبەرەكى پوودەدات، جا پىنموى و ئامۆزگارى كىرەتەو لەكاتى جىاوازىدا چى بگەن، ئەوانىش ئاوا بوون، ھاوئەلان ئەگەر لەشتىكدا جىاوازىيان ھەبوايە ئەو دەگەرپانەو بۆ قورئان و سوننەت و جىاوازىيەكەيان كۆتايى پى دەھات و دەگەرپانەو بۆ حق (فلم يقل فيهم إلا خيراً) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ستايشى ئەوانى كىرەو لەگەل ئەو خاى زانىوئەتى لەپاش خۆى پوودەدات و چى دەكەن.

مەبەست لە: (ذرو أصحابي، لا تقولوا فيهم خيراً).

ذرو: واتە: واز لە ھاوئەلانم بىنن لەقسەكردن پىيان و لەچاكە و خەير نەبى ھىچى تر مەلەن، لەو (صحيح) تر فەرموودەى: (لا تسبوا أصحابي فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه)^{۳۱۷} جا كىرەوئەيەكى كەم لە تاكەكانى ئەوانەو چاكتر باشترە لەكىرەوئەيەكى مەزن و گەورە لەوانەى پاش خۆيان دىن، لەبەر ئەوئەى لەپىش ھەموو كەس مۇسلمان بوون.

۳۱۶ / سبق تخریجہ .

۳۱۷ / رواه البخارى (۲۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۱) .

مەبەست لە: (ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حرهم).

ئەوھى لەوانەوھ پوویداوھ مەيگىرەوھ ئىللا لەپووى بيانووھىنانەوھ نەبى بۆيان.

مەبەست لە: (ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

گوئى لەو كەسانە مەگرە قسە بەھاوھلان دەكەن لەمەجلىسەكانياندا، يان لەوانەكانياندا، يان لە ھەر بوارىكدە، ئامادەى ئەو مەجلىسانە مەبە، بەردەوام مەبە لە گوڭگرتن لىيان، بەلكو وازى لى بھىنە و لىى دوور بكەوھ، بۆ ئەوھى شتىك نەچىتە دلتەوھو ببىتە ھۆى ئەوھى رقت لەھاوھلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت و بەھەلا كەتدا بچىت.

﴿۱۳۵﴾ (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقْطَعُ عَلَى الْآثَارِ أَوْ يَرِدُ الْآثَارَ أَوْ يَرِيدُ غَيْرَ الْآثَارِ فَاتَّهَمَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَلَا تَشْكُ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوًى مُبْتَدِعٌ).

واتە: ئەگەر کەسێکت بینی تانە لە ئەسەر (فەرموودە) دەدات یان ئەسەر (فەرموودە) پەد دەکاتەوێ یان جگە لە ئەسەری دەوێت ئەوا تۆمە تباری بکە لەسەر ئیسلام، گومانە نەبی ئەوێ خاوەنی ئارەزووە (مبتدع)ە.

﴿۱۳۶﴾ (وَاعْلَمْ أَنَّ جَوْرَ السُّلْطَانِ لَا يَنْقُصُ فَرِيضَةَ مَنْ فَرَأَضَ اللَّهَ الَّتِي افْتَرَضَهَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ (ﷺ) جَوْرُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَتَطَوُّعُكَ وَبِرْكَ مَعَهُ تَامٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى يَعْنِي الْجَمَاعَةُ وَالْجَمْعَةُ وَالْجِهَادُ مَعَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ مِنَ الطَّاعَاتِ فَشَارِكُهُمْ فِيهِ فَلَا نِيَتَكَ).

واتە: بزانی ستمی سولتان هەرگیز فەرزیەک لە فەرزهکانی خوا کەم ناکاتەوێ کە لە سەر زاری پێغه مبه ره کە ی (ﷺ) فەرزی کردووە، ستم کردن لە نەفسی خۆیەتی و چاکە ی تۆ لە گەڵ ئەوێ تەواوێ (ئەگەر ئەوێ شەاء الله) واتە جومعه و جهامعه و جههاد کردن لە گەڵ ئەوێ، هەموو شتێک لە گوێڕایەڵییەکان بە شەدارییان لە گەڵدا بکەو ئەوێ بە پێی نیەتە کەت بۆت دەنوسرێت.

پاڤه /

لە پێشدا باسی ئەمە کرا چیتەر پێویستی بە دووبارە کردنەوێ نییە.

﴿۱۳۷﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا رأیت الرجل یدعو علی السلطان فاعلم أنه صاحب هوی وإذا رأیت الرجل یدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله، یقول فضیل بن عیاض: (لو کان لی دعوة مستجابة ما جعلتها الا فی السلطان).

قیل له: (یا أبا علی، فسر لنا هذا) قال: (إذا جعلتها فی نفسی لم تعدنی، وإذا جعلتها فی السلطان صلح، فصلح بصلاحه العباد والبلاد)

فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو علیهم وإن جاروا وظلموا لأن ظلمهم وجورهم علی أنفسهم، وصلاحتهم لأنفسهم وللمسلمین)

واته: ئەگەر کابرایه‌کت بینی دوعای له‌سولتانی ده‌کرد بزانه ئەوه خاوه‌ن ئاره‌زووه، به‌لام ئەگەر که‌سیکت بینی دوعا بۆ سولتانی ده‌کات به‌چاکسازی ئەوا بزانه خاوه‌نی سوننه‌ته (ان شاء الله)، (فضیل ی کوری عیاض) وتویه‌تی: (ئەگەر ته‌نها یه‌ک دوعای وه‌رگیراوم بوایه ئەوه بۆ هیچ که‌سیک نه‌مده‌کرد ته‌نها بۆ سولتانی نه‌بی) پێیان فه‌رموو: ئە‌ی باوکی عه‌لی ئەمه پوون بکه‌ره‌وه، فه‌رموو: (ئەگەر دوعاکه‌م بۆ خۆم کرد ئەوه له‌ خۆم تێناپه‌ی، به‌لام ئەگەر بۆ سولتانم کرد ئەوا ئەو چاک ده‌بی، به‌چاک بوونی ئەو به‌نده‌کان و ولات چاک ده‌بی).

جا فه‌رمانمان پێکراوه دوعای چاکسازیان بۆ بکه‌ین، فه‌رمانمان پێ نه‌کراوه دوعایان لی بکه‌ین ئەگەر سته‌میان کرد، چونکه سته‌میان له‌سه‌ر خۆیان، چاک بوونیان بۆ خۆیان و موسلمانانه.

رافه‌/

ئهم ده‌سته‌واژه‌یه له‌سه‌له‌فه‌وه هاتوه: (واذا رأیت الرجل یدعو علی السلطان فاعلم أنه صاحب هوی) ئەمه په‌وه‌شتی خه‌واریجه‌و په‌وه‌شتی (معتزله‌)یه، چونکه خه‌واریج و موعتزه‌زیله ئەوانه‌ن دوعا له‌ده‌سه‌لاتدارانی موسلمانان ده‌که‌ن، پێویست

پېچەوانەكەيەتى بەوہى دوعاى چاكسازى و تەوفىقيان بۆ بكات، چونكە چاكسازى ئەوان چاكى ئىسلام و مۇسلمانانى تېدايە، جا ئەگەر دوعات بۆ ئەوان كىرد ئەوا دوعات بۆ مۇسلمانان كىردو، چونكە چاكبۇونى دەسەلاتدار چاكىيە بۆ ژىر دەستەكەى، ئەمە مەنەجى سەلەفە، ئەويش دوعا كىردنە بۆ دەسەلاتداران بە چاكسازى.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَدْعُو لِلسُّلْطَانِ بِالصَّلَاحِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ).

ئەگەر بىنيت دوعايان بۆ دەكات بۆ چاكسازى ئەو بەزانە خاوەنى سوننەتە، چونكە ئەمە پىگاي سەلەفە لەگەل دەسەلاتداراندا.

مەبەست لە: (يقول فضيل بن عياض).

(الفضيل ي كورى عياض) يەكئىكە لەگەورە زانايان و يەكئىكە لەخوا پەرسىت و زامىدەكان، ئەم دەستەواژەيە دەلئىت: (لو كان لي دعوة مستجابة ما جعلتها الا في السلطان).

ئەمە بەشئىكە لەئامۆژگارى، وەكو كار كىردنئىك بەو فەرموودەيەى كە دەفەرموئىت: (الدين النصيحة) قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: (لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۳۱۸} لە بەشئىكە لە ئامۆژگارى كىردن بۆ پېشەوايانى مۇسلمانان دوعا كىردنە بۆيان بە چاكسازى، مەروەها لە ساختە و غەشكردن لەوان دوعا كىردنە لئيان.

مەبەست لە: (فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو عليهم وإن جاروا وظلموا).

چونكە دوعا كىردن لەوان دوعا كىردنە لە مۇسلمانان، چونكە ئەگەر كارەكە تىكچوو سولتان پووخوا ئەوا خوئىن دەپىژىت و ئەمەن و ئاسايش نامىنى و خراپەكارى بلاو دەپىتەو و سنورەكان لەكار دەكەوئىت، جا لەپووخوانى ئەودا چەندىن خراپەكارى تر

ھەيە، بەلام لەم سەردەمەدا ھەركەسىّ دوعا بۆ سولتان بىكات ئەو تۆمەتبار دەكرىت
لە لايەن خاوەن ئارەزووكانەو بە (مداھنە) لە لايەن حزيەكان و شوينكەوتەكانى
خەوارىجەو، جا ئەو قسەيەى نوسەر لە سەريان جىّ بەجىّ دەبىّ كەوا ئەوان لەگەلّ
سوننەتدا ناكۆكن و خاوەنى ئارەزوون بۆيە پيويستە ئاگادارى ئەوە بيبين.

﴿۱۳۸﴾ نوسەر دەلئیت: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن- إلا بخير).

واتە: باسى ھىچ يەكك لہ دایکانى ئیمانداران مەكە ئیلا بەخەيرو چاكە نەبى.

رافە/

مەبەست لہ: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين إلا بخير).

دایکانى ئیمانداران: بریتین لہ خیزانەکانى پیغەمبەر (ﷺ)، خوای گەورە ناوی لى ناون دایکانى ئیمانداران لہ وئایەتەى كە دەفەر مویت: (النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ) (احزاب/۶) مەبەستى ئەوان دایكى ئیمانداران لہ پیزو حورمەتدا، حەرام بوونى خوازینیان لہ پاش مردنى پیغەمبەرى خوا (ﷺ)، دایكى ئەوان نین لہ نەسەدا، بەلكو لہ پیزو حورمەتدا، حەقى دایکیتیان ھەيە لەسەر ئیمانداران چونکە ئەوانە خیزانى پیغەمبەرى خوان (ﷺ)، بۆيە خوشويستن و پیز لى گرتنيان پيوسته و بەكەم نەزانينى يەكى لہوانە، چونکە بەكەم زانينيان مەزھەبى (رافضە)کانە كە ھەندى لہ خیزانەکانى پیغەمبەر (ﷺ) بەكەم دەزانن، ئەمەش تۆمەتبار کردنى خوای گەورەيە كەوا ئەو بۆ پیغەمبەرەكەى (ﷺ) كەسانىكى ھەلبزاردووە بۆ ئەو ناگونجین، تۆمەتبار کردنى پیغەمبەرى خوايە (ﷺ) كەوا ئەو دایکانىكى ھەلبزاردووە بۆ ئیمانداران شایستەى ئەو نین، ئەمەش كوفرە بەخوای گەورە.

﴿۱۳۹﴾ نوسەر دەلئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْفُرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنُ بِالْفُرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر كەس ئىكەت بىنى بەردەوامە لەسەر فەرزەكان بەجەماعەت لەگەڵ سولتان و جگە لەو، بزانە ئەو خاوەنى سوننەتە (ان شاء الله تعالى)، ئەگەر كەس ئىكەت بىنى كەم تەرخەمە لەجى بەجى كردنى فەرزەكان بەجەماعەت ھەرچەندە لەگەڵ سولتانىش بىت بزانە ئەو خاوەنى ئارەزوو.

پاڤە:

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْفُرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى).

واتە ئەگەر كەس ئىكەت بىنى پارىزگارى لە نوێژى جەماعەت دەكات لەگەڵ سولتان و لەگەڵ جگە لەودا، ئەمە بەلگەيە ئەو كەس ئىكى ئەھلى سوننەتە و ئەھلى ئيمانە، خواى گەورە دەفەرموێت: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ) (۱۸) (التوبة/۱۸) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى ئەو كەسەى كردووہ دلى پەيوەستە بە مزگەوتەكانەوہ كەوا يەكئىكە لەو حەوت كەسەى خواى گەورە دەيانخاتە ژىر سىبەرى عەرشى خۆيەوہ، دەفەرموێت: (وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مَعْلُوقٌ بِالمَسَاجِدِ) ^{۳۱۹} جا ھاتوچۆكردنى مزگەوتەكان بەمەبەستى جى بەجى كردنى نوێژى جەماعەت نیشانەى ئيمانە و نیشانەى ئەھلى سوننەتە، ئەو كەسەى واز لە نوێژكردن دەھێنى لەگەڵ موسلماناندا وادەزانى موسلمانان لەسەر حەق نين و دروست نيبە نوێژيان لەگەڵدا

بكریت بى گومان ئەم كەسە لە كۆمەلى مۇسلمانان جىابووەتەو دژايەتى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) مۇسلمانان دەكات، بۆيە دەبينى ئەوانەى خواوەنى بىرۆكەى لارن نزيكى مزگەوتەكان ناكەونەو لەگەل مۇسلماناندا نوێژ ناكەن، بەلكو هەندىكيان حوكم بە پوچەلكردنەو نوێژى مۇسلمانان دەدەن، ئەمەش نيشانەى خراپەكارى و نيشانەى لادان و خراپى عەقيدە و دژايەتییەتى، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) (النساء) (۱۱۵) جا پىويستە لەسەر مۇسلمان لەگەل مۇسلماناندا بىت، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (التوبة) (۱۱۹) مۇسلمانان لەگەل مۇسلماناندا دەبى، خۆى جيا ناكاتەو خۆى تاك ناكاتەو، لەگەل جەماعەتدا دەبى، لادان و لە مۇسلمانان خۆدوورە پەريز گرتن، ئەمەش نيشانەى خراپە و ئارەزو و خراپى بىرۆكە و لادانە.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنَ بِالْفَرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوًى).

ئەگەر كابرایەكت بينى وازى لە نوێژى جەماعەت هێنا: -

ئەگەر لەگەل سولتاندا وازى لە نوێژ هێنا ئەوە خواوەن ئارەزو و ئەویش يەكێكە لە موعتەزىلە يان لە خەوارىج كە دەسەلاتدارانى مۇسلمانان بە كافر دەزانن بەسەرپىچى.

ئەگەر وازى لە جەماعەت هێنا لەگەل جگە لە سولتان ئەوە دوو پووە، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆيت: (أثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء وصلاة الفجر)^{۳۲۰} جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دواكەوتن لە نوێژى جەماعەت بە دوو پووى ژماردووە، تەنانەت (عبداللهى كورپى مسعود) دەلى: (ولقد رأيتنا وما يتخلف عنها إلا

منافق معلوم النفاق) جا ئەو كەسەى لە نوێژى جەماعەت دوا دەكەوئى بەبئى ھىچ
 بیانووئەك، ئەو بەلگەيە لەسەر دوو پوویى، چونكە دوو پووەكان لە نوێژەكان دوا
 دەكەون بەتایبەتى لەشەواندا، چونكە شەوان ھىچ كەسك ئەوان نابینئى، بەلام بە پوژ
 ئەوا ئامادە دەبن چونكە خەلكى دەیانبینئى، ئەوانیش پىایى دەكەن بەكردەوہكانیان و
 دوو پوویى دەكەن.

﴿١٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة).

واتە: ھەلەل ئەو ھە شایەتى لەسەر بدەیت و سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، ھەروەھا ھەرامیش، بەلام ئەو ھى گومانى لەسەرى ھەبیت ئەو (شوبە) یە.
پاڤە/

مەبەست لە: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال).

پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (إن الحلال بين وإن الحرام بين، وبين ذلك أمور مشبهات)^{٣٢١} لێرەدا ھەلەل ھە ھى و گومانى تیدا نى ھە ھە ھى و گومانى تیدا نى ھە، بەشى سى ھەمیش ھە ھى گومانە، نازانرى ئایا ئەو ھەلەل یان ھەرامە؟ ئەمەش كەس نایانست تەنھا زاناکان نەبى، ئۆرە ھى ھەلەل نازانى، ئەمەش ھەقى ھە ھى لى بکۆلێتەو تەكو بزانی لەكام بەشە ئەو، ئەگەر ھەلەل بوو ئەو دەبەیت و ئەگەر ھەرام بوو ئەو لى دوور دەکەوێتەو، پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (الإثم ما حاك في القلب وكرهت أن يطلع عليه الناس)^{٣٢٢} ھەست دەكەیت دلت لەسەرى ئارام نى ھە، نەبوونى دلتیایى لەناختدا بەلگە ھە ئەو گومانى تیدا ھە، بۆ ھە پێو ھستە لەسەرت وازى لى بەیتى، (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال) واتە: لى دلتیا بیت، ھى گومانى لى نەبى، تەنەت بگاتە ئەو پادە ھى ئامادە ھى سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، چونكە ئەو پوونە، ھەروەكو پێڤەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (الحلال بين).

مەبەست لە: (وكذلك الحرام).

ھەروەھا ھەرامیش دیار و ئاشكرایە دەقیك ھە ھە بۆ ھەرام بوونى ھەكو مردارىو ھەو ھە و گوشتى بەراز، ئەمە ھەرامەو دیارە، چونكە خواى گەرە ھەرامى كەدو ھە.

٣٢١ / سبق تخريجه .

٣٢٢ / حسن : أخرجه أحمد (٢٢٨/٤) وحسنه الشيخ الألباني في (مصحح الترغيب والترهيب) (١٧٣٤) .

﴿۱۴۱﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتکه)

واته: که‌سی ئابرودار (عهیب داپۆشراوه) ئه‌و که‌سه‌یه که داپۆشینه‌که‌ی ئاشکرایه (هه‌له‌کانی داپۆشراوه)، وه که‌سی بی ئابروو ئه‌و که‌سه‌یه که ریسوایه‌که‌ی ئاشکرایه.

ئه‌صل له‌موسلماندا عه‌داله‌ت و خه‌یرو چاکه‌یه بۆیه گومانی خراپی پی مه‌به، بۆیه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ) الحجرات/ (۱۲) پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۲۳} بۆیه هه‌چ گومانی به‌موسلمان مه‌به ته‌نها خه‌یر نه‌بی ئه‌گه‌ر خه‌یلافی ئه‌وه‌ی لی ده‌رنه‌که‌وت، جا ئه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کت لی بی‌نی ئه‌وه له‌سه‌رت به‌شاریه‌وه (من ستر مسلماً ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۲۴} به‌لام له‌که‌ل ئامۆژگاریدا، هه‌له‌کانی به‌شاره‌وه‌و ئابرووی مه‌به، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۱۹) النور).

۳۲۳ / سبق تخريجه .

۳۲۴ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿١٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه، فاعلم أنه جهمي، وإذا سمعت الرجل يقول: تكلم بالتوحيد وشرح لي التوحيد فاعلم أنه خارجي معتزلي، أو يقول فلان مجبر أو يتكلم بالإجبار أو تكلم بالعدل فاعلم أنه قدری، لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

واتە: ئەگەر گویت لە کابرایەك بوو وتی: فلان كەس (ناصبی)یە، بزانه ئەو كەسیكى (رافضی)یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسىك وتی: فلان كەس (مشبەه)یە یان فلان كەس قسە دەریارەى (تەشبیە) دەكات بزانه ئەو جەهەمى یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسىك وتی: دەریارەى یە كتاپە رستى قسە بكەو یە كتاپە رستیم بۆ پافە بكە بزانه ئەو كەسیكى (خارجى معتزلى)یە یان وتی: فلان كەس (مجبەر)ە یان قسە دەریارەى (الاجبار) دەكات یان قسە دەریارەى (العدل) دەكات بزانه ئەو كەسیكى قە دەریبە چونكە ئەم ناوانە داھێنراون ئەھلى بیدعە دایانھێناوہ.

پافە/

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي).

(نواصب) ئەو كەسانەن پقیان لە ئەھلى بەیتە، (روافض)یش ئەھلى سوننە تۆمەتبار دەكەن بەوہى پقیان لە ئەھلى بەیتە، ھەر كەسى پقى لە ئەھلى بەیت بیت ئەو (ناصبی)یە.

مەبەست لە: (فاعلم أنه رافضي).

چونكە ئەمە مەزھەبى (روافض)ە تەنانەت ھاوہ لانیشیان بە (نواصب) ژماردووە چونكە ھاوہ لانی بە ھاوہ پى ئەوان پقیان لە ئەھلى بەیتە و خیلافەتیان لى زەوت کردوون، ئابەو شیوہیە دەئین، جا ئەو كەسى دەئیت: ھاوہ لانی (نواصب)ن یان

ئەھلى سوننە (نواصب) ن ئەمە بەلگەيە ئەو كەسە (رافىي) يە، ئەھلى سوننە پىيان ئەھلى بەيت نىيە، بەلكو ئەوانيان خۆش دەۋىت و پىزيان لى دەگىرن و ئامۇزگار يىيە كەي پىغەمبەر (ﷺ) لەواندا دەپارىزن، بەلام زىادەپەوييان تىدا ناكەن وەكو زىادەپەوى (روافى) و نايانكەنە پەرورەدگار لەجگە لەخوا، يان باوەپىيان وابى ئەوان (معصوم) ن، ھەرورەكو شىعەكان باوەپىيان وايە پىشەواكانيان (معصوم) ن و پىيان دەلەين: (الائمة المعصومين) ئەھلى سوننە باوەپىيان بە (معصومىيەتى) ئەوان نىيە و زىادەپەوييان تىدا ناكەن، بەلكو لەپلە و پاىەى خۆياندا دايان دەنەين، ئەوانيان خۆش دەۋىت لەبەر نىكيان لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەوانيان خۆش دەۋىت لەبەر ئىمانەكەيان، جا ئەھلى سوننە ئەوانيان خۆش دەۋىت لەبەر دوو مەبەست: ئىمان و نىكيان لە پىغەمبەرەو (ﷺ)، بەلام ئەگەر نىكيان ھەبوو بەلام ئىمانيان نەبوو ئەوا ھىچ خۆشەيستىيەكيان نىيە، (ابو لەب) مامى پىغەمبەرى خوايەو (ﷺ) لەئاگردايە، چونكە تەنھا نىكى لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بەس نىيە ئىللا دەبى ئىمانى لەگەلدا بىت.

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه، فاعلم أنه جهمي).

چونكە (جەھەمىيەكان) و (موعتەزىلەكان) و (ئەشعەرىيەكان) و (ماترىدىيەكان) باوەپىيان وايە سەلماندنى سىفەتەكان (تەشبيھە)، بۆيە ئەوان ئەھلى سوننە - كە ناو سىفەتەكانى خوا دەسەلمەين - ناويان لى دەنەين بە (المشبهه) چونكە سىفەتەكان دەسەلمەين، يان ناويان لى دەنەين بە (المجسمة) چونكە سەلماندنى سىفەتەكان لای ئەوان ماناى سەلماندنى جەستەيە بۆ خوا، جەستەكانىش لەيەك دەچن، ئەمە قسەى ئەوانە، ئەگەر ھەر كەس ئىكەت بىنى دەلەيت: _ فلان كەس (مشبهه) يە، فلان كەس (مجسمة) يە، بزانە ئەو (جەھەمىيە) يان (موعتەزىلەيە) يان قوتابى ژىر دەستى ئەوانە

لە گرووپەكانى تر، چونكە باوەريان وايە سەلماندنى سيفەتەكان بۆ خوا تەشبیھەو تەجسیمە.

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولَ: تَكْلِمٌ بِالتَّوْحِيدِ وَاشْرَحْ لِي التَّوْحِيدَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ خَارِجِي مُعْتَزِلِي).

چونكە (تەوھید) بەكێكە لەبنەماكانى (موعتەزىلە) تەوھیدیش لای ئەوان بریتى بە نەنەفى كردنى سيفەتەكان، لای ئەوان سەلماندنى سيفەتەكان شىركە، نەفى كردنى سيفەتەكان تەوھیدە، گومانى ئەوە مەبەستى لە (تەوھید) ئەوەیە كە بەتاكدانانى خودایە لەپەرستندا، بەلكو مەبەست لای ئەوان نەفى سيفاتە، چونكە سەلماندن لای ئەوان مانای شىرك دەگەيەن، بۆیە دەلێن: - قورئان شىركى لەگەڵ خۆیدا هێناوە، چونكە قورئان ناو سيفەتەكان دەسەلمێن، ئەمە مەبەستى شەيخە، مەبەستى ئەو تەوھیدە لەسەر مەزھەبى موعتەزىلە، بەلام ئەو تەوھیدە لەسەر مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعە بە ئەویش بەتاكدانانى خوا بەپەرستندا، ئەگەر داواى پوونکردنەوێ ئەوەى كرد كە ئەویش بەتاكدانانى خوا بەپەرستندا و نەفى كردنى شىركە - ئەمە ئاساییە، بەلكو ئەوە داواى كى چاك و پڕخەیرە.

مەبەست لە: (أَوْ يَقُولُ: فَلَانٌ مُّجْبَرٌ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْإِجْبَارِ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْعَدْلِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ قَدْرِي).

ھەرۆھە لەبنەماكانى موعتەزىلە بریتى بە (العدل) ئەویش نەفى (قەدەرە) چونكە ئەوان دەلێن: ئەگەر قەدەرمان سەلماند ئەوە خواى گەرەمان بەستەمكار وەصف كردووە، چونكە خواى گەرە سزایان دەدات لەسەر شتىك خۆى تەقدیری كردووە لەسەریان، ئیتمەش بەوان دەلێن: - خواى گەرە سزایان نادات بەقەدەر بەلكو سزایان دەدات لەسەر كارى خۆیان، لەسەر كوفرو شىركى خۆیان، سزایان نادات لەبەر ئەوەى تەقدیری كردووە، بەلكو سزایان دەدات لەبەر كردەو شىرك و سەرپێچى ئەوان، جا سزا لەسەر كردەوھەكانە ئەك لەسەر قەدەر، جا خواى گەرە پاداشتى هیچ كەستىك

ناداتەو لەسەر ئەوئەى تەقدىرى کردووە بىتە ئىماندار، تاكو بە فعلى ئيمان نەهتئى و کار بە ئیمانەكەى نەكات، سزای هیچ كەسێك نادات تەنھا لەبەر ئەوئەى تەقدىرى کردووە سەرپىچى ئەنجام بدات تاكو سەرپىچى ئەنجام نەدات و ھۆكارى سزاكە ئەنجام نەدات، جا پاداشت و سزا پەيوەستن بە كەردەوئەى بەندەكانەو ھەرگىز پەيوەست نین بەقەدەرەو، جا ئەگەر كەسێك بىنى دەلێت: - فلان كەس جەبرىيە، بزانه ئەو كەسە موعتەزىلە، چونكە موعتەزىلەكان دەلێن: - مەزۇن ئازادە خۆى فعلى خۆى دروست دەكات، هیچ شتێك تەقدىرى بۆ نەكراوە، دەلێن: ئەو كەسەى خۆى كارەكەى ئەنجام داوە بەبى ئەوئەى خۆى گەورە تەقدىرى لەسەر كەردبى و ەصفى ئەو كەسانە دەكەن كە دەلێن: فعلى بەندەكان بە تەقدىرى خوايە _ ەصفیان دەكەن بە (جەبرى).

مەبەست لە: (لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

ئەھلى بیدعە دایانھێناو لە شیعە و موعتەزىلە و جەھەمییەكان، بەلام ئەھلى سوننە نەچوونە تەناو ئەم باسانەو ئیلا بە پى قورئان و سوننە نەبى، بۆیە ناو و سیفاتەكانى خویان سەلماندووە، قەدەریان سەلماندووە و باوەریان پى ھێناو، نەیانگوتووە: (اجبار) پىویست دەكات لەسەرى، یان ستم پىویست دەكات لەسەرى، ھەرەھا نەیان گوتووە: _ سەلماندنى سیفەتەكان شىرك و لەیەكچواندنە، هیچ كەسێك ئەمەى نەگوتووە تەنھا ئەھلى بیدعە نەبى.

﴿۱۴۳﴾ نوسەر دەئىت: (قال عبد الله بن المبارك: (لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً، ولا عن أهل البصرة في القدر شيئاً، ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئاً، ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً، ولا عن أهل المدينة في الغناء، ولا تأخذوا عنهم في هذه الأشياء شيئاً)).

واتە: (عبدالله ى كوپى المبارك) فەرموويەتى: لە ئەھلى كوفەو دەربارەى (الرفض) ھىچ شتێك وەرەگرێ و لە ئەھلى شامەو دەربارەى شمشیر (السيف) ھىچ شتێك وەرەگرێ، لە ئەھلى بەسەرەو دەربارەى قەدەر ھىچ شتێك وەرەگرێ و لە ئەھلى خۆراسانەو ھىچ شتێك دەربارەى (ئىرجاء) وەرەگرێ، لە ئەھلى مەككەو دەربارەى (الصرف) ھىچ شتێك وەرەگرێ، لە ئەھلى مەدینەو دەربارەى (الغناء) ھىچ شتێك وەرەگرێ، لەوانەو دەربارەى ئەو شتانە ھىچ وەرەگرێ.

پاڤە/

ئەو قسەىەى (عبدالله ى كوپى المبارك) دەئىت: (لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً).

چونكە زۆربەى شیعە لە كوفە پەرەردە بوون، بۆیە لە ئەوانەو مەزھەبەكەیان وەرەگرێ، لەتەنەدانى ھاوێلان و زیادەپەوییان لە ئەھلى بەیتدا.

ئەمجار فەرمووی: (ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً).

پۆلەتە قسەكەى نوسەر وادەردەخات زۆربەى خەواریج ئەھلى شام، جا ئەو قسەىەى: (في السيف) واتە: دەرچوون لەدژی كار بەدەستان و كوشتنى موسلمانان،

به‌لام ئه‌م قسه‌یه تیڤامانیکی تیدایه، چونکه خه‌واریج له‌عیراق بوون و له‌شام نه‌بوون،
یان مه‌به‌ستی جه‌نگه‌که‌یان له‌گه‌لّ عه‌لیدا بوو.

ئه‌مجار فه‌رمووی: (ولا عن أهل البصرة في القدر شيئا).

چونکه (ئیعنزال) له‌ به‌صره‌وه په‌یدا بوو، هه‌روه‌ها (ته‌صه‌وف)ش له‌ئه‌هلی
به‌صره‌وه په‌یدا بوو.

ئه‌مجار فه‌رمووی: (ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئا).

چونکه ئیرجاء له‌ ناوچه‌ی خوراسانه‌وه په‌یدا بوو که ئه‌ویش به‌کێکه له‌ناوچه‌کانی
ولاتی فارس، ئه‌ویش ولاتیکی فراوان بوو، ولاتیك بوو چه‌ندین زانای تیدا بوو، ولاتیك
بوو خه‌یرو به‌ره‌که‌تی زۆری تیدا بوو، چه‌ند په‌ه‌شت و ئاکاری جوانی تیدا بوو، به‌لام
مه‌زه‌بی ئیرجائی تیدا پووا، ئیرجائیش بریتیه له‌: ده‌رکردنی عه‌مه‌ل له‌ حه‌قیقه‌تی
ئیمان، ده‌لێن: ئیمان عه‌مه‌لی تیدا نییه، مرۆڤ ئیمانداره هه‌رچه‌نده هه‌چ کارێک نه‌کات
چونکه ئه‌و به‌دلی باوه‌ری هه‌یه، هه‌ندیکیان ده‌لێن: به‌دلّ باوه‌ری پێی هه‌یه و به‌ زمانی
ده‌یڵی، هه‌ندیکیان ده‌لێن: ته‌نانه‌ت با به‌دلّ باوه‌ری پێی نه‌بی له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و
ده‌زانێ ته‌نها زانین ده‌یکاته که‌سیکی ئیماندار، جا (عه‌مه‌ل) به‌شێک نییه له‌ ئیمان لای
هه‌موو گرووپه‌کانی مورجیه، مرۆڤ ئیمانداره لای ئه‌وان هه‌رچه‌نده هه‌چ عه‌مه‌لیکی
نه‌بی، ئه‌مه مه‌زه‌بی مورجیه، ئه‌مه‌ش مه‌زه‌بیکی پووجه‌له، چونکه ئیمان بریتیه
له: وێن به‌ زمان و باوه‌ر به‌ دلّ و کارکردن به‌جه‌واریج، ئیمان دروست نابێ ئیلا به‌و سێ
شته نه‌بی، چونکه هه‌رکه‌سێ به‌دلّ باوه‌ری بوو به‌زمانی نه‌یگوت ئه‌وه کاری کافرا نه‌،
چونکه پاستی پیغه‌مبه‌ریان ده‌زانێ، جوله‌که‌و گاوده‌کان پاستی پیغه‌مبه‌ریان
ده‌زانێ، ته‌نها به‌زانینیان یان به‌ باوه‌ری دلّیان به‌بی ئه‌وه‌ی به‌زمانیان بیلێن نه‌بوونه
ئیماندار، هه‌ندیکیان ده‌لێن: وێن به‌زمان به‌سه هه‌رچه‌نده باوه‌ری نه‌بی، به‌م قسه‌ش

واپتويست دەكات دووپووه كان ئيماندار بن، خواى گەورە نەفى ئيمانى لەوان كرددووه،
خواى گەورە دەفەرموئەت: (يَقُولُونَ بِآلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) الفتح/ ۱۱).

مەبەست لە: (ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً).

الصرف: بریتىه لەفروشتنى نەقد بە نەقد، چونکە ئەوان لەوهدا نەرم و نیاان.

مەبەست لە: (ولا عن أهل المدينة في الغناء).

چونکە ھەندىک لەوان گۆرانى بەحەلال دەزانن، ھیچ تاوانىکی لەگۆرانیدا نابینن،
بۆیە لەوهدا شتیان لى وەرناگیرى.

﴿۱۴۴﴾ نوسەر دەئىت: (واذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة وأنس ابن مالك وأسيد بن الحضير فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله وإذا رأيت الرجل يحب أيوب وابن عون ويونس بن عبيد وعبد الله بن ادريس الأودي والشعبي ومالك بن مغول ويزيد بن زريع ومعاذ بن معاذ ووهب بن جرير وحماد بن زيد وحماد بن سلمة ومالك بن أنس والأوزاعي وزائدة بن قدامة فاعلم أنه صاحب سنة وإذا رأيت الرجل يحب أحمد بن حنبل والحجاج بن المنهال وأحمد بن نصر وذكرهم بخير وقال بقولهم فاعلم أنه صاحب سنة).

واتە: ئەگەر كەس ئىككى بىننى (ابو ھىرەرە) و (أنس ابن مالك) و (أسيد بن الحضير)ى خۆش دەۋى بزانە ئەو لەسەر سوننەتە ان شاء الله، ئەگەر كەس ئىككى بىننى (ايوب) و (ابن عون) و (يونس بن عبيد) و (عبد الله بن ادريس الأودي) و (الشعبي) و (مالك بن مغول) و (يزيد بن زريع) و (معاذ بن معاذ) و (وهب بن جرير) و (حماد بن زيد) و (حماد بن سلمة) و (مالك بن أنس) و (الأوزاعي) و (زائدة بن قدامة)ى خۆش دەۋىت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە، ئەگەر كەس ئىككى بىننى (أحمد بن حنبل) و (الحجاج بن المنهال) و (أحمد بن نصر)ى خۆش دەۋىت باسيان دەكات بەچاكە و قسەكانى ئەوانى دەگوت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە.

پاڤە /

مەبەست لە: (واذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة...)

خۆشويستنى ھاوەلاننى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەگشتى (واجب)ە، ھەر ھەركو لەپېشدا باسكرا، ئەۋىش بەشىكە لە ئيمان، بەلام ھەندى لە ھاوەلان ھەن ئارەزوو پەرستان تانەيان لى داۋن ھەكو: —ئەبو ھورەيرە كە پراۋى فەرمودەكانە، چەندىن

فەرمودەى پىۋايەت كىردۈۈ لى پىغەمبەرى خۇداۋە (ﷺ) ئەۋانېش پاراستىنى سوننەتتەن پى ناخۇشە بۆيە پىيان لى (ئەبۇ ھۇرەيرە) يە لەبەر بايەخدانى بە پىۋايەت كىردىنى فەرمودە، بۇ ئەم ئوممەتە زۆرۈك لى فەرمودەكانى پىغەمبەرى (ﷺ) پاراستۇۋە، لەبەر ئەۋ ھۆيە پىيان لى دەبىتتەۋە.

(ئەنەس ى كۆرى مالىك) خىزمەتكارى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، (اسىدى كۆرى الحىزىر) الانصارى، جا ئەۋان پىيان لەۋانەيە، چۈنكە پىيان ناخۇشە ئەۋانە ھەندى شت لەۋانەى تايىبەتەندىبۇن بەچەند فەزلىك ھارەلانى تىر ئەۋ فەزلىيان نىيە.

مەبەست لى: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَيُّوبَ وَابْنَ عَوْنٍ وَيُونُسَ بْنَ عَبِيدٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَدْرِيسَ الْأَوْدِيَّ وَالشَّعْبِيَّ وَمَالِكَ بْنَ مَغُولٍ وَيَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ وَمَعَاذَ بْنَ مَعَاذٍ وَوَهْبَ بْنَ جَرِيرٍ وَحَمَادَ بْنَ زَيْدٍ وَحَمَادَ بْنَ سَلَمَةَ وَمَالِكَ بْنَ أَنَسٍ وَالْأَوْزَاعِيَّ وَزَائِدَةَ بْنَ قَدَامَةَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

چۈنكە ئەۋانە سوننەتتەن پىۋايەت كىردۈۈ لى (حُفَاز) ى فەرمودەن و زانايانى (الجرىح والتعديل) ن جا ئەۋ كەسەى پىقى لەۋان بىت ئەۋا پىقى لەكارە چاكەكانىانە، ئەۋىش پاراستىن و بايەخدانە بەسوننەت، بەسەندەكان و پىۋايەت كىردن و پەد كىردنەۋەى فەرمودە ھەلبەستراۋەكان، جا ئەۋان پىيان لىيان نىيە تەنھا لەبەر ئەۋەى ئەۋ كارە پىرۆزە دەكەن، ئەۋ كارەى كە بە ھۆيەۋە خۇاى گەۋرە سوننەتەكى پىغەمبەرى (ﷺ) پاراست.

مەبەست لى: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ وَالْحِجَّاجَ بْنَ الْمُنْهَالِ وَأَحْمَدَ بْنَ نَصْرِ وَذَكَرَهُمْ بِخَيْرٍ وَقَالَ بِقَوْلِهِمْ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

ئەۋانە ئەۋ پىشەۋايانەن تاقىكرانەۋە لەسەر وتنى ئەۋەى بلىن: (قورئان مەخلۇقە) ئەۋانېش پازى نەبۇن ئەۋ قەسەيە بلىن لەسەردەمى (المأمون والمعتصم والواثق) دا تاقىكرانەۋە بەھۆى موعتەزىلەۋە، چۈنكە موعتەزىلەكان لەدەۋرى خەلىفەكان

کۆبۆونه‌وه‌و بوونه دارو ده‌سته‌ی ئه‌وان، بوونه پاویژکاری ئه‌وان و کاریگه‌رییان له‌سه‌ریان هه‌بوو مه‌زه‌به‌ی ئیعتزالیان هاویشه‌ نۆویانه‌وه‌و فه‌توایان بۆ دان بۆ ئه‌وه‌ی زۆر له‌خه‌لکی بکه‌ن به‌وتنی ئه‌و قسه‌یه‌ ئه‌ویش (قورئان مه‌خلوقه‌) بۆیه‌ به‌هۆی ئه‌و کێشه‌یه‌وه‌ فیتنه‌یه‌کی گه‌وره‌ به‌ریا بوو.

به‌رامبه‌ر ئه‌و کێشه‌یه‌ ئیمامی ئه‌حمه‌د پاوه‌ستا، پاوه‌ستانیکه‌ی پیاوانه‌ وه‌کو چیا‌یه‌کی سه‌رکه‌ش، نه‌یان‌توانی هیچ کاری ئی بکه‌ن، به‌لکو به‌رگه‌ی گرت و پاوه‌ستاو ئارامی گرت له‌سه‌ر ئازارو ئیهانه‌و به‌ندیخانه‌، تا‌کو خوای گه‌وره‌ له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و ئه‌م دینه‌ی سه‌رخست و به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ ئه‌و زه‌ندیقانه‌ی له‌ناو برد، هه‌ندێ له‌زانایان کوژران وه‌کو (احمد بن نصر) و (ابن نوح) و جگه‌ له‌وان، چه‌ندین که‌س کوژران پازی نه‌بوون بۆ ئین قورئان مه‌خلوقه‌ بۆیه‌ کوژران، ئیمامی ئه‌حمه‌د سزادراو مو‌عته‌زیله‌ داوای کوشتنی ئه‌ویان کرد، به‌لام خوای گه‌وره‌ له‌کوشتن پزگاری کرد، ده‌ستی خه‌لیفه‌ی پاراست له‌کوشتنی ئه‌ودا، به‌لام ئازارو سزایاندا ئه‌ویش ئارامی گرت تا‌کو خوای گه‌وره‌ سه‌ری خست به‌ (المتوکل ی کوری المعتصم) جا خوای گه‌وره‌ به‌هۆیه‌وه‌ می‌جنه‌تی له‌سه‌ر ئیمامی ئه‌حمه‌د هه‌لگرت و پێزی ئی گرت و سه‌ربه‌رزی کردو سوننه‌تی ده‌رخست و ئاشکرا کرد.

ئهمه‌ش سوننه‌تی خواجه له‌ پاش ته‌نگانه‌ خوشی دیت: (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (۵) إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (۶) الشرح).

﴿۱۴۵﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ وَعَرَفْهُ فَإِنْ جَلَسَ مَعَهُ بَعْدَمَا عَلِمَ فَاتَّقَهُ فَإِنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر كەس يكت بينى لەگەل ئارەزوو پەرستاندا دادەنیشى ئەو ئاگادارى بکەرەو و پى بناسىنە، جا ئەگەر لەگەلیدا دانىشت لەپاش ئەو ەى زانى ئەوا خوتى لى بپاریزە، چونکە ئەو خاوەنى ئارەزوو.

پاڤە /

مەبەست لە: (اهل الاهواء).

ئەو كەسانەن شوپىنى حەزو ئارەزووكانيان دەكەون و شوپىنى قورئان و سوننەت ناكەون، بەلكو شوپىنى ئەو دەكەون كە نەفسەكەيان حەزى لىيەتى، جا ئەگەر قورئان و سوننەت جىاواز بوو لەگەل ئارەزووكانياندا ئەوا واز لەقورئان و سوننەت دەهینن، ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجا ئەوا وەرى دەگرن نەك لەبەر ئەو ەى باوەرپيان پى مەیه، بەلكو لەبەر ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجى و ئەمەش رىگای جولهكەیه، چونكە جولهكە گوتراپەلى پىغەمبەران دەبوون لەو ەى لەگەل ئارەزووياندا بگونجى و ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا نەگونجى ئەوا لەگەل پىغەمبەراندا جىاواز دەبن، يان دەيانكوئن، يان بەدرويان دەخەنەو ەروەكو خواى گەورە دەفرمويت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ المائدة: ۷۰).

دەربارەى دوو پووكانى ئەم ئوممەتە فەرموویەتى: (وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (۴۸) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (۴۹) النور) واتە: كاتىكيش بانگ بکرىن بۆ لای بپارەكانى خواو پەيامبەرەكەى، تا لەنێوانياندا داو ەرى بکەن كە چى دەستەيەكيان كت و پپ پوو وەر ئەگىپن و ئامادە نابن (۴۸) ئەگەر سوور

بزانن، ئەو سوود و قازانچە بۇ ئەوان دەبىي و بەوان دەدرى بەپەلە دىنە لاي و ملکہ چى ئەبن و رازى دەبن بەبپارى پەيامبەر).

ئەمە پىگای ئارەزوو پەرستانە لەکۆن و تازەدا جا پتوەر بۇ حەق لاي ئەوان ئەوہیە لە گەل ئارەزوویاندا بگونجی، ئەوہی لە گەل ئارەزوویاندا نەگونجی ئەوا پووجەلە، ئەمە پىگای ئەوانە، ئەم پىگایە ھەر ئەو پىگایە گرووپە گومراکانى ئەم ئوممەتەى لەسەرە، چونکە ئەوان ئەوہی لە پىغەمبەرەوہ (ﷺ) ھاتووە ھەری ناگرن، بەلکو ئەوہی لەقورئاندا ھەیە ھەری ناگرن، ئەوہی لەسوننەتدا ھاتووە ھەری ناگرن ئەگەر لەگەل گرووپ و ئارەزوویاندا ناکۆک بىت، جا یاخود تەئویلى دەکەن، یان تەحریفى دەکەن، یان بەدرۆی دەخەنەوہ، ئەمە پىگای ئەوانە، نوسەر دەلئیت: ئاگادارى ئەوانە بە لەگەلئاندا دامەنیشە، چونکە کاریگەرییان لەسەرت دەبى، پەنگە قەناعات بەقسەى ئەوان بکەیت و بچیتە سەر قسەى ئەوان، بۆیە دوور بکەوہرەوہ لەوان و لەگەل بیدعەکاراندا دامەنیشە، جا ھەرچەندە بیدعەکە لە بیروباوەردا بىت وەکو جەھەمى و موعتەزىلەکان و ئەوانىتر لەبیدعەکاران، یان بیدعەکە لەپەرستندا بىت، وەکو ئەوانەى خوای گەورە دەپەرستن بەنەقامى و گومراپى، خوا پەرستى دەکەن و زوھد دەکەن، بەلام بەبى ھیچ بەلگەیک و بەبى ھیچ ھىدايەتیک، ئەمەش بەسەر صوفیەکاندا جى بەجى دەبىت و ئەوانەى وەکو ئەوانن، ئەوانەى (مبتدعە)ن لەپەرستندا، یان بیدعەکەیان لەوہ کەمترە، بیدعەکانیش جیاوازن، ھەر ھەمووی شەپو خراپن ھەرگیز نابىت نەرم و نیاں بىن بەرانبەریان، ناگوترىت: - ئەم بیدعەى سووکە، چونکە ھەرەوہو بلىسەى ئاگر وایە، ئەگەر وازى لى بەئىترىت دەورو بەرى خوۋى دەسوتىنى، ئەگەر پەلەى لى بکرىت و بکوزىتەوہ ئەوا خەلکى لەخراپەى پارىزاو دەبى، بیدعە بەم شىوہیە، بۆیە پتویستە لەسەر موسلمانان ئاگادارى (مبتدعە) بن و ھەرگیز گومانى باشیان پى نەبن، یان مەغرور بن لەوہى لە پوالتیان دەردەکەوئ، دەلئین ئەوانە خوا

به‌رستن، نه‌وانه ته‌وبه‌کارن، نه‌وانه دلی خه‌لکی نه‌رم ده‌که‌ن، نه‌وانه که‌سانیکن خه‌ریکی زیکن، نه‌وان سه‌رپیچیکارن ته‌وبه‌ده‌دن، هه‌روه‌کو ده‌ریاره‌ی جه‌ماعه‌تی (ته‌بلیغ) ده‌گوتری، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وانه (مبتدع) و صوفین هه‌رگیز پییان هه‌ل مه‌خه‌له‌تی.

مه‌به‌ست له: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ).

ئه‌گه‌ر کابرایه‌کت بینی له‌گه‌ل (مبتدعه) دا داده‌نیشی نه‌وا ناگاداری بکه‌ره‌وه، چونکه دانیشتن له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر خوشویستنی نه‌وان و دلنه‌وایی کردنیان و په‌نگه پییان کاریگه‌ر بی‌ت، جا هه‌موو که‌سیکیش له‌گه‌ل هه‌ورپکه‌یدایه، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشته‌وه به‌لگه‌ی نه‌وه‌یه چاکه‌و چاکه‌کارانی خوش ده‌وی، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل خراپه‌کاراندا دانیشی نه‌وا به‌لگه‌یه خراپه‌و خراپه‌کارانی خوش ده‌وی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (۶۸) الانعام) واته: هه‌ر که نه‌و موشریکانه‌ت دیت خه‌ریکن له‌باره‌ی ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئیمه‌وه خراپ ده‌دوین و گالته‌ئه‌که‌ن، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و خیرا هه‌سته‌و جییان به‌یله‌ تا قسه‌که‌یان نه‌گوین و واز له‌و گالته‌و مه‌سخه‌ره‌ دینن ئه‌گه‌ر شه‌یتان نه‌م نامۆزگاریه‌شی له‌ بیر بردیته‌وه‌و له‌ گه‌لیان دانیشیتیت جا دوا‌ی نه‌وه‌ هه‌ر که به‌ بیرت هاته‌وه‌ ئیتر دوا‌ی نه‌وه‌ ناب‌ی له‌ گه‌ل نه‌و خه‌لکه‌ سته‌مکاره‌ دانیشی به‌لکو ده‌بی زوو جییان به‌یلى).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (۱۴۰) النساء) واته: خو به‌راستی خوای گه‌وره له‌م قورئانه‌دا به‌ئیه‌ی راگه‌یاندوه‌وه که‌هه‌رکات زانیان و بیستان ئایه‌ته‌کانی خوا که‌سانیک

باوه‌پریان پی ناکهن و گالته‌یان پی ده‌که‌ن هه‌تا ئه‌و باسه ئه‌گۆپن و ده‌چنه سه‌ر قسه‌یه‌کی تر و واز له‌و کاره‌یان دینن ئیوه له‌گه‌لیان دامه‌نیشن ئه‌گینا ئیوه‌یش له‌گونا‌ه وتاوان وه‌ک ئه‌وان ده‌بن، دیاره‌ خوای گه‌وره‌ش له‌پۆژی قیامه‌تدا گشت دووپوو بی باوه‌په‌کان له‌دۆزه‌خ کۆ ده‌کاته‌وه).

فرمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) کردووه له‌ گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشی، خوای گه‌وره ده‌فرمویت: (وَاصِرٌ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا (۲۸) الکهف) واته: دان به‌ خۆت بگره له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌ی که به‌یانیان و ئیواران له‌ په‌روه‌رگاربان ده‌پارینه‌وه‌و ده‌په‌رستن و ته‌نیا ره‌زامه‌ندی ئه‌ویشیان ده‌وی ئیتر داران یان نه‌دار به‌هین یان بی هین، هه‌رگیز چاوپشت لیان کل نه‌که‌یت و پشتگوێیان نه‌خه‌یت، به‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه روو له‌ جوانی و زه‌رقو به‌رقی ئه‌م دونیایه بکه‌یت).

خوای گه‌وره فرمانی کرد به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له‌گه‌ل بیلال و عه‌ممار و سه‌لماندا دانیشی که له‌ هاوه‌له‌ هه‌زاره‌کان بوون و دانه‌نیشی له‌گه‌ل گه‌وره‌ پیاوانی قوره‌یش و ئه‌وانیتردا، چونکه پیغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) له‌ گه‌ل ئه‌واندا داده‌نیشته به‌ ته‌ماحی ئه‌وه‌ی ئیمان به‌ینن دلته‌وایی ده‌کردن به‌لام خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد له‌و کاره‌ی چونکه ئه‌وان وتیان: ئه‌وانه له‌خۆت دوور بکه‌ره‌وه تاکو ئیمه له‌گه‌ل تۆدا دانیشین و گویت لی بگرین، پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سوور بوو له‌سه‌ر خه‌یرو چاکه‌ ویستی بۆ ئه‌و هه‌زارانه مه‌جلیسی تر دابنی، وه‌کو وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی پیاو ماقولانی قوره‌یش به‌ته‌ماحی ئیسلام بوونیان، جا خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد ئه‌و کاره بکات له‌ پیش ئه‌وه‌ی بیکات، فرمووی: (وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبُهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا) الکهف / ۲۸ واته: به‌ گوئی ئه‌وه مه‌که —که له‌ به‌ر لاساری خۆی— دلمان بی ناگا کرد له‌ یادی خۆمان بۆیه هه‌میشه سه‌ری کردۆته دنیاو شوینی هه‌واو

ئارەزووى خۆى كەوتتوۋە وازى لە ھەرمانى خۋاى گەرە ھىناۋە ھەموو كارو
ھەرمانىكى لەرادە ۋە لە سنوور دەرچوۋە).

چونكە خۋاى گەرە زانى ئەوانە ئەم دىنە ۋەرنەگىن و ئيمان ناھىتن بۆيە پىى
ھەرمو: (وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ
شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (۵۲) الانعام)
مەبەست لە: (وعرفه فإن جلس معه بعدما علم فاتقه فإنه صاحب هوى).

واتە تۆ ئامۆزگارى دەكەيت دور بکە ویتە ۋە لەتیکەل بوون و دانىشتنى
خراپە کاران، جا ئەگەر ئامۆزگارىيەكەى تۆى ۋەرنەگرت ئەوا لىى بە دوربە، چونكە
ئەو لەگەل بیدعە کاراندا دانىشتوۋە لەكاتیکدا عىلمى ھەبوۋە نەك دانىشتوۋە
نەیزانىبى.

﴿۱۴۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا سمعت الرجل تأتيه بالأثر فلا يريده ويريد القرآن فلا تشك أنه رجل قد احتوى على الزندقة فقم من عنده ودعه).

واته: ئەگەر بیستت کابرایه‌ک فەرمووده‌ی بۆ ده‌هینیت‌وه که‌چی نایه‌وئ و ته‌نها قورئانی ده‌وئ ئەوا هیچ گومان‌ت نه‌بی ئەو که‌سه زهنده‌قه‌ی تیدا‌یه، بۆیه لای ئەو هه‌سته‌و وازی لی به‌ینه‌.

پاڤه /

کۆمه‌لێک خه‌لکی هه‌ن پێیان ده‌گوت‌رئیت: (قورئانییه‌کان) به‌باوه‌ری خۆیان ته‌نها قورئان ده‌که‌نه به‌لگه‌و سوننه‌ت په‌د ده‌که‌نه‌وه، بزانه ئەوانه زهن‌دیقن، چونکه کارکردن به‌سوننه‌ت کارکردنه به‌قورئان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُم عَنْهُ فَانْتَهُوا) (الحشر/۷)

له به‌ر ئەوه سوننه‌ت ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/۴۴) واته: وا بۆ تۆش ئەم قورئانه‌مان دابه‌زنده‌ خواری بۆ ئەوه‌ی بۆ ئەو خه‌لکه پوون بکه‌یت‌وه ئەوه‌ی بۆیان دابه‌زێنراوه و به‌شکو بیر بکه‌نه‌وه و پێنما ببن).

ئەو (قورئانییان‌ه) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی ده‌ریاره‌ی ئەوان داوه‌و فەرموویه‌تی: (رب رجل شعبان على أريكته، يقول: بيننا وبينكم كتاب الله، فما كان فيه من حلال احللناه وما كان فيه من حرام حرمناه) واته: خه‌ریکه‌ وای لی دئیت که‌سیکی تیر له‌سه‌ر قه‌نه‌فه‌که‌ی دانیشته‌وه ده‌لئیت: نێوان ئێمه‌و ئێوه کیتابه‌که‌ی خودایه (قورئانه) (واته: ته‌نها ئەم قورئانه‌مان به‌سه) ئەوه‌ی هه‌لال بوو تیا‌یدا ئەوا هه‌لالی ده‌که‌ین و ئەوه‌ی هه‌رام بوو تیا‌یدا ئەوا هه‌رامی ده‌که‌ین) ئەمجار پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

فەرەموى: (أَلَا وَإِنِّي أُوتِيتُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ) ^{۳۲۰} واتە: خوای گەرە قورئانی پى بەخشىوم و ھاوشىوھە کەى لە گەلدايە (واتە: سوننەت).

خوای گەرە دە فەرەموىت: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳)) واتە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) (إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم) جا فەرەمۆدەکان وەحىن لە خوداوە، ھەرچەندە وشەکانى لە پىغەمبەرەوھە (ﷺ) بەلام ماناکەى لە خوداوەیە.

جا ئەو کەسەى تەنھا قورئان دەکاتە بەلگە بەبانگەشەى خۆى سوننەت ناکاتە بەلگە، ئەو کەسێکى زەندىقە واتە: موناڤقە، مەبەست لە زەندىق دووڤووە، ئەمە مانای ئەو دەستەواژەى: (قد احتوى على الزندقة).

مەبەست لە: (فقم من عنده ودعه).

لەگەلیدا دامەنیشە، چونکە ھەندى کەس دەلێن: ئەمە قورئان دەکا بە بەلگە، بۆیە پى مەغرور دەبن، لە کاتی کدا ئەو کارى بە قورئان نەکردووە، چونکە قورئان فەرمانى کردووە بە وەرگرتنى سوننەت، کەواتە ئەم کەسە قورئانى نەکردووە بەلگە، بەلکو دەیهوى خۆى داپۆشى و خەلکى ھەل خەلەتێنى.

﴿١٤٧﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردؤها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

واته: بزانه ئاره‌زووه‌كان هه‌مووی خراپن هه‌مووی بانگه‌شه ده‌که‌ن بۆ شمشیر، له هه‌موویان خراپتر وکوفرتتر (روافض) و (المعتزله) و (الجهمية) ن جا ئه‌وانه خه‌لکی ده‌گێڕنه‌وه بۆ له‌کارخستن (تعطيل) و (زنده‌قه).

رپاڤه /

مه‌به‌ست له: (واعلم أن الأهواء كلها ردية).

الاهواء: ئه‌وه‌یه که جیاوازه له گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا له‌مه‌زه‌ب و بۆچوون و بیڕۆکه‌کان، جا ئه‌وه‌ی له گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا جیاوازه له‌بۆچوون و مه‌زه‌به‌کان و بیڕۆکه‌کان و حزبییه‌کان و جگه له‌وانه ئه‌وانه هه‌موو له‌ئاره‌زووه‌یه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥٠) القصص) واته: خو ئه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌داينه‌وه، ئه‌وه بزانه که ئه‌وانه هه‌ر په‌یره‌وی له ئاره‌زووی خۆیان نه‌که‌ن، چ که‌سی گومرا‌تره له‌و که‌سه‌ی په‌یره‌وی هه‌واو ئاره‌زووی خۆی کردووه، بێ ئه‌وه‌ی هیچ پێنویینیکی له‌خواوه هه‌بێ...؟ به‌راستی خواش پێنویینی گه‌ل سته‌مکار ناکات).

جا ئه‌مه واجب له‌سه‌ر موس‌لمان شوینی ئه‌وه بکه‌وێت له‌خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه (ﷺ) هاتووه‌و شوینی ئه‌وه نه‌که‌وێت نه‌فسه‌که‌ی حه‌زی لێیه‌تی، یان فلان و فیسان ده‌بێت، پێویسته له‌سه‌ر موس‌لمان قسه‌ی خه‌لکی به‌راورد بکات له‌گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا جا ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل قورئان و سوننه‌تدا ده‌گونجێ و ه‌ری ده‌گری و ئه‌وه‌ی

لەگەل قورئان و سوننەتدا نەگونجى ئەوا وازى لى دەھىنى، ئەمە خاوەنى حەقە، بەلام ئەوھى لەگەل خەلگىدا دەپوات بۆ ھەر كۆى بپۆن، دەبىتە گەمژەيەك ھەرگىز بىر ناكاتەوہ لەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن، ئەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن تاقى ناكاتەوہ ئا ئەو كەسە خاوەنى ئارەزووہ و شوپىنى ئارەزووہ كەى دەكەوئت.

مەبەست لە: (تدعو كلها إلى السيف).

واتە: ئارەزووہكان خەلكى بەرەو فیتنە بانگ دەكەن، جا ئەو جەنگانەى لە نىوان موسلماناندا پوویداو بووہ ھۆى تىكچوونى يەكپىزى موسلمانان، ھەر ھەمووى بە ھۆى ئارەزوو پەرستانەوہ پوویدا لە موعتەزىلە و خەوارىج و جگە لەوان، جا ئەوانە ھۆى فیتنەكان بوون، ھىچ فیتنەيەك پووى نەداوہ ئىللا لە پىنگاى ئەوانەوہ نەبى و بەھۆى ئەوانەوہ نەبى.

كۆى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عوسمانى كوشت؟

كۆى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عەلى كوشت؟

كۆى بوو ئاگرى فیتنەى ھەلگىرساند لە نىوان موسلماناندا لەپاش ئەوہ ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كۆى بوون ئەوانەى كە (مأمون) و ئەوانەى پاش ئەو ھاتن ھەلخەلە تاند بە تاقىكردنەوہى ئەھلى سوننە تاكو ئىمامى (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) يان پاكىشاو لىيانداو بەندىيان كرد، ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كۆى بوو ئەو كەسەى (شیخ الاسلام ابن تیمیہ) ى بەند كردو تاكو لەبەندىخانەدا كۆچى دواىي كرد ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

بۆیە پىویستە لەسەرمان ئاگادارى ئەوانە بىن، چونكە خراپەيان لەكۆتايدا بەرەو تىكدانى يەكپىزى موسلمانان دەبات، دەرچوون لەدژى كارىبەدەستانى موسلمانان و

تەيكدانى جەماعەتى موسلمانان، بۆ ئەو ەى بېنە پارچە پارچە و چەندىن حزبە ە
لە جياتى ئەو ەى بېنە يەك ئوممەت.

مەبەست لە : (وأردوها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية).

ئەوانە خراپترىن ئارەزوو پەرستانن، لە سەرۋى ەموويانە ە (رافضە) كان لە
مەزەبى شيعە، ناويان لىئرا (رافضە) چونكە (زىدى كوپى على كوپى الحسين)يان
پەدكردە ەو پى پازى نەبوون كاتى بانگيان كرد بۆ ئەو ەى ەاودەنگى ئەوان بىت لە
جویندان بە (ئەبو بەكر و عومەر) وتى: (نەخىر ئەبو بەكر و عومەر ەردوو ەزىرى
پىغەمبەرى خوا ﷺ) بوون كاتى ئەو پازى نەبوو لە گەلىاندا ەاودەنگ بىت، وتیان:
كەواتە ئىمە تۆ (رفض) دەكەين، بۆيە ناويان نرا (الرافضە).

(الجهمية): شوینكە وتوانى (الجهمى كوپى الصفوان)ن، لە پىشدا چەند جارىك
باسمان كردو ە.

(المعتزلة): شوینكە وتوانى (عمروى كوپى عبىد) و (واصلى كوپى العطاء) لە
مەجلىسەكانى (الحسن البصرى) جىابوونە ەو لە پى لاياندا و عىلميان لە زانايانى
سوننە ە ەرنەگرت، بۆيە پىيان دەگوتىت (موعتەزىلە).

مەبەست لە : (فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

التعطيل: لە كارخستن: برىتييە لە نەفى كردنى ناوو سىفەتەكانى خوا.

الزندقة: برىتييە لە پەدكردنە ەى قورئان و سوننەت، لە جىي ئەوانە شوینى ەزو
ئارەزووكانيان دەكەون.

﴿١٤٨﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمداً (ﷺ) وقد آذاه في قبره).

واتە: بزانه هەر کەسێ قسەى بە یەكێك لە ھاوێلانێ (محمّد) (ﷺ) كرد ئەوا بزانه ئەو کەسە مەبەستى (محمّد) (ﷺ) و ئازارى ئەوى داوه لە گۆرە کەیدا.

﴿١٤٩﴾ نوسەر دەلّیت: (وإذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر).

واتە: ئەگەر لە هەر کەسێکەوه شتێکی بیدعەت بۆ دەرکەوت ئەوه ئاگاداری بە چونکە ئەوهى لێت شارداراوەتەوه لەوه زۆرتەرە بۆت ئاشکرا بوو.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ).

واتە: هەر کەسێ جوین بە ھاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بدات و بە کەمیان بزانی ئەوه جوینى بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوه چونکە ئەوانە ھاوپیۆ ھاوێلۆ یارمەتى دەرو پشتیوانى ئەو بوون، جا ئەگەر تانەیان لى بدا ئەوا تانەى لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوه، چونکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى ئەوانى کۆکردەوه، هەرئەویش بوو سەرکردایەتى ئەوانى دەکردو کاروبارى ئەوانى بە پێۆ دەبرد، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوا ئەو ھاوپیۆتى کەسانى خراپى کردووه، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، دەلّین: (الجبت والطاغوت) مەبەستیان (ئەبوبەکر و عومەر)، ئەمەش تانەدانه لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن دەبێ هەردوو ھاوپیۆ و هەردوو وزیرە کەى (جبت و طاغوت) بن؟ کەواتە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) تیناگات و

نازانی!! داوا له‌خوا ده‌که‌بێن بمانپاریزی، هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی هاوه‌لانی ده‌کردو مه‌دحی ده‌کردن، که‌واته‌ ئه‌و حه‌قیقه‌تی ئه‌وانی نه‌زانیه!! پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) دا فه‌رمویه‌تی: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا نصيفه)^{٣٢٦} واته: جنتیو به‌ یارانی من مه‌ده‌ن، سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ ده‌سته‌ ئه‌گه‌ریه‌کی له‌ ئیوه‌ به‌ ئه‌ندازه‌ی کێوی ئوحوو ئالتون بکات به‌ خێر، ئه‌وا ناگاته‌ مشتی یه‌کی له‌وان و به‌ نیوه‌ی مشتیکیش).

مه‌دحی ئه‌وان ده‌کات، که‌واته‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌له‌ی کرد له‌مه‌دح و سه‌نای ئه‌واندا له‌کاتی‌که‌دا ئه‌وان خراپه‌کارو (جبت و طاغوت) و بێ باوه‌پن، ئه‌مه‌ تانه‌دانه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، به‌لکو ئه‌وه‌ تانه‌دانه‌ له‌قورئان...

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (١٨) الفتح).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ (١١٧) التوبة).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة).

که‌واته‌ ئه‌مه‌ له‌که‌دارکردنی قورئانه‌ که‌ مه‌دحی ئه‌وانی کردووه، جا هه‌رکه‌سه‌ی یه‌ک که‌ردیله‌ ئیمان له‌دایدا هه‌بێ ئه‌وا جوین به‌هاوه‌لان نادات.

مەبەست لە: (فاعلم أنه إنما أراد محمداً ﷺ) وقد آذاه في قبره).

هەرکەسێ جوین بەهاوە لانی بدات ئەوا نازاری پیغەمبەری خوای (ﷺ) داوە لە گۆرەکهیدا چونکە ئەو پازی نابێ جوین بەهاوە لانی بدریت، لە کاتی کدا خوای گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) (٥٧) الاحزاب) واتە: بەپاستی ئەو کەسانەى نازارو ئەزیەتى خواو پەيامبەرە کەى دەدەن خوا لەدو نیاو لەقیامەتدا نفرینی لێ کردوون و لەمبەرەبانى خۆى دوورى خستوونەتەو سزایەکی زۆر سوککەرى بۆ ئامادە کردوون).

جا هەرکەسێ جوین بەهاوە لانی بدات ئەوا نازاری خواو پیغەمبەرە کەى (ﷺ) داوە، ئەمەش تاییەت نییە بە ئەو کاتەى پیغەمبەری خوا (ﷺ) لە ژياندا بوو بە لکو نازاری دەدات لە کاتی کدا ئەو لە گۆرەکهیدا بە پاش مردنی، جا هەرکەسێ ئەو بەکات ئەو نەفەرەت لیکراوە (ملعونه): (لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) داوا لە خوا دەکەین بمانپاریزی.

﴿۱۵۰﴾ نوسہر دہلّیت: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرك معصيته).

واتہ: نہ گہر کہ سیکت بینی ریگا و مہ زہہ بی باش نہ بوو، کہ سیکی (فاسق) و (فاجر) بوو، خاوه نی سہرپیچی و ستہ مکار بوو بہ لّام نہ ہلی سوننہیہ نہ وہ ہاوپیتی بکہ و لہ گہ لیدا دابنیشہ، چونکہ نہ و سہرپیچیہ کہی زیانت پی ناگہیہ نی.

پافہ /

مہ بہ ست لہ: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه) ہاوپیتی کردنی کہ سیکی (فاسق) ی سوننی ہرچہ ندہ (فسق) و نہ نجامدانی سہرپیچی تیدا بیٹ و دانیشتن لہ گہ لّ نہ ودا باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، چونکہ کہ سی سہرپیچیکار دہ زانی نہ وہ سہرپیچیکارہ، تکای نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہ بکات بہ جیاواز لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، نہ و وادہ زانیّ خوی لہ سہر حہ قہ بویہ تہ وبہ ناکات، جا (مبتدع) لہ کان بہ زوری تہ وبہ ناکہن چونکہ نہ وان وادہ زانن لہ سہر حہ قن نہ مہش مانای نہ وہ نییہ لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا دانیشی، بہ لکو مانای نہ وہیہ دانیشتن لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا لہ نہ ہلی سوننہ باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ (مبتدع) دا ہرچہ ندہ پوالہت و پووکہشیان خواپہ رستی و چاکہ کاربن، نہ مہ مہ بہ ستی نوسہرہ، گومانیش لہ وہ دا نییہ بیدعہ خراپہ و لای شہیتان خوشہ ویستترہ لہ سہرپیچی، چونکہ خاوه نی بیدعہ تہ وبہ ی لّ ناکات، بہ جیاواز لہ گہ لّ سہرپیچیکاردا نہ و نہ و تکای نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہ ی لّ بکات، چونکہ باوہ پی وایہ نہ وہ سہرپیچیہ و شہرم دہ کات و ناشکرای ناکات بہ جیاواز لہ گہ لّ (مبتدع) دا.

مه‌به‌ست له: (وهو من أهل السنة فاصحبه).

واته: به مه‌رجی له‌ئیسلام ده‌رنه‌چی به‌لکو خاوه‌نی چه‌ند تاوانیکی گه‌وره‌یه جگه له شیرك و بیدعه‌ی نییه، جادانیشتنی تۆ له‌گه‌ل ئه‌ودا ئه‌وا سووكتره له‌دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، هه‌رچه‌نده كابرایی (مبتدع) ته‌قواو چاكسانی خۆی ده‌رخات، هه‌روه‌كو باسماں كرد مانای ئه‌وه نییه شه‌یخ پیت ده‌فه‌رموی برۆ له‌گه‌ل سه‌رپیچیکارا‌ندا دانیشه، به‌لکو ئه‌و به‌راورد ده‌كات له‌نیوان خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل سه‌رپیچیکارو خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، جا خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا توندتره له‌دانیشتن له‌گه‌ل سه‌رپیچیکاردا، ئه‌ی چۆنه له‌گه‌ل كه‌سیکی خاوه‌ن سوننه ده‌ستی گرتووه به‌دینه‌كه‌یه‌وه دانیشی؟ ئه‌گه‌ر دانیشتن له‌گه‌ل سوننه‌یه‌کی سه‌رپیچیکاردا باشت‌ر بێت له‌دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، جا چۆنه به‌دانیشتن له‌گه‌ل كه‌سیکی سوننی پێنمویی كراو ده‌ستی به‌دینه‌كه‌وه گرتیی؟ ئه‌مه به‌ راستی (الجلیس الصالح) ه.

مه‌به‌ست له: (فإنه ليس تضرک معصيته).

چونكه سه‌رپیچیه‌كه‌ی له‌سه‌ر خۆیه‌تی ئه‌مه له‌باسی به‌راورده‌وه، به‌لام كه‌سی (مبتدع) بیدعه‌كه‌ی زیانت پێ ده‌گه‌یه‌نی.

نوسه‌ر ده‌لێت: (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متقشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه ولا تمش معه في طريق فإن لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

واته: ئه‌گه‌ر كابراییه‌كت بینێ له‌خواپه‌رستیدا زۆر هه‌ولێ ده‌داو وازی له‌دunia هیناوه و له‌ناو عیباده‌تدا سووتاو بێت به‌لام خاوه‌نی ئاره‌زوو بوو، ئه‌وا له‌گه‌لیدا دامه‌نیشه‌و گوێبیستی قسه‌كانی مه‌به، له‌پێگاشدا له‌گه‌لیدا پێ مه‌كه، چونكه من دُنیا نیم پێگاكه‌ی حه‌لال بكه‌یت و له‌گه‌ل ئه‌ودا به‌هه‌لاكه‌تدا بجیت.

رافە /

مەبەست لە : (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متعشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه).

ھەرگیز مەغرور مەبە بە ھەى کەسانى (مبتدع) دەرى دەخەن لە خواپەرستى و زوھدو شەونویژ کردن، لەبەر ئەوەى ئارەزوو و بیدەى ھەى ئەوا ھەرگیز نەرم و نیا ن مەبە لە گەلیدا، دووربکەو ە لێ ئەو پەپى دوورکەوتنەو، ھەرەکو ھەندى لەسە لەف دەلێن: (اقتصاد في سنة خير من اجتهاد في بدعة)^{٣٢٧}.

مەبەست لە : (ولا تمسّ معه في طريق).

ئەمە (عطف) ە لە سەر ئەوەى پێشى ھاتوو ە ئاگادارکردنەو ە لە ھاوپیى (مبتدع) ە و دانێشتن لە گەلیدا، پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لەو ئاگادارى کردینەتەو، دەفەر مویت: (ایاکم ومحدثات الأمور)، (ایاکم) ئەمە ئاگادارکردنەو ە، فەر مویەتى (شر الامور محدثاتها)^{٣٢٨} جا بیدە خراپترە لە سەرپێچى، کەسى (مبتدع) ش خراپترە لە سەرپێچىکار، بۆیە پێویستە ئاگادارى ئەم بابەتە بین، (ولا تمسّ معه في طريق) چونکە ئەو کارت لى دەکات و تووشى بیدەکەى خۆیت دەکات، تۆ گومانى باشت بۆى ھەى، چونکە ئەو خۆى بە خواپەرست و زاھید دەرخستوو، بۆیە بیدەکەى دیت بۆت، ئەو ەش زۆر ترسناکە، ھەرەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نمونەى لەسەر ھاو ەلى چاک ھیناوەتەو بەمیسک فرۆش، جا یان لەمیسکەکەى خۆیت پى دەبەخشى و ەیان لێى دەکپى و ەیان بۆنیکى خۆشت دەست دەکەوى چونکە تۆلای ئەو دانێشتوى، ئەگەر ھیچت دەست نەکەوى نە بەپێدان و نە بە فرۆشتن ئەوا تۆ ھەر بۆنى میسک دەکەیت لە

٣٢٧ / رواة الطبراني ومحمد بن نصر وابن بطلة .

٣٢٨ / سبق تخريجه .

كاتىكدا تۆ لاي ئەو دانىشتووى بەلام ھاوئى خراپ ئەو ھەكو ئاسنگەر واپە يان جل و بەرگەكەت دەسوتىنى ۋەيان بۆنىكى پىس دىت بەسەرتدا ^{۲۲۹}.

ئەمەش جى بەجى دەبى بەسەر جەماعەتى (تەبلىغ) دا ئەوانەى خەلگىكى زۆر ئەمىر پىيانە ۋە مەغرور بوو، چونكە خواپەرىستى و تەوبەدانى سەرىپچىكارانى لى دەردەكە وىت ھەروەكو دەلەن، توندى كاريگەرىيان بەسەر ئەوانەى ھاوپىتتىيان دەكەن، بەلام سەرىپچىكاران دەردەكەن لەسەرىپچىبە ۋە بۆ بىدە، بىدەش لەسەرىپچى خراپترە، سەرىپچىكارىكى ئەھلى سوننە باشترە لە خواپەرىستىكى ئەھلى بىدە، بۆبە دەبى ئاگادارى ئەو بىن.

من ئەم قەسەم نەگوتوۋە لەرقى ئەو خەيرەى تىپاندايە - ئەگەر خەيرىيان تىدا بىت - بەلكو ئەمەم گوت لەرقى ئەو بىدەيە، چونكە بىدەكە خەيرەكە لەناو دەبات.

ئەو بىدەنەى لاي جەماعەتى تەبلىغ ھەيە كۆمەلەك لەوانەى ھاوپىتتىيانى كىردوۋە ئەمجار تەوبەى كىردوۋە لە ھاوپىتتىيان باسى كىردوۋە چەندىن كىتتىيان نوسىوۋە لەورىا كىردنە ۋەى خەلگى لىيان و پوونكىردنە ۋەى بىدەكانيان.

ھەرچەندە شەيخ (مەمەدى كورى ابراھىم) لەسەرەتاي كارەكەيانە ۋە مۆلەتى بەھەندىكىان دا بۆ ئەو ۋەى لە (المەلكە) دا بانگەواز بىكەن، چونكە كارەكەى ئەوانى لا پوون نەبوۋە ۋە، بەلام كاتى كارەكەى ئەوانى بۆ پوون بوۋە ۋە بەتوندى ۋە لامى دانە ۋە، ھەروەكو لە (مجموع الفتاوى) كەيدا ھاتوۋە ^{۲۳۰}، ئەو مەرجى لەسەرىيان دانا بوو بۆ بانگەواز كىردن بۆ يەكتاپەرىستى بەلام ئەوان مەرجەكەيان نەبىردە سەر، ھەروەھا لەسەرەتادا شەيخ (ابن بان) ۋەسەف و سەنەى ئەوانى كىرد چونكە كارەكەى لا پوون نەبوۋە ۋە، بەلام كاتى بۆ پوون بوۋە ۋە لەقەسەكەى گەراپە ۋە ۋەرموۋى: (ھىچ

۲۲۹ / رواه البخارى (۱۹۹۵) ومسلم (۲۶۲۸) .

۲۳۰ / (۲۲۷/۱) .

كەسەك لەگەل ئەواندا دەرنەچى ئىللا كەسەك بىھەوى بانگيان بکات بۆ حق و
 يەكتاپەرستى و ئىنكارى ئەوھيان لى بکات ئەوان لەسەرى دەپۆن^{٣٣١} ئا بەم شىۋەيەى
 فەرموو، ھەرچەندە خاوەن بىدعە بانگەواز وەرناگرىت، ھەرۋەھا خاوەنى مەنھەج لە
 مەنھەجەكەى خۆى ناگەرپتەوھە كە بەيەى شەيخەكانى لەسەر داوھ.

مەبەست لە: (فإني لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

ئەمە ئەنجامەكەيەتى ئەگەر لەگەل ئەواندا پرى بکەيت و دانىشى و حالى ئەوت بەدل
 بىت، جا بىدعەكەى دەگاتە تۆو تۆيش وەرى دەگرىت و بەھەلا كەتدا دەچى و دەبىتە
 كەسەكى (مبتدع)، جا ترسناكەيەكە زۆر توندە لەلايەن (مبتدع) ھوھ چەندىش زۆر
 لەم سەردەمەدا، بەلام دەبى بزانين بىدعە چى يەو چۆنە، چونكە ھەندى كەس ھەيە
 ھەموو شتەك لای ئەو بىدعەيە، بىدعە چەند پىسايەكى خۆى ھەيە، جا ئەگەر ئەوھ جى
 بەجى بوو و دەرکەوت ئەوھى لەسەريەتى بىدعەيە ئەوا لەگەلیدا دامەنیشە و ھاوپىتى
 مەكە.

نوسەر دەئىت: (رأى يونس بن عبيد ابنه وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني
 من أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبيد، قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى
 أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان وفلان ولأن تلقى الله يا بُني زانيا فاسقا سارقا خائنا،
 أحب إلي من أن تلقاه بقول أهل الأهواء).

أفلا ترى أن يونس بن عبيد قد علم أن الخنثى لا يضل ابنه عن دينه وأن صاحب البدعة
 يضلّه حتى يكفره.

واتە: (يونسى كوپى عبید) كۆپەكەى خۆى بىنى لای ئارەزوو پەرستىكەو
 دەرچوو فەرمووى: _ كۆپم لەكوپۆو دەرچوویت؟ وتى: لای (عمروى كوپى عبید)ەو،
 وتى: كۆپم، ئەگەر بتبىنم لەمالى (نۆرەموككەو) دەرچىت پىم خۆشترە بتبىنم
 لەمالى فلان و فلانەو دەرچى، كۆپەكەم، ئەگەر بگەیتە خواكەى خۆت وەكو كەسىكى
 زىناكارى فاسقى دزى خائىن، پىم خۆشترە پىى بگەیت لەسەر قسەى ئارەزووپەرستان
 بىت).

ئايە نابىنى (يونسى كوپى عبید) زانیویەتى كەسىكى (نۆرەموك) كۆپەكەى
 گومرا ناكات لە دینەكەیدا، بەلام ئارەزوو پەرست گومراى دەكات تاكو كوفر دەكات.

رافە/

مەبەست لە: (راى يونس بن عبید ابنە وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني من
 أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبید - (عمروى كوپى عبید) شەىخى موعتەزىلەكانە)
 - قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان
 وفلان).

ئەم وشەیه (خنثى) پوون نىیە، لەهەندى نوسخەدا هاتوو (من بيت هيتى) ئەویش
 هەر پوون نىیە، بەلام مەبەستەكەى ئەوێه لەگەل بیدعەكاراندا دامەنىشە، جا ئەگەر
 تۆلای كەسىكى سوننىیەو دەرچىت بەلام سەرپىچىكارە ئەو سووك و ئاسانترە
 لەوێ لای خاوەن بیدعەیهكەو دانیشى، ئەمە ئەوێه يونس كۆپەكەى خۆى لى
 ئاگادار كۆدووەتەو، چونكە ئەو لای (عمروى كوپى عبید) دانىشتوو كە گەرەى
 موعتەزىلەكانە، جا ئەو لای موسلمانىكى سوننى دانیشى هەرچەندە لەدینەكەیدا
 نوقسانى هەبى ئەو ئاسانترەو زىانەكەى كەمترە لەدانىشتن لەلای (مبتدع)ك.

لەو ھەركەت ڤىرېوونە، لای ئارەزوو پەرستان و بیدەکاران ڤىر مەبە، بەلکو لەسەر دەستی ئەھلى سوننە ڤىر بە، لەسەر دەستی زانایانى سوننە، زانایانى عەقیدەى تەواو، ھەرەكو (مەمدى كوپى سیرین) ڤەرموویەتى: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)^{٣٣٢} واتە: (ئەم عیلمە دینە كە وابوو تەماشاكەن بزەنن دینەكەتان لە چ كەسێكەو ھەردەگرن) جا ئەگەر تەنھا دانیشتن لایان ھێندە ترسناك بێت، چۆنە ڤىرېوون لەسەر دەستی ئەو (مبتدع)انە؟؟!!

مەبەست لە: (وَلَا تَقُلْ لِلَّهِ يَٰ بُنَيَّ زَانِيَا فَاسْقَا سَارِقًا خَائِنًا، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تُلْقَاهُ بِقَوْلِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ).

بەكوپەكەى دەلێت: (وەكو كەسێكى سەرپێچیکارى خاوەن تاوانى گەورە بمریت جگە لە شیرك ئەوا تۆ چاوەروانى پەحمەتى خوا دەكەیت، خواى گەورە دەڤەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا (٤٨) النساء).

تەنانت ھەرچەندە خاوەنى تاوانى گەورە سزا بدريت لە ئاگردا ئەوا ئایندەى بۆ بەھەشتەو بە ھەتا ھەتایی لە ئاگردا نامینیتەو، بەلام خاوەنى بیدە پەنگە بیدەكەى بەرەو كوڤر پەلكیشى بكاتو ببیتە لەوانەى تا ھەتاھەتایی لە ئاگردا دەمینیتەو، چونكە لە دیندا شتى تازەى داھینا كە لە دیندا نییە، كەسى سەرپێچیکار نە یگوتووھ سەرپێچییەكەى بەشیكە لە دین، جا لەسەر تاوانیكى گەورە بمریت جگە لە شیرك سووك و ئاسانترە لەسەر بیدە بمریت، ئەمەش قەسەى كى زۆر ئاشكرايە.

مەبەست لە: (أَفَلَا تَرَىٰ أَنَّ يُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ قَدْ عَلِمَ أَنَّ الْخَنْثَى لَا يَضِلُّ ابْنَهُ عَنْ دِينِهِ وَأَنَّ صَاحِبَ الْبِدْعَةِ يَضِلُّهُ حَتَّىٰ يَكْفُرَ).

ئەمە حیکمەتە کە پە کە لە گەڵ کەسی (مبتدع) دا دانانیشتی، بەلام ئەگەر لای کەسیکی سوننی دانیشی هەرچەندە کەم و کووپی لە دین و ئیمانە کەیدا هەبی، جا ئەو زیانە‌ی لە ئەنجامی دانیشتن لە گەڵ (مبتدع) دا دروست دەبی سەخت‌تر و توند‌ترە لەو زیانە‌ی لە گەڵ کەسیکی سوننی سەرپێچیکاردا دروست دەبی، چونکە خواوەنی بیدعە بانگت دەکات بۆ بیدعە کە‌ی و بۆ جیاوازی کردن لە گەڵ کیتاب و سوننه‌دا، بەلام کەسی سەرپێچیکار لە کیتاب و سوننه‌ دوورت ناکاتە‌وه و هانت نادا بۆ دوورکە‌وتنه‌وه لە شوێنکە‌وتنی سوننه‌ هەرگیز.

جا جیاوازی هەیه لە نێوان پێنماییه‌کانی ئەم و پێنماییه‌کانی ئەودا، ئەوپە‌ری کاری ئەو تەنها جوانکاری کردنی ئەنجامدانی سەرپێچییە کە بەلام هانت بدات بۆ دوورکە‌وتنه‌وه لە سوننه‌ ئەوا نە‌خێر، هەرگیز ئاگادارت ناکاتە‌وه.

دوورت ناکاتە‌وه لە سوننه‌ بە‌لکو پێز لە سوننه‌ دە‌گرێت و بە‌مە‌زنی دە‌زانێ بە‌جیاواز لە گەڵ مبتدع دا ئەوا ئەو هەرگیز سوننه‌ بە‌مە‌زن نازانی.

﴿١٥١﴾ نوسەر دەئیت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

واتە: ئاگاداربەو ئەمجار ئاگادارى كەسانى زەمانى خۆت بە بەتايبەتى، تەماشىا بكە لەگەڵ كێدا دادەنىشى، ئەوانەى گويىبىستيان دەبى و ئەوانەى ھاوئيتيان دەكەيت، چونكە خەلكى ھەر دەئىى لە ھەلگەپانەو دەدان ئىللا ئەوانە نەبى خۆى گەورە پاراستوونى.

پاڤە /

مەبەست لە: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة).

چونكە لەكاتى دانەرى ئەم كتيبەدا (بەربەھارى) فیتنەكان زۆر مەزن و گەورە بوون، بۆيە خەلكى ھەموو سەردەمىك ئاگاداردەكاتەو خراپەى ئارەزوو و بیدەعى تیدا دەرکەوتوو، جا ئەو ئاگاداریان دەكاتەو لىى، ئەمەش تايبەت نىيە بەسەردەمى خۆيەو، بەلكو ھەموو سەردەمىك خراپەكارى و ئارەزوو و بانگەوازى پووچەلى تیدا بلاو بىيىتەو ئەو بەتوندى موسلمان ئاگادار دەكاتەو بۆ ئەوئەى ئاگادارىيەكەى وەرگرى.

مەبەست لە: (وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

ئەمە لەسەردەمى خۆیدا ھەروەھا ئەمە دووبارە دەبيىتەو، جا ئەم كاتەى ئىمەو ئەوئەى بەدوايدا دىت _والله اعلم_ توندترە چونكە ھەركاتيك زەمانە دوور بكەويىتەو ئەوا فیتنەكان و خراپەكارى زۆر دەبن، سوننەت نامۆ دەبيىت و ئەوانەى دەستى پىوھ دەگرن كەم دەبنەو، جا ترسەكە توندترە.

﴿١٥٢﴾ نوسەر دەلیت: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثامة أو أبا هذيل أو هشاماً الفوطي أو واحداً من أتباعهم وأشياهم فاحذره فإنه صاحب بدعة فإن هؤلاء كانوا على الردة، واترك هذا الرجل الذي ذكرهم بخير ومن ذكر منهم).

واته: ئەگەر کەسیکت بینی بەباشی باسی (ابن ابو دؤاد) و (بشر المریسی) و (ثامە) یان (ابو هذیل) یان (هشام الفوطی) یان هەر یەکێک لە شوێنکەوتوووان و جەماعەتی ئەوانی کرد ئەوا ئاگاداری بە چۆنکە ئەو خاوەنی بیدعەیە، چۆنکە ئەوانە لەسەر هەلگەرانەو بوون، واز لەو پیاوێ بەیتنە بەباش باسیان دەکات یان باسی یەکێک لەوان دەکات.

پاڤه/

مەبەست لە: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثامة أو أبا هذيل أو هشاماً الفوطي).

ئەگەر کەسیکت بینی ستایشی خراپەکاران و زانایانی گومپایی سەردەمی خۆی دەکرد وەک ئەوانە کە بێچووی جەھەمیەکانن، بزانە ئەو کەسە فاسقەو کەسیکی خراپەکارەو کەسیکی گومپایە، چۆنکە ئەو ستایشیان ناکات تەنھا لەبەر ئەوەی ئەوانی خۆش دەوێتو پێگای ئەوانی گرتۆتە بەر، ئەگەر کەسیکت بینی ستایشی ئەهلی سوننە دەکات وەک (ئیمامی ئەحمەد) و (ابن مبارک) هەروەها ستایشی زانایانی شوێنکەوتووان دەکات و ئەوانە لەپاش ئەوان هاتوون بزانە ئەو کەسە خاوەنی خەیر و چاکەییە، چۆنکە ئەو ستایشی ئەهلی سوننە ناکات تەنھا لەبەر ئەوەی سوننەیی خۆش دەوێت و دەستی پێوێ گرتووە، ئەمەش دەرسیکمان پێدەدات کەوا هەندێ لەو برايانە یان هەندێ لە قوتابیانی عیلم ستایشی هەندێ لە (مبتدعە)کان یان خاوەنی

ئارەزوۋەكان و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان دەكەن، كەچى تەماشاي بېرۆكەكان و بۆچۈنەكانيان ئاكەن، لەلەيەكى ترەۋە قسە بەچاكەكاران دەكات، چاكەكاران بەكەم دەزانى و لەئاستيان كەم دەكاتەۋە، چونكە لەئەوانەۋە بەكەمزانينى ئەمان دەبيسى و باۋەپيان پى دەكات، بە راستى ئەمە ترسيكى زۆرگەۋرەيە، ئەگەر چاكەكاران زانايان و ئەھلى سوننە بەكەم بزاني و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان و بۆچۈنە لارەكان ستايش بكات ئەۋە ترسيكى زۆرگەۋرەيە، ھەرچەندە لايان دانەنيشى، ئەمەش ئاگادارمان دەكاتەۋە لەۋەى زۆربەى خەلكى تىكەوتوۋە ئەمپۆ.

مەبەست لە: (ابن أبي دؤاد وبشر المريسي).

ئەو دووكەسە ھەر ئەو دووكەسە بوون پيشنياريان كرد بۆ مەئمون سزاي ئيمامى ئەحمەدو ئەوانىتر بدات لەزانايان تەنھا لەبەر ئەۋەى بلىن قورئان دروستكراۋە.

(ثمامة)ى كوپى (الاشرس): ئەم كەسە يەككىكە لەسەركردەى گومراكاران.

(وابوالهذيل) العلاف: يەككىكە لەگەۋرەكانى موعتەزىلە.

(هشام الفوطى): يەككىكە لە (مبتدعە).

مەبەست لە: (أو واحدا من أتباعهم وأشياعهم فاحذره).

ئەگەر بينيت ستايشى خراپەكاران و لەپى لادەران دەكات ئەۋا ئاگادارى بە.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كانوا على الردة).

واتە: ھەندىكيان ھەلگەراۋەن لە دىن - (مرتد)ن - ئەۋانیش پيشەۋاى جەھەمىيەكانو موعتەزىلەكان ئەۋانەى بە ئەنقەست لەگەل قورئان و سوننەتدا ئاكۆك بوون، ئەۋانە گومان لەكوفرياندا نىيە، بەلام ئەۋكەسەى تەنھا لاساييان دەكاتەۋە ئەۋا ھوكمى گومرايى بەسەردا دەدرىت، ھوكمى كوفرى بەسەردا نادرىت تاكو بۆى پوون

نە كرىتە ۋە، بە لام پېشە ۋاۋ بانگە ۋازكارانىان ئەوان دەزانن ئەۋە گومپايىيە لە سەرىن،
بۆيە ھوكمى ھەلگەرانە ۋە يان بە سەردا درا.

مەبەست لە: (واترك هذا الرجل الذي ذكرهم بخير).

ھەرگىز مەغرور مەبە بە ستايىشى ئەم كابرايە، كە ستايىشى ئەوان دەكات، پەنگە
گومپاكاران ھەندى سىفاتى باشيان تىدا بىت، بە لام تەماشاي ئەۋ گومپايىيەى ئەوان بکە
تىايدان، بۆيە بە سىفە تىك لە سىفە تەكانى خەير مەغرور مەبە، كە چى لە ۋە ھەموو
سىفە تە خراپە بى ئاگا بىت، ئەمەش دانايىيەكى گەرەيە، چونكە ھەندى كەس دەلەين:
فلان كەس چاكەى تىدايە، ھەرچەندە كە سىكى لار بىت، جا ئەۋە خەيرى تىدا نىيە،
ھەرچەندە كە سىكى خاۋەن سوننەت خراپەى تىدا بىت ئەۋا دەستى پىۋە بگرە چونكە
ئەۋە كە سىكى خاۋەن سوننەتە.

﴿١٥٣﴾ نوسەر دەئيت: (والحنّة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) ^{٣٣} وقوله: (لا تقبلوا الحديث الا ممن تقبلون شهادته) فتنظر فإن كان صاحب سنة له معرفة صدوقا كتبت عنه وإلا تركته.

واته: (تاقى كدنه وه) ى خەلكى لە ئىسلامدا بىدعەى، بەلام ئەمىر بە سوننەت تاقىدە كرىتە وه لەبەر ئەو گوتارەى كە دەفەرموئە: (بزانن ئەم عىلمە دىنە كە واتە تەماشاكەن بزانن دىنە كە تان لە چ كەس كە وه وەر دەگرن) وه ئەو گوتارەى كە دەئيت: (فەرموودە لە ھىچ كەس كە سىكە وه وەر مەگرن ئىللا لەو كەسانە وه نەبى شايە تىبە كەى وەر دەگرن) بۆيە تەماشە دەكەين ئەگەر ھاتوو كەسە كە خاوەنى سوننەت بوو شارەزاو راستگۆ بوو ئەوا فەرموودەى لىوہ دەنوسىن ئەگەر نا وازى لى دەھيئى.

رافە /

مەبەست لە: (والحنّة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة).

ئەصل لە موسلماندا خەيرو چاكەى و گومانى باش پيدا بردنە، بەمەرجى جىاوازى ئەوہى لى دەرئەكەوئى، ئەمە بنەمايە، جا نوسەر دەئيت: -- لەبەر ئەوہى ئەو موسلمانە لەخەيرو چاكە زىاتر لى دەرئەكەوتوو ئەوا ئىمەش خەيرەكەى لى وەر دەگرن، تەنانەت كەسى دووپووش (منافق)، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوالتى دووپووەكانى وەرگرت (ئەوہى لىيانە وه دەرئەكەوت) و نهيئى و شاراوەكەيانى گەران دەوہ بۆ لای خوا، چونكە ھىچ شتىكى جىاواز لەوانەى لى دەرئەكەوتوو ئەوا گومانى باشى پى دەبەين، بەلام ئەگەر پقى بەرانبەر بە سوننەتى لى دەرئەكەوت و بەرانبەر بە ئەھلى سوننە، ئەوا ئەو كاتە ورياي بە (ئاگادارى بە) ئەمە مانائى ئەو قەسەيەى كە دەئيت: (والحنّة في الإسلام بدعة) واتە ھەر موسلمانىك خرابەى لى دەرئەكەوت ئەوا تاقى مەكەرەوہ.

مەبەست لە: (وَأَمَّا الْيَوْمَ).

واتە: لەسەردەمى ئەودا ئەوا خەلكى بەسوننەت تاقى دەكرانهوه، چونكه گرووپ و كۆمەلە گومراكان زۆر بوو بوون بانگەشەى ئىسلام دەكەن، بۆيە پێويستە بزانرێت كى لەسەر سوننەتە، تەنها بەو مەغرور نەبى بانگەشەى ئىسلام دەكەن.

جا هەركەسى ئەهلى سوننەى خۆش بویت ئەمە بەلگەيە ئەهلى خەيرو چاكەيە، ئەو كەسەى ئەهلى بیدعەى خۆش بویت ئەو بەلگەيە ئەو كەسە لە خراپەكارانە. مەبەست لە: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ).

فێر بوون دەبى لەسەر دەستى زاناىانى ئەهلى سوننە بێت، نابێت لەسەر دەستى زاناىانى بیدعە بێت.

مەبەست لە: (لَا تَقْبَلُوا الْحَدِيثَ إِلَّا مِمَّنْ يَقْبَلُونَ شَهَادَتَهُ).

واتە: ئەوانەى پىوايەتى فەرموودە دەكەن لێيان وەرەگرن ئیلا ئەوانە نەبى شايتيان لى وەرەگرن لای داوەر، چونكه كەسانى (ضعيف) زۆر بوون لە پىوايتدا، درۆ زۆر بوو لە پىوايتدا، ئەمە لەحەقى ئەو كەسانەدا لەزانستى فەرموودە دەزانن، بەلام ئەوانەى وانين ئەوا دەگەپێنەوه بۆ كتيبه (صحيح) هەكانى فەرموودە.

مەبەست لە: (فَتَنْظُرْ فَإِنْ كَانَ صَاحِبَ سَنَةِ لَهُ مَعْرِفَةٌ صِدْقًا كَتَبْتَ عَنْهُ وَإِلَّا تَرَكْتَهُ).

ئەمە روونكردهوى ئەو دەستەواژەيە كە دەلێت: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ) تەماشاكە ئەو كەسەى لەسەر دەستى فێر دەبى و پىوايەتى فەرموودەى لێو دەكەيت جا ئەگەر بينيت خاوەنى سوننەتە و پاستەپێى گرتووه ئەوا فەرموودەى لێو بەگێرەوه و لێو بەنوسە، بەلام ئەگەر جياوازی ئەو بوو ئەوا فەرموودەى لى وەرەگرە، چونكه كەسانێك هەن فەرموودە لەپێغەمبەرى خوداوه (ﷺ) دەگێرنەوه لەهەمان كاتدا درۆزن، چەند زۆر ئەوانەى فەرموودە لەسەر زارى پێغەمبەرەوه (ﷺ) بە درۆوه دادەنێن، ئەمە لەپووى پىوايەتى فەرموودەوه بەسەندەوه، بەلام لەپووى گواستەوهى فەرموودەوه ئەوا بگەپێو بۆلای كتيبه (صحيح) هەكانى سوننە.

﴿١٥٤﴾ نوسەر دەئيت: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجدال والمراء والقياس والمناظرة في الدين، فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب، وكفى به قبولا، فتهلك، وما كانت قط زندقة ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمراء والقياس وهي أبواب البدع والشكوك والزندقة).

واته: ئەگەر دەتەوێت دامەزراو بیت لەسەر حەق و ڕێگای ئەهلى سوننەى پێش خۆت، ئەوا ئاگادارى (كەلام)بەو ئاگادارى خاوەنى (كەلام) و(جیدال) و(میراء) و(قیاس) و(مناظره)بە لە دیندا، چونکە گوێ گرتنت لێیان هەرچەندە لێیان وەرنگری ئەوا گومان و دوودلێ لە دڵدا دروست دەکات، بەسیەتێ ئەو وەرگرتنە (كەمە)، ئەوا بەهەلاکەتدا دەچیت، هەرگیز زەندەقەو بیدعەو ئارەزوو گومپایی پەیدا نەبوو ئیلا لە ڕێگای (كەلام) و(جیدال) و(میراء) و(قیاس)هەو نەبێ، ئەویش دەرگاكانى بیدعەو گومان و زەندەقەیه.

پاڤه:

مەبەست لە: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام).

لەفیتنەکانى گومپاكاران ئەوێه ئەوان (عیلمى كەلام) و (جەدەل) و (عیلمى مەنتیق)یان هێناوێو کردوویانەتە بەلگەو دەلیل لە بیروباوەڕەکانیاندا پشتیان پێ دەبەست، وازیان لەقورئان و سوننەت هێنا، چونکە ئەو دووانە _بەپای ئەوان_ سوودی یەقین نابەخشێ، بەلگەکانى مەنتیق و عیلمى كەلام لای ئەوان بەلگەى

یه‌قینی و به‌لگه‌ی یه‌کلایین، به‌و شیوه‌یه خراپه هاته نیتو موسلمانانه‌وه له‌پێگای زانایانی (که‌لام و جه‌ده‌لو و مه‌نتیق) هوه، ئه‌وانه‌ی پشت به‌یاساو پێساکانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام ده‌به‌ستن و ده‌یکه‌نه به‌لگه‌و ده‌لیل، پشت به‌قورئان و سوننه‌ت نابه‌ستن، چونکه‌ قورئان و سوننه‌ت به‌قسه‌ی ئه‌وان یه‌قین نابه‌خشی، به‌لام ئه‌م یاسایانه به‌لای ئه‌وان یه‌قین ده‌به‌خشی و ناوی ئی ده‌نین به‌لگه‌کان.

مه‌به‌ست له‌: (والجدال والمراء والقیاس والمناظره فی الدین).

باس و باب‌ته‌کانی دین دروست نییه بکریته جیگای وه‌رگرتن و په‌دکردنه‌وه و جیدال و نازادی پاو بۆچوون هه‌روه‌کو ده‌لێن، بکریته نیتو پۆژنامه‌و گۆزاره‌کانه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی قسه‌ی له‌سه‌ر بکریته، چونکه‌ باس و باب‌ته‌کانی دین پێزی ئی ده‌گیری ته‌نها باسی ئه‌وه‌ی تیدا ده‌کری قورئان و سوننه‌ت ده‌لاله‌تی له‌سه‌ر ده‌که‌ن هه‌رگیز جیدال تیدا ناکری، ئه‌مه‌ یاساو پێساو مه‌نه‌جی سه‌لامه‌ته، ئه‌مه‌ش به‌شیکه‌ له‌باوه‌په‌یوون به‌خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، بۆیه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: - (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُوكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤) غافر) ئه‌وانه‌ی له‌قورئاندا جیدال ده‌که‌ن، ئایه‌ ئه‌وه‌ که‌لامی خوایه‌ یان که‌لامی به‌شه‌ره؟ ئایه‌ ئیفاذه‌ی یه‌قین ده‌کات یان ئیفاذه‌ی ناکات؟.... یان.... یان.... هتد، ئه‌مه‌ به‌شیکه‌ له‌ جیدال کردن له‌ ئایه‌ته‌کانی خوادا، واته‌ وه‌کو ئه‌وه‌ وایه‌ ئه‌وان سیه‌یان به‌ئایه‌ته‌کانی خوا نییه‌ تا‌کو جیدال تیدا ده‌که‌ن، یان فه‌رمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که‌ (معصوم) هه‌رگیز له‌خۆوه‌ قسه‌ ناکات، (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) النجم) هه‌روه‌کو ئه‌وه‌ی جیگای گومان و وه‌رگرتن و وه‌لامدانه‌وه‌یه، باس و باب‌ته‌کانی دین تیروانیی (مناظره‌)ی تیدا نییه‌ به‌لکو باس و باب‌ته‌تکی سابت و نه‌گۆڕن، ده‌بی ته‌سلیمی بیه‌ن، هیه‌ گومانی تیدا نییه‌ و تا‌کو بخریته‌ به‌ر باس و لی‌کۆلینه‌وه‌ هه‌روه‌کو ده‌لێن.

مەبەست لە: (فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب).

واتە: گوئیگرتن لەجیدال لەکاروباری دیندا لە ئەوانەوه ھەرچەندە باوەڕیان پێ
نەکەیت، کاریگەری لەسەر دلت دەبێو لەئایندەشدا کەمتەرخەمی تیدا دەکەیت،
چونکە (إذا كثر الامساس قلّ الاحساس) ھەرۆھکو دەلتین، پێش ئەوەی ئەو کەنالە
ئاسمانیانە دەرکەوێت و ئەو جیدالانەى تیدا بلاویکریتەوھ لەدین و عەقیدەدا ئەو کاتە
موسلمانان لەم ولاتەدا لەسەر عەقیدەییەکی سەلامەت بوون، ھیچ گومان و خەیاڵیان
نەبوو، ھیچ کەسێک جورئەتی ئەوەی نەدەکرد قسە لەو مەسەلە دینیانە بکات، بەلکو
لەو مەسەلانەدا دەگەرێتەوھ بۆلای زانایان، بەلام ئیستا کاروباری دین بووئەتە جیگای
جیدال و ھەرگرتن و پەدکردنەوھى و ئازادی پادەرپرین ھەرۆھکو دەلتین، بەھۆی ئەم
کەنالە ئاسمانیانەوھ، جا کارەکە زۆر ترسناکە، یەکیک لەوان دەلتیت: ئەم مەسەلەییە
جیاوازی تەدایە و زانایان ئەوھمان لێ دەشارنەوھ، ئەمەش گومان دەخاتە دلتی
خەلکییەوھ، زانایان جیاوازی دەزانن، بەلام بۆ خەلکی پوونی ناکەنەوھ بەلکو لەنتوان
خۆیاندا پوونی دەکەنەوھو لەنتوان خۆیاندا لیکۆلینەوھى تیدا دەکەن و باسی دەکەن،
چونکە ئەوان ئەھلی ئەوھن، بەلام ئەوان باسی بکەن بۆ خەلکی و لەسەر مینبەرەکان و
لەئیزگەکاندا و بلتین: مەسەلەکە جیاوازی تەدایە و چەند قسە و بۆچوونیکی تەدایە، ئەمە
گومان دەخاتە ناو دینەوھ، بۆیە دروست نییە.

مەبەست لە: (وما كانت قط زندقة ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمرء والقياس).

چونکە بوار بۆ خەلکی دەکاتەوھ بۆ جیدال لەکاروباری دیندا، (والقياس) مەبەستی
قیاسی فاسدە، بەلام قیاسی راست و دروست ئەوھ یەکیکە لەبنەماکانی بەلگەکان جا
قیاس سێ جۆری ھەیە:—

یەكەم: قیاس الأولى / وەكو ئەوەى بڵێن: ھەموو (كمال) يَك كە (نەقص) ى لەگەڵدا نەبى ئەوا خواى گەورە لە پێشترە بۆى، خواى گەورە دەفەر مۆیت: (وَلَهُ الْمُلْكُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (٢٧) الروم) واتە: وەسفی ھەرە بەرز لە ئاسمانەكان و زەویدا ھەر شایانى ئەوە).

دووھەم: قیاس التمثيل / وەكو ئەوەى بڵێن: سیفەتەكانى (خالق) وەكو سیفەتەكانى (مخلوق) ھەروەكو گرووی (المثلة) دەبڵێن ئەمەش (باطل) و پووچەلە.

سێ یەم: قیاس العلة / ئەمەش یەكێكە لە بەلگەكانى (اصول الفقه) لەمەسەلە فێقەییەكاندا بەكار دەھێنرێت، ئەمەش رای كۆى زانایانە و لایان پەسەندە.

﴿١٥٥﴾ نوسەر دەئیت: (فَالله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ) وأصحابه رضوان الله عليهم أجمعين ومن قبلنا لم يدعونا في لبس، فقلدهم واسترح ولا تجاوز الأثر وأهل الأثر).

پاڤه/

مەبەست لە: (فَالله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد).

مەبەستى بە (التقليد) لێرەدا شوینکەوتنە، نەك ئەو (تقليد)ەىە لای (المتأخرين) ھەىە، بەلكو مەبەست لێى: شوینکەوتن و چاویلکردنى زانا چاكسازەكانە، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ التوبة/١٠٠)، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ) يوسف/٣٨ ئەمە شوینکەوتنە، ئەو (تقليد)ەى بە مانای شوینکەوتن دیت ئەو شتیكى باشە، بەلام تەقلیدی کوێرانە كە بە بى بەلگەىە ئەو نەویستراوە، جا (تەقلید) دوو جۆرە:—

١_ تەقلیدیك بەمانای شوینکەوتنى حەق دیت، ئەمەش شتیكى باشە.

٢_ تەقلیدیك بەبى بەلگەو بەبى ھیچ زانیارییەك دەربارەى ئەوەى ئەم چاوى لى دەكات لەحەق و ناحەق ئەمەش كارێكى خراپەو نەویستراوە.

مەبەست لە: (وعليك بالآثار) واتە: دەست بەسوننەت و فەرموودەكانەو بەگرە.

مەبەست لە: (فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ) وأصحابه رضوان الله عليهم أجمعين).

ئەمە مانای شوینکەوتنە.

مەبەست لە: (وَمَنْ قَبْلَنَا لَمْ يَدْعُونَا فِي لَيْسٍ).

لەپیش ئیمە لەسێ سەدە چاکەکەو و پێشە وایان لەگومان و شاردنەو و بەجێ نەهێشتوون بەلکو ئەم دینەیان بۆ پوون کردوونەتەو و بنەمایان بۆ داناوین و پوونیان کردووەتەو و بۆیە ئەوێ لەسەرمانە شوێنیا بکەوین و لەسەر مەنەجەکیان بپۆین، چونکە کەمتەرخەمییان نەکردووە لە پوونکردنەوێ ئەم دینەداو بکێتە بنەما، نەفی کردن لە بیدعەو ئەو خەڵتە پێوێ لکاوە نوێیان کردووەو پوونیان کردووە پەحمەتی خویان لێ بێت.

مەبەست لە: (فَقُلْدَهُمْ وَاسْتَرَح).

تەکلێف لەخۆت مەکە چونکە کارەکەت بۆ کراوەو ئامادەکراوە، جا تۆ لەسەر حەقی ئەگەر لاسایی ئەوان بکەیتەو.

مەبەست لە: (وَلَا تَجَاوِزِ الْأَثْرَ وَأَهْلُ الْأَثْرِ).

تیمەپەرە لەفەرموودەو فەرموودەناسان چونکە ئەوان لەسەر حەقن، هەر ئەوانیش کۆمەلە پزگاربوووەکن، کاتێ پرسیار کرا لە ئیمامی ئەحمەد: کۆمەلە پزگاربوووەکە کێن؟ فەرمووی: ئەگەر ئەهلی فەرموودە (شوێنکەوتوانی فەرموودە) نەبن نازانم کێن^{٣٣٤}.

٣٣٤ / رواه الحاكم في علوم الحديث (١) والخطيب في شرف أصحاب الحديث (ص/٢٥) .

﴿١٥٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شیئا).

واته: له‌ئاستی (متشابه‌ه‌کان) ی‌قورئان و فه‌رمووده‌دا پاره‌سته‌و هیه‌ شتیک (قیاس) مه‌که.

پاره‌

مه‌به‌ست له: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شیئا).

خوای‌گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (٧) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْ فُتُونَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (٨) رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٩) آل عمران) واته: هه‌ر نه‌و خواجه نه‌م کتیبه (قورئان) ی‌دابه‌زنده سه‌رت هه‌ندیکی (ته‌ئویل) هه‌لئاگرن و ماناو مه‌به‌سته‌کانیان موحه‌م و پۆشن و دامه‌زراوو ماک و بناغه‌ن بۆ ئایه‌ته‌کانی ترو نه‌وی تریشی (موته‌شابییه) و لیک چوون، ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلایندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موته‌شابییه‌کان ده‌گه‌رین و هه‌رله‌وان په‌یره‌وی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گیره شیوینی و لادانی خه‌لکی له‌په‌یگای راست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چۆنیک دلایان چه‌زیکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆیکه‌ن له‌کاتیکیدا ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌ی مانا راسته‌که‌یان خوا نه‌بی که‌سیکی تر نازانی نه‌وانه‌ش که له‌زانستدا پۆچوو و دامه‌زراوو زۆر زانان ده‌لئین: ئیچه باوه‌رمان به (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه خۆ له‌پاستیدا ته‌نها خاوه‌ن بیرو پیاوه زیره‌ک و دل و شیاوه‌کانن، به‌وردیی بیر نه‌که‌نه‌وه سودی لێ وه‌رده‌گرن و له‌م چه‌قیقه‌ته

تێدەگەن (٧) ئەو ژىرو تىگەيشتوانە دەلێن: پەرەردگارمان ! دواى ئەو هەى
 ھىدايەتتداين و رێنماييت کردين، دلەکانمان لە رێى ھەقى خۆت لامەدە، ھەتا بکەوينە
 شوێنى فیتنە خوازەکان. وە لە لای خۆتەو ھەمەمان پى بێخەشەو دلمان لەسەر
 ھەق دابەزرێنە بە راستى ھەر ئەتۆى بەخەشەو و بەخەشێنەرى ھەرەمەزن (٨)
 پەرەردگارمان ! بە راستى ھەر تۆ کۆکەرەو هەى خەلکيت (بۆ پاداشت و تۆلە) بۆ رۆژێک
 کە بۆ ھاتنى گومانێک نىيە بە راستى خوا لە بەلێن و وەعدەکانى خۆى لانا داو پەيمان
 ناشکێنى (٩).

خوای گەورە ھەوالبى پێداوين قورئانى دابەزاندوو و ئاياتى (محکەمات) ى تێدایە
 ماناکەى پوون و ناشکرايە و لەتەفسىرکردنیدا پێويستى بە ھىتر نىيە و ئاياتى
 (متشابھات) ى دابەزاندوو لەتەفسىرکردنیدا پێويستى بە جگە لەخۆيەتى لەکىتابەکەى
 خواو سوننەتى پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئەويش وەکو (المطلق والمقيد) و (المجمل و
 المبين) و (الناسخ و المنسوخ) ھەموو ئەوانە لەکەلامى خوادا ھەيە، لەقسەکانى
 پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) ھەيە، جا لەپێى لادەران ئايەت و فەرموودە (متشابھە) کان
 وەردەگرن و واز لە (محکم) ەکان دەھێنن چونکە فیتنەيان دەوێ و دەلێن: ئىمە کەلامى
 خواو پێغەمبەرەکەى (ﷺ) دەکەينە بەلگە، لەکاتێکدا لایەکیان وەرگرتوو
 کە (متشابھە) و ئەو لایەکەى تری وازى لى دێنن کە تەفسىرى دەکات و پوونى دەکاتەو،
 (تقيد) ى دەکات و پوونى دەکاتەو، بەلام ئەوانەى شارەزای تەواون لەعيلمدا و
 دامەزراون تێیدا دەلێن: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) جا (متشابھە) کان دەگێرەو (بۆ محکم) ەکان
 ئەويش تەفسىرى دەکات و پوونى دەکاتەو بۆيان، بۆيە بەھەموو قورئان کار دەکەن و
 بەھەموو سوننەت کار دەکەن و دەلێن: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا).

بەلام لەپێى لادەران لایەکی وەردەگرن و واز لە لایەکەى تری دەھێنن و دەلێن: —
 ئەمە لە قورئاندايە، بەلێ راستە ئەو لەقورئاندايە بەلام ئەو لەخودى خۆیدا پوون

نېيە و پېۋىستى بە پوونكردنه وەيە، خواى گەورە خۆى لە ئايەتلىكى تردا پوونى
 كرددووە تەو و پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەچەندىن فەرموودەى (صحیح) دا پوونى
 كرددووە تەو جا كەلامى خوا و پېغەمبەركەى (ﷺ) دەگێرناوە بۆ يەكتەر، هەندىكى
 ئەوانىتر تەفسىر دەكات، هەندىكى ئەوانىتر پشت راست دەكاتەو، هەندىكى ئەوانىتر
 پوونددەكاتەو، ئەمە پێگای زاناكانە، بەلام لەپێى لادەران هەندىكى قورئان وەردەگرن و
 واز لەهەندەكەى تری دەهێنن، ئەمەش لەهەموو كات و شوێنێكدا هەيە، هەندىكيان بە
 ئەنقەست دەيكات و گومراكردى خەلكى دەوێ، هەندىكيان بە نەفامى دەيكن چونكە
 خۆى بەزانا دەزانى و كەچى نازانى، (علم الاصول) ى نەخويندووە، هەروەها (علوم
 القرآن) و (علوم الحديث) و (المصطلح) و (اصول الفقه) يان نەخويندووە، ئەم بابەتانەى
 نەخويندووە، ئەوپەرى ئەم مەسەلەيە ئەو هەيە ئەو كەسە زۆر دەخوينتەو و زۆر لەبەر
 دەكات بۆيە وادەزانى زانايە، ئەگەر ئەو زۆر بخوينتەو و زۆر لەبەر بكات، بەلام
 بنەماكانى عىلم و پێساو ياساكانى لانهبى، چونكە ئەو لەسەر دەستى ئەهلى عىلم فێر
 نەبوو، ئەم كەسە لەسەر نەفامىيە و لەهەمان كاتدا گومرايە، چونكە ئەو پێگايەى
 لەسەرى دەپوات پێگای گومرايى، بابەت و كارەكانى دىن و بابەتەكانى ئەحكامى
 شەرى پېۋىستى بە عىنايەتە، پېۋىستى بە فێربوونە، پېۋىستى بە وەرگرتنىيەتى
 لەسەر دەستى ئەهلى عىلم، جا ئەوان لەنێوان دوو كاردان:—

يان لايداو و دەزانى هەلەيە و بەلام گومراكردى دەوێت و دەلێت: ئەمە ئايەتەو ئەمە
 فەرموودەيەو منيش لەقورئان و فەرموودەو بەلگە دەهێنمەو و خەلكى
 هەلەخەلەتێنى.

بەلام كەسى نەفام نازانى پێگاكانى بەلگە وەرگرتن چۆنە، پێگای تێگەيشتنى
 دەقەكان نازانى، ئەم بابەتە نازانى، چونكە ئەو فێر نەبوو لەسەر دەستى ئەهلى عىلم
 بەلام تەنها لەسەر كاغەزەكان فێر بوو.

جا کاره‌که زۆر ترسناکه، بۆیه پتویسته له‌سه‌ر قوتابیانی زانست و زانیاری بایه‌خ به‌م کاره‌ بده‌ن و به‌جوانی و حه‌قیقی له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌هلی عیلم خۆیان فێر بکه‌ن و له‌سه‌ر ده‌ستی چاوپوونه‌کان نه‌گه‌ر نه‌وان هیدایه‌ت و خه‌یریان ده‌وی، نه‌گه‌ر نا مه‌سه‌له‌که‌ زۆر ترسناکه، کاره‌که‌ ته‌نها خۆیان ناگرێته‌وه، به‌لام جگه‌ له‌خۆیان ده‌گرێته‌وه نه‌وانه‌ی چاویان لێ ده‌که‌ن و شوێنیان ده‌که‌ون، جا به‌لگه‌کانی شه‌رح به‌یه‌کتره‌وه به‌ستراون، حوکه‌مه‌ شه‌رعییه‌کان به‌یه‌کتره‌وه به‌ستراون، نه‌و که‌سه‌ی نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ی نێوانیان بپچڕیت نه‌وا نه‌و شته‌ی بچپاندوه که‌ خوای گه‌وره‌ فه‌رمانی به‌گه‌یانندی کردوه، ده‌بیته‌یه‌که‌ک له‌و که‌سانه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ وَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥) الرعد) په‌نا به‌خوا.

مه‌به‌ست له‌: (ولا تقس شیئا) مه‌به‌ستی (قیاس)ی پووچه‌له‌.

بۆ نمونه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا) (البقرة/٢٣٤) له‌و ئایه‌ته‌ی پاش نه‌و هاتوه‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ) (البقرة/٢٣٤) عیدده‌ی نه‌و که‌سه‌ی پیاوه‌که‌ی مردوه‌ دایناوه به‌سالتیکی ته‌واو، کام له‌م دوو ئایه‌ته‌ وه‌رده‌گریت؟ زانیان له‌نێوان هه‌ردوو ئایه‌ته‌که‌دا (جمع)یان کردوه، که‌وا ئایه‌ته‌ دواییه‌نه‌که‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌ بووه، نه‌و که‌سه‌ی می‌رده‌که‌ی ده‌مریت ده‌بیته‌یه‌که‌ سالتی ته‌واو له‌ماله‌که‌یدا بمی‌نیته‌وه‌ له‌عیدده‌دا بیته‌، نه‌مجار خوای گه‌وره‌ سووکی کرده‌وه‌و نه‌و ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند که‌ فه‌رموویه‌تی: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ) واته‌: گه‌یشتنه‌ چوار مانگ و ده‌ پۆژ، (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (٢٣٤)) تاوانی نییه‌ نه‌گه‌ر له‌عیدده‌که‌ی ده‌رچوو نه‌وا شوو بکات چونکه‌ عیدده‌که‌ی ته‌واو بووه.

خوای گه‌وره فه‌رمانی کردووه به‌برینی ده‌ستی دز و ده‌فه‌رموئیت: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) المائدة/٣٨

کام له‌دوو ده‌ستی ده‌بردیت‌ه‌وه؟

له‌چی جی‌گایه‌که‌وه ده‌بردیت؟

ئه‌و مه‌بله‌غه‌ چهنده ده‌ستی له‌پیناویدا ده‌بردیت؟

هه‌موو ئه‌مانه له‌قورئاندا نییه، به‌لکو ئه‌مه له‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) هاتووه که‌خوای گه‌وره پوونکردنه‌وه‌ی قورئانی گرتووته‌ نه‌ستۆی، ئه‌ویش ئه‌وه‌ی پوونکردنه‌وه‌ که‌ئه‌و ده‌سته‌ی ده‌بردیت ده‌ستی پاسته‌و و برینه‌که‌شی ده‌بیئت (مفصل)ی ده‌سته‌وه‌وه‌ بیئت، نابیئت به‌بردیت ئیلا مه‌گه‌ر نیسابی دزییه‌که‌ بگاته‌ سیّ دره‌م یان چاره‌که‌ دیناریک، جا سوننه‌ت قورئانی پوونکردووته‌وه‌.

خوای گه‌وره فه‌رمانی به‌ئه‌نجامدانی نوێژ کردووه‌...

چهند نوێژه؟

کاته‌کانی که‌یه؟

ژماره‌ی پکاته‌کانی چهنده؟

کی ئه‌مه‌ی پوونکردنه‌وه؟

ئه‌و که‌سه پیغه‌مبه‌ری خودایه‌و (ﷺ) له‌سوننه‌تدا پوونی کردووته‌وه، سوننه‌ت قورئان ته‌فسیر ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه، ده‌لاله‌تی بۆ ده‌کات، جا مه‌سه‌له‌که‌ پێویستی به‌عیلمه، پێویستی به‌چارپوونییه، پێویستی به‌تیگه‌یشتنه‌ له‌دینی خوادا.

هەروەها پێغه مەبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (لا ترجعوا بعدى كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض)^{٣٣٥} ئەمە بەلگەى هەر کەسێ کە سێکی ئیماندار بکوژیت دەبێتە کەسێکی کافرو لە دین دەردەچیت، بەلام خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) (البقرة/١٧٨) کەسێ بکوژی بەبرای کوژراو ناوناوه لەو ئایەتە کە دەفەر مۆیت: (مِنْ أَخِيهِ) واتە: کوژراو، ئەمەش دەلالەت دەکات بکوژ لە ئیسلام دەرنەچیت، بربەتە ئیمانی بەردەوامەو دەمێنێ، کەواتە مەبەست بەکوفر لەو فەرموودەدا: (لا ترجعوا بعدى كفارا) کوفری بچووکە خاوەنەکەى لە ئیسلام دەرنەکات، هەروەها ئەو ئایەتەى کە دەفەر مۆیت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا) (الحجرات/٩) لە ئیمانداران، دەلالەت دەکات بەهۆی کۆشتاری نێوان ئیماندارانەو ئیمان ناپاوات و لەناو ناچیت، بەلکو ئەمە تاوانیکە لەتاوانە گەورەکان و کوفری بچووکە ئەمجار فەرمووی: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ) ئەوانەى کۆشتار دەکەن بەبرا ناوی بردوون، بۆیە پێویستە لەم بابەتە بکۆڵێنەو بەجوانی لەدینەکەى خوا تێگەین، عیلم لەسەرچاوه و هەلگرانییەو وەرگرتن.

هەروەها چۆن لەقورئاندا ئایاتی (متشابهاً) هەیه بەو شێوەیە لە فەرموودەکانیشدا (متشابهاً) هەیه، هەندیکیان دەگێردرێتەو بۆ هەندەکەى تر، جا هەندیکیان هەندەکەى تر پوون دەکەنەو، هەندیکیان هەندەکەى تر تەفسیر دەکەن.

﴿١٥٧﴾ نوسەر دەئیت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع فإنك امرت بالسكوت عنهم ولا تمكنهم من نفسك أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في مسألة واحدة ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل، فقليل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء)^{٣٣}.

واتە: داوا مەكە لەخۆتەو پێگایەك بدۆزیتەو بۆ وەلامدانەوێ ئه‌هلى بیدعە، تۆ فەرمانت پێكراو بێدەنگ بیت دەربارەیان (بەرانبەرەیان)، زانیان مەكە بەسەر خۆتدا، ئه‌ی نازانی محمدی كۆپى سیرین لەگەڵ ئەو هەموو فەزڵەیدا وەلامى كابراییەكى ئه‌هلى بیدعەى نەدایەو لەیەك مەسەلەداو گۆییبستى ئایەتێك لەكىتابەكەى خوا نەبوو لەئەوێ، پێیان گوت، ئه‌ویش فەرمووی: — لەوێ دەترسم تەحریفى بكات و لەدڵمدا جێگیر بێت.

پاڤه /

مەبەست لە: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع).

ئەگەر ویستت وەلامى ئه‌هلى بیدعە بدەیتەو، ئەوا بەنەفامییەو (نەزانینەو) وەلامیان مەدەرەو چونکە ئەمە بەلاکە لەسەر بەلاکە زیاد دەکات، بۆیە بەعیلمەو نەبێ وەلامیان مەدەرەو، ئەگەر عیلمت پێى بوو و ئامادەبیت تێدا بوو بۆ وەلامدانەوێان ئەوا وەلامیان بدرەو ئەگەر نا ئەوا مەچۆ ناو ئەو مەیدانەو، نەوێك ئەوێ خراپى دەکەیت زۆرتر بێت لەوێ چاکی دەکەى، بە ئارەزووى خۆت وەلامیان

مەدەرەوہ یان ئەوہى لە بېرۆکەتدا بێت، وەلامیان مەدەرەوہ ئیلا بەعیلەوہ نەبێ
ئەگەر نا پاوہستە.

مەبەست لە: (فإنك امرت بالسكوت عنهم).

ئەگەر عیلمت پێ نەبوو ئەوا بێ دەنگ بە، بەئێ، ئەو رێگایەى ئەوانى لەسەرە پقت
لێى بێ و بەدلت ئینکاری ئێ بکە بەلام لەگەڵیاندا مەچۆرە ناو وەلامدانەوہ بەبێ عیلم
جا ئەوہى خراپى دەکەى لەوہ زۆر ترە چاکى دەکەیت.
مەبەست لە: (ولا تمكنهم من نفسك).

چونکە ئەگەر بەنەفامییەوہ وەلامیان بدەیتەوہ ئەوا زالیان دەکەیت بەوہى ئەوان
وەلامى تۆیان داوہتەوہو سەرەدەکەون بەسەرتدا، ئەو هەلانەى تۆ کردووتە باسى
دەکەن و تۆ دەبیتە کەسێکى هەلەکار، بەلام ئەگەر بە بەلگەو عیلمەوہ وەلامت دایەوہ
ئەوا ئەوان ناتوانن وەلامت بدەنەوہ.

مەبەست لە: (أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في
مسألة واحدة).

محمەدى کورپى سیرین یەکیکە لەگەورە شوینکەوتوو (کبار التابعين) و یەکیکە لە
زانا بەناوبانگەکان، لەگەڵ ئەو هەشدا نەچوو نێو باسو وەلامدانەوہ لەگەڵ ئەو پیاوہدا،
چونکە وادەبینى وەلامدانەوہى ئەو کابرایە سوودى نییە، چونکە پرسیارەکەى
پرسیاریکی عیلمى نییە بەلکو پرسیارى خۆبەزلزانە، ئەمەش لەحیکمەتەوہیە، چونکە
مەبەستى خراپەکاران و پواندن و وروژاندنى خراپەییە، ئەو کاتى هەستى بەمەکردو ئەوان
لەپرسیارەکەیاندا پێنموویان ناوی و حەقیان ناوی، بەلکو تەنھا تەشویشیان دەوێت
بۆیە بەرانبەرەیان بێ دەنگ بوو وازیان ئێ هێنا، شاعریش دەلێت:

إذا نطق السفیه فلا تجبه فخير من إجابه السكوت^{٣٣٧}

مەبەست لە: (ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل).

ئەگەر كەسێك وتی: ئایەتێك بۆ دەلێم یان دەمانەوی بگەڕێن بەدوای ماناكەیدا، لەكاتێكدا ئەو ماناكەى دەزانى و ئەو مەبەستى پێنمویی كردن نییه ئەوا وەلامى نادریتهو و ئایەتى بۆ تەفسیر ناكړیت.

مەبەست لە: (فقيل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء).

ئەگەر بواری پێ بدریت پەنگە شتێك لە گومانەكەى بجێته دلى (ابن سيرين) هوه جا ئەویش داخستنى ئەم دەرگاىەى دەوێت.

﴿١٥٨﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)، فاعلم أنه جهمي، يريد أن يرد أثر رسول الله ﷺ ويدفعه بهذه الكلمة، وهو يزعم أنه يعظم الله وينزهه إذا سمع حديث الرؤية^{٣٣٨}، وحديث النزول^{٣٣٩}، وغيره أفليس قد رد أثر رسول الله ﷺ إذ قال: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ أَنْ يَنْزَلَ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى مَوْضِعٍ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّهُ أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنْ غَيْرِهِ، فَاحْذَرِ هَؤُلَاءِ، فَإِنْ جَمُحُوا النَّاسَ مِنَ السُّوقَةِ وَغَيْرِهِمْ عَلَى هَذَا الْحَالِ، وَحَذَرِ النَّاسَ مِنْهُمْ).

واته: ئەگەر گوتیت لەکەسێک بوو وتی: ئێمە خوا بەمەزن دەزانین - کاتێ باسی فەرموودەکانی پێغەمبەری ﷺ بۆ بکڕیت - ئەوا بزانی ئەو کەسە جەهەمییه، دەیهوێ فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ پەد بکاتەو بەو وشەیه، لەکاتێکدا ئەو بانگەشەى ئەو دەکات دەیهوێ خواى گەورە بەمەزن بزانی و بەپاکی پابگرێ کاتێ فەرموودەى بینینی خواى گەورە فەرموودەى دابەزین و جگە لەوە ببیستی، ئایە ئەو فەرموودەکانی پێغەمبەری خواى ﷺ پەد نەکردووەتەو کاتێ دەئێ: ئێمە خواى گەورە بەمەزن دەزانین لە جیگایەکەو دابەزیتە جیگایەکی تر، جا ئەو بانگەشەى ئەوەى کردووە ئەو شارەزاترە دەربارەى خوا لەجگە لە خۆی.

بۆیە ئاگاداری ئەوانە بە، چونکە زۆریەى عەوامی خەلکی و جگە لەوان لەسەر ئەو حالەتەن، ئاگاداری خەلکی بکەرەو لە بیان.

٣٣٨ / سبق تخريجه .

٣٣٩ / سبق تخريجه .

پاشە /

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثَارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)،
فاعلم أنه جهمي).

چونکە کەسێ جەھەمی ئەگەر گوێی لە فەرموودەى سیفات بێت وەکو فەرموودەى
دابەزین و فەرموودەى بینینی خۆى گەرە لە لایەن ئیماندارانەو، دەلێت: ئێمە خۆى
گەرە بە مەزن دەزانین، واتە: ئێمە بەگەرەى دەزانین لەو جۆرە فەرموودانە، چونکە
لای ئەو مانای لێکچوونی خۆى گەرە بە دروستکراوەکانى دەکات، ئەمەش بە
کەمزانیى خۆى گەرە، جا لای ئەو فەرموودەکانى پێغەمبەر (ﷺ) بەکەمزانیى
خۆى تێداى و لێکچوونی تێداى، جا ئەو نایەوێ خۆى گەرە بە مەزن بزانیت
مەزنییەکی پاستى، بەلام ئەو ئامانجێکی ھەبە بە وتنى ئەو وشە، ئەو دەبەوێ کار
بەو فەرموودانە ئەکات.

مەبەست لە: (يُرِيدُ أَنْ يَرِدَ أَثَرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) ويدفعه بهذه الكلمة).

واتە: بە وتنى وشەى (نعظم الله) جا ئەو وشەى ھەبە بەلام ناحەقى لێى دەوێ
(مەبەستى ناحەقە) مەبەستى بەوتنى ئەو وەلامدانەو فەرموودە (صحیح)ەکانى
سیفاتە، کە لە پێغەمبەرەو (ﷺ) پێمان گەیشتوو، چونکە ئەو وادەزانى بە
کەمزانیى خۆى تێداى.

مەبەست لە: (فقد زعم أنه أعلم بالله من غيره).

واتە: ئەو زیاتر دەزانى دەربارەى خوا لە پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئایە لەپاش ئەم
کوفرە کوفرى تر ھەبە؟ پەنا بەخوا.

مەبەست لە: (فإن جمهور الناس من السوق وغيرهم على هذا الحال).

السوق: واتە عوامى خەلکى، ئەگەر وشەى (نعظم الله) ببیستین ئەو قسەى جەھەمی
وەردەگرن بەپۆلەتى چونکە ئەوان مەبەستى نازان.

﴿١٥٩﴾ نوسەر دەئیت: (وإذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشد، وإذا جاءك يناظرك فاحذره، فإن في المناظرة: المراء والجدال والمغالبة والخصومة والغضب، وقد نهيت عن جميع هذا جداً، وهو يزيل عن طريق الحق، ولم يبلغنا عن أحد من فقهاءنا وعلمائنا أنه ناظر أو جادل أو خاصم).

واته: ئەگەر کەسێک پرسیاری ئی کردی دەربارەى ئەم بابەت و مەسەلەى ئەکاتیکیدا ئەو کەسێکی (مسترشد) بوو (واته: داواى پێنمویی دەکات) ئەوا قسەى ئەگەڵ بکەو پێنمویی بکە، ئەگەر هات بۆلات بۆ (مناظره) ئەوا ئاگاداری بە، چونکە ئە (مناظره) دا: دەمەقالە و جیدال و زالبوون و رکەبەراییەتى و تووڕەبوون هەیه، تۆش دەربارەى هەموو ئەوانە نەهیت ئی کراوه ئەوێش خەلکی لەسەر پێگای حەق لادەدات، ئە هێچ زانایەک لە زانایانمان و فەقیهێک لە فووقەهاکامانەوه نەهاتوو هەرگیز (مناظره) یان جیدال یان رکەبەراییەتى کردبێ.

پاڤه:

مەبەست له: (وإذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشد).

کەسى پرسیارکار دەبێتە دوو بەشەوه:—

بەشى یەكەم: پرسیارکاریکی (مسترشد) واته پێنمویی دەوێت، ئەمە حەقی هەیه لەسەرت وەلامی بدەیتەوه و بۆی پوون بکەیتەوه و هانی بدەیت.

بەشیکی تر: پرسیارکاریکی لاسارو رق ئەستوور گومان دەخاتە دلى خەلکییهوه، ئەوا ئەو کەسە وریای بەو لەگەڵیدا مەچۆره نیتو ئەو مەیدانەوه، چونکە ئەگەر تۆ وازت

لِی هینا ئه‌وا کاره‌که یه‌کلا ده‌بیته‌وه، به‌لام ئه‌گەر له‌گه‌ڵیدا چوویته‌ ناو مه‌سه‌له‌که‌وه
ئه‌وا کاره‌که خراپتر ده‌بیته‌، جا ئه‌و ده‌یه‌وێت فیتنه‌که بجوڵینێ.

مه‌به‌ست له‌: (في هذا الباب) واته‌: باسی ناوو سیفه‌ته‌کان.

مه‌به‌ست له‌: (وإذا جاءك يناظرک فاحذره).

ئه‌گەر مه‌به‌ستی (مناظره‌) و (مجادله‌) بوو ئه‌وا وازی لی به‌ینه‌، مه‌چۆره‌ ناو
باسه‌که‌یه‌وه، چونکه‌ ئه‌و گومرایی ده‌وێت و هه‌ل خه‌له‌ تاندنی ده‌وێت.

مه‌به‌ست له‌: (فإن في المناظرة: المراء والجدال والمغالبة والخصومة والغضب).

بۆیه کاتی کابرایه‌ک هاته‌ ژووره‌وه‌ بۆلای ئیمامی مالیک، کاتی ئه‌و له‌مه‌جلیسی
خۆیدا بوو، وتی: خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) (ه) طه‌) چۆن
ئیستوای کردووه‌؟ مالیک سه‌ری داخست تاكو له‌شه‌رمی خوای گه‌وره‌دا ئاره‌قه‌ی کرد،
ئه‌مجار سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌ و فه‌رمووی:

(ئیستواکی ئاشکرایه‌ و چۆنییه‌تیه‌که‌ی نه‌زانراوه‌، باوه‌ر بوون پێی واجبه‌ و
پرسیارکردن ده‌رباره‌ی بیدعه‌یه‌ و من تو نابینم ئیلا که‌ سیکی فیتنه‌ی)^{٣٤٠}.

بۆیه‌ فه‌رمانی کردو ئه‌و کابرایه‌یان ده‌رکرد، چونکه‌ ئه‌و مه‌به‌ستی فێربوون نییه‌
به‌لکو مه‌به‌ستی لێکچواندنه‌ له‌سه‌ر خه‌لکی و نه‌فی کردنی ئیستوایه‌ و ته‌فسیرکردنییه‌تی
به‌ ته‌فسیریکی ناپاست.

٣٤٠ / رواه عثمان الدرامي وأبو نعيم واللالکائي والصابوني والبيهقي وابن قدامة .

مەبەست لە: (ولم یلغنا عن أحد من فقهاءنا وعلمائنا أنه ناظر أو جادل أو خاصم).
 واتە: ئەم جۆرە (مخاصمە)ی نەکردوووە مەبەست تیایدا وروژاندنی فیتنە و
 دروستکردنی گومان لە دژی خەڵکی داو بلاوکردنەوهی ئاژاوە و سەرلێتێکدان، هیچ
 یەکیک لە پیشەوایان و زانایان و پیشینی ئەم ئوممەتە، چووێتە ناو ئەو مەیدانەوه،
 بە لکو پێنمووی ئەو کەسانە دەکەن پێنموویان دەوێ نەک پرسیارکاریکی لاسار سوودی
 ناوێ، بە لکو تەنها وروژاندنی فیتنە و جیدالو (مناظرە)ی دەوێ، دینیش پوون و
 ئاشکرایە سوپاس بۆ خوا، خوای گەرە دەفەرموێت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤
 قورئانیش ئاشکراو پوونە، هیچ جیدالی تیا دا نییە، ئیمانمان پێی هەیە و
 ئەوهی ئەو هیئاویەتی دەیسەلمێنین، باوەرمان پێی هەیە بە (لفظ) و ماناو کاری پێ
 دەکەین هەر وهکو ئەوهی هاتوووە لە خواو پێغەمبەرە کە یەوه (ﷺ)، ئەمە واجبى
 سەر شانمانە.

نوسەر دەلێت: (قال الحسن البصري: الحكيم لا يماري ولا يداري حكمته ينشرها إن قبلت حمد الله وإن ردت حمد الله)
 وچاەى رەجل إلی الحسن فقال: (أنا أناظرك في الدين) فقال الحسن: أنا قد عرفت ديني فإن
 ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

واتە: حەسەنى بەصرى فەرموویەتی: کەسى دانا جیدالی بێ سوود ناکات و نەرمى
 نواندن لە گەڵ کەس ناکات (لە سەر حیسابی دینە کە) ئەو حیکمەتە کەى خۆی
 بلاو دەکاتەوه، ئەگەر وەرگیرا ئەو سوپاسى خوا دەکات و ئەگەر پەدکرایەوه ئەوا هەر
 سوپاسى خوا دەکات).

کابرایەك هات بۆلای حەسەن و وتی: من (مناظرە)ت لە گەڵدا دەکەم دەربارەى دین،
 حەسەن فەرمووی: من دینە کەى خۆم زانیو، جا ئەگەر تۆ دینە کەى خۆت بزرکردوو
 ئەوا بپۆ بە داویدا بگەڕێ.

پاڤە /

مەبەست لە: (قال الحسن البصري: (الحكيم لا يماري ولا يداري).

الحسن البصري: (الحسن كورى ابى الحسن البصرى) يە پيشەوايەكى بەناوبانگە لە شوێنكە وتووانە، دەلێت:

(الحكيم): ئەو كەسەى خاوەنى حىكمەتە، حىكمەتیش بریتى يە لە: دانانى ھەرشتيك لە جيگاي خويدا، ھەروھا (الحكيم) بە ماناي ھەقپهيش ديت، جا (الحكيم) دوو ماناي ھەيە:

ماناي يەكەم مەبەستى دانانى ھەرشتيكە لە جيگاي خويدا، مەبەستى ھەروھا (ھەقپهه) چونكە حىكمەت بریتىيە لە (فيقھ) و زانينى مەبەستى خواو پيغەمبەرەكە يەتى (ﷺ).

(لا يمارى): واتە جيدال ناكات جيدالتيكى نەزۆك مەبەست لئى سود وەرگرتن نەبى.

(ولا يدارى) واتە: نەرمى نانويئى بەرانبەر ئەھلى ناحەق و تەسليميان نابيت.

مەبەست لە: (حكمته) واتە: عىلمەكەى.

مەبەست لە: (ينشرها، إن قبلت حمد الله؟)

ئەمە داواكراوە و ئەگەر لئى وەرنەگيرئ ئەوھى لەسەر بووھ كردوو يەتى و حوججەكەى گەياندوھ.

(حمد الله) چونكە ئەو ئيقامە حوججەى كردوھ و حوججەكەى گەياندوھ و ئەوھى لەسەرى بووھ گەياندوو يەتى، ھىدايەتدانى دلەكانش بەدەست خوايە.

مەبەست لە و قسەییەى حەسەن: (أنا قد عرفت ديني، فإن ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

ئەم وشەییە بەپاستی حیکمەتە، کاتى وتى: - من (مناظره) ت دەگەم لە دیندا،
حەسەن گوتى: (انا اعرف ديني) واتە: من لە گوماندا نيم تاكو (مناظره) و (مجادله) ت
لە گەل بگەم، بەلام تۆ ئەگەر دینەكەت لا نيبه ئەوا بپۆ بەدوايدا بگەپۆ.

نوسەر دەلێت: (وأعلم أن الدين هو التقليد، والتقليد لأصحاب رسول الله)

واتە: بزانه دین بریتییه لە (تەقلید) لاسایی کردنەو، لاسایی کردنەو هەش دەبێ بۆ
هاوەلانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت.

پاڤه /

لە پێشدا پاڤەى ئەمە کرا.

نوسەر دەلێت: (وسمع رسول الله ﷺ) قوما على باب حجرته يقول أحدهم: ألم يقل الله
كذا؟ ويقول الآخر: ألم يقل الله كذا؟ فخرج مغضبا فقال: (أهكذا أمرتكم؟! أم بهذا بعثت
إليكم؟! أن تضربوا كتاب الله بعضه ببعض؟!)^{٣٤١} فنهاهم عن الجدل.

واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گوتى لە کۆمەلەىك بوو لە پێش ژوورە کەیدا یەکیکیان
دەیکوت: ئایە خۆای گەر وە وای نەفەر مووه؟ ئەوێتر دەلێت: ئایە خۆای گەر وە وای
نەفەر مووه؟ ئەویش بەتوورەییەو دەرچوو دەرهو و گوتى: ئایە بەمە فەرمانم پێتان
کردوو؟ یان بۆ ئەمە بۆتان پەوانە کراوم؟ کیتابەکەى خوا بەیەکتەردا بدەن؟! بۆیە
نەهێ جیدالکردنى لى کردن.

رافه /

(المناظره) له شتیکی شاراوهدا ده‌کریت نازانریت حه‌ق لای کتیه، جا نه‌مه (مناظره) ی تیدا ده‌کریت له‌به‌ر نه‌وه‌ی حه‌ق ناشکرا بیت و پوون بیته‌وه له‌گه‌ل کام دوو کۆمه‌ل‌دایه یان له‌گه‌ل کام دوو پیاودایه، به‌لام کاتی حه‌قه‌که ناشکرا بوو و پوون بوه‌وه نه‌وا به (المناظره) پازی نابین، چونکه (المناظره) ده‌یه‌ویت کاریگه‌ری له‌سه‌ر حه‌ق بیت و خه‌لکی له‌حه‌ق لادات.

مه‌به‌ست له: (أهَذَا أَمْرُكُمْ...).

نه‌مه فه‌رمووده‌یه‌کی مه‌زنه، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی له‌کۆمه‌لێک بوو موجداه‌له له‌قورئاندا ده‌که‌ن و ئایه‌ته (متشابه) کان وهرده‌گرن و ده‌یکه‌نه حوججه، هه‌موو نه‌و ئایه‌ته وهرده‌گری و دژی ئایه‌ته‌که‌ی تره، ده‌لێن:

(أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَآءُ؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه؟

نه‌مجار نه‌ووتر ده‌لێت: (أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَآءُ؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه؟

جا نه‌مه‌ پێگای له‌پێ لاده‌رانه، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ (٧) آل عمران) بۆیه فه‌رمووی: (أَهَذَا أَمْرُكُمْ؟!) ئایه به‌ نه‌مه فه‌رمانم پێتان کردووه؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌هی له‌مه‌ کردووه، فه‌رمووی: (لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضُهُ بَعْضًا؟!) کیتابه‌که‌ی خوا هه‌رگیز به‌یه‌کترا نادریت و هه‌رگیز دژ به‌یه‌کی تیدا نییه، نه‌گه‌ر که‌سی زانا خوای گه‌وره‌ ته‌وفیقی بدات بۆ تیگه‌یشتنی، به‌لام نه‌وه‌ لای که‌سی نه‌قامه‌ و ده‌زانی دژ به‌یه‌کی تیداوه‌ و ده‌یدات به‌یه‌کدا، نه‌و که‌سه‌ی بنه‌ماکانی عیلمی (صحیح)ی لا نییه.

نوسهر ده‌ئیت: (وكان ابن عمر يكره المناظرة، ومالك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا، وقول الله عز وجل أكبر من قول الخلق، قال الله تعالى: ﴿وَمَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾)

وسأل رجل عمر بن الخطاب فقال: ﴿ما (والناشطات نشطاً)؟ فقال: لو كنت مخلوقاً، لضربت عنقك^{٣٤٢}﴾.

وقال النبي (ﷺ): ﴿المؤمن لا يماري ولا أشفع للمماري يوم القيامة فدعوا المراء لقله خيره^{٣٤٣}﴾.

واته: (ثيبين عومه) حه‌زی له (مناظره) نه‌ده‌کرد، وه (مالك ی کوپی نه‌نه‌س) و نه‌وانه‌ی سه‌رووی نه‌و و نه‌وانه‌ی خواره‌وه‌ی نه‌و تا‌کو نه‌م‌پۆ، ئایه‌تی خوای گه‌وره گه‌وره‌تره له‌قسه‌ی خه‌لکی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (٤) غافر).

کابرایه‌ک پرسیارى کرد له (عومه‌ی کوپی خه‌تتاب) فه‌رمووی: ﴿وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا﴾ (٢) چیه‌ی؟ فه‌رمووی: نه‌گه‌ر سه‌رت تا‌شراو بوايه، نه‌وا له‌گه‌ردنتم ده‌دا).

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: که‌سی ئیماندار جیدالی بێ سوود ناکات و له‌پۆژی قیامه‌تدا شه‌فاعه‌تی بۆ ناکه‌م، بۆیه‌ واز له (میرا) به‌یئن له‌به‌ر که‌می خه‌یره‌که‌ی).

پاڤه:

مه‌به‌ست له: (وكان ابن عمر يكره المناظرة).

واته: مه‌به‌ستی نه‌و (مناظره)یه که مه‌به‌ست تیی‌دا ته‌شویش کردنه به‌سه‌ر خه‌لکی یه‌وه، هه‌ر یه‌که‌و ده‌یه‌وێ پای خۆی سه‌رخات، نه‌و حه‌قی ناوێت به‌لکو ده‌یه‌وێ پا‌که‌ی

٣٤٢ / رواه الدارمي (١٤٤) .

٣٤٣ / رواه الطبراني وابن حبان والأجري وابن بطة قال الهيثمي : (وفيه كثير بن مروان وهو ضعيف جدا) .

خۆى سەرخات و زال بىت بەسەر نە يارەكەيدا، ئەم جۆرە (مناظرە) نە وىستراو، بەلام ئەگەر مەبەست تىيدا گەشتن بەحق بىت و زانىنى حەق بىت لای ھەر كەسى بىت، ئەمجار بگەرپنەو، بۆلای حەق ئەوا شتىكى داواكراو.

مەبەست لە: (وما لك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا).

واتە پريان لە (مناظرە) يە ھەرچەندە پەنگە ھەندى جار پىويست بىت بەلام مەبەست لە كاتى خۆشيدا ناچىتە نىو (مناظرە) ھو، ئىللا لە كاتى پىويستدا نەبى، ئەگەر ئامادەبى تىدا بوو ھەروەھا لە ئارەزوو ھو، مەبەستى تەنھا سەركەوتنى خۆى نەبى بەلگە مەبەستى ھەركەوتنى حەق و پوونكردنەو، ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بىت يان لای نە يارەكەى بىت، ئەم (مناظرە) يە راست و دروستە، بۆيە لە ئىمامى شافعى يەو ھاتو، كەوا ھەرمويەتى: لە گەل ھىچ كەسىكدا (مناظرە) م نەكردو، ئىللا پىم خۆش بوو، ھەقەكەى لای ئەو ھەو، ھەركەوت بۆ ئەو ھى سوودى لى بىينم، چونكە ئەو مەبەستى ئارەزوو و سەرخستنى خۆى نىيە، بەلگە مەبەستى ھەرخستنى ھەق و پوونكردنەو، ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بىت يان لای جگە لە خۆى بىت.

مەبەست لەو ئايەتە: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر).

موجادەلە كردن لە ئايەتەكانى خوادا ماناى ئىنكارى لى كردنىيەتى، ئەويش بەو دەبى ئايەتەكان بەرپىت بەيەكدا، ھەندىكيان بەرنگارى ھەندەكەى تەركاتەو ئەو كارى بى باو، پانە، بۆيە كاتى گوپيان لى بوو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نوپژەكانيدا دەيفەرموو: (يا رحمن يا رحيم) گوپيان: تەماشاي بكن ئەو بانگەشەى ئەو دەكات تەنھا يەك خواى ھەيەكە چى دەلپت: يا رحمن يا رحيم، لەخەلكى تىكيان دەدا كەوا (رحمن) خودايەكى جودايە و (رحيم) ش خودايەكى ترە، بۆيە خواى گەورە ئەو ئايەتەى دابەزاند كە دەفەرمويەت: (قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ

الحُسْنَى (١١٠) الاسراء) واتە: پێيان بۆ: لە نزاو دوعا کاتتاند ئەر ناوی پیرۆزی (الله) بەرێو یان هاوار بە هەر یەکێ لە سیفەتە پیرۆزەکانی ئەر بکەن، بۆ نمونە: وەکو (الرحمن) هەر یەکە و قەبوڵە، جا ئێوەش بە هەر ناوێ سیفەتێکەو، لە ناوێ سیفەتانە بۆ خۆی دیاری کردون دەتوانن داوای لێ بکەن و هاواری بۆ بەرێ چونکە ناوی پیرۆزی خوا زۆرێ ئەر دوانەیش (الله، الرحمن) هەر لەوانە.

مەبەست لە: (وسأل رجل عمر بن الخطاب).

ئەر کابرایە ناوی (صبيغى كوبرى عسل) بوو، ناویانگی بەجیدال دەركردبوو، لەسەر دەمی (عمر) دا پرسىاری لێ کرد دەر بارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) (٢) (النازعات) چیه؟ لە کاتێکدا ئەر پێویستی بەو نیه، ئەرەى پێویست بوو لەسەر پرسىاری لێ بکات دەر بارەى دینه کەى و دەر بارەى عەقیدە کەى، بەلام پرسىار کردن دەر بارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) ئەرە ئاسانەو لە کیتابەکانى تەفسیردا هەیه، پێویست بەو ناکات لەسەر پاورەستى، ئەرەى پێویستە لەسەر پرسىاری لێ بکات لەشتێک لەو گەرەترو زیاتر پێویستی پێى هەبێ، جا خۆ دەر خستێ لە پرسىار کردندا نابێ (طالب العلم) خۆی پێوەى خەریک بکات و مامۆستا کەشى خەریک بکات، بەلکو پێویستە لەمەسە لە گەرەو گرنەکان پرسىار بکات.

مەبەست لە: (لو كنت مخلوقا).

واتە سەرت تاشراو بوايه، چونکە ئەرە سیفەتى خەوارىچ بوو ئەرەوان لەو جۆرە پرسىارە دەکەن، جا ئەرە نیشانە کەى ئەرەوان لەتۆدا بوايه ئەرە ئازارتم دەدا، جا ئەرە پرسىارە لە جۆرى پرسىارەکانى خەوارىچ، چونکە ئەرەوان پرسىار دەکەن دەر بارەى شتێک پێویستیان پێى نیه.

مەبەست لە : (لضربت عنقك).

واتە : دەمکۆشتى، چونکە پێغه مەبرى خوا (ﷺ) فەرمانى کردوو بە کۆشتنى خەوارىچ، پێغه مەبرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت : (فَأَيُّمَا لَقَيْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، وَلَنْ أُدْرِكْتَهُمْ لِأَقْتُلْنَهُمْ قَتْلَ عَادٍ) ئەم خىتابە بۆ دەسەلاتدارانەو بۆ ھەموو کەسێک نىيە، بۆيە چەک لەگەڵ خۆتدا ھەلەمەگرەو ھەر کەسێ بە خەوارىچ تۆمەتبار بکەیت ئەوا بیکۆژى، ئەمە پاشاگەردە نىيە، ئەو ھى دەکۆژیت کار بە دەستانەو عومەريش کار بە دەست بوو.

مەبەست لە : (المؤمن لا يماري ولا أشفع للمماري يوم القيامة فدعوا المراء لقلّة خيره).

مىراء : برىتييە لەجىدالیکى بى سوود، دەبێتە ھۆى گومان، کاتى خۆى خەرىک دەکات بەبى سوود، مىراء و مجادلەو مناظرە ھەمووى يەک مانای ھەيە.

(المؤمن لا يماري) واتە : لە نىشانەکانى کەسى ئىماندار ئەو ھەيە خۆى بەدوور بگریت لە مىرائىک سوودى تىدا نىيە.

(ولا أشفع للمماري يوم القيامة) بەپاستى ئەمە ھەپەشەيەکی توندە لەو کەسەى (مىراء) دەکات ھەروەھا ئاگادار کردنەو ھى تىدايە لە (مىراء) کردن.

(فدعوا المراء لقلّة خيره) ھەندى لەزانايان لەکتىبەکانى عەقیدەدا کە بە ھۆنراو ھەروەھا نوسىويانە فەرموويانە :

فلا مراء وما في الدين من جدل وهل يجادل إلا كل من كفر

﴿١٦٠﴾ نوسەر دەلّیت: (ولا یحل لرجل مسلم أن یقول: فلان صاحب سنة، حتى یعلم منه أنه قد اجتمعت فیہ خصال السنة، فلا یقال له صاحب سنة حتى تجتمع فیہ السنة کلها).

واتە: حەلّال نىبە بۆ هیچ کەسێکی موسلمان بلّیت: فلان کەس خاوەنى سوننەتە تاکو نەزانى ئاکارەکانى سوننەتى تیدا کۆبووەتەو، پىی ناگوتى خاوەنى سوننە تاکو مەموو سوننەى لا کۆ نەبیتەو.

پاڤە:

تەزکیەى هیچ کەسێک مەکو مەدحى مەکە ئیلا بە زانستەو نەبى (زانایارییەو نەبى) بۆ ئەوێ خەلکى بە مەدحەکەى تۆ بۆ ئەو کەسە مەغرور نەبى لە کاتێکدا واش نىبە، بەلام ئەگەر لى کۆلايتەو لە پێگاکیو لە عیلمەکەىو لە سەقامگیرییەکەى ئەوا ئەو کات تەزکیەى دەکەیت، بەلام مەستى بە مەدح کردن و تەزکیە کردنى و لە کاتێکدا تۆ دەربارەى هیچ نازانى ئەوا ئەم تەزکیە زۆر ترسناکە خەلکى بەم کەسە مەغرور دەکەیت، خۆزگە ئەو کەسانەى تەزکیەى خەلک دەکەن پادەوستان لەو کارە، تەزکیەى هیچ کەسێک ناگەن ئیلا ئەو کەسانە نەبى مەرجهکانى تەزکیەیان تىدايە، چونکە تەزکیە کردن شایەتى دانە، جا ئەگەر تەزکیەکە راست نەبى ئەوا دەبیتە (شهادة زور).

مەبەست لە: (قد اجتمعت فیہ خصال السنة).

ئاکارەکانى سوننەت بریتىبە لە عەقیدەو لە عیلم و لە کارو کردەو و لە شوینکەوتنى سەلەفى (صالح)، بەلام ئەو تەنها یەك ئاکارى تىدايە ئەوا حوکم مەدە بە سەرىدا ئەو کەسە ئەهلى سوننەى هەر بە پشت بەستن بە تەنها یەك ئاکار یان بە یەك شت، جا چۆنە ئەگەر کەسێک هیچ ئاکارىکى تیدا نەبى؟

﴿١٦١﴾ نوسەر دەئیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

واتە: (عبدالله ی کوپی المبارک) دەفەرمویت: بنەمای هەفتاو دوو ئارەزووەکە چوار ئارەزووە، جا لەم چوار ئارەزووەوە هەفتاو دوو ئارەزووەکەى لى بووئەتەو: (القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

پاڤە:

مەبەست لەو قسەىەى (عبدالله ی کوپی المبارک): (أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

ئەمە دانەر لەسەرەتای پەيامەكەیدا باسى كردوووە لەوئى پاڤەمان كرد.

مەبەست لە: (الاهواء).

چونکە ئەوێ بووئەتە هۆى جیاوازیو ناکۆکییان ئارەزووە، هەر کۆمەلەو شوێنى ئارەزووى خۆى کەوتو، جا ئەگەر شوێنى حەق بکەوتایەن ئەوا نەدەبوونە هەفتاو سێ کۆمەلەو، چونکە ئەو کەسەى شوێنى حەق بکەوێت ئەوا ئارەزوو نایکاتە چەند کۆمەلێکەو، هەر یەکەیان سواری ئارەزووەکەى بوو، خۆای گەورە دەفەرمویت: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبًّا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ (٥٣) المؤمنون) واتە: لەناو خۆیاندا کارو فەرمانى ئایینەکیان پچر پچر کردو بوونە چەند گروپ و دەستەیکەو، هەر گروپەش پێگا و پێبازێکى بۆ خۆى هەلبژارد! هەموو دەستەو گروپێک بەو بەرنامەىەى لایانە خوڤشال و دلخۆش.

هەر يەكەيان شوینى ئارەزووەكەى كەوتوو، ئارەزووەكانش ھەرگىز تەواو نابن، بەلام ھەق يەك دانەيەو دابەش نابیت، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا) تەنھا يەك رىكا (فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (١٥٣) الانعام) جا ئەو كەسەى لەرىگای راست دەرجیت ئەوا دەكەوێتە ناو ئەو پرىچكە جیاوازانەو ھەرگىز كۆتایی نایەت.

مەبەست لە: (القدرية).

ئەوانەى قسە دەربارەى قەدەر دەكەن، چونكە باوەر بەقەدەر يەكێكە لەشەش پوكنەكەى ئيمان: (أَنْ تَوْتِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتَوْتِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرٌ وَشَرٌّ)^{٣٤٤} بەو ھى خواى گەورە:

تەقدیری کردوو لە (اللوح المحفوظ) دا و....

نوسیویەتى و....

ویستی لى بوو ھو گەرەكى بوو و....

ھیناویەتیە بوون...

ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، باوەر بە قەزاو قەدەر بەم چوار مەرتەبەيە، ئەوانەى نە یارن لەسەر دوو کۆمەلن:

کۆمەلەى يەكەم: (القدرية النفاة): ئەوانەى نكۆلى لەقەدەر دەكەن و دەلێن: ھەريەكەو خۆى كارو کردو ھەكانى خۆى دروست دەكات، خواى گەورە تەقدیری لەسەر نە کردوو، بەلگەو خۆى و بەسەر بەخۆی ئەنجامى داو، ئەمەش قسەى موعتەزىلەكان و ئەوانەى ھاوڤاى ئەوانن.

كۆمەلەى دووھم: (القدرية المجبرة): ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لە سەلماندنى قەدەرداۋ دەلەين: بەندە ھىچ ھەلباردنەك و ھىچ وىست و كارىكى بە دەست نىيە، بەلكو كارى خوايە لەودا، ئەو ھەر ھەركو پەرىكە بە وىستى با دەجولتەو، ھەر ھەركو مردوويەكە لە بەر دەستى ئەو كەسەدايە دەيشۆرى ناچارە ھەلباردنى بە دەست نىيە، ئەوانە پەيان دەگوتى: (المجبرة)، زىادەپرەوييان كرد لە سەلماندنى قەدەردا پەنا بە خوا _ تەنانت ھەر ھەلباردن و كارىكى بەندەكەيان لى دامالى و كرديانە ئەو ھى ناچارە بۆ ئەنجامدانى كارەكانى، نويز ناكات بە ھەلباردن خۆى، زىنا ناكات بە ھەلباردن خۆى، زەكات نادات بە ھەلباردن خۆى، پىيا وەرناگرى بە ھەلباردن خۆى، بەلكو ئەو ناچارە ھەموو كەسەك لاي ئەوان ناچارە، ئەمە قەسى (الجبرية) يە. مەبەست لە: (المرجئة).

ئەمە لەباس و بابەتى ئىماندايە، ئيمان ھەر ھەركو ئەھلى سوننە و جەماعە پەنناسەيان كردو ھە برىتيە لە:

وتن بە زمان و باو ھە بوون بەدل و كار كردن بە ئەندامەكان، بەگوپرايە لى زياد دەكات و بەسەرىچى كەم دەكات.

مورجئەكان دەلەين: كارو كردە ھەكان بە شىكى ئيمان نەين، جا ئەگەر كەسى بەدل باو ھە پى ھەبو ھەرچەندە وازى لە ھەموو كارەكان ھەنابەيت، ئەگەر نويز نەكات و پەندە نەگرى ھىچ كارەك نەكات دەچىتە بە ھەشتەو، ئيمان نەين لاي ئەوان زياد ناكات و كەم ناكات، چونكە لەدەيدايە، جا ئيمانى (ئەبو بەكر) و خراپترىن كەس لاي ئەوان ھەركو يەكە چونكە لە دەدايە.

مەبەست لە: (الشيعة).

ئەوانەن بانگەشەى ئەو دەكەن گوايە ئەوان ئەھلى بەيتيان خۆش دەوى، لايەنگرى ھەلى و نەو كەسى دەكەن و باو ھە پەيان وايە ئەوان سەمیان لى كراو ھە ماڤيان خوراو،

خیلافه‌تیش له‌پاش پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆ‌عه‌لی بووه، عه‌لی وه‌صی پیغه‌مبه‌ری خواجه و (ﷺ) هاوه‌لان ئه‌و خیلافه‌ته‌یان لی سه‌ندوووه‌و لی زه‌وت کرد، جا ئه‌وان سته‌مکارو تاغوتن، ئه‌مه‌ باوه‌ری ئه‌وانه‌ _ په‌نا به‌خوا _

مه‌به‌ست له‌: (الخوارج).

ئه‌وانه‌ن دژی کاربه‌ده‌ستان به‌شمشیر ده‌رده‌چن، ئه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کیان لی ده‌رکه‌وت و نه‌گه‌یشه‌ پاده‌ی کوفر، له‌ گوێ‌پایه‌لی ده‌رده‌چن و موسلمانان به‌تاوانی گه‌وره‌ کافر ده‌که‌ن له‌ خوارویی شیرکه‌وه‌یه، جا مه‌زه‌به‌که‌یان له‌دووشت پێک هاتوووه‌: _

یه‌که‌م: ده‌رچوون له‌دژی کار به‌ده‌ستانی موسلمانان و گوێ‌پایه‌لی نه‌کردنیا.

دووه‌م/ به‌کافر زانیی ئه‌و که‌سانه‌ی تاوانه‌ گه‌وره‌کان ئه‌نجام ده‌ده‌ن که‌ له‌ خوارویی شیرکه‌، حوکم به‌سه‌ر زیناکاردا ده‌ده‌ن به‌وه‌ی کافره‌، به‌سه‌ر دزدا کافره‌، ئه‌و که‌سه‌ی ریبدا ده‌خوات کافره‌، ئه‌مه‌ مه‌زه‌به‌ی خه‌واریه‌ ئه‌مه‌شه‌ مه‌زه‌به‌ییکی توندو زیاده‌په‌وه‌ په‌نا به‌ خوا، شمشیر له‌دژی موسلمانان هه‌له‌ده‌گرن، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (يَقَاتِلُونَ أَهْلَ الْإِيمَانِ وَيَدْعُونَ أَهْلَ الْأُوثَانِ)^{٣٤٠} له‌ میژوودا نه‌هاتوووه‌ خه‌واریج کوشتاریان له‌گه‌ل بی باوه‌پاندا کردبی، به‌لکو ئه‌وان هه‌رگیز و هه‌رده‌م کوشتار له‌گه‌ل موسلماناندا ده‌که‌ن.

نوسه‌ر ده‌لیت: (فمن قدم أباً بكر وعمر وعثمان وعلياً على جميع أصحاب رسول الله ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

واته: جا هه‌ر که‌سیک ئه‌بو به‌کرو عومه‌ر و عوسمان و عه‌لی پێشخست به‌سه‌ر هه‌موو هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و قسه‌ی به‌ئه‌وانیتر نه‌گوت ئیلا به‌چاکه‌ نه‌بی و دوعای بۆ کردن، ئه‌وا له‌ (التشيع) ده‌رده‌چیت له‌ سه‌ره‌تاو کۆتاییه‌که‌ی.

رافە /

مەبەست لە: (فمن قدم أبا بكر وعمر وعثمان وعلياً على جميع أصحاب رسول الله ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم).

ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى بە جىاواز لەگەڵ شىعەدا، جا ئەھلى سوننە و جەماعە ئەبوبەكر پيش دەخەن و ئەمجار عومەر و ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، كە چى شىعە دەلێن: عەلى خەلىفەى بە پاش پيغەمبەرى خواو (ﷺ) ئەو سى خىلافەتە كە پوچەلەو ئەبوبەكر عومەر بە كافەر دەزانن.

مەبەست لە: (ولم يتكلم في الباقيين) لە ھاوولانى پيغەمبەرى خوا (ﷺ).

(إلا بخير) و ستایش کردنى ئەوان (ودعا لهم) لە جىاتى ئەوەى لەعەتیان لى بکەن ھەر ھەروەك چۆن شىعە لەعەتیان لى دەکەن، یان زەمیان بکەن ھەر ھەروەك ھەندى كەس دەیکات، زەمى ھەندى لە ھاوولان دەکات یان قسەیان پى دەکات، ھەرچەندە پيويستە پيچەوانەى ئەوە بىت، پيويست وایە ستایشیان بکړیت و مەدحى ئەوان بکړیت، نەچیتە نيو باسى ئەوانەو بە ھەلەیان بزانی، چونکە خواى گەورە لەوان پازى بوو و لە زۆرێك لە نایەتەکاندا مەدحى ئەوانى کردووە، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) لەوان پازى بوو، ئەو كەسەى بە ھاوولان قسە بکات یان بە یەكێکیان قسە بکات ئەو دەبیتە یەكێك لە گومراکاران، دەبیتە نەیارى خواو پيغەمبەرەكەى (ﷺ) لە حەقى ھاوولاندا، بۆیە ھەرگیز دروست نییە بچیتە نيو باسى حەقى ھاوولانەو نە بە تاکەکانیان و نە بە جەماعەتیان ئیلا بە خەيرو چاکە نەبیت، لەبەر ئەو تاییەتەندىیەى ھەیانە بەسەر ئەم ئوممەتەو، ئەوان باشتەرى سەدەن، چاکترین سەدەن بە شایەتى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەر مویت: (خيرکم قرني)^{٢٤٦} واتە ئەو سەدەى پيغەمبەرى خواى (ﷺ)

تەدايە، ئەوان باشتىنى سەدەكانن (ولم يتكلم في الباقيين) نە بە تاكيان و نە بە كۆمەليان (إلا بخير).

مەبەست لە: (فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

هەركەسى چوار خەليفەكە بە و پىزىبەندىيەى هەيانە پېش بخت و ستايشى ھاوەلانى تەربكات ئەوا ئەو قەسەى مەزەبى ئەھلى سوننەى و بەرئە لە (تشيع).

نوسەر دەئەيت: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله وآخره).

ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهاد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان بالسيف، ودعا لهم بالصلاح فقد خرج من قول الخوارج أوله وآخره.

ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء ويهدي من يشاء فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره وهو صاحب سنة.

واته: هەركەسى بلى: ئيمان وتن و كرده وەيە، زياد دەكات و كەم دەكات، ئەوا لە ئىرجاء دەچىتە دەرەو سەرەتاو كۆتايىيەكەى.

هەركەسى بلى: نوێژکردن لە پەشت هەموو چاك و خراپىكەو دەرستە و جيهاد لە گەل هەموو خەليفەكەداو دەرچوون نابىنى لە دژى سولتان بە شمشير و دوعاى چاكسازيان بۆ بكات، ئەوا لە قەسەى خەوارىچ دىتە دەرەو سەرەتاو كۆتايىيەكەى.

هەركەسى بلى: تەقدىرەكان هەموو لە خواوەيە، چاكە و خراپەى، هەركەسى ويستى لى بى ئەوا گومراى دەكات و هەركەسى ويستى لى بى ئەوا هيدايتى دەدا ئەوا لە قەسەى (قەدەرى) يەكان دەرەو چىت سەرەتاو كۆتايىيەكەى، ئەویش خواوەنى سوننەى.

رافە /

مەبەست لە: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله وآخره).

كاتى باسى ئەوەى كرد مورجیئە یەكێكن لە بنەماكانى كۆمەلە گومراكان ئەمجار مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەى پوون كرده وەو ئەو دژی مەزەبەكەى ئەوانە، چونكە ئەهلى سوننە و دەبینن ئیمان بریتییە لە وتن و كرده وەو باوەر، زیاد دەكات و كەم دەكات، هەروەكو چۆن چەندین بەلگەى لەسەر هاتوو لە قورئان و سوننەتى پیغمبەردا (ﷺ) بەجیاواز لەگەڵ مەزەبى مورجیئە كە و دەبینن: كرده وە بەشتێك نىیە لە حەقیقەتى ئیمان.

مەبەست لە: (ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهاد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان بالسيف، ودعا لهم بالصلاح).

ئەو كەسە بەرییە لە كۆمەلای خەواریج، چونكە ئەو باسى چوار كۆمەلەكەى كرد، جا هەر كەسى دەستى گرت بە گوێزاییەلى كار بە دەستانى مۆسڵمانانە وەو دەرنەچى دژی ئەوان بەهۆى هەڵە یەكە وە كرد بێتیاى لە خوار كوفەرە وە بێتیاى سەر پێچیبەك تێى كەوتبى لە خوار كوفەرە وە بێت ئەو مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەى، ئەویش نوێژكردنە لە پشت كار بە دەستانى مۆسڵمانانە وەو جیهادكردنە لە پێناوى خوادا لەگەڵ ئەواندا و دوعاكردن بۆیان بە چاكسازى و تەوفیق، ئەمە مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەى، جەماعەت كردن لەگەڵ كار بە دەستاندا، جا هەر كەسێك لەشتێك لەوانەدا جیاواز بوو ئەو ئاكاریك لە گومرایی تیا دایە لە ئاكارەكانى خەواریج.

مەبەست لە: (والجهاد مع كل خليفة).

ئەگەر فەرمانى بە جیهاد كرد ئەو پێویستە هاوشانى جیهاد بكریت.

ئەمە پێویستە: بیستن و گوێرایەلی، نوێژکردن لە پەشتیانە وەو جیهادکردن
لە گەڵیاندا و دەرنەچوون لە دژیان بە کوشتار هەروەکو خەواریج دەیکەن، ئەمە مەزەبە
ئەهلی سوننە و جەماعە یە دەربارەى کاربە دەستان، بە پێچەوانەى ئەوێ خەواریج و
موعتەزێلە دەیلێن.

مەبەست لە: (ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء
ويهدي من يشاء فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره).

هەموو شتێک پوودەدات ئەوا لە قە دەری خوادایە، کوفرو ئیمان، سەرپێچی و
گوێرایەلی، هەژاری و دەوڵەمەندی، نەخۆشی و لەشساعی و جگە لەوانە، هەموو شتێک
لە گەردووندا پوودەدات ئەوا بە قەزاو قە دەری خوا پوو دەدەن، هیچ شتێک لە قەزاو
قە دەری خوا دەرنەچێ، ئەمە مەزەبەى ئەهلی سوننە و جەماعە یە بە جیاواز لە گەڵ
کۆمەڵی قە دەریەدا بە هەردوو بەشە کە یانە وە: النفاة والمجبرة.
مەبەست لە: (يضل من يشاء).

خوای گەورە هیچ کەسێک گومرا ناکات ئیلا هۆکاری گومرایى ئە نجام دابى، ئەو
کات خوای گەورە گومرای دەکات، خوای گەورە دە فەرمویت: (فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ
قُلُوبَهُمْ) (الصف/٥) لە قورئاندا نە هاتوو بە هەلاکت بردن یان گومراکردن یان
سزا ئیلا باسی هۆکارە کە ی کردوو لە لایەن بە نده کانه وە، خوای گەورە بە هۆکاریک
لە بە نده کانه وە تە قەدیری لە سەر کردوو، بۆیە دە لێین: _ هەركەسى ویستی لى بى
گومرای دەکات بە دادپەرورەى خۆى، دادپەرورەى دە سە پێنن بە سەر گومراکاراندا،
وەکو هیدایەت کارانى لى ناکات، خوای گەورە دە فەرمویت: (أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ
كَالْمُجْرِمِينَ) (٣٥) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (٣٦) (القلم) واتە: ئایا موسلمانان وەك تاوانباران
لى دەكەین؟! (٣٥) چیتانە حوكم و بریارى وا ئە دەن...؟ چونكە هیچ كات نابى چاككارو
خراپكار چوون يەك مامەڵە یان لە گەڵ بكرى (٣٦).

بە فەزلى خۆى هیدایەتى هەركەسى بدات ئەوا دەیدات.

﴿١٦٢﴾ نوسەر دەئيت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم ومن قال بها فهو كافر بالله لا شك فيه، من يؤمن بالرجعة ويقول: علي بن أبي طالب حي وسيرجع قبل يوم القيامة ومحمد بن علي وجعفر بن محمد وموسى بن جعفر ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم، ومن قال بهذا القول).

واتە: بیدەئەك پەیدا بوو ئەویش كوفرە بەخوای گەرە، ھەركەسى بیلەت ئەوا بەبى گومان محمد بن علي) محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين الباقر، (جعفر بن محمد) جەغفەرى كوپى محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين ئەویش (جعفر الصادق)ە، (وموسى بن جعفر) موسای كوپى جەغفەرى الكاظمى كوپى جەغفەرى الصادق، بۆيە (الرافضة)ەكان بەخۆيان دەئەتەن (الموسوية) وه (الموسوية) له بەر خۆدانە پال موسای كازمە.

مەبەست لە: (ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب).

باوەرپان وایە ئیمامەكان غەیب دەزانن، ئەوان ئەو شەرەعی بیانەوى دایدەپێژن و ئەو شەرەعی بیانەوى نەسخى دەکەنەو، چونکە خوای گەرە ئەوێ خستوووە ئەستۆى ئەوان.

(وأنهم) واتە: پێشەواکانیان (يعلمون الغيب) ئایە هیچ کەسێک غەیب دەزانى جگە لەخوای گەرە؟

مەبەست لە: (فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم).

ھەركەسى بانگەشەى زانینى غەیبى كرد یان باوەرپى وابیت کەسێک غەیب دەزانى_ئیلا ئەو کەسە نەبى خوای گەرە فێرى کردوو لە پێغەمبەرەکان_ ئەوا کافرە،

خوای گەورە دەفەر مویت: (عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا) (٢٦) إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ.. (٢٧) الجن ئەمە تاییبەتە بە پیغەمبەرانیوە، لەبەر بەرژەوێندی ئوممەت و بانگەواز بۆ لای خواو ببیتە موعجیزەیک بۆیان بەلام جگە لە پیغەمبەران ئەوا خوای گەورە هیچ شتیکی غەیبی بۆ ناکرا ناکات.

﴿١٦٣﴾ نوسەر دەلّیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يُعدّل ولا يكلم ولا يجالس، ومن قدّم عليا على عثمان فهو رافضي، قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ)، ومن قدم الأربعة على جميعهم، وترحم على الباقيين وكف عن زلهم، فهو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب.

واته: (طعمه ی کوپی عمرو) و (سفيان ی کوپی عيينه) - پەحمەتی خویان لی بی - دەفەرموون: ھەرکەسێ لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا ئەوا شیعەیه، نابێ تەعدیل بکریت و نابێ قسە ی لەگەڵدا بکری و نابێ لەگەڵیدا دانیشی، ھەرکەسێ عەلی پێش عوسمان خست ئەوا (رافضی)یە، چونکە فەرموودەکانی ھاوہ لانی پێغەمبەری خوای (ﷺ) رەد کردووە، ھەرکەسێ ئەو چوارە ی پێش ھەموویان خست و پەحمەتی بۆ ئەوانیتر نارد وازی لە باسکردنی ھەلەکانیان ھێنا، ئەوا لە سەر پێگای سەقامگیرییە و ھیدایەتە لەم باسەدا).

پاڤە:

ھەرکەسێ لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا وتی: - خیلافەت ھی (عەلی)یە و ھی عوسمان نییە ئەوا کەسێکی شیعەیه، ئەو چۆنە ئەو کەسە ی دەلّیت: خیلافەت بۆ ئەبوبەکر و عومەر نییە ھی عەلی یە ھەر ئەویش وەحسی یە؟!!

مەبەست لە: (لا يُعدّل لا يكلم ولا يجالس).

ئەو شەيعەيە دەبى بەرائەتى لى بکرى (لا يُعَدَّل) حوکم نادىت بەعەدالەت بوونى (لا يُكَلِّم) قسەکردنى پىزو گوڭگرتن و پازى بوون (ولا يُجَالَس) چونکە زەرەر و زىيانى بلاودەبىتەو بەسەر ئەوانەى لەگەڵياندا دادەنیشى، چونکە بانگەوازکارانى گومپاى کاردەکەنە سەر ئەوانەى لەگەڵياندا دادەنیشن و ئەوانەى هاوپىتيان دەکەن.

مەبەست لە: (ومن قدّم عليا على عثمان فهو رافضي).

واتە لەخىلافەتدا، بەلام لەمەسە لە چاکترینيان ئايە کاميان چاکترە؟ ئەو مەسە لەيە زانايان تىيدا جياوازن، هەندىکيان دەلّين عەلى چاکترە و هەندىکيان عوسمان بەچاکتر دەزانن، بەلام خىلافەت ئەو هەرکەسى عەلى پيش عوسمان بخات ئەو دەبىتە گومپاکاران، چونکە هاوەلان لەکاتىکدا (عەلى) خۆيشى لەناوياندا بوو هەموويان ئىجماعيان لەسەر پيشخستنى عوسمان کردووە.

مەبەست لە: (قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ).

ناويان لى نرا (الرافضة) چونکە بە (زەيدى كورى عەلى) يان گوت: چى دەلّى دەريارەى ئەبو بەکر و عومەر؟ گوتى: خۆشيانم دەوئ و پشتيوانيان لى دەکەم (موالاتم بۆيان هەيە) چونکە ئەوان وەزىرى باپىرم پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بوون. وتيان: کەواتە (رفض)ت دەکەين، بۆيە ئەويان (رفض) کردو ئەوانيش ناوئزان بە (الرافضة) چونکە (زەيدى كورى عەلى) يان (رفض) کرد.

مەبەست لە: (ومن قدم الأربعة على جميعهم) واتە: هەموو هاوەلان.

(وترحم على الباقيين): لەهاوەلان هەروەکو لەسەرەتاي قسەکە باسى کرد.

مەبەست لە: (وكف عن زلّهم).

وازی هيتا لەباسکردنى ئەو هەلانەى لە هەندىکيانەو ئەنجام دراو، چونکە ئەوان وەکو تارك (معصوم) نين، پەنگە هەندى هەلە لە هەندىکيانەو پوو بدات، بەلام هيتەندە

فەزلىيان ھەيە و ھىندە ئىمانىيان ھەيە دەبىتتە ھۆى داپۆشىنى ھەلە كانىيان، ھىندە ھاوپىتتى پىغەمبەرى خاىيان (ﷺ) ھەيە ھەلە كەمە كانىيان دادە پۆشى.

مەبەست لە : (فهو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب).

ھەركەسى باوھەرى لە ھاوھلەندا ئاوا بىت ئەوا لە ھەلى ھىدايەتە، چونكە ئەوھى خاى گەورە پىشى خستووھ ئەمىش پىشى دەخات و دوھى پەزامەندى لە خوا بۆ ئەوانىتر دەكات و بەدواى ھەلە كانىياندا ناكەوئى ئەوا دەبىتتە ئەھلى سوننە و جەماعە، چونكە ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەيە لە ھاوھلەنى پىغەمبەرى خاادا (ﷺ).

﴿١٦٤﴾ نوسەر دەئیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه)

واتە: لەسوننەتدا ھەيە شایەتى بدەیت ئەو دە کەسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتى بەھەشتى بۆ داوان ئەوان لەئەھلى بەھەشتن بەبى ھیچ گومانیک.

پاڤە/

مەبەست لە: (والسنة أن تشهد أن العشرة^{٣٤٧} الذين شهد لهم رسول الله ﷺ بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه).

لەسوننەتدايە شایەتى بدەیت بەو کەسانەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتى بەھەشتى بۆ داوان ئەوانیش دە کەسە کەن: چوار خەلیفە کەو (طلحە) و (الزبیر) و (سعد بن ابى وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) ئامۆزای عومەرى کوپى خەتتاب و (ابو عبیدە بن الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئەوانە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتى بەھەشتى بۆ داوان ئەوان ئیمەش شایەتى بەھەشتیان بۆ دەدەین لەسەر شایەتى دانەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (لا شك فيه).

ھەركەسى گومانى ھەبى یەكێك لەو دە کەسە لەئەھلى بەھەشت نییە ئەوا كافر دەبیت، ئەى ئایە پات چۆنە کەسێك لەعەت لە ئەبو بەكرو عومەر بکات و ھەصفى ئەوان بکات بە(صنم)؟

﴿١٦٥﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

واته: هیچ که سیک تاییه تمه‌ند مه که به سه‌لاوات دان ته‌نها پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و نالی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌بیّت.

پافه:

مه‌به‌ست له: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

(الصلاة) له‌زمانه‌وانیدا واته پارانه‌وه (الدعاء) به‌لام (الصلاة) له‌شه‌رعدا بریتیه له‌و په‌رسته‌شی که به (تکبیر) ده‌ست پیّ ده‌کات و به (التسليم) کوتایی پیّ دیت، هه‌ستان و کرپنۆش و سوژده‌و دانیشتن و خویندنه‌وه‌ی قورئان و (تکبیر) و (تسبیح) ی تیدایه، که‌واته چه‌ند کرده‌وه‌و قسه‌یه‌که، به (تکبیر) ده‌ست پیّ ده‌کات و به (تسليم) کوتای پیّ دیت، نه‌مه‌ نوێژه (الصلاة) ه له‌ شه‌رعدا.

جا نه‌گه‌ر (آل) و (اصحاب) پیکه‌وه‌ هاتن ئه‌وا (آل) بریتیه له‌نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و (اصحاب) هه‌موو هاوه‌لان په‌نگه‌ هیچ خزمایه‌تییه‌کی پیغه‌مبه‌ری خوی (ﷺ) نه‌بیّ و په‌نگه‌ هه‌بیّ.

به‌لام نه‌گه‌ر (آل) به‌ته‌نها هات ئه‌وا هاوه‌لانش ده‌گریتته‌وه‌ چونکه (ال) بۆ دوو شیوه ده‌گوتریت: _

- وتنیك مه‌به‌ست لی‌ی نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌رن (ﷺ)، ئه‌وانیش ئه‌وانه‌ن (صدقه) یان بۆ حه‌رامه‌.

- وتنيك مەبەست لىي شوينكه وتوانىيەتى پتيان دەگوتري: (آل) وهكو (آل فرعون) واتە: شوينكه وتوانى فيرعون و (ال محمد) واتە: شوينكه وتوانى محمد (ﷺ).

بەلام صەلاوات ناردن بەسەر جگە لە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) بەتەنها وهكو هاوہ ليك يان موسلماننيك بەتەنها ئەوا دروستە بەمەرجي نہ بيته دروشميك، دەليئي: (اللهم صل على فلان) ئەمە دروستە بەمەرجي نہ كړيته دروشميك هەروەكو لاي (الرافضة) هەيە، بەلام صەلاوات دان لەسەر جگە لە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) هەندى جار ئەوہ ئاساييە، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (اللهم صل على آل ابي أوفى)^{٢٤٨} خواي گەورە بەوہ فەرمانى پيكردووە، خواي گەورە دەفەرمويت: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ (١٠٣) التوبة) واتە: دوعايان بۆ بكە (إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ).

مەبەست لە: (وعلى آله فقط) آله: مەبەست پيى شوينكه وتوانى ئەوہ.

﴿١٦٦﴾ نوسەر دەلييت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً).

واتە: بزانه عوسمانى كوپى عەففان بە (ستەمليكرایى كوژدا و ئەوہى كوشتى ستەمكارە).

﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة كامل قد اكتملت فيه الجماعة ومن جحد حرفا مما في هذا الكتاب أوشك في حرف منه أو شك فيه و وقف فهو صاحب هوى.

واته: ھەركەسى دان بەوھدا بنیت لەم كەتبەدا ھەبە و بىكاتە پێشەنگى خۆى و لەیەك (پیت)دا گومانى نەبى و نكۆلى لەیەك پیتى نەكات، ئەوا خاوەنى سوننە و جەماعەى، بەتەواوى جەماعەتى تێدا كامەل بوو، ھەركەسى نكۆلى لەپیتىك بكات لەوھى لەم كەتبەدا ھەبە، یان گومانى لەپیتىكى ھەبى یان گومانى بوو وەستا، ئەوا خاوەنى ئارەزوو.

رافە:

مەبەست لە: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتلته كان ظالماً) ئەمە لەپێشدا پوون كرايەو.

مەبەست لە: (فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة).

ئەوھى لەم كىتابەدا ھاتوو بەریتىيە لەباوھپى ئەھلى سوننە و جەماعە، نەبگوت: ئەو كەسەى باوھپى نەبى بەوھى من گوتومە بەلكو وتى: ھەركەسى باوھپى نەبى بەوھى لەم كىتابەدا ھەبە ئەویش بنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعەى - ھىچ خالىك لەسەر نوسەر نییە لەم قەسەدا ھەروەكو ھەندى لەخوێنەران تێبینیان كردو - چونكە لەم كەتبەدا بنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعەى تێدا تۆمار كردو، جا

ھەركەسى ئىنكارى لەشتىكى بىكات يان ئىنكارى بىكات ئىوا بى گومان كەسىكى گومرايە .

مەبەست لە : (فهو صاحب سنة وجماعة كامل قد اكتملت فيه الجماعة).

چونكە باوەرى ھىناوہ بەوہى ئەھلى سوننە و جەماعەى لەسەرە ئوہى لەم كىتیبەدا باسكراوہ، ئەگەر باوەرى وەكو باوەرى ئەھلى سوننە و جەماعە وابى ئىوا دەبىتە يەككە لەوان، ھەركەسى ئىنكارى لەشتىك لە باوەرى ئەھلى سوننە و جەماعە بىكات ئىوا دەبىتە يەككە لە (المبتدعة).

﴿١٦٨﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ) لقي الله تعالى مكذبا فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: ھەركەسى نكۆلى بكات يان گومانى ھەبىت لە پىتىك لە قورئان يان لە شتىك لە پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى ئەوا دەگاتە خواى گەورە وەكو كەسىكى بەدۆرخەرەوہ (مكذب) بۆيە لە خوا بترسە وریابە و دەست بە ئیمانە كەتەوہ بگرە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ).

ھەركەسى گومانى ھەبىت لە شتىك لە قورئان ھەرچەندە پىتىك بىت لە قورئان ئەوہ كافەرە، چونكە باوہ پى بە خواى گەورە نىيە، يان گومانى ھەبوو لە شتىك لە و قسەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە بە جىگىرى لە ئەوہوہ ھاتبى، وەكو ئەوہى بلىت: ھەرچەندە ئەم فەرمودەيە لە پىغەمبەرهوہ (ﷺ) پىوايەت كرابى بە (صحیح)ى بە لام من باوہ پىم بە ناوہ پۆكە كەى نىيە، يان گومانم ھەيە يان دەوہ ستم، ئەوہ باوہ پى بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نىيە، چونكە پىوئىستە باوہ پىكى يەكلايى بە قسەكانى خواو قسەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بكريت، دەبى مۆڤ دوو دل نەبى يان پاوہ ستى لە شتىكدا لەو بابەتە، بەلكو باوہ پى بە ھەموو قورئان بەيتى، باوہ پى بەوہ ھەبى بە (صحیح)ى لە پىغەمبەرى خوداوہ (ﷺ) ھاتبى، ھەموو ئەوانەى لە خواو پىغەمبەرەكەيەوہ (ﷺ) ھاتبى گومانى نەبى و تىيدا پانەوہ ستى، ئەمە پىگای ئيماندارانە: باوہ پەيتان و بەراست زانىنى ئەوہى لە كىتابەكەى خواو سوننەتى پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى.

مەبەست لە: (فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: لەخوا بترسە گومانێک بێتە ناختدا لە قسەکانی خۆی گەرەدا، یان گومانێک لە قسەکانی پێغەمبەری خوادا (ﷺ)، یان گومانێ لەبێرو باوەڕی ئەهلی سوننەو جەماعە هەبێ، بەدوای ئیمانەکەتدا بگەرێ (بەدوادا چوونی ئیمانەکەت بکە) نەوێک شتێک لەو جۆرەى تێ بکەوێ.

﴿١٦٩﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله ولا الوالدين والخلق أجمعين ولا طاعة لبشر في معصية الله ولا يحب عليه أحدا واکره ذلك كله لله تبارک وتعالی).

واته: له سوننه‌تدایه نابئ گوی‌پایه‌لی هیج که‌سیک بکه‌ی له‌سه‌رپیچی خوادا، نه‌دایک و نه‌باوک و نه‌ه‌موو خه‌لکی، گوی‌پایه‌لی هیج مروفتیک نابئ بکریت له‌سه‌رپیچی خوادا، له‌سه‌ر نه‌وه هیج که‌سیکی خوش نه‌وی و پقت له‌ه‌موو نه‌وانه بیت له‌به‌ر خوای گه‌وره.

پافه/

مه‌به‌ست له: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله).

نه‌مه بنه‌مایه‌که له‌بنه‌ماکانی نه‌ه‌لی سوننه‌و جه‌ماعه له‌و فه‌رمووده‌وه وه‌ریگرتووه ده‌فه‌رموئیت: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{٣٤٩} وه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (﴿٣٥٠﴾ ده‌فه‌رموئیت: (إنما الطاعة بالمعروف)^{٣٥٠} جا هه‌رکه‌سی فه‌رمانی به‌سه‌رپیچی کرد نه‌وا گوی‌پایه‌لی مه‌که له‌و سه‌رپیچییه‌دا هه‌رچه‌نده نه‌و که‌سه باوکت بیت یان دایکت یان نزیکترین که‌ست بیت یان ده‌سه‌لاتدار بیت یان سولتان، خوای گه‌وره ده‌ربه‌اره‌ی جووله‌که و گاوره‌کان ده‌فه‌رموئیت: (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) التوبة/ (٣١) واته: (له‌بری خوا مه‌لاو په‌به‌نه‌کانی خویانیان کرده خوا و فه‌له‌کانیش عیسی‌ای کوپی مه‌پیه‌میان کرده خوا) کاتی گوی‌پایه‌لی نه‌وانیان کرد له‌سه‌رپیچیدا.

٣٤٩ / سبق تخريجه .

٣٥٠ / سبق تخريجه .

مه‌به‌ست له: (ولا الوالدين والخلق أجمعين).

خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی دایک و باوک ده‌فه‌رمویت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ
وَهُنَا عَلَيَّ وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي شَامِئِينَ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى
أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ
إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (١٥) لقمان) واته: (ئیمه ده‌رباره‌ی باوک و
دایک به مرقمان راگه‌یاندو ناموزگاریمان کرد که هه‌میشه ره‌فتاری چاکه‌یان له گه‌ل
بکه‌ن، به تایبه‌تی له گه‌ل دایکید، دایکی به پیتستی سک هه‌لیگرتووه به لاوازی له‌سه‌ر
لاوازی تا له داوینی به‌ربۆته‌وه، هاتۆته ئه‌م جیهانه، شیر برینه‌وه‌شی دوو سالی
خایاند، که‌وایه (ئه‌ی مرقۆ!) به‌رده‌وام سوپاسی من بکه له سه‌ر نیعمه‌ته‌کانم و
سوپاسی باوک و دایکیشت بکه له سه‌ر ئه‌وه‌موو ئه‌زیه‌ت و ئازاره له پیتاوی تۆدا
چیش‌توویانه، گێرانه‌وه‌شتان هه‌ر بۆ لای منه دوا‌ی زیندوو بوونه‌وه (١٤) خو ئه‌گه‌ر
هه‌ولیشیانداو پیتیان داگرت له‌سه‌ر ئه‌وه که شتێک بکه‌ی به‌شهریک و هاوبه‌شم، که هیچ
به‌لگه‌و زانیارییه‌کت پی نییه ئه‌وسا گوێرایه‌لییان مه‌که وه له‌دونیادا له‌گه‌ل
هه‌ردووکیاندا به‌شێوه‌یه‌کی چاک و په‌سه‌ند هاوه‌لی بکه وه به‌رده‌وام هه‌ر پێگه‌ی ئه‌وه
بگه‌ر به‌ره‌و من پێگه‌ی گرتۆته به‌رو گه‌راوه‌ته‌وه بۆ لام له‌پاشا هه‌مووتان هه‌ر بۆلای
من ده‌گه‌رپێته‌وه، ئینجا له‌و کارو کرده‌وه‌یه‌ش له‌دونیادا کردوتانه ئاگادارتان ده‌که‌م
(١٥)).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٨) العنكبوت).

جا گوێرایه‌لی هیچ که‌سێک ناگرت له‌سه‌ر پێچی خوادا هه‌ر که‌سێک بیت ئه‌و
دروستکراوه (ئه‌و که‌سه) هه‌ر چه‌نده ئه‌و که‌سه نزیکترین که‌ست بیت وه‌کو دایک و
باوک، ئه‌ی جگه له‌وان ده‌بی چۆن بیت؟

مەبەست لە : (ولا يحب عليه أحدا وَاكره ذلك كله لله تبارك وتعالى).

واتە: سەرپىچىت خۆش نەوى يان ئەو كەسەت خۆش بویت فەرمانى پى دەكات بەلكو پقت لى بى، پقت لە سەرپىچى بىت و لە سەرپىچى كاران و ئەوانەش فەرمانى پى دەكەن، ئەویش لەبەر ئەو فەرموودەيەى كە دەفەر مویت: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الإيمان)^{٣٥١} جا پقت لە سەرپىچى و سەرپىچىكاران بىت، ئەمەش لە ئيمانەوێه.

﴿١٧٠﴾ نوسەر دەلێت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد أن يتوبوا إلى الله عز و جل من كبير المعاصي وصغيرها)

واتە: باوەڕ بەوەی تەوبە فەرزه له سەر بەندهكان، دەبێ تەوبە بکەن و بگەرێنەوه بۆ لای خوا له تاوانه گه‌وره‌و بچووکه‌كان.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد).

پێویسته باوەڕت هه‌بێ بەوەی تەوبە فەرزه، تەوبەکردن له‌تاوانه‌كان فەرزه، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (٣١) النور) واتە: (ئەى باوە‌پداران! هه‌مووتان به‌ره‌و لای خوا بگه‌رێنەوه‌و په‌شیمان ببنه‌وه‌ به‌شکو گشتتان هه‌م له‌دنیاو هه‌م له‌قیامه‌ت، پزگاره‌و به‌ختیار ببن).

ده‌فه‌رموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُم سَيِّئَاتِكُمْ) (التحریم/٨) واتە: ئەى ئەوانه‌ى باوە‌پتان هه‌تاوه‌! بگه‌رێنەوه‌ بۆ لای خوا به‌ تەوبه‌و گه‌رانه‌وه‌یه‌كى ئیجگارى، واتە: به‌ شیوه‌یه‌ك، ئیتر جارىكى تر نه‌گه‌رێنەوه‌ سه‌ر ئەو تاوان و گوناها‌نه‌، دلنیا‌بن – ئە‌گه‌ر تەوبه‌ى ئاوا بکەن – په‌روه‌ردگارتان له‌ گونا‌هه‌كانتان خوش ده‌بی‌ت).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (١١) الحجرات).

بۆیه‌ پێویسته‌ له‌سه‌ر موس‌لمان تەوبه‌ بکات له‌گونا‌هه‌كان و تاوانه‌كانى و به‌رده‌وام نه‌بێ له‌سه‌رى یان سووربێ له‌سه‌رى یان كه‌مه‌ترخه‌مى تیدا بکات و بلی‌ت: ئە‌مه‌ سووك و ئاسانه‌، به‌كه‌مى نه‌زانى چونكه‌ ئە‌وه‌ سه‌رپێچیه‌، به‌لكو په‌له‌ بکات له‌ تەوبه‌کردن، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ فَرَحٌ وَإِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ) (١٣٥) أولئك جزأؤهم

مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ) ال عمران) واته: هر کاریکی دزیوو نه‌شیاو ده‌که‌ن یان سته‌م له‌خو بکه‌ن به‌تالوکه‌و به‌په‌له‌خوا یاد ده‌که‌نه‌وه‌و داوای لی‌بورده‌نی گونا‌هه‌کانیانی لی ده‌که‌ن جا ده‌بی _ بی‌جگه‌له‌خوا _ کی گونا‌هان بی‌وشی؟ جا نه‌وانه‌له‌سه‌ر تاوان و گونا‌حی زانیویانه‌هه‌له‌یه، سوور و به‌رده‌وام نین، خو‌شیان نه‌زانن که‌سووربوون له‌سه‌ر گونا‌ح کاریکی زور خراپ و نا‌په‌سه‌نده (١٣٥) نه‌وانه‌پادا‌شتیان لای په‌روه‌ردگاریان به‌خشین و لی‌بورده‌نه‌و چه‌ند با‌خیکی به‌هه‌شته (١٣٦)).

خوای گه‌وره ستایشی نه‌وانی کردو به‌لینی پیدان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧) وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ) النساء) واته: به‌راستی خوا ته‌ویه ته‌نها له‌و که‌سانه‌وه‌رده‌گری که به‌نه‌فامی و نه‌زانی خراپه‌ده‌که‌ن پاشان له‌ماوه‌یه‌کی نزیکدا په‌شیمان ده‌بنه‌وه‌و ته‌ویه ده‌که‌ن نا نه‌وانه‌خوا ته‌ویه‌یان لی و ده‌رده‌گری و خوایش هه‌میشه زاناو کارجوانه (١٧) ته‌ویه‌و په‌شیمانی بو نه‌وانه‌نییه که به‌دری‌زایی ته‌مه‌نیان خه‌ریکی گونا‌ح و تاوانن تا له‌کاتی گیانه‌لاو مردندا ده‌لی: بی گومان له‌و کارانه‌م په‌شیمانم).

نه‌گه‌ر گه‌یشه‌سه‌ره‌مه‌رگ و مردن ناماده‌بوو نه‌وا ته‌ویه و ده‌رنا‌گیری، هه‌رچه‌نده مرو‌ف هیشتا زیندو بیت به‌لام ته‌ویه‌که‌ی له‌سه‌ره‌مه‌رگدا لی و ده‌رنا‌گیری بو‌یه پی‌ویسته په‌له‌بکری‌ت له‌ته‌ویه‌و داوای نه‌خات هه‌ر نه‌و کاته‌ی تاوان ده‌کات و ته‌ویه بکات به‌داویداو بگه‌رپته‌وه بو لای خوا، مرو‌فیش پار‌یزراو نییه له‌هه‌له (معصوم) نییه به‌لکو هه‌له ده‌کات، که‌مه‌رخه‌می ده‌کات، تاوان ده‌کات، به‌لام خوای گه‌وره به‌ره‌حه‌تی خو‌ی ده‌رگای ته‌ویه‌ی کردوه‌ته‌وه بانگی تو‌ی کردوه بو‌ی، په‌یمانی پیداوای له‌تاوانه‌کانت خو‌ش بیت نه‌گه‌ر به‌راستی ته‌ویه بکه‌یت، ته‌نانه‌ت که‌سی کافریش نه‌گه‌ر ته‌ویه بکات نه‌وا خوای گه‌وره ته‌ویه‌که‌ی لی و ده‌رده‌گری، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (قُلْ

لِّلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ (الانفال/٣٨) واته: (به‌بی باوه‌ره‌کانیان بلی: نیستایش نه‌گه‌ر ده‌ست له‌بی دینی و جه‌نگ هه‌لبگرنو موسلمان بین، له‌ه‌رچی رابردوویانه چاوپۆشی ده‌کری).

له‌کوفرو شیرک و کوشتنی گیانه‌کان و جگه‌له‌وانه، نه‌گه‌ر ته‌ویه بکه‌ن نه‌وا خوای گه‌وره ته‌ویه‌یان لی وهرده‌گری، له‌فه‌رمووده‌یه‌کدا هاتووه: (التوبة تجب ما قبلها)^{٣٥٢} جا که‌سی موسلمان پئویستی به‌ته‌ویه‌یه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌هه‌موو پۆژیکدا سه‌د جار ته‌ویه‌ی ده‌کردو داوای لی خوش بوونی ده‌کرد، ده‌فه‌رموویت: (أيها الناس توبوا إلى الله فإني أتوب إلى الله في اليوم أكثر من سبعين مرة)^{٣٥٣} واته: ئه‌ی خه‌لکینه ته‌ویه بکه‌ن و بگه‌رینه‌وه بۆ لای خوا، من له‌رۆژیکدا زیاتر له‌حه‌فتا جار ته‌ویه ده‌که‌م).

هاورپیکانی له‌مه‌جلیسیکدا ده‌یانژمارد (استغفر الله، استغفر الله) زیاتر له‌سه‌د جار^{٣٥٤}، له‌کاتیکدا نه‌و پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ)، ئه‌ی چۆنه نه‌گه‌ر که‌سیکی تربیت؟ جا ئیمه پئویستیمان به‌ته‌ویه و گه‌رانه‌ویه بۆ لای خوا، مرقیش پارێزراو (معصوم) نییه و تاوان نه‌نجام ده‌دات، که‌مه‌رخه‌می لی ده‌وه‌شیته‌وه، هه‌له‌ ده‌کات، بۆیه پئویستی به‌ته‌ویه‌یه، سوپاس و ستایش بۆ خوای گه‌وره ده‌رگای ته‌ویه‌ی بۆ کردینه‌ته‌وه په‌یمانی پێداوین لیمان وهرگری و هه‌موو تاوانه‌کانمان بسپرتیه‌وه.

٣٥٢ / قال الشيخ الألباني في (الصحيحة) (١٤١/٣) : لا أعرف له أصلا .

قلت : إنما الوارد عن النبي (صلى الله عليه وسلم) : (الهجرة تجب ما قبلها) أخرجه أحمد (٢٠٥/٤) .

٣٥٣ / أخرجه البخاري (٥٩٤٨) .

٣٥٤ / رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

﴿١٧١﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ)).

واته: هه‌رکه‌سی شایه‌تی نه‌دات به‌و که‌سه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ دابی، نه‌وه که‌سیکی خاوه‌ن بیدعه‌و گومپایه‌و گومانی هه‌یه له‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌رموویه‌تی.

ر‌افه‌/

مه‌به‌ست له‌: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة).

شایه‌تیدان به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر لای ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ روونکر نه‌وه‌ی تئیدایه‌:-

جا هه‌رکه‌سی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی بۆ دابی به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر نه‌وا ئیمه‌ش شایه‌تی بۆ ده‌ده‌ین چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ): (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم).

به‌لام که‌سیک به‌لگه‌ نه‌هاتبی که‌وا نه‌وه‌که‌سه‌ له‌ به‌هه‌شتدایه‌ یان له‌ ئاگردایه‌، نه‌وا ئیمه‌ شایه‌تی به‌هه‌شت یان ئاگری بۆ ناده‌ین، به‌لکو تکاو پ‌جامان هه‌یه بۆ چاکه‌کاران و ده‌ترسین له‌ ده‌رئه‌نجامی تاوانباران، نه‌مه‌ وه‌کو تاکه‌کان.

به‌لام به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی نه‌وا ئیمه‌ باوه‌پ‌مان وایه ئیمانداران له‌به‌هه‌شتدان و بۆ باوه‌پ‌ان هه‌موویان له‌ ئاگردان، له‌پ‌وانگه‌ی گشتی یه‌وه، به‌لام له‌پ‌ووی تاکه‌کانه‌وه نه‌وا پیویستی به‌ روونکردنه‌وه‌یه جا ئیمه‌ بۆ هه‌یج که‌سیک جه‌زمی به‌هه‌شت یان ئاگر ناکه‌ین ئیلا به‌به‌لگه‌یه‌ک له‌قورئان و سوننه‌ت نه‌بی.

جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی بۆ کۆمه‌لێک له‌هاوه‌لان داوه‌ که‌وا ئه‌وان له‌به‌هه‌شتدان بۆیه‌ ئیمه‌ش دلتیاین له‌ به‌هه‌شتدان به‌خودی خۆیان ئه‌وانیش: - ئه‌وه‌ که‌سه‌ی شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه‌ (العشره‌ المبشره‌): _ چوار خه‌لیفه‌که‌، ئه‌بو به‌کرو عومه‌رو عوسمان وعلی و (طلحه‌) و (الزبیر) و (سعد بن ابی وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) و (ابو عبیده‌ الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئه‌وانه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ داو، ئیمه‌ش باوه‌رمان به‌وه‌ هه‌یه‌، یه‌کلای ده‌که‌ینه‌وه‌ ئه‌وانه‌ خودی خۆیان له‌ به‌هه‌شتدان، باوه‌رمان وایه‌ هاوه‌لان هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان ئه‌وانه‌ له‌سه‌ر هاوه‌لبوون مردوون و هه‌لته‌که‌ پراونه‌ته‌وه‌، چونکه‌ خوای که‌وره‌ فهرموویه‌تی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/١٨) واته‌: (بۆ گومان خوا پازی بوو له‌ئیمانداره‌کان کاتی له‌ژێر ئه‌وه‌ دره‌خته‌ دا پیتی ده‌لێن: (شجرة‌ الرضوان) په‌یمانیان له‌که‌ل ده‌به‌ستیت).

خوای که‌وره‌ فهرموویه‌تی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة) واته‌: (له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پێشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی ئه‌وانیش خوا پازی بوو لێیان و ئه‌وانیش له‌خوا پازی بوون به‌ده‌ر له‌وه‌ش چه‌ندان باخ و بێستانی بۆ سازداون که‌: به‌ به‌رده‌رخت و کۆشکه‌کانییدا پووبار که‌لێ ده‌چیت به‌هه‌تا هه‌تاییش تێیدا ئه‌مێننه‌وه‌ هه‌ر ئه‌وه‌یشه‌ ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی که‌وره‌و به‌نرخ).

جا هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان به‌شایه‌تی خوای که‌وره‌ بۆیان، به‌تاییه‌تی ئه‌وه‌ ده‌که‌سه‌و ئه‌وانه‌ی (بیعة‌ الرضوان) و به‌شداربووانی جه‌نگی (بدر) ئه‌وانه‌ی فه‌زلی تایبه‌ت ده‌رباره‌یان هاتوه‌، ئه‌وانه‌ی له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ باوه‌رپان هێناوه‌و به‌خشییوانه‌ پله‌یان به‌رزتر و زۆتره‌ له‌وانه‌ی به‌خشییوانه‌

لەپاش رزگارکردنى مەككە و جەنگاون، جا ئەوانەى لەپيش رزگارکردنى مەككە
موسلمان بوون ئەوانە باشترن لەوانەى لەپاش رزگارکردنى مەككە موسلمان بوون،
ھاوہ لانی لەنیوان خۆياندا جیاوازیان ھەبە بى گومان، بەلام ھەموویان خوای گەورە
لێیان پازى بوو، ھىچ كەسێك تانە لە ھاوہ لانی پێغەمبەر (ﷺ) نادات ئیلا
كەسێك لە ئارەزوو پەرستان و بیدعەكاران نەبى لەخەوارىج و (الرافضة) و جگە لەوان،
جا ئەو كەسەى تانە بدات لە چوار خەلیفە راشدییه كە: ئەبوبەكرو عومەر و عوسمان
وعەلى و بەستەم وەسفیان بكات و وەسفى ئەبوبەكرو عومەر بە دوو بتەكەى قورپەیش
بكات و ئەوان بى و تاغوتن، ئەوانە گومراپیه كەیان گەورە تر و مەزنترە لە جۆولەكە و
گاوردەكان، چونكە جۆولەكە و گاوردە ئەو قسانە بە ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نالین
لەكاتێكدا ئەوان جۆولەكە و گاوردەكان، ئەوانە بانگەشەى ئىسلام دەكەن و ئەو قسە
خراب و بۆگەنە دەلێن.

ئەگەر بە جۆولەكە بگوترى: باشترین كەسى ئێوہ كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی موسایە.

ئەگەر بە گاوردەكان بگوتریت: باشترین كەسى ئێوہ كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی عیسایە.

ئەگەر بە و رافىضانە بگوترى: خراپترین كەسى ئێوہ كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ).

داوا لە خوا دەكەین بمانپاریزى، چونكە ئەم مەسەلەى زۆر ترسناكە.

﴿١٧٢﴾ نوسەر دەلّیت: (قال مالك بن أنس: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وإن كان له تقصير في العمل).

وقال بشر بن الحارث: (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة).

وقال فضيل بن عياض: (إذا رأيت رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ) وإذا رأيت رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

وقال يونس بن عبيد: (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المحيب إلى السنة) ٣٥٠.

واته: مالیکى کوپى ئەنەس دەلّیت: (هەرکەسى دەست بگرتت بە سوننەتە وەو هاوەلانى پێغەمبەرى ﷺ) لى سەلامەت بى و ئەمجار بمریت ئەوا لەگەڵ پێغەمبەران و صدیقه‌كان و شهیدان و پیاو چاكاندايه، هەرچەندە كەمتەرخەمى هەبى لە كرده‌وه‌كانیدا).

بشرى كوپى الحارث دەفەر مویت: (سوننەت ئىسلامە و ئىسلامىش سوننەتە).

(فضيل ي كوپى عياض) دەلّیت: (ئەگەر كەسێك ببینم لە ئەهلى سوننە هەروەكو ئەوێه كەسێك لە هاوەلانى پێغەمبەرى خوا ﷺ) دەبینم، ئەگەر كەسێك ببینم لەبەدعەكاران ئەوا هەروەكو ئەوێه كەسێك ببینم لە دوو پووەكان).

(يونس ي كوپى عبيد) دەلّی: (سەیرە كەسێك ئەمرو بانگەواز دەكات بۆ سوننەت و لەو سەیرتر ئەوێه كەسێك وەلامى سوننەت دەداتەو).

رافە /

١/ قسەكەى مالىكى كوپى ئەنەس: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين).

ھەركەسى دەست بەسوننەتەوہ بگرى، واتە: سوننەتەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، بەزانست و كرده وەو باوہ پەوہ و لەسەر ئەوہ بمریت، ھاوہ لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لى سەلامەت بن، تانەيان لى نەدات يان لە ھىچ يەكى لەوان ئەوا لەگەل پىغەمبەران و (صدیقەكان) و شەھیدەكان و پیاوچاكاندا دەبى، چونكە ئەو كەسە گوێراپەلى خواو پىغەمبەركەىەتى (ﷺ)، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا) (٦٩ النساء) واتە: (ھەركەسىكىش بەرفەرمانى خواو ئەم پەيامبەرە بى دەبیتە ھاوپی ئەو كەسانە خوا چاكە و بەھرەى خۆى بەسەرا رشتوون لەپەيامبەران و راستگويان و شەھیدانى پىگەى خواو صالحان و كارچاكان دیارە ئەمانە چ ھاودەم و ھاوپیەكى چاك و بى ویتەن).

مەبەست لە: (وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ).

بەكەمیان ئەزانى و تانەيان لى بدات، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واتە: ھاوہ لانی لە كۆچەران و پشتیوانان (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ) (١٠ الحشر) واتە: (ئەوانەش لەدواى ئەوانەوہ ھاتوون دەلین: ئەى پەروەردگارەكەمان ! لەئیمەو لەو برايانەمان پيش ئیمە باوہ پریان ھیناوە خوش ببەو ھىچ بوغزو قینیك مەخە دلمانەوہ بەرامبەر بەو كەسانەى باوہ پریان ھیناوە ئەى پەروەردگارى ئیمە ! بەراستی تەنھا ئەتۆى بەسۆزى میھرەبان).

بۆیە (شیخ الاسلام ابن تیمیة) لە (العقيدة الواسطية) دا دەفرمویت: (لە بنەماکانى ئەهلى سوننە و جەماعە ئەوەیە: سەلامەتى دل و زمانیانە بەرانبەر هاوێلانێ پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەمجار باسى ئەم ئایەتەى کردووە: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا) ئەمە پاراستنى زمانە (وَلِاخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا) ئەمە پاراستنى دلەکانە بەرانبەر هاوێلانێ پیغمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (وان كان له تقصير في العمل).

هەرچەندە كەمترخەمى تێدا هەبى لەكردهوهكانیدا، ئەوا خواى گەوره لەو كەسانەى ويستى لى بىت خۆش دەوى، خواى گەوره دەفرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء/ ٤٨ واتە: (ببگومان هەرگیز خوا لە دانانى هاوبەش بۆى نابووى و لە خوار شیركەوه لە هەر گوناھێك دەبووى بۆ هەر كەسێك خۆى بپهويت).

٢/ قسەكەى (بشرى كورى الحارث): (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة) ئەم دەستەواژەى لەسەرەتای كتیبەكەدا باسكرا.

٣/ قسەكەى (فضيل كورى عياض): (إذا رأيتُ رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ).

چونكە ئەو شوێنەكەوتەى ئەوانە، چونكە هەرکەسى شوێنیان بکەوى ئەوا دەبێتە یەكێك لەوان، ئەویش هەروەكو ئەوەیە مالیک فرموی: (أولئك مع الذين أنعم الله عليهم) جا هەرکەسى شوێنیان بکەوى ئەوا لەوان دەبێ.

دەلێت: (وإذا رأيتُ رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

ئەگەر کابرایەکت بینی لەبیدەکاران و ئارەزوو پەرستان ئەوانە‌ی جیاوازان لەگەڵ ئەهلی سوننەدا ئەوا هەرەکو ئەو‌یه کابرایەکت لەدوو‌پووەکان بینیی ئەوانە بە‌پو‌اڵەت بانگە‌شە‌ی ئیسلام دە‌کە‌ن و لەناخە‌وه بێ با‌وه‌پن هە‌ڵخە‌ڵە‌تاندنیان دە‌وێ جا ئارەزوو پەرستان و بیدە‌کاران لێ‌ک‌چوونێکیان تێ‌دا‌یه لەگە‌ڵ دوو‌پووە‌کاندا چون‌کە ئە‌وانیش بە‌پو‌اڵەت ئیسلام دە‌رده‌خە‌ن بە‌لام بیدە‌ دە‌کە‌ن و شوێنی سوننەت ناکە‌ون، ئە‌مه سی‌فه‌تی دوو‌پووە‌کانە .

٤/ قسە‌که‌ی (یونس ی کۆ‌پی عبید): (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المجيب إلى السنة).

سوننەت نامۆ بو‌وه، نامۆ‌یه ئە‌و کە‌سه‌ی بانگە‌وازی بۆ دە‌کات، لە‌وه نامۆ‌تر کە‌سی‌ک کاری پێ‌ بکات، گومان لە‌وه‌دا نی‌یه سە‌رده‌مانێک دێت سوننەت له‌ ناو ئە‌هله‌که‌یدا نامۆ دە‌بێ، هەرچە‌ند زە‌مانە دوا بکە‌وێ ئە‌وا سوننەت نامۆ‌تر دە‌بێ و سوننە‌کان نامۆ دە‌بن، بۆ‌یه پێ‌غه‌مبە‌ری خوا (ﷺ) فەر‌مو‌ویه‌تی: (بدأ الاسلام غريبا، وسعود غريبا كما بدأ، فطوبى للغرباء) قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: الذين يصلحون إذا فسد الناس) وفي رواية: يصلحون ما أفسد الناس^{٣٥٧} واتە: ئیسلام بە نامۆ‌یی دە‌ستی پێ‌کرد و جارێکی تر به نامۆ‌یی دە‌گەرێتە‌وه هەرە‌کۆ چۆن دە‌ستی پێ‌کرد، بۆ‌یه مۆ‌ژده بۆ نامۆ‌کان، وتیان: ئایە نامۆ‌کان کێ‌ن ئە‌ی پێ‌غه‌مبە‌ری خوا (ﷺ)؟ فەر‌مو‌وی: ئە‌وانە‌ی چاکە‌سازی دە‌کە‌ن ئە‌گەر خە‌لکی خراپ بوون) له‌ ر‌ی‌وا‌یه‌تێکی تردا هات‌وه: چاک‌سازی دە‌کە‌ن ئە‌وه‌ی خە‌لکی خراپێ کرد‌وه).

ئە‌وانە نامۆ‌کانن لە‌دوا سە‌رده‌مدا ئە‌گەر خە‌لکی خراپ بوون ئە‌وا ئە‌وان دە‌ست بە‌سوننە‌ته‌وه دە‌گرن، ئارام دە‌گرن لە‌سەر ئە‌و ئازارە‌ی تووشیان دە‌بێ و ئارام دە‌گرن

لەسەر نامۆبۆون لەنێو خەلكیدا، چونكە ئەوانەى جىاوازن لە گەلىاندا زۆن، جا ئەوان لەنامۆبۆوندا دەژین لەنێو خەلكیدا.

نوسەر دەئیت: (وكان ابن عون يقول عند الموت: (السنة السنة وإياكم والبدع) حتى مات.

وقال أحمد بن حنبل: (مات رجل من أصحابي فرُئِيَ في المنام فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة فإن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة).

وقال أبو العالية: (من مات على السنة مستورا فهو صديق، الاعتصام بالسنة نجاة).

واتە: ئیبن عون لەكاتى مردندا دەیفەرموو: (دەست بە سوننەتەو بەگرن، دەست بە سوننەتەو بەگرن، دووریکەونەو لەبیدە) تاكو مرد.

ئەحمەدى كوپى حەنبەل فەرموویەتى: (یەكێك لەهاوێلانم كۆچى دواى كرد، لەخودا ئەویان بینیبوو، وتى: بەباوكى عبدالله بڵێن: دەست بەسوننەتەو بەگەر، چونكە یەكەم شت خۆای گەرە پرسیارى لى كردم سوننەت بوو).

(ابو العالیه) دەئى: هەركەسى لەسەر سوننەت بمىت (جىاوازی ئەوێ لى دەرەكەیت) ئەوا كەسێكى (صدیق)ە، دەست گرتن بە سوننەتەو پزگەر بوونە).

رافە /

١/ قسەكەى (ئیبن عون): (السنة السنة).

واتە: دەست بەسوننەتەو بەگرن، ئەو وشەى (السنة) (منصوب)ە لەسەر (الاعراء)

واتە: دەست بەسوننەتەو بەگرن.

مەبەست لە: (وإياكم والبدع).

(إياكم) وریاکردنەوێ، (والبدع) ئەوێ لە گەل سوننەتدا جىاوازه، ئامۆزگارى بە

ئەمە دەكرد لەكاتى مردندا، ئەمە لە بابەتى ئامۆزگارى ئوممەتە.

٢/ قسه‌که‌ی ئه‌حمه‌دی کوپی هه‌نبه‌ل: (مات رجل من أصحابي فَرَّيَ في المنام فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة فإن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة).

ئهم کابرایه یه‌کێکه له هاوه‌لانی ئیمامی ئه‌حمه‌د، ئیمامی ئه‌هلی سوننه، ئه‌وه که‌سه‌ی ئارامی گرت له‌تاقیکردنه‌وه‌که، ئه‌وه کابرایه له‌خه‌ودا بینرا، ئامۆزگاری ئه‌وه که‌سه‌ی کردوه خه‌وه‌که‌ی پێوه‌ی بینیه که‌وا هه‌وال به ئیمامی ئه‌حمه‌د بدا به‌وه‌ی ده‌ست به‌سوننه‌ته‌وه بگرت و ده‌لیت: (إن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة) ئهم قسه‌یه هاندانی تێدایه به‌ده‌ستگرتن به سوننه‌ته‌وه و ئارام گرتن له‌سه‌ری.

٣/ قسه‌که‌ی (ابو العالیه): (من مات على السنة مستورا فهو صديق).

الصديق: ئه‌وه که‌سه‌یه زۆر پاستگۆیه و ئه‌ویش پله‌یه‌که له پاش پێغه‌مبه‌ران دیت، جا پله‌و پایه‌ی (الصديق) پله‌و پایه‌یه‌کی به‌رزه، مه‌به‌ستیش لێی ده‌ست گرتنه به پاستگۆیه‌وه له قسه‌و کرده‌وه‌کانیدا، جا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆی پوون کردینه‌وه (الصديق) کێ یه؟ فه‌رمویه‌تی: (لا يزال الرجل يصدق ويتحرى الصدق)^{٣٥٨} له‌خۆیدا پاست ده‌کات، به‌دوای پاستیدا ده‌گه‌ڕێ له‌وه‌ی خه‌لکی ده‌یڵی، هه‌موو ئه‌وه‌ی ده‌یبینی بلاوی ناکاته‌وه، هه‌موو ئه‌وه‌ی ده‌گوتری، به‌لکو دلتیا ده‌کاته‌وه، به‌دوای پاستیدا ده‌گه‌ڕێ، چونکه ئه‌وه له‌خود و ناخی خۆیدا پاستگۆیه هه‌رگیز هه‌وال نادات و قسه ناکات ئیلا ئه‌وه‌ی پاسته، ئه‌مه (صديق) ه.

مه‌به‌ست له: (مات على السنة).

واته: ده‌ستی گرتوه به ئیسلامه‌وه، مه‌به‌ست له‌سوننه ئیسلامه، ئیسلامیش سوننه‌ته، هه‌رکه‌سی له‌سه‌ر ئه‌وه به‌مری (مستور)ی هیچ شتیکی لی ده‌رنه‌که‌وتبی جیاواز بێت ئه‌وا به (صديق)ی ده‌مریت.

مه‌به‌ست له: (الاعتصام بالسنة نجاة).

واته: ده‌ست‌گرتن به‌سوننه‌ته‌وه پزگاری‌بونه له سزاو فیتنه‌و سزاگان، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من عيش منكم فسیری اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين)^{۳۵۹} واته: هه‌رکەس له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بژی‌ت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ئامۆژگاری‌تان ده‌که‌م ده‌ست به‌سوننه‌ت ریگا‌که‌ی منه‌وه بگرن و ده‌ست به‌ سوننه‌ت و ریگای جێنشینه رێنمویی کراوه‌کانه‌وه بگرن).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) ال عمران/ (۱۰۳) واته: (به‌تیکرا گشت‌تان ده‌ست به‌پشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لێی نه‌ت‌رازین).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واته: (ئه‌م هێله‌ شاسته‌یه به‌رنامه‌و پێبازه‌که‌ی منه‌، ده‌سا ئێوه‌یش ئه‌ی ئیمانداران! هه‌میشه‌ شوینی بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن مه‌که‌ونه شوینی پێچه‌کانی تر، ئه‌وسا له‌شارپێکه‌که‌ی خوا ب‌ت‌رازین و په‌راگه‌نده‌ بین ئه‌وانه گشت وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌و ئامۆژگاری خوان، ده‌سا به‌لکو ئێوه‌یش بیانپاریزن و سنوور شکینی نه‌که‌ن).

ئه‌مه ئامۆژگاری خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی (ﷺ) ئه‌ویش ده‌ست‌گرتنه به‌سوننه‌ته‌وه.

نوسه‌ر ده‌لێت: (وقال سفیان الثوري: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله ووكل إليها)^{۳۶۰} یعنی إلى البدع،

۳۵۹ / سبق تخريجه .

۳۶۰ / رواه أبو نعيم وابن بطه .

وقال داود بن أبي هند: (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أكببت في نار جهنم)^{٣٦١}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة)^{٣٦٢}.

وقال الفضيل بن عياض: (لا تجلس مع صاحب بدعة فإن أخاف أن تنزل عليك اللعنة)^{٣٦٣}.

وقال الفضيل بن عياض: (من أحب صاحب بدعة أحبط الله عمله وأخرج نور الإسلام من قلبه)^{٣٦٤}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره)^{٣٦٥}.

واته: (سفيان الثوري) فەرموویەتی: (هەرکەسێ بە گۆیەکانی گۆیی لەخاوەن بیدعە بگرتێ ئەوا لە پارێزراوی خوا دەردەچێ و پێی دەسپێردرێ) واتە بۆ بیدعەکە.

(داود) ی کوپی (ابو هند) دەلی: خوای گەرە وەحی کرد بۆ موسای کوپی عمران: لەگەڵ بیدعەکاراندا دامەنیشە، جا ئەگەر لەگەڵیاندا دانیشتی و شتێکت بە سنگدا هات لەوەی دەیلێن ئەوا دەچیتە ناو ئاگرەو).
(الفضیل کوپی عیاض) دەلی: هەرکەسێ لە گەڵ خاوەن بیدعەیه کدا دابنیشی ئەوا چیتەر (حیکمەتی) پێ نابه خشری.

٣٦١ / رواه الآجري وابن بطة .

٣٦٢ / رواه اللالكائي وابن بطة والبيهقي .

٣٦٣ / رواه اللالكائي وابن بطة والهروي .

٣٦٤ / رواه اللالكائي وابن بطة والهروي وابو نعيم وابن الجوزي .

٣٦٥ / رواه ابن بطة وابو نعيم وابن الجوزي .

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: لہ گہ لّ خاوہن بیدعہ دا دامہ نیشہ، چونکہ لہ وہ دہ ترسم لہ عنہ تت بہ سہردا داباری).

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: ہرکہ سیّ خاوہن بیدعی خوش بوئی، ئہوا خواہی گہ ورہ کارہ کہی پووچہ لّ دہ کاتہ وہ و روناکی ئیسلام لہ دلی دہردہ کات).

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: ہرکہ سیّ لہ گہ لّ خاوہنی بیدعہ دا لہ ریگادا دانیشیت ئہوا لہ ریگاہ کی ترہ وہ برّ).

رّافہ /

١/ قسہ کہی سفیان الثوری: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله).

لہ پیئشدا باسی ہہ لائن لہ خاوہن بیدعی کردو دانہ نیشتن لہ گہ لیانداو ہاوپیتی نہ کردنیان، جا ہرکہ سیّ ہاوپیتی ئہوانی کردو گوئی لہ قسہ کانیان گرت و ئینکاری لّ نہ کردن، ئہوا لہ گہ لّ ئہواندا بہ ہہ لاکہ تدا دہچی، بویہ دروست نییہ بۆ تۆ لہ گہ لّ ئہہلی بیدعہ دا دانیشی و گوئی لہ قسہ کانیان بگری و بلّیت: من کہ سیّکی ئیماندارم و ئیمانہ کہم بہ ہیژہو شارہ زای عہ قیدہم و کارم تیّ ناکہن، ئہمہ مہ غرور بوونہ، پرنکہ مرؤفہ تووشی فیتنہ بیّت، جا دوورکہ وتنہ وہ لیّیان و گوئی نہ گرتن لہ قسہ پووچہ لّ کانیان پاریزگارییہ، بہ لام نہ گہر گویت لیّیان گرت ئہوا شایہنی ئہوہی لہ گہ لیاندا تووشی فیتنہ بیی.

مہ بہ ست لہ: (ووکل إليها) یعنی إلى البدع).

چونکہ ہرکہ سیّ پشت بہ خوا بہ ستیّ ئہوا خواہی گہ ورہ دہ پیاریزی و ہرکہ سیّ گوئی لہ بیدعہ گرت ئہوا شایستہی ئہوہیہ توشی فیتنہ بیّت، تہ وکیل دہ کریّ بوی واتہ: بۆ بیدعہ) و لہ پاریزگاری خوا دہردہ چیّ.

٢/ قسەكەى (داودى كوپى ئەبو ھىند): (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أكببت في نار جهنم).

ئەمە لە موساۋە پىۋايەت كراۋە، (أن الله أوحى إليه: لا تجالس أهل البدع) ئەمە لە كاتىكدا ئەو (كلىم اللہ) يە، خۋاى گەۋرە نەھى لى دەكات لە گەل ئەھلى بىدعەو جىاۋازكاراندا دانىشى، چونكە ئەگەر دانىشى لە گەلئاندا ئەۋا كارىگەر دەبى پىيان، ئەى چۆنە بۇ كەسىكى تر؟

مەبەست لە: (فحاك في صدرك شيء مما يقولون).

ئەمە ترسەكەيە، ئەگەر تۆ لە گەلئاندا دانىشتى و گویت لە قسەكانيان گرت ئەۋا ناخت خوتخوتە دەكات يان پەنگە شتىك لەۋانە لە ناختدا خوتخوتە بكات، بۆيە پىشت بەھىزى باۋەرت يان عىلمەكەت مەبەستە، چونكە ئەۋان درۆيان ھەيە و ساختەيان ھەيە و قسەى پەنگاۋ پەنگيان ھەيە و چەندىن شىۋازيان ھەيە، بۆيە پىۋىستە لە سەرت ئاگادريان بىت، خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ) بۆيە ئاگادريان بە (هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَلَمْ يُؤْفَكُونَ (٤) المنافقون) واتە: (ھەر كە دەيان بىنىت لەش و قەلاقەت يان سەر سامت دەكات و ئەگەر قسەيش بكن _ لە قسەزانىدا _ گوئى بۇ قسەكەيان دەگريت دەلتى تەختەدارى ھەلپەسىرداۋن وادەزانن ھەموو قسە و دەنگىك بۇ سەر ئەۋانە ھەر ئەۋانن دوزمن، دەسا ئىۋەش ھۆشيارو ئاگادريان بنو خۇتان بپارىزن لىيان، خوا بىانكوژى، لە ناۋيان بەرىت، چۆن لە پىي ھەق لائەدرىن؟!)

بۆيە ھەرگىز نەرم و نىيان نەبى لە گەل ئەھلى بىدعەداۋ گوئىيان لى بگىرى يان لە گەلئاندا دانىشى.

٣/ قسەكەى (الفضيل ي كوپى عياض): - (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة).

واته: مه‌حروم و بئ‌به‌ش ده‌بئ‌له‌حیکمه‌ت، حیکمه‌تیش بریتیی‌یه‌له: تیگه‌یشتن له‌دینی خوا، جا‌ئه‌و‌که‌سه‌ی له‌گه‌ل‌ئه‌ه‌لی بیدعه‌دا‌داده‌نیشئ‌ئه‌وا تیگه‌یشتن له‌دینی خوای له‌سه‌ر‌حه‌رام ده‌بئ‌وه‌کو‌توله‌یه‌ک.

٤/ قسه‌که‌ی (الفضیل کوپی العیاض):— (لا تجلس مع صاحب بدعة فإني أخاف أن تنزل عليك اللعنة).

چونکه‌خاوه‌ن بیدعه‌سزاو‌تووره‌یی‌و‌له‌پی‌لادانی‌داده‌باریتته‌سه‌ر، ترسی‌ئه‌وه‌ه‌یه‌تویش‌تووشی‌شتیکی‌له‌و‌جوړه‌ببیت‌که‌ئه‌و‌تووشی‌بووه، بویه‌خوای‌گه‌وره‌ده‌فه‌رموئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِئَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) الانعام).

به‌ئیمانداران‌ده‌لئیت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (١٤٠) النساء) واته: (خو‌به‌راستی‌خوای‌گه‌وره‌له‌م‌قورئانه‌دا‌به‌ئيوه‌ی‌پاگه‌یاندوه‌ه‌رکات‌زانیتان‌و‌بیستان‌ئایه‌ته‌کانی‌خوا‌که‌سانیک‌باوه‌ریان‌پئ‌ناکه‌ن‌و‌گالته‌یان‌پئ‌ده‌که‌ن‌ه‌تا‌ئه‌و‌باسه‌ئه‌گوپن‌و‌ده‌چنه‌سه‌ر‌قسه‌یه‌کی‌تر‌و‌واز‌له‌و‌کاره‌یان‌دینن‌ئيوه‌له‌گه‌لیان‌دامه‌نیشن‌ئه‌گینا‌ئيوه‌یش‌له‌گوناه‌و‌تاوان‌وه‌که‌ئه‌وان‌ده‌بن، دیاره‌خوای‌گه‌وره‌ش‌له‌پوژئ‌قیامه‌تدا‌گشت‌دوو‌پوو‌بئ‌باوه‌ره‌کان‌له‌دوژه‌خ‌کو‌ده‌کاته‌وه).

ئه‌مه‌ش‌وریا‌کردنه‌وه‌و‌ئاگادار‌کردنه‌وه‌ی‌تیدایه‌له‌دانیشتن‌له‌گه‌ل‌گو‌م‌پاکاران‌و‌ئاره‌زو‌و‌پرستانداو‌دانیشتن‌له‌گه‌لیانداو‌هاورپیتی‌کردنیان‌و‌گو‌ی‌گرتن‌له‌قسه‌کانیان‌و‌خو‌یندنه‌وه‌ی‌کتیبه‌کانیان، پئ‌ویسته‌له‌سه‌رت‌له‌و‌کارانه‌دوو‌ر‌بکه‌و‌یته‌وه، خواش‌پشت‌و‌په‌نامانه، ه‌رکه‌سئ‌ئه‌م‌ر‌ئه‌وه‌بکات‌پئ‌ی‌ده‌لئین: وشکو‌داخراوه‌(منغلق)‌و‌(متحجر)، گو‌مانی‌له‌خه‌لکی‌ه‌یه، تا‌کو‌تایی‌ئه‌و‌جوړه‌قسانه.

٥/ قسەكەى (الفضيل كوپى عياض): (من أحب صاحب بدعة أحبط الله عمله).

شايەنى ئەو ەيە خۇاى گەورە كەردە ەكانى پوچەل بىكەتە ە، بەراستى ئەمە ەپەشەيەكى توندە بەتايىبەتى ئەگەر بىدعەكە (مكفرە) بىت (واتە بىتتە ەۆى ئەو ەى خاوەنەكەى كافىرىكەت) ئەوا ئەو كاتە پەنگە قسەو كوفىرىكەكانىيان بەباش بزانى و كەردە ەكانى پوچەل بىتتە ە، ئەمەش لەبابەت و باسى ئاگادار كەردنە ەيە، جا با مۇسلمان بە خۆى سەرسام نەبى، يان گومانى ەبى ئەوان كارى تى ناكەن، چونكە مەۆە مەۆە.

٦/ قسەكەى (الفضيل كوپى عياض): (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره).

تەنانەت لەپىگاشدا، ئەگەر لەپىگەيەك ئەوت بىنى ئەوا لەگەلدا مەۆە، لەپىگا و سەفەردا ەاوپىتتىيان مەكە، چونكە كارت تى دەكەن، جا كوان ئەوانەى دەچن بۆلەى (المبتدعە) و ەاوپىتتىيان دەكەن بەبىيانوى ئەو ەى بانگەوازيان دەكەن؟!

نوسەر دەلالت: وقال الفضيل بن عياض: من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام، ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) على محمد (ﷺ)، ومن زوج كريمته من مبتدع فقد قطع رحمها، ومن تبع جنازة مبتدع لم يزل في سخط من الله حتى يرجع^{٣٦٦}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمى)^{٣٦٧}.

٣٦٦ / رواه بنحوه : ابو الفتوح الطائي وابو نعيم وابن الجوزي .

٣٦٧ / رواه الدينوري واللالكائي وابو الفتوح الطائي .

وقال الفضيل بن عياض: (أكلُ مع يهودي ونصراني ولا أكل مع مبتدع، وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد)^{٣٦٨}.

وقال الفضيل بن عياض: (إذا علم الله عزو جل من الرجل أنه مبغضٌ لصاحب بدعة، غفر له، وإن قل عمله، ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعةٍ إلا نفاقاً، ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعةٍ، ملأ الله قلبه إيماناً، ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفزع الأكبر، ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة، فلا تكن صاحب بدعة في الله أبداً)^{٣٦٩}

انتهى والله أعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد.

واته: (الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: هەركەسى خاوەن بیدعەیهك (بیدعەچییهك) بە مەزن بزانیت ئەوا یارمەتی دەدات بۆ پووخانی ئیسلام، هەركەسى بە پووی (مبتدع) یكدا پێكهانی (بزهی كرد) ئەوا بە سووك تەماشای ئەوەی كردووه دابەزیووه تە سەر (محمد) دا (ﷺ)، هەركەسى كچەكەى خۆی دا بە (مبتدع) یك ئەوا پەيوەندى خزمایەتییهكەى بچراوندووه، هەركەسى شوێن جەنازهى (مبتدع) یك بكەوى ئەوا بەردەوام لەتووڕەبوونی خوادایە تاكو دەگەرێتەوه).

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: هەركەسى لەگەڵ خاوەن بیدعەیهكدا دابنیشی ئەوا تووشی كوێرەوهری دەكات.

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: (لەگەڵ جوولهكەو گاوردان دەخۆم بەلام لەگەڵ (مبتدع) دا ناخۆم، پێم خۆشە لەنێوان من و خاوەن بیدعەدا قەلایەكى ئاسنین هەبێت).

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: ئەگەر خواى گەرە زانی كەسێك پرقى لە خاوەن بیدعەیه ئەوا لێى خۆش دەبێ، هەرچەندە كردەوهكانى كەم بێ، كەسێكى خاوەن

٣٦٨ / رواه اللالكائي وابن بطة ببعضه والهروي وابو نعيم .

٣٦٩ / رواه وابن بطة وابو نعيم بنحوه .

سوننەت لایەنگیری خاوەن بیدعە ناکات ئیلا دوو پووی یە، هەرکەسێ پوو لە خاوەن بیدعە وەرگێڕێ ئەوا خۆی گەورە دلی پر دەکات لە ئیمان، هەرکەسێ توورە بێت لە خاوەن بیدعە یەك (پێیا هەلشاخی) ئەوا خۆی گەورە لە پوژی قیامەت دلتیاو بێ ترسی دەکات، هەرکەسێ خاوەن بیدعە یەك ریسوا بکات ئەوا خۆی گەورە لە بە هەشتدا سەد پلە بە رزی دەکاتەو، بۆیە لە بەر خوا هەرگیز خاوەنی بیدعە مەبە.

تەواو بوو

والله اعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد (ﷺ)....

رأفه/

١/ قسەكەى (الفضیل كورى العیاض): (من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام).

چونكە بیدعە دژی ئیسلامە، جا ئەگەر تۆ هانى (مبتدع) یتك دا ئەوا یارمەتیت داوە بۆ پووخانى ئیسلام، چونكە ئیسلام سوننەتە و سوننەتیش ئیسلامە، هەر وەكو لە پێشدا باسكرا، بۆیە پێویستە لە سەر مڕۆف ئەهلی بیدعە بە مەزن نەزانی و مەدحیان نەكات و ستایشیان نەكات، ئیستا _ هەر وەكو دەبییس _ لە مەدحی بێ باوەر پان و جوولەكە و گاوەرەكان و ستایش كردنیان و ئەوان خاوەنی پێشكەوتن و شارستانی و ئیمە دواكەوتوین تا كۆتایی ئەو قسانەى دەیلێن، ئەمە لە توندترین دوو پووی یە پەنا بە خوا. مەبەست لە: (ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) على محمد (ﷺ)).

چونكە كەسى (مبتدع) جیاوازه لە وەى خۆی گەورە دایبە زاندووەتە سەر (محمد (ﷺ)) جا ئەگەر بە پوویدا پێكەنى (بزهى كرد) ئەوا ئەو كاتە جیاواز دەبێ لە وەى لە

قورئان وسوننەتدا ھاتوھ، لە دوورکەوتنەوھ لێیان و پق لى بوونيان و پازى نەبوون لێیان، چونکە پێکەنین بەدەمیانەوھ بەلگەيە لەسەر پازى بوون و نەرم و نیان بوون لەگەڵیاندا.

مەبەست لە: (ومن زوج کریمته من مبتدع فقد قطع رحمها).

پێویستە لەسەر ئەو کەسەى خواوەنى کچیەکە: _ کچی خۆى یان خوشک یان ئەو کەسەى ئەم خواوەنى نیکاحى ئەوھ (نیکاحى ئەو بەدەستى یەتى) پێویستە لەسەرى ھاوکوفێکی باشى بۆ ھەلبژێرى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت: (إذا أتاکم من ترضون دینہ وأمانتہ فزوجوہ، إن لم تفعلوا تکن فتنۃ فی الأرض وفساد کبیر) ^{٣٧٠} واتە: ئەگەر کەسێک ھات بۆ لاتان (بە مەبەستى خوازیینی) لە کاتیگدا لە دین و سپاردەى رازى بوون ئەوا ژنى پێى بدەن، جا ئەگەر نەیکەن ئەوا فیتنەيەك و فەسادێکی گەورە لە زەویدا پەیدا دەبێت) جا ئەگەر یەکیک دیارى نەکات لە دین و ئەمانەتەکەى رازى بێت ئەوا فەسادێکی گەورە پوو دەدات، نەوێک بیدا بەکەسیکی دوورپوو یان ئەھلى بیدعە ئەوا لەگەڵیاندا گومرا دەبێ، تۆ بویته ھۆکاری ئەوھ.

دەلێت: (ومن تبع جنازة مبتدع لم یزل فی سخط اللہ حتی یرجع).

ئەگەر ئەوان مردن ئەوا شوینی جەنازەیان مەکەوھ، چونکە ئەوان سزاو توورپەیی خوا بەسەریاندا دادەبەزى و ئەوھى تووشى ئەوان ببێ ئەوا تووشى تۆش دەبێ.

٢/قەسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمی) واتە: کوێر بوون لەچاوپوونی و کوێر بوونی دل.

٣/قەسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (أکل مع یهودی و نصرائی ولا أکل مع مبتدع).

چونکہ جوولەکە و گاوردەزانرئ و دەناسرئین کەوا خواوەنى دینیک و میللەتیکى جیاوازن لەدینەکەمان، ئەویش لە ئەهلى کیتابە، بەلام کەسى (المبتدع) بانگەشەى ئیسلام دەکات، بەلام جوولەکە یان گاوردەزانرئ کەسى ئیسلام ناکەن، تۆش دەزانى ئەو جوولەکە یە یان گاوردەزانرئ کەسى ئیسلام ناکەن، تۆش دەزانى ئەو پى دەکەى، لەگەڵیدا دادەنیشى و بەرەو خراپە پات دەکیشى، جا مەترسى ئەو توندترە لەمەترسى دوژمنیکى ئاشکرا بە دوژمنایەتى.

مەبەست لە: (وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد) واتە: پێگى دەکات لەتیکەل بوون.

٤/ ئەو قەسەى فضیل: (إذا علم الله عز وجل من الرجل أنه مبغض لصاحب بدعة غفر له وإن قل عمله)

چونکہ ئەمە لەدوستانەتى و دوژمنایەتیە (الولاء والبراء) دوستانەتى بۆ ئەهلى ئیمان و دوژمنایەتى لەدوژمنانى خوا، ئەمەش بنەمایەکە لەبنەماکانى عەقیدە. مەبەست لە: (ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعة إلا نفاقاً).

ئەگەر خواوەن سوننەیکە لایەنگیری خواوەن بیدەیهکی کرد ئەو جۆریکە لەجۆرهکانى دووچووی.

مەبەست لە: (ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعة ملأ الله قلبه إيماناً). چونکہ ئەمە لەدوژمنایەتیە.

مەبەست لە: (ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفرع الأكبر)

هەر کەسى بەقسە ریسوای بکات، ئینکاری لى بکات ئەو خۆی گەورە لە پۆزى قیامەتدا پاداشتی دەداتەو، لە پۆزى قیامەت بەپاداشتیکی باش، چونکہ ئەو ئینکاری

لە (منكر) كردووه، بەلام ئەگەر ستایشى كردو مەدحى كرد ئەوا ئەمە جۆرىكە لە دوو پووی، جۆرىكە لە دۆستایەتى لە گەل دۆزمنانى خوادا.

مەبەست لە: (ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة).

پێویستە پێز لە ئەهلى بیدعە نەگیرێ لە مەجلیسەکاندا یان مەدح بکری یان بەهەر جۆرىکە لە جۆرهکانى پێزگرتن، چونکە خواى گەورە ئەوانى ریسوا کردووه، ئەمە هەر لە دۆستایەتى و دۆزمنایەتییه.

مەبەست لە: (فلا تكن صاحب بدعة في الله أبدا).

پێویستە لە سەرت دوور بکەویتەوه لە بیدعەو بەهیچ شێوەیهك نەرم و نیا نەبی لە گەلێاندا هەرگیز، بۆ ئەوەى پارێزگارى بکەیت لە دینهکەت و سوننەتى پێغه مبه ره که ت
(ﷺ) ..

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

ناوہرؤک

بابہت

لاپەرہ

پیشہ کی

۵

۸ ژیاننامہى ئىمامى بەربەھارى.

۱۵ چمکىک لہ ژيانى شەيخ (صالح الفوزان)

۲۱ بە ناوى خواى گەورەو مېرەبان.

﴿۱﴾ نوسەر دەلّيت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا

۲۷ بالآخر).

﴿۲﴾ نوسەر دەلّيت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع

۳۰ ربة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا).

﴿۳﴾ نوسەر دەلّيت: (والأساس الذي تبنى عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ)

۳۴ ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة،).

﴿۴﴾ نوسەر دەلّيت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها

حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع

۴۲ العذر)).

﴿۵﴾ نوسەر دەلّيت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله -تبارك وتعالى- لم

۴۹ يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله).

﴿۶﴾ نوسەر دەلّيت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها

۶۱ فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة).

﴿۷﴾ نوسەر دەلّيت: (واحذر صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير

۶۶ كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة).

- ﴿٨﴾ نوسهر دهلئیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من اهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر:). ٧١
- ﴿٩﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم ان الخروج عن الطريق على وجهين: اما أحدهما فرجل قد زلّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير). ٧٨
- ﴿١٠﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعا مصدقا مسلما، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام). ٨٣
- ﴿١١﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق). ٨٦
- ﴿١٢﴾ فالكلام والخصومة والجدال والمراء يحدث يقدر الشك في القلب، وإن أصاب صاحبه الحق والسنة). ٨٨
- ﴿١٣﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن). ٩١
- ﴿١٤﴾ ربنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى، يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى، وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان). ٩٢
- ﴿١٥﴾ نوسهر دهلئیت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شاك في الله تبارك وتعالى). ١٠٦
- ﴿١٦﴾ نوسهر دهلئیت: (والقرآن كلام الله وتنزيله ونوره، وليس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق، وهكذا قال). ١٠٧
- ﴿١٧﴾ نوسهر دهلئیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان). ١١٦
- ﴿١٨﴾ نوسهر دهلئیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان). ١٢٢
- ﴿١٩﴾ نوسهر دهلئیت: (والإيمان بعذاب القبر، ومنكر ونكير). ١٢٥

- ﴿٢٠﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته) ١٣٠
- ﴿٢١﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم،) ١٣١
- ﴿٢٢﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم) ١٣٨
- ﴿٢٣﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة) ١٤٣
- ﴿٢٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت ن) ١٥٠
- ﴿٢٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالمسيح الدجال) ١٥٦
- ﴿٢٦﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون) ... ١٥٩
- ﴿٢٧﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء) ١٦٢
- ﴿٢٨﴾ نوسهر دهئیت: (وأفضل هذه الأمة والأمم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا) ١٦٦
- ﴿٢٩﴾ نوسهر دهئیت: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين) ١٨١
- ﴿٣٠﴾ ولا يحل لأحد أن يبیت ليلة ولا يرى أن ليس عليه إمام برا كان أو فاجرا) ١٨٢
- ﴿٣١﴾ نوسهر دهئیت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل) ١٨٧
- ﴿٣٢﴾ نوسهر دهئیت: (والخلافة في قريش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام) ١٩١

- ﴿٣٣﴾ نوسەر دەئیت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميته مية جاهلية). ١٩٣
- ﴿٣٤﴾ نوسەر دەئیت: ولا يحل قتال السلطان، ولا الخروج عليه وإن جار وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا) ١٩٨
- ﴿٣٥﴾ نوسەر دەئیت: (ويحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمين في أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم ٢٠٢
- ﴿٣٦﴾ نوسەر دەئیت: واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز وجل ٢٠٤
- ﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يشهد على أحد، ولا يشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يختم له عند الموت، ترجو له ٢٠٤
- ﴿٣٨﴾ وما من ذنب إلا وللعبد منه توبة. ٢٠٥
- ﴿٣٩﴾ نوسەر دەئیت: (والرجم حق) واته: رجم کردن حەقە. ٢٠٩
- ﴿٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والمسح على الخفين سنة). ٢١٤
- ﴿٤١﴾ نوسەر دەئیت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة). ٢١٦
- ﴿٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر). ٢١٧
- ﴿٤٣﴾ نوسەر دەئیت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل). ٢١٨
- ﴿٤٤﴾ نوسەر دەئیت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير). ٢١٩
- جۆرى يەكەم: نفاق اعتقادي (دووڕوویى لە بیروباوەردا). ٢١٩
- جۆرى دووهم/ (النفاق العملي) (دووڕوویى کردارى). ٢٢٠
- ﴿٤٥﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام). ٢٢٥
- ﴿٤٦﴾ (وأمة محمد (ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريتهم وذبائهم والصلاة عليهم). ٢٢٥
- ﴿٤٧﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب ٢٢٥

- ﴿٤٨﴾ نوسهر دهئیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره). ٢٣٢
- ﴿٤٩﴾ نوسهر دهئیت: (ولا يخرج أحد من أهل القبلة من الإسلام حتى يرد آية من كتاب الله عز و جل أو يرد شيئا من آثار رسول الله ﷺ،). ٢٣٤
- ﴿٥٠﴾ نوسهر دهئیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئا مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل)..... ٢٣٧
- ﴿٥١﴾ نوسهر دهئیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل)..... ٢٤٥
- ﴿٥٢﴾ نوسهر دهئیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) فإن الفكرة في الرب تقدرح الشك في القلب)..... ٢٤٧
- ﴿٥٣﴾ نوسهر دهئیت: (وأعلم أن الهوام والسباع والدواب نحو الذرو والذباب والنمل كلها مأمورة ولا يعلمون شيئا إلا بإذن الله تعالى)..... ٢٤٩
- ﴿٥٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الله قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدأ، ومن قال:). ٢٥١
- ﴿٥٥﴾ نوسهر دهئیت: (ولا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل) وصادق قل أو كثر ومن لم يكن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له)..... ٢٥٤
- ﴿٥٦﴾ نوسهر دهئیت: (وإذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت عليه، لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره)..... ٢٥٧
- ﴿٥٧﴾ نوسهر دهئیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان.....). ٢٦٠
- ﴿٥٨﴾ نوسهر دهئیت: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس يفنى شيء من هذا أبدا،). ٢٦٥

- ﴿٥٩﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل). ٢٧٣
- ﴿٦٠﴾ نوسهر دهئیت: (واخلاص العمل لله)..... ٢٧٦
- ﴿٦١﴾ نوسهر دهئیت: (والرضى بقضاء الله). واسته: رازی بوون به فهزای خوای گه وره. ٢٧٨
- ﴿٦٢﴾ نوسهر دهئیت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خيرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد). ٢٨١
- ﴿٦٣﴾ نوسهر دهئیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ). ٢٨٦
- ﴿٦٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) حين كلم أهل القليب يوم بدر أي: المشركين كانوا يسمعون كلامه)..... ٢٨٩
- ﴿٦٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الرجل إذا مرض أجره الله على مرضه. ٢٩١
- ﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته. ٢٩١
- ﴿٦٧﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الأبطال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألمون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد) قال: لا يألمون، وكذب)..... ٢٩٣
- ﴿٦٨﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم). ٢٩٤
- ﴿٦٩﴾ نوسهر دهئیت: (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار ولا يقبلها أو ينكر شيئا من أخبار رسول الله ﷺ) فاتهمه على الإسلام فإنه رجل رديء). ٣٠٢
- ﴿٧٠﴾ فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن..... ٣٠٢
- ﴿٧١﴾ نوسهر دهئیت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله،.....). ٣١٢
- ﴿٧٢﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع إلى النار). ٣٢٠

- ﴿٧٣﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى فناديل تحت العرش وأرواح الضحار والكفار في بئر برهوت، وهي في سجين). ٣٢٥
- ﴿٧٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الميت يُقعد في قبره وترسل فيه الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم). ٣٢٧
- ﴿٧٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه). ٣٣٠
- ﴿٧٦﴾ نوسهر دهئیت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب). ٣٣٤
- ﴿٧٧﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابي فمن قال:). ٣٣٨
- ﴿٧٨﴾ نوسهر دهئیت: (ولا يحل أن تكتم النصيحة أحدا من المسلمين برهم وفاجرهم في أمر من أمور الدين فمن كتم فقد). ٣٤٢
- ﴿٧٩﴾ نوسهر دهئیت: (والله سميع بصير عليم، يداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق يعصونه قبل أن يخلقهم، علمه نافذ فيهم، فلم يمنعه). ٣٤٦
- ﴿٨٠﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله). ٣٤٩
- ﴿٨١﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة الأضواء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ: (إنكم سترون). ٣٥١
- ﴿٨٢﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنها لم تكن زندقة ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام). ٣٥٢
- ﴿٨٣﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك). ٣٥٣

- ﴿٨٤﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في موافقتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال:). ٣٥٥
- ﴿٨٥﴾ نوسہر دہلّیت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فإن قسمها فجائز وإن دفعها إلى الإمام فجائز، والله أعلم). ٣٥٩
- ﴿٨٦﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله). ٣٦١
- ﴿٨٧﴾ نوسہر دہلّیت: (وإن ما قال الله كما قال ولا خلف لما قال وهو عند ما قال). ٣٦٦
- ﴿٨٨﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بالشرائع كلها) واته: باومرپوون بهہموو شہریعہ تہ کان. ٣٦٧
- ﴿٨٩﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله). ٣٦٩
- ﴿٩٠﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صلب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت). ٣٧٢
- ﴿٩١﴾ نوسہر دہلّیت: (وينبغي للرجل المسرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فيفضل وإن عذبه فيذنب). ٣٧٣
- ﴿٩٢﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه ﷺ على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة). ٣٧٨
- ﴿٩٣﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن رسول الله ﷺ قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل:). ٣٨٠
- ﴿٩٤﴾ نوسہر دہلّیت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف). ٣٨٥
- ﴿٩٥﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن المتعة - متعة النساء - والاستحلال حرام إلى يوم القيامة). ٣٩٦

- ﴿٩٦﴾ نوسهر دهلئیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرابتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف (٣٩٨)
- ﴿٩٧﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الروبضة في أمر العامة، (٤٠٦)
- ﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله ﷺ: (٤١٤)
- ﴿٩٩﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل، فأدخلوا: لم؟ وكيف؟ وتركوا الأثر ووضعوا القياس وقاسوا (٤١٨)
- ﴿١٠٠﴾ نوسهر دهلئیت: (وقال بعض العلماء —منهم الإمام أحمد بن حنبل:— الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: (٤٢١)
- ﴿١٠١﴾ نوسهر دهلئیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم (٤٢٤)
- ﴿١٠٢﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أنه لم تجئ زندقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: (٤٣٦)
- ﴿١٠٣﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين (٤٣٩)
- ﴿١٠٤﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم — رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم (٤٤٦)
- ﴿١٠٥﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم —رحمك الله— أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال (٤٤٩)
- ﴿١٠٦﴾ نوسهر دهلئیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ) في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان (٤٥١)

- ﴿١٠٧﴾ نوسەر دەئيت: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها واستراح بدنه وسلم ٤٥٣
- ﴿١٠٨﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الدين العتيق؛ ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة ٤٥٩
- ﴿١٠٩﴾ نوسەر دەئيت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة.....). ٤٦٣
- ﴿١١٠﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع). ٤٦٥
- ﴿١١١﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر). ٤٧٥
- ﴿١١٢﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجد شيئاً مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله). ٤٧٦
- ﴿١١٣﴾ نوسەر دەئيت: (وجميع ما وصفت لك في هذا الكتاب فهو عن الله تعالى وعن رسول الله ﷺ) وعن أصحابه وعن التابعين وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع..... ٤٨٢
- ﴿١١٤﴾ نوسەر دەئيت: (وإذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وهر من جوار الفتنة وإياك والعصبية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا). ٤٩٧
- ﴿١١٥﴾ نوسەر دەئيت: (وأقل من النظر في النجوم إلا بما تستعين به على مواقيت الصلاة وآله عما سوى ذلك فإنه يدعو إلى الزندقة). ٥٠٤
- ﴿١١٦﴾ نوسەر دەئيت: (وإياك والنظر في الكلام والجلوس إلى أصحاب الكلام). ٥٠٩
- ﴿١١٧﴾ نوسەر دەئيت: (وعليك بالآثار وأهل الآثار وإياهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فاقبس). ٥١٢
- ﴿١١٨﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى). ٥١٤

- ﴿۱۱۹﴾ نوسہر دہلّیت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة)..... ۵۱۶
- ﴿۱۲۰﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن الله -تعالى- دعا الخلق كلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك على من يشاء بالإسلام تفضلا منه)..... ۵۱۹
- ﴿۱۲۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والكف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير -رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم،)..... ۵۲۳
- ﴿۱۲۲﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه،)..... ۵۳۳
- ﴿۱۲۳﴾ نوسہر دہلّیت: (والكاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فساد، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول:)..... ۵۳۶
- ﴿۱۲۴﴾ نوسہر دہلّیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك)..... ۵۳۹
- ﴿۱۲۵﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت)..... ۵۴۱
- ﴿۱۲۶﴾ نوسہر دہلّیت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه)..... ۵۴۵
- ﴿۱۲۷﴾ نوسہر دہلّیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واته: سهلام كردن له ھہموو بہندہکانی خوا..... ۵۵۱
- ﴿۱۲۸﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد،)..... ۵۵۴
- ﴿۱۲۹﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له)..... ۵۵۷
- ﴿۱۳۰﴾ : (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف)..... ۵۵۸
- ﴿۱۳۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة)..... ۵۶۰

- ﴿١٣٢﴾ نوسهر دهلیت: (وكل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه)..... ٥٦١
- ﴿١٣٣﴾ نوسهر دهلیت: (وأیما امرأة وهبت نفسها لرجل فإنها لا تحل له، يعاقبان إن نال منها شيئاً إلا بولي وشاهدي عدل وصادق)..... ٥٦٣
- ﴿١٣٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (.....)..... ٥٦٥
- ﴿١٣٥﴾ (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار أو يرد الآثار أو يريد غير الآثار فاتهمه على الإسلام ولا تشك أنه صاحب هوى مبتدع)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٦﴾ (واعلم أن جور السلطان لا ينقص فريضة من فرائض الله التي افترضها على لسان نبيه ﷺ) جوره على نفسه وتطوعك وبرك معه (.....)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٧﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يدعو على السلطان فاعلم أنه صاحب هوى وإذا رأيت الرجل يدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب)..... ٥٧١
- ﴿١٣٨﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن - إلا بخير)..... ٥٧٤
- ﴿١٣٩﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يتعاهد الفرائض في جماعة مع السلطان وغيره فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله تعالى وإذا رأيت الرجل ز)..... ٥٧٥
- ﴿١٤٠﴾ نوسهر دهلیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة)..... ٥٧٨
- ﴿١٤١﴾ نوسهر دهلیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتكه)..... ٥٧٩
- ﴿١٤٢﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه،)..... ٥٨٠
- ﴿١٤٣﴾ نوسهر دهلیت: (قال عبد الله بن المبارك: لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً،)..... ٥٨٤
- ﴿١٤٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة وأنس ابن مالك وأسيد بن الحضير فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله وإذا رأيت)..... ٥٨٧

- ﴿١٤٥﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل يجلس مع أهل الأهواء). ٥٩٠
- ﴿١٤٦﴾ نوسهر دهلیت: (واذا سمعت الرجل تأتیه بالأثر). ٥٩٥
- ﴿١٤٧﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردوها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة). ٥٩٧
- ﴿١٤٨﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله (ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمدا (ﷺ) وقد آذاه في قبره). ٦٠٠
- ﴿١٤٩﴾ نوسهر دهلیت: (واذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر). ٦٠٠
- ﴿١٥٠﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرك معصيته). ٦٠٣
- ﴿١٥١﴾ نوسهر دهلیت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة). ٦١١
- ﴿١٥٢﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثمامة أو أبا هذيل أو هشاما الفوطي أو واحدا من أتباعهم). ٦١٢
- ﴿١٥٣﴾ نوسهر دهلیت: (والمحنة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) وقوله:). ٦١٥
- ﴿١٥٤﴾ نوسهر دهلیت: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجدال والمرء والقياس والمناظرة في الدين،). ٦١٧
- ﴿١٥٥﴾ نوسهر دهلیت: (فاله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي (ﷺ)). ٦٢١
- ﴿١٥٦﴾ نوسهر دهلیت: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شيئا). ٦٢٣
- ﴿١٥٧﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل). ٦٢٩
- ﴿١٥٨﴾ نوسهر دهلیت: (واذا سمعت الرجل يقول: إنا نحن نعظم الله،). ٦٣٢

- ﴿١٥٩﴾ نوسەر دەئیت: (واذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشدہ، وإذا جاءك يناظرك فاحذرہ، فإن في المناظرة:). ٦٣٤
- ﴿١٦٠﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يحل لرجل مسلم أن يقول:). ٦٤٤
- ﴿١٦١﴾ نوسەر دەئیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى:). ٦٤٥
- ﴿١٦٢﴾ نوسەر دەئیت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم.....). ٦٥٣
- ﴿١٦٣﴾ نوسەر دەئیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يعدل ولا يكلم ولا يجالس،). ٦٥٥
- ﴿١٦٤﴾ نوسەر دەئیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ) بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه) ٦٥٨
- ﴿١٦٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط). ٦٥٩
- ﴿١٦٦﴾ نوسەر دەئیت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً). ٦٦٠
- ﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذہ). ٦٦١
- ﴿١٦٨﴾ نوسەر دەئیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن). ٦٦٣
- ﴿١٦٩﴾ نوسەر دەئیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحداً في معصية الله). ٦٦٥
- ﴿١٧٠﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد.....). ٦٦٨
- ﴿١٧١﴾ نوسەر دەئیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ) بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ). ٦٧١
- ﴿١٧٢﴾ نوسەر دەئیت: (قال مالك بن أنس: من لزم السنة وسلم). ٦٧٤
- ٦٩١ ناوەرۆك